

ملک عبدالصمدوف

زبان فارسی

برای دانشجویان آموزشگاه های عالی

انتشارات "شرق"
تاشکند - ۲۰۰۷

MALIK ABDUSAMATOV

FORS TILI

*Oliy o'quv yurtlari talabalari
uchun darslik*

Qayta ishlangan va to'ldirilgan
uchinchi nashri

«SHARQ» NASHRIYOT-MATBAA
AKSIYADORLIK KOMPANIYASI
BOSH TAHRIRIYATI
TOSHKENT – 2007

Mas'ul muharrir:
akademik ALIBEK RUSTAMOV

Forscha matnlarning maxsus muharriri:
MUHAMMAD HUSAYN OBIDINIY

ویراستار متن فارسی:
محمد حسین عابدینی

~~Abdusattor M.~~

Fors tili. Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik / Mas'ul muharrir: akademik A.Rustamov. T.: "Sharq", 2007. —448 b.

BBK 81.2Fors ya 73

ISBN 978-9943-00-186-2

© "Sharq" NMAK Bosh tahririyati, 2007

FORS TILI DARSLIGINING UCHINCHI NASHRIGA IZOH

Ushbu «Fors tili» darsligi ilgari ikki marta nashr etilgan (1971, 977- yillar) «Fors tili» darsligining uchinchi nashridir. Oʻtgan 35 il davomida mazkur darslik Respublikamizning barcha fors tili oʻqitiladigan oliy oʻquv yurtlarida, maktab va litseylarda boshqa darslik boʻlmaganligi tufayli asosiy darslik sifatida foydalanib kelindi.

Hozirgi kunda ushbu darslik, birinchidan, noyob kitoblar sirasiga kirib qolgan boʻlib, undan foydalanish ancha qiyinchiliklar tugʻdirib kelmoqda. Ikkinchidan, darslikka kiritilgan matnlar va mashqlar amon talabiga javob bermay qoldi. Endilikda yangi pedagogik oʻlim asosida uni qayta koʻrib chiqib, zamon talabiga javob beradigan darajada oʻzgartirishlar kiritishni zamon taqozo etmoqda.

Darslikning ushbu nashrida yangi pedagogik texnologiyaga tayangan holda, talabalarning mustaqil ishlashdagi faoliyatini shirish maqsadida turli xarakterdagi mashqlar berildiki, ularni oʻqitishda talabalardan ancha bilim va fikr yuritish talab qilinadi.

Darslikda talabalarning maʼnaviy va maʼrifiy bilimlarini takomillashtirish maqsadida, fors tilida Eronning mashhur klassik va hozirgi zamon adiblari, shoir va allomalari, Eron xalqining bayonlari, urf-odatlar, geografiyasi, iqtisodi va turmush tarzi haqida maʼlumotlar berildi.

Bu mavzularni qamrab olgan matnlar til oʻrganish materiali oʻlishi bilan birga talabalarning Eron haqidagi bilim doiralarini engaytirib borishga yordam beradi.

SO‘ZBOSHI

Ushbu darslik Toshkent Davlat sharqshunoslik instituti eron bo‘limi talabalari, oliy o‘quv yurtlarining til va adabiyot fakultetlari talabalari, shuningdek, tarix fakultetlari talabalari uchun mo‘ljallangan. Shu bilan birga, bu darslikdan fors tili o‘qitiladiga akademik litsey va maktab o‘quvchilari, fors tili o‘qituvchlari, shohani o‘rganuvchi ilmiy xodimlar, aspirantlar, fors tiliga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Fors tili darsligi Sharqshunoslik instituti eron-afg‘on filologiyasi kafedrasidan tuzilgan hamda pedagogika universitetlari o‘zbek tili va adabiyoti fakulteti talabalari uchun yaratilgan «Fors tili» dasturlari hamda muallifning ko‘p yillar davomid universitetlarning sharq va filologiya fakultetlarida fors tili o‘qitish tajribasi asosida yozildi.

Mazkur darslikni tuzishda Respublikamiz hamda Rossiya Federatsiyasi eronshunoslarining fors tili bo‘yicha tuzgan darslik va grammatikalari, ilmiy ishlari, maqola va tadqiqotlari hamda o‘zbek tiliga oid ko‘pgina asarlar va metodik qo‘llanmalar asos qilib olindi.

Bu darslik hozirgi adabiy fors tili va uning grammatik normalarini o‘z ichiga oladi. Shu bilan birga, o‘quvchilarni eski fortilining ayrim xususiyatlari bilan tanishtirish maqsadida, klassik foradabiyotidan namunalar hamda folklor xarakteridagi materiallarda parchalar ham keltirildi va eski fors tiliga xos ba‘zi grammatik formalarga izoh berib o‘tildi. Bu hol talabalarga klassik fors tilid yozilgan asarlarni o‘qish va ularning mazmunini tushunish imkonini beradi.

Darslik talabalarni fors tilida yozilgan ijtimoiy-siyosiy adabiyotlarni, badiiy, ilmiy, maishiy asarlarni, klassik fors adabiyotida murakkab bo‘lmagan namunalarni o‘qishga, ularni lug‘at yordamida

‘zbek tiliga tarjima qilishga, o‘tilgan grammatik va leksik materiallar asosida jumlarlar tuzishga o‘rgatadi.

Darslikda talabalarning og‘zaki nutqini o‘stirib borishga ham ohida ahamiyat berilgan. Buning uchun darslikda maxsus mashqlar, suhbat tariqasida matnlar, dialoglar, matn yuzasidan savol-javoblar, so‘zlab berish uchun matnlar va hikoyalar keltirilgan.

Shunday qilib, darslik talabalarni so‘zlarni to‘g‘ri talaffuz qilish, fikrlarini fors tilida ifoda etish, o‘tilgan leksik va grammatik materiallar asosida murakkab bo‘lmagan mavzularda suhbatlasha olish, o‘zga nutqini eshitib tushinish kabi malakalarga o‘rgatadi.

Darslikda berilgan mashqlar maqsad va tuzilishi jihatdan turlicha bo‘lib, ular o‘tilgan grammatik va leksik materiallarni o‘zlashtirish va mustahkamlashni maqsad qilib qo‘yadi. Shu bilan birga mashqlarni bajarishda talabalarni chuqur o‘ylashga va mustaqil ishlashga majbur qiladi.

Kurs oxirida talabalar 2300 so‘z va so‘z birikmalarini o‘zlash-tirishlari va ulardan o‘z faoliyatlarida hayotning turli sohalari bilan bog‘liq bo‘lgan mavzularda ishlata olishlari kerak.

Darslik uch asosiy qismdan iborat.

1. Kirish qismi, fonetika va grafika.
2. Fors tilining grammatik qurilishi va leksikasi.
3. Ilovalar.

Darslikning kirish qismida fors tili va uning eron tillari orasida o‘tgan o‘rni, fors tilining taraqqiyot davrlari haqida qisqacha ma’lumot beriladi. Fonetika bo‘limida fors tili unli tovushlari stemasi, ularning tavsifi va talaffuzi, undosh tovushlar talaffuzi, iftonglar, transkripsiya, urg‘u va bo‘g‘in haqida fikr yuritiladi.

Grafik qismida arab-fors alfaviti, harflarning yozilishi va o‘qilishi xususiyatlari hamda fors yozuvi haqida tushuncha beriladi. Fonetika qismining har bir mavzusi bo‘yicha tovush va so‘zni to‘g‘ri talaffuz qilish uchun fonetik mashqlar beriladi. Bu mashqlarni baland va past ovoz bilan talaffuz qilish va ularni o‘zbek tilidagi ekvivalenti bilan taqqoslab o‘rganish tavsiya etiladi. Imkoniyat boricha bu tovushlarni magnetofon lentasiga yozib o‘rganish maqsadga muvofiqdir. Darsning grafik qismida harf va harf birikmalarini o‘zlashtirish uchun turli mashq va topshiriqlar beriladi. Arab-fors yozuvi birinchi marta murakkab bo‘lganligi sababli, harf shakllarini diqqat bilan o‘rganish va ularni qayta-qayta ko‘chirib yozish kerak. Bunda uqtalarning o‘lchami va miqdoriga alohida ahamiyat berish kerak.

Fors tilining grammatik qurilishi va leksikasi darslikning asosiy ismini tashkil qiladi. Shuning uchun fors tili grammatik qurilishining asosiy qoidalari hamda ko‘p ishlatiladigan leksik tarkibi turli matnlarda bayon etilgan. Darslik 38 darsdan iborat

bo'lib, har bir dars muayyan leksik va grammatik materialni o'ichiga oladi. Darslar bir prinsipda tuzilgan bo'lib, avval dars matni so'ng matnda uchragan notanish so'zlar lug'ati, keyin grammatik va leksik izoh va nihoyat, leksik va grammatik materiallarni o'z lashtirish uchun mo'ljallangan turli xarakterdagi mashqlar beriladi.

Dars matni yangi leksik va grammatik materiallarni o'rganish va o'zlashtirish uchun asosiy o'quv materiali hisoblanadi. Har bir dars avvalo, shu darsdagi grammatik qoidalar va so'zlarni o'zlashtirish nazarda tutsa, ikkinchidan, o'tgan darsdagi grammatik qoidalar va so'zlarni takrorlab borishni maqsad qilib qo'yadi.

Dars matnlari dastlabki darslarda alohida gaplardan, dialog shaklidagi matnlardan yoki hikoyalardan iboratdir. Keyinchalik matn materiallari murakkablashib boradi va ma'lum mavzug bag'ishlangan matnlar va hozirgi eron yozuvchilari asarlaridan parchalar beriladi.

Grammatik qoidalar va so'zlar oson va ko'p ishlatiladigan qoidalar va so'zlardan asta-sekin murakkab grammatik qoidalar hamda so'zlar va so'z birikmalariga o'tish asosida tuzilgan.

Talabalarning dars matnidagi leksik va grammatik materiallarni o'zlashtirishlariga erishish, ularning og'zaki nutq malakalarini oshirish maqsadida, har bir dars oxirida o'zbekchadan forschaga yoki forschadan o'zbekchaga tarjima qilish uchun gaplar va matnlar berildi. So'zlashish uchun dialoglar va so'zlab berish uchun hikoyalar va latifalar keltirildi. Bundan tashqari, grammatik qoidalarni o'zlashtirish uchun grammatik mashqlar ham topshiriq sifatida ilova qilindi. Har bir dars oxirida mustaqil o'qish, grammatik tahlil va boshqa turli mashqlar uchun qo'shimcha material sifatida maqollar, hikmatlar, so'zlar, hikoya va latifalar hamda gazeta va jurnallardan olingan turli mavzudagi matnlar keltirildi.

Talabalarni mustaqil ravishda tarjima qilishga va ularni lug'at bilan ishlashga hamda zarur bo'lgan so'zlarni umumiy lug'atdan qidirib topishga o'rgatish maqsadida 26-darsdan boshlab dars matnlarida uchragan notanish so'zlar lug'ati matn ostida berilmadi va ularni kitob oxirida keltirilgan umumiy lug'atdan yoki boshqa lug'atlardan qidirib topish havola qilindi.

Kitob oxirida ilovalar ham berildi. Birinchi ilovada for tilidagi sodda fe'llar va ularning hozirgi zamon negizi hamda o'zbekch tarjimasini keltirildi. Bu hol talabalarni fe'l negizlarini o'zlashtirishlarini osonlashtiradi, kerak bo'lgan fe'lni tezda qidirib topish imkonini beradi.

Ikkinchi ilovada Eronda yil hisobi haqida ma'lumot berilib eron arab va yevropa kalendarlari va ularda oylarning nomlari keltirilgan. Shu bilan birga, abjad hisobi, hijriy va milodiy yillar haqida ma'lumot berilgan.

Uchinchi ilova turli kalligrafik mashqlardan iboratdir. Ma'lumki, ors yozuvida chiroyli va kalligrafiya qoidalari asosida yozish ihyot katta ahamiyatga egadir. Shu maqsadda kitobda nasta'liq ati bilan yozilgan bir necha namunalar berildi. Talabalar bu namunalar asosida muntazam ravishda, kalligrafik qoidalarga rioya ilgan holda har kuni 1–2 soatdan mashq qilishlari va shu asosda o'z ozuvlarini tuzata borishlari hamda chiroyli yozishga o'rganib orishlari tavsiya qilinadi.

To'rtinchi ilovada o'tgan grammatik materiallarni o'z ichiga lgan va mustaqil o'qish uchun mo'ljallangan maqollar, topish- oqlar, hikmatli so'zlar, latifa va hikoyalr hamda klassik va hozirgi amon fors adabiyoti namunalari keltirildi.

Kitob oxirida forcha-o'zbekcha hamda o'zbekcha-forscha lug'at ova qilindi. Bu lug'at alfavit tartibida tuzilgan bo'lib, matn va ashqlarda hamda mustaqil o'qish uchun ajratilgan matn mate- illarida uchragan notanish so'zlarni o'z ichiga oladi.

Fors tilida **yo** larning vazifalari va ularni talaffuzi turlicha o'lganligi sababli ularning o'zlashtirishni osonlashtirish maqsadida itob oxirida **yo** larning vazifalari va talaffuzilari alohida jadvalda ova sifatida keltirildi.

Mazkur darslikda tovushlarning transkripsiyasi uchun o'zbek liga moslashtirilagan lotin alfaviti asos qilib olingan. Faqat affrikat : tovushi uchun **j** harfi qoldirilib, sirg'alo'vchi **ʃ** tovushi uchun **j**: elgisi qabul qilindi. Masalan: **مجلة** *majalle* (jurnal), **مژده** *moj:de* xushxabar).

Bundan tashqari, **ق** (*qof*) uchun **q**, **ع** (*ayn*) va **ء** (*hamza*) uchun ' apostrof) belgilari shartli ravishda transkripsiyaga kiritiladi.

Ushbu darslikning qo'lyozmasi Toshkent davlat Sharqshunoslik institutining ilmiy kengashida va institutning eron-afg'on filolo- iyasi kafedrasining majlisida keng muhokama qilinib nashrga avsiya etildi.

Muhokamada qatnashgan va o'zlarining qimmatli fikr va mulo- azalarini bayon etgan, mazkur kitobning yuzaga chiqishiga yor- amlashgan barcha mutaxassislarga muallif samimiy minnatdor- hilik bildiradi.

Mazkur «Fors tili» darsligi o'zbek tilida yaratilgan birinchi dars- liklar jumlasidan bo'lgani uchun, unda ayrim nuqson va kam- hiliklarning bo'lishi tabiiydir. Ushbu darslik yuzasidan bildirilgan archa fikr va mulohazalar, tanqid va maslahatlar katta mamnuniyat ilan qabul qilinadi.

KIRISH

Hozirgi fors tili Eronning davlat va adabiy tilidir. Fors adabiy tilining tayanch dialekti — Tehron dialektidir. Fors tili oʻzaro qarindosh boʻlgan boshqa tillar bilan birgalikda hind — yevropa tillariga mansub boʻlgan eroniy tillar guruhiga kiradi.

Eroniy tillar baʼzi bir fonetik va grammatik xususiyatlariga koʻlimgʻarbiy va sharqiy guruh eroniy tillariga boʻlinadilar.

1. Gʻarbiy guruh eroniy tillariga fors, tojik, beluch, kurd va Kaspiy boʻyi tillari (gilon, mozandaron, semnon, tolsh, tot) va boshqa tillar kiradi.

2. Sharqiy guruh eroniy tillariga afgʻon (pushtu), osetin, yagʻno va pomir tillari (shugʻnon, voxon, sanglich, yazgʻulom, ishkashin zeboki, munjon) va boshqa tillar kiradi.

Eroniy tillar oʻzlarining grammatik qurilishi va leksik tarkib jihatidan bir-biridan ancha farq qiladilar.

Hozirgi fors tili oʻz yozuviga ega boʻlgan eng qadimiy tillarda biridir. Qadimiy fors tili eramizdan avvalgi VI asrda Ahamoniylar sulolasining rasmiy tili hisoblanib kelgan. Bu tilda yozilgan ahamoniylarning bir qancha yozma yodgorliklari bizgacha yetib kelgandir. Fors tilining tarixiy taraqqiyot yoʻli uch asosiy davrga boʻlinadi:

1. Qadimgi fors tili (eramizdan avvalgi VI—III asrlar).

2. Oʻrta davr fors tili (eramizdan avvalgi III va eramizning V asrlari).

3. Yangi yaʼni hozirgi fors tili (IX asrdan shu kungacha boʻlgan davrni oʻz ichiga oladi).

Har bir davr yagona umumxalq tilining asosiy va eng muhim taraqqiyot bosqichlarini aks ettiradi. Har bir davr tilining oʻziga xos grammatik xususiyatlari, lugʻaviy oʻzgarishlari va maʼlum yozma sistemasi boʻlgan.

Qadimgi va o'rta davr fors tili o'lik til hisoblanib, uning grammatik qurilishi va lug'at tarkibi haqida bizgacha yetib kelgan yozma odgorliklar orqaligina ma'lumotga ega bo'lish mumkin.

Qadimgi va o'rta davr fors tilining grammatik qurilishi va leksik tarkibini o'rganish hozirgi fors tili va boshqa eroniy tillarni tarixiy uraqqiyot yo'llarini bilish, ularni qiyosiy o'rganish uchun katta hamiyat kasb etadi (bu masala bo'yicha qarang: «И.М. Оранский. Введение в иранскую филологию. М., 1960»).

Ma'lumki, VII asrda arablar Eron, O'rta Osiyo va ularga qo'shni o'lgan bir necha mamlakatlarni zabt etadilar. Arablar bu mamlakatlarda islom dini bilan bir qatorda, o'z madaniyati, tili va yozuvi keng xalq ommasiga tarqata boshlaydilar. Natijada islom dini, arab yozuvi, arab tili bu yerlarda mustahkam o'rnatiladi va rivoj topadi. VII asrning oxiriga kelib mahalliy xalqlardan chiqqan olimlar arab tilida diniy, falsafiy hamda adabiyot, huquq va tibbiyotga oid asarlar yozib boshladilar.

Ilmiy va adabiy kitoblarni boshqa tillardan arab tiliga tarjima qilish keng avj oladi. Eron, O'rta Osiyo va Sharqning boshqa xalqlari orasida arab tilida she'r bitgan shoirlar, arab tilida ijod etgan olimlar paydo bo'la boshlaydi. Kun sayin ularning soni ortib boradi. Madrasalarda o'qish arab tilida olib boriladi. Ma'muriy idoralarda va shaxsiy yozishmalarda ham arab tili keng qo'llaniladi. Yozuvda arab alifbosi mustahkam o'rnatiladi.

Arablar bosib olgan butun territoriyada qariyb ikki asr mobaynida arab tili adabiyotda va ilm-fanda hukmronlik qiladi.

Arablar O'rta Osiyo va Eron xalqlariga o'z tili va madaniyatini majburiy ravishda singdirish va mahalliy xalqlar tilini aloqadan siqib hiqarishga qanchalik harakat qilgan bo'lsalar ham, bunga erishadimadilar. O'rta Osiyo va Eron xalqlari o'z davlat va til mustaqilligini saqlab qoldilar.

IX asrda Eron va O'rta Osiyo xalqlari o'z davlat mustaqilligini chun olib borgan kurashda g'olib chiqdilar va arab xalifaligi hukmronligidan ozod bo'lib, o'zlarining markazlashgan Somoniylar davlatini vujudga keltirdilar.

Somoniylar dariy yoki forsiy nomi bilan atalgan mahalliy tilni o'zlarining davlat va adabiy tili deb e'lon qildilar. Dariy tili qadimgi va o'rta davr fors tilining tarixiy taraqqiyoti davomi sifatida shakllandi va arab so'zlari hisobiga o'z leksik tarkibini boyitdi. Shunday qilib, IX asrdan boshlab fors tili tarixida III davr — yangi fors tili

davri boshlandi. Dariy tili tez sur'at bilan taraqqiy etdi va ko' sohalardan arab tilini siqib chiqarib, tez vaqt ichida fan va adabiy uchun asosiy til bo'lib qoldi.

Somoniylar davlatining markazi Buxoro shahri bo'lib, bu shahar iln fan, ma'rifat va sheriyat markaziga aylandi. Bu davrning eng mashhu shoir va olimlari, san'atkor va mutaffakirlari Buxoroga to'plandik va ijod qildilar. Somoniylar hukmronligi davrida adabiyot va san'a ilm va ma'rifat tez sur'atlar bilan taraqqiy etdi va madaniyat gulla yashnadi.

IX asrdan XV asrgacha bo'lgan davrda O'rta Osiyo va Ero xalqlarining tarixida ilm va madaniyat, adabiyot va she'riyat yuksa darajaga ko'tarilgan davr bo'ldi. Bu davrda, bir tomondan, ijtimoi fanlar — tarix, falsafa, mantiq va adabiyot keng rivojlangan bo'lsa ikkinchi tomondan, tabiiy fanlar — matematika, astronomiya, me ditsina fanlari taraqqiy etib, bu sohada olib borilgan katta ilmi tadqiqotlar asosida o'lmas asarlar yaratildi. Bu asarlarni yaratga Muhammad Xorazmiy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy Abu Nasr Farobiy kabi olimlarning nomlari jahonga mashhurdir.

Somoniylar davlati barpo bo'lishidan boshlangan besh asrli davr eron va tojik xalqlari adabiyotining, xususan she'riyatnin kamolot cho'qqisiga ko'tarilgan davri bo'ldi. Bu davrda dari (forsiy) tilida insoniyatning ma'naviy boyliklari xazinasiga katt xissa qo'shgan, o'zining o'lmas asarlari bilan jahon kitobxonlarir maftun etgan Abu Abdullo Rudakiyning lirik she'rlari, Abulqosir Firdavsiyning mashhur «Shohnoma» asari, Umar Xayyomnin ruboiylari, Sa'diy Sheroziyning «Guliston» va «Bo'ston» asarlar Amir Xusrav Dehlaviyning «Hamsa»si, Shamsiddin Muhamma Hofizning g'azallari, Abdurahmon Jomiyning «Haft avrang»i v boshqa bir qancha shoir va olimlarning asarlari yaratildi.

Ma'lumki, eron va tojik xalqlari o'zlarining uzoq tarixiy ta raqqiyotlari davrida doim o'zaro iqtisodiy va madaniy aloqada bo' lib kelganlar. Bu xalqlar hatto bir necha asrlar davomida bir davl territoriyasida bo'lgan holda, birga yashab, birga ijod etganlar. Sh tarixiy shart-sharoitlar natijasida Eron va tojik xalqlari madaniyat adabiyoti va til qurilishida birlik va umumiylik vujudga kelga Eronshunos olimlarning fikriga ko'ra XV asrga qadar dariy tili ero va tojik xalqlari uchun mushtarak adabiy til bo'lgan. XV asrda so'ng turli tarixiy sharoitlarga ko'ra fors va tojik tillari orasida ayrir tafovutlar paydo bo'la boshlaydi va davr o'tishi bilan ular orasida

farq oshib bordi. Shuning uchun IX–XV asrlar davomida fors-tojik adabiyoti bir butun adabiyot sifatida rivojlanganligi sababli, bu davrda dariy tilida ijod etgan shoirlar fors-tojik klassik shoirlari va ularning asarlari fors-tojik klassik asarlari deb ataladi. Bu borada mashhur eronshunos olim Y.E. Bertels shunday degan: «. . . Klassik til deb ataluvchi tilda, ya'ni dariy yoki forsiy tilida yaratilgan ulkan adabiy merosga har qanday holda ham har ikki xalqning haqi bordir va bu adabiyotni ulardan biriga mansub etishga urinish ikkinchisiga nisbatan adolatsizlik bo'lar edi».

Forsiy tili o'zining ohangdorligi, sinonimlarga boyligi va so'zlarning osonlik bilan vazn hamda qofiyaga tushishi sababli ko'pgina mamlakat shoir va olimlarini o'ziga jalb qiladi va qisqa davr ichida O'rta Osiyoning butun territoriyasiga, Ozarbayjon va Hindistongacha yoyilib, forsiy tilda bu mamlakatlar xalqlari tomonidan boy adabiy va ilmiy asarlar yaratildi. Ko'pgina o'zbek shoirlari hatto XIX asrning oxiriga qadar o'z she'r va asarlarini o'zbek tili bilan bir qatorda forsiy tilda ham yozganliklari ma'lumdir.

Shu kunlarda O'zbekiston Fanlar akademiyasining Sharqshunoslik instituti qo'lyozmalar fondida saqlanib kelayotgan minglab eron, tojik, o'zbek, hind, o'zarbayjon va Sharqning boshqa xalqlari tomonidan forsiy tilda yozib qoldirilgan minglab tibbiyot, matematika, astronomiya, tarix, falsafa, huquq, til va adabiyotga oid qo'lyozmalar va yuzlab shoirlarning devon va tazkiralari fikrimizning dalili bo'la oladi.

Fors tili IX asrdan to shu kungacha bosib o'tgan tarixiy taraqqiyot davrida ancha o'zgarishlarga uchradi.

Bu o'zgarishlar, birinchidan, fors-tojik klassik adabiyotida keng iste'mol qilingan ayrim so'zlarning hozirgi fors tilida ishlatilmay qolishi yoki ular ma'nosining o'zgarishida ko'rinsa, ikkinchidan, hozirgi fors so'z yasovchi elementlar asosida yasalgan yangi so'zlar hisobiga boyishida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga fors tili grammatik qurilishida ham ayrim o'zgarishlar ro'y berdi. Ya'ni ba'zi grammatik kategoriyalarning shakli va vazifalari birmuncha o'zgardi.

Hozirgi fors tilining lug'at tarkibida arabcha so'zlar va arab elementlari nihoyatda ko'pdir. Bundan tashqari, fors tiliga birmuncha arab grammatik va grafik elementlari ham kirib kelgan. Bularning hammasi fors tili grammatik qoidalariga bo'ysungan holda ishlatiladi.

FONETIKA

Unlilar tavsifi

Hozirgi fors adabiy tiliga 6 ta unli fonema bordir: **o, i, u, a, o‘, e.**

Fors tili unli fonemalari quyidagicha klassifikatsiya qilinadi:

1. Paydo bo‘lish o‘rniga ko‘ra:

a) til oldi – i, e, a;

b) til orqa – o, u, o‘;

2. Tilning tanglayga tomon ko‘tarilish darajasiga ko‘ra:

a) yuqori ko‘tarilish – i, u;

b) o‘rta ko‘tarilish – e, o‘;

c) quyi ko‘tarilish – o, a;

3. Labning ishtirokiga ko‘ra:

a) lablangan – o, u, o‘;

b) lablanmagan – a, e, i;

4. Tovushlarning cho‘ziq-qisqaligiga ko‘ra:

a) cho‘ziq unlilar – o, i, u;

b) qisqa unlilar – a, e, o‘;

Fors unli tovushlarining talaffuzidagi cho‘ziqlik va qisqalik urg‘usiz ochiq bo‘g‘inda juda aniq ko‘rinadi. Bu holatda qisqa unlilar juda qisqa va cho‘ziq unlilar esa o‘z cho‘ziqliklarini to‘la saqlaganlari holda talaffuz qilinadilar.

Qisqa unlilar

کتاب *ketob* – kitob

بهار *bahor* – bahor

شتر *sho‘to‘r* – tuyay

Cho‘ziq unlilar

دیوار *divor* – devor

کوزه *kuze* – ko‘za

تاریک *torik* – qorong‘i

Bu misollarda so‘zlardagi **e, a, o‘** qisqa unlilari juda qisqa talaffuz etilsa, **u, i, o**, cho‘ziq unlilari esa to‘liq holda cho‘zib talaffuz etiladi.

Fors tilidagi cho‘ziq unililarning cho‘ziq talaffuz etilishi urg‘u bilan bog‘liq emas. Ularga urg‘u tushishi bilan ortiqcha cho‘ziqlik hosil bo‘lmaydi va shu bilan birga, urg‘usiz holatda ham o‘z cho‘ziqlik xususiyatlarini yo‘qotmaydilar.

Fors tilidagi cho‘ziq unlilar doimo o‘zbek tilidagi unli tovushlarga nisbatan cho‘ziqroq va aniqroq talaffuz qilinadi.

Fors tilida unli tovushlar jadvali

Paydo bo‘lish o‘rniga ko‘ra Tilning ko‘tarilish darajasiga ko‘ra	Lablanmagan	Lablangan
	Til oldi	Til orqa
Yuqori ko‘tarilish	i – cho‘ziq	u – cho‘ziq
O‘rta ko‘tarilish	e – qisqa	o‘ – qisqa
Quyi ko‘tarilish	a – qisqa	o – cho‘ziq

o – cho‘ziq, til orqa, quyi ko‘tarilish, lablangan unli tovush. Bu tovushni hosil qilishda og‘iz keng ochilib, lablar dumaloqlashadi. Til orqaga tortilib, biroz ko‘tariladi. **o** – tovushini to‘g‘ri talaffuz etish uchun o‘zbek tilidagi **o** unli tovushini **a** tovushiga moyilroq talaffuz qilish kerak.

Forscha **o** unli tovushi **uzoq, bosh** kabi o‘zbek so‘zlardagi **o** tovushiga yaqinlashib boradi. O‘zbek tilidagi **o** unli tovushi ba’zi bir so‘zlarda (**ota, bola** kabi) qisqa **a** tovushi kabi talaffuz qilinadi. Fors tilida bu holni ko‘rmaymiz. Masalan:

آب *ob* – suv

خانه *xone* – uy

مادر *modar* – ona

بام *bom* – tom

بادام *bodom* – bodom

آفتاب *oftob* – oftob

i – cho‘ziq, til oldi, yuqori ko‘tarilish, lablanmagan unli tovush. Bu tovush o‘zbek tilidagi **iy** tovushlar birikmasiga to‘g‘ri keladi. Masalan: **kiyik, qariyb, siyrak, Sa’diy** so‘zlaridagi **iy** kabi.

O‘zbek tilidagi **i** unli tovushi ba’zi so‘zlarda qattiq **ɪ** kabi (qishloq, qirg‘iz kabi) hamda **r, z, l** tovushlari oldidan juda qisqa (bir, biz kabi) talaffuz qilinadi. Lekin bu holni forscha cho‘ziq unli **i** talaffuzida ko‘rmaymiz. Forscha **i** unlisi har doim cho‘ziq va yumshoq talaffuz qilinadi. Masalan:

شیر *shir* – sut

ایران *iron* – Eron

ماهی *mohi* – baliq

رېسمان *rismon* – arqon, ip

مریض *mariz* – kasal

بینی *bini* – burun

u – cho‘ziq, til orqa, yuqori ko‘tarilish, lablangan unli tovush. Bu tovush o‘zbek tilidagi **u** tovushidan o‘zining cho‘ziqligi bilan farq qiladi. Bu tovush o‘zbekcha **suv, yozuv** so‘zlaridagi **u** tovushining talaffuziga o‘xshaydi. O‘zbek tilidagi **u** tovushi ba‘zi hollarda **i** unli tovushiga yaqinlashib boradi (**urush, yutuq** kabi), lekin forscha **u** unlisida bu holni uchratmaymiz. Fors tilidagi **u** doimo cho‘ziq va to‘la talaffuz etiladi. Masalan:

طوفان *tufon* – bo‘ron

کدو *kadu* – qovoq

دوست *dust* – do‘st

روزنامه *ruznome* – gazeta

بوی *buy* – hid

مور *mur* – chumoli

a – qisqa, til oldi, quyi ko‘tarilish, lablanmagan unli tovush. Bu tovushni talaffuz etganda og‘iz keng ochiladi, tilning uchi biroz ko‘tariladi. Forscha **a** tovushini **mana, kaklik, aka, ana, gal** kabi o‘zbek so‘zlaridagi **a** tovushiga solishtirib, to‘g‘ri talaffuz qilish mumkin. Bu tovush o‘zbek tilidagi **e** va **a** tovushlari orasidagi tovushga to‘g‘ri keladi. Masalan:

زبان *zabon* – til

در *dar* – eshik

دست *dast* – qo‘l

بد *bad* – yomon

سفر *safar* – safar

ابر *abr* – bulut

e – qisqa, til oldi, o‘rta ko‘tarilish, lablanmagan unli tovush. Bu tovush o‘zbek tilidagi **e** tovushidan asosan o‘zining qisqaligi bilan farq qiladi. Ba‘zan bu tovush urg‘usiz ochiq bo‘g‘inda juda qisqarib, sezilmay ketish darajasiga yetadi. Forscha **e** tovushi yopiq bo‘g‘inli holatda **sevdi, keldi, mendan** kabi o‘zbek so‘zlaridagi **e** tovushiga yaqinlashib boradi. Masalan:

دل *del* – dil, yurak

امروز *emruz* – bugun

کتاب *ketob* – kitob

نامه *nome* – xat

زمستان *zemeston* – qish

لباس *lebos* – kiyim

o‘ – qisqa, til orqa, o‘rta ko‘tarilish, lablangan unli tovush. Bu tovush ham o‘zbek tilidagi **o‘** dan asosan o‘zining qisqaligi bilan farq qiladi. Forscha **o‘** tovushi **e** tovushi kabi urg‘usiz ochiq bo‘g‘inli so‘zlarda juda qisqarib ketadi. Masalan:

بلبُل *bo‘lbo‘l* – bulbul

سرخ *so‘rx* – qizil

اردک *o‘rdak* – o‘rdak

گل *go‘l* – gul

شتر *sho‘to‘r* – tuya

مرغ *mo‘rg* – tovuq, qush

Diftonglar

Fors tilida ikkita diftong tovushi bor. Bular: **ey** va **o‘u**. Bu diftonglarning o‘zbek tilida ekvivalenti yo‘q. Shuning uchun ularni boshqa tillardagi shu kabi tovushlar bilan taqqoslab, ularni to‘g‘ri talaffuz qilishga o‘rganish mumkin. Bu diftonglarni talaffuz qilganda, ularni ayirib, ikki bo‘g‘inga bo‘lib emas, balki birga qo‘shib, bir bo‘g‘inda talaffuz qilish kerak. Diftonglarda birinchi harf ikkinchisiga nisbatan kuchliroq talaffuz qilinadi.

1. **ey** diftongi – o‘zbek tilidagi undov so‘zi **ey** yoki inglizcha **may**, **day** so‘zlaridagi diftong tovushiga yaqinlashib boradi. Masalan:

میل *meyl* – mayl, xohish

حيوان *heyvon* – hayvon

ميدان *meydon* – maydon

ايوان *eyvon* – ayvon

می *mey* – may

میمون *meymun* – maymun

2. **o‘u** diftongini ruscha **sous** so‘zidagi **o‘u** unli birikmasi yoki inglischada **now** diftongiga solishtirib, to‘g‘ri talaffuz qilish mumkin. Masalan:

نو *no‘u* – yangi

نوبت *no‘ubat* – navbat

برو *bero‘u* – bor, ket

دولت *do‘ulat* – davlat

روغن *ro‘ug‘an* – yog‘

توليد *to‘lid* – ishlab chiqarish

Izoh. Fors tilidagi diftongli so‘zlarning ko‘pchiligi o‘zbek tili leksikonida ham mavjuddir. Lekin bu diftong tovushlar o‘zbek tilida o‘z diftonglik xususiyatlarini yo‘qotib, **ey** diftongi **ay** kabi, **o‘u** diftongi esa **av** deb talaffuz etiladi. Masalan:

میمون *meymun* – maymun,

دولت *do‘ulat* – davlat,

ميدان *meydon* – maydon,

نوبت *no‘ubat* – navbat

1 - mashq. Quyidagi so‘zlarni o‘qing. Cho‘ziq unlilar talaffuziga ahamiyat bering.

آب *ob* – suv

آسمان *osmon* – osmon

ناک *nok* – nok

بادام *bodom* – bodom

بازار *bozor* – bozor

کوه *kuh* – tog‘

مور *mur* – chumoli

کوتاه *kutoh* – qisqa

دوتار *dutor* – dator

رو *ru* – yuz

تیر *tir* – o‘q

سیب *sib* – olma

سیر *sir* – chesnok

بیمار *bimor* – kasal

زیبا *zibo* – chiroyli

42003846

2- mashq. Quyidagi soʻzlarni oʻqing. Qisqa unlilar talaffuziga ahamiyat bering va ularni aniqlang.

قلم *qalam* – ruchka

بهار *bahor* – bahor

مادر *modar* – ona

پدر *pedar* – ota

تهران *tehron* – Tehron (shahri)

مداد *medod* – qalam

نامه *nome* – xat

اداره *edore* – idora

مرغ *mo'rg* – tovuq

امید *o'mid* – umid

گربه *go'rbe* – mushuk

شنتر *sho'to'r* – tuya

3- mashq. Quyidagi soʻzlarni oʻqing. Diftonglarni aniqlang va ularning talaffuziga ahamiyat bering.

نو *no'u* – yangi

نوروز *no'uruz* – navroʻz

دور *do'ur* – davr

نوکر *no'ukar* – xizmatkor

مورد *mo'ured* – mavrid

عید *eyd* – hayit, bayram

خیلی *xeyli* – juda

حیوان *heyvon* – hayvon

بین *beyn* – ora, orasida

سیر *seyr* – sayl

Undoshlar tavsifi

Fors tilidagi undosh fonemalar quyidagicha tavsif etiladi:

1) hosil boʻlish usuliga koʻra: portlovchi, sirgʻaluvchi, affrikat fonemalarga va burun, yon, titroq tovushlarga;

2) hosil boʻlish oʻrniga koʻra: lab-lab, lab-tish, til oldi, til oʻrta, til orqa, chuqur til orqa va boʻgʻiz tovushlarga;

3) ovoz va shovqinning ishtirokiga koʻra: shovqinlilar va sonorlarga boʻlinadilar.

Fors adabiy tilida 23 ta undosh tovush bordir. Ular:

1. **p** – jarangsiz, portlovchi, lab-lab tovush. Oʻzbek tilidagi **p** tovushi kabi talaffuz etiladi:

پوشاک *pushok* – kiyim توپ *tup* – koptok پنبه *pambe* – paxta

2. **b** – jarangli, portlovchi, lab-lab tovush. Oʻzbek tilidagi **b** tovushi kabi talaffuz etiladi:

بز *bo'z* – echki تبر *tabar* – bolta شب *shab* – tun, kechasi

Izoh. Bu tovush soʻz oxirida kelganda ham oʻz jarangli xususiyatini yoʻqotmaydi. Masalan: کتاب *ketob* – kitob, کباب *kabob* – kabob kabi.

3. **t** – jarangsiz, portlovchi, til oldi tovush. O‘zbek tilidagi **t** tovushi kabi talaffuz etiladi:

تاریک *torik* – qorong‘u

آتش *otash* – olov

دست *dast* – qo‘l

4. **d** – jarangli, portlovchi, til oldi tovush. O‘zbek tilidagi **d** tovushi kabi talaffuz etiladi:

در *dar* – eshik

مرد *mard* – kishi

دندان *dandon* – tish

Forscha **d** tovushi barcha holatlarda ham o‘z jarangliligini yo‘qotmaydi.

5. **k** – jarangsiz, portlovchi, til orqa tovushi. O‘zbek tilidagi **k** tovushi kabi talaffuz etiladi:

کار *kor* – ish

شکر *shakar* – shakar

ناک *nok* – nok

Forscha **k** tovushi qisqa unlilar oldida kelganda, o‘zbekcha **k** tovushiga nisbatan yumshoqroq talaffuz etiladi.

6. **g** – jarangli, portlovchi, til orqa tovush. O‘zbek tilidagi **g** tovushi kabi talaffuz etiladi:

سگ *sag* – it

گِرگ *go‘rg* – bo‘ri

گچ *gach* – bo‘r

7. **ch** – jarangsiz, affrikat, til oldi tovush. O‘zbek tilidagi **ch** tovushi kabi talaffuz etiladi:

چشم *cheshm* – ko‘z

چاقو *choqu* – pichoq

بچه *bacha* – bola

8. **j** – jarangli, affrikat, til oldi tovush. O‘zbek tilidagi jarangli, affrikat, til oldi undosh tovushi **j** kabi talaffuz qilinadi:

جوراب *jurob* – paypoq

مجله *majalle* – jurnal

خارجی *xoreji* – chet ellik

O‘zbek tilida **j** belgisi bilan affrikat **j** tovushi va sirg‘aluvchi **j** tovushi ifoda etiladi. Masalan: jahon, jurnal. Fors tilida bu ikki tovush turli harflar bilan berilgani uchun biz ham ularni ikki belgi bilan ifodalashga qaror qildik. Shunday qilib transkripsiyada affrikat tovush uchun **j** belgisini qoldirib sirg‘aluvchi tovushni ifodalash uchun **j**: belgisini ishlatdik. Qiyos qiling:

جامه jome – kiyim
پنجره panjare – deraza
پنج panj – besh

ژونن j:uan – iyun
ژاله j:ole – shudring
پژمرده paj:morde – so‘ligan

9. **f** – jarangsiz, sirg‘aluvchi, lab-tish tovush. Bu tovush o‘zbek tilidagi **f** tovushi kabi talaffuz etiladi. Lekin o‘zbek tilidagi **f** tovushi lab-lab tovush bo‘lib, fors tilidagi **f** esa lab-tish tovushdir:

فرودگاه fo‘rudgoh – aeroport
ظرف zarf – idish
تفنگ to‘fang – miltiq

Fors tilida bu tovush, jonli o‘zbek tilida uchraganidek, hech qachon **p** kabi talaffuz etilmaydi.

10. **v** – jarangli, sirg‘aluvchi, lab-tish tovush. Bu tovush ham o‘zbek tilidagi lab-lab tovushidan o‘zining lab-tish tovushligi bilan farq qiladi:

ورزش varzesh – sport
نویسنده navisande – yozuvchi
کشور keshvar – mamlakat

11. **s** – jarangsiz, sirg‘aluvchi, til oldi tovush. O‘zbek tilidagi **s** tovushi kabi talaffuz etiladi:

سیب sib – olma
درس dars – dars
مگس magas – pashsha

12. **z** – jarangli, sirg‘aluvchi, til oldi tovush. O‘zbek tilidagi **z** tovushi kabi talaffuz qilinadi:

زمین zamin – yer, tuproq
مرز marz – chegara
زاغ zog‘ – qarg‘a

13. **x** – jarangsiz, sirg'aluvchi, chuqur til orqa tovush. O'zbek tilidagi **x** tovushi kabi talaffuz qilinadi:

خیابان *xiyobon* – ko'cha

میخ *mix* – mix

دختر *do'xtar* – qiz, qiz bola

14. **g'** – jarangli, sirg'aluvchi, chuqur til orqa tovushi. O'zbek tilidagi **g'** tovushi kabi talaffuz etiladi:

غدا *g'azo* – ovqat, taom

زاغ *zog'* – qarg'a

ارمغان *armag'on* – sovg'a

15. **q** - tovushi fors tilida o'zbek tilidagi **q** tovushidan butunlay farq qiladi. O'zbek tilidagi **q** tovushi jarangsiz, portlovchi, chuqur til orqa tovush bo'lsa, fors tilida **q** tovushi jarangli, sirg'aluvchan, chuqur til orqa tovushidir.

Ko'pgina eronshunoslarning fikricha, fors tilida aslida **q** tovushi bo'lmasdan, bu tovush fors tiliga boshqa tillardan kirgan so'zlarda uchraydi. Shuning uchun ham **q** tovushini forslar **g'** tovushiga yaqinroq tarzda talaffuz qiladilar. Masalan, ikki ma'noga ega bo'lgan غالب *g'oleb* va قالب *qaleb* so'zlarning birinchi harfi deyarli bir xil talaffuz qilinadi. Lekin Tehron dialektidan boshqa dialektlarda hamda boshqa eroniy tillarda **q** bilan **g'** tovushlari orasida ma'lum farq borligini kuzatish mumkin.

q va **g'** tovushlari fors alfavtitida alohida ikki harf bilan ifoda etiladi. So'zda agar bir harf o'rinda ikkinchi harf ishlatilsa, so'zning ma'nosi butunlay o'zgarib ketadi. Shuning uchun biz fors tili yozuvini o'zlashtirishni osonlashtirish maqsadida fors tilidagi ق *q* ni o'zbek tilida **q** harfi bilan shartli ravishda ifodalashni ma'qul topdik:

قلم *qalam* – ruchka

قاشق *qosho'q* – qoshiq

دقیقه *daqiqe* – daqiqa, minut

Ba'zan forsha **q** tovushi jarangsizlarga yondashib, o'zbek tilidagi **q** yoki **x** tovushlariga yaqinroq talaffuz etiladi. Masalan: **maq-sad** (talaffuzda **maqsad**), vaqt (talaffuzda **vaxt**) kabi. غ *g'* va ق *q* tovushlarining talaffuziga ahamiyat bering:

غریب *g'arib* – g'arib (odam) قریب *qarib* – yaqin, qarib

غدا *g'azo* – ovqat

غیر *g'eyr* – boshqa, bo'lak

قضا *qazo* – yozmish, taqdir, qazo

قیر *qir* – asfalt

16. **sh** – jarangsiz, sirg'aluvchi, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **sh** tovushi kabi talaffuz qilinadi:

شهر *shahr* – shahar

کشتی *keshti* – kema

بالش *bolesh* – yosti

17. **j** – jarangli, sirg'aluvchi, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **j** tovushi kabi talaffuz etiladi:

ژنده *j:ande* – yirtiq-yamoq, juldur

دژ *dej* – qal'a

مژده *mo'j:de* – xushxabar

18. **h** – jarangsiz, sirg'aluvchi, bo'g'iz tovush. O'zbek tilidagi **h** tovushi kabi va ba'zan undan ham yumshoqroq talaffuz qilinadi:

ماه *moh* – oy

مهمان *mehmon* – mehmon

همسایه *hamsoye* – qo'shni

19. **m** – jarangli, lab-lab, burun tovush. O'zbek tilidagi **m** tovushi kabi talaffuz qilinadi:

ماهی *mohi* – baliq

پشم *pashm* – jun

بام *bom* – tom

20. **n** – jarangli, burun, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **n** tovushi kabi talaffuz etiladi:

باران *boron* – yomg'ir

نقره *no'qre* – kumush

مهندس *mo'handes* – injener, muhandis

21. **l** – jarangli, yon, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **l** tovushi kabi va ba'zan undan ham yumshoqroq talaffuz etiladi:

لباس *lebos* – kiyim

پل *po'l* – ko'pri

علم *'elm* – ilm

22. **r** – jarangli, titroq, til oldi tovush. O‘zbek tilidagi **r** tovushi kabi talaffuz qilinadi:

مور *mur* – chumoli
خار *xar* – eshak
ستاره *setore* – yulduz

23. **y** – jarangsiz, sirg‘aluvchi, til o‘rta tovush. O‘zbek tilidagi **y** tovushi kabi talaffuz qilinadi:

یک *yek* – bir
سایه *soye* – soya
چای *choy* – choy

24. **ayn** (transkripsiyada ‘) harfi arab tilidan kirgan so‘zlarda uchraydigan maxsus tovushni ifoda etadi.

Arab tilida **ayn** jarangli, portlovchi, bo‘g‘iz tovush bo‘lib, fors tilida bu tovush o‘zining artikulyatsion xususiyatlarini birmuncha yo‘qotgan holda ishlatiladi va faqat arab tilidan kirgan so‘zlardagina uchraydi.

Shu vaqtga qadar **ayn** ni fors tilida fonema yoki fonema emasligi haqida eronshunoslar orasida qat’iy bir fikr yo‘q. Yu. A. Rubinchik o‘zining «Современный персидский язык» kitobida **ayn** ning ayrim fonetik xususiyatlariga hamda uning ma’noni farqlashdagi vazifasiga ko‘ra fonemalar qatoriga kiritadi. Sh.G. Gaprindashvili va Dj.Sh.Giunashvili o‘zlarining «Фонетика персидского языка» kitobida bu fikrni tasdiqlab, **ayn** ni fors tilida jarangli, portlovchi, bo‘g‘iz tovushi degan xulosaga keladilar. Boshqa ba’zi olimlar esa uni hech qanday tovush bildirmaydigan orfografik belgi tarzida tahlil qiladilar.

Hozirgi zamon adabiy fors tilida ع **ayn** quyidagi hususiyatlarga egadir:

1). Ma’noni farqlash uchun xizmat qiladi:

من <i>man</i> – men	منع <i>man’</i> – man etish
زر <i>zar</i> – zar, oltin	زرع <i>zar’</i> – ekin
فر <i>far</i> – hashamat	فرع <i>far’</i> – o‘sish, ko‘payish

2). So‘z boshida kelganda, bu harfga taalluqli bo‘lgan satr osti va satr usti belgilari talaffuz etiladi:

علم 'elm – ilm
عمر 'omr – umr
عقرب 'aqrab – chayon

3). Soʻz orasida yoki soʻz oxirida unli tovushdan soʻng kelganda, oʻz oldidagi unliga taʻsir qilib, uni choʻzibroq talaffuz qilishga ishora qiladi:

تعليم ta'lim (talaffuzda **ta**alim)
دفاع defo' (talaffuzda **de**foo)
تعطيل ta'til (talaffuzda **ta**atil)
ارتجاع ertejo' (talaffuzda **erte**joo)

4). Soʻz oxirida undosh tovush bilan yondashib kelganda, **ayn** boshqa hollarga nisbatan aniqroq talaffuz etiladi va oʻzidan oldingi undoshga taʻsir qilib, uni kuchliroq tovush bilan talaffuz qilishga undaydi:

نفع naf' – foyda
منع man' – man qilish
جمع jam' – jamgʻarish, yigʻish

Fors tilining ba'zi fonetik xususiyatlari

1. O'zbek tilida jarangli undoshlar ko'pincha so'z oxirida o'z jarangli xususiyatlarini yo'qotib, jarangsiz tovush kabi talaffuz etiladilar. Masalan, **kelib** so'zi **kelip**, **umid** so'zi **umit**, **xarj** so'zi **xarch** tarzida talaffuz qilinadi.

Fors tilida jarangli tovushlar o'z jarangli xususiyatlarini qisman yo'qotsalar ham, o'zbek tilidagi kabi jarangsizlanmaydilar. Masalan, **lab** so'zi **lap**, **g'arb** so'zi **g'arp**, **dard** so'zi **dart** tarzida emas, lab, g'arb, dard holida talaffuz etiladilar.

2. Fors tilida so'z odatda ikki yoki undan ortiq undosh tovush bilan boshlanmaydi. Hatto chet tillardan kirgan so'zlarga ham e va ba'zan a qisqa unlisini orttirib, fors tili qoidasiga ko'ra yozadilar. Bu qisqa unilardan biri yo so'z boshidagi ikki undosh orasiga yoki ularning oldiga qo'yiladi. Masalan, **stakan** so'zi forscha **estakon**, **klass** so'zi forscha **kelos**, Fransiya so'zi forscha **Faronse** kabi talaffuz etiladi.

3. Fors tilida unli bilan tamom bo'lgan so'zga unli bilan boshlangan morfologik belgilardan biri qo'shilsa, bu ikki unli orasiga bir undosh qo'shib talaffuz etiladi. Masalan, **doneshju** (talaba) so'ziga ko'plik qo'shimchasi **-on** qo'shilganda, **u** va **o** unilari orasiga bir y orttirilib, **doneshjuyon**; **navisande** (yozuvchi) so'ziga bir **g** orttirilib, **navisandegon** tarzida aytiladi va yoziladi.

4. Agar **n** tovushi **b** tovushiga yondashib kelsa, **n** tovushi assimillatsiyaga uchrab, burun tovushi **m** kabi talaffuz etiladi. Masalan, **shanba** so'zi **shambe**, **panbe** so'zi **pambe** (paxta), **tanbal** so'zi **tambal** tarzida talaffuz qilinadi.

BO'G'IN

Fors tilida so'zlar bir bo'g'inli va ko'p bo'g'inli bo'lishi mumkin. Fors tilida ham bo'g'in, o'zbek tilidagi kabi, unililar yordami bilan hosil bo'ladi. Har bo'g'inda bitta unli bo'lishi shart.

Bo'g'in unli bilan tugasa, ochiq bo'g'in; undosh bilan tugasa, yopiq bo'g'in deyiladi. Masalan:

Ochiq bo'g'in

ما *mo* – biz

سه *se* – uch

Yopiq bo'g'in

در *dar* – eshik

راه *roh* – yo'l

Ikki va ko'p bo'g'inli so'zlarda bo'g'inlar turlicha bo'lishi mumkin.

Birinchi bo'g'in yopiq, ikkinchi bo'g'in ochiq:

تخته *tax-te* – doska

پنبه *pam-be* – paxta

Ikkala bo'g'in ham ochiq:

خانه *xo-ne* – uy

صدا *se-do* – ovoz, tovush

Birinchi bo'g'in ochiq, ikkinchi bo'g'in yopiq:

مداد *me-dod* – qalam

قلم *qa-lam* – ruchka

Ikkala bo'g'in ham yopiq:

آسمان *os-mon* – osmon

بلبل *bo'l-bo'l* – bulbul

Ko'p bo'g'inli so'zlarda ham bo'g'in shu tarzda bo'ladi.

Bulardan tashqari, fors tilida bo'g'inlar uzun va qisqa bo'g'inga bo'linadi. Agar bo'g'in tarkibida cho'ziq unli bo'lsa, uzun bo'g'in, qisqa unli bo'lsa, qisqa bo'g'in deyiladi. Masalan: آب *ob*, دار *dor* – uzun bo'g'in; در *dar*, لب *lab* – qisqa bo'g'indir.

شکار *she-kor* (ov), انسان *en-son* (inson) so'zlarida birinchi bo'g'in qisqa va ikkinchi bo'g'in uzundur.

پادشاه *pod-shoh* (podshoh), آفتاب *of-tob* (oftob) so'zlarida ikkala bo'g'in ham uzun, دفتر *daf-tar*, فرصت *fo'r-sat* (fursat, vaqt) so'zlarida ikkala bo'g'in ham qisqadir.

Fors tilida bo'g'inlarning ochiq yoki yopiq, uzun yoki qisqa bo'lishligi klassik poetik asarlarni o'rganishda, ularni vaznga solib o'qishda katta ahamiyat kasb etadi.

Urg‘u

Fors tilida urg‘uni to‘g‘ri ishlata bilish so‘zlarni to‘g‘ri talaffuz qilish, to‘g‘ri o‘qish va ularni to‘g‘ri tushunishga katta yordam beradi.

Fors tilida urg‘u so‘zning oddiy yoki murakkabligi, forsiy yoki xorijiylikidan qat’i nazar, asosan, so‘zning oxirgi bo‘g‘iniga tushadi. Urg‘u tushgan unli tovush so‘zdagi boshqa unli tovushlarga nisbatan kuchliroq talaffuz etiladi. Masalan:

پسر *pesar* – o‘g‘il bola
پنجره *panjare* – deraza
دبیرستان *dabireston* – maktab
تلويزيون *televizyun* – televizor

Hatto chet tillardan kirgan atoliq otlarda ham urg‘u oxirgi bo‘g‘inga o‘tadi. Masalan:

امريکا *emriko* – Amerika
تالين *talin* – Tallin
مسکو *mo’sko‘u* – Moskva

So‘zga biror qo‘shimcha qo‘shilsa, odatda urg‘u ana shu qo‘shimchaga ko‘chadi. دانش *donesh* (bilim), دانشجو *doneshju* (talaba), كودك *kudak* (bola, go‘dak), كودكستان *kudakeston* (bog‘cha), كودكستانها *kudakestonho* (bog‘chalar) kabi.

Eslatma. Quyidagi ikki bo‘g‘inli bog‘lovchi va undalmalarda urg‘u birinchi bo‘g‘inga tushadi.

بالكه <i>balke</i> – balki	مگر <i>magar</i> – magar, nahotki
ليكن <i>likan</i> – lekin	آيا <i>oyo</i> – mi
ولي <i>vale</i> – lekin	اگر <i>agar</i> – agar
بله <i>bale</i> – ha	خيلى <i>xeyli</i> – juda, ko‘p
آري <i>ore</i> – ha	اما <i>ammo</i> – ammo

Bulardan tashqari yana bir necha qo‘shimchalar va yuklamalar borki, ular so‘z oxirida kelsalar ham, urg‘u olmaydilar, ya’ni ularga urg‘u tushmay, urg‘u ulardan oldingi bo‘g‘inda bo‘ladi. Bu hol grammatikaning morfolgiya qismi bilan bog‘liq bo‘lganligi uchun, darslikning morfologiya qismida ma’lum qoidalar bilan bog‘langan holda izohlanadi.

1- mashq. Quyidagi soʻzlarni oʻqing. Ulardagi undosh tovush-arning talaffuzi va boʻgʻin ajralishiga ahamiyat bering.

درس <i>dars</i> – dars	سر <i>sar</i> – bosh
برف <i>barf</i> – qor	گوشت <i>gusht</i> – goʻsht
درخت <i>de-raxt</i> – daraxt	شمشیر <i>sham-shir</i> – qilich
در <i>dar</i> – eshik	شیراز <i>shi-roz</i> – Sheroz (shahar)
دفتر <i>daf-tar</i> – daftar	دژ <i>dej:</i> – qalʼa
کتاب <i>ke-tob</i> – kitob	استراتژی <i>es-te-ro-te-j:i</i> – strategiya
شمع <i>shamʼ</i> – sham	وزیر <i>va-zir</i> – vazir
طوفان <i>tu-fon</i> – boʻron	آتش <i>o-tash</i> – olov
پنجره <i>pan-ja-re</i> – deraza	امروز <i>em-ruz</i> – bugun
ارتش <i>ar-tesh</i> – armiya	یتیم <i>ya-tim</i> – yetim
استاد <i>oʻs-tod</i> – ustoz, domla	همسایه <i>ham-so-ye</i> – qoʻshni
باران <i>bo-ron</i> – yomgʻir	گوش <i>gush</i> – quloq

ALFAVIT

الفبای فارسی *alefbo-ye forsi*

Forslar VII asrdan boshlab to shu kunga qadar oʻz yozuvlari uchun arab alifboshini qoʻllab kelmoqdalar. Arab tili tovushlariga noslashgan va shu tilning tovush tizimini toʻla aks ettirgan arab alfaviti fors tovushlarini toʻla ifodalay olmadi. Bunga sabab, birinchidan, fors tili fonetik sistemasiga tamoman yot boʻlgan birinchi tovush va belgilarning arab tilidan kirib kelishi boʻlsa, ikkinchidan, fors tilining fonetik xususiyatlarini ifoda etuvchi maxsus tovushlarning arab tili tovushlari tizimida boʻlmasligi va ularni yozuvda ifoda etuvchi harflarning arab alfavitida boʻlmasligidir.

Arab alfaviti 28 harfdan iborat boʻlib, forslar oʻz tovushlariga mos boʻlgan maxsus tovushlarni ifodalash uchun qoʻshimcha ravishda quyidagi 4 ta harfni kiritganlar:

ج - j:, چ - ch, پ - p, گ - g.

Shunday qilib, arab-fors alfaviti 32 ta harfga yetdi. Bu harflar asosan 16 belgidan iborat boʻlib, ulardan bir nechtasining ost yoki ustiga bir, ikki va uchta nuqta qoʻyib, yangi harflar yasashgan. Bu belgilar quyidagilar:

ا ب ح د ر س ص ط ع ف ك ل م و ی ه

Bulardan faqat oltitasi - ا ل م و ی ه - belgilari yangi harf yasash uchun ishtirok etmaydi. Qolgan 10 ta belgi esa o'zining nuqtali-nuqtasizligiga, nuqtalarning o'rni va miqdoriga ko'ra bir-birlaridan farq qiladilar. Masalan:

1. ب shaklining tagiga bir nuqta qo'ysak, ب b harfi; ostiga uch nuqta qo'ysak, پ p harfi; ustiga ikki nuqta qo'ysak ت t harfi va ع shaklini cho'ziq emas, yarim doira shaklida yozib, ustiga bir nuqta qo'ysak, ن n harfi hosil bo'ladi.

2. ح shaklining o'zi h tovushini ifoda etadi. Ostiga bir nuqta qo'ysak, ج j harfi; ostiga uch nuqta qo'ysak چ ch harfi; ustiga bir nuqta qo'ysak, خ x harfi hosil bo'ladi.

3. د shaklining o'zi d tovushini ifoda etadi. Ustiga bir nuqta qo'ysak ذ z harfi hosil bo'ladi.

4. ر shaklining o'zi r tovushini ifodalaydi. Ustiga bir nuqta qo'ysak, ز z harfi; ustiga uch nuqta qo'ysak ژ j: harfi hosil bo'ladi.

5. س shaklining o'zi s tovushini ifodalaydi. Ustiga uch nuqta qo'ysak, ش sh harfi hosil bo'ladi.

6. ص shaklining o'zi s tovushini ifodalaydi. Ustiga bir nuqta qo'ysak, ض z harfi hosil bo'ladi.

7. ط shaklining o'zi t tovushini ifodalaydi. Ustiga bir nuqta qo'ysak, ظ z harfi hosil bo'ladi.

8. ع shaklining o'zi ayn deb atalib, ustiga bir nuqta qo'ysak, غ g' harfi hosil bo'ladi.

9. ف shaklining ustiga bir nuqta qo'ysak, ف f harfi; bu shakl doirasini chuqurroq yozib, ustiga ikki nuqta qo'ysak, ق q harfi hosil bo'ladi.

10. ک shaklining o'zi k tovushini ifodalaydi. Ustiga bir chiziq qo'ysak, گ g harfi hosil bo'ladi.

Fors grafikasida nuqtalarning o'rni va miqdori katta ahamiyatga ega ekanligini e'tiborga olib, ularni diqqat bilan kuzatish va yozish kerak. Chunki, nuqtalarni noto'g'ri qo'yish so'zni tushunmaslikka olib keladi yoki ma'nosini butunlay o'zgartirib yuboradi.

Topshiriq. Quyidagi harflarni daftaringizga ko'chirib yozing va ularni to'g'ri yozishga o'rganing.

ب پ ت ث ن ح ج چ خ د ذ ر ز ژ س ش ص ض ط
ظ ع غ ف ق ک گ.

Agar arab-fors alfavitiga nazar tashlasak, bir tovushni ifodalash uchun fors tilida 2–3–4 harf borligini ko'ramiz. Masalan:

z tovushini ifodalash uchun ط ض ذ ز

s tovushini ifodalash uchun ص س ث

t tovushini ifodalash uchun ط ت

h tovushini ifodalash uchun ه ح

Yuqoridagi har bir harf arab tilida bir-biridan keskin farq qiladigan tovushlarni ifoda etadi va ularning har birini o'ziga xos artikulyatsion xususiyatlari bor. Bu tovushlar fors tiliga arab so'zlari bilan birga kirib kelgan. Bu tovushlar fors tili fonetik sistemasida bo'lmagani tufayli ular o'zlarining artikulyatsion xususiyatlarini yo'qotib, fors tili fonetik sistemasiga bo'ysungandirlar. Buning natijasida fors tilida bir tovushni ifodalash uchun bir necha harf paydo bo'lgan. Fors tilida bu harflarni ifoda etgan tovushlar orasida hech qanday farq yo'q. Lekin fors tili lug'at tarkibiga kirgan arab so'zlarida arablar u yoki bu so'zni yozishda qaysi harfni qo'llagan bo'lsalar, forslar ham shu so'zni yozishda o'sha harfni ishlatadilar. Aks holda so'zning ma'nosi tushunarsiz bo'lib qoladi.

Topshiriq. Quyidagi harflarni daftaringizga ko'chirib yozing va ularni to'g'ri yozishga o'rganing.

yo, ه (ho-ye havvaz) he, و vov, م mim, ل lom, ا alif

Fors alfavitidagi hamma harflar yozuvda bir-birlariga qo'shilish-qo'shilmasligi jihatidan ikki guruhga bo'linadilar.

1. O'zidan oldingi harfga qo'shib, keyingisiga qo'shilmaydigan harflar.

2. O'zidan oldingi va o'zidan keyingi harflarga qo'shib yoziladigan harflar.

Birinchi guruh harflari yettita bo'lib, fors grammatikasida ularni **حروف منفصل** *ho'ruf-e mo'nfasele* (ayrilgan harflar) deyiladi. Ular quyidagilar:

و vov, ج j, ز ze, ر re, ذ zol, د dol, ا alif

Bu yetti harfning har biri yozuvda 2 shaklda bo'ladi:

1) yolg'iz yoki o'z oldidagi harf bilan qo'shilmay kelgan shakli:

و ژ ز ر ذ د ا

2) O'zidan oldingi harfga qo'shib yoziladigan shakli:

ز ژ و ر ذ د ا

Topshiriq. حروف منفصله ning yolg'iz va o'zidan oldingi harf bilan qo'shilib yoziladigan shakllarini daftaringizga ko'chirib oling.

Ikkinchi guruh harflari 25 ta bo'lib, fors grammatikasida حروف متصله ho'ruf-e mo'ttasele (qo'shilgan harflar) deb ataladi.

Ikkinchi guruh harflari o'z oldidagi hamda o'z ketidagi harflar bilan qo'shilib yoziladi. Shu sababdan, ikkinchi guruh harflari yozuvda alohida shaklda kelishidan tashqari yana uch shaklda keladilar. Bu harflarning alohida shakli hech qanday o'zgarishsiz, alfavitda qanday berilgan bo'lsa, shunday yoziladi. Masalan:

ب پ ت ث چ ج ح خ س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ک گ ل م ن و ی

Birinchi shakl. Birinchi shaklda harf to'la yozilib, o'z oldidagi harf bilan qo'shish uchun harf oldiga bir ilmoq-chiziq chiqariladi. Masalan:

ب پ ت ث چ ج ح خ س ش ص ض ط ظ
ع غ ف ق ک گ ل م ن و ی

Topshiriq. Harflarning so'z oxirida o'z oldidagi harf bilan qo'shilib yozilish shaklini daftaringizga ko'chirib yozing.

Harflarning quyida ko'rsatiladigan ikkinchi va uchinchi shakllarini yaxshi o'zlashtirish uchun ularni ikki qismga bo'lish mumkin:

- 1) satr chizig'idan pastga tushmaydigan harflar;
- 2) satr chizig'idan pastga tushadigan harflar.

Chiziqdan pastga tushmaydigan harflar quyidagilar:

ا ب پ ت ث د ذ ط ظ ک گ ه

Chiziqdan pastga tushadigan harflar:

چ ج ح خ ز ژ س ش ص ض ع غ ف ق ل م ن و ی

Ikkinchi shakl. Harfning ikkinchi shaklini, ya'ni so'z boshida kelib, o'z ketidagi harf bilan qo'shiladigan shaklini yasash uchun:

1. yo , n , s , t , p , b harflari oldidagi tish (پ) qoldirib, qolgan qismi esa tushirib qoldiriladi. Harf nuqtalari esa shu tishning ost yo ustida qo'yiladi. Masalan:

$\bar{t} - t$, $\bar{s} - s$, $\bar{n} - n$, $\bar{y} - yo$, $\bar{p} - p$, $\bar{b} - b$

Ko‘rinib turibdiki, bu olti harf bir-biridan faqat nuqtalarining ‘rni va miqdori bilan farq qiladi.

Eslatma. ع yo harfi aslida ikki nuqtali bo‘lib, harfning yolg‘iz aklida tushib qoladi.

2. Chiziqdan pastga tushgan harflarning bu shaklida ularning aizi qidan pastga tushgan qismi olib tashlanib, o‘z ketidagi harf bilan o‘shish uchun ilmoq-chiziq orttiriladi. Nuqtalar esa ularning ostiga o‘ki ustiga qo‘yiladi:

–m, ل –l, ق –q, ف –f, غ –g‘, ع –ayn, ض –z, ص –s, ش –sh, س –s, –x, ه –h, چ –ch, ج –j

3. Qolgan harflar esa ketidagi harf bilan qo‘shish uchun ularga moq-chiziq qo‘shiladi, xolos.

ط – t, ظ – z, ك – k, گ – g, ه – h

Uchinchi shakl. Harflarning uchinchi, ya‘ni so‘z o‘rtasida o‘z ldidagi va ketidagi harf bilan qo‘shiladigan shaklini yasash uchun kinchi shakl harflariga o‘z oldidagi harfga qo‘shish uchun bir moq-chiziq qo‘shiladi, xolos.

Shunday qilib, so‘z o‘rtasida harfni ikki tomondan qo‘shish chun oldi va ketiga ilmoq-chiziq qo‘shib yoziladi. Masalan:

ب – b, پ – p, ت – t, س – s, ج – j, چ – ch, ه – h, خ – x, ص – s, ش – sh, ا – s, ض – z, ط – t, ظ – z, ا – ayn, ا – g‘, ف – f, ق – q, ك – k, گ – g, – l, م – m, ن – n, ه – h, ي – yo

Yuqorida ko‘rsatilgan har uch shakldagi harflarning ko‘rinishi irmuncha o‘zgargan bo‘lsa ham, o‘zlarining asosiy belgilarini saqib qoladilar.

1- topshiriq. Quyidagi harf shakllarni bir necha marta ko‘chirib ozing.

م	م	م	م	ع	ع	ع	ع
ه	ه	ه	ه	ح	ح	ح	ح
ی	ی	ی	ی	ص	ص	ص	ص

2- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 1- amrinni ko‘chirib yozing va chiroyli yozishga o‘rganing.

Arab-fors alfaviti

Harfning nomi	Harf ifoda etgan tovushlar	Harflarning yozilishi			
		Soʻz oxirida	Soʻz oʻrtasida	Soʻz boshida	Alohida holda
alif	o, a, e, oʻ	ا	-	-	ا
be	b	ب	ب	ب	ب
pe	p	پ	پ	پ	پ
te	t	ت	ت	ت	ت
se	s	ث	ث	ث	ث
jim	j	ج	ج	ج	ج
chim	ch	چ	چ	چ	چ
he (hoye hoʻtti)	h	ح	ح	ح	ح
xe	x	خ	خ	خ	خ
dol	d	د	-	-	د
zol	z	ذ	-	-	ذ
re	r	ر	-	-	ر
ze	z	ز	-	-	ز
j:e	j:	ژ	-	-	ژ
sin	s	س	س	س	س
shin	sh	ش	ش	ش	ش
sod	s	ص	ص	ص	ص
zod	z	ض	ض	ض	ض
to	t,	ط	ط	ط	ط
zo	z	ظ	ظ	ظ	ظ
ayn	(ʻ)	ع	ع	ع	ع

g'ayn	g'	غ	غ	غ	غ
fe	f	ف	ف	ف	ف
qof	q	ق	ق	ق	ق
kof	k	ک	ک	ک	ک
gof	g	گ	گ	گ	گ
lom	l	ل	ل	ل	ل
mim	m	م	م	م	م
nun	n	ن	ن	ن	ن
vov	v, u, o'u	و	-	-	و
he (hoye havvaz)	h	ه	ه	ه	ه
yo	y, i, ey	ی	ی	ی	ی

1- topshiriq. Quydagi so'zlarni ko'chirib yozing va harflarning ozilishini aniqlang.

بار *bor* – yuk, باز *boz* – lochin, تار *tor* – tor, باغ *bog'* – bog', تیر *tir* – tir, kamon, باد *bod* – shamol, دارو *doru* – dori, مال *mol* – mol, مور *mur* – chumoli, جیب *jib* – cho'ntak, چوب *chub* – cho'p, yog'och, خوم *xom* – xom, جام *jom* – jom, ماه *moh* – oy, میخ *mix* – mix, میز *miz* – stol, سود *sud* – foyda, خون *xun* – qon, سیخ *six* – six, نام *nom* – nom, سیر *sir* – to'q, دا *dom* – tuzoq, دود *dud* – tutun, سیم *sim* – sim, سیب *sib* – olma, پیر *pir* – qari, رو *ru* – yuz, گوش *gush* – quloq, تاج *toj* – toj, شاه *shoh* – shoh, نور *nur* – nur, نیم *nim* – yarim, شور *shur* – sho'r, راه *roh* – yo'l, رود *rud* – daryo, روز *ruz* – kun, ریش *rish* – soqol, زاغ *zog'* – qarg'a, فیلا *fil* – fil, کوه *kuh* – tog', کیف *kif* – portfel, غاز *g'oz* – g'oz, طوطی *tuti* – to'ti, سال *sol* – yil, خاک *xok* – tuproq, خوب *xub* – yaxshi, دیگ *dig* – qozon, دیو *div* – dev, شام *shom* – shom, kechqurun, شیر *shir* – sut, دوش *dush* – elka, هوش *hush* – hush, aql, مار *mor* – ilon, چای *choy* – choy, پولا *pul* – pul, یار *yor* – yor, do'st, پاک *pok* – toza, ozoda, زود *zud* – tez, تیغ *tig'* – xanjar, tig', چاق *choq* – semiz, پا *po* – oyoq, دور *dur* – uzoq, lis, غار *g'or* – g'or.

2- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 2-amrinni ko'chirib yozing va chiroyli yozishga o'rganing.

UNLI TOVUSHLARNING YOZUVDA IFODALANISHI

Qisqa unlilarning yozuvda ifodalanishi

(Diakritik belgilar)

Fors tilida qisqa unlilar harflarning osti va ustiga qo'yiladigan *harakat* deb ataluvchi diakritik belgilar orqali ifoda etiladi. Haraka qaysi harfning ustiga yoki ostiga qo'yilsa, avval harakat qo'yilgan undosh o'qilib, so'ngra harakat bildirgan tovush talaffuz etiladi.

1. Harf ustiga kichik chiziqcha qo'yish orqali **a** unli tovush ifoda etiladi. Yozuvda َ belgisi bilan ifoda etilib, fors grammatikasida uni زیر **zabar** (ustida, tepasida degan ma'noni bildiradi) del ataladi. Masalan:

مَنْ *man* – men
دَر *dar* – eshik
شَب *shab* – kechasi
قَلَم *qalam* – ruchka
مَادَر *modar* – ona
تَبَر *tabar* – bolta
وَزِير *vazir* – vazir
مَلَخ *malax* – chigirtka

2. Harf ostiga kichik chiziqcha qo'yilsa **e** unli tovushi ifoda etiladi. Yozuvda ِ belgisi bilan ifoda etilib, fors grammatikasida un زیر *zir* (ostida, tagida degan ma'noni bildiradi) deb ataladi. Masalan:

دِل *del* – yurak
شِش *shesh* – olti
كِتَاب *ketob* – kitob
لِیَاس *lebos* – kiyim
زِمِستان *zemeston* – qish
شِکَم *shekam* – qorin

3. Harf ustiga kichik vergul shaklidagi belgi qo'yilib, **o'** unli tovushni ifoda etiladi. Yozuvda ُ belgisi bilan ifoda etilib, fors grammatikasida uni پِش **pish** (old, oldida degan ma'noni bildiradi) deyiladi. Masalan:

هَنْر *ho'nar* – hunar
شَو'ر *sho'to'r* – tuya
نَاخَن *noxo'n* – tirnoq

مُرغ *mo'rg'* – tovuq
 هِزْم *hizo'm* – o'tin
 زُغال *zo'g'ol* – ko'mir

Agar qisqa unilardan biri so'z boshida kelsa, so'z boshida bir **lif** harfi orttirilib, zarur bo'lgan diakritik belgi shu **alif**ning osti yoki stiga qo'yiladi. Bunda alif butunlay talaffuz etilmay, faqat vositachi azifasini bajaradi. Masalan:

اگر *agar* – agar
 اَرْدَك *o'rdak* – o'rdak
 اَلَاغ *o'log'* – eshak
 اَبْر *abr* – bulut
 اِسْم *esm* – ism
 اَطَاق *o'toq* – uy, xona
 اِدَارَه *edore* – idora
 اطراف *atrof* – atrof

Fors tili leksikasiga kirgan ayn bilan boshlanuvchi arab so'zlarida diakritik belgilar ayn harfining osti yoki ustiga qo'yilgan. Bunda ayn talaffuz etilmay, alif kabi yordamchi vazifani bajaradi. Masalan:

عَقْل *'aql* – aql
 عِلْم *'elm* – ilm
 عُمُر *'o'mr* – umr
 عِلْف *'alaf* – o't
 عِرَاق *'eroq* – Iroq
 عَمُو *amu* – amaki
 عُذْر *o'zr* – uzr
 عُثْمَان *o'smon* – Usmon

4. Undosh tovushdan so'ng unli bo'lmasa, ya'ni bo'g'in yopiq o'lsa, bo'g'in oxiridagi undosh harf ustiga kichik dumaloq **ـ** belisi qo'yiladi. Bu belgini fors grammatikasida سکون *so'kun* (to'x-ish, tinchlik ma'nolarini bildiradi) deyiladi. Masalan:

بُلْبُل *bo'lbo'l* – bulbul, فرزند *farzand* – farzand so'zlarida so'kun irinchi so'zning ل l harfi ustida, ikkinchi so'zda esa ر r harfining stida kelib, ulardan so'ng unli tovush yo'qligiga va bo'g'in yopiq kanligiga ishora qiladi.

Qisqa unlilarning yozuvdagi ifodasi

Tovushlar	Belgilar		Nomlari
	Soʻz boshida	Soʻz oʻrtasida	
a	ع	ا	zabar
e	ع	ا	zir
oʻ	ع	ا	pish

Topshiriq. Quyidagi soʻzlarni ovoz chiqarib oʻqing, dafta ringizga koʻchirib yozing va ulardagi diakritik belgilarni aniqlang.

پل – koʻprik, طرف – taraf, tomon, صدا – sado, ovoz, ميهن – vatar
 قاشق – chuqur, عميق – maqsad, مقصد – atr, عطر – qiz, qiz bola, دختر
 qoshiq, انگور – uzum, سبک – yengil, oson, امید – umid, دنیا – dunyo
 زبان – tuz, تمک – arab, عرب – pishloq, پنیر – katta, بزرگ – jahon – jahon
 til, ثمر – meva, ابریشم – ipak, تجارت – savdo-sotiq, چراغ – chiroq
 erta – erta, فردا – misol, مثال – qaytarish, تکرار – ramazon, رمضان
 ertaga, امروز – bugun, انقلاب – inqilob, دندان – tish, رفیق – oʻrtoq, doʻst
 بلند – baland, عشق – ishq, مهمان – mehmon, استراحت – dam, چشم – koʻz
 عظیم – katta, ulugʻ, بزرگ – kam, oz, صحبت – suhbat, فقط – faqat, شمع – sham
 ظالم – zolim, ظفر – gʻalaba, غم – gʻam, گرگ – boʻri, روباه – tulki
 قلم – taʼlim, تعليم, خبر – xabar, شمشیر – miqdor, سون – son, عندق – ruchka
 ساختمان – tuzum, qurilish, تايستان – yoz.

Choʻziq unlilarning yozuvda ifoda etilishi

Fors tilida choʻziq unlilar, yaʼni o, u, i soʻzda ۱ – alif, و – vov, ی – y harflari bilan ifoda etiladi. Masalan: رو – yuz, نان – non, ماهی – baliq
 مور – chumoli, ميز – stol.

Agar choʻziq unlilar soʻz boshida kelsa, yozuvda choʻziq unl oldidan bir ۱ – alif orttirilib yoziladi. Shunday qilib, soʻz boshida o – tovushi uchun ikkita alif, u – tovushi uchun ۱ va i – tovushi uchun ۱ birikmalari yoziladi. Bu birikmalardan faqat ikki alifdan bir ikkinchisining ustiga yotqizilib ۱ shaklida yoziladi. Bu shaklni for grammatikasida madd yoki ماده madda (choʻzilgan degan maʼnon bildiradi) deyiladi. Masalan:

آب ob – suv

آتش otash – otash, olov

آزاد ozod – ozod

آفتاب oftob – oftob

آلمان olmon – Germaniya

آلو olu – olhoʻri

و va ای birikmalari soʻz boshida oʻzgarishsiz qoladi. Masalan:

او – u (kishilik olmoshi)

اوت – avgust

ایران – Eron

اینجا – bu yer, bu yerda

Agar و – vov yoki ی – yo harflari soʻz boshida kelsa, v va y ndosh tovushlarini ifodalaydi. Masalan:

وطن *vatan* – vatan

وزیر *vazir* – vazir

ورزش *varzesh* – sport

یار *yor* – yor, doʻst

یتیم *yatim* – yetim

یخ *yax* – yax

Choʻziq unlilarning yozuvdagi ifodasi

Tovushlar	Yozilishi	
	Soʻz boshida	Soʻz oʻrtasi va oxirida
O	آ	ا (yoki ا)
I	ای	ی (yoki ی)
U	او	و (yoki و)

Arab tilidan kirgan soʻzlarning boshida *ayn* va *alif* harflari birga elsa, *ayn* talaffuz etilmay, *alif* choʻziq unli *o* tarzida talaffuz qiladi. Masalan:

عادل *odel* – odil

عاشق *osheq* – oshiq

عالم *olem* – olim

عادت *odat* – odat

عاقل *ogel* – aqlli

عالی *oli* – oliy

1- topshiriq. Quyidagi soʻzlarni ovoz chiqarib oʻqing, koʻchirib yozing va choʻziq unlilarning yozilishini aniqlang.

انار – anor

کبوتر – kabutar

آرد – un

آینده – kelajak

غوک – qurbaqa

ورق – varaq

آسمان – osmon

بینی – burun

طوطی – toʻti

آرام – tinchlik

قانون – qonun

عالم – olam

dunyo – دنیا
 qosh – ابرو
 oshpaz – آشپز
 vakil – وکیل
 olcha – آلبالو
 huquq – حقوق
 o'n bir – یازده
 import – واردات
 sovun – صابون
 orzu – آرزو
 gazeta – روزنامه
 olma – سیب
 ojiz – عاجز

ko'za – کوزه
 imon,ishonch – ایمان
 stul – صندلی
 jahon – جهان
 oson – آسان
 farovon – فراوان
 Shiroz (shahar) – شیراز
 bo'ron – طوفان
 o'qituvchi – دانشیار
 qo'rqq – ترسو
 Buxoro (shahar) – بخارا
 pechka – بخاری

2- topshiriq. Quyidagi so'zlarga qisqa unlilarni bildiruvchi belgilarni qo'ying va daftaringizga ko'chirib yozing.

qo'l – دست	dars – درس	olti – شش
idora – اداره	ism – اسم	o'g'il – پسر
farzand – فرزند	o'rdak – اردک	tuya – شتر
inqilob – انقلاب	ziyofat – ضیافت	daftar – دفتر
armiya – ارتش	bulbul – بلبل	safar – سفر
maqsad – مقصد	til – زبان	o'qituvchi – دانشیار
ota – پدر	deraza – پنجره	xalq, omma – مردم

3- topshiriq. Quyidagi so'zlarni o'qing va daftaringizga ko'chirib yozing va cho'ziq unlilarning yozilishiga ahamiyat bering.

oqil – عاقل	oqibat – عاقبت
ojiz – عاجز	omma – عامه

4- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 3 tamrinni ko'chirib yozing va chiroyli yozishga o'rganing.

AYRIM HARFLAR VA HARF BIRIKMALARINIG YOZILIHI VA TALAFFUZI

1. **vov** harfi so'z yo bo'g'in boshida yoki unlidan so'ng kelsa v undosh tovushi kabi talaffuz qilinadi. Masalan:

vazir – وزیر	devor – دیوار
vatan – وطن	javob – جواب

Ba'zan so'z oxirida undoshdan so'ng kelib, v kabi talaffuz etilishi ham mumkin. Masalan:

سرو *sarv* – sarv (daraxti)

عضو *'ozv* – a'zo

2. Ba'zi so'zlarda so'z o'rtasi yo oxirida kelib, diftong o'u kabi talaffuz etiladi:

روشن *ro'ushan* – ravshan, yorug'

جو *jo'u* – arpa

نوبت *no'ubat* – navbat

نو *no'u* – yangi

روغن *ro'ug'an* – yog'

دولت *do'ulat* – davlat

3. Ba'zi so'zlarda qisqa unli o' tovushini ifoda etadi. Masalan:

تو *to'* – sen (kishilik olmoshi)

خورک *xo'rak* – taom, ovqat

خورشید *xo'rshid* – quyosh

خوردن *xo'rdan* – yemoq

دو *do'* – ikki

دوم *do'vvo'm* – ikkinchi

4. Ba'zi so'zlarda x harfi bilan ¹ o'rtasida kelsa, vov butunlay talaffuz etilmaydi. Masalan:

خواهر *xohar* – opa-singil

خواجه *xoje* – hoji

خواهش *xohesh* – istak, xohish

خوارزم *xorazm* – Xorazm

خوان *xon* – dasturxon

خواربار *xorbar* – oziq-ovqat

خواب *xob* – uyqu

خوابستن *xostan* – xohlamog

استخوان *o'stexon* – suyak

خواندن *xondan* – o'qimoq

خوار *xor* – xor bo'lsin

خوابیدن *xobidan* – uxlamog

5. Boshqa barcha hollarda, ya'ni ¹ alifdan so'ng so'z boshida, undoshdan so'ng so'z o'rtasi va oxirida cho'ziq unli u tovushini fodalaydi. Masalan:

او *u* – u (kishilik olmoshi)

کدو *kadu* – oshqovoq

موش *mush* – sichqon

گردو *gerdu* – yong'oq

طوفان *tufon* – bo'ron

آموزگار *omuzgor* – o'qituvchi

زانو *zomu* – tizza

دیروز *diruz* – kecha

ی yo harfi

Yolg'iz holda va so'z oxirida kelganda nuqtasiz, so'z boshida nuqta bilan yoziladi.

ی yo harfining talaffuzi

1. ی harfi so'z yo bog'in boshida yoki unlidan so'ng kelganda y tovushini ifoda etadi. Masalan:

یک <i>yek</i> – bir	پایتخت <i>poytaxt</i> – poytaxt
بخ <i>yax</i> – yax, muz	همسایه <i>hamsoye</i> – qo'shni
بیلاق <i>yeyloq</i> – yayloq	نمایش <i>namoyesh</i> – ko'rsatish, ko'rik
چای <i>choy</i> – choy	سیاه <i>siyoh</i> – qora

2. Ba'zi so'zlarda diftong *ey* ni ifodalaydi. Masalan:

ایوان <i>eyvon</i> – ayvon	بیت <i>beyt</i> – bayt
میل <i>meyl</i> – mayl	میدان <i>meydon</i> – maydon
عیب <i>'eyb</i> – ayb	قیچی <i>qeychi</i> – qaychi
میمون <i>meymun</i> – maymun	نی <i>ney</i> – nay

3. B'azi arab so'zlarining oxirida kelib, o cho'ziq unlisi kabi talaffuz etiladi. Masalan:

حتى <i>hatto</i> – hatto	عیسی <i>iso</i> – Iso (ism)
موسی <i>muso</i> – Muso (ism)	مستثنی <i>mo'stasno</i> – mustasno
یحیی <i>yahyo</i> – Yahyo (ism)	سکنى <i>so'kno</i> – yashash
مرتضى <i>mo'rtazo</i> – Murtazo (ism)	کبرى <i>ko'bro</i> – eng katta

Bu *yo* ni arab grammatikasida *alif maqsura* (qisqartirilgan alif) deyiladi.

4. Qolgan hollarning barchasida, masalan, alifdan so'ng so'z boshida, undoshdan so'ng so'z o'rtasi va oxirida cho'ziq unli *i* tovu-shini ifoda etadi. Masalan:

این <i>in</i> – bu	صندلی <i>sandali</i> – stul
قالی <i>qoli</i> – gilam	میز <i>miz</i> – stol
ایرانی <i>ironi</i> – eronlik	بینی <i>bini</i> – burun
دیروز <i>diruz</i> – kecha	سفید <i>sefid</i> – oq

5. So'zda *ی* – *yo* harfi oldidan *z* *zir* belgisi va ketidan ¹ – alif harf kelgan bo'lsa, *z* *yo* harfi ta'sirida *i* tovushi kabi talaffuz qilinadi. Masalan:

میان <i>miyon</i> – o'rta	زیاد <i>ziyod</i> – ko'p, mo'l
سیاه <i>siyoh</i> – qora	احتیاج <i>ehtiyoj</i> – ehtiyoj
ادبیات <i>adabiyot</i> – adabiyot	سیاست <i>siyosat</i> – siyosat

• ho-ye havvaz harfi

Soʻz boshida kelganda ه shaklida, soʻz oʻrtasida ه shaklida, soʻz oxirida ه shakllarida yoziladi. Masalan:

هزار *hezor* – ming

بهار *bahor* – bahor

خانه *xone* – uy

• ho-ye havvaz ning talaffuz etilishi

1. Soʻz oxirida undoshdan soʻng doim qisqa unli *e* kabi talaffuz etiladi. Masalan:

نامه *nome* – xat

شیشه *shishe* – shisha

اداره *edore* – idora

لاله *lole* – lola

دوشیزه *dushize* – qiz bola

همیشه *hamishe* – hamisha

2. Bir boʻgʻinli baʼzi soʻzlarda ham *e* tovushini ifoda etadi. Masalan:

که *ke* – kim,

چه *che* – nima,

سه *se* – uch.

3. Qolgan hamma hollarda *h* tarzida talaffuz qilinadi. Masalan:

ده *deh* – qishloq

ماه *moh* – oy

هلو *hoʻlu* – shaftoli

ورزشگاه *varzeshgoh* – stadion

تهران *tehran* – Tehron (shahar)

مهندس *moʻhandes* – muhandis

مهمان *mehmon* – mehmon

میهن *mihan* – vatan

Agar • belgisi *e* tovushini ifoda etsa, fors tili grammatikasida *ho-ye gʻeyr-e malfuz* (talaffuz etilmaydigan *h*), *h* tovushini bildirsa, *ho-ye malfuz* (talaffuz etiladigan *h*), leyiladi.

ل lom bilan ا alif harflarining birikmasi (لا)

Fors tilida *alif* bilan *lom* qoʻshilganda quyidagi shaklda yoziladi: لا lo. Masalan:

لاله *lole* – lola

اصلاح *esloh* – isloh

لانه *lone* – in

استقلال *esteqlol* – mustaqillik

لازم *lozem* – kerak, lozim

ملاقات *moʻloqot* – uchrashuv

ک kof va گ gof harflarining ا alif harfi bilan birikmasi

ک kof va گ gof harflarining ا alif harfi bilan birikmasi quyidagi shaklda yoziladi: کا ko va گا go. Masalan:

کار kor – ish

امریکا omriko – Amerika

استحکام estehkom – istehkom

گاو gov – sigir

سیگار sigor – papiros

آموزگار omuzgor – o'qituvchi

ک kof yoki گ gof harflarining ل lom bilan birikmasi

ک kof yoki گ gof harflarining ل lom bilan birikmasi quyidagi shaklda yoziladi: کل kl va گل gl. Masalan:

کلاغ kalog' – qarg'a

کلمه kaleme – so'z

کلید kelid – kalit

مشکل mo'shkel – qiyin

گل go'l – gul

گلیم galim – sholcha

گلو galu – tomoq

جنگل jangal – o'rmon

1- topshiriq. Quyidagi so'zlarni o'qing, yozilishini o'rganing va ularni daftaringizga ko'chirib yozing.

گلستان – Guliston

کیف – portfel

شکایت – shikoyat

ملاقات – uchrashuv

شام – kechki ovqat

بالا – tepa, ust

لک لک – laylak

ألویالو – olcha

شکل – shakl

انگور – uzum

کاخ – saroy

انکار – inkor

طلا – tilla, oltin

کلمه – kalima, so'z

گلاب – gulob

سلام – salom

کاتب – kotib

شکار – ov

شش – olti

گوشت – go'sht

مکتوب – xat

دیگ – qozon

کلم – karam

گلشن – gulshan

جلال – Jalol (ism)

کلاه – bosh kiyim

شرط – shart

کوه – tog'

انقلاب – inqilob

کلاس – sinf

2- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 4 - tamrinni ko'chirib yozing va chiroyli yozishga o'rganing.

ARAB SATR USTI BELGILARI

Fors tiliga arab harflari bilan bir qatorda arab satr usti belgilari ham kirib kelgandir.

Bu belgilar quyidagilar:

1. تشديد *tashdid* (kuchaytirish degan ma'noni bildiradi) yozuvda ّ belgisi bilan ifoda etilib, harfni takrorlab (ikkilab o'qish) kerakligiga ishora qiladi. Bunda avval *tashdid* ostidagi harfni takrorlab, so'ng tashdid ostidagi harakatni talaffuz etish kerak. Misollar:

اول <i>avval</i> – birinchi	تمدن <i>tamado</i> 'n – madaniyat
مجلة <i>majalle</i> – jurnal	وضعية <i>vaz</i> 'iyyat – vaziyat
نقاش <i>naqqosh</i> – rassom	عطار <i>attor</i> – attor
شك <i>shakk</i> – shak, shubha	تبسم <i>tabasso</i> 'm – tabassum

2. همزة *hamza* yozuvda ء belgisi bilan ifoda etiladi. Transkripsiyada *hamza* ْ belgisi bilan ishora etiladi. *Hamza* asosan fors tiliga arab tilidan kirgan so'zlarda va qisman forsha so'zlarda uchraydi. Arab tilida *hamza* portlovchi, bo'g'iz, jarangsiz undosh bo'lib, fors tilida esa butunlay o'z artikulatsion xususiyatlarini yo'qotgan. Arab tilidan kirgan so'zlarda *hamza* belgisi so'z o'rtasida kelganda, odatda ا *alif*, و *vov*, ي *yo* harflari ustiga qo'yiladi. Bu harflar *hamza* ostida hech qanday talaffuz qilinmay, faqat vositachi vazifani bajaradilar. Bulardan ي *yo* harfi so'z o'rtasida kelganda, ي *yo* ning ikki tomondagi harf bilan qo'shiladigan shakli nuqtasiz holda yoziladi:

Vositachi harflar	Hamza belgisining qo'yilishi
ا	ا
و	و
ي	ي

Vositachi harflar quyidagi qoida asosida ishlatiladi:

1) So'zda *hamza* oldida kelgan harf yoki *hamza* ustidagi tovush z, yoki zabarli bo'lsa, vositachi harf shaklida ا *alif* yozilib, *hamza* alifning ustiga qo'yiladi. Masalan:

تاكيد *ta* 'kid – ta'kidlash
 تأسيس *ta* 'sis – ta'sis, ta'sislash
 جرات *jur* 'at – jur'at etish

2) Soʻzda hamza oldida kelgan harf yoki hamzaning ostidagi tovush *e*, yaʼni *zirli* boʻlsa, vositachi harf shaklida *u* yozilib hamza shu harfning ustiga qoʻyiladi. Masalan:

هنئ *hey'at* – hay'at
 مسائل *maso'el* – masalalar
 رئيس *ra'is* – rais, boshliq

3) Soʻzda hamza oldida kelgan harfning yoki hamzaning harakati *pish* boʻlsa, vositachi harf shaklida *و* vov yozilib, hamza shu harfning ustiga qoʻyiladi. Masalan:

مؤمن *mo'men* – imonli, musulmon
مؤلف *mo'allef* – muallif, tuzuvchi
مسؤل *mas'ul* – mas'ul

Shunday qilib, hamza ostidagi vositachi harflarning qo'yilishi harakat bildirgan belgilarga (tovushlarga) bog'liqdir.

Vositachi belgilarning yozilishi

Diakritik belgilar (Harakatlar)	Vositachi harflar
- <i>zabar</i> dan soʻng	ا
- <i>zir</i> dan soʻng	ى
- <i>pish</i> dan soʻng	و

Agar hamza soʻz oxirida kelsa, hech qanday vositachi belgisiz yoziladi. Masalan:

‘emzo’ امضاء
‘emlo’ املاء
‘ebtedo’ ابتداء
‘jo’z’ جزء

Fors yozuvida hamza belgisi soʻz oxirida kelganda odatda tushib, qoladi. Masalan:

امضا *emzo* ابتدا *ebtedo*
املا *emlo* جز *jo'z*

Ba'zan bir bo'g'inli yoki ikki bo'g'inli hamzali so'zlarda hamza belgisi yozuvda tushib qolib, vositachi belgi mustaqil harf sifatida o'qilishi mumkin. Masalan:

رأس <i>ra's</i>	yoki	راس <i>ros - bosh</i>
رأى <i>ra'y</i>	yoki	رای <i>roy – fikr, ovoz (saylovda)</i>

شان *sha'n* yoki شان *shon* – *sha'n*, shavkat
 تاريخ *ta'rix* doim تاريخ *torix* – *tarix* (vaqt) deb o'qiladi.

Ayrim so'zlarda agar hamza undoshdan so'ng kelgan bo'lsa, uning ketidan qanday unli kelishidan qat'i nazar, hamza *ى* *yo* belgisi ustiga qo'yiladi. Masalan:

مسئله *mas'ale* – *masala*

مسئول *mas'ul* – *mas'ul*

Ba'zi so'zlarda vositachi harflarning yozilishi qoidadan mustasno bo'lishi ham mumkin. Masalan:

رئيس *ra'is* – *rais*

قرانت *qaro'at* – o'qish, qiroat

Hamzaning xususiyatlari quyidagicha:

1) Agar hamza oldidagi bo'g'in ochiq bo'lsa, hamza o'z oldidagi unli tovushga ta'sir qilib, uni cho'zibroq talaffuz etishga va tovushni biroz to'xtatish kerakligiga ishora qiladi.

Hamzaning bu ta'siri aytarli kuchli emas, shuning uchun so'zni tez talaffuz qilganda, ba'zan butunlay sezilmaydi. Masalan:

تاكيد *ta'kid* talaffuzda taakid

تأسيس *ta'sis* talaffuzda taasis

مؤمن *mo'men* talaffuzda mo'o'men

2) Ikki unli orasida hamza hech qanday talaffuz qilinmaydi. Masalan:

رئيس *ra'is* talaffuzda rais

مؤلف *mo'allef* talaffuzda mo'allef

مؤسسه *mo'assase* talaffuzda mo'assase

3) Agar hamza oldidagi tovush undosh bo'lsa, hamza bo'g'in ajratuvchi vazifani bajaradi. Bunda bo'g'in orasida kichik pauza hosil bo'ladi. Masalan:

مسئول *mas'ul* talaffuzda mas/ul

جو رأت *jo'r'at* talaffuzda jo'r/at

مسئله *mas'ale* talaffuzda mas/ale

4) Agar hamzadan keyin kelgan tovush undosh bo'lib, hamza so'kinli bo'lsa, ya'ni hamzadan keyin unli kelmasa, hamza jarangli bo'g'iz tovushiga yaqinlashib boradi. Masalan:

رأس *ra's* – bosh

Hamza qo'yilgan bu so'zni tez talaffuz qilganda, hamza o'rniga uning oldidagi tovush biroz cho'zibroq talaffuz qilinadi.

5) So'z oxirida hamza butunlay talaffuz qilinmaydi. Masalan:

امضاء *emzo*

ابتداء *ebtedo*

انشاء *ensho*

6) Ba'zan hamza so'z oxirida ma'noni farqlash vazifasini bajaradi. Masalan:

جزء *jo'z* – qism, bo'lak

جز *jo'z* – boshqa

Hamza faqat arab so'zlarida emas, balki ba'zi fors so'zlarida ham ishlatiladi.

Fors so'zlarida hamza quyidagi xususiyatlarga egadir:

1) Cho'ziq *i* tovushini cho'ziq *o* yoki *u* tovushlaridan ajratish uchun ishlatiladi. Bu holatda ikki unli tovushni bir-biridan ajratib o'rtada kichik pauza qilishga ishora qiladi.

Yozuvda hamza belgisi *i* harfi oldidan bir tish orttirilib, uning ustiga qo'yiladi. Odatda fors so'zlarida ishlatiladigan hamza belgisi transkripsiyada ifoda etilmaydi. Masalan:

پائين *po-in* – ost, quyi

پائيز *po-iz* – kuz

2) Aniqlanmish *o-e* (ho-ye g'eyre malfuz) bilan tugagan bo'lsa, izofa hamza orqali ifoda etiladi. Masalan:

تخته سیاہ *taxte-ye siyoh* – qora doska

خانه ما *xone-ye mo* – bizning uy

3) Negizi *o* yoki *i* cho'ziq unlisi bilan tugagan fe'lga cho'ziq *i* unlisi bilan boshlanuvchi shaxs-son qo'shimchasi qo'shilganda, ikki unli orasiga hamza belgisi qo'yiladi. Masalan:

مى آنيم *mio-im* – kelimiz
مى آنى *mio-i* – kelasan

مى آنيد *mio-id* – kelasiz
بفرما نيد *befarmo-id* – buyuring

4) Cho'ziq unli tovushi bilan tugagan so'zga bir *ى* – *i* harfi qo'shilgan vaqtda, *ى* – *i* harfi oldidan hamza belgisi qo'yib yoziladi. Masalan:

نوا *navo* – kuy, navo

نوائى *navoi* – Navoiy

بخارا *bo'xoro* – Buxoro

بخارائى *bo'xoroi* – buxorolik

صدا *sedo* – ovoz

صدائى *sedoi* – Sadoiy

Hozirgi zamon fors tilida oxirgi yillarda arabcha hamza belgisi-ni ayrim hollarda *ى* *yo* belgisi bilan almashtirish ya'ni hamza o'rniga *ى* *yo* yozish jarayoni ketmoqda. Masalan:

پائين *poin*

پايين *poyin*

نوائى *navoi*

نوايى *navoyi*

بفرمائيد *befarmo-id*

بفرماييد *befarmo-yid*

تخته سياه *taxte-ye siyoh*

تخته ى سياه *taxte-ye siyoh* va hokazo.

Biz ham darslikda shu qonunga amal qilamiz.

Tanvin belgisi

تتوين *tanvin* belgisi faqat arab tilidan kirgan so'zlardagina uchraydi. Tanvin yozuvda *ـ* belgisi bilan ifoda etiladi va so'z oxirida vositachi *ا* *alif* harfining ustiga qo'yiladi *ا*. Tanvin belgisi *an* tovush birikmasini bildiradi. Tanvinli so'zlar fors tilida ravish vazifasida keladi. Masalan:

مثلاً *masalan* – masalan

فوراً *fo'uran* – tezlik bilan, tezda

خصوصاً *xo'susan* – xususan

قبلاً *qablan* – ilgari

اولاً *avvalan* – avvalan, birinchi galda

قصداً *qasdan* – qasdan, ataylab

Tanvinli arab so'zlari o'zbek tili lug'at tarkibida ham ko'p uchraydi. Masalan: shaklan, mazmunan, masalan kabi.

وصله *vasla* (qo'shish degan ma'noni bildiradi) ~ belgisi bilan ifoda etilib, arab tilidan kirgan anqlik artikli ال birikmasining birinchi harfi ' *alif* ustiga qo'yiladi ال.

Fors tilida *vasla* murakkab so'zga aylangan ba'zi arab izofiy birikmalarida yoki aniq otlarda uchraydi. Masalan:

المغرب *al-mag'reb* – g'arb
دارالفنون *dor-o'l-fo'nun* – universitet

QAMARIY VA SHAMSIY HARFLAR

Arab alfavitidagi harflar حروف قمری *ho'ruf-e qamari* (oy harflari) va حروف شمسی *ho'ruf-e shamsi* (quyosh harflari) deb ataluvchi ikki guruhga bo'linadilar.

Quyidagi 14 harf حروف شمسی *ho'ruf-e shamsi* deyiladi:

ت ث ذ ز ر ش س ض ص ظ ط ل ن

Qolgan harflar esa حروف قمری *ho'ruf-e qamari* deb ataladi.

Agar ال anqlik artiklidan keyin kelgan so'zning birinchi harfi حروف شمسی guruhidagi harflarning biri bilan boshlangan bo'lsa, ال artiklidagi ل *lom* talaffuz etilmay, undan keyin kelgan harf tashdid bilan (ikkilanib) o'qiladi. Masalan:

السلام *as-salom* – assalom
نصرالدين *nasr-ad-din* – Nasriddin
لغات الترك *lo'g'ot-at-turk* – turkcha lug'at

Agar ال anqlik artiklidan keyin kelgan so'z حروف قمری *ho'ruf-e qamari* guruhidagi harflarning biri bilan boshlangan bo'lsa, ال artikli o'z oldiga qo'shilib kelgan so'zning tugallangan tovushiga qarab o'l yoki al tovush birikmalari tarzida talaffuz qilinadi. Masalan:

الخوارزمي *al-xorazmi* – Xorazmiy
البيروني *al-biruni* – Beruniy
بين المللى *beyn-o'l-melali* – xalqaro

طويل المدت *tavil-o 'l-mo 'ddat* – uzoq muddatli
متسوى الحقوق *mo 'tasavi-o 'l-ho 'quq* – teng huquqli

Yozuvda ko'pincha *vasla* belgisi tushib qoladi va alifning o'zi yozilib, *vasla* borligi nazarda tutiladi. Masalan:

السلام *as-salom*
البيرونى *al-biruni*
دار الفنون *dor-o 'l-fo 'nun* va hokazolar.

1- topshiriq. Quyidagi vaslali so'zlarni o'qing, ko'chirib yozing va ularni to'g'ri talaffuz qilishga o'rganing.

رشيد الدين – Rashididdin
عبدالله – Abdulla
فارغ التحصيل – o'qishni tugatgan, oily ma'lumotli
قليل المدت – qisqa muddatli
خير الدين – Xayriddin
ضرب المثل – maqol, hikmatli so'zlar
فخر الدين – Faxriddin
دار الحکومه – hukumat uyi
مظفر الدين – Muzaffariddin
ميزان الحرارة – termometr
مجالس النفائس – Majolis-un-nafois (asar nomi)
حتى الامكان – imkon boricha
ميزان الاوزان – vaznlar o'lchovi
لسان الطير – Lison-ut-tayr (asar nomi)

2- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 5 - tamrinni ko'chirib yozing va chiroyli yozishga o'rganing.

FORS YOZUVINING AYRIM XUSUSIYATLARI

1. Agar o'zbek yozuvida xatlar chapdan o'nga qarab yozilsa, fors yozuvida esa xat o'ngdan chapga qarab yoziladi va shu tartibda o'qiladi.

2. Fors yozuv sistemasida shu vaqtga qadar tinish belgilarini ishlatish haqida biror qoida ishlab chiqilmagan. Oxirgi yillarda fors tiliga ba'zi bir tinish belgilari kirib kelmoqda. Eronda nashr etilayotgan gazeta va jumallarda, ilmiy va adabiy asarlarda nuqta, vergul (teskari holda), qo'shtirnoq, savol alomati (? teskari holda), ko'p nuqta va qavs kabi tinish belgilarini ko'p uchratish mumkin. Lekin bu tinish

belgilari ma'lum qoidaga bo'ysungan holda ishlatilmaydi. Ba'zan qo'shtirnoq o'rniga qavs, goh sarlavha yoki atoqli otlarni qavs yoki qo'shtirnoq bilan ajratish hollari uchrab turadi.

3. Arab-fors alfavitida atoqli otlar va gapning boshlanishi uchun maxsus bosh harflar yo'q. Yozuvda atoqli va turdosh otlar uchun bir hajm va shakldagi harflar ishlatiladi.

4. Fors yozuvida *madda* belgisidan boshqa hamma diakritik belgilar odatda tushib qoladi. Masalan:

Diakritik belgili holda

مجله

مظفر الدين

Diakritik belgisiz holda

مجله

مظفر الدين

Diakritik belgilarning, xususan, qisqa unlilarning yozuvda ifoda etilmasligi so'zlarni to'g'ri o'qish va yozishni birmuncha qiyinlashtiradi.

5. O'zbek yozuvida so'zlarni bo'g'inlarga bo'lib, bir satrdan ikkinchi satrga ko'chirish mumkin. Lekin fors yozuvida so'zlar bo'g'inlarga bo'linsa ham, ularni bir satrdan ikkinchi satrga ko'chirib bo'lmaydi. Agar satr oxiridagi so'zni shu satrga sig'dirish iloji bo'lmasa, uni butunlay ikkinchi satrga yozish kerak bo'ladi. Qo'l yozmalarda esa ba'zan satrga sig'magan so'zning so'ngi harflarini yuqoriga chiqarib qo'yadilar yoki satrda joy ko'p bo'lsa, joy ochiq qolmasligi uchun so'zning oxirgi harflarini cho'zibroq yozadilar.

1- topshiriq. Lug'at daftari tuzing, shu kunga qadar sizga tanish bo'lgan barcha so'zlarni lug'at daftaringizga ko'chirib yozing va kunma-kun ularni yozilishi, ma'nosi va talaffuzini takrorlab boring.

2- topshiriq. O'tilgan barcha qoidalarni qaytaring va ularni yaxshi o'zlashtirib oling.

این چیست؟ این کتاب است. این در است. این دفتر است. آن چیست؟ آن میز است. آن تخته است. آن گچ است. این قلم است و آن دیوار است. دیوار سفید است. این کیست؟ این کارگر است. این دانشجو است. آن کیست؟ آن شاگرد است. آن دانشیار است.

واژه ها

درس اول <i>dars-e avval</i> – birinchi dars	گچ <i>gach</i> – bo‘r
گفتگو <i>go‘fto‘gu</i> – so‘zlashish	قلم <i>qalam</i> – ruchka
این <i>in</i> – bu	دیوار <i>divor</i> – devor
آن <i>on</i> – u	سفید <i>sefid</i> – oq
چه <i>che</i> – nima	کارگر <i>korgar</i> – ishchi
که <i>ke</i> – kim	سرخ <i>so‘rx</i> – qizil
در <i>dar</i> – eshik	دانشجو <i>doneshju</i> – talaba
کتاب <i>ketob</i> – kitob	دانشیار <i>doneshyor</i> – o‘qituvchi
دفتر <i>dafta</i> – daftar	شاگرد <i>shogerd</i> – o‘quvchi
میز <i>miz</i> – stol	خوب <i>xub</i> – yaxshi
تخته <i>taxte</i> – taxta, doska	بد <i>bad</i> – yomon
و <i>va</i> – va (bog‘lovchi)	واژه ها <i>voj:eho</i> – so‘zlar

GRAMMATIK IZOH

Ot kesimli sodda yig‘iq gap

Kesimi fe‘ldan boshqa so‘z turkumlari bilan ifodalangan gaplar **ot kesimli gap** deyiladi. Ot kesimli sodda yig‘iq gapda ega har doim gap boshida, kesim esa gap oxirida keladi. Masalan:

- in ketob ast* – Bu kitobdir. این کتاب است.
ahmad shogerd ast – Ahmad o‘quvchidir. احمد شاگرد است.
divor sefid ast – Devor oqdir. دیوار سفید است.

Bu gaplarda *in*, احمد *ahmad va* دیوار *divor* so‘zlari ega bo‘lib, *ketob ast*, شاگرد است *shogerd ast*, سفید است *sefid ast* birikmalari kesimdir.

in va on ko‘rsatish olmoshlari

Fors tilida asosan ikkita ko‘rsatish olmoshi bo‘lib, ular *in* این *bu, shu va on* u, o‘sha olmoshlardir. Bulardan *in* این olmoshi

soʻzlovchiga nisbatan yaqin boʻlgan predmetlarni va *on* olmoshi soʻzlovchiga nisbatan uzoq boʻlgan predmetlarni koʻrsatish uchun ishlatiladi. Masalan:

- in miz ast* – Bu stoldir.
in taxte ast – Bu doskadir.
on panjare ast – U deraza.
on doneshju ast – U talaba.

***ast* bogʻlamasi**

1. Fors tilida gapning kesimi ot, sifat yoki boshqa soʻz turkumlari bilan ifodalangan boʻlsa, yaʼni gap ot kesimli gap boʻlsa, kesimlikni ifodalash uchun ular oxiriga *ast* bogʻlamasi qoʻyiladi. *ast* bogʻlamasi oʻzbek tilidagi kesimlik qoʻshimchasi *-dir* ga toʻgʻri keladi. Masalan:

- in daftar ast* – Bu daftardir.
on shogerd ast – U oʻquvchidir.

2. Oʻzbek tilida kesimlik qoʻshimchasi *-dir* koʻpincha tushib qoladi va yozuvda ifoda etilmaydi. Lekin fors tilida *ast* bogʻlamasi hech vaqt tushib qolmaydi va yozuvda doim ifoda etiladi. Masalan:

- in qalam ast* – Bu ruchkadir.
on sandali ast – U stuldir.

3. Talaffuzda *ast* bogʻlamasiga urgʻu tushmaydi va oʻz oldidagi soʻz bilan qoʻshib talaffuz qilinadi. Kesim vazifasini bajarnvchi soʻz urgʻusi oʻzgarmay oʻz holicha qoladi. Masalan:

- in ketob ast* – Bu kitobdir.
on miz ast – U stoldir.

Ot kesimli gapda gapning ega va kesim boʻlaklari ikki qismga boʻlinib, kichik pauza bilan ajratib talaffuz qilinadi. Masalan:

- in kelos roʻushan ast* – Bu sinf yorugʻ.
on divorcefid ast – U devor oq.
ahmad shogerd ast – Ahmad oʻquvchi.

Gapda tovush gap oxiriga qarab pasayib boradi:

in ketob ast – Bu kitobdir.
on miz no 'u ast – U stol yangidir.

که ke va چه che so'roq olmoshlari

Fors tilida که *ke* – kim? va چه *che* – nima? so'roq olmoshlari mavjud. Bu ikki so'roq olmoshidan که *ke* inson uchun va چه *che* qolgan barcha jonli va jonsiz predmetlar uchun ishlatiladi.

که ke va چه che so'roq olmoshlari *ast* bog'lamasi bilan birga kelganda که ke va چه che so'roq olmoshlarining oxirgi *e* tovushi *ast* ning *a* tovushi bilan qo'shilib, bir cho'ziq *i* tovushini hosil qiladi.

chist چيست=چه+است *kist* کيست=که+است

Masalan:

in chist? in dar ast, in miz ast – Bu nima(dir)? Bu eshik(dir), bu stol(dir).

in kist? in shogerd ast, in korgar ast – Bu kim(dir)? Bu o'quvchi(dir). Bu ishchi(dir).

Sodda yig'iq gapda so'z tarkibi

Bog'lama	Kesimning ot qismi	Ega
است	کتاب	این

Eslatma. که so'roq olmoshi ba'zan *ki* shaklida ham ishlatiladi:

ki omad? kim keldi?

1- topshiriq. Nuqtalar o'rniga bog'lama qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing va ularni ovoz chiqarib o'qing.

این کیست؟ این دانشیار ...	این تخته ...
آن کیست؟ آن کارگر ...	آن در ...
این دانشجو خوب ...	این گچ...و آن دفتر ...
آن گچ بد ...	احمد دانشجو ...

2- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Bu doskadir. U bordir. Bu nima? Bu eshik. U nima? U deraza. U kim? U Ahmad. Ahmad shogirddir. Bo‘r oqdir. Qalam qizildir. Bu nima? Bu ham qalamdir. Bu qalam yaxshi va u qalam yomondir. Bu shogird va u o‘qituvchidir.

3- topshiriq. Quyidagi gaplarni o‘qing, so‘ng ularni lotin alfavitida yozing.

این دیوار است. این دیوار سفید است. آن تخته است. تخته سیاه است. این چیست؟ این کتاب است و آن دفتر است. این دانشجو خوب است. آن در بد است. آن چیست؟ آن گچ است. گچ هم سفید است.

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni tarjima qiling va to‘g‘ri talaffuz qilishga o‘rganing.

این سیب است. سیب شیرین است.
آن کلاس است. کلاس روشن است.
آن دختر است. آن دختر زیباست.
این درس آسان است. دیوار سفید است.
احمد کیست؟ احمد شاگرد است.
محمود کیست؟ محمود کارگر است.

5- topshiriq. Sinfdagi predmetlarning nomini va o‘zingiz bilgan so‘zlarni ishlatib, quyidagi savollarga javob bering.

این چیست؟	آن چیست؟
این کیست؟	آن کیست؟

Ikkinchi dars

درس دوم

گفتگو

این چه چیزی است؟ این صندلی است. این مداد است. این کیف است. آن چیست؟ آن کاغذ است. آن دفتر است. آن در است. آن پنجره است. این میز است؟ بله، این میز است. پس آن چیست؟ آن صندلی است. آیا این هم صندلی است؟ خیر، این صندلی نیست. پس این چیست؟ این مجله است. آیا آن قلم است؟ بله، آن قلم است. آیا تخته سفید است؟ خیر، تخته سفید نیست، سیاه است. پس این دختر کیست؟ این دختر دانشجو است. آن دختر هم دانشجو است؟ بله، آن دختر هم دانشجو است. آیا آن کتاب است؟ بله، آن کتاب است.

واژه ها

چیز <i>chiz</i> – narsa	قلم <i>qalam</i> – ruchka
چه چیز <i>che chiz-i</i> – nima narsa	سیاه <i>siyoh</i> – qora
کیف <i>kif</i> – portfel	پس <i>pas</i> – demak, xo‘sh, xo‘p
کاغذ <i>kog‘az</i> – qog‘oz	دختر <i>do‘xtar</i> – qiz, qiz bola
پنجره <i>panjare</i> – deraza	بله <i>bale</i> – ha
صندلی <i>sandali</i> – stul	نو <i>no‘u</i> – yangi
مجله <i>majalle</i> – jurnal	کهنه <i>ko‘hne</i> – eski
مداد <i>medod</i> – qalam	نخیر <i>naxeyr</i> – yo‘q

GRAMMATIK IZOH

So‘roq gapning yasalishi

Fors tilida so‘roq gap asosan intonatsiya, so‘roq olmoshlari va so‘roq yuklamalari orqali yasaladi.

1. Intonatsiya orqali so‘roq anglashilishi:

- این مداد است؟ *in medod ast?* – Bu qalammi?
کیف نو است؟ *kif no‘u ast?* – Portfel yangimi?
آن دختر دانشجو است؟ *on do‘xtar doneshju ast?* – U qiz talabami?

2. ke va چه che so‘roq olmoshlari orqali yasalishi:

- این کیست؟ *in kist* – Bu kim(dir)?
این چیست؟ *in chist* – Bu nima(dir)?

3. Ko‘pincha gap boshiga آیا *oyo*, مگر *magar* -mi so‘roq yuklamalarini keltirish orqali yasaladi. Masalan:

- آیا این مداد است؟ *oyo in medod ast?* – Bu qalammi?
آیا این کیف سیاه است؟ *oyo in kif siyoh ast?* – Bu portfel qorami?
آیا آن دختر دانشجو است؟ *oyo on do‘xtar doneshju ast?* – U qiz talabami?

مگر *magar* yuklamasi so‘roq gapda anglashilgan fikrga nisbatan shubha, ishonchsizlik ma’nolarini bildirgan holatda ishlatiladi. Masalan:

- این پسر دانشجو است؟ *magar in pesar doneshju ast?* – Bu bola talabami? (Nahotki, bu bola talaba bo‘lsa?).

magar emruz do 'shambe ast? – Bugun dushanbami? (Nahotki, bugun dushanba bo'lsa?).

آیا *oyo*, مگر *magar yuklamalari gapning boshqa bo'laklaridan ki-chik pauza bilan ajralib talaffuz qilinadi*. Undan so'ng esa gap so'roq intonatsiyasi bilan o'qiladi. Masalan:

آیا *oyo, in dar ast?* – Bu eshikmi?

مگر او کارگر است؟ *magar u korgar ast?* – U ishchimi?

1- topshiriq. Quyidagi jummalarni tasdiq va so'roq ma'nosiga qarab talaffuz qiling.

دیوار سفید است. دیوار سفید است؟
آن دختر دانشجو است. آن دختر دانشجو است؟
این صندلی نو است. این صندلی نو است؟
احمد شاگرد است. احمد شاگرد است؟
این مجله است. این مجله است؟

2- topshiriq. آیا *oyo*, مگر *magar* so'roq yuklamalarini ishlatib 10ta gap tuzing. Tuzgan jumlalingizni daftaringizga ko'chirib yozing.

ast bog'lamasining bo'lishsiz shakli

na–نه *ast bog'lamasining bo'lishsiz shaklida bog'lamaga* *ast* inkor yuklamasini qo'shish orqali yasaladi va o'zbek tiliga *emas* so'zi bilan tarjima qilinadi. *ast bog'lamasi bilan na*–نه inkor yuklamasi bir-biri bilan qo'shilganda ulardagi *a* tovushi qo'shilib, bir cho'ziq *i* unlisini hosil qiladi. Masalan:

$(a+a=i)$ *na+ast = nist* نه + است = نیست

in medod nist – Bu qalam *emas*. این مداد نیست.

in do'xtar doneshju nist – Bu qiz talaba *emas*. این دختر دانشجو نیست.

on miz no'u nist – U stol yangi *emas*. آن میز نو نیست.

bale va naxeyr so'zlari haqida

So'roq gapdagi javob ijobiy yo salbiy bo'lishi mumkin.

1. So'roq gapning javobi ijobiy bo'lsa, jumla boshiga tasdiq ma'nosini anglatuvchi *bale* so'zi qo'yiladi va o'zbek tiliga *ha* yuklamasi orqali tarjima qilinadi. Masalan:

oyo, *in majalle ast?* Bu jurnalmi?
bale, *in majalle ast.* Ha, bu jurnal.
oyo, *u korgar ast?* U ishchimi?
bale, *u korgar ast.* Ha, u ishchi.

2. So‘roq gapning javobi salbiy bo‘lsa, gap boshiga inkor ma’nosini anglatuvchi *naxeyr* so‘zi qo‘yiladi va o‘zbek tiliga *yo‘q* deb tarjima qilinadi. Bu holda inkor so‘zidan tashqari, gap kesimi ham bo‘lishsiz shaklda keladi. Masalan:

naxeyr, in daftar nist – Yo‘q, bu daftar emas.
oyo, *on ruznome ast?* U gazetami?
naxeyr, on ruznome nist, majalle ast – Yo‘q, u gazeta emas, jurnaldir.
oyo, *in do‘xtar pezeshk ast?* *naxeyr, in do‘xtar pezeshk nist, doneshju ast* – Bu qiz vrachmi? Yo‘q, bu qiz vrach emas, talabadir.

oyo *in do‘xtar pezeshk ast?* *naxeyr, in do‘xtar pezeshk nist, doneshju ast* – Bu qiz vrachmi? Yo‘q, bu qiz vrach emas, talabadir.

bale va *naxeyr* so‘zlari – oyo yuklamasi kabi gapning boshqa bo‘laklari bilan grammatik aloqada bo‘lmaydilar. Talaffuzda esa bu yuklamalardan so‘ng kichik pauza hosil qilinib, undan so‘ng gapning boshqa bo‘laklari o‘qiladi.

ast bo‘g‘lamasi talaffuzidagi ayrim fonetik xususiyatlar

Ot kesim tarkibidagi *ast* bog‘lamasi kesimning ot qismida kelgan so‘zning qanday tovush bilan tugashiga ko‘ra turli fonetik xususiyatlarga ega bo‘ladi.

Kesim vazifasidagi so‘z cho‘ziq unli bilan tugagan bo‘lsa *ast* bog‘lamasining *a* tovushi tushib qolib, oldidagi so‘z bilan birga, bir so‘z tarzida talaffuz etiladi. Masalan:

in doneshjust – Bu talabadir.

in sandalist – Bu stuldir.

in post – Bu oyoqdir.

Bu holda *ast* bog‘lamasi to‘la va ba‘zan bog‘lamaning *alif* harfi tushib qolib, qolgan qismi esa oldidagi so‘z bilan qo‘shilgan holda yoziladi:

u doneshjust – U talabadir. او دانشجوست → او دانشجو است.

in sandalist – Bu stuldir. این صندلیست → این صندلی است.

in post – Bu oyoqdir. این پاست → این پا است.

1- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling. √

Bu nima? Bu sumka. Bu pechka. Bu stulmi? Ha, bu stuldir. Bu stul yangimi? Yo‘q, bu stul yangi emas, eskidir. U daftarmi? Ha, u daftar. Bu nimadir? Bu jurnal. Bu ham jurnalmi? Ha, bu ham jurnal. Devor oqmi? Ha, devor oq. Bo‘r ham oqdir. U qiz ishchimi? Yo‘q, u qiz ishchi emas, talabadir. Xo‘p, bu nima? Bu qog‘oz. U narsa ham qog‘oz. Doska qizilmi? Yo‘q, doska qizil emas, qora. Bu qalam ham qora. Bu pechkami? Yo‘q, bu pechka emas, eshikdir. U nima? U deraza. Bu gazeta eskimi? Ha, bu gazeta eski. Xo‘p, bu ham gazetami? Yo‘q, bu gazeta emas, jurnal.

2- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors alfaviti bilan yozing va tarjima qiling.

in chist? in dar ast. in kog‘az ast. on chist? on panjare ast. on gach ast. taxte siyoh ast. divor sefid ast. oyo, in miz ast? bale, in miz ast. oyo, in ham miz ast? naxeyr, in miz nist, sandali ast. on che chiz ast? on medod ast. medod so‘rx ast. go‘l ham so‘rx ast. / pas, in che chiz ast? in bo‘xorisht. oyo, in kif no‘u ast? naxeyr, in kif no‘u nist, ko‘hne ast. oyo, on taxte ast? bale, on taxte ast. in kist? in korgar ast. on doneshyor ast. on do‘xtar shogerd ast. oyo, ahmad doneshju ast? bale, ahmad doneshju ast. oyo, in panjare ast? naxeyr, in panjare nist, dar ast.

3- topshiriq. Quyidagi gaplarni o‘qing va o‘zbek tiliga tarjima qiling. √

این صندلی است؟ بله، این صندلی است. تخته پاک است؟ خیر، تخته پاک نیست. دیوار سفید است. این دختر دانشجو است. این مجله است. این میز است. میز سیاه است. این دختر ایرانی نیست، ازبک است. آن دست نیست، پاست. آن مرد کارگر نیست، دانشیار است. این کیف است؟ آن پنجره است؟ بله، این کیف و آن پنجره است.

گفتگو

اینجا دانشگاه است. این دانشگاه بزرگ است. رفیق سلطانونف کجاست؟ رفیق سلطانونف در کلاس است. کلاس بزرگ و روشن است. آن چه چیزی است؟ آن پنجره است. پنجره چطور است؟ پنجره کوچک است. میز چطور است؟ میز بزرگ است. تخت چه رنگی است؟ تخته سیاه است. آیا این مداد سرخ است؟ نخیر، این مداد سرخ نیست. سبز است. این کاغذ چه رنگی است؟ این کاغذ زرد است. آیا این کیف هم زرد است؟ نخیر، این کیف زرد نیست، سیاه است. تخته کجاست؟ تخته در کلاس است. دانشجو کجاست؟ دانشجو هم در کلاس است. میز کجاست؟ میز هم اینجا است. دانشیار کجاست؟ دانشیار در دانشکده است. آن مرد چه کاره است؟ آن مرد نویسنده است. پس آن پسر کیست؟ آن پسر شاگرد است. آیا این کتاب خوب است؟ بله، این کتاب خوب است. این تخته چطور است؟ این تخته بد است. رفیق حسنوف کجاست؟ رفیق حسنوف اینجا است.

واژه ها

اینجا <i>injo – bu yer, bu yerda, bu yerga</i>	روشن <i>ro 'ushan – yorig', ravshan</i>
آنجا <i>onjo – u yer, u yerda, u yerga</i>	سبز <i>sabz – ko'k</i>
کج <i>ko 'jo – qayer, qayerda, qayerga</i>	زرد <i>zard – sariq</i>
چطور <i>cheto 'ur – qanday, qanaqa</i>	درد <i>dar – eshik</i>
کوچک <i>kuchek – kichik</i>	مرد <i>mard – erkak, erkak kishi</i>
بزرگ <i>bo 'zo 'rg – katta –</i>	زن <i>zan – ayol, xotin</i>
فشنگ <i>qashang – chiroyli</i>	چکاره <i>chekore – kim (mutaxassisligi)</i>
رفیق <i>rafiq – o'rtoq</i>	نویسنده <i>navisande – yozuvchi</i>
سلطانونف <i>so 'ltono 'f – Sultonov</i>	پزشک <i>pezeshk – vrach</i>
دانشگاه <i>doneshgoh – universitet</i>	پسر <i>pesar – o'g'il, o'g'il bola</i>
دانشکده <i>doneshkade – fakultet</i>	فاطمه <i>foteme – Fotima</i>
کلاس <i>kelos – klass, auditoriya</i>	مشهور <i>mashhur – mashhur</i>
ورزشگاه <i>varzeshgoh – stadion</i>	چه رنگی <i>che rangi – qaysi rangda</i>
کهنه <i>ko 'hne – eski</i>	غنی <i>g'ani – boy</i>

GRAMMATIK IZOH

So‘roq gapning yasalishi (davomi)

Fors tilida so‘roq gap so‘roq bildiruvchi *cheto‘ur*, چه جور *che jo‘ur*, چه رنگی *che rangi*, چهکاره *chekore*, کجا *ko‘jo* kabi so‘zlar vositasi bilan ham yasalishi mumkin.

1. *cheto‘ur* va چه جور *che jo‘ur* so‘zlari biror shaxsning hol-ahvolini (yaxshi yo yomon, sog‘ yo kasal ekanligini), predmet va hodisaning holatini yoki hajm-qiyofasini (eski yoki yangi, katta yo kichik, chiroyli yo xunuk ekanligini) bilish uchun ishlatiladi. Masalan:

hol-e sho‘mo *cheto‘ur ast?* – Ahvolingiz qanday?

hol-e man xub ast – Ahvolim yaxshi.

on sandali *che jo‘ur ast?* – U stul qanday?

on sandali *ko‘hne ast* – U stul eskidir.

in dar *che jo‘ur ast?* – Bu eshik qanaqa?

in dar *kuchek ast* – Bu eshik kichikdir.

on bog‘ *che jo‘ur ast?* – U bog‘ qanday?

on bog‘ *qashang ast* – U bog‘ chiroylidir.

2. چه رنگی *che rangi?* predmetning qaysi rangda ekanligini bilish uchun ishlatiladi. Masalan:

in medod *che rangi ast?* – Bu qalam qaysi rangda?

in medod *so‘rx rang ast* – Bu qalam qizildir.

on kif *che rangi ast?* – U portfel qaysi rangda?

on kif *siyoh ast* – U portfel qoradir.

Shunday qilib, که *ke* va چه *che* so‘roq olmoshlari predmet va shaxsning o‘zini bilish uchun ishlatilsa, چه جور *cheto‘ur*, چه رنگی *che rangi* shu predmet va shaxsning sifatini, holatini va belgisini bilish uchun ishlatiladi.

3. چهکاره *chekore* biror shaxsning kim bo‘lib ishlashini, uni kasbini, nima ish bilan shug‘ullanishini bilish uchun ishlatiladi. Masalan:

ahmad *chekore ast?* – Ahmad kim? Ahmadning kasbi nima?

ahmad *mo‘handes ast* – Ahmad injiner.

‘on zan chekore ast? – U ayol kim? U ayolning kasbi nima?

‘on zan pezeshk ast – U ayol vrachdir.

‘in mard chekore ast? – Bu kishi kim? Bu kishining kasbi nima?

‘in mard korgar ast – Bu kishi ishchidir.

4. ko ‘jo so‘roq olmoshi predmet yoki shaxsning yo‘nalishi yoki uning o‘rnini bilish uchun ishlatiladi va o‘zbek tiliga qayerga? qayerda? qayer? tarzida tarjima qilinadi.

qalam ko ‘jost? – Ruchka qayerda?

injo ko ‘jo ast? – Bu yer qayer?

u ko ‘jo miravad? – U qayerga ketyapti?

1- topshiriq. Quyidagi savollarga javob bering.

– پنجره چه جور است؟	– اینجا کجاست؟
– احمد کجاست؟	– آیا گچ سفید است؟
– پزشک اینجا است؟	– کلاس چه جور است؟
– آیا این زن دانشیار است؟	– این کاغذ چه رنگی است؟
– آن چه چیزی است؟	– آن مرد چکاره است؟
– آیا این کیف سبز رنگ است؟	– رفیق حسنوف چکاره است؟
– آیا این نویسنده مشهور است؟	– دیوار چه رنگی است؟
– دانشیار کجاست؟	– این باغ چه جور است؟

2- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Bu stol qanday? Bu stol katta. U pechka qanaqa? U pechka eski. Bu kishi (mutaxassisligi bo‘yicha) kim? Bu kishi vrachdir. Qog‘oz qaysi rangda? Qog‘oz oq. Eshik ham oqmi? Yo‘q, eshik oq emas, ko‘kdir. Bu portfel qaysi rangda? Bu portfel sariq. Auditoriya qanaqa? Auditoriya yorug‘dir. Bu yer fakultet. O‘qituvchi qayerda? O‘qituvchi bu yerda. U ayol (mutaxassisligi bo‘yicha) kim? U ayol o‘qituvchidir. Bu jurnal qanaqa? Bu jurnal yangi va u jurnal eskidir. Bu og‘il bola qanaqa? Bu og‘il bola yaxshi. Bu deraza yomon. Doska qayerda? Doska auditoriyada. Stol ham shu yerda. Deraza qaysi rangda? Deraza ko‘kdir. Bu qiz chiroyli. Stol sariq emas, qoradir. Bu yozuvchi mashhurmi? Yo‘q, bu yozuvchi mashhur emas. Fotima qayerda? Fotima fakultetda.

3- topshiriq. Transkripsiyada berilgan gaplarni fors alfaviti bilan yozing va ularni o'zbekchaga tarjima qiling.

in mard kist? in mard mo'handis ast. oyo, u korgar ast? naxeyr, u korgar nist, pezeshk ast. in go'l so'rx ast? bale, in go'l so'rx ast. in film cheto'ur ast? in film xub ast. medod che rangi ast? medod sabz ast. kelos cheto'ur ast? kelos bo'zo'rg va ro'ushan ast. oyo, in ketob xub ast? bale, in ketob xub ast. in do'xtar chekore ast? in do'xtar doneshju ast. magar, u afsar ast? naxeyr, u afsar nist, mo'handes ast. gach che rang ast? gach sefid ast. on mard chekore ast? on mard doneshyor ast. oyo, in kog'az sabz ast? naxeyr, in kog'az sabz nist, siyoh ast. g'ulom dar xone ast. farro'x ko'jo ast? farro'x dar kelos ast.

4- topshiriq. Nuqtalar o'rniiga tegishli so'roq olmoshlarini qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing.

آن دختر..... است؟ بخاری..... است؟ این دانشجو..... است؟ آن مرد..... است؟
دانشیار..... است؟ آن کیف.... است؟ تخته.... است؟ کلاس..... است؟ پزشک.... است؟ این
مداد..... است؟ آن..... چیزی است؟ رفیق افتخار..... است؟ گچ..... است؟ فرخ..... است؟
این کتاب نیست..... است. این دختر شاگرد نیست..... است.

5- topshiriq. Quyidagi dialoglarni o'qing va tarjima qiling.

- اینجا کجاست؟ - اینجا دانشکده است.
- چه دانشکده ای است؟ - دانشکده ی خاورشناسی است.
- اینجا کجاست؟ - اینجا کتابخانه است.
- کتابخانه چه جور است؟ - کتابخانه بزرگ و غنی است.
- آنجا کجاست؟ - آنجا ورزشگاه است.
- چه ورزشگاهی است؟ - ورزشگاه پخته کار است.
- آن زن چکاره است؟ - آن زن پزشک است.
- درخت چه رنگی است؟ - درخت سبز است.

To'rtinchi dars

درس چهارم

گفتگو

تو کیستی؟ من دانشجو هستم. آن دختر کیست؟ آن دختر پزشک است. شما کیستید؟ ما همه دانشجو هستیم. تو هم دانشجو هستی؟ نخیر، من دانشجو نیستم. من و رفیق حسنوف کارگر هستیم. شما کیستید؟ من سرباز هستم و رفیق فرخ مهندس است. تو نویسنده هستی؟ بله، من نویسنده هستم. امروز کشیک کیست؟ امروز کشیک رفیق سلطانوف است. آیا شما کارگر هستید؟ نخیر، من کارگر نیستم، من مهندس هستم. آنها

کارگر نیستند. امروز هوا چطور است؟ امروز هوا گرم است. آن مرد چکاره است؟
مرد نویسنده است. تخته پاک کن کجاست؟ تخته پاک کن روی میز است. روی می
دیگر چه چیزی هست؟ روی میز کیف و مداد هم هست. آیا آنجا مجله هم هست؟ بل
آنجا مجله هم هست. در این کلاس تخته نیست، تخته در آن کلاس است. در اینجا ک
هست؟ در اینجا من هستم.

واژه ها

همه <i>hame – hamma</i>	سالم <i>solem – sog‘lom</i>
ما همه <i>mo hame – hammamiz</i>	زیبا <i>zibo – chiroyli</i>
سرباز <i>sarboz – askar</i>	هوا <i>havo – havo</i>
مهندس <i>mo ‘handes – injener,</i> <i>muhandis</i>	گرم <i>garm – issiq</i>
کشیکی <i>keshik – navbatchi</i>	بیمار <i>bimor – kasal</i>
کی <i>ki – kim</i>	دیگر <i>digar – yana, boshqa</i>
چیز <i>chiz – narsa</i>	روی <i>ru-yi – ustida, ustiga</i>
جوان <i>javon – yosh</i>	تخته پاک کن <i>taxte pok ko ‘n – doska</i> <i>artadigan latta</i>

GRAMMATIK IZOH

Kishilik olmoshlari ضمائر شخصی *zamoyer-e shaxsi*

Shaxslar	Birlik – مفرد <i>mo ‘frad</i>	Ko‘plik – جمع <i>jam ‘</i>
I shaxs	من <i>man – Men</i>	ما <i>mo – Biz</i>
II shaxs	تو <i>to ‘ – Sen</i>	شما <i>sho ‘mo – Siz</i>
III shaxs	او <i>u – U</i>	آنها <i>onho – Ular</i>

Bog‘lamaning tuslanishi (to‘liq shakli)

Ot kesimli gapda eganing qaysi shaxs va sonda kelishiga qarab, esim ham ega bilan shu shaxs va sonda moslashadi. Bu holda bog‘-
uma است *ast* III shaxs birlikdan boshqa hamma shaxslarda o‘z
kvivalenti bo‘lmish هست *hast* so‘zi bilan almashinadi. Shunday
ilib, ot kesim tuslanganda III shaxs birlikdagi است *ast* bog‘lamasi
‘z holicha qolib, boshqa hamma shaxslarda shaxs-son qo‘shimcha-
rı هست *hast* bog‘lamasiga qo‘shiladi.

Shaxs-son qo'shimchalari

Shaxslar	Birlik – مفرد <i>mo'frad</i>	Ko'plik – جمع <i>jam'</i>
I shaxs	م - <i>am</i>	یم - <i>im</i>
II shaxs	ی - <i>i</i>	ید - <i>id</i>
III shaxs	- -	ند - <i>and</i>

Bog'lama bilan qo'shilgan holda:

مفرد	جمع
هستم <i>hastam</i>	هستیم <i>hastim</i>
هستی <i>hasti</i>	هستید <i>hastid</i>
است <i>ast</i>	هستند <i>hastand</i>

Ot kesimning tuslanishi

مفرد *mo'frad*

man doneshju hastam – Men talabaman. من دانشجو هستم.

to' doneshju hasti – Sen talabasan. تو دانشجو هستی.

u doneshju ast – U talaba. او دانشجو است.

جمع *jam'*

mo doneshju hastim – Biz talabamiz. ما دانشجو هستیم.

sho'mo doneshju hastid – Siz talabasiz. شما دانشجو هستید.

onho doneshju hastand – Ular talabadirlar. آنها دانشجو هستند.

Ot kesimning tuslanishida bog'lama هست *hast* mustaqil urg'uga bo'lib, bu urg'u shaxs-son qo'shimchalariga tushadi.

مفرد *mo'frad*

man korgar hastam – Men ishchiman. من کارگر هستم.

to' korgar hasti – Sen ishchisan. تو کارگر هستی.

u korgar ast – U ishchi. او کارگر است.

جمع *jam'*

mo korgar hastim – Biz ishchimiz. ما کارگر هستیم.

sho'mo korgar hastid – Siz ishchisiz. شما کارگر هستید.

onho korgar hastand – Ular ishchilar. آنها کارگر هستند.

Bog‘lamaning ^{ke} ke so‘roq olmoshi bilan birga kelgan shaklining tuslanishi

Bog‘lamaning bu shakli shaxs-sonda tuslanganda, urg‘u shaxs-son qo‘shimchalariga emas, *kist* birikmasining birinchi bo‘g‘iga tushadi.

مفرد *mo ‘frad*

man kistam – Men kimman? من کیستم؟

to ‘kisti – Sen kimsan? تو کیستی؟

u kist – U kim? او کیست؟

جمع *jam*

mo kistim – Biz kimmiz? ما کیستیم؟

sho ‘mo kistid – Siz kimsiz? شما کیستید؟

onho kistand – Ular kimlar? آنها کیستند؟

Bo‘g‘lamaning bo‘lishsiz shaklda tuslanishi

Bo‘g‘lamaning bo‘lishsiz shaklda tuslanishida shaxs-son qo‘shimchalari *nist* so‘ziga qo‘shiladi. Urg‘u bu yerda *nist* bo‘g‘ining birinchi bo‘g‘iniga, ya’ni inkor yuklamasiga tushadi.

مفرد *mo ‘frad*

man doneshju nistam – Men talaba emasman. من دانشجو نیستم.

to ‘doneshju nisti – Sen talaba emassan. تو دانشجو نیستی.

u doneshju nist – U talaba emas. او دانشجو نیست.

جمع *jam*

mo doneshju nistim – Biz talaba emasmiz. ما دانشجو نیستیم.

sho ‘mo doneshju nistid – Siz talaba emassiz. شما دانشجو نیستید.

onho doneshju nistand – Ular talaba emaslar. آنها دانشجو نیستند.

هست *hast* so‘zining mustaqil ma’nosi

hast so‘zi mustaqil ma’noni ham anglatadi. هست

1. Hamma shaxslarda (III shaxs birlikda ham) qo‘llanib, borlik, mavjudlik ma’nolarini anglatadi. Qiyoslang:

farro 'x ironi ast – Farro'x eronlikdir.
 injo ironi hast – Bu yerda eronlik bormi?
 injo ki hast – Bu yerda kim bor?

Bu uch jumlada ast va hast III shaxs birlik shaklida kelgandir, birinchi jumlada ast bog'lama bo'lib, ironi so'z bilan birga kesim vazifasini bajargan. Ikkinchi va uchinchi jumladan esa hast ning o'zi kesim vazifasida kelgandir. Misollar:
 dar ketobxone ketob-e zabon-e forst hast? Kutubxonada fors tili kitobi bormi?
 ru-ye miz che chiz-i hast? Stol ustida nima narsa bor?

2. hast so'zi mustaqil urg'u olib, gapda bog'lovchi bo'lib emas, o'zi mustaqil kesim bo'lib keladi. Tuslanganda urg'u shaxs-son qo'shimchalariga emas, hast so'zining birinchi bo'g'iniga tushadi. Masalan:

مفرد mo'frad

man hastam – Men borman.
 to 'hasti – Sen borsan.
 u ast – U bor.

جمع jam'

mo hastim – Biz bormiz.
 sho 'mo hastid – Siz borsiz.
 onho hastand – Ular borlar.

Mustaqil ma'nodagi hast ning bo'lishsiz shaklida nist so'zi o'zbek tiliga yo'q deb tarjima qilinadi. nist so'zini bog'lovchi yoki mustaqil ma'noga ega bo'lgan so'z ekanligi gapning mazmuniga qarab belgilanadi. Masalan:

in medod nist – Bu qalam emas.
 ru-yi miz medod nist – Stol ustida qalam yo'q.

مفرد mo'frad

man injo nistam – Men bu yerda yo'qman.
 to 'injo nisti – Sen bu yerda yo'qsan.
 u injo nist – U bu yerda yo'q.

jam' جمع

ما اینجا نیستیم *mo injo nistim* – Biz bu yerda yo'qmiz.
 شما اینجا نیستید *sho'mo injo nistid* – Siz bu yerda yo'qsiz.
 آنها اینجا نیستند *onho injo nistand* – Ular bu yerda yo'qlar.

1- topshiriq. Quyidagi so'zlarga bog'lamaning bo'lishli va bo'ishsiz shaklini qo'shib tustlang.

navisande – yozuvchi, مهندس *mo'handes* – injener,
 پزشک *pezeshk* – doktor, vrach.

2- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Bu kimdir? Bu ishchidir. U kimdir? U muallimdir. Sen kimsan? Men talabaman. U qiz ham talabami? Ha, u qiz ham talaba. Ular kimlar? Ular injenerlar. Biz kimmiz? Biz hammamiz talabamiz. Bu o'rtoq kim? Bu o'rtoq soldat. O'rtoq Hasanov, siz ham talabamisiz? Ha, men ham talabaman. O'rtoq Sultonov ham talabami? Yo'q, o'rtoq Sultonov talaba emas, u injener. Ular o'qituvchilar. Men ishchi emasman. Sen ham ishchi emassan. U ayol vrachmi? Ha, u ayol vrach. Siz muallimmisiz? Yo'q, men muallim emasman, men yozuvchiman. U qiz ham injenermi? Yo'q, u qiz injener emas, vrachdir. U ishchidir. Sen bugun navbatchimisan? Ha, men bugun navbatchiman. Bu yerda vrach bormi? Ha, bu yerda vrach bor. U yerda nima bor? U yerda portfel va jurnal bor. Stolning ustida nima bor? Stolning ustida kitob, qalam va qog'oz bor.

3- topshiriq. Nuqtalar o'rniga tegishli shaxs-son bog'lamasini jo'yib, gaplarni ko'chirib yozing.

آیا در کلاس درس تخته؟	امروز کشیک؟
نخیر، آنجا تخته	امروز کشیک رفیق حسنوف؟
آیا این زن پزشک؟	شما؟
بله، این زن پزشک	ما دانشیار؟
اینجا گچ.... گچ آنجا	آیا اینجا نویسنده؟
امروز هوا سرد.... گرم....	نخیر، نویسنده؟
روی میز کیف و مجله	آیا این رفیق مهندس؟
من در دانشکده	نخیر، این رفیق افسر.... مهندس....
آیا اینجا پزشک؟	تو کارگر.... و من سرباز
نخیر، اینجا پزشک	من پزشک و رفیق فرخ نویسنده
او آنجا	دانشیار کجا؟
آیا این کیف کهنه؟	اسم شما چه؟

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing va o'zbek tiliga tarjima qiling.

من دانشجو هستم. تو دانشجو هستی. ما هر دو دانشجو هستیم. تو پزشک هستی. او پزشک است. شما هر دو پزشک هستید. ما کارگر هستیم. مهندس نیستیم. شما هم مهندس نیستید. ما هر سه کارگر هستیم. من ازبک. رفیق خسنوف هم ازبک است. ما هر ازبکیم. ایرانی نیستیم. حسن و سلطانونف هر دو اهل تاشکند هستند. آقای وفایی اهل ران است.

5- topshiriq. Quyidagi maqollarni yod oling.

پنج انگشت برابر نیست. یار یار است حساب حساب.
مهمان عزیز است تا سه روز. آب آبادانی است.

6- topshiriq. Nuqtalar o'rniga bog'lamasini kerakli shaxsni yozing.

احمد و حسن هر دو دانشجو
ما همه دانشجو
آنها اهل تهران
من و تو هر دو پزشک
مریم و فاطمه جوان و زیبا
حسن و سلطان هر دو دوست

Beshinchi dars

پنج

گفتگو

تو کیستی؟ من پزشکم. تو هم پزشکی؟ خیر، من پزشک نیستم. من دانشیارم. آن دختر کیست؟ آن دختر دانشجو است. تو هم دانشجویی؟ بله، من هم دانشجویم. آنها هستند؟ آنها نویسنده اند. شما هم نویسنده اید؟ خیر، من نویسنده نیستم. من مهندس. آیا مرد شاعر است؟ بله، آن مرد شاعر است. این بنا بلند و قشنگ است. شما کیستید؟ من پزشک هستم. شما اهل کجا هستید؟ من اهل ایرانم. شما هم ایرانی هستید؟ خیر، من ازبک. منم تو کارگری؟ بله، من کارگر. رفیق فرخ دهقان است. من امروز بیمارم. تو هم مری؟ بله، من هم بیمارم ولی رفیق حسنوف سالم است. شما سالمید؟ بله، ما سالمیم. ما کیستید؟ ما ادبیات شناسیم ولی آنها زبان شناسند. شما تشنه اید؟ بله، من تشنه ام. آنها سربازند؟ خیر، آنها سرباز نیستند. تو هنرپیشه ای؟ خیر، من هنرپیشه نیستم. من تو کیستی؟ من دانشجویم و رفیق سلطانونف مهندس است.

واژه ها

ب <i>bano</i> – bino, imorat	بیمار <i>bimor</i> – kasal
ایران <i>ironi</i> – eronlik	سالم <i>solem</i> – sog'lom
شاعر <i>shoer</i> – shoir	تشنه <i>tashne</i> – chanqoq
ادبیات شناس <i>adabiyotshenos</i> – adabiyotshunos	زبان شناس <i>zabonshenos</i> – tilchi
	هنرپیشه <i>ho'narpishe</i> – artist

GRAMMATIK IZOH

Bog'lamaning qisqa shakli

Ot kesim tarkibidagi bog'lama qisqa shaklda ham ishlatiladi. unda bog'lamaning qisqa shakli III shaxs birlikdan boshqa hamma taxslarda qo'llaniladi. Bog'lamaning qisqa shakli bevosita ot ke-mning ot qismiga qo'shilib keladi. Bog'lama o'z oldidagi so'z-ing qanday tovush bilan tugashiga qarab, turli shakllarda yoziladi.

1. Undosh bilan tugagan so'zdan so'ng yoziladigan shakli.

Shaxslar	Birlik – مفرد <i>mo'frad</i>	Ko'plik – جمع <i>jam'</i>
I shaxs	م - <i>am</i>	یم - <i>im</i>
II shaxs	ی - <i>i</i>	ید - <i>id</i>
III shaxs	است - <i>ast</i>	ند - <i>and</i>

Masalan:

مفرد *mo'frad*

من کارگرم *man korgaram* – Men ishchiman.

تو کارگری *to' korgari* – Sen ishchisan.

او کارگر است *u korgar ast* – U ishchi.

جمع *jam'*

ما کارگریم *mo korgarim* – Biz ishchimiz.

شما کارگرید *sho'mo korgarid* – Siz ishchisiz.

آنها کارگرد *onho korgarand* – Ular ishchilar.

Bog'lamaning qisqa shaklida urg'u bog'lama oldidagi so'zning xirgi bo'g'iniga tushadi.

2. Qisqa unli o – e yoki cho'ziq unli ی – i bilan tugagan so'zlar-an so'ng yoziladigan shakli.

Shaxslar	Birlik – مفرد <i>mo'frad</i>	Ko'plik – جمع <i>jam'</i>
I shaxs	ا م - <i>am</i>	ایم - <i>im</i>
II shaxs	ای - <i>i</i>	اید - <i>id</i>
III shaxs	است - <i>ast</i>	اند - <i>and</i>

Masalan: • - *e* qisqa unlisi bilan tugagan so'zlarda:

مفرد *mo'frad*

من نویسنده ام *man navisande-am* – Men yozuvchiman.

تو نویسنده ای *to 'navisande-i* – Sen yozuvchisan.

او نویسنده است *u nanisande ast* – U yozuvchi.

جمع *jam'*

ما نویسنده ایم *mo navisande-im* – Biz yozuvchimiz.

شما نویسنده اید *sho 'mo navisande-id* – Siz yozuvchisiz.

آنها نویسنده اند *onho navisande-and* – Ular yozuvchilar.

ی - *i* cho'ziq unlisi bilan tugagan so'zlarda:

مفرد *mo'frad*

من ایرانی ام *man ironi-am* – Men eronlikman.

تو ایرانی ای *to 'ironi-i* – Sen eronliksan.

او ایرانی است *u ironi-ast* – U eronlikdir.

جمع *jam'*

ما ایرانی ایم *mo ironi-im* – Biz eronlikmiz.

شما ایرانی اید *sho 'mo ironi-id* – Siz eronliksiz.

انها ایرانی اند *onho ironi-and* – Ular eronliklar.

3. *o va u* cho'ziq unlilari bilan tugagan so'zlardan so'n'i yoziladigan shakli.

Shaxslar	Birlik - مفرد <i>mo'frad</i>	Ko'plik - جمع <i>jam'</i>
I shaxs	یم - <i>yam</i>	ییم - <i>yim</i>
II shaxs	یی - <i>iy</i>	یید - <i>yid</i>
III shaxs	است - <i>ast</i>	یند - <i>yand</i>

مفرد *mo'frad*

من دانشجویم *man doneshjuyam* – Men talabaman.

تو دانشجویی *to 'doneshju-iy* – Sen talabasan.

او دانشجو است *u doneshju ast* – U talaba.

جمع jam'

ما دانشجویم *mo doneshju-yim* – Biz talabamiz.

شما دانشجوید *sho 'mo doneshju-yid* – Siz talabasiz.

آنها دانشجویند *onho doneshjuyand* – Ular talabadirlar.

Oxirgi yillarga qadar II shaxs birlik va I va II shaxs ko'plikda ى harfi o'rinda ء *hamza* belgisi qo'llanilgan. Masalan:

مفرد mo'frad

من دانشجویم - من دانشجویم

تو دانشجویی - تو دانشجویی

او دانشجو است - او دانشجو است

جمع jam'

ما دانشجوییم - ما دانشجوییم

شما دانشجوید - شما دانشجوید

آنها دانشجویند - آنها دانشجویند

Bog'lamaning bo'lishsiz shakli hamma shaxslarda *nist* so'zi orqali ifoda etiladi. Masalan:

من دانشجو نیستم. *man doneshju nistam* – Men talaba emasman.

تو نویسنده نیستی. *to 'navisande nisti* – Sen yozuvchi emassan.

u korgar nist – U ishchi emas.

1- topshiriq. Quyidagi so'zlarga bog'lamaning qisqa shaklini qo'shib, shaxs va sonda tuslang.

هنرپیشه *ho 'narpishe* – artist

پزشک *pezeshk* – vrach

سرباز *sarboz* – soldat

بنا *bano* – bino, imorat

2- topshiriq. Quyidagi so'zlarni bog'lamaning bo'lishsiz shakli-da tuslang.

مهندس *mo 'handes* – injener, mo'handis نویسنده *navisande* – yozuvchi

دانشیار *doneshyor* – o'qituvchi

ایرانی *ironi* – eronlik

3- topshiriq. Bog'lamaning qisqa shaklini ishlatib, quyidagi gap-larni tarjima qiling.

Men ishchiman. Sen injenersan. Biz talabamiz. Ular ham talabalaridir. Bu qiz vrach. Siz kimsiz? Men talabaman. Siz ham talabamisiz? Yo'q, men talaba emasman, men vrachman. Bu kishi kim? Bu kishi tilchidir. Siz bugun navbatchimisiz? Ha, men bugun navbatchiman. Men kasal emasman, sog'lomman. Biz hammamiz sog'-

lommiz. G'afur G'ulom kim? G'afur G'ulom shoirdir. Uning nom mashhurdir. Bu kishi ham shoirmi? Yo'q, bu kishi shoir emas yozuvchidir. Biz adabiyotshunosmiz. Siz artistmisiz? Ha, men artist man. Siz eronlikmisiz? Yo'q, men eronlik emasman, o'zbekman. Bi imorat baland va chiroylidir. U vrach yoshdir. O'rtoq Hasanov yosil va sog'lomdir. Siz qaerdasiz? Men bu yerdaman. Siz ham injener misiz? Ha, men ham injenerman. Sen tashnamisan? Yo'q, men tash na emasman. Ular kimlar? Ular o'qituvchilardir.

4- topshiriq. Nuqtalar o'rniga tegishli so'zlarni qo'yib, gaplarn ko'chirib yozing.

من کارگر.....	آن مرد.....است.
دانشیار.....نیست.	او بیمار.....ومن سالم.....
این.....کیست؟	دانشیار در دانشکده.....
این.....است.	این روزنامه.....نیست.
شما دانشجو.....؟	ما.....هستیم ولی آنها.....هستند.
رفیق حسنوف.....است.	آیا آن تخته.....است؟
آیا آن پنجره.....است؟	آیا.....مهندسی؟
آیا آن دختر.....است؟	خیر.....مهندس نیستم.
.....کجاست؟	آنها نویسنده.....
او در.....است.	آیا.....هم نویسنده اید؟
آی بیک.....است.	بله.....هم نویسنده ام.
ما همه.....هستیم.	آیا آن دختر.....است؟
آیا.....دانشیارید؟	تو تشنه.....ومن تشنه.....
.....مهندسد.	اینجا دانشیار.....
او امروز.....است.	روی میز.....هست.
این بنا.....است.	دیوار سفید.....
این.....نیست.	آنها.....هستند.

5- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing, tarjima qiling va bog'la maning qisqa shaklini yozilishiga ahamiyat bering.

من دانشجوی دانشگاه خاورشناسی هستم. آیا تو هم دانشجویی؟ بله، من هم انشجویم. آنها هم دانشجویند. ما مهندسیم، آنها نویسنده اند. شما پزشکید؟ خیر، من پزشک نیستم. پس، تو کیستی؟ من هنرپیشه ام. آن مرد چکاره است؟ آن مرد دانشیار ست. شما هم دانشیارید؟ خیر، من دانشیار نیستم. ما همه دانشجو هستیم. تو پزشکی، او هم پزشک است. شما هر دو پزشکید. این پسر و آن دختر برادر و خواهر هستند. آنها بر دو جوان و سالم هستند. شما سالمید؟ بله، من سالمم. احمد سالم نیست؟ او بیمار است. ما آشنا ییم.

گفتگو

- اسم شما چیست؟
 – اسم پدر شما چیست؟
 – نام خانوادگی شما چیست؟
 – اسم خواهر شما چیست؟
 – خواهر شما چکاره است؟
 – او دانشجوی کدام دانشکده است؟
 – پدر شما چکاره است؟
 – مادر شما به چه کاری مشغول است؟
 – برادر شما دانشجوی کدام دانشکده است؟
 – شما چکاره اید؟
 – دانشکده ی شما کجاست؟
- اسم من سلطان است.
 – اسم پدر من عمر است.
 – نام خانوادگی من عثمانوف است.
 – اسم خواهر من فاطمه است.
 – خواهر من دانشجو است.
 – او دانشجوی دانشکده ی طب است.
 – پدر من کارمند علمی است.
 – مادر من خانه دار است.
 – برادر من دانشجوی دانشکده ی حقوق است.
 – من دانشجوی دانشکده زبان و ادبیات هستم.
 – دانشکده ی ما در خیابان نوایی است.

واژه ها

اسم <i>esm – ism</i>	حقوق <i>ho ‘quq – huquq</i>
نام خانوادگی <i>nom-e xonevodegi – familiya</i>	به چه کاری <i>be che kor-i – nima ish</i>
پدر <i>pedar – ota</i>	<i>xonedori – uy bekasi</i> خانه داری
مادر <i>modar – ona</i>	<i>zard – sariq</i> زرد
برادر <i>barodar – aka-uka</i>	<i>mihan – vatan</i> میهن
برادر بزرگ <i>barodar-e bo ‘zo ‘rg – aka</i>	<i>xiyobon – ko ‘cha</i> خیابان
برادر کوچک <i>barodar-e kuchek – uka</i>	<i>zabon – til</i> زبان
خواهر <i>xohar – opa-singil</i>	<i>adabiyot – adabiyot</i> ادبیات
خواهر بزرگ <i>xohar-e bo ‘zo ‘rg – opa</i>	<i>xeyli – juda</i> خیلی
خواهر کوچک <i>xohar-e kuchek – singil</i>	<i>kusho – tirishqoq</i> کوشا
کارمند علمی <i>kormand-e ‘elmi – ilmiy xodim</i>	<i>be xonedori – uy-ro ‘z- g ‘or ishlari bilan</i> به خانه داری
کدام <i>ko ‘dom – qaysi</i>	<i>pok – toza</i> پاک
طب <i>tebb – tibbiyot, meditsina</i>	<i>moshin – mashina</i> ماشین
سرد <i>sard – sovuq</i>	<i>kaleme – so ‘z</i> کلمه
تمرین <i>tamrin – mashq</i>	<i>deh – qishloq</i> ده

GRAMMATIK IZOH

Izofa اضافه

Fors tilida aniqllovchi bilan aniqlanmish yoki qaratqich bilan qaralmish *izofa* deb ataluvchi urg'usiz *e* tovushi orqali bog'lanadi. Masalan:

ديوار سفيد *divor-e sefid* – oq devor

گل سرخ *go 'l-e so 'rx* – qizil gul

کتاب دانشجو *ketob-e doneshju* – talabaniy kitobi

پدر من *pedar-e man* – mening otam

Fors tili izofiy birikmasida so'z tartibi o'zbek tiliga nisbatan qarama-qarshidir. Agar o'zbek tilida avval aniqllovchi, so'ng aniqlanmish yoxud avval qaratqich, so'ng qaralmish kelsa, fors tilida esa aksincha, avval aniqlanmish, so'ng aniqllovchi yoki avval qaralmish, so'ng qaratqich keladi.

O'zbek tilida	Fors tilida
→aniqllovchi →aniqlanmish:	aniqllovchi←aniqlanmish←
katta stol	میز بزرگ <i>miz-i bo 'zo 'rg</i>
baland imorat	عمارت بلند <i>emorat-e bo 'land</i>
→qaratqich →qaralmish:	qaratqich←qaralmish←
o'qituvchining portfeli	کیف دانشیار <i>kif-e doneshyor</i>
mening do'stim	دوست من <i>dust-e man</i>

Fors tili grammatikasida izofiy birikmadagi aniqlanmish مضاف *mo 'zof* va aniqllovchi مضاف الیه *mo 'zof-e eleyh* deb nomlanadi. Izofa ko'rsatkichi doimo مضاف *mo 'zof* dan so'ng qo'yiladi va مضاف bilan ni bir-biriga bog'lab, izofiy birikma hosil qiladi. Izofiy birikmadagi so'zlar ajratib o'qilmay, bir butun, umumiy intonatsiya ostida talaffuz etiladi. Odatda izofiy birikma bir butun sintaktik birlik hisoblanadi.

Izofaning imlosi

1. Undosh bilan tugagan so'zlardan so'ng, izofa *zir* belgisi orqali yozilib, *e* deb talaffuz etiladi. Odatda *- zir* belgisi yozuvda ifoda etilmaydi. Talaffuzda esa doimo saqlanadi. Masalan:

soat-e telo – tilla soat
 zabon-e forsi – fors tili
 torix-e o'zbekiston – O'zbekiston tarixi
 dars-e hafto 'm – yettinchi dars
 go'leston-e sa'di – Sa'diyning "Guliston"i
 xiyobon-e bobo 'r – Bobur ko'chasi

2. *e* qisqa unlisi bilan tugagan so'zlardan so'ng izofa *hamza* belgisi orqali yozilib, *ye* deb talaffuz etilib kelgan. Masalan:

taxte-ye siyoh – qora doska
 xamse-ye navoi – Navoiyning "Xamsa"si
 navisande-ye ma'ruf – taniqli yozuvchi
 ruznome-ye divori – devoriy gazeta

Hamza belgisi odatda ishora etilmay yozuvda tushib qolgan. Masalan:

taxte-ye siyoh – qora doska
 ruznome-ye divori – devoriy gazeta

Oxirgi yillarda Eron orfografiyasiga o'zgartirishlar kiritilib, hamza belgisi o'miga *yo* harfi yoziladigan bo'ldi. Biz ham shu o'rinda *yo* harfini berib borishga qaror qildik. Masalan:

panjare-ye kuchek – kichik deraza
 xone-ye ahmad – Ahmadning uyi
 doneshkade-ye xovarshenosi – sharqshunoslik fakulteti

3. Cho'ziq unlilar bilan tugagan so'zlardan so'ng izofa *yo* harfi orqali yozilib, *ye* deb talaffuz etiladi. Masalan:

bu-ye go'l – gulning hidi
 po-ye miz – stolning oyog'i
 doneshju-ye doneshkade – fakultetning talabasi
 ru-ye zibo – chiroyli yuz

Eslatma. *i* cho'ziq unlisi bilan tugagan so'zlarda *yo* yozuvda ifoda etilmay, talaffuzda *i* unlisidan so'ng bir *ye* qo'shib o'qiladi. Masalan:

sandali-ye bo'zo'rg – katta stul
 mohi-ye daryo – dengiz balig'i
 bini-ye u – uning burni

Izofaning yozilishi

Undoshdan so'ng	o' -e qisqa unlisidan so'ng	Cho'ziq unlilardan so'ng
De	ى ye	ى ye

1- topshiriq. Quyidagi birikmalarni izofa imlosiga rioya qilgan holda fors alfavitida yozing.

barodar-e man, meydon-e biruni, kog'az-e sefid, doneshju-ye doneshkade, doneshyor-e mo, ruznome-ye haqiqati o'zbakeston, esm-e xohar-e man, dars-e chahoro'm, navisande-ye mashhur, orzu-ye delbar, dars-e zabon-e rusi, shohnome-ye fardo'usi, korgar-e kor-xone, xone-ye xoharam, po-ye miz, do'st-e u, torix-e iron, sedo-ye bo'lbo'l, ruz-e yakshambe, hamsoye-ye xohar-e man, xiyobon-e shahresabz, kor-e elmi-ye doneshjuyon, xonevodegi-ye mo.

2- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Bu nima? Bu qizil qalamdir. U nima? U qora doskadir. Qizil qalam stolning ustida. U nima narsa? U devoriy gazeta. Bu kitob Navoiyning devonidir. Bu qaysi ko'cha? Bu Pushkin nomidagi ko'cha. Bu kishi kim? Bu kishi mening otamdır. U ayol mening o'rtog'imning onasidir. Bu qizil gul yaxshi. U qiz bizning universitetning talabasidir. Sharq fakultetining binosi baland. Bizning uyimiz katta va yorng'dir. Sariq papka qayerda? Sariq papka auditoriyada. Sizning opangiz kim? Mening opam vrachdir. Sizning do'stingiz injenerdir. Biz bu fakultetning talabasimiz. Bizning fakultet binosı Navoiy ko'chasida joylashgan. Bu qaysi fakultet? Bu tarix fakulteti.

3- topshiriq. Gaplarni izofa birikmasi qoidasiga rioya qilib o'qing va izofa imlosini aniqlang.

خانه ی شما کجاست؟ خانه ی ما در خیابان پوشکین است. اینجا کتابخانه ی دانشکده ی است. فرخ دانشجوی دانشکده ی تاریخ است. او دانشجوی خوبی است. نام خانوادگی ین دختر عثمانوا است. تخته پاک است. دوست من مهندس است. ما پزشکیم. برادر بزرگ تو چه کاره است؟ برادر بزرگ من کارمند علمی است. شما دانشجوی کدام دانشکده هستید؟ من دانشجوی دانشکده ی طب هستم. مادر شما دانشیار کدام دانشکده ست؟ مادر من دانشیار دانشکده ی حقوق است. شهر تاشکند پایتخت ازبکستان است. خانه ی این نویسنده در خیابان مقیمی قرار دارد. پنجره ی این خانه کوچک است. میدان استقلال خیلی قشنگ است.

4- topshiriq. Quyidagi izofiy birikmalarni o‘qing va yod oling.
So‘ng ularni o‘zbek yozuvida yozing.

زبان فارسی	میدان استقلال	خیابان نوایی	دانشگاه خاور شناسی
جمهوری ازبکستان	کشور ایران	فصل بهار	شاهنامه ی فردوسی
نویسنده ی مشهور	صندلی کلاس		

5- topshiriq. O‘zbek va fors tillari uchun mushtarak bo‘lgan izo-
fiy birikmalarni toping va ularni daftaringizga yozing. Masalan:

menore-ye kalon	داریای عظیم
shoh-e zende	dard-e bedavo
مناره ی کلان	درد بی دوا

6- topshiriq. Quyidagi gaplarni o‘qing va izofiy birikmalarni
aniqlang.

خیلی خوب است.	– احوال شما چطور است؟
سرد است. تابستان گرم است.	– هوای تاشکند چطور است؟
خیلی کوشا است.	– این دانشجو چطور است؟
خیلی آسان و شیرین است.	– زبان فارسی چطور است؟
خیلی سرد است.	– هوای مسکو چطور است؟
بله، گرم است.	– آیا هوای تهران هم تابستان گرم است؟
سرد است.	– امروز هوا چطور است؟
بله، ایرانی است.	– آیا این خانم ایرانی است؟
نخیر، او ایرانی نیست، پاکستانی است.	– آیا آن آقا هم ایرانی است؟

7- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 6-
amrinni ko‘chirib yozing va chiroyli yozishga o‘rganing.

Etinchi dars

درس هفتم

شهر تاشکند

شهر تاشکند پایتخت جمهوری ازبکستان است. تاشکند یکی از بزرگترین شهرهای آسیای میانه است. جمهوری ازبکستان خیلی ثروتمند است. عمده ترین محصول این جمهوری پنبه است.

در شهر تاشکند فرهنگستان علوم ازبکستان، دانشگاهها، دبیرستانها و سایر آموزشگاه های عالی و متوسطه ی بسیاری موجود است. در این شهر مترو، برج تلویزیون همچنین تعداد زیادی کودکستان، پارکهای بسیار زیبا، سینما، تاترها و ورزشگاه وجود دارد.

یکی از خیابانهای زیبای تاشکند خیابان نوایی است. موزه ی نوایی، تاتر ملی، اداره نشریات، مرکز تلویزیون، ورزشگاه پخته کار، کاخ هنر و سایر مؤسسات علمی، فنی و فرهنگی در این خیابان قرار دارد.

مناظر دیدنی تاشکند روز به روز زیاد می شود. محله ها، عمارت ها و پارکهای جدید بوجود می آید. این شهر چنان با سرعت تغییر می کند که باعث تعجب مردم نیاست. هر خارجی که به تاشکند می آید از بزرگی و زیبایی شهر تعجب می کند.

واژه ها

بزرگترین *bo 'zo 'rgtarin* – eng katta
 آسیای میانه *osiyo-ye miyone* – O'rta Osiyo
 ثروتمند *sarvatmand* – boy
 عمده ترین *'o 'mdetarin* – eng asosiy
 فرهنگستان علوم *farhangeston-e 'olum* – fanlar akademiyasi
 متوسطه *mo 'tavassete* – o'rta
 آموزشگاه *omuzeshgoh* – o'quv yurti, ta'lim maskani
 مترو *metro* – metro
 برج تلویزیون *bo 'rj-e televizyo 'n* – televizion minora
 تعداد *te 'dod* – miqdor
 زیاد *ziyod* – ko'p
 کودکان *kudakeston* – bolalar bog'chasi
 سینما *sinemo* – kino
 تئاتر *te 'otr* – teatr
 موزه *muze* – muzey
 کاخ هنر *kox-e ho 'nar* – san'at saroyi
 سایر *soyer* – boshqa, bo'lak
 مؤسسات *mo 'assesot* – muassasalar, tashkilotlar
 فرهنگی *farhangi* – madaniy
 مناظر *manozar* – (منظره) *manzare* – manzara ning ko'plik shakli)
 manzaralar
 انجمن *anjo 'man* – uyushma
 دیدنی *didani* – diqqatga sazovor joylar
 جدید *jadid* – yangi
 چنان *cho 'non* – shunday, shu darajada
 با سرعت *bo so 'r'at* – tezlik bilan
 تغییر کردن *tag 'yir kardan* – o'zgartirmoq
 باعث *bois* – sabab
 تعجب *ta 'jo 'b* – taajjub, hayron
 تعجب کردن *ta 'jo 'b kardan* – ajablanmoq, taajjublanmoq
 خارجی *xoreji* – chet ellik, xorijiy
 بزرگی *bo 'zo 'rgi* – kattalik, ulug'lik
 زیبایی *ziboyi* – chiroylilik, go'zallik
 کشاورزی *keshovarzi* – qishloq xo'jaligi

GRAMMATIK IZOH

Otlarda son kategoriyasi

Fors tilida otlar ikki son shakliga ega:

1) birlik shakli;

2) ko'plik shakli.

Otlarning ko'plik shakli ularning birlik shakliga *ha*-*ho* va *an*-*on* qo'shimchalarini qo'shish orqali yasaladi. Bulardan *ha*-*ho* qo'shimchasi odatda jonsiz predmetlarni bildiruvchi otlarga, *an*-*on* esa jonli predmetlarni bildiruvchi otlarga qo'shiladi. Masalan:

ha-*ho* qo'shimchasi bilan

کتاب *ketob* – kitob

کتابها *ketobho* – kitoblar

روزنامه *ruznome* – gazeta

روزنامه ها *ruznomeho* – gazetalar

شهر *shahr* – shahar

شهرها *shahrho* – shaharlar

صندلی *sandali* – stul

صندلی ها *sandaliho* – stullar

an-*on* qo'shimchasi bilan

دختر *do'xtar* – qiz

دختران *do'xtaron* – qizlar

کارگر *korgar* – ishchi

کارگران *korgaron* – ishchilar

گوسفند *gusfand* – qo'y

گوسفندان *gusfandon* – qo'ylar

پزشک *pezeshk* – vrach

پزشکان *pezeshkon* – vrachlar

an-*on* ko'plik qo'shimchasi juftlikni anglatuvchi inson a'zosining nomlariga ham qo'shilishi mumkin. Masalan:

چشم *cheshm* – ko'z

چشمان *cheshmon* – ko'zlar

لب *lab* – lab

لبان *labon* – lablar

Hozirgi zamon fors tilida *an*-*on* ko'plik qo'shimchasi o'rniida *ha*-*ho* ko'plik qo'shimchasini ishlatish hollari ko'p uchraydi. Natijada *ha*-*ho* ko'plik qo'shimchasi *an*-*on* ko'plik qo'shimchasi bilan bir qatorda jonli predmetlarga ham qo'shilib, ulardan ko'plik yasamoqda. Masalan:

دختران *do'xtaron* →→ دخترها *do'xtarho* – qizlar

کارگران *korgaron* →→ کارگرها *korgarho* – ishchilar

گوسفندان *gusfandon* →→ گوسفندها *gusfandho* – qo'ylar

Lekin ba'zi so'zlarda *on*-ان ko'plik qo'shimchasi o'rinda *ha*-ها ko'plik qo'shimchasini ishlatish so'zning ma'nosini o'zgartirib yuborishi mumkin. Masalan:

سر <i>sar</i> – bosh	ساران <i>saron</i> – boshliqlar	سرها <i>sarho</i> – boshlar

on-ان ko'plik qo'shimchasining imlosi

1. Birlik shakldagi so'z *o*-و, *u*-و, hamda *i*-ی cho'ziq unlilaridan biri bilan tugagan bo'lsa, son qo'shimchasi *on*-ان oldidan bir *i*-ی ortirilib, *yon* shaklida yoziladi. Masalan:

doneshju – talaba → *doneshjuyon* – talabalar
dana *dono* – donishmand → *donoyon* – donishmandlar
ironi – eronlik → *ironiyon* – eronliklar

2. Birlik shakldagi so'z *h*-ه qisqa unlisi bilan tugagan bo'lsa, son qo'shimchasi *on*-ان oldidan bir *g*-گ orttirilib, *gon*-گان shaklida qo'shiladi. Yozuvda esa *h*-ه harfi tushib qoladi. Masalan:

navisande – yozuvchi → *navisandegon* – yozuvchilar
namoyande – namoyanda → *namoyandegon* –
namoyandalar

ho'narpishe – artist → *ho'narpishegon* – artistlar
navisande – yozuvchi → *navisandegon* – yozuvchilar
namoyande – namoyanda → *namoyandegon* –
namoyandalar

ho'narpishe – artist → *ho'narpishegon* – artistlar

3. *u*-و tovushi bilan tugagan ba'zi so'zlarga *on*-ان ko'plik qo'shimchasi qo'shilganda, *u* tovishi *o*'v kabi talaffuz etiladi. Masalan:

abru – qosh → *abro'von* – qoshlar
bonu – xonim → *bono'von* – xonimlar
bozu – bilak → *bozo'von* – bilaklar

Izofiy zanjir

Fors tilida aniqlanmish bir necha so'z bilan aniqlanib kelishi mumkin. Masalan:

کتاب دانشیار زبان فارسی *ketob-e doneshyor-e zaban-e forsi* – Fors tili o'qituvchisining kitobi.

نویسنده ی برجسته ی ایران *navisande-ye bar-jaste-ye iron* – Eronning mashhur yozuvchisi.

emoratho-ye qashang-e toshkand – Toshkentning chiroyli imoratlari.

Bunday izofiy birikuvni grammatikada *izofiy zanjir* deyiladi.

Izofiy zanjirda aniqlovchi soʻzlar bir-birini aniqlab, izohlab va maʼnosini toʻldirib keladilar hamda oʻzaro izofa koʻrsatkichi orqali bogʻlanadilar. Masalan:

doneshju-ye sol-e avval – Birinchi kurs talabasi

doneshju-ye sol-e avval-e doneshgoh – Institutning birinchi kurs talabasi

doneshju-ye sol-e avval-e doneshgoh-e pezechki – Tibbiyot institutining birinchi kurs talabasi.

Aniqlanmish bilan aniqlovchi soʻzlar bir-birlari bilan izofa koʻrsatkichi orqali zanjir kabi bogʻlanib keladilar va bir butun izofiy birikmani hosil qiladilar. Izofiy zanjirdagi hamma soʻzlar (oxirgi soʻzdan tashqari) izofa koʻrsatkichini qabul qilib keladilar. Agar birikmada kishilik olmoshlaridan biri boʻlsa, birikma oxiriga qoʻyiladi. Masalan:

korho-ye ‘elmi-ye doneshyoron-e doneshgoh-e mo – Bizning institut oʻqituvchilarining ilmiy ishlari.

barodar-e bo‘zo‘rg-e dust-e sho‘mo – Sizning akangizni do‘sti.

tolor-e namoyeshgoh-e ho‘narho-ye tasviri-ye jo‘mhuri-ye mo – Respublikamizning tasviriyy sanʼat koʻrgazmalar zali.

hame olmoshi haqida همه

Fors tilida *hame* olmoshi gapda izofa bilan va izofasiz oʻqilishi mumkin. Agar *hame* olmoshidan keyin kelgan soʻz koʻplik shaklda boʻlsa, *hame* izofa bilan, birlik shaklida boʻlsa, izofasiz oʻqiladi. Masalan:

hame-ye doneshjuyon – hamma talabalar

hame-ye korgaron – hamma ishchilar

hame-ye sarvatho-ye keshvar – mamlakatning barcha boyliklari

hame-ye mo – Biz hammamiz

hame chiz – hamma narsa

hame jo – hamma yer

همه *hame* olmoshi ega vazifasida kelgan vaqtda ham همه *hame* olmoshi izofasiz o‘qiladi. Masalan:

همه دانشجویان در کلاس هستند. *Hamma talabalar auditoriyadalar.*

1- topshiriq. Quyidagi so‘zlarning ko‘plik shaklini yasang.

پنجره <i>panjare</i> – deraza	نویسنده <i>navisande</i> – yozuvchi
پزشک <i>pezeshk</i> – vrach	نامه <i>nome</i> – xat
جمهوری <i>jo‘mhuri</i> – respublika	خیابان <i>xiyobon</i> – ko‘cha
دانشکده <i>doneshkade</i> – fakultet	آشنا <i>oshno</i> – tanish
شهری <i>shahri</i> – shaharlik	هنرپیشه <i>ho‘narpishe</i> – artist
زبان شناس <i>zabonshenos</i> – tilchi	ثروت <i>sarvat</i> – boylik

2- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Uning opasining ismi Fotima. Toshkent shahrining ko‘chalari va parklari juda chiroyli. O‘zbekiston Respublikasida ko‘p miqdorda kinolar, teatrlar, institutlar, maktablar va bog‘chalar bor. Men filologiya fakultetining birinchi kurs talabasiman. Farruxning fors tili kitobi stolning ustida. O‘zbekiston yoshlari uchun hamma o‘quv yurtlarining eshiklari ochiq. Bu yer “O‘zbekiston ovozi” gazetasi-ning redaksiyasi. Tehron shahri Eron mamlakatining poytaxtidir. U viloyatning asosiy qishloq xo‘jalik mahsuloti paxtadir. Alisher Navoiy nomidagi adabiyot muzeyi Navoiy ko‘chasida joylashgandir. O‘rta Osiyoning chiroyli shaharlaridan biri Toshkent shahridir. (Mening) opamning bog‘ida har xil daraxtlar va gullar bor. Navoiy teatrining binosi juda chiroyli. Bu filologiya fakultetining devoriy gazetasi. Fargona, Samarqand va Buxoro shaharlari O‘zbekistonning chiroyli shaharlaridandir.

3- topshiriq. Quyidagi birikmalarni fors tiliga tarjima qiling.

O‘zbekiston Milliy universiteti. Sharqshunoslik institutining birinchi kurs talabalari. O‘zbekiston Fanlar akademiyasining binosi. Tojikiston Respublikasining poytaxti. Eron mamlakatining asosiy qishloq xo‘jalik boyligi. Tehronning chiroyli ko‘chalaridan biri. Navoiy teatrining artistlari. O‘zbekiston Respublikasi Yozuvchilar uyushmasi. Toshkent shahrining kino va teatrlari. O‘zbekiston Respublikasining asosiy boyliklaridan biri. Bizning institutning sport zali. Sharq fakultetining talaba va o‘qituvchilari. O‘zbekiston oliy o‘quv yurtlari.

4- topshiriq. Quyidagi izofiy zanjirda keltirilgan izofiy birikma-arni to'g'ri talaffuz qilishga o'rganing va ularni yod oling.

درس زبان فارسی، دانشگاه خاورشناسی دولتی تاشکند، دانشجوی دانشگاه خاورشناسی، جمهوری اسلامی ایران، کتاب درسی زبان فارسی، مردم کشورهای ایران و ازبکستان، پایتخت کشور ایران، احوال دوست من، احوال برادر بزرگ من تمام ثروتهای کشور ما، انستیتیوی خاورشناسی فرهنگستان علوم ازبکستان.

5- topshiriq. همه hame olmoshi ishtirokida gaplarni tarjima qilish va tarjimangizni o'qing. Bunda همه hame olmoshining talaffuziga alohida ahamiyat bering.

Hamma gazeta va jurnallar stolning ustidadir. Bu ko'chadagi hamma imoratlar baland va chiroylidir. Ularning hammasi bizning maktab talabalari. Biz hammamiz sog'miz. Ularning hammasi ishchilardir. Xonaning hamma joyi tozadir. Mamlakatni hamma boyliklari xalq uchundir. Hamma talabalar auditoriyada. Talabalarning hammasi tirishqoqdir. Maktabda hamma narsa o'quvchilar uchundir.

Sakkizinchi dars

درس هشتم

گفتگو

- دوست عزیز، سلام علیکم.
- علیکم السلام.
- حالتان چطور است؟
- خدارا شکر، از لطف شما، بد نیست. شما چطورید؟
- متشکرم، من خوبم.
- سلامت هستید؟
- بله، حالم خوب است، متشکرم.
- پدر و مادرتان چطورند؟
- آنها سالم و خوبند.
- پدرتان امروز در خانه است؟
- بله، امروز روز تعطیل است. او در منزل است.
- آیا خانهای شما از اینجا دور است؟
- نه، خانهای ما از اینجا دور نیست، نزدیک است.
- شما دانشجوی سال چندم هستید؟
- من دانشجوی سال اول دانشکدهی خاورشناسی هستم.
- خواهرانتان به چه کاری مشغولند؟
- خواهر بزرگم دانشجوی سال چهارم دانشگاه پزشکی و خواهر کوچکم دانش آموز دبیرستان است.

– از دیدار شما خیلی خوشحالم.
 – لطف شما زیاد.
 – سلامت باشید. خدا حافظ شما.

واژه ها

عزیز *‘aziz – aziz*
 سلام *salom – salom*
 سلام علیکم *salom ‘alayko ‘m – salom alaykum*
 حال *hol – hol, ahvol*
 جمهوری *jo ‘mhuri – respublika*
 متشکر *mo ‘tashakeram – rahmat*
 از لطف شما *az lo ‘tf sho ‘mo – sizning iltifotingizdan*
 متشکر *mo ‘tashakkeram – rahmat, tashakkur*
 حالا *holo – hozir, endi*
 روز تعطیل *ruz-e ta ‘til – dam olish kuni*
 منزل *manzel – uy, manzil*
 دور *dur – uzoq, olis*
 نزدیک *nazdik – yaqin*
 چنم *chando ‘m – nechanchi*
 سال *sol – yil, yosh, kurs*
 چنم سال *sol-e chando ‘m – nechanchi kurs*
 دانش آموز *doneshomuz – maktab o ‘quvchisi*
 دیدار *didor – ko ‘rishish, uchrashish*
 پزشکی *pezeshki – meditsina, tibbiyot*
 دبیرستان *dabireston – o ‘rta maktab*
 تا *to – gacha*
 تا دیدار *to didor – ko ‘rishguncha*
 خوشحالم *xo ‘shholam – xursandman*
 سلامت باشید *salomat boshid – sog ‘ bo ‘ling*
 خدا حافظ *xo ‘do hofez – xayr*
 عضو *o ‘zv – a ‘zo*
 حزب *hezb – partiya*
 پرچم *parcham – bayroq*

Grammatik izoh

Egalik affikslari ضمائر متصل *zamoyer-e mo ‘ttasel*

Fors tilida egalik, mansublikni ifodalash uchun otlarga quyidagi egalik affikslari qo ‘shiladi.

Shaxslar	مفرد	جمع
I shaxs	am - اَم	emon - اَمان
II shaxs	at - اَت	eton - اَتان
III shaxs	ash - اَش	eshon - اَشان

Egalik affikslari otlarning oxiriga qo'shilib, predmetning qaysi shaxsga tegishli ekanligini ko'rsatadi.

dust – (do'st) so'zining turlanishi

مفرد	جمع
<i>dustam</i> – do'stim دوستم	<i>dustemon</i> – do'stimiz دوستان
<i>dustat</i> – do'sting دوستت	<i>dusteton</i> – do'stingiz دوستان
<i>dustash</i> – do'sti دوستش	<i>dusteshon</i> – do'stlari دوستان

Egalik affikslari o'z oldidagi so'z bilan birga bir so'z tarzida talaffuz qilinadi. Egalik affikslariga urg'u tushmaydi. Urg'u egalik affikslaridan oldingi bo'g'inga tushadi. Masalan:

<i>dastam</i> – qo'lim دستم	<i>holemon</i> – ahvolimiz حالمان
<i>kifam</i> – portfelim کیفم	<i>modareton</i> – onangiz مادرتان

Egalik affikslarining imlosi

1. So'z *-e* qisqa unlisi yoki *-i* cho'ziq unlisi bilan tugagan bo'lsa, egalik affikslari oldidan uchchala shaxsning birlik shaklida *alif*, ko'plikda esa *hamza* belgisi qo'yiladi. Hamza belgisi odatda yozuvda tushib qoladi. Talaffuzda birlik shaklda ot bilan egalik affikslari orasida kichik pauza, ko'plikda esa bir *y* tovushi orttiriladi. Masalan:

xone – (uy) so'zining turlanishi خانه

مفرد	جمع
<i>xone-am</i> – uyim خانه ام	<i>xoneyemon</i> – uyimiz خانه مان
<i>xone-at</i> – uying خانه ات	<i>xoneyeton</i> – uyingiz خانه تان
<i>xone-ash</i> – uyi خانه اش	<i>xoneyeshon</i> – uylari خانه شان

pishone – (peshona) so'zining turlanishi پيشانی

مفرد

<i>pishoni-yam</i> – peshonam (پيشانيم)
<i>pishoniyat</i> – peshonang (پيشانيت)
<i>pishoniyash</i> – peshonasi (پيشانيش)

جمع

پیشانی مان *pishoniyemon* – peshonamiz

پیشانی تان *pishoniyeton* – peshonangiz

پیشانی شان *pishoniyeshon* – peshonalari

2. So‘z *l-o* yoki *u* cho‘ziq unlisi bilan tugagan bo‘lsa, egalik affikslari oldidan bir *y* orttiriladi.

ru – (yuz) so‘zining turlanishi

مفرد

رويم *ruyam* – yuzim

رويٲ *ruyat* – yuzing

رويٲ *ruyash* – yuzi

جمع

رويٲ *ruyemon* – yuzimiz

رويٲ *ruyeton* – yuzingiz

رويٲ *ruyeshon* – yuzlari

Egalik affikslari jadvali

Undoshlardan so‘ng		e-i qisqa va cho‘ziq unlidan so‘ng		l-o yoki u cho‘ziq unlidan so‘ng	
مفرد	جمع	مفرد	جمع	مفرد	جمع
م-am	مان-emon	م-l-am	مان-yemon	م-yam	مان-yemon
ت-at	تان-eton	ت-l-at	تان-yeton	ت-yat	تان-yeton
ش-ash	شان-eshon	ش-l-ash	شان-yeshon	ش-yash	شان-yeshon

Izofiy birikmali gaplarda egalik affikslari birikmaning oxirgi so‘ziga qo‘shiladi. Masalan:

مداد سيٲهٲ كجاست؟ *medod-e siyohat ko‘jo ast?* – Qora qalaming qayerda?

مداد سيٲهٲ رويٲ مٲز است. *medod-e siyoham ru-ye miz ast.* – Qora qalamim stolning ustida.

اسم پسر كوچك همسيٲهٲ تان چيست؟ *esm-e pesar-e kuchek-e hamso-yeyeton chist?* – Qo‘shningizni kichik o‘g‘lining ismi nima?

اسم پسر كوچك همسيٲهٲ مان صابر است. *esm-e pesar-e kuchek-e hamso-yeyemon sober ast.* – Qo‘shnimizning kichik o‘g‘lining ismi – Sobir.

1- topshiriq. Quyidagi so‘zlarga egalik affikslari qo‘shib turlang.

لباس *lebos* – kiyim

همسيٲهٲ *hamsoye* – qo‘shni

خواهر *xohar* – opa-singil

شانهٲ *shone* – taroq

بٲنيٲ *bini* – burun

ابرو *abru* – qosh

حال *hol* – ahvol

صدا *sedo* – ovoz, tovush

پا *po* – oyoq

عمو *‘amu* – amaki

2- topshiriq. Quyidagi birikmalarni yod oling.

روز تعطیل *ruz-e ta'til* – Dam olish kuni

از دیدار شما خیلی خوشوقت *az didor-e sho 'mo xeyli xo 'shvaqtam* –

Sizni ko'rishdan juda xursandman

لطف شما زیاد *lo 'tf sho 'mo ziyod* – Itifotingiz uchun rahmat.

اسم خانواده ی شما چیست؟ *esm-e xonevode-ye sho 'mo chist?* – Familiyangiz nima?

شما اهل کجایی؟ *sho 'mo ahl-e ko 'jo-yid?* – Siz qayerliksiz?

جمهوری ازبکستان *jo 'mhuri-ye o 'zbakeston* – O'zbekiston

Respublikasi.

جمهوری اسلامی ایران *jo 'mhuri-ye eslomi-ye eron* – Eron Islom

Respublikasi.

3- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Ismingiz nima? Ismim Farrux. Gazetam eski. Shahrimiz go'zal. Portfelim stolning ustida. Qo'shnimiz yozuvchidir. Uyimiz uzoq. Salomatligingiz qanday? Rahmat, salomatligim yaxshi. Do'stingizni ahvoli qanday? Do'stimning ahvoli yaxshi emas, onasi kasal. (Uning) kitoblari qayerda? (Uning) kitoblari stolning ustida. Uying qayerda? Uyim Furqat ko'chasida. (Uning) onasi qayerda? Uning onasi fabrikada. (Uning) qizi fakultetning yaxshi talabalaridan biri. Dam olish kuni biz hammamiz uydami. Ukangiz nechanchi kurs talabasi? Ukam talaba emas, u o'rta maktab o'quvchisi. O'rtog'imizning otasi Xalq demokratik partiyasining a'zosi. Ko'k qalaming qayerda? Ko'k qalamim uyda. Xayr, salomat bo'ling! Sizni ko'rishdan juda xursandman. (Uning) opasi yuridik fakultetining 4-kurs talabasi. Familiyangiz nima? Familiyam – Usmonov. Bizning fors tili o'qituvchimiz eronlikdir. Fakultetimiz devoriy gazetasining nomi "O'zbekiston sharqshunosi". Uyingizning eshik va derazasi ochiq. Otangiz kim? Otam O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasining a'zosi. Respublikamiz qishloq xo'jaligi juda boydir.

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni tarjima qiling va izofa imlosiga ahamiyat bering.

پدرم مهندس است. پدرتان مهندس نیست، پزشک است. حالش خوب نیست، او بیمار است. مادر و پدرم هر دو دانشیارند. خواهر بزرگش چه کاره است؟ خواهر بزرگش هم پزشک است. برادر کوچکم دانش آموز است. او دانش آموز دبیرستان است. این مرد همسایه ی ما است. همسایه مان اهل سمرقند است. زبان فارسی خیلی

شیرین است. تو دانشجویی. برادران هم دانشجو است. وطن ما ازبکستان است. وطن فرخ ایران است. من اهل ازبکستان و فرخ اهل ایران است. این پرچم است. این پرچم دولتی جمهوری ازبکستان است. آن پرچم جمهوری اسلامی ایران است. کشور ایران همسایه ی ما است. من دانشجو هستم. شما دانشجوی کدام دانشگاهید؟ من دانشجوی دانشگاه خاورشناسی هستم. خواهر من دانشجوی دانشگاه طب است. احمد و فرخ دانشجویان زبان و ادبیات هستند. کیف شما کجا است؟ کیفم روی میز است. دوستان کجاست؟ دوستم در خانه است. خانه تان کجاست؟ خانه مان در خیابان بابر است. دانشیار زبان فارسی ما ایرانی است. شما ایرانی اید؟ نخیر، من ایرانی نیستم، من ازبکم. شهر ما تاشکند است. شهر تاشکند خیلی بزرگ و زیباست. نمندگان شهر گلهاست.

5- topshiriq. Savollarga javob bering.

خانه تان از دانشکده دور است؟ نام خانوادگی تان چیست؟ اسمتان چیست؟ کتاب زبان فارسی تان کجاست؟ آیا آموزگار او ایرانی است؟ مداد سرختان کجاست؟ آیا خواهر بزرگتان پزشک است؟ احمد حالت چطور است؟ تو دانشجوی کدام دانشکده ای؟ تو دانشجوی دانشکده ی خاورشناسی هستی؟ شما با این دختر آشنايید؟ شما کیستید؟ کارگر یا مهندسید؟ امروز دوشنبه است؟ مادر و پدرتان کجایند؟

6- topshiriq. She'rni yod oling va undagi egalik affikslarini aniqlang.

کتاب خوب

دانا و خوش بیانم	من یار مهربانم
با آنکه بی زبانم	گویم سخن فراوان
من یار پند دانم	پندت دهم فراوان
با سود و بی زیانم	من دوستی هنرمند
من یار مهربانم	از من مباش غافل

واژه ها

یار *yor* – do'st
 خوش بیان *xo'shbayon* – xushsuhbat, chiroyli bayon etuvchi
 فراوان *farovon* – ko'p, mo'l
 سخن *so'xan* – so'z, gap
 با آنکه *bo onke* – garchi
 پند *pand* – pand, nasihat
 سود *sud* – foyda
 زیان *ziyon* – ziyon, zarar
 غافل *g'ofel* – g'ofil, bexabar

7- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 7-tamrinni tarjima qiling va chiroyli qilib ko'chirib yozing.

فصلها و روزها

- یک سال مرکب از چند فصل است؟
- یک سال مرکب از چهار فصل است. نام فصلها از این قرار است:
بهار، تابستان، پاییز و زمستان.
- یک فصل چند ماه است؟
- یک فصل سه ماه است.
- یک سال چند ماه است؟
- یک سال دوازده ماه است. ماه های سال از این قرار است: ژانویه، فوریه، مارس، آوریل، مه، ژوئن، ژوئیه، اوت، سپتامبر، اکتبر، نوامبر، دسامبر.
- یک هفته هفت روز است. روزهای هفته چنینند: شنبه، یکشنبه، دوشنبه، سه شنبه، چهارشنبه، پنجشنبه، جمعه (آدینه).
- یک شبانه روز بیست و چهار ساعت است.
- یک ساعت شصت دقیقه و یک دقیقه شصت ثانیه است.
- امروز چه روزی است؟
- امروز چهارشنبه است.
- اول ماه سپتامبر جشن استقلال جمهوری ازبکستان است.
- بیست و یکم ماه مارس جشن نوروز است.
- اول ماه اکتبر روز دانشیاران و دانش آموزان است.
- روز پذیرش قانون اساسی ازبکستان هشتم دسامبر است.

واژه ها

shundan iborat	shaboneruz – sutka, bir kecha-kunduz
mo ‘rakkab – iborat, murakkab	do ‘shambe – dushanba
fasl – fasl	yekshambe – yakshanba
bahor – bahor	seshambe – seshanba
tobeston – yoz	chahorshambe – chorshanba
poyiz – kuz	panjshambe – payshanba
zemeston – qish	jo ‘m ‘e – juma
moh – oy	soat – soat
j:onviye – yanvar	daqiqe – daqiqa, minut
fevriye – fevral	soniye – sekund, soniya
mors – mart	emruz – bugun
ovril – aprel	jashn – bayram
me – may	esteqlol – mustaqillik
j:uan – iyun	shambe – shanba
j:uiye – iyul	chando ‘m – nechanchi
ut – avgust	omuzgor – maktab o‘qituvchisi

سپتامر *septombr* – sentabr
 اکتبر *o'kto'br* – oktabr
 نوامبر *navombr* – noyabr
 دسامبر *desombr* – dekabr
 هفته *hafte* – hafta
 روز *ruz* – kun
 قانون اساسی *qonun-e asosiy* –
 Konstitutsiya

نوروز *no'uruz* – navro'z
 پذیرش *pazirish* – qabul qilish
 اول *avval* – birinchi, avval
 روز تولد *ruz-e tavallod* – tug'ilgan kun
 پرچم *parcham* – bayroq
 سرود *so'rud* – gimn, madhiya
 استقلال یافتن *esteghlol yoftan* – mustaqil-
 likka erishmoq

Miqdor sonlar

a'dod-e asli اعداد اصلی

Birliklar

1. یک <i>yek</i>	۱	11. یازده <i>yozdah</i>	۱۱
2. دو <i>do'</i>	۲	12. دوازده <i>davozdah</i>	۱۲
3. سه <i>se</i>	۳	13. سیزده <i>sizdah</i>	۱۳
4. چهار <i>chahor</i>	۴	14. چهارده <i>chahordah</i>	۱۴
5. پنج <i>panj</i>	۵	15. پانزده <i>ponzdah</i>	۱۵
6. شش <i>shesh</i>	۶	16. شانزده <i>shonzdah</i>	۱۶
7. هفت <i>haft</i>	۷	17. هفده <i>hefdah</i>	۱۷
8. هشت <i>hasht</i>	۸	18. هجده <i>hejdah</i>	۱۸
9. نه <i>no'h</i>	۹	19. نوزده <i>nuzdah</i>	۱۹
10. ده <i>dah</i>	۱۰		

O'nliklar

10. ده <i>dah</i>	۱۰	60. شصت <i>shast</i>	۶۰
20. بیست <i>bist</i>	۲۰	70. هفتاد <i>haftod</i>	۷۰
30. سی <i>si</i>	۳۰	80. هشتاد <i>hashtod</i>	۸۰
40. چهل <i>chehel</i>	۴۰	90. نود <i>navad</i>	۹۰
50. پنجاه <i>panjoh</i>	۵۰		

Yuzliklar

100. صد <i>sad</i>	۱۰۰	600. ششصد <i>sheshsad</i>	۶۰۰
200. دویست <i>devist</i>	۲۰۰	700. هفتصد <i>haftsad</i>	۷۰۰
300. سیصد <i>sisad</i>	۳۰۰	800. هشتصد <i>hashtsad</i>	۸۰۰
400. چهارصد <i>chahorsad</i>	۴۰۰	900. نهصد <i>no'hsad</i>	۹۰۰
500. پانصد <i>ponsad</i>	۵۰۰		

Mingliklar

1000. هزار <i>hezor</i>	۱۰۰۰	3000. سه هزار <i>se hezor</i>	۳۰۰۰
2000. دو هزار <i>do' hezor</i>	۲۰۰۰	4000. چهار هزار <i>chahor hezor</i>	۴۰۰۰

Yigirmadan yuqori bo'lgan sonlar (o'nliklar, yuzliklar va mingliklar) bir-birlari bilan و – o' bog'lovchisi orqali bog'lanib, murakkab son hosil qiladilar. و – o' bog'lovchisi talaffuzda o'z oldidagi songa qo'shilib, – o' tarzida talaffuz qilinadi, yozuvda esa ajratilgan holda yoziladi. Fors tilida ham murakkab sonlar tartibi va ularning yozilishi o'zbek tilidagidek. 1425628 – ya'ni oldin million, so'ng ming, yuz va o'nlik, nihoyat birliklar keladi. Masalan:

بیست و پنج *bist-o' panj* – 25

سیصد و چهل و هفت *sisad-o' chehel-o' haft* – 347

شش هزار و پانصد و سی و یک *shesh hezor-o' ponsad-o' si-o' yek* – 6531

Murakkab son tarkibidagi har bir son mustaqil urg'uga egadirlar. Masalan:

هزار و هفتصد و نود و چهار *hezor-o' haftsad-o' navad-o' chahor* – 1794

Tartib sonlar اعداد ترتیبی *a'dod-e tartibi*

Fors tilida tartib sonlar quyidagicha yasaladi:

1. Sanoq sonlar oxiriga م – o'm qo'shimchasini qo'shish orqali yasaladi. Masalan:

چهار *chahor* – to'rt

هفت *haft* – yetti

ده *dah* – o'n

بیست و پنج *bist-o' panj* – yigirma besh

چهارم *chahoro'm* – to'rtinchi

هفتم *hafto'm* – yettinchi

دهم *daho'm* – o'ninchi

بیست و پنجم *bist-o' panjo'm* – yigirma beshinchi

دو *do'* – ikki, سه *se* – uch, سی *si* – o'ttiz sonlaridan tartib son yasashda quyidagi o'zgarishlar yuz beradi:

دو *do'* – ikki

سه *se* – uch

سی *si* – o'ttiz

دوم *do'vvo'm* – ikkinchi

سوم *sevvo'm* – uchinchi

سیوی *siyo'm* – o'ttizinchi

Tartib sonda urg'u doim م – o'm qo'shimchasiga tushadi.

نهم *no'ho'm* – to'qqizinchi

هجدهم *hejdaho'm* – o'n sakkizinchi

چهل و ششم *chehel-o' shesho'm* – qirq oltinchi.

2. Son oxiriga مین ' – o' *min* qo'shimchasini qo'shish orqali ham yasaladi.

مین ' – o' *min* qo'shimchasi م – o' *m* ga nisbatan kam ishlatilib, asosan adabiy tilda uchraydi.

پنج <i>panj</i> – besh	پنجمین <i>panjo' min</i> – beshinchi
هفت <i>haft</i> – yetti	هفتمین <i>hafto' min</i> – yettinchi
چهل <i>chehel</i> – qirq	چهلمین <i>chehelo' min</i> – qirqinchi

3. Fors tilida یکم *yeko'm* – birinchi tartib soni bilan bir qatorda shu sonning arabcha ekvivalenti اول *avval* so'zi ko'p ishlatiladi. Masalan:
اول درس *dars-e avval* – birinchi dars

Shu bilan birga, fors tilida boshqa arab sonlari ham uchraydi.

ثانی *soni* – ikkinchi
ثالث *soles* – uchinchi va hokazo.

Murakkab sonlarda م – o' *m* va مین ' – o' *min* qo'shimchalari sonning oxirgi qismiga qo'shiladi.

یک هزار و نهصد و شصت و سوم *yek hezor-o' no'hsad-o' shast-o' sevvo'm* – bir ming to'qqiz yuz oltmish uchunchi
چهل و پنجمین *chehel-o' panjo' min* – qirq beshinchi

م – o' *m* va مین ' – o' *min* qo'shimchalari yordami bilan yasalgan tartib sonlarning sintaktik xususiyatlari

1. م – o' *m* qo'shimchasi orqali yasalgan tartib sonlar gapda aniqlovchi vazifasini bajarib, o'zidan oldin kelgan so'z bilan izofa orqali bog'lanadi. Masalan:

درس هشتم *dars-e hashto'm* – sakkizinchi dars
روز سوم *ruz-e sevvo'm* – uchinchi kun
طبقه ی پنجم *tabaqe-ye panjo'm* – beshichi qavat
سال چهارم *sol-e chahoro'm* – to'rtinchi kurs (yil).

2. مین ' – o' *min* qo'shimchasi bilan yasalgan tartib sonlar ham gapda aniqlovchi vazifasini bajarib keladi. Lekin bu tartib sonlar o'zi aniqlagan so'zdan oldin kelib, u bilan izofa orqali emas, balki oddiy bitishuv orqali bog'lanadi. Masalan:

پانزدهمین سال استقلال جمهوری ازبکستان *ponzdaho'min sol-e esteqlol-e o'mho'ri-ye o'zbekiston* – O'zbekiston Respublikasi Mustaqilligi-ning o'n besh yilligi.

Taqqoslang:

شماره ی پانزدهم *sho'more-ye ponzdaho'm*

پانزدهمین شماره *ponzdaho'min sho'more*

Ikki holatda ham bu jumlar o'n beshinchi nomer deb tarjima jilinadi.

–مين *o'min* qo'shimchasi bilan yasalgan tartib son dan so'ng vaqtni bildiruvchi سال *sol* (yil) so'zi kelgan paytda, ikkala so'z biricib, biror voqea yoki hodisaning bo'lib o'tganiga ma'lum vaqt to'lganligini bildiruvchi ma'no ham anglashiladi. Masalan:

زنده باد بيستمین سال انجمن هنرپيشگان ازبکستان *zende bod bisto'min sol-e anjo'man-e ho'narpishegon-e o'zbekiston* – Yashasin O'zbekiston san'atkorlari anjumanining yigirma yilligi.

Fors tilida yil, oy va kunlarning ifoda etilishi

1. Yilni ifodalash uchun سال *sol* so'zi yil miqdorini ko'rsatuvchi son oldiga qo'yilib, o'zaro izofa orqali bog'lanadi. Masalan:

سال هزار و نهصد و شصت و هفت *sol-e hezor-o' no'hsad-o' shast-o' haft* – 1967- yil.

O'zbek tilida yil miqdorini bildirgan so'z tartib son shaklida keladi, lekin fors tilida esa yil miqdorini bildirgan so'z tartib son qo'shimchasini qabul qilmay, doimo sanoq son shaklida bo'ladi. Yilni bildirgan so'z birikmalariga میلادی *milodi* (yevropa kalendari hisobida) yoki هجری *hijri* (musulmon kalendari hisobida) so'zlari qo'shilib kelishi mumkin. Bu holda میلادی va هجری so'zlari yilni bildirgan birikmaga izofa orqali bog'lanib keladi. Masalan:

سال هزار و هفت صد و بیست و یک میلادی *sol-e hezor-o' haftsad-o' bist-o' yek-i milodi* – 1721- milodiy yili

سال هزار و سیصد و نه هجری *sol-e hezor-o' sisad-o' no'h-e hejri* – 1309-hijriy yili

Eron Islom Respublikasida barcha diniy marosimlar va bayramlar (hayitlar, ro'za tutish va hokazolar) هجری kalendar hisobida olib boriladi. هجری yili hisobida yil oylari 29 kundan iborat bo'lgan-

ligi uchun diniy marosimlar har yili milodiy yilining turli vaqtiga to‘g‘ri keladi.

2. Oy kunlari (chislo) quyidagicha ifodalanadi:

emruz chando ‘m-e moh ast? – Bugun oyning nechanchi kuni? yoki Bugun nechanchi chislo?

emruz bist-o ‘ panjo ‘m-e moh-e septombr ast – Bugun yigirma beshinchi sentabr.

3. Hafta kunlari quyidagicha ifodalanadi:

emruz che ruz-i ast? – Bugun haftaning qaysi kuni?

emruz chahorshambe ast – Bugun chorshanba.

1- topshiriq. Quyidagi raqamlarni so‘z bilan yozing.

۳، ۵، ۴، ۹، ۸، ۲۰، ۱۷، ۲۳، ۴۸، ۱۹۵۲، ۴۰۰۸، ۶۱۳، ۷۹۸۲، ۱۰۱، ۹۶، ۴۰، ۲۰۳، ۵۸۷.

2- topshiriq. Nuqtalar o‘rniga tegishli sonlarni qo‘yib, gaplarni ko‘chirib yozing.

...روز پذیرش قانون اساسی ازبکستان است.	...جشن نوروز است.
...پذیرش پرچم دولتی ازبکستان است.	روز تولد فرخ ... است.
...پذیرش سرود دولتی ازبکستان است.	...روز تولد من است.
...روز دانشیاران و آموزگاران است.	روز ... دانشگاه تعطیل است.
...روز اول سال نو مردم ایران است.	...روز آخر هفته است.
...روز اول سال نو مردم ازبکستان است.	...روز اول هفته است.

3- topshiriq. Quyidagi iboralarni yod oling.

qonun-e asosiy-e o‘zbekiston – O‘zbekiston Konstitutsiyasi

parcham-e do‘ulati-ye o‘zbekiston – O‘zbekiston davlat bayrog‘i

so‘rud-e do‘ulati-ye o‘zbekiston – O‘zbekiston davlat madhiyasi

4- topshiriq. Savollarni o‘qing va ularga javob qaytaring.

– اول سپتامبر چه روزی است؟

– امروز چندم ماه است؟

- آیا امروز چهارشنبه است؟
- امروز هوا چگونه است؟
- یک سال مرکب از چند فصل و یک فصل مرکب از چند ماه است؟
- نام ماههای سال چیست؟
- در تابستان هوا چگونه است؟
- یک ساعت چند دقیقه است؟
- نام روزهای هفته چیست؟
- روز بین المللی زنان چقدر ماه است؟
- در جمهوری ازبکستان چه روزی روز تعطیل است؟
- در ایران چه روزی روز تعطیل است؟
- جشن نوروز چه روزی است؟
- چه روزی تولد خواهرتان است؟
- چه روزی روز تولد شما است؟
- چه روزی پذیرش قانون اساسی ازبکستان است؟

5- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Bugun oyning qaysi kuni? (Bugun nechanchi chislo?) Bugun ekabr oyining 12- kuni (Bugun 12- dekabr). Bugun haftaning qaysi uni? Bugun yakshanba. Yakshanba kuni O'zbekiston xalqining am olish kunidir. Eron mamlakatida dam olish kuni jumadir. Bugun avval oyining 13- kunidir (Bugun 13- fevraldir). Sizning tug'ilgan uningiz qaysi kun? Bugun Navro'z bayramidir. Uning akasini tug'ilgan kuni 8- sentabrdir.

9'ninchi dars

درس دهم

حکایت

از افلاطون پرسیدند که طی چند سال سفر دریا کردی در دریا چه عجایبی دیدی گفت: عجب همین بود که از دریا سالم به ساحل رسیدم.

واژه ها

حکایت *hekoyat* – *hikoya*

افلاطون *aflotun* – *Aflotun*

پرسیدن *po'rsidan* – *so'ramoq*

طی *tey-ye* – *mobaynida*, *davomida*

چند *chand* – *bir necha*

سفر کردن *safar kardan* – *safar qilmoq*, *sayohat qilmoq*

دریا *daryo* – dengiz
 عجایب *‘ajoyeb* – ajoyib
 دیدن *didan* – ko‘rmoq
 گفتن *go‘ftan* – demoq, aytmoq
 عجب *‘ajab* – ajablanarli
 همین *hamin* – shu, mana shu
 بودن *budan* – bo‘lmoq, emoaq
 ساحل *sohel* – sohil, qirg‘oq
 رسیدن *rasidan* – yetmoq, yetib kelmoq
 بعد *ba‘d* – so‘ng, keyin
 صبح *so‘bh* – ertalab
 غروب *g‘o‘rub* – kech, quyosh botishi
 صبحانه *so‘bhane* – nonushta, ertalabki ovqat

GRAMMATIK IZOH

Fe‘l فعل *fe‘l*

Fe‘lning noaniq shakli

Fe‘lning son, shaxs va zamon ma‘nosini bildirmaydigan shakl fe‘lning noaniq shakli deyiladi.

Fors tilida fe‘llarning noaniq shakli har doim ن – *an* bilan tugagan bo‘ladi. Masalan:

رفتن <i>raftan</i> – bormoq	دادن <i>dodan</i> – bermoq
پرسیدن <i>po‘rsidan</i> – so‘ramoq	آوردن <i>ovardan</i> – keltirmoq
گفتن <i>go‘ftan</i> – aytmoq, demoq	خوردن <i>xo‘rdan</i> – yemoq, ichmoq

Fe‘llarning tarkibi

Fors tilidagi fe‘llar o‘zlarining tuzilishi jihatidan sodda, prefiks va qo‘shma bo‘ladilar.

1. Bir so‘zdan tashkil topgan fe‘llar soda fe‘llar deyiladi. Masalan

دیدن <i>didan</i> – ko‘rmoq	آمدن <i>omadan</i> – kelmoq
گرفتن <i>gereftan</i> – olmoq	کردن <i>kardan</i> – qilmoq

2. Sodda fe‘l va affiks (old qo‘shimcha) yordami bilan yasalgan fe‘llar prefiksli fe‘llar deyiladi. Masalan:

برگشتن *bar-gashtan* – qaytmoq
 درآوردن *dar-ovardan* – chiqarmoq

فرا گرفتن *faro-gereftan* – o‘rganmoq
 فرو رفتن *fo‘ru-raftan* – cho‘kmoq

3. Ot (yoki sifat hamda boshqa so‘z birikmalari) va ko‘makchi fe‘l yordami bilan yasalgan fe‘llar qo‘shma fe‘llar deyiladi.

Qo‘shma fe‘l tarkibiga kirgan sodda fe‘llar asosan o‘zlarining eksik ma‘nolarini yo‘qotib, ko‘makchi fe‘l vazifasini bajaradilar. Masalan:

کار <i>kor</i> – ish	کار کردن <i>kor kardan</i> – ishlamoq
استراحت <i>esterohat</i> – dam	استراحت کردن <i>esterohat kardan</i> – dam olmoq
قسم <i>qasam</i> – qasam	قسم خوردن <i>qasam xo‘rdan</i> – qasam ichmoq
جشن <i>jashn</i> – bayram	جشن گرفتن <i>jashn gereftan</i> – bayram qilmoq
تولد <i>tavallo‘d</i> – tug‘ilish	تولد یافتن <i>tavallo‘d yofitan</i> – tug‘ilmoq

Fors tilida ot va ko‘makchi fe‘l birikuvi orqali fe‘l yasash juda naqsuldor bo‘lib, fors tili fe‘llarining asosiy miqdorini tashkil qiladi.

Fe‘l negizlari ریشه ی افعال *rishe-ye af‘ol*

Fors tilida fe‘lning ikkita negizi bor:

- 1) o‘tgan zamon fe‘l negizi,
- 2) hozirgi zamon fe‘l negizi.

O‘tgan zamon fe‘l negizining yasalishi

O‘tgan zamon fe‘l negizi fe‘lning noaniq shaklidan ن – *an* qismini olib tashlash orqali yasaladi. Masalan:

رفت <i>raftan</i>	رفت <i>raft</i>
دیدن <i>didan</i>	دید <i>did</i>
آمدن <i>omadan</i>	آمد <i>omad</i>
بودن <i>budan</i>	بود <i>bud</i>
برگشتن <i>bar-gashtan</i> برگشت	برگشت <i>bar-gasht</i>
فرا گرفتن <i>faro-gereftan</i>	فرا گرفت <i>faro-gereft</i>
کار کردن <i>kor kardan</i>	کار کرد <i>kor kard</i>
جشن گرفتن <i>jashn gereftan</i>	جشن گرفت <i>jashn gereft</i>

O‘tgan zamon fe‘li ماضی مطلق *mozi-ye mo‘tlaq*

O‘tgan zamon aniq fe‘li ish-harakatni o‘tgan zamonda bo‘lib o‘tganligini ko‘rsatadi.

O'tgan zamon aniq fe'lining yasalishi va tuslanishi

O'tgan zamon aniq fe'li o'tgan zamon fe'l negiziga quyida shaxs-son qo'shimchalarini qo'shish orqali yasaladi.

Shaxslar	مفرد	جمع
I shaxs	م – <i>am</i>	یم – <i>im</i>
II shaxs	ی – <i>i</i>	ید – <i>id</i>
III shaxs	--	ند – <i>and</i>

O'tgan zamon fe'lining III shaxs birlik shakli o'tgan zamon fe' negizi shakliga to'g'ri keladi.

Fe'lining tuslanishida urg'u shaxs-son qo'shimchalariga tushadi

دیدن *didan* – (ko'rmoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

من دیدم *man didam* – Men ko'rdim.

تو دیدی *to 'didi* – Sen ko'rding.

u دید *u did* – U ko'rdi.

جمع

ما دیدیم *mo didim* – Biz ko'rdik.

شما دیدید *sho 'mo didid* – Siz ko'rdingiz.

آنها دیدند *onho didand* – Ular ko'rdilar.

برگشتن *bar-gashtan* – (qaytmoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

من برگشتم *man bar-gashtam* – Men qaytdim.

تو برگشتی *to 'bar-gashti* – Sen qaytding.

u برگشت *u bar-gasht* – U qaytdi.

جمع

ما برگشتیم *mo bar-gashtim* – Biz qaytdik.

شما برگشتید *sho 'mo bar-gashtid* – Siz qaytdingiz.

آنها برگشتند *onho bar-gashtand* – Ular qaytdilar.

کار کردن *kor kardan* – (ishlamoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

من کار کردم *man kor kardam* – Men ishladim.

تو کار کردی *to 'kor kardi* – Sen ishlading.

u کار کرد *u kor kard* – U ishladi.

جمع

ما کار کردیم *mo kor kardim* – Biz ishladik.
شما کار کردید *sho 'mo kor kardid* – Siz ishladingiz.
آنها کار کردند *onho kor kardand* – Ular ishladilar.

O'tgan zamon aniq fe'lining bo'lishsiz shakli

O'tgan zamon aniq fe'lining bo'lishsiz shakli fe'l oldiga نه *na* – inkor yuklamasini qo'shish orqali yasaladi. Bunda asosiy kuchli rg'u inkor yuklamasiga tushadi, ikkinchi kuchsiz urg'u esa shaxson qo'shimchalarida bo'ladi. Masalan:

رفت *raftan* – (bormoq) fe'lining bo'lishsiz shaklda tuslanishi

مفرد

من نرفتم *man naraftam* – Men bormadim.
تو نرفتی *to 'narafti* – Sen bormading.
او نرفت *u naraft* – U bormadi.

جمع

ما نرفتیم *mo naraftim* – Biz bormadik.
شما نرفتید *sho 'mo naraftid* – Siz bormadingiz.
آنها نرفتند *onho naraftand* – Ular bormadilar.

Prefiksli va qo'shma fe'llarda نه *na* – inkor yuklamasi ko'makchi bo'lga qo'shiladi.

فرا گرفتن *faro-gereftan* – (o'rganmoq) fe'lining bo'lishsiz shaklda tuslanishi

مفرد

من فرا نگرفتم *man faro nagereftam* – Men o'rganmadim.
تو فرا نگرفتی *to 'faro nagerefti* – Sen o'rganmading.
او فرا نگرفت *u faro nagereft* – U o'rganmadi.

جمع

ما فرا نگرفتیم *mo faro nagereftim* – Biz o'rganmadik.
شما فرا نگرفتید *sho 'mo faro nagereftid* – Siz o'rganmadingiz.
آنها فرا نگرفتند *onho faro nagereftand* – Ular o'rganmadilar.

استراحت کردن *esterohat kardan* – (dam olmoq) fe'lining bo'lishi: shaklda tuslanishi

مفرد

من استراحت نکردم *man esterohat nakardam* – Men dam olmadim
تو استراحت نکردی *to 'esterohat nakardi* – Sen dam olmadingiz.
او استراحت نکرد *u esterohat nakard* – U dam olmadi.

جمع

ما استراحت نکردیم *mo esterohat nakardim* – Biz dam olmadik.
شما استراحت نکردید *sho 'mo esterohat nakardid* – Siz dam olmadingiz
آنها استراحت نکردند *onho esterohat nakardand* – Ular dam olmadilar

Inkor yuklamasining imlosi

1. *o* cho'ziq unlisi bilan boshlangan fe'llarning bo'lishsiz shaklida نه – *na* inkor yuklamasidan so'ng bir ی–*y* orttirilib yoziladi. Yozuvda alif ustidagi madda belgisi tushib qoladi.

آمدن *omadan* – (kelmoq) fe'lining bo'lishsiz shaklda tuslanishi

مفرد

من نیامدم *man nayomadam* – Men kelmadim.
تو نیامدی *to 'nayomadi* – Sen kelmadingiz.
او نیامد *u nayomad* – U kelmadi.

جمع

ما نیامدیم *mo nayomadim* – Biz kelmadik.
شما نیامدید *sho 'mo nayomadid* – Siz kelmadingiz.
آنها نیامدند *onho nayomadand* – Ular kelmadilar.

2. *a* yoki *o'* qisqa unlisi bilan boshlangan fe'llarning bo'lish shaklida نه – *na* inkor yuklamasidan so'ng, ی–*y* orttirilib, fe'l boshidagi alif tushib qoladi.

افتادن *o'ftodan* – (yiqilmoq) fe'lining bo'lishsiz shaklda tuslanishi

مفرد

من نیفتادم *man nayo'ftodam* – Men yiqilmadim.
تو نیفتادی *to 'nayo'ftodi* – Sen yiqilmadingiz.
او نیفتاد *u nayo'ftod* – U yiqilmadi.

ما نىقتادىم *mo nayo 'fiodim* – Biz yiqilmadik.

شما نىقتادىد *sho 'mo nayo 'fiodid* – Siz yiqilmadingiz.

انها نىقتادند *onho nayo 'fiodand* – Ular yiqilmadilar.

Fors tilida kelishiklarning ifodalanishi

Fors tilida kelishik kategoriyasi yo'qdir. Otlarning o'zaro sintaktik munosabatlari izofa, ko'makchi va predloglar (old ko'makchilari) qali ifoda etiladi.

Predloglar حروف اضافه *ho 'ruf-e ezofe*

Fors tilida predloglar o'zlarining tarkibiga ko'ra 3 qismga bo'linadilar:

- 1) asosiy predloglar,
- 2) izofali predloglar,
- 3) murakkab predloglar.

Asosiy predloglar fors tilida juda mahsuldor bo'lib, kelishik munosabatlarini ifodalovchi asosiy vosita hisoblanadilar. Asosiy predloglar quyidagilar:

1) *be* به predlogi otlarning oldida qo'yilib, harakatning yo'nalishini, harakat yo'nalgan shaxs kabi ma'nolarni bildiradi va o'zbek idagi jo'nalish kelishigi anglatgan asosiy ma'nolarga to'g'ri keladi. *be* predlogi ot bilan ba'zan qo'shilib va ko'pincha ayrim holda yoziladi. Masalan:

من به دانشگاه آمدم *man be doneshgoh omadam* – Men universitetga bordim.

احمد به کتابخانه رفت *Ahmad be ketobxone raft* – Ahmad kutubxonaga bordi.

Eslatma. *be* به predlogi *on* آن – *in* این – *ko'rsatish olmoshlari* unda *u* kishilik olmoshiga qo'shilganda, ikki xil shaklda yozishi mumkin:

آن به *be on* yoki بدان *bedon*

این به *be in* yoki بدین *bedin*

او به *be u* yoki بدو *bedu*

۱۴

2) *dar* predlogi otlarning oldiga qo'yilib, ish va harakat so'bo'lgan o'rinni, vaqtni bildiradi va o'zbek tilida o'rin-payt kelishi anglatgan asosiy ma'nolarga mos keladi. Masalan:

dar xone ki hast? – Uyda kim bor?

diruz man tamom-e ruz dar ketobxo budam – Kecha men butun kun kutubxonada bo'ldim.

aflotun tey-ye chand sol dar dar safar kard – Aflotun bir necha yil mobaynida dengizda safar qildi.
dar on vaqt mo javon budim – U vaqtda t yosh edik.

3) *az* predlogi otlarning oldida kelib, turli ma'nolarni ifo etishi mumkin. Lekin asosiy ma'nosi o'zbek tilidagi chiqish ke shigi anglatgan ma'nolarga mos keladi. *az* predlogi orqali angl shiladigan ma'no ish-harakatning boshlanish o'rni, payti va umum chiqish joyini bildiradi. Misollar:

man az dustam nome gereftam – Men do' timdan xat oldim.

sho'mo az ko'jo omadid? ma az shahr-e bo'xoro omadam – Siz qayerdan keldingiz? Men Bo'xo shahridan keldim.

az aflotun po'rsidand ke... – Aflotundan so' dilarki...

xone-yemon az doneshgoh dur nist – U miz institutdan uzoq emas.

az soat-e panj mo'ntazer-e sho'mo hastam Soat beshdan buyon sizni kutyapman.

4) *bo* predlogi otlarning oldida kelib, birgalik, hamkorlik, qur vosita ma'nolarini anglatadi va asosan o'zbek tilidagi *bilan* ko'ma chisi orqali anglashiladigan ma'nolarni bildiradi. Masalan:

man bo pedaram dar osoyeshg esterohat kardam – Men otam bilan sanatoriyada dam oldim.

u bo dast eshore kard – U qo'li bilan ishora qil
mo bo in mard oshno hastim – Biz bu kishi bil tanishmiz.

dustam bo o'to'bus be shahr-e s marqand raft – Do'stim avtobus bilan Samarqand shahriga ketdi.

barodar-e kuchekam nomero bo med navesht. – Ukam xatni qalam bilan yozdi.

5) *to* predlogi otlarning oldida kelib, harakatning yoʻnalishi-
lagi eng soʻnggi oʻrinni hamda vaqt bildiruvchi soʻzlar bilan kel-
ganda, vaqt chegarasini anglatadi. Oʻzbek tilidagi *qadar* koʻmak-
chisi yoki *-gacha* qoʻshimchasi anglatgan maʼnolarni bildiradi.

من تا ورزشگاه پیاده رفتم *man to varzeshgoh piyode raftam* – Man sta-
diongacha piyoda bordim.

جلسه تا ساعت پنج ادامه داشت *jalase to soat-e panj edome dosht* – Majlis
eshga qadar davom etdi.

6) *baroye* predlogi otlarning oldiga qoʻyilib, ish-hara-
katning maqsad va sababini bildiradi. Oʻzbek tilida uchun koʻmak-
chisining asosiy maʼnolari va baʼzan *-ga* affiksi maʼnosiga mos
keladigan maʼnoni anglatadi. Masalan:

این چراغ برای من نیست *in cherogʻ baroye man nist*,
baroye toʻst – Bu chirogʻ men uchun emas, sen uchundir.

برای دیدن دوستم به منزلش رفتم *baroye didan-e dustam be manzelash*
raftam – Doʻstimni koʻrish uchun uyiga bordim.

پدرم از ایران برای من چند جلد کتاب فارسی آورد
pedaram az iron baroye
man chand jild ketob-e forsi ovard – Otam menga Erondan bir
nechta forsha kitob olib keldi.

7) *bar* predlogi asosan klassik manbalarda, poetik asarlarda
va qisman hozirgi fors tilida uchraydi. Bu predlog ish-harakatning
biror predmet ustida sodir boʻlishini yoki u tomon yoʻnalishini
bildiradi.

نوبینای سیو بر دوش و چراغ در دست در بازار راه می رفت
nobino-yi sabu bar dush va charogʻ dar dast dar bozor roh miraft – Bir koʻr
(odam) elkasida koʻza va qoʻlida chirogʻ (bilan) bozorda ketardi.
با چوب برسرش زد *bo chub bar sarash zad* – Kaltak bilan boshiga
urdi.

درد بر شنوندگان گرامی رادیو ی تاشکند
doʻrud bar shenavondegon-e ge-
romi-ye rodyo-ye toshkand – Hurmatli Toshkent radio tinglovchi-
lariga salom.

✓

۱۱ *ro* koʻmakchisi

ro koʻmakchisi otlarning oxirida kelib, ularga qoʻshilgan va
ayrim holda yoziladi. Masalan:

in ketobro xondam – Bu kitobni o'qidim.
soatro kuk kardam – Soatni buradim.

Hozirgi fors tilida *ro* ko'makchisining asosiy ma'nosi vosita siz to'ldiruvchini ifodalashdir. *ro* ko'makchisi orqali ifodalana digan bu ma'no o'zbek tilidagi tushum kelishigi orqali ifodalanadi gan ma'noga to'g'ri keladi. Masalan:

diruz man barodar-e sho'moro didam – Ke cha men akangizni ko'rdim.

doneshju taxtero pok kard – Talaba doskar artdi.

lo'g'atro az ketobxone ovardam – Lug'atni kutubxonadan keltirdim.

sho'mo ketob-e dastur-e zabon-forsiro xaridid? – Siz fors tili grammatikasi kitobini sotib oldingizmi?

ro ko'makchisi I va II shaxs birlikdagi kishilik olmoshlar bilan birga kelganda, ko'pincha ularning ikkinchi harfi tushib qoladi. Qolgan qismi esa *ro* ko'makchisiga qo'shilgan holda yoziladi. Masalan:

maro = men + ra

to'ro = to + ra

Bu hol o'zbek tilidagi tushum kelishigi qabul qilgan olmoshlarga o'xshaydi:

Men + ni = meni

Sen + ni = seni

Predloglar va *ro* ko'makchisining izofiy birikmada ishlatilishi

Izofiy birikmada yoki izofiy zanjirli gaplarda predlog doimo izofiy birikmaning boshida va *ro* ko'makchisi esa izofiy birikmaning oxirida keladi. Masalan:

navisandegon-e tojikiston be poytaxt-e jo'mhuri-ye o'zbekiston tashrif ovardand – Tojikiston yozuvchilari O'zbekiston respublikasining poytaxtiga tashrif buyurishdi.

mo bo donesh-uyon-e sho'be-ye arabi-ye doneshgoh-e xovarshenosi be teotr raf'im – Biz Sharqshunoslik institutining arab bo'limi talabalari bilan teatrga bordik.

in ketobro az ketobcone-ye markazi-ye farhangeston-e 'olum gereftam – Bu kitobni Fanlar akademiyasining asosiy kutubxonasidan oldim.

mo zabon-e forsiro hamuz xub ramidonim – Biz hanuzgacha forsi tilini yaxshi bilmaymiz.

man doston-e navisande-ye nashur-e eronro tarjo'me kardam – Men Eronning mashhur yozuvchisining hikoyasini tarjima qildim.

✓ **1- topshiriq.** Quyidagi fe'llarning ma'nosi va yozilishini esda saqlang. Ularni yod oling.

پرسیدن <i>po'rsidan</i> – so'ramoq	رفتن <i>raftan</i> – bormoq, ketmoq
گفتن <i>go'ftan</i> – aytmoq, demoq	دادن <i>dodan</i> – bermoq
خوردن <i>xo'rdan</i> – yemoq, ichmoq	آمدن <i>omadan</i> – kelmoq
آوردن <i>ovardan</i> – keltirmoq	خریدن <i>xaridan</i> – sotib olmoq
گرفتن <i>gereftan</i> – olmoq	دیدن <i>didan</i> – ko'rmoq

✓ **2- topshiriq.** Quyidagi fe'llarni o'tgan zamon aniq fe'lining bo'lishli shaklida tuslang.

برداشتن *naveshtan* – yozmoq, آوردن *ovardan* – keltirmoq, بارداشتن *bar-doshtan* – (ko'tarib) olmoq, استراحت کردن *esterohat kardan* – dam olmoq, حاضر کردن *hozer kardan* – tayyorlamoq.

3- topshiriq. Quyidagi fe'llarni o'tgan zamon aniq fe'lining bo'lishsiz shaklida tuslang.

انداختن *go'ftan* – aytmoq, demoq, کردن *kardan* – qilmoq, انداختن *andoxtan* – irg'itmoq.

4- topshiriq. Yuqoridagi hikoyaning mazmunini so'zlab bering.

✓ **5- topshiriq.** Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Men Navoiyning “Xamsa” sini sotib oldim. Ahmad bu qalamni menga berdi. Men do'stim bilan teatrga bordim. Bizning uyga mehmonlar kelishdi. Otam menga aytdi. O'qituvchi talabadan so'radi. Sen unga nima keltirding? Bu injener senga nima dedi? Bugun biz olti soat ishladik. Sen uni ko'rdingmi? Yo'q, men uni ko'rmadim. Biz kecha stadiona bordik. O'rtoq Hasanov bugun fakultetga kelmadi. Talaba bo'r keltirdi. U kecha kasal edi. Siz uni

qayerda ko'rdingiz? Siz bu maqolani o'qidingizmi? Ha, men bu maqolani o'qidim. Bugun biz universitetga bormadik. O'qituvch mendan so'ramadi. Siz bugun dam oldingizmi? Yo'q, men bugun dam olmadim. Men akangni teatrda ko'rdim. Ular bu yozuvchining kitobini sotib oldilar. Sen meni qayerda ko'rding? Men seni istiroha bog'ida ko'rdim. Otangiz qayerdan keldi? Otam Buxorodan keldi.

6- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing va tarjima qiling.

احمد به دوست خود نامه نوشت. مادرم از بازار آمد. برادرت به تو چه داد؟ برادرم
 ه من مداد و قلم داد. تو از مغازه ی کتابفروشی چه خریدی؟ من از مغازه ی
 کتابفروشی رمان "روزهای گذشته" عبدالله قادری را خریدم. امروز در دانشکده احمدرا
 دیدی؟ نخیر، ندیدم. او امروز سر درس نیامد. برادرتان به تو چه گفت؟ امروز دانشیار
 ز تو پرسید؟ بله، از من موضوع درس را پرسید. پدرت از سفر برای تو چیزی آورد؟
 یک کتاب فارسی آورد. امروز صبح صبحانه خوردید؟ نه، نخوردم. دیروز زیاد
 کار کردم و هیچ استراحت نکردم. تو امروز چه کاری کردی؟ هیچ کاری نکردم. بعد از
 درس کجا رفتی؟ بعد از درس به کتابخانه رفتم و درس های خودرا حاضر کردم.
 نواهرم به مادرم کمک کرد. تو به دانشکده با اتوبوس آمدی یا با مترو؟ با مترو. از
 سیح تا غروب کار کردم و بعد از آن استراحت کردم. شما این نامه را با قلم نوشتید یا
 با مداد؟ با قلم. این داستان را از اول تا آخر خواندم و بعد آن را ترجمه کردم. شما درس
 ردا را حاضر کردید؟ بله، من درس فردا را حاضر کردم.

7- topshiriq. Nuqtalar o'rniga tegishli predloglarni qo'yib jummalarni ko'chirib yozing.

من احمدرا ... باغ ملی دیدم. او دیروز ... دانشکده نیامد. پدرم دیروز ... شهر
 رغانه آمد. من ... برادر بزرگم ... سینما رفتیم. او ... دانشیار خوب جواب داد.
 انشیار ... جواب او راضی بود. امروز دانشیار ... من نپرسید. من ... دانشکده پیاده آمدم،
 فایم ... اتوبوس آمد. امروز ... دوستم نامه گرفتم. مادرم ... من یک جفت کفش خرید.
 نواهرت ... تو چه گفت؟ ... شهر تاشکند عمارتهای چند طبقه ای زیاد است.
 نواهرم ... مادرم ... باغ استراحت رفتند. من این متن را ... زبان فارسی ... زبان ازبکی
 ترجمه کردم. من ... او قلم دادم و او ... من مداد داد. پدرم ... صبح زود ... شام ... باغ کار
 برد. دوستم ... من فرهنگ فارسی خودرا داد. دیروز من ... برادر بزرگم ... کتابخانه
 رفتیم و درسهای خودرا ... فردا حاضر کردیم. مادرم از مغازه ی شیرینی فروشی
 شیرینی ها خرید و ... خانه آورد. دیروز من ... دوستم حسن به مغازه ی کتابفروشی رفتیم.
 روز دوشنبه درس را حاضر کردم و بعد ... برادرم ... تاثر رفتم. پدرم
 ... مادرم ... استراحت ... آسایشگاه رفتند.

حکایت

روزی شاعر فقیری پیش مرد ثروتمندی رفت و چنان نزدیک او نشست که میان آنها یک وجب فاصله بود. مرد ثروتمند از این کار خشمگین شد و از شاعر پرسید که میان تو و خر چه تفاوت است؟ گفت: یک وجب. مرد ثروتمند از این جواب خجل شد و عذر خواست.

واژه ها

شاعر <i>sho'er – shoir</i>	وجب <i>vajab – qarich</i>
فقیر <i>faqir – kambag'al</i>	فاصله <i>fosele – tafovut, farq</i>
ثروتمند <i>sarvatmand – boy</i>	میان <i>miyon – o'rta, aro</i>
چنان <i>cho'non – shunday</i>	خر <i>xar – eshak</i>
نزدیک <i>nazdik – yaqin</i>	چه <i>che – qanday, qanaqa</i>
نشستن <i>neshastan – o'tirmoq</i>	پیش <i>pish – old, oldi</i>
خواستن <i>xostan – xohlamog</i>	عذر خواستن <i>o'zr xostan – uzr so'ramog</i>
خجل شدن <i>xejel sho'dan – xijolat</i>	خشمگین شدن <i>xashmgin sho'dan –</i>
<i>bo'lmoq</i>	<i>g'azablanmoq, achchiqlanmoq</i>

GRAMMATIK IZOH

yo-ye vahdat یای وحدت و **yo-ye nakare va** یای نکره

Fors tilida biror predmet yoki shaxsning birlik va noaniqligini ko'rsatish uchun ularga noaniqlik va birlik belgisi *yo-ye* qo'shilib, *i deb talaffuz qilinadi. Bu yo-ye fors grammatikasida yoi* **yo-ye vahdat** yoki **yo-ye nakare** deyiladi.

Birlilik va noaniqlik belgisi *yo-ye* hech vaqt urg'u qabul qilmaydi. Urg'u uning oldidagi bo'g'inga tushadi. Masalan:

کارگر <i>korgar – ishchi</i>	کارگری <i>korgar-i</i> (qandaydir noma'lum) bir ishchi
روز <i>ruz – kun</i>	روزی <i>ruz-i – bir kun, bir kuni</i>
کتاب <i>ketob – kitob</i>	کتابی <i>ketob-i – (qandaydir) bir kitob</i>

ning imlosi یای وحدت و یای نکره

1. Undosh bilan tugagan so'zlarda *yo-ye* harfi bevosita otlarning oxiriga qo'shiladi. Masalan:

دختر <i>do'xtar – qiz bola</i>	دختری <i>do'xtar-i</i> (qandaydir) bir qiz
میز <i>miz – stol</i>	میزی <i>miz-i</i> (qandaydir) bir stol

2. *o* yoki *u* cho'ziq unlilari bilan tugagan so'zlarda *yo-ye* harfi oldidan bir *yo* orttirilib yoziladi. Masalan:

صدآ sedo – tovush	صدایی sedo-yi (qandaydir) bir tovush
دانشجو doneshju – talaba	دانشجویی doneshju-iy (qandaydir) bir talaba

3. *e* qisqa unlisi bilan tugagan soʻzlarda *yo* harfi oldidan bir alif oʻrttirilib yoziladi. Masalan:

نویسنده navisande – yozuvchi	نویسنده‌ای navisande-i – (qandaydir) bir yozuvchi
مجله majalle – jurnal	مجله‌ای majalle-i – (qandaydir) bir jurnal
نامه nome – xat	نامه‌ای nome-i – (qandaydir) bir xat

ning izofiy birikmada ishlatilishi

Izofiy birikmada birlik va noaniqlik belgisi *i* asosan birikma oxiridagi soʻzga qoʻshiladi. Masalan:

کتاب خوب ketob-e xub – yaxshi kitob
کتاب خوبی ketob-e xub-i – (qandaydir) bir yaxshi kitob
شاعر فقیر shoʻer-e faqir – kambagʻal shoir
شاعر فقیری shoʻer-e faqir-i bir kambagʻal shoir

Baʼzan birlik va noaniqlik *yo* si birikmaning birinchi soʻziga – aniqlanmishga qoʻshilib kelishi mumkin. Masalan:

میز نو miz-e noʻu – yangi stol
میزی نو miz-i noʻu – (qandaydir) bir yangi stol
دختر جوان doʻxtar-e javon – yosh qiz
دختری جوان doʻxtar-i javon – (qandaydir) bir yosh qiz

ning ishlatilishi

ning asosiy vazifasi birlik va noaniqlikni bildirishdir.

Fors tilida *gapda* ishlatilishi jihatidan bir-biridan farq qiladi.

otlarga qoʻshilib, birlikni ifodalaydi va miqdoriy jihatdan gap bir predmet yoki bir shaxs haqida ketayotganligini, maʼno predmetning soniga qaratilganini koʻrsatadi. Masalan:

کارگران در این کارخانه روزی شش ساعت کار کرده و هفته‌ای دو روز استراحت می‌کنند. korgaron dar in korxone ruz-i shesh soat kor karde va hafte-i doʻ ruz esterohat mikoʻnand – Ishchilar bu korxonada bir kunda olti soat ishlab, bir haftada ikki kun dam oladilar.

Yuqorida keltirilgan misollarda روزی *ruz-i*, هفته ای *hafte-i*, soʻzlari یای وحتت qabul qilib kelgan boʻlib, gap aynan *bir kun, bir hafta* haqida borayotganligini koʻrsatadi.

یا نکره esa predmet yoki shaxsning noaniqligini, gap nomaʼlum bir predmet yoki shaxs haqida borayotganligini bildiradi. Masalan:

پادشاهی به شکار رفت. *podshoh-i be shekor raft* – (Qandaydir) bir podshoh ovga chiqdi.

شخصی از افلاتون پرسید. *shaxs-i az aflatun poʻrsid* – (Qandaydir) bir kishi Aflatundan soʻradi.

دختری آمد و نامه ای به او داد. *doʻxtar-i omad va nome-i be u dod* – (Qandaydir) bir qiz keldi va unga xat tashlab (berib) ketdi.

Bu misollarda پادشاهی *podshoh-i*, شخصی *shaxs-i*, دختری *doʻxtar-i*, نامه ای *nome-i* soʻzlari یای نکره qabul qilib kelgandır.

Bundan tashqari, noaniqlik belgisi *چه* *che* soʻroq olmoshi-dan keyin kelgan soʻzga qoʻshilib, biror predmet haqida maʼlumotga ega boʻlish yoki taajjub va hayajonni izhor qilish maʼnolarini bildiradi.

چه *che* soʻroq olmoshi “qanday”, “qaysi”, “qanaqa” deb tarjima qilinadi.

Odatda bu xildagi gaplar mazmunidan soʻroq anglashigan boʻladi va soʻroq intonatsiyasi bilan talaffuz etiladi. Masalan:

این چه کتابی است? *in che ketob-i ast?* – Bu qanaqa (nima) kitob?

امروز چه روزی است? *emruz che ruz-i ast?* – Bugun qaysi kun?

عجب! این چه سخنی است? *‘ajab, in che soʻxan-i-st* – Ajab, bu qanaqa gap!

Izofali predloglar

Fors tilida mustaqil maʼnoga ega boʻlgan baʼzi bir ot va ravishlar predlog vazifasida ham kelishi mumkin. Bu soʻzlar predlog boʻlib kelganda, oʻzlarining mustaqil maʼnolarini yoʻqotib, koʻmakchi soʻz anglatgan grammatik maʼnomi bajaradilar va doimo oʻzidan keyin kelgan soʻzga izofa orqali birikib keladilar. Izofali predloglar fors tilida 20 dan ortiq boʻlib, gapda asosiy predloglar orqali ifodlangan maʼnolarni konkretlash, ular orasidagi munosabatni yana ham aniqroq koʻrsatish uchun xizmat qiladilar. Masalan:

رو *ru* (yuz) soʻzi gapda ot sifatida oʻzining mustaqil leksik maʼnosiga ega boʻlishi bilan birga, leksik maʼnosini yoʻqotib koʻmakchi vazifasida kelishi ham mumkin. Masalan:

روی او زیبا است. *ru-ye u zibo ast* – Uning yuzi chiroyli.
روی میز پاک است. *ru-ye miz pok ast* – Stolning yuzi (usti) toza.

Bu ikki misolda *ru* soʻzi oʻz leksik maʼnosida kelgan otdir.

کتاب روی میز است. *ketob ru-ye miz ast* – Kitob stolning ustidadir.
کیف را روی میز گذاشتم. *kifro ru-ye miz goʻzoshtam* – Portfelni stolning ustiga qoʻydim.

مداد روی میز بود. *medod ru-ye miz bud* – Qalam stolning ustida edi.

Misollarning uchchalasida ham *ru* soʻzi koʻmakchi soʻz vazifasida kelib, oʻrin, yoʻnalish maʼnolarini ifoda etgandir. Bu misollarda *ru* bilan birga yozilishi kerak boʻlgan *be* و *dar* predloglari tushib qolgan, chunki izofali predloglar oʻrin va yoʻnalish maʼnolarini bildirganlarida, oʻrin va yoʻnalish maʼnolarini anglatuvchi predloglar tushib qoladi. Ularning maʼnosi esa feʼlning maʼnosidan kelib chiqadi. Bu holni barcha izofali predloglarda kuza-tish mumkin.

Izofali predloglarning koʻp uchraydiganlari quyidagilar:

1. *pish* – old. Bu soʻz predlog vazifasida kelganda *oldida*, *oldiga* degan maʼnolarni anglatadi. Masalan:

شخصی پیش نویسنده ای آمد. *shaxs-i pish-e navisande-i omad* – Bir kishi bir yozuvchining oldiga keldi.

شاعر فقیری پیش آدم ثروتمندی رفت. *shoʻer-e faqir-i pish-e odam-e sarvatmand-i raft* – Bir kambagʻal shoir bir boy odamning oldiga bordi.
من پیش دانشیار بودم. *man pish-e doneshyor budam* – Men oʻqituvchining oldida edim (boʻldim).

2. *pahlu* – yon. Predlog boʻlib kelganda *yonida*, *yoniga* degan maʼnolarni anglatadi. Masalan:

من در جلسه پهلوی دوستم نشستم. *man dar jalase pahlu-ye dustam neshas-tam* – Majlisda doʻstimning yoniga oʻtirdim.

پهلوی دانشگاه ما مغاره ی لباس فروشی قرار دارد. *pahlu-ye doneshgoh-e mo magʻoze-ye lebosfoʻrushi qaror dorad* – Institutimizning yonida kiyimlar magazini joylashgan.

3. *zir* – ost, tag. Bu soʻz predlog boʻlib kelganda *ostida*, *tagida*, *ostiga*, *tagiga* degan maʼnolarni anglatadi. Masalan:

زیر اشعه ی آفتاب همه چیز درخشان بود. *zir-e ashaʼe-ye oftob hame chiz deraxshon bud* – Oftob shuʼlasi ostida hamma narsa yaltirar edi.

کرد چوپانی پول خود را زیر درختی پنهان کرد *chupon-i pul-e xo'dro zir-e deraxt-i penhon kard* – Bir cho'pon o'z pulini daraxt ostiga yashirdi.

4. نزد *nazd* – *old, yon*. Predlog bo'lib kelganda *yonida, oldida, voniga, oldiga* degan ma'nolarni anglatadi. Masalan:

روزی زن ملا نصرالدین پلو پخت و آنرا با دیگ نزد ملا گذاشت *ruz-i zan-e mo'llo po'lo'u po'xt va onro bo dig nazd-e mo'llo go'zasht* – Bir kuni Mulla Nasriddinning xotini palov pishirdi va uni qozon bilan Mullaning oldiga qo'ydi.

نزد او کسی نبود. *nazd-e u kas-i nabud* – Uning oldida hech kim yo'q edi.

5. سر *sar* – *bosh*. Bu so'z predlog bo'lib kelganda, o'z leksik ma'nosini butunlay yo'qotib, faqat o'rin va yo'nalish ma'nolarini anglatadi. Masalan:

دانشجویان سر درس بودند *doneshjuyon sar-e dars budand* – Talabalar darsda edilar.

ما سر جای خود نشستیم *mo sar-e jo-ye xo'd neshastim* – Biz o'z joyimizga o'tirdik.

6. بالا *bolo* – *tepa, yuqori*. Predlog bo'lib kelganda *tepasida, yuqorisida, tepasiga, yuqorisiga* degan ma'nolarni anglatadi.

مرغی بالای درخت نشست *mo'rg'-i bolo-ye deraxt neshast* – Daraxtning ustiga bir qush qo'ndi.

توگ'ning ustida bir kiyik ko'rindi. *bolo-ye kuh-i ohu-yi padidor sho'd* – Tog'ning

7. میان *miyon* va بین *beyn o'rta, ora*. Ular predlog bo'lib kelganlarida *o'rtada, orada, o'rta, oraga* degan ma'nolarni bildiradi. Masalan:

بین آنها پزشک هم بود *beyn-e onho pezeshk ham bud* – Ular orasida vrach ham bor edi.

بین دو پنجره نقشه ایران آویزان است *beyn-e do' panjare naqshe-ye iron ovizon ast* – Ikki deraza orasida Eron xaritasi osilgandir.

میان دو عمارت باغ زیبایی موجود است *miyon-e do' emorat bog'-e zibo-yi mo'ujud ast* – Ikki imorat orasida bir chiroyli bog' bor.

Bulardan tashqari عقب *'aqab* – *orqa*, پی *pey* – *iz*, تو *tu* – *ich*, *ichkari*, بیرون *birun* – *tashqari*, sirt, برابر *barobar* – *qarama-qarshi* so'zlari ham izofali predlog vazifasida kelishlari mumkin.

Shunday qilib, izofali predloglar asosiy predloglarga nisbatan keng va abstrakt ma'noni anglatadilar. Agar asosiy predloglar biro predmetni o'rni yoki yo'nalishini ifodalasa, izofali predloglar sh o'rin yoki yo'nalish predmetning qaysi tomoniga qaratilganini bildi radi. Masalan:

روی میز *ru-ye miz* – stolning ustida, stolning ustiga;
 زیر میز *zir-e miz* – stolning tagida, stolning tagiga;
 سر میز *sar-e miz* – stolning yonida, stolning yoniga;
 پشت میز *po'sht-e miz* – stolning orqasida, stolning orqasiga;
 بین دو میز *beyn-e do' miz* – ikki stol orasida, ikki stol orasiga va
 hokazo.

خود *xo'd o'zlik olmoshi*

Fors tilida خود *xo'd o'zlik olmoshi* gapda mustaqil holda hamda biror otga izofa orqali birikib keladi.

خود *xo'd o'zlik olmoshi* mustaqil holda ko'pincha egalik qo'shimchalari bilan birga keladi. Masalan:

Shaxslar	مفرد	جمع
I shaxs	خودم <i>xo'dam – o'zim</i>	خودمان <i>xo'demon – o'zimiz</i>
II shaxs	خودت <i>xo'dat – o'zing</i>	خودتان <i>xo'deton – o'zingiz</i>
III shaxs	خودش <i>xo'dash – o'zi</i>	خودشان <i>xo'deshon – o'zlari</i>

Misollar:

این مقاله را خودم نوشتم. *in maqolero xo'dam naveshtam* – Bu maqolan o'zim yozdim.

او خودش به خانه ی ما آمد. *u xo'dash be xone-ye mo omad* – U o'z bizning uyga keldi.

این متن را خودمان ترجمه کردیم. *in matnro xo'demon tarjo'me kardim* – Bu matnni o'zimiz tarjima qildik.

خود *xo'd o'zlik olmoshi* biror otga izofa orqali birikib, gapda aniq lovchi vazifasida kelishi mumkin. Masalan:

من کتاب خود را به او دادم. *man ketob-e xo'dro be u dodam* – Men o'z kitobimni unga berdim.

احمد با دوست خود به خانه ی ما آمد. *ahmad bo dust-e xo'd be xone-ye mo omad* – Ahmad o'z do'sti bilan bizning uyimizga keldi.

کارگران کارخانه کار خود را تمام کردند و به خانه ی خود رفتند. *korgaron-e kor xone kor-e xo'dro tamom kardand va be xone-ye xo'd raftand* – Zavod ishchilari o'z ishlarini tugatdilar va o'z uylariga ketdilar.

تو درس خود را حاضر کردی to ' dars-e xo 'dro hozer kardi? – Sen o'z larsingni tayyorladingmi?

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarning yozilishi va talaffuzini o'rganing.

نشستن <i>neshastan</i> – o'tirmoq	آوردن <i>ovardan</i> – keltirmoq
پرسیدن <i>po 'rsidan</i> – so'ramoq	گرفتن <i>gereftan</i> – olmoq
رفتن <i>raftan</i> – bormoq	دادن <i>dodan</i> – bermoq
آمدن <i>omadan</i> – kelmoq	نوشتن <i>naveshtan</i> – yozmoq

2- topshiriq. Quyidagi so'zlarga birlik va noaniqlik belgisi qo'yib rozing va ularni o'qing. Bunda -yo ning talaffuzi va imlosiga ahamiyat bering.

آشنا، دانشجو، هنرپیشه، روزنامه، کاغذ، صندلی، پزشک، دریا، ساعت، میز
دانشکده.

3- topshiriq. Quyidagi so'zlarga egalik qo'shimchalarini qo'shib, sarcha shaxslarda tuslang.

خانه، قلم، ساعت، دوست، پا، رو.

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Men akamning oldiga bordim. Sen o'z otangga nima deding? Bugun u darsga kelmadi. Talabalar o'z kitoblarini stolning ustiga qo'ydilar. Bizning fakultet yonida bir chiroyli bog' joylashgan. U o'z ismini menga aytmadi. Kecha biz mashhur shoirning oldida bo'ldik. Bu imoratning ostida oshxona joylashgan. Bir kishi bozorda nendan sening ismingni so'radi. Otam o'z portfelidan bir jumal chiqardi. Bu cho'ponning uyi tog'ning tepasida joylashgandir. Bir ota o'z o'g'liga dedi. Talaba o'qituvchiga nima javob berdi? Kecha sizning o'g'lingiz o'z o'rtog'i bilan birga mening oldimga keldi. Bir kambag'al odam daraxtning tagiga o'tirdi. O'rtog'imning javobidan men ham xijolat bo'ldim. Bu shoir o'z she'rini o'qib berdi. Men akamning oldiga o'tirdim. Bu maqolani o'zing yozdingmi? Ha, bu maqolani o'zim yozdim. Bola o'z otasidan uzr so'radi. Bu qanaqa urnal? Bu "Saodat" jurnalidir. Singlim o'z portfelini stolning ustiga qo'ydi. Kecha men bir yaxshi kitob sotib oldim. Uyning o'rtasida stol va 2 ta stul bor edi.

5- topshiriq. Savollarga javob bering.

– چه کسی پیش آدم ثروتمند رفت؟

– شاعر فقیر پیش چه کسی رفت؟

- آیا ثروتمند از این رفتار خشمگین شد؟
- ثروتمند از شاعر چه پرسید؟
- شاعر به ثروتمند چه جواب داد؟
- ثروتمند از جواب شاعر چه حالتی پیدا کرد؟
- ثروتمند از چه کسی عذر خواست؟

6- topshiriq. Matnni mustaqil o'qing, lug'atdan foydalanib tarjima qiling hamda sodda va qo'shma fe'llarni aniqlang.

فرمانده بزرگ میخائیل کوتوزوف

در سال هزار و هشتصد و دوازده ناپلئون امپراتور فرانسه به خاک روسیه حمله کرد. تعداد افراد ارتش فرانسه از ارتش روسیه بیشتر بود. در آغاز ارتش روسیه عقب نشینی کرد. ناپلئون تا نزدیکی مسکو رسید. در آن زمان پادشاه روسیه الکساندر اول بود. او کوتوزوف را به فرماندهی کل ارتش تعیین کرد. یخائیل کوتوزوف فرمانده ماهر و دلیری بود و سربازان او را دوست داشتند.

در نزدیکی مسکو دهکده ای بنام بارادینو بود. کوتوزوف در نزدیکی این دهکده لشکرهای روس را جمع کرد. هشتم سپتامبر سال هزار و هشتصد و دوازده وقتی که لشکران فرانسه به اینجا رسیدند بین ارتش روس و فرانسه جنگ در رفت.

صحنه ی جنگ میدان بارادینو بود. روسها با شجاعت حمله دشمن را دفع کردند. سه ماه پس از نبرد بارادینو به فرماندهی کوتوزوف لشکریان روس بشروی آغاز نمودند و لشکریان ناپلئون عقب نشینی کردند. آنها در راه توپ و سلاحه ی خود را از دست می دادند و دچار سرما و گرسنگی شدند. در نوامبر سال هزار و هشتصد و دوازده خاک روسیه از دشمن آزاد شد.

واژه ها

فرمانده *farmondeh* – qo'mondon

فرانسه *feronse* – Fransiya

خاک *xok* – tuproq, yer

حمله کردن *hamle kardan* – hujum qilmoq

تعداد *te'dod* – miqdor, son

اسلحه *aslahe* – qurol, aslaha

ارتش *artesh* – armiya, qo'shin

دهکده *dehkade* – qishloq

بیشتر *bishtar* – ko'proq

بنام *be nom-e* – nomida, nomidagi

دلیر *delir* – qo'rqqmas, botir

سرباز *sarboz* – soldat, askar

گرسنگی *go'resnegi* – ochlik

سرما *sarmo* – sovuq

داشتن *dust doshtan* – sevmoq, yaxshi ko‘rmoq
 عقب نشینی کردن *‘aqabneshini kardan* – orqaga chekinmoq
 کل *ko‘ll* – hamma, butun, bosh, umumiy
 تعیین کردن *tayin kardan* – tayinlamoq
 با شجاعت *bo shejoat* – shijoatli, shijoat bilan
 دفع کردن *daf‘ kardan* – qaytarmoq
 به فرماندهی *be farmondehi-ye* – qo‘mondonligida
 پیشتر *pishtar* – olg‘a, ilgari
 پس از *pas az* – ...dan so‘ng, ...dan keyin
 آغاز نمودن (کردن) *og‘oz namudan (kardan)* – boshlamoq
 از دست دادن *az dast dodan* – qo‘ldan bermoq, yo‘qotmoq
 دچار شدن *do‘chor sho‘dan* – duchor bo‘lmoq, yo‘liqmoq
 جمع کردن *jam‘ kardan* – to‘plamoq, yig‘moq
 جنگ در گرفتن *jang dar gereftan* – jang boshlanmoq
 هتل *ho‘tel* – mehmonxona
 گلابی *go‘lobi* – nok
 اتاق *o‘toq* – uy, xona

7- topshiriq. Quyidagi dialoglarni o‘qing, imlosini aniq-ang va uni aytib bering.

- اینجا کجا ست؟ – دانشکده است.
- چه دانشکده ای؟ – دانشکده ی خاورشناسی.
- اینجا کجا ست؟ – اتاق است.
- چه اتاقی؟ – اتاق زبان فارسی است.
- اینجا کجا ست؟ – کتابخانه است.
- چه کتابخانه ای؟ – کتابخانه ی دانشگاه.
- این چه میدانی است؟ – میدان استقلال است.
- این چه بنایی است؟ – این بنای هتل است.
- چه هتلی است؟ – هتل چهار سو.
- این چه درختی است؟ – درخت سیب.
- آن چه میوه ای است؟ – گلابی است.
- این چه خیابانی است؟ – خیابان پوشکین است.
- آنجا چه دانشکده ای است؟ – دانشکده ی تاریخ است. اینجا ورزشگاه است.
- چه ورزشگاهی است؟ – ورزشگاه پخته کار است.
- این چه صدایی است؟ – صدای بلبل است.

8- topshiriq. Quyidagi savollarga forsha javob bering. Javobi-
ngizni daftaringizga yozing.

– Bu qaysi ko‘cha?	– Bu qanaqa qiz?
– Bu qaysi fakultet?	– Bugun qaysi kun?
– U qanaqa gazeta?	– Bu qanaqa imorat?
– U qanaqa jurnal?	– Bu qanaqa idora?
– Bu yer qayer?	– Bu qanaqa soat?
– Siz qayerliksiz?	– U qanaqa hayvon?
– Bu qanaqa meva?	– Bu qaysi xona?

9- topshiriq. Quyidagi izofali predloglarining har biriga 3 tadan
gap tuzing.

زیر، پہلوی، سر، روی، نزد، پیش، بالای.

O‘n ikkinchi dars

درس دوازدهم

من هر روز چه کارهای انجام می دهم

من هر روز صبح ساعت هفت از خواب بیدار می شوم. اول در حیاط ورزش می کنم. بعد دست و رویم را با صابون می شویم و دندانهایم را با گرد یا خمیر دندان مسواک می زنم. پس از آن لباسم را می پوشم و ساعت هفت و نیم سر میز غذا خوری می نشینم. پس از صرف صبحانه کیف خود را بر می دارم و از خانه بیرون می روم. ساعت هشت صبح سوار اتوبوس برقی می شوم و بعد از بیست دقیقه به دانشکده می رسم و از اتوبوس برقی پیاده می شوم. ساعت هشت و نیم زنگ می زند و من با رفقای خود داخل کلاس درس می شوم و سر جای خود می نشینم. درس شروع می شود. بعد از یک ساعت و بیست دقیقه تنفس می شود. هنگام تنفس ما استراحت می کنیم. بعضی ها صحبت می کنند. ساعت دو بعد از ظهر درس ما تمام می شود. بعد از پایان درس بعضی از دانشجویان به منزل و برخی به کتابخانه می روند. من همیشه بعد از درس به کتابخانه ی مرکزی دانشگاه می روم و در آنجا روزنامه و مجله های تازه می خوانم و درس را برای فردا حاضر می کنم. ساعت شش یا هفت بعد از ظهر به منزل بر می گردم. در خانه شام می خورم. سپس استراحت می کنم، به رادیو گوش می دهم یا کتاب ادبی می خوانم. عصر روزهای تعطیل با مادر یا پدرم به تئاتر یا سینما می روم. ساعت یازده شب می خوابم و باین ترتیب برنامه ی روزانه ی من تمام می شود.

واژه ها

کردن *kardan* (کن *ko‘n*) – qilmoq

صبح *so‘bh* – tong, ertalab

شدن *sho‘dan* (شو *sho‘u*) – bo‘lmoq, aylanmoq

بیدار شدن *bidor sho 'dan* – uyg'onmoq
 حیاط *hayot* – hovli
 ورزش کردن *varzesh kardan* – badantarbiya qilmoq, sport bilan shug'ullanmoq
 سپس *sepas* – so'ng, keyin, so'ngra
 دست *dast* – qo'l
 صابون *sobun* – sovun
 شستن *sho 'stan* (شو *shu*) – yuvmoq
 دندان *dandon* – tish
 دندان گرد *gard-e dandon* – tish poroshogi
 خمیر دندان *xamir-e dandon* – tish pastasi
 مسواک زدن *mesvok zadan* – tish tozalamoq
 لباس *lebos* – kiyim
 پوشیدن *pushidan* (پوش *push*) – kiymoq
 میز غذا خوری *miz-e g'azoxo 'ri* – ovqatlanish stoli
 نشستن *neshastan* (نشین *neshin*) – o'tirmoq
 صبحانه خوردن *so 'bhone xo 'rdan* – nonushta qilmoq
 شام خوردن *shom xo 'rdan* – kechki ovqatni yemoq
 بر داشتن *bar- doshtan* (بر دار *bar- dor*) – ko'tarmoq
 انجام دادن *anjom dodan* – bajarmoq, ado etmoq
 بیرون رفتن *birun raftan* – chiqmoq (tashqariga)
 سوار شدن *savor sho 'dan* – minmoq, o'tirmoq, chiqmoq
 اتوبوس برقی *o 'to 'bus-e barqi* – trolleybus
 پیاده شدن *piyode sho 'dan* – . . . dan tushmoq, yayov bo'lmoq
 زنگ *zang* – qo'ng'iroq
 زنگ زدن *zang zadan* – qo'ng'iroq chalmoq
 رفقا *ro 'faqo* – o'rtoqlar (*birligi* – رفیق)
 داخل شدن *doxel sho 'dan* – kirmoq
 شروع شدن *sho 'ru' sho 'dan* – boshlanmoq
 تمام شدن *tamom sho 'dan* – tamom bo'lmoq, tugamoq
 تنفس *tanaffo 's* – tanaffus
 صحبت کردن *so 'hbat kardan* – suhbatlashmoq
 بعضی *ba 'zi* – ba'zi
 برخی *barxi* – ba'zi bir
 ظهر *zo 'hr* – tush payti, kunning yarmi
 پایان *poyon* – tugash, oxiri
 هنگام *hengom* – payt, vaqt
 همیشه *hamishe* – hamisha, har vaqt
 بعد از پایان درس *ba 'd az poyon-e dars* – dars tugagandan so'ng

فردا *fardo* – ertaga
 برگشتن *bar-gashtan* (بر گرد *bar-gard*) – qaytmoq
 رادیو *rodyo* – radio
 تلویزیون *televizyun* – televizor
 گوش دادن *gush dodan* – quloq solmoq, eshitmoq
 پدر و مادر *pedar-o* – *modar* – ota-ona
 عصر *asr* – kech, kechqurun, kechki payt
 برنامه ی روزانه *barnome-ye ruzone* – kun tartibi, kundalik
 خوابیدن *xobidan* (خواب *xob*) – uxlamog
 پس از صرف صبحانه *pas az sarf-e so* – *bhone* – nonushtadan so'ng

GRAMMATIK IZOH

Hozirgi zamon fe'l negizining yasalishi

Yuqorida eslatib o'tganimizdek, fors tilida har bir fe'l o'tgan zamon va hozirgi zamon fe'l negiziga egadir.

O'tgan zamon fe'l negizi oddiy yo'l bilan, ya'ni fe'lning noaniq shaklidan ن – *an* qismini olib tashlash orqali yasaladi. Hozirgi zamon fe'l negizining yasalishi esa birmuncha murakkab bo'lib, ma'lum bir qoidaga bo'ysunmagan holda yasaladi. Masalan:

رفتن *raftan* – رو *ro* 'u (bormoq)
 آمدن *omadan* – آ *o* (kelmoq)
 نشستن *neshastan* – نشین *neshin* (o'tirmoq)
 دادن *dodan* – ده *deh* (bermoq)
 شدن *sho* 'dan – شو *sho* 'u (bo'lmoq, aylanmoq)
 خواندن *xondan* – خوان *xon* (o'qimoq)
 دیدن *didan* – بین *bin* (ko'rmoq)
 کردن *kardan* – کن *ko* 'n (qilmoq)
 شستن *sho* 'stan – شو *shu* (yuvmoq)
 زدن *zadan* – زد *zan* (urmoq)
 پوشیدن *pushidan* – پوش *push* (kiymoq)
 خوردن *xo* 'rdan – خور *xo* 'r (yemoq, ichmoq)
 برگشتن *bar-gashtan* – بر گرد *bar-gard* (qaytmoq)
 برداشتن *bar-doshtan* – بر دار *bar-dor* (ko'tarmoq)

Yuqorida keltirilgan misollardan ko'rinib turibdiki, fe'llarning hozirgi zamon negizining yasalishini faqat ularni takrorlash, yodlash va mashq qilish orqali o'zlashtirish mumkin. Odatda, darslik va lug'atlarda fe'lning noaniq shakli bilan bir qatorda ularning hozirgi za-

mon fe'l negizi ham beriladi. Mazkur darslikda ham fors tilida ko'p ishlatiladigan fe'llar va ularning hozirgi zamon fe'l negizlari kitob oxirida ilova shaklida berilgan.

Hozirgi-kelasi zamon fe'li

مضارع اخباری *mo'zore'-e axbori*

Hozirgi-kelasi zamon fe'li hozirgi zamon fe'l negizi oldiga *می* *mi* – old qo'shimchasi va oxiriga quyidagi shaxs-son qo'shimchalarini qo'shish orqali yasaladi.

Shaxs-son qo'shimchalari

Shaxslar	مفرد	جمع
I shaxs	م – <i>am</i>	یم – <i>im</i>
II shaxs	ی – <i>i</i>	ید – <i>id</i>
III shaxs	د – <i>ad</i>	ند – <i>and</i>

Jadvaldan ko'rinadiki, hozirgi-kelasi zamonda ishlatiladigan shaxs-son qo'shimchalari o'tgan zamon fe'lida ishlatiladigan shaxs-son qo'shimchalaridan faqat III shaxs birlikda farq qiladi.

Hozirgi-kelasi zamon fe'lining tuslanishida *urg'u می* *mi* – old qo'shimchasiga tushadi.

خوانند *xondan* – خوان *xon* (o'qimoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

من می خوانم *man mixonam* – Men o'qiyapman, o'qiyman.

تو می خوانی *to 'mixon* – Sen o'qiyapsan, o'qiysan.

او می خواند *u mixonad* – U o'qiyapti, o'qiydi.

جمع

ما می خوانیم *mo mixonim* – Biz o'qiyapmiz, o'qiymiz.

شما می خوانید *sho 'mo mixonid* – Siz o'qiyapsiz, o'qiysiz.

آنها می خوانند *onho mixonand* – Ular o'qiyaptilar, o'qiydilar.

Prefiksli va qo'shma fe'llarda *می* *mi* – old qo'shimchasi ko'-makchi fe'lga qo'shiladi.

bar-gashtan – بر گشتن bar-gard (qaytmoq)
prefiksli fe'lining tuslanishi

مفرد

man bar-migardam – Men qaytyapman, qaytaman.

to ' bar-migardi – Sen qaytyapsan, qaytasan.

u bar-migardad – U qaytyapti, qaytadi.

جمع

mo bar-migardim – Biz qaytyapmiz, qaytamiz.

sho 'mo bar-migardid – Siz qaytyapsiz, qaytasiz.

onho bar-migardand – Ular qaytyaptilar, qaytadilar.

kor kardan – کار کن kor ko'n (ishlamoq) qo'shma
fe'lining tuslanishi

مفرد

man kor miko 'nam – Men ishlayapman, ishlayman.

to ' kor miko 'ni – Sen ishlayapsan, ishlaysan.

u kor miko 'nad – U ishlayapti, ishlaydi.

جمع

mo kor miko 'nim – Biz ishlayapmiz, ishlaymiz.

sho 'mo kor miko 'nid – Siz ishlayapsiz, ishlaysiz.

onho kor miko 'nand – Ular ishlayaptilar, ishlaydilar.

Hozirgi-kelasi zamon fe'l negizi diftong *o'u* bilan tugagan bo'l-sa, unga shaxs-son qo'shimchalari qo'shilganda *av* deb talaffuz etiladi. Masalan:

raftan fe'lining negizi *ro'u* bo'lib, tuslanganda *rav*; **sho'dan** fe'lining negizi *sho'u* bo'lib, tuslanganda *shav* deb o'qiladi.

raftan – ro'u (bormoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

man miravam – Men boryapman, ketaman.

to ' miravi – Sen boryapsan, ketasan.

u miravad – U boryapti, boradi.

جمع

ما می رویم *mo miravim* – Biz boryapmiz, ketamiz.
 شما می روید *sho'mo miravid* – Siz boryapsiz, ketasiz.
 آنها می روند *onho miravand* – Ular boryaptilar, ketadilar.

Hozirgi-kelasi zamon fe'l negizi cho'ziq unli *o* yoki *u* bilan tugagan bo'lsa, shaxs-son qo'shimchalari oldidan I shaxs birlik va III shaxs birlik va ko'plikda bir *yo* qolgan shaxslarda esa shaxs-son qo'shimchalari oldidan bir *hamza* belgisi orttirilib yoziladi. Hozirgi fors tilida *hamza* belgisi *yo* shaklida yoziladi.

آمدن *omadan* – *o* (kelmoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

من می آیم *man mioyam* – Men kelyapman, kelaman.
 تو می آیی (می آئی) *to'mioyi* – Sen kelyapsan, kelasan.
 او می آید *u mioyad* – U kelyapti, keladi.

جمع

ما می آییم (می آئیم) *mo mioyim* – Biz kelyapmiz, kelamiz.
 شما می آیید (می آئید) *sho'mo miyoid* – Siz kelyapsiz, kelasiz.
 آنها می آیند *onho mioyand* – Ular kelyaptilar, keladilar.

Hozirgi-kelasi zamon fe'lining bo'lishsiz shakli *mi* – old qo'shimchasi oldiga urg'uli *na* – inkor yuklamasini qo'shish orqali yasaladi. Masalan:

من نمی روم *man namiravam* – Men bormayman.
 او بر نمی گردد *u bar namigardad* – U qaytmaydi.
 ما سیگار نمی کشیم *mo sigor namikeshim* – Biz papiros chekmaymiz.
 من استراحت نمی کنم *man esterohat namiko'nam* – Men dam olmayman.

Hozirgi-kelasi zamon fe'li quyidagi ma'nolarni anglatadi:

1. Ish-harakatning hozir, gapirib turgan paytning o'zida bajari-
 layotganini bildiradi. Masalan:

to'che kor miko'ni? man ruznome
mixonam – Sen nima ish qilyapsan? – Men gazeta o'qiyapman.
 doneshju be doneshyor javob midehad –
 Talaba o'qituvchiga javob beryapti.

holo mo matnro az zaban-e forsi be zaban-e o'zbeki tarjo'me miko'nim – Hozir biz matnni fors tilidan o'zbek tiliga tarjima qilyapmiz.

2. Ish-harakatning umuman, doimiy bo'lib turishini anglatadi. Masalan:

pedaram dar korxone-ye moshinsozi kor miko'nad – Otam mashinasozlik zavodida ishlaydi.
man dar doneshgoh-e xovarshenosi tahsil miko'nam – Men Sharqsunoslik institutida o'qiyman.
mo har ruz so'bh varzesh miko'nim – Biz har kuni ertalab badantariya qilamiz.
u dar xiyobon-e navoiy zendegi miko'nad – U Navoiy ko'chasida yashaydi.
zamin do'ur-e xo'rshid migardad – Yer quyosh atrofida aylanadi.

3. Kelasi zamon ma'nosini anglatib, ish-harakatni kelasi zamon-da bajarilishini bildiradi. Hozirgi-kelasi zamon fe'lining bu ma'nosini ifodalash uchun odatda ish-harakatni kelajakda bajarilishiga ishora qiluvchi payt hollari ishlatiladi.

man fardo be doneshkade namioyam – Men ertaga fakultetga kelmayman.

darsemon soat-e se tamom mishavad – Darsimiz soat uchda tamom bo'ladi.

ba'd az do'soat modaram az kor bar-migardad – Ikki soatdan so'ng onam ishdan qaytadi.

Ba'zan she'riyatda yoki folklor xarakteridagi asarlarda hozirgi-kelasi zamon fe'lining old qo'shimchasi *mi* tushib qolishi mumkin.

dono donad va po'rsad nodon nado-nad va napo'rsad – Biladigan biladi va so'raydi, bilmaydigan bilmaydi va so'ramaydi. (Maqol).

az nik nik oyad, az bad bad oyad – Yaxshidan-yaxshi keladi, yomondan-yomon keladi. (Maqol).

Qoidaga muvofiq shunday bo'lishi kerak edi:

dono midonad va mi-po'rsad nodon namidonad va namipo'rsad.

az nik nik miyoyad, az bad bad miyoyad.

مرا دردیست اندر دل *maro dardist andar del*
 اگر گویم زبان سوزد *agar guyam zabon suzad*
 و گر پنهان کنم ترسم *va gar penhon ko 'nam tarsam*
 که مغز استخوان سوزد *ke mag'z – e o 'stexon suzad*

Yuragimda bir dardim bor.
 Agar aytsam tilim kuyadi.
 Va agar yashirsam, qo'rqamanki.
 Suyagimni mag'zi kuyadi.

Bu ruboiyda ham سوزد *suzad*, ترسم *tarsam*, fe'llari می سوزد *nisuzad*, می ترسم *mitarsam* shakllarida yozilishi kerak edi.

پس از *ba'd az* va بعد از *pish az* پیش از *qabl az* قبل از *pas az* birikmalari paytni bildirib, biror ish-harakat yo hodisani ikkinchi bir ish-harakatdan avval yoki so'ng bajarilishini ko'rsatadi. Masalan:

ما همیشه قبل از خوردن غذا دست خود را با صابون می شوئیم *mo hamishe qabl az xo'rdan-e g'azo dast-e xo'dro bo sobun mishuyim* – Biz hamisha ovqat yeyishdan avval qo'limizni sovun bilan yuvamiz.

دانشجویان شعبه ی ما پیش از شروع درس ورزش می کنند *doneshjuyon-e sho'be'-ye mo so 'bh pish az sho'ru'-e dars varzesh miko 'nand* – Bizning bo'lim talabalari ertalab darsdan avval badantarbiya qiladilar.

ما امروز بعد از درس به مغازه ی کتابفروشی می روئیم *mo emruz ba'd az dars be mag'oze-ye ketobfo 'rushu miravim* – Bugun biz darsdan so'ng kitob magaziniga boramiz.

من هر روز صبح سوار اتوبوس می شوم و پس از بیست دقیقه به دانشگاه می رسم. *nan har ruz so 'bh savor-e o'to 'bus mishavam va pas az bist daqiqe be doneshgoh mirasam* – Men har kuni ertalab avtobusga o'tiraman va yigirma daqiqadan so'ng institutga yetib kelaman.

Bu birliklardan قبل از *qabl az* bilan پیش از *pish az* va بعد از *ba'd az* bilan پس از *pas az* o'zaro sinonimik birikmalardir.

Qo'shma fe'llarning kontakt va distant holati

Gapda qo'shma fe'llarning ot qismi ko'makchi fe'l bilan yonma-yon kelib, ular orasida gapning boshqa bo'laklari bo'lmasa, bu holat qo'shma fe'lning kontakt holati deyiladi. Masalan:

mo varzesh miko 'nim – Biz badantariya qilamiz.
doneshjuyon so 'hbat miko 'nand – Talabalar suhbatlashyaptilar.

Qo'shma fe'lining ot qismi bilan ko'makchi fe'li bir-biridan ajralib, orasida gapning boshqa bo'laklari kelgan bo'lsa, bu holat qo'shma fe'lining distant holati deyiladi. Qo'shma fe'lining distant holatidagi fe'lining ot qismidan to ko'makchi fe'lgacha bo'lgan so'zlarning barchasi o'zaro izofiy bog'lanishda bo'ladi.

Fors tilida ba'zi fe'llargina distant holatda ishlatilishi mumkin. Ular ichida ko'p uchraydiganlari quyidagilar:

savarish *savor sho 'dan* – minmoq, o'tirmoq, chiqmoq
 daxil *doxel sho 'dan* – kirmoq
 mashg'ul *mashg'ul sho 'dan* – mashg'ul bo'lmoq, shug'ullanmoq.

Misollar:

man savor-e asb sho 'dam – Men otga mindim.
mo 'llo nasriddin savor-e xar sho 'd – Mulli Nasriddin eshakka mindi.
mo har ruz savor-e o 'to 'bus-e barqi mishavim – Biz har kuni trolleybusga o'tiramiz (chiqamiz).
heyat-e namoyandegi-ye afg 'oniston savor-e havopeymo sho 'd – Afg'oniston delegatsiyasi samolyotga chiqdi.
doneshjuyon doxel-e kelos-e daro sho 'dand – Talabalar auditoriyaga kirdilar.
kas-i doxel-e o 'toq sho 'd – Kimdir uyga kirdi.
mo mashg'ul-e xondan-e ketob-e forsi hastim – Biz fors tili kitobini o'qish bilan mashg'ulmiz.
vaqti-ke sho 'mo omadim man mashg'ul-e so 'hbat bo dustam budam – Siz kelgan paytda men do'stim bilan suhbatlashayotgan edim.

Yuqoridagi jumalarning ko'pida jo'nalish ma'nosi anglashilsada, lekin jo'nalishni ifodalovchi *be* predlogi qatnashmaydi. Bu fe' birikmalari kontakt holda ham uchraydi.

doneshjuyon be kelos doxel sho 'dand – Talabalar auditoriyaga kirdilar.

من به اتوبوس سوار شد *man be o'to'bus savor sho'dam* – Men avto-
usga chiqdim (o'tirdim).

ما به خواندن کتاب مشغول شدیم *mo b xondan-e ketob mashg'ul sho'dim* –
Iz kitob o'qish bilan mashg'ul bo'ldik.

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarni hozirgi-kelasi zamonning bo'lish-
i shaklida tuslang.

دانستن *donestan* – دان *don* (bilmoq)

گفتن *go'ftan* – گو *gu* (aytmoq)

بر داشتن *bar-doshtan* – بر دار *bar-dor* (ko'tarmoq)

گوش دادن *gush dodan* – گوش ده *gush deh* (quloq solmoq)

2- topshiriq. Quyidagi fe'llarni hozirgi-kelasi zamonning bo'lish-
iz shaklida tuslang.

خواستن *xostan* – خواه *xoh* (xohlamoq)

نشستن *neshastan* – نشین *neshin* (o'tirmoq)

ورزش کردن *varzesh kardan* – ورزش کن *varzesh ko'n* (badantarbiya
qilmoq)

3- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Darsdan so'ng siz qayerga borasiz? Darsdan so'ng men uyga boraman, o'rtog'im kutubxonaga boradi. Fakultetda Ahmadni ko'r-lingizmi? Yo'q, u bugun darsga kelmadi. Bugun men darsga bor-
nayman, boshim og'riyapti. Siz kechqurun qayerga borasiz? Biz-
ning uyimiz institutdan uzoq emas. Men har kuni institutga piyoda
kelaman. Sen bilasanmi, u kim? Yo'q, bilmayman. O'rtog'imning
otasi zavodda ishlaydi. Fors tili darsi boshlandi. O'qituvchi sinfga
kirdi. Men Eron yozuvchisi Sodiq Hidoyatning hikoyasini sotib
oldim. Navbatchi har kuni ertalab doskani tozalaydi. Doska arta-
ligan latta qayerda? Stolning ustida. Sen qayerga ketayapsan? Men
kutubxonaga ketayapman. Siz yozda qayerga borasiz? Men yozda
dam olish uchun Samarqand shahriga boraman. Seshanba kuni men
maktabingizni oldida bo'ldim. U sizga salom aytdi. Men har kuni ertalab
maktabingizdan oldin badantarbiya qilaman. U senga nima deyapti?
Jahon yildan so'ng men institutni tamom qilaman. Akam fors tilini
o'qishni biladi. Biz har kuni olti soat dars o'qiymiz. O'qituvchi bugun
nendan so'ramadi. Men trolleybusga o'tirmayman, piyoda boraman.
Biz har kuni qo'limizni sovun bilan yuvamiz. Filologiya fakultetida
dars tushdan so'ng boshlanadi. Fors tili kitobingizni kimga ber-
lingiz? Fors tili kitobimni o'rtog'imga berdim.

4- topshiriq. Quyidagi dialoglarni tarjima qiling.

- سلام علیکم فرخ.
- علیکم السلام صابر.
- حالت چطور است؟
- متشکرم، بد نیست.
- احوال تو چطور است؟
- متشکرم، احوال من هم خوب است.
- کجا می روی؟
- به دانشگاه می روم.
- در تاشکند دانشگاه های مهم زیادند، کدام دانشگاه؟
- دانشگاه خاورشناسی دولتی تاشکند.
- آنجا چه می کنی؟
- می روم سر درس.
- مگر تو دانشجویی؟
- بله، چهار ماه است که دانشجوی دانشگاه هستم.
- در کدام شعبه درس می خوانی؟
- در شعبه ی فارسی.
- می گویند، زبان فارسی آسان است؟
- بله، آنقدر مشکل نیست، تلفظش خیلی شیرین است.
- غیر از زبان فارسی چه زبان هایی می خوانید؟
- غیر از زبان فارسی زبان های عربی و انگلیسی یاد می گیریم.

5- topshiriq. O'z kun tartibingizni fors tilida yozib bering.

6- topshiriq. Maqollarni tarjima qiling va yod oling.

kuh be kuh namirasad odam be odam mirasad.

so 'xan-e rost talx mishavad.

bor-e kaj be manzel namirasad.

bo yek go 'l bahor namishavad.

tashne dar xob ob mibinad.

kuzegar az kuze-ye shekaste ol mixo 'rad.

Lug'at

kuh – tog‘

so 'xan – so‘z

rost – to‘g‘ri, rost

talx – achchiq

kuze – ko‘za

shekaste – شکسته

bor – yuk

kaj – egri

xob – uyqu, tush

ob – suv

7- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing, tarjima qiling va fe'llarning shaklini aniqlang.

حکایت

شب مهتابی دو نفر مست به مردی بر خوردند. ماه را به او نشان دادند و پرسیدند رفیق اینکه روی آسمان می بینی ماه است یا ستاره؟ آن شخص چون دید هوا پس است گفت: ببخشید بنده اهل این ولایت نیستم.

Lug'at

مهتابی *mahtobi* – oydin

شب مهتابی *shab-e mahtobi* – oydin kecha

ستاره *setore* – yulduz

بنده *bande* – men; qul

ببخشید *bebaxshid* – kechirasiz

نشان دادن *neshon dodan* – ko'rsatmoq

چون *chun* – paytda, vaqtda

هوا پس است *havo pas ast* – noqulay, o'ng'aysiz sharoit

اهل *ahl* – odam, aholi, ahli.

8- topshiriq. Qavs ichida berilgan fe'llarni tegishli zamon va naaxslarga qo'yib, ularni ko'chirib yozing.

دانشیار سر درس به چه زبانی با شما (صحبت کردن)؟ ما سر درس زبا فارسی جمله ها را از زبان فارسی به ازبکی (ترجمه کردن). تو هر روز صبح ساعد چند از خواب (بیدار شدن)؟ تو چه کتابی (خواندن)؟ تو در دانشگاه چه زبانهای (یاد گرفتن)؟ مادران چه ساعتی از کار (برگشتن)؟ من در دانشگاه خاورشناسی دولت تاشکند (تحصیل کردن). برادر بزرگم در دانشکده ادبیات (درس خواندن). پدرم همیشه با اتوبوس سر کار (رفتن). هر روز من قبل از صرف صبحانه دست خود را با صابو (شستن). در دانشگاه ما درس ساعت هشت و نیم (شروع شدن). غیر از زبان فارسی دانشجویان شعبه ی ما زبانهای عربی و انگلیسی هم (یاد گرفتن). این دانشجو را ه روز در سالن قرائت (دیدن). هر روز من بعد از صرف ناهار در حیاط (گردش کردن) من این کتاب را فردا (خواندن) و پس از آن به تو (دادن). امروز او را کجا (دیدن) پدرتان کجا (کار کردن).

9- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 8-mrinni chiroyli qilib ko'chirib yozing. So'ng uni tarjima qiling.

گفتگو

- حسن، تو هر روز صبح چه ساعتی از خواب بیدار می شوی؟
- معمولا ساعت هفت و گاهی ساعت هفت و نیم.
- بعد چه می کنی؟
- بعد ورزش می کنم، دست و روی خود را می شویم و صبحانه می خورم.
- ساعت چند به دانشگاه می روی؟
- ساعت هشت از خانه بیرون می شوم و بعد از بیست دقیقه به دانشگاه می رسم.
- تا دانشگاه با اتوبوس می روی یا با مترو؟
- با مترو.
- چرا با اتوبوس نمی روی؟
- دانشگاه از خانه ی ما دور است. مترو خیلی تند می رود و زود به دانشگاه می رساند.
- درستان چه ساعتی شروع می شود؟
- ساعت هشت و نیم.
- هر روز چند ساعت درس می خوانید؟
- سه یا چهار ساعت.
- اتاق درستان در طبقه ی چندم است؟
- در طبقه ی هفتم.
- در دانشگاه شما آسانسور هست؟
- بله، استادان و دانشجویان به وسیله آسانسور به طبقه ی هفتم بالا می روند.
- درس اول شما چه درسی است؟
- درس زبان فارسی است.
- تنفس چند دقیقه است؟
- ده دقیقه.
- موقع تنفس ما استراحت می کنیم و کشیک پنجره ها را باز می کند و هوای اتاق عوض می شود.
- درستان چه ساعتی تمام می شود؟
- ساعت یک و نیم.
- بعد از درس کجا می روید؟
- بعد از درس به متروسوار می شوم و به خانه می آیم.
- پدر و مادر هم ساعت شش یا شش و نیم از سر کار بر می گردند. بعد ما همه سر میز غذاخوری می نشینیم و شام می خوریم.

واژه ها

معمولا *ma'mulan* – odatda
دور *dur* – uzoq, olis
طبقه *tabaqe* – qavat
آسانسور *osonsur* – lift
بالا رفتن *bolo raftan* – ko'tarilmoq
موقع *mo'uge'* – vaqt, payt
باز کردن *boz kardan* – ochmoq
عوض کردن *avaz kardan* – almashtirmoq
تند *to'nd* – tez
رساندن *rasondan* (رسان *rason*) yetkazmoq.

Vaqtning ifodalanishi

Vaqtning soat orqali ifoda etilishi

Vaqt ساعت *soat* so'zining son bilan birikuvi orqali ifoda etiladi. Bu birikmada soat miqdorini bildiruvchi so'z oldin, ساعت *soat* so'zi sa undan keyin keladi va چاند ساعت? *chand soat?* – necha soat? degan savolga javob bo'ladi. Masalan:

شش ساعت *shesh soat* – olti soat
شما امروز چند ساعت درس دارید? *sho'mo emruz chand soat dars dorid?* – Bugun necha soat darsingiz bor?
امروز شش ساعت درس دارید *emruz shesh soat dars dorim* – Bugun olti soat darsimiz bor.

ساعت *soat* so'zi gapda ega va miqdorni bildiruvchi so'z kesim bo'lib kelganda, miqdorni bildiruvchi so'z kesimlikni ifodalovchi است *ast* bog'lamasini qabul qilib, egadan so'ng keladi va ساعت چند است *soat chand ast?* – soat necha? degan savolga javob bo'ladi. Masalan:

حالا ساعت چند است *holo soat chand ast?* – Hozir soat necha?
حالا ساعت پنج است *holo soat panj ast.* – Hozir soat besh.

Vaqtning muayyan bir paytini ifoda etish uchun avval ساعت *soat* so'zi, so'ng miqdorni bildiruvchi so'z kelib, bir-birlari bilan zofa orqali birikadilar va ساعت چند? *soat-e chand?* – soat nechalas? چه ساعتی? *che soat-i?* – qaysi vaqtda? کی? *key?* – qachon? degan avollarga javob bo'ladi.

ساعت چند می آید *soat-e chand miyid?* – Soat nechada kelasiz?

dar doneshgoh-e sho 'n dars soat-e chand sho 'ru' mishavad? – Institutingizda dars so nechada boshlanadi?

dar doneshgoh-e mo da soat-e no 'h sho 'ru' mishavad – Institutimizda dars soat to'qqiz boshlanadi.

Soat nechada? Qachon? savollariga javob bo'lib kelgan bu birikma o'zbek tilida o'rin-payt kelishigining belgisi – *da* qo'shin chasi orqali ifoda etilsa, fors tilida esa izofa orqali beriladi. Masalan:

O'zbekchada
Soat to'rtida
Soat o'nda

Forschada
soat-e chahor ساعت چهار
soat-e dah ساعت ده

Vaqtning ma'lum paytini aniqroq ko'rsatish uchun ko'pincha *so'bh* – (ertalab), *ba'd az zo'hr* – (tushdan so'ngi), *asr* – (kech, kechqurun), *shab* – (kechasi, kech), *do'ro'st* – (rosa, xuddi) kabi so'zlar ham ishlatiladi. Bu so'zlarda faqat *do'ro'st* so'zi vaqtning ifodalovchi birikma boshid qolganlari esa birikma oxirida kelib, u bilan izofa orqali bog'lanadilar. Masalan:

do'ro'st soat-e panj – Rosa soat beshda.

soat-e haft-e so'bh – Ertalab soat yettida.

soat-e hast-e shab – Kech soat sakkizda.

soat-e chahor-e ba'd az zo'hr – Tushdan so'rt to'rtida.

Vaqtning soat va daqiqa orqali ifodalanishi

Vaqtning soat va daqiqa orqali ifoda etish uchun avval *soat*, so'ng daqiqa miqdorini bildirilgan so'z keladi.

Bu birikmada soat miqdori va daqiqa miqdori *o'* bog'lovchi orqali bog'lanib keladi. Masalan:

soat panj-o' dah daqiqa ast – Soat beshda o'n daqiqa o'tdi.

Agar vaqt miqdori 30 dan kam bo'lsa, soat miqdoridan so'rt shu soat miqdoridan o'tgan daqiqa miqdori keladi. Masalan:

soat chahor-o' bist daqiqa ast – Soat to'rt dan yigirma daqiqa o'tdi.

soat haft-o' sizdah daqiqa ast – Soat yetti-an o'n uch daqiqa o'tdi.

Agar daqiqa miqdori 15 bo'lsa, 15 so'zi o'miga ko'pincha ربع *ro' b'* (chorak) so'zi ishlatiladi. Masalan:

soat davozdah-o' ro' b' ast – Soat o'n ikki-an chorak o'tdi.

soat shesh-o' ro' b' ast – Soat oltidan chorak o'tdi.

Agar daqiqa miqdori 30 bo'lsa, 30 so'zi o'mida نیم *nim* (yarim) so'zi ishlatiladi. Masalan:

soat hasht-o' nim ast – Soat sakkiz yarim.

soat yek-o' nim ast – Soat bir yarim.

Agar daqiqa miqdori 30 dan oshiq bo'lsa, soat miqdoridan so'ng soat miqdoriga yetishmagan daqiqa miqdori hamda birikma oxiriga (kam) so'zi qo'yiladi.

soat chahor-o' dah daqiqa kam ast – Soat o'n daqiqa kam to'rt.

soat no' h – o' ro' b' kam ast – Soat chorakam o'qqiz.

Vaqt bo'lagini ifodalovchi bu birikmada o'zbek tilidagi ana hunday birikma tartibining aksini ko'ramiz. Ya'ni, o'zbek tilida avval daqiqa miqdori, so'ng soat miqdori ko'rsatilsa, fors tilida aksincha, avval soat, so'ng daqiqa miqdori ifoda etiladi.

O'zbek tilida

Soat yigirma daqiqa kam yetti

Fors tilida

Soat haft-o' bist daqiqa kam ast

Eslatma! ربع *ro' b'* va نیم *nim* so'zlari o'zbek tilidagidek ko'proq alq tiliga oid bo'lib, adabiy tilda asosan پانزده دقیقه *ponzdah daqiqa* (o'n besh daqiqa) va سی دقیقه *si daqiqa* (o'ttiz daqiqa) birikmalari ishlatiladi. Masalan:

soat dah-o' ponzdah daqiqa ast – Soat o'n-an o'n besh daqiqa o'tdi.

soat do' -o' si daqiqa ast – Soat ikkidan o'ttiz daqiqa o'tdi.

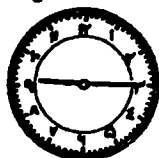
ساعت چنداست؟

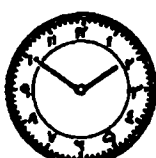
ساعت هفت و بیست و پنج دقیقه است

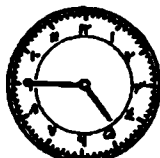
ساعت درت چهار است

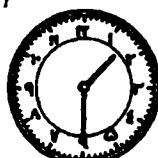
ساعت زودرج است

ساعت ده و ده دقیقه است

ساعت پنج و ربع است

ساعت یک و نیم است

1- topshiriq. Quyidagi birikma va iboralarni yod oling va uli yordamida 20 ta gap tuzing.

ساعت مچی *soat-e mo'chi* – qo'l soati

ساعت بغلی *soat-e bag'ali* – yon soati

ساعت دیواری *soat-e divori* – devor soati

ساعت رومیزی *soat-e rumizi* – stol soati

ساعت ششاهه دار *soat-e shammotedor* – budilnik

ساعت عقب است *soatam 'aqab ast* – soatim orqada

ساعت جلو است *soatam jelo'u ast* – soatim oldinda

ساعت در شبانه روز ... دقیقه عقب می ماند *soatam da shaboneruz ... daqiq*

ساعت در شبانه روز ... دقیقه جلو می رود *soatam dar shaboneruz ... daqiq*

ساعت در شبانه روز ... دقیقه جلو می رود *soatam dar shaboneruz ... daqiq jelo'u miravad* – Soatim sutkada ... daqiqa oldin ketadi.

ساعت خراب شده است *soatam xarob sho'de ast* – soatim (to'xtal) buzilib qolibdi

ساعت کوک کردن *kuk kardan* – (soatni) buramoq

ساعت خود را کوک کردم *soat-e xo'dro kuk kardam* – Soatimni buradim.

فراموش کردم ساعت را کوک کنم *faromush kardam soatamro kuk ko'nam* – Soatimni burash esdan chiqibdi.

2- topshiriq. Vaqt ifodalangan ibora va birikmalarni forschaga tarjima qiling.

Soat o'n bir. Soat ikkidan o'n daqiqa o'tdi. Soat sakkizdan besh daqiqa o'tganda. Ertalab soat yetti yarimda. Rosa soat to'qqizda. Tushdan so'ng soat to'rtda. Soat chorakam o'n ikki. Soat o'n sakkiz daqiqa kam olti. Kech soat o'nda. Soat yigirma daqiqa kam o'n ikki. Tushdan so'ng soat uchda. Soat birdan yigirma yetti daqiqa o'tdi. Soat o'n besh daqiqa kam sakkiz. Tushdan so'ng soat chorakam uchda. Ertalab soat yigirma daqiqa kam sakkizda. Soat besh daqiqa kam ikki.

3- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Men ertalab soat sakkiz yarimda uydan chiqaman va o'n besh daqiqadan so'ng fakultetga yetib kelaman. Men kutubxonaga ketayman, kech soat yettida qaytaman. Yigirma daqiqadan so'ng darsimiz boshlanadi. Tarix fakultetida dars tushdan so'ng soat ikkida boshlanadi. Ertalab soat nechada nonushta qilasan? Men ertalab chorakam sakkizda nonushta qilaman. Uyingizdan fakultetgacha qancha daqiqali yo'l? Bizning fakultetda lift yo'q, tepaga piyoda chiqamiz. Darsimiz soat to'qqizda boshlanadi va bir-u yigirmada qolaydi. Bu qanaqa soat? Bu qo'l soati. U devor soati. Soatim tiniga 5 daqiqa oldinda ketadi. Soatimni har kuni ertalab burayman. Uzun soatimni burash esimdan chiqibdi. Soatim to'xtab qolibdi.

4- topshiriq. Savollarga og'zaki shaklda javob bering.

- ساعت چند نوع است؟
- این چه ساعتی است؟
- شما چه ساعتی دارید؟
- آیا شما ساعت مچی دارید؟
- ساعتان شبانه روز چند دقیقه عقب می ماند (جلو می رود)؟
- حالا ساعت چند است؟
- روزی چند ساعت درس می خوانید؟
- درستان ساعت چند شروع می شود؟
- روزهای تعطیل به چه کاری مشغول می شوید؟
- در ایران چه روزی روز تعطیل است؟
- یک ماه چند روز است؟
- یک سال چند ماه است؟
- یکشنبه چه روزی است؟
- هر روز ساعت چند از خواب بیدار می شوید؟

– از منزل شما تا دانشکده چند دقیقه راه است؟
– پدران ساعت چند از سر کار بر می گردند؟

5- topshiriq. Hikoyani o'qing va tarjima qiling. Hikoya yuzas dan bir nechta savol tuzing va savollaringizga o'rtog'ingizdan javb oling.

حکایت

روزی پادشاه ظالمی تنها از شهر بیرون رفت. شخصی را دید. از او پرسید: پادشاه ن ملک چطور است؟ ظالم یا عادل؟ گفت: بسیار ظالم است. پادشاه گفت: مرا شناسی؟ گفت: نخیر، نمی شناسم. گفت: من پادشاه این ملک هستم. آن مرد ترسید و سید: میدانی من کیستم؟ پادشاه گفت: نخیر، نمی دانم. گفت: من پسر فلان تاجرم و هر سه روز دیوانه می شوم. امروز یکی از آن سه روز است. پادشاه خندید و چیزی به نگفت.

واژه ها

تنها *tanho* – *yolg'iz*, *bir o'zi*
birun raftan – *tashqariga chiqmoq*
دیدن *didan* (بین *bin*) – *ko'rmoq*
پرسیدن *po'rsidan* (پرس *po'rs*) – *so'ramoq*
ملک *mo'lk* – *mamlakat*
عادل *'odel* – *adolatli*, *odil*
ظالم *zolem* – *zolim*
شناختن *shenoxtan* (شناس *shenos*) – *tanimoq*, *bilmoq*
ترسیدن *tarsidan* (ترس *tars*) – *qo'rqmoq*
تاجر *tojer* – *savdogar*
دیوانه شدن *divone sho'dan* – *devona bo'lmoq*, *aql dan ozmoq*
خندیدن *xandidan* – (خند *xand*) – *kulmoq*

6- topshiriq. Quyidagi birikmalarni o'qing va tarjima qiling.

ساعت ۷ صبح است.	ساعت ۹ و ۱۰ دقیقه است.
ساعت ۱۰ و ربع است.	ساعت ۵ و ۱۵ دقیقه است.
ساعت ۸ و ربع کم است.	ساعت ۷ و نیم است.
ساعت ۶ و ده دقیقه کم است.	ساعت ۳ و بیست دقیقه است.
ساعت ۸ و ۲۵ دقیقه است.	ساعت ۱۱ و ۱۵ دقیقه کم است.
ساعت ۳ بعد از ظهر.	ساعت ۸ و ۲۰ دقیقه است.
	ساعت ۶ عصر.

7- topshiriq. Savollarga yozma shaklda javob qaytaring.

- حالا ساعت چند است؟
- چه ساعتی به دانشگاه می آید؟
- به چه وسیله ای به دانشگاه می آید؟
- از خانه ی شما تا دانشگاه چند دقیقه راه است؟
- ساعت اول چه درسی دارید؟
- شما بعد از درس به خانه می روید یا به تالار مطالعه؟
- دانشکده ی شما در طبقه ی چندم قرار دارد؟
- در دانشکده چه زبانهایی یاد می گیرید؟
- آیا دانشیار زبان فارسی نان ایرانی است؟
- معمولاً شما ساعت چند ناهار می خورید؟
- دانشگاه شما آسانسور دارد؟
- دانشگاه شما چند طبقه ای است؟
- غیر از زبان فارسی چه زبانهایی یاد می گیرید؟
- مدرستان ساعت چند از سر کار بر می گردد؟

Lug‘at

یاد گرفتن *yod gereftan* – o‘rganmoq

وسیله *vasile* – vosita

راه *roh* – yo‘l

تالار مطالعه *tolor-e mo‘tola’e* – o‘qish zali

ناهار خوردن *nohor xo‘rdan* – tushlik qilmoq

O‘n to‘rtinchi dars

درس چهاردهم

خانواده ی ما

خانواده ی ما عبارت از شش نفر است. من، پدر و مادر، دو برادر بزرگ و یک خواهر کوچک دارم. پدرم در انستیتوی ریاضیات فرهنگستان علوم ازبکستان کارمند علمی است. مادرم آموزگار است و در یکی از دبیرستانهای تاشکند تدریس می کند. یکی از برادران بزرگم مهندس است و با زن و دختر چهار ساله خود در شهر فرغانه زندگی می کند. برادر دیگرم در اداره ی نشریات روزنامه ی صدای ازبکستان مشغول کار است. او هنوز جوان است و زن ندارد. خواهر کوچکم دوازده سال دارد. او در دبیرستان تحصیل می کند. دختر برادرم به کودکانستان میرود. خانه ی ما در خیابان فرقت قرار دارد. خانه ی ما سه اتاقه است. من دانشجوی هستم و هجده سال دارم. با مادر و پدر و خواهر کوچکم در این خانه زندگی می کنم. یک اتاق مال من است. اتاق دیگر مال خواهرم است. اتاق من کوچک ولی خیلی روشن است و دو پنجره ی بزرگ دارد. من در اتاق خود میز تحریر، ساعت دیواری، قفسه ی کتاب، تختخواب و دو

سندلی دارم. در طرف راست دیوار اطاقم عکس مادرم و طرف چپ نقشه ی ایران یزان است. در قفسه ی کتاب من کتابهای فارسی، عربی، انگلیسی، روسی و ازبکی جود دارد. من چند تا رفیق و دوست دارم. آنها روز های تعطیل پیش من می آیند و ما هم به سینما یا برای تماشای مسابقه های فوتبال به ورزشگاه می رویم. پشت خانه ی باغی است که درختان پرسایه دارد. روز های تابستان هنگامی که هوا گرم می شود غلب ما در این باغ زیر درختها استراحت می کنیم.

ما پدر و مادر خود را احترام می گذاریم و آنها را خیلی دوست داریم. در شهر شکند قوم و خویش هم داریم. آنها به کارهای گوناگون مشغولند. آنها بعضی روزها به نانه ی ما می آیند یا مارا به مهمانی به خانه ی خود دعوت می کنند. یکی از خویشان ما ومبیل سواری دارد. او تابستان روزهای تعطیل مارا بیرون شهر می برد و ما تمام وزرا در آنجا به گردش و هواخوری می گذرانیم.

واژه ها

خانواده *xonevode – oila*

ریاضیات *riyoziyot – matematika*

آموزگار *omuzgor – maktab o‘qituvchisi*

زندگی کردن *zendegi kardan – yashamoq*

هنوز *hanuz – hali, hali ham, hanuz*

میز تحریر *miz-e tahrir – yozuv stoli*

قفسه ی کتاب *qafase-ye ketob – kitob javoni*

تختخواب *taxtexob – karavot*

راست *rost – o‘ng, to‘g‘ri, rost*

طرف راست *taraf-e rost – o‘ng tomon*

طرف چپ *taraf-e chap – chap tomon*

عکس *‘aks – surat, rasm, aks*

نقشه *naqshe – xarita*

آویزان است *ovizon ast – osilgan, osig‘lig‘*

انگلیسی *englisi – inglizcha*

روسی *rusi – ruscha*

ازبکی *o‘zbaki – o‘zbekcha*

مطالعه کردن *mo‘tola‘e kardan – mutolaa qilmoq, o‘qimoq*

چندین *chandin – bir qancha, bir necha*

باهم *boham – birga*

فرهنگ *farhang – lug‘at*

فرهنگ فارسی به روسی *farhang-e forsi be rusi – forscha-ruscha lug‘at*

مسابقه ی فوتبال *mo‘sobaqe-ye futbol – futbol musobaqasi, futbol o‘yin*

پرسایه *po‘rsōye – soyali, salqin*

هنگامی که *hengomi ke – . . . gan vaqtda, . . . gan paytda*

گذرانیدن *go‘zaronidan – o‘tkazmoq*

خوش qo 'um-o ' xish – qarindosh
 گوناگون gunogun – har xil, turli
 اغلب ag 'lab – ko 'p, ko 'pincha
 دعوت کردن da 'vat kardan – chaqirmoq, taklif etmoq
 به مهمانی دعوت کردن be mehmoni da 'vat kardan – mehmondorchilikka
 aklif etmoq
 اتوبیل سوار o 'to 'mo 'bil-e savori – yengil mashina
 بیرون شهر birun-e shahr – shahar tashqarisi
 تمام tamom – butun, hamma
 هوا خور havoxo 'ri – havo olmoq, sayohat qilmoq
 احترام گذاشتن ehterom go 'zoshtan – hurmat qilmoq, e 'zozlamoq
 دوست داشت dust doshtan – sevmoq, yaxshi ko 'rmoq

GRAMMATIK IZOH

داشتن doshtan (دار dor ega bo'lmoq, bor bo'lmoq) fe'li haqida

Fors tilida hamma fe'llar hozirgi-kelasi zamonda tuslanganda می ni old qo'simchasini qabul qiladilar, ammo داشتن fe'li bundan musasno bo'lib, hozirgi-kelasi zamonda tuslanganda می old qo'simchasini qabul qilmay, hozirgi zamon negizi (دار dor) ga shaxs-son qo'shimchalarini qo'shish orqali yasaladi va o'zbek tiliga bor so'zi zamda fe'l ifodalagan tegishlilikni bildiruvchi so'zga egalik qo'shimchalarini qo'shib tarjima qilinadi. Ma'no jihatdan rus tilidagi met fe'liga to'g'ri keladi.

مفرد

من کتاب دارم man ketob doram – Mening kitobim bor.

تو کتاب داری to ' ketob dori – Sening kitobing bor.

u ketob dorad – Uning kitobi bor.

جمع

ما کتاب داریم mo ketob dorim – Bizning kitobimiz bor.

شما کتاب دارید sho 'mo ketob dorid – Sizning kitobingiz bor.

آنها کتاب دارند onho ketob dorand – Ularning kitobi bor.

داشتن fe'lining hozirgi-kelasi zamon bo'lishsiz shakli نه na – in-
 cor yuklamasini qo'shish orqali yasaladi. Masalan:

من کتاب ندارم man ketob nadoram – Mening kitobim yo'q.

u vaqt nadorad – Uning vaqti yo'q.

ما امروز درس زبان فارسی نداریم. *mo emruz dars-e zabon-e forsi nadorim* - Bugun bizning fors tilidan darsimiz yo'q.

داشتن *fe'lining* bo'lishsiz shaklida *urg'u نه na* – inkor yukla masiga tushadi.

داشتن *fe'li* qo'shma *fe'l* tarkibida ko'makchi *fe'l* vazifasida kel sa, می *mi* old qo'shimchasini qabul qilib kelishi ham mumkin Masalan:

ما میهن خود را خیلی دوست می داریم. *mo mihan-e xo'dro xeyli dust mido rim* – Biz o'z vatanimizni juda sevamiz.

Yoshning ifodalanishi

Fors tilida kishining yoshi سال *sol* (yil, yosh) so'zining داشتن *doshtan* *fe'li* bilan birikuvi orqali ifoda etiladi. Masalan:

من بیست سال دارم. *man bist sol doram* – Men yigirma yoshdaman.

برادر بزرگم سی سال دارد. *barodar-e bo'zo'rgam si sol dorad* – Akan o'ttiz yoshda.

پدرم پنجاه و هفت سال دارد. *pedaram panjoh-o' haft sol dorad* – Otan ellik yetti yoshda.

Necha yoshda ekanligini bilmoq uchun سال *sol* va داشتن *doshtan* birikmasi oldiga چند *chand* (necha) so'roq olmoshi qo'yiladi.

شما چند سال دارید؟ *sho'mo chand sol dorid?* – Siz necha yoshdasiz?

تو چند سال داری؟ *to' chand sol dori?* – Sen necha yoshdasan?

او چند سال دارد؟ *u chand sol dorad?* – U necha yoshda?

خواهرتان چند سال دارد؟ *xohareton chand sol dorad?* – Opangiz necha yoshda?

سال *sol* so'ziga -e qo'shimchasini qo'shish orqali undan nisbiy sifat yasaladi va o'zbek tiliga *yashar, yillik* deb tarjima qilinadi Masalan:

پنج ساله *panjsole* – besh yillik, besh yashar

شصت ساله *shastsole* – oltmish yillik, oltmish yashar

دختر هفت ساله *do'xtar-e haftsole* – yetti yashar qiz

برنامه پنج ساله *barnome-ye panjsole* – besh yillik reja

برادر بزرگم دختر سه ساله دارد. *barodar-e bo'zo'rgam do'xtar-e sesol dorad* – Akamning uch yashar qizi bor.

ی- i qo‘shimchasini olgan دیگر *digar* va یک *yek* so‘zlarining ma‘nosi

ی- i qo‘shimchasini qo‘shish orqali gapda qayd etilgan predmet yoki shaxslardan birini ajratib ko‘rsatish ma‘nosi ifodalanadi:

دیگری *digari* – boshqasi

یکی *yeki* – biri

Masalan:

من دو خواهر بزرگ دارم. یکی پزشک است و در بیمارستان کار می کند و دیگری آموزگار است و در یکی از دبیرستانهای تاشکند تدریس می کند.

man do' xohar-e bo'zo'rg doram. yeki pezeshek ast va dar bimoreston kor miko'nad va digari omuzgor ast va dar yeki az dabirestonho-ye toshkand tadrish miko'nad – Mening ikkita opam bor. Biri vrach va kasalxonada ishlaydi. Boshqa biri o'qituvchi va Toshkent maktablaridan birida dars beradi.

Egalikning ifodalanishi (davomi)

Fors tilida egalik ma‘nosi oldingi darslarda qayd etilgan egalik affiksalaridan tashqari مال *mol* so‘zi yoki از آن *az on* birikmasi bilan ham ifoda etiladi.

مال *mol* so‘zi yoki از آن *az on* birikmasi ot, ko‘pincha olmoshlar oldidan kelib, ular bilan izofa orqali bog‘lanadi. O‘zbek tiliga egalikning bu shakli – *niki* affiksi orqali tarjima qilinadi. Masalan:

از آن *az on-e man* – meniki

از آن تو *az on-e to* – seniki

از آن او *az on-e u* – uniki

از آن ما *az on-e mo* – bizniki

از آن شما *az on-e shomo* – sizniki

از آن آنها *az on-e onho* – ularniki

in kif az on-e man ast – Bu portfel meniki.

in ketob az on-e kist? – Bu kitob kimniki?

in ketob az on-e ahmad ast – Bu kitob Ahmadniki.

از آن *az on* birikmasi bilan مال *mol* so‘zi o‘zaro sinonim bo‘lib, مال *mol* so‘zi ko‘proq og‘zaki xalq tilida va از آن *az on* adabiy tilda ishlatiladi.

in ketob mol-e man ast – Bu kitob meniki.

tamom-e sarvatho-ye keshvar mol-e mardo 'm ast – Mamlakatning barcha boyliklari xalqniki (xalq mulkidir).

in polto ' mol-e xoharam ast – Bu palto opamniki.

1- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Mening forscha kitobim bor. Siz necha yoshdasiz? Men yigirma bir yoshdaman. Onangiz necha yoshda? Bu lug‘at akamniki. Opamning olti yashar qizi bor. U hali maktabga bormaydi. Mening akam o‘z oilasi bilan Buxoro shahrida yashaydi. Uning ikkita o‘g‘li bor: biri o‘n bir yoshda, ikkinchisi besh yoshda. Katta o‘g‘li maktab o‘quvchisidir. Sizning vaqtingiz bormi? Uning vaqti yo‘q. Fakultetimiz kutubxonasida arabcha, forscha, hindcha, inglizcha va ruscha kitoblar bor. O‘zbekiston Respublikasida turli millat vakillari yashaydi. Bu talaba arab tilini yaxshi biladi. O‘rtog‘imning otasi Toshkent zavodlaridan birida ishlaydi. Mening soatim yo‘q, lekin akamning soati bor. Bu auditoriyaning doskasi, kitob shkafi, stol va stullari bor. Mening ikkita lug‘at kitobim bor: biri forscha-ruscha va ikkinchisi ruscha-o‘zbekcha. Bizning qarindoshlarimizdan biri Moskva shahrida yashaydi. Sizning ukangiz maktabga boradimi? Men sharq fakultetida fors tilini o‘rganaman. Sizning xonangizda nimalar bor? Mening xonamda ikki deraza, pechka va eshik bor. Siz dam olish kunlari qayerga borasiz? Men dam olish kunlari o‘rtoqlarim bilan yengil mashinaga o‘tirib, dam olish uchun shahar tashqarisiga chiqaman. Mening ikki do‘stim bor: biri tibbiyot institutida o‘qiydi, ikkinchisi (boshqasi) universitetning tarix fakultetida o‘qiydi. Ulardan biri shaharda yashaydi, boshqasi qishloqda yashaydi.

2- topshiriq. Quyidagi terminlarni yod oling va ular ishtirokida 15 ta gap tuzing.

xonevode – oila خانواده

barodar-e bo ‘zo ‘rg – aka برادر بزرگ

barodar-e kuchek – uka برادر کوچک

xohar-e bo ‘zo ‘rg – opa خواهر بزرگ

xohar-e kuchek – singil خواهر کوچک

pedar-o ‘ modar – ota-ona پدر و مادر

dushize – qiz bola (bo‘yiga yetgan) دوشیزه

pesar – o‘g‘il, o‘g‘il bola پسر

بزرگ *pedar-bo'zo'rg* – buva, bobo
 مادر بزرگ *modar-bo'zo'rg* – buvi
 خاله *xole* – xola
 عمه *ame* – amma
 عمو *amu* – amaki
 دایی *doyi* – tog'a
 زن *zan* – xotin, ayol kishi
 مرد *mard* – erkak, erkak kishi
 شوهر *shou'har* – er
 عروس *arus* – kelin
 داماد *domod* – kuyov
 خویش *xish* – qarindosh, o'z
 زبان مادری *zabon-e modari* – ona tili
 تنی برادر *barodar-e tani* – tug'ishgan aka-uka
 تنی خواهر *xohar-e tani* – tug'ishgan opa-singil
 تولد یافتن *tavallo'd'yoftan* – tug'ilmoq
 زاییدن *zoyidan* – tug'moq
 مجرد *mo'jarrad* – bo'ydoq, uylanmagan
 متاهل *mo'taahhel* – uylangan, oilali

3- topshiriq. Quyidagi latifani o'qing, tarjima qiling va داشتن *doshtan* fe'li gapda qaysi ma'noda kelganini aytib bering.

لطیفه

از ملا نصرالدین پرسیدند: چند سال داری؟ گفت: چهل سال دارم. بعد از ده سال پرسیدند که چند سال داری؟ جواب داد: چهل. گفتند: تو ده سال قبل گفتی چهل سال دارم. حالا هم می گویی چهل سال. ملا گفت: حرف مرد یکیست. اگر هزار سال بعد هم بپرسی خواهم گفت چهل سال.

Lug'at

حالا *holo* – hozir, endi
 حرف *harf* – so'z, gap
 یکیست *yek-ist* – bitta bo'ladi
 خواهم گفت *xoham go'ft* – aytaman, aytajakman
 قبل *qabl* – ilgari, avval
 برسید *bepo'rsid* – so'rasangiz

4- topshiriq. Maqollarni tarjima qiling va yod oling.

divor mush dorad, mush gush dorad. موش گوش دارد.
 yek dast sedo nadorad. یک دست صدا ندارد.

doshtam doshtam hesob nist, داشتم داشتم حساب نیست
doram doram hesob ast. دارم دارم حساب است.
sabr talx ast va likan bar-e shirin صبر تلخ است و لیکن بر شیرین دارد.
dorad.
sir az hol-e go 'resne xabar nadorad. سیر از حال گرسنه خبر ندارد.
salom bo 'zo 'rg-o ' kuchek nadorad. سلام بزرگ و کوچک ندارد.

Lug'at

موش <i>mush</i> – sichqon	گوش <i>gush</i> – quloq
لیکن <i>likan</i> – lekin	شیرین <i>shirin</i> – shirin
سیر <i>sir</i> – to'q (qorni)	گرسنه <i>go'resne</i> – och (qorni)
حال <i>hol</i> – hol, ahvol	خبر <i>xabar</i> – xabar, xabardor
بر <i>bar</i> – meva, hosil	

5- topshiriq. Quyidagi savollarga javob bering.

– اعضای خانواده شما چند نفرند؟	– خانه ی شما چند اتاق دارد؟
– تو چند برادر و خواهر داری؟	– خواهرتان چند فرزند دارد؟
– تو برادر یا خواهر داری؟	– برادر تو چند سال دارد؟
– خواهر بزرگ تو چند سال دارد؟	– خواهرتان شوهر دارد؟
– برادرتان زن دارد؟	– برادر کوچکش چند سال دارد؟
– تو چند سال داری؟	– برادر و خواهرتان چه کاره هستند؟
– این چه کتابی است؟	– این کتاب مال کیست؟
– آن مجله مال کیست؟	– این قلم از آن شماست؟
– پدرتان کجا کار می کند؟	– اسم پسر شما چیست؟
– آیا این کتاب فارسی مال شماست؟	

6- topshiriq. Quyidagi jummalarni o'qing va tarjima qiling.

من ۱۹ سال دارم.	برادر بزرگم ۲۳ سال دارد.
خواهر کوچکم ۱۰ سال دارد.	خواهر بزرگم ۳۰ سال دارد.
مادرم ۵۰ سال دارد.	پدرم ۵۴ سال دارد.
احمد و فاطمه زن و شوهرند.	آن کیف مال استاد است.
این صندلی مال من است.	آن اطاق مال من است.
اطاق دیگر مال خواهرم است.	آن دانشجو کتاب زبان فارسی ندارد.
مرغ دو پا دارد و لیکن دست ندارد.	حسن و لاله خواهر و برادرند.
من هم خواهر دارم و هم برادر.	دوستم نه خواهر دارد و نه برادر.
- دانشکده ی ما چند شعبه دارد: شعبه ی تاریخ، شعبه ی اقتصاد، شعبه ی ادبیات،
 شعبه ی زبانهای اروپایی، شعبه ی زبانهای شرقی و غیره.

7- topshiriq. Quyidagi gaplarga savol tuzing.

میهن ما

کشور ما ازبکستان است.
پایتخت کشور ازبکستان شهر تاشکند است.
ما با خانواده ی خود در شهر تاشکند زندگی می کنیم.
ازبکستان میهن ما است.
کشور ما شهرها و روستاهای بسیاری دارد.
بعضی از مردم کشور در شهر و بعضی ها در روستاها زندگی می کنند.
ماهر جا که زندگی می کنیم، آن میهن ماست.
ما میهن خود را دوست داریم و به آن احترام می گذاریم.
دوست داشتن میهن نشانه ی ایمان است.
پرچم کشور ایران سه رنگ دارد.
رنگ بالای پرچم ایران سبز است.
رنگ وسط پرچم ایران سفید است.
رنگ پایین پرچم ایران سرخ است.

8- topshiriq. Quyidagi savollarga javob bering.

پرچم دولتی جمهوری ازبکستان چند رنگ دارد؟
بالای پرچم ازبکستان چه رنگی دارد؟
وسط پرچم ازبکستان چه رنگی دارد؟
پایین پرچم ازبکستان چه رنگی دارد؟

9- topshiriq. O‘zingiz va oilangiz haqida forsha so‘zlab bering.

O‘n beshinchi dars

درس پانزدهم

گفتگو

- ۱ - شما کجا تحصیل می کنید؟
- ۲ - من در دانشکده ی خاورشناسی تحصیل می کنم.
- ۳ - شما در دانشکده چه زبانهایی می آموزید؟
- ۴ - ما در دانشکده زبانهای خارجی می آموزیم.
- ۵ - شما به زبان فارسی حرف می زنید؟
- ۶ - بله، من به زبان فارسی حرف می زنم.
- ۷ - شما با چه کسی به زبان فارسی حرف می زنید؟
- ۸ - ما با دانشیار خود به زبان فارسی حرف می زنیم.

- ۶ - شما به زبان فارسی خوب صحبت می کنید؟
 - نخیر، هنوز ما به زبان فارسی خوب صحبت نمی کنیم.
 - شما دیگر چه زبانهایی یاد می گیرید؟
 - ما زبانهای عربی، انگلیسی و روسی را هم یاد می گیریم.
 - شما کتابهایی به زبانهای خارجی دارید؟
 - بله، من پنج جلد کتاب فارسی و چند جلد کتاب عربی و انگلیسی دارم.
 - این چه کتابی است؟
 - این دستور زبان فارسی است.
 - شما هر روز چند ساعت درس دارید؟
 - ما هر روز شش ساعت درس داریم.
 - درستان کی تمام می شود؟
 - درسمان ساعت سه بعد از ظهر تمام می شود.
 - تو چه کتابی خریدی؟
 - من کتاب رباعیات عمر خیام را خریدم.
 - شما کجا ناهار می خورید؟
 - من در ناهارخوری دانشگاه ناهار می خورم.
 - شما پس از صرف ناهار کجا می روید؟
 - من پس از صرف ناهار به کتابخانه می روم.
 - چرا دیروز پیش من نیامدید؟
 - من دیروز وقت نداشتم امروز میام.
 - پس فردا کجا می روید؟
 - پس فردا به مغازه ی کتابفروشی می روم.
 - دانشکده ی شما میدان ورزشی دارد؟
 - بله، دانشکده ی ما میدان ورزشی دارد.
 - چرا شما پریروز سر درس نیامدید؟
 - من پریروز مریض بودم.
 - شما در جلسه ی علمی دانشجویان سخنرانی کردید؟
 - بله، من در جلسه ی علمی دانشجویان سخنرانی کردم.
 - تالار جلسات دانشکده کجا قرار دارد؟
 - تالار جلسات دانشکده در طبقه ی دوم قرار دارد.

واژه ها

tahsil kardan - o'qimoq (o'quv yurtida) تحصیل کردن
omuxtan (آموز) *omuz* - o'rganmoq, o'rgatmoq آموختن
yod gereftan - o'rganmoq یاد گرفتن
xoreji - chet, xorijiy خارجی
harf zadan - gapirmoq, so'zlamog حرف زدن
go'fto'gu kardan - gaplashmoq, so'zlashmoq گفتگو کردن
dastur-e zabon - grammatika دستور زبان

مغاز *mag'oze* – magazin
 کتابفروشی *mag'oze-ye ketobfo'rushi* – kitob magazini
 کل *key* – qachon
 چر *chero* – nega, nima uchun
 شناختن *shenoxtan* (شناس *shenos*) – tanimoq
 رباعیات *ro'boiyot* – ruboiylar
 عمر خیا *'omar xayyom* – Umar Xayyom
 ناهار خوردن *nohor xo'rdan* – tushlik qilmoq, ovqatlanmoq
 ناهار خوری *nohorxo'ri* – oshxona
 دیروز *diruz* – kecha
 پریروز *pariruz* – avvalgi kun, o'tgan kun
 فرد *fardo* – ertangi kun
 پس فرد *pasfardo* – indinga, indin
 مریض *mariz* – kasal
 بودن *budan* (باش *bosh*) – emoq, bo'lmoq
 جلسا *jalase* – majlis
 علمی *'elmi* – ilmiy
 سخنرانی *so'xanroni* – nutq, ma'ruza
 سخنرانی کردن *so'xanroni kardan* – nutq so'zlamok, ma'ruza qilmoq
 تالار *tolor* – zal
 سالن *solo'n* – zal
 سالن ورزش *solo'n-e varzesh* – sportzal
 شطرنج *shatranj* – shaxmat
 شطرنج بازی کردن *shatranj bozi kardan* – shaxmat o'ynamoq

GRAMMATIK IZOH

yo-ye nesbat یای نسبت

Fors tilida otlarga *-i* qo'shimchasini qo'shish orqali ulardan nisbiy sifat yasaladi. Bu *-i* fors grammatikasida *yo-ye nesbat* deyiladi.

yo-ye nesbat یای نسبت *yo-ye nesbat* i deb o'qilib, doimo urg'u bilan talaffuz etiladi. Masalan:

دیوار *divor* – devor

ایران *iron* – Eron

تابستان *tobeston* – yoz

زمستان *zemeston* – qish

امروز *emruz* – bugun

فارس *fors* – fors

دیواری *divori* – devoriy

ایرانی *ironi* – Eronlik

تابستانی *tobestoni* – yozgi

زمستانی *zemestoni* – qishki

امروزی *emruzi* – bugungi

فارسی *forsi* – forsiy

اقتصاد *eqtesod* – iqtisod

علم *elm* – ilm

دولت *do‘ulat* – davlat

اقتصادی *eqtesodi* – iqtisodiy

علمی *elmi* – ilmiy

دولتی *do‘ulati* – davlat, davlatga oid

Misollar:

روزنامه ی دیواری *ruznome-ye divori* – devoriy gazeta

زبان فارسی *zabon-e forsi* – forsi tili

مسئله ی اقتصادی *mas‘ale-ye eqtesodi* – iqtisodiy masala

جلسه ی علمی *jalase-ye elmi* – ilmiy konferensiya

دانشگاه دولتی *doneshgoh-e do‘ulati* – davlat universiteti

ko‘pincha biror tilni ifoda etishda yoki biror shaxsn
kelib chiqish joyini ko‘rsatishda ishlatiladi. Masalan:

عربی *‘arabi* زبان عربی *zabon-e arab* – arab tili

آلمانی *olmoni* زبان آلمانی *zabon-e olmoni* – nemis tili

ترکی *to‘rki* زبان ترکی *zabon-e to‘rki* – turk tili

فارسی *forsi* زبان فارسی *zabon-e forsi* – forsi tili

yoki:

ایرانی *ironi* – eronlik

شیرازی *shirozi* – sherozlik

سمرقندی *samarqandi* – samarqandlik

مشهدی *mashhadi* – mashhadlik

Shoir yoki olimning taxallusi ham shu usulda yasaladi. Masalan:

سعدی شیرازی *sa‘di-ye shirozi* – Sa‘diy Sheroziy

عبد الرزاق سمرقندی *‘abd-o‘r-razzoq-e samarqandi* – Abdurazzoc
Samarqandiy

yo – ye nesbat ning imlosi

1. Agar so‘z cho‘ziq unli *o* yoki *u* bilan tugagan bo‘lsa, *-ye*
harfi oldidan yana bir *yo* yoziladi. Masalan:

نوا <i>navo</i> – navo, kuy	نوايي <i>navoyi</i> – navoli, navoga oid
بکو <i>boku</i> – Boku	بکویی <i>bokuyi</i> – bokulik
صحرا <i>sahro</i> – sahro	صحرای <i>sahroyi</i> – sahrolik, sahroga oid

2. Agar so‘z qisqa unli *e* bilan tugagan bo‘lsa, ba‘zi so‘zlarda
yo-ye nesbat oldidan bir *g* va ba‘zi so‘zlarda esa bir *ali*
orttirilib yoziladi.

yo-ye nesbat oldidan گگ orttirilgan vaqtda, yozuvda soʻz oxiridagi -e tushib qolsa ham, talaffuzda saqlanadi. Masalan:

خانه *xone* – uy خانگی *xonegi* – uyga oid
 نان خانگی *non-e xonegi* – uy noni
 نقره *no 'qre* – kumush نقره ای *no 'qrei* – kumushga oid
 مدال نقره ای *medol-e no 'qrei* – kumush medal

3. -o, -e va -i unlilari bilan tugagan ayrim soʻzlar نسبت *yo-ye nesbat* qabul qilganda, soʻz oxiridagi tovush assimilyatsiyaga uchrab, -i oldidan bir -v tovushi orttiriladi. Masalan:

شورا *sho 'ro* – kengash شوروی *sho 'ravi* – kengashga oid
 معنی *ma 'ni* – ma'no معنوی *ma 'navi* – ma'naviy
 فرانسه *feronse* – Fransiya فرانسوی *feronsavi* – Fransiyaga oid
 شورای عالی *sho 'ro-ye oli* – Oliy kengash
 ثروتهای مادی و معنوی *sarvatho-ye moddi va ma 'navi* – moddiy va ma'naviy boyliklar
 زبان فرانسوی *zabon-e feralsavi* – fransuz tili

Payt holi

Payt holi kesimdan anglashilgan ish-harakatning qay paytda bajarilishini bildiruvchi ikkinchi darajali boʻlakdir. Fors tilida payt holi vazifasida koʻp ishlatiladigan soʻzlar quyidagilar:

1. Kunni bildiruvchi soʻzlar:

امروز *emruz* – bugun دیروز *diruz* – kecha
 پریروز *pariruz* – avvalgi kun فردا *fardo* – ertaga
 پس فردا *pasfardo* – indinga

2. Kun boʻlagini bildiruvchi soʻzlar:

صبح *so 'bh* – ertalab ظهر *zo 'hr* – tush payti, kunduz kuni
 عصر *asr* – kechqurun شام *shom* – kech, shom payti
 شب *shab* – kechasi دیشب *dishab* – kecha kechasi
 پریشب *parishab* – oʻtgan kuni kechasi

3. Yil va oylarni bildiruvchi soʻzlar:

امسال *emsol* – bu yil, shu yil
 پارسال *porsol* – oʻtgan yili
 سال گذشته *sol-e go 'zashte* – oʻtgan yili
 سال آینده *sol-e oyande* – kelasi yili

ماه گذشته *moh-e go 'zashte* – o'tgan oy
قرن گذشته *qarn-e go 'zashte* – o'tgan asr

4. Faslarni bildiruvchi so'zlar:

زمستان *zemeston* – qish
تابستان *tobeston* – yoz

بهار *bahor* – bahor
پاییز *poiz* – kuz

Payt holi gapda *key* (qachon?), *az key* (qachondan beri?), *to be key* (qachongacha?), *che vaqti* (qaysi vaqtda, qay paytda?) so'roqlariga javob bo'ladi.

O'zbek tilida payt holi vazifasida ishlatiladigan so'zlar asosan o'rin-payt yoki jo'nalish kelishigining affikslarini qabul qilib keladi. Fors tilida esa payt hollari vazifasida kelgan so'zlar odatda predlogsiz ishlatiladi.

tobeston man baroye esterohat be osoyeshgoh miravam – Yozda men dam olish uchun sanatoriya boraman.

fardo darsemon soat-e do' tamom mishavad – Ertaga darsimiz soat ikkida tugaydi va h. k.

چند *chand* olmoshi haqida

چند *chand* olmoshi so'roq gaplarda va ba'zan darak gaplarda ishlatiladi. So'roq gapda چند *chand* so'roq olmoshi predmetning son miqdorini aniqlash uchun ishlatiladi. O'zbek tiliga *necha?*, *qancha?* deb tarjima qilinadi.

Masalan:

soat chand ast? – Soat necha?

dar doneshkade-ye sho'mo chand nafar doneshju zabon-e forsiro yod migirand? – Sizning fakultetingizda qancha talaba forsi tilini o'rganyapti?
qeymat-e in ketob-e farhang chand riyol ast? – Bu lug'at kitobning bahosi necha riyol?

چند *chand* olmoshi darak gapda gumon olmoshi o'rnida kelib, aniqlik, gumon ma'nolarini bildiradi. O'zbek tiliga *bir necha*, *bir qancha* deb tarjima qilinadi. Masalan:

چند *chand nafar doneshju az sho'be-ye mo be iron miravand* – Bizning bo'limimizdan bir necha talaba Eronga ketyapti.

چند *chand* olmoshi noaniq ma'noda ba'zan *in* qo'shimchasini qabul qilib keladi va *bir necha, bir qancha* deb tarjima qilinadi. Masalan:

man chandin ketob-e forsi va arabi doram – Mening bir qancha forsha va arabcha kitobim bor.

chandin doneshju, ro'ushanfekar, pezeshek va korgar dar panbechini sherkat doshtand – Bir necha talaba, ziyoli, vrach va ishchi paxta terimida ishtirok etdilar.

چند *chand* va چندین *chandin* olmoshlaridan so'ng kelgan so'zlar fors tilida doimo birlik shaklida keladi.

mo chand kilu sib xaridim – Biz bir necha kilo olma sotib oldik.

chandin doneshju dar tolor jam' shodand – Zalga bir necha talaba yig'ildi.

harf zadan va گفتگو کردن *go'fto'gu kardan* fe'llari haqida

Fors tilida حرف زدن *harf zadan* va گفتگو کردن *go'fto'gu kardan* fe'llari biror tilda *gapirmoq, so'zlamoq, gaplashmoq, so'zlashmoq* ma'nolarini anglatib keladi. Bunda so'zlashish vositasini bildirgan so'z زبان *zabon* (til) doimo *be* predlogini qabul qilib keladi. Masalan:

man be zabon-e forsi xub harf mizanam – Men fors tilida yaxshi so'zlashaman.

شما به زبان عربی حرف می زنید؟ *sho'mo be zabon-e arabi harf mizandid?* – Siz arab tilida so'zlashasizmi?

او با دانشیار خود به کدام زبان گفتگو می کند؟ *u bo doneshyor-e xo'd be ko'dom zabon go'fto'gu miko'nad?* – U o'z o'qituvchisi bilan qaysi tilda gaplashadi?

او با دانشیار خود به زبان ازبکی گفتگو می کند. *u bo doneshyor-e xo'd be zabon-e o'zbaki go'fto'gu miko'nad* – U o'z o'qituvchisi bilan o'zbek tilida so'zlashadi.

1- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Siz qayerda o'qiyasiz? Men chet tillar institutida o'qiyman. Siz qaysi tillarni o'rganasiz? Biz ingliz va fransuz tillarini o'rganamiz. Siz qaysi tilda yaxshi gaplashasiz? Men ingliz tilida yaxshi gap-

lashaman. Sizning ona tilingiz qaysi til? Mening ona tilim o'zbek tili. Yana qaysi tilda gaplashasiz? Yana rus tilida gaplashaman. Sen qanday lug'at sotib olding? Men ruscha-inglizcha lug'at sotib oldim. Bugun kechqurun qayerda ovqatlanasan? Men bugun kechqurun tog'amning uyida ovqatlanaman. Akangiz hozir nima qilyapti? Akam hozir Sa'diyning "Guliston"ini o'qiyapti. Siz universitetni qachon tamom qilasiz? Men universitetni to'rt yildan keyin tamom qilaman. Siz uyda onangiz bilan qaysi tilda so'zlashasiz? Men uyda onam bilan o'zbek tilida so'zlashaman. Ukangiz nonushta qilib bo'lganidan so'ng nima ish qiladi? Ukam nonushta qilib bo'lgandan so'ng maktabga boradi. Nega kecha mening oldimga kelmadingiz? Kecha vaqtim bo'lmadi. Kecha siz uydamingiz? Yo'q, kecha men mehmonda edim. Bu kishini taniysizmi? Bu kishi mening xolamning o'g'li. U hozir o'rta maktabda dars beradi. Bu qiz qayerlik? Bu qiz eronlik. Siz qayerliksiz? Men samarqandlikman. Ulardan biri mening akamdir. Nega haligacha mehmonlar kelishmayapti? Mehmonlar 20 daqiqadan keyin kelishadi. Bizning o'qituvchimiz o'z oilasi bilan to'rtinchi qavatda yashaydi. Ertaga universitetning majlislar zalida ilmiy konferensiya boshlanadi. Unda bizning o'qituvchimiz ham ma'ruza qiladi. Fakultetda talabalarning ilmiy konferensiyasi yigirma beshinchi aprelda boshlanadi.

2- topshiriq. Nuqtalar o'rniga tegishli so'zlarni qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing.

من به زبان فارسی حرف برادر شما کجا تحصیل ...؟ شما در دانشکده چه زبانهای یاد...؟ خواهر کوچکم در دبیرستان درس درس ما بعد از بیست دقیقه آغاز... . آنها زبان عربی را یاد... . ما در موقع درس با دانشیار خود به زبان فارسی گفتگو امروز شما ناهار...؟ این دستور زبان فارسی از آن ...؟ من امروز کشیک این کتاب را از معازه ی کتابفروشی ما دانشجویان دانشکده ی زبانهای خارجی برادر بزرگم ساعت هفت صبح از خواب پدرم سیگار... . من دیروز ناخوش ما همیشه شبها به رادیو گوش دوستم به او به زبان انگلیسی جواب من هر روز صبح سوار اتوبوس عموی من با خانواده ی خود در طبقه ی سوم زندگی ساعت هشت صبح زنگ و دانشیار داخل کلاس من در جلسه ی علمی دانشجویان سخنرانی دوستم مرا به خانه ی خود دعوت من هر روز پانزده دقیقه ورزش برادر کوچکم شطرنج بازی را خیلی دوست

3- topshiriq. Quyidagi so'zlardan nisbiy sifat yasang va ularning har birini qatnashtirib bittadan gap tuzing.

samarqand – Samarqand سمرقند
modar – ona مادر

chub – yog'och چوب
adab – adab ادب

ابریشم *abrisho 'm – ipak*
ورزش *varzesh – sport*
حزب *hezb – partiya*

تاریخ *to 'rix – tarix*
پشم *pashm – jun*
برق *barq – elektr, chaqmoq*

4- topshiriq. Savollarga javob bering.

شما کجا تحصیل می کنید؟ شما به زبان فارسی حرف می زنید؟ شما دیگر چه زبانهایی می دانید؟ در خانه با مادر و پدر خود به کدام زبان حرف می زنید؟ زبان مادری شما چه زبانی است؟ شما در کدام شعبه درس می خوانید؟ در کدام شعبه زبان عربی را یاد می گیرند؟ شما دستور زبان فارسی دارید؟ شما چه کتابهایی به زبان خارجی دارید؟ فردا بعد از پایان درس کجا می روید؟ درس شما کی شروع می شود؟ چرا دیروز سر درس نیامدید؟ شما کجا زندگی می کنید؟ پدرتان کی به مسکو می رود؟ دانشکده ی شما تالار ورزش دارد؟ در دانشکده از زبانهای خارجی چه زبانهایی می آموزند؟ در موقع تعطیلات تابستانی شما کجا می روید؟ کی شما مرا به خانه ی خود دعوت می کنید؟ در جلسه ی علمی دانشجویان سخنرانی می کنید؟ برادران در کدام دانشکده تحصیل می کند؟ در دانشگاه شما چه زبانهایی یاد می گیرند؟ آیا زبان انگلیسی را هم یاد می گیرند؟ شما به زبان عربی حرف می زنید؟ دیگر به کدام زبانها گفتگو می کنید؟ آیا شما ایرانی هستید؟ این چه زبانی است؟ در ایران به کدام زبان حرف می زنند؟ شما فارسی می دانید؟ شما بزبان ازبکی حرف می زنید؟ دیگر چه زبانهایی می دانید؟ در شعبه ی شما چند دانشجو تحصیل می کند؟ چند دانشجو به زبان فارسی خوب گفتگو می کند؟

5- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing, tarjima qiling va bay نسبت ning imlosini aniqlang.

معذرت می خواهم آقا، این بنای زیبا و چند طبقه ای چه بنایی است؟ آن بنا هتل ازبکستان است. این چه خیابانی است؟ این خیابان شهرسبز است. از اینجا خیابان امیر تیمور دور است؟ نه، آنقدر دور نیست، تقریباً بیست دقیقه راه است. هتل چهارسو کجا قرار دارد؟ در میدان چهارسو. مثل اینکه شما اهل تاشکند نیستید، خارجی هستید؟ بله، من ایرانی هستم و در ایران زندگی می کنم. در تاشکند ایرانیان زیادند. بله، آقا. دوست شما هم ایرانی است؟ خیر، او اهل ایران نیست پاکستانی است. متشکرم، لطف شما زیاد.

6- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing va hikoya yuzasidan bir necha savol tuzing.

عرعر خر

روزی همسایه ی ملا نصرالدین پیش او آمد و الاغ او را امانت خواست. ملا گفت: الاغ در خانه نیست. پسر سوار شده به بازار رفته است. در این هنگام صدای عرعر خر بلند شد. همسایه گفت: شما می گوئید که الاغ در خانه نیست، پس صدای عرعر چیست؟ ملا خشمگین شده گفت: عجب آدم کم عقلی هستی. حرف مرا باور نمی کنی و عرعر الاغ را باور می کنی.

7- **topshiriq.** Quyidagi she'rni o'qing, tarjima qiling va yod oling. She'r o'qish qoidasini o'rganing.

انار

صد دانه ياقوت	دسته به دسته
با نظم و ترتيب	يکجا نشسته
هر دانه ای هست	خوش رنگ و رخشان
قلب سفیدی	در سینه ی آن
ياقوتهارا	پيچيده با هم
در پوششی نرم	پروردگارم
سرخ است و زیبا	نامش انار است
هم ترش و شیرین	هم آبدار است

مصطفی زماندوست

Lug'at

mo 'azerat mixoham – kechirasiz, uzr
 mo 'azerat mixoham – kechirasiz, uzr
 taqriban – taxminan
 ho 'tel – mehmonxona
 lo 'tf-e sho 'mo ziyod – iltifotingiz uchun rahmat
 bo nazm-o ' tartib – tartibli ravishda
 neshaste – o'tirgan, joylashgan
 xo 'shrang – chiroyli, rangdor
 raxshon – yaltiroq, yaltiragan
 qalb – qalb, yurak
 sine – ko'krak
 pichide – terilgan
 bo ham – birga
 pust – po'st
 narm – yumshoq
 pushesh – qoplog', po'st
 parvardigor – parvardigor, yaratuvchi, boquvchi, to'yg'azuvchi
 to 'rsh – nordon, chuchuk
 obdor – suvli
 donestan (dan don) – bilmoq
 sirat – ichki (qiyofa)
 surat – tashqi (qiyofa)
 bovar kardan – ishonmoq
 xashmgin sho 'dan – g'azablanmoq, achchiqlanmoq

8- topshiriq. Quyidagi payt bildiruvchi so'zlarni yod oling.

emruz – امروز, *bugun* – bugun, *diruz* – دیروز, *kecha* – kecha, *pariruz* – پاریروز, *so'bh* – صبح, *pasfardo* – پس فردا, *ertaga* – ertaga, *fardo* – فردا, *avvalgi kun* – avvalgi kun, *ertalab* – ertalab, *zo'hr* – ظهر, *tush payti* – tush payti, *kunduz kuni* – عصر, *asr* – kechqurun, *asr payti* – شب, *shom* – kech, *shom payti* – shab – kechasi, *tun*, دیشب, *dishab* – kecha kechasi, *parishab* – پریشب, *o'tgan kuni kechasi*, سال, *sol* – yil, امسال, *emsol* – bu yil, shu yil, *porsol* – o'tgan yili, سال, *sol-e oyande* – kelasi yili, سال آینده, *sol-e go'zashte* – o'tgan yili, سال گذشته, *moh-e go'zashte* – kelasi oy, ماه آینده, *moh-e oyande* – kelasi oy, تابستان, *bahor* – bahor, بهار, *qish*, زمستان, *asr*, *qarn* – قرن, *tobeston* – yoz, پاییز, *poyiz* – kuz.

9- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 9-tamrinni ko'chirib yozing.

O'n oltinchi dars

درس شانزدهم

درس زبان فارسی

ساعت هشت و نیم صبح است. زنگ می زنند. ما داخل کلاس درس می شویم و سر جای خود می نشینیم. کشیک تخته پاک کن را تر می کند و گچ می آورد. حالا درس زبان فارسی است. ما کتاب درس زبان فارسی و دفترهایمان را از کیف بر می داریم و منتظر دانشیار می شویم. دانشیار زبان فارسی وارد کلاس درس می شود و ما همه از جای خود بلند می شویم و به دانشیار سلام می دهیم. سپس با اجازه ی دانشیار سر جای خود می نشینیم. بعد دانشیار رو به دانشجویان کرده می گوید:

درس گذشته را حاضر کردید؟

دانشجویان – بله، ما درس گذشته را حاضر کردیم ولی یک جمله را نفهمیدیم، خواهش می کنیم برای ما دوباره توضیح دهید.

دانشیار – کدام جمله را نفهمیدید، به من نشان دهید.

دانشجویان – در صفحه ی بیست و نهم است.

دانشیار دوباره توضیح می دهد و می پرسد: متوجه شدید؟

دانشجویان – بله، متوجه شدیم.

دانشیار رو به رفیق یوسفوف کرده می گوید: خواهش می کنم، موضوع درس بیست و نهم را باز گو کنید. رفیق یوسفوف موضوع درس بیست و نهم را باز گو می کند. سپس رو به رفیق جمالوف نموده می گوید: شما متن همین درس را بخوانید و به زبان از یکی ترجمه کنید.

دانشیار – حالا درس امروز را شروع می کنیم. درس جدید ما در صفحه ی سی و یکم است. کتابهای خود را بردارید و این صفحه را باز کنید.

دانشجویان – کتابهای خود را باز کرده و صفحه ی ۳۱ را پیدا می کنند و منتظر دستور دانشیار می شوند.

دانشیار – رفقا، موضوع درس امروز "حروف اضافه" است. دانشیار موضوع را توضیح می دهد بعد می گوید: من حالا متن را برای شما یک بار می خوانم، شما با دقت گوش دهید. دانشیار متن را می خواند و همه گوش می دهند.

سپس دانشیار می گوید: رفیق عمروف، اکنون شما بیایید پای تخته، برای حروف اضافه چند مثال بنویسید. رفیق عمروف پای تخته می رود و چند مثال برای حروف اضافه می نویسد. دانشیار از دانشجویان می پرسد: درست است؟ دانشجویان پاسخ می دهند: بله، درست است.

دانشیار – خیلی خوب، بنشینید.

دانشیار – رفیق جلالوف، شما بفرمایید همین جمله را روی تخته بنویسید. دانشیار دیکته می کند و جلالوف جمله را روی تخته می نویسد. دانشیار از دانشجویان می پرسد: رفقا، رفیق جلالوف درست نوشت؟

دانشجویان – نخیر، درست نیست. دانشیار رو به رفیق محمودوف نموده می پرسد: شما بگویید، کجای جمله درست نیست؟

محمودوف: در کلمه ی "پنبه" بجای حرف "م" حرف "ن" باید نوشت.

دانشیار – درست است، بروید پای تخته و همین کلمه را اصلاح کنید.

دانشیار – حالا زنگ می زنند. رفقا، در منزل این متن را چند بار بخوانید، تمرینهای پنجاه و دوم و پنجاه و سوم را رو نویسی کنید. تمرین اول را کتبی و تمرین دوم را شفاهی به زبان ازبکی ترجمه کنید. درس آینده دیکته می باشد. خواهش می کنم، لغات تازه را یاد بگیرید و قواعد گذشته ی دستور زبان را تکرار کنید.

واژه ها

keshtik – navbatchi کشیک

zang zadan – qo'ng'iroq chalinmoq (chalmoq) زنگ زدن

taxte pok ko'n – doska artadigan latta تخته پاک کن

tar – ho'l, nam تر

tar kardan – ho'llamoq تر کردن

ketob-e darsi – darslik کتاب درسی

mo'ntazer sho'dan – kutmoq منتظر شدن

vored sho'dan – kirmoq وارد شدن

bar-xiz (bar-xiz) – o'rindan turmoq برخیز

salom kardan – salom bermoq سلام کردن

ejoze – ruksat, ijozat اجازه

sar-e joy – o'ringa, joyga سر جای

ru be...karde – ...ga qarab رو به...کرده

go'zashte – o'tgan گذشته

tekror kardan – qaytarmoq, takrorlamoq تکرار کردن

eborot – iboralar, jumlar عبارات

fahmidan – tushunmoq فهمیدن

xohesh kardan – iltimos qilmoq, istamoq خواهش کردن

باره *do 'bore* – yana, tag'in, ikki marta
 توضیح *to 'uzih* – izoh, bayon
 جواب دادن *javob dodan* – javob bermoq
 نگاه کردن *negoh kardan* – qaramoq, boqmoq
 کافیت *kofist* – yetarli
 ادامه *edome* – davom
 توضیح دادن *to 'uzih dodan* – tushuntirib bermoq
 نشان دادن *neshon dodan* – ko'rsatmoq
 صفحه *safhe* – bet, sahifa
 ملتفت شدن *mo 'ltafet sho 'dan* – tushunmoq, fahmlamoq
 بفرماید *befarmoid* – marhamat, marhamat qiling
 موضوع *mo 'uzu* – tema, mavzu
 نقل کردن *naql kardan* – so'zlab bermoq, hikoya qilmoq
 باز گو کردن *bozgu kardan* – aytib bermoq, so'zlab bermoq
 متن *matn* – tekst, matn
 حالا *holo* – endi, hozir
 شروع کردن *sho 'ru ' kardan* – boshlamoq
 تازه *toze* – yangi
 دستور *dastur* – qo'llanma, ko'rsatma
 رفقا *ro 'faqa* – o'rtoqlar (birligi رفیق *rafiq*)
 حروف اضافه *xo 'ruf-e ezofe* – predloglar
 بیان کردن *bayon kardan* – bayon qilmoq, tushuntirmoq
 بار *bor* – marta
 جدید *jadid* – yangi
 موقع *mo 'uqe* – vaqt, payt
 تمرین *tamrin* – mashq
 رو نویسی کردن *runavisi kardan* – ko'chirib yozmoq
 کتبی *katbi* – yozma
 شفاهی *shefohi* – og'zaki
 آخر *oxer* – oxir, nihoyat
 حالا *holo* – endi, hozir
 دیکته *dikte* – diktant
 دیکته کردن *dikte kardan* – diktovka qilmoq
 قواید *qavo 'ed* – qoidalar
 مثال *mesol* – misol
 درست *do 'ro 'st* – to'g'ri
 کلمه *kaleme* – so'z
 باید نوشت *boyad navesht* – yozish kerak
 اصلاح کردن *esloh kardan* – tuzatmoq

دیر *dir* – kech
 روشن کردن *ro'ushan kardan* – yoqmoq
 خاموش کردن *xomush kardan* – o'chirmoq
 گذاشتن *go'zoshtan* (گذار *go'zor*) – qo'ymoq
 پوشیدن *pushidan* (پوش *push*) – kiymoq

GRAMMATIK IZOH

Buyruq mayli وجه امری *vajh-e amri*

Fors tilida buyruq mayli buyurish, iltimos ma'nolarini ifodalaydi. Bunda nutq ikkinchi shaxsga qaratilgan bo'ladi.

Buyruq maylining birlik shakli fe'lining hozirgi zamon negizig *be* – old qo'shimchasini qo'shish orqali yasaladi.

Masalan:

رفتن <i>raftan</i>	رو <i>ro'u</i>	برو <i>bero'u</i> – bor, ket
خواندن <i>xondan</i>	خوان <i>xon</i>	بخوان <i>bexon</i> – o'qi
نوشتن <i>naveshtan</i>	نویس <i>navis</i>	بنویس <i>benavis</i> – yoz

Buyruq shaklining ko'plik shakli birlik shakliga *id* shaxs-son qo'shimchasini qo'shish orqali yasaladi. Masalan:

برو <i>bero'u</i> – bor, ket	بروید <i>beravid</i> – boring, keting
بنویس <i>benavis</i> – yoz	بنویسید <i>benavisid</i> – yozing

Agar hozirgi zamon fe'l negizi *o* yoki *u* cho'ziq unlisi bilan tugagan bo'lsa, buyruq maylining ko'plik shaklida shaxs-son qo'shimchasi oldidan bir *o* yoki *u* orttirilib yoziladi. Masalan:

گفتن <i>go'ftan</i>	گو <i>gu</i>	بگو <i>begu</i>	بگویید <i>beguyid</i> – ayting
فرمودن <i>farmudan</i>	فرما <i>farmo</i>	بفرما <i>befarmo</i>	بفرمایید <i>befarmoyid</i> – buyuring

Buyruq maylida urg'u *be* – old qo'shimchasiga tushadi. Masalan:
avval bechesh ba'd begu ke binama ast – Avval tatib ko'r, so'ng tuzsiz ekan degin. (Maqol).

Shuningdek, xalq tilida va maqol-masallarda *be* – old qo'shimchasi tushib qolishi mumkin. Masalan:

oheste ro'hamishe ro'u – Sekin yur – hamish yur. (Sekin yursang ham doim yur).

Prefiksli fe'llardan buyruq mayli yasalganda به *be* – old qo'shimchasi ko'pincha tushib qoladi. Shaki jihatidan fe'lining hozirgi zaman negiziga mos keladi. Masalan:

برگشتن <i>bar-gashtan</i> – qaytmoq	برگرد <i>bar-gard</i> – qayt
برخاستن <i>bar-xostan</i> – turmoq	برخیز <i>bar-xiz</i> – tur
برگردید <i>bar-gardid</i> – qayting	برخیزید <i>bar-xizid</i> – turing

Qo'shma fe'llardan buyruq mayli yasalganda به *be* – old qo'shimchasi ko'makchi fe'lga qo'shiladi. Masalan:

کار کردن *kor kardan* – ishlamoq
 کار بکن *kor beko'n* – ishla
 ادامه دادن *edome dodan* – davom ettirmoq
 ادامه بده *edome bedeh* – davom ettir
 کار بکنید *kor beko'nid* – ishlang
 ادامه بدهید *edome bedehid* – davom ettiring

Qo'shma fe'llarda به *be* – old qo'shimchasi ba'zan tushib qoladi. Masalan:

استراحت کن *esterohat ko'n* – dam ol
 استراحت کنی *esterohat ko'nid* – dam oling

Urg'u prefiksli fe'llarning prefiksiga, qo'shma fe'llarda esa uning ot qismida kelgan so'zning oxirgi bo'g'iniga tushadi.

حرف بزنی *harf bezanid* – gapiring, so'zlang
 برخیز *bar-xizid* – o'rningizdan turing

Klassik adabiyotlarda ba'zan buyruq ma'nosini ifodalash uchun ب *be* o'rniga می *mi* – old qo'shimchasini ishlatish hollari ham uchraydi. Masalan:

می کوش به هر ورق که خوانی
 تا معنی آن تمام دانی (نظامی)
mikush be har varaq ke xoni,
to ma'ni-ye on tamom doni

Har bir varaqni o'qir ekansan, uning ma'nosini butunlay tushunib yetishga harakat qil.

Buyruq maylining bo'lishsiz shakli به *be* – old qo'shimchasini tushib qolishi va uning o'rniga نه *na* – inkor yuklamasining qo'yilishi orqali yasaladi. Masalan:

بگو *begu* – ayt
بروید *beravid* – boring

نگو *nagu* – aytma
نروید *naravid* – bormang

Prefiksli yoki qo'shma fe'llarda *na*-inkor yuklamasi prefik yoki otga emas, ko'makchi fe'lga qo'shiladi. Masalan:

بر خیز *bar-xiz* – tur

بر نخیز *bar-naxiz* – turma

بر دار *bar-dor* – ko'tar, ol

بر ندار *bar-nador* – ko'tarma, olma

جواب بده *javob bedeh* – javob ber

جواب نده *javob nadeh* – javob berma

Ba'zan buyruqni kuchaytirish uchun *na*-o'rniga *ma*-inko yuklamasi ham ishlatiladi. Inkorning bu shakli ko'proq pand-nasiha ma'nolaridagi maqollar va poetik asarlarda uchraydi. Masalan:

آنجا که نمک خوردی نمکدان مشکن. *onjo ke namak xo'r di namakdo mashekan* – Tuz yegan yeringda tuzdonni sindirma. (Maqol).

کار امروز را به فردا مگذار. *kor-e emruzro be fardo mago 'zor* – Bugung ishni ertaga qoldirma. (Maqol).

Sodda, prefiksli va qo'shma fe'llarning bo'lishsiz shaklida urg'i doimo *na* va *ma* inkor yuklamalariga tushadi.

Agar fe'l cho'ziq unli *o* bilan boshlangan bo'lsa, *be*-old qo'shimchasi yoki *na*-inkor yuklamasi ketidan bir *y*-y orttirilib yoziladi. Masalan:

آمدن *omadan* – (kelmoq) fe'lining hozirgi zamon fe'l negizi *o*:

بیا *beyo* – kel

نیا *nayo* – kelma

بیاید *beyoyid* – keling

نیاید *nayoyid* – kelmang

آوردن *ovardan* – (keltirmoq) fe'lining hozirgi zamon fe'l negiz اور *ovar*:

بیاور *beyovar* – keltir

بیاور *nayovar* – keltirma

بیاورید *beyovarid* – keltiring

بیاورید *nayovarid* – keltirmang

Agar fe'l *a* yoki *o* qisqa unlisi bilan boshlangan bo'lsa, unga *be*-old qo'shimchasi yoki *na*-inkor yuklamasi qo'shilganda, yozuvda alif harfi tushib qoladi va uning o'rniga bir *y*-y qo'yiladi. Masalan:

انداختن *andoxtan* – (tashlamoq) fe'lining hozirgi zamon fe'l negiz انداز *andoz*:

بینداز *beyandoz* – tashla

نپنداز *nayandoz* – tashlama

بیندازید *beyandozid* – tashlang

نپندازید *nayandozid* – tashlamang

افتادن *o'ftodan* – (yiqilmoq) fe'lining hozirgi zamon fe'l negiz افت *o'ft*:

بیفت *beyo 'ft* – yiqil

نیفت *nayo 'ft* – yiqilma

بیفتید *beyo 'ftid* – yiqiling

نیفتید *nayo 'ftid* – yiqilmang

بودن *budan* – (bo'lmoq, emoaq) fe'lining hozirgi zamon fe'l negizi
باش *bosh*:

Bu fe'ldan buyruq mayli به *be*–old qo'shimchasi qo'shilmay
asaladi. Masalan:

باش *bosh* – bo'l

باشید *boshid* – bo'ling

سلامت باش *salomat bosh* – sog'

سلامت باشید *salomat boshid* – sog'

bo'l

bo'ling

داشتن *doshtan* – (ega bo'lmoq) fe'lining buyruq shakli alohida
ususiyyatga ega bo'lib, fe'lining o'tgan zamon sifatdoshi داشته *doshte*
ilan بودن *budan* fe'lining hozirgi zamon fe'l negizi باش *bosh* ning
irikuvi orqali yasaladi. Masalan:

داشته باش *doshte bosh* – ega bo'l

نداشته باش *nadoshte bosh* – ega bo'lma

داشته باشید *doshte boshid* – ega bo'ling

نداشته باشید *nadoshte boshid* – ega bo'lmang

همیشه به خاطر داشته باشید که شما جوانان بنا کننده ی جامعه نو هستید
hamishe be oter doshte boshid ke sho 'mo javonon-e bano ko 'nande-ye joma'e-ye
o 'u hastid – Hamisha yodingizda bo'lsinki, siz yangi jamiyat qu-
avchi yoshlarsiz.

Agar داشتن *doshtan* fe'li qo'shma yoki prefiksli fe'l tarkibida
o'makchi fe'l bo'lib kelsa, uning buyruq shakli umumiy qoidaga
o'ra yasaladi. Masalan:

دوست داشتن *dust doshtan* – (sevmoq) fe'lining hozirgi zamon fe'l
egizi دوست دار *dust dor*:

دوست بدار *dust bedor* – sev

دوست بدارید *dust bedorid* – seving

دوست ندار *dust nador* – sevma

دوست ندارید *dust nadorid* – sevmang

همیشه دوست خود را *mihan-e xo 'dro hamishe dust bedorid* –
)'z Vataningizni hamisha seving.

Leksik izoh

متوجه شدن *fahm* (hozirgi zamon fe'l negizi فهم *fahm*) va
1. *io 'tavajjeh sho 'dan* fe'llari bir-biriga sinonim bo'lib, *tushunmoq*,

anglamoq ma'nolarini bildiradi. متوجه شدن *mo'tavajjeh sho'da* ko'proq adabiy tilda va فهمیدن *fahmidan* asosan xalq tilida ishlatiladi.

2. واب *po'rseš* so'ziga سوال *so'ol* va پاسخ *poso'x* so'ziga جواب *javob* sinonimdir. Bulardan پرسش va پاسخ *so'zlari* fors tili qoidala asosida yasalgan bo'lib, asosan adabiy tilda, سوال *so'ol* va واب *javob* *so'zlari* esa arabcha *so'zlar* bo'lib, ko'proq xalq tilid ishlatiladi.

3. بفرمایید *befarmoyid* (marhamat, marhamat qiling, buyuring so'zi فرمودن *farmudan* (hozirgi zamon fe'l negizi فرما *farmu* fe'lining II shaxs ko'plikdagi buyruq shaklidir. Ammo u, ko'pincha buyruq fe'li ma'nosidan tashqari hollarda ham ishlatiladi:

بفرمایید *befarmoyid po-ye taxte* – doskaga marhamat qilin (chiqing).

4. روی تخته *ru-ye taxte* – doskaning yuziga, yuzida degan ma'nolarni anglatadi. O'zbek tiliga *doskaga*, *doskada* deb tarjima qilinadi. Masalan:

این جمله را روی تخته بنویسید. *in jo'mle-ro ru-ye taxte benavisid* – B jumlaning doskaga yozing.

5. po-ye taxte – doska yoniga, yonida degan ma'noga eg bo'lib, o'zbek tiliga *doskaga* deb tarjima qilinadi.

po-ye taxte beravid – doskaga chiqing.

بفرمایید *befarmoyid po-ye taxte* – doskaga marhamat qilin (chiqing).

6. سر جای *sar-e joy* birikmasi o'rinda, o'ringa degan ma'nolarni bildiradi. سر *sar* so'zining asl ma'nosi bosh bo'lib, bu yerda predlo vazifasini bajarib kelgan. Masalan:

سر جای خود بنشینید. *sar-e jo-ye xo'd beneshinid* – O'ringizga o'tiring.

7. رفيق *rafiq* – o'rtoqlar so'zi رفيق *rafiq* – o'rtoq so'zidan aragrammatik qoidasi asosida yasalgan ko'plik shaklidir.

1- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Kutubxonadan 2 ta forsha-ruscha lug'at keltiring. Marhama kitobingizni oling. Javob bering, o'tgan darsning mavzusi nima edi. Iltimos qilaman, ertaga bizning uyga keling. Ertaga ishim bor, o'zingiz keling. Bu mashqni doskaga yozing. 20- mashqni daftaringizga ko'chirib yozing. U senga nima javob berdi? O'z daftar va kitob

aringizni oling va stolning ustiga qo'ying. Siz yangi darsni tushun-lingizmi? Doskaga marhamat qiling va bu jumlanı yozing. Fors tili larsida kitob o'qiyimiz, mashq yozamiz va fors tilida so'zlashamiz. Marhamat, o'rningizdan turing va javob bering. Bu hikoyani o'qing va predloglarning ma'nosini aytib bering. Fors tili o'qituvchimiz fors tilini juda yaxshi biladi. Biz uni sevamiz.

2- topshiriq. Quydagi fe'llardan buyruq shakli yasang.

uxlamoq – خوابیدن	o'tirmoq – نشستن
o'rganmoq – فرا گرفتن	boshlamoq – شروع کردن
davom ettirmoq – ادامه دادن	ko'rsatmoq – نشان دادن

3- topshiriq. Nuqtalar o'rniga tegishli predloglarni qo'yib, gap-arni ko'chirib yozing.

دیروز من ... تناتر رفتم. او ... زبان فارسی حرف نمی زند. رفیق عثمانف همیر جمله را ... تخته نوشت. این متن را ... زبان فارسی ... زبان ازبکی ترجمه کنید. ما هر روز ساعت هفت و نیم صبح ... خواب بیدار می شویم. برادر بزرگم ... خانواده ی خوا ... خیابان پوشکین زندگی می کند. وقتی که زنگ می زنند دانشجویان ... جای خوا قرار می گیرند. چرا تو دیروز ... من نیامدی؟ ما قبل ... آغاز درس کتابهای خود را .. کیف در میاوریم و ... میز می گذاریم. دانشیار ... تو چه پرسیدی؟ پدرم امروز ... شهر فرغانه بر می گردد. این نامه را من ... قلم نوشتم. برادر کوچکم ... دبیرستان درس می خواند. چرا تو ... او غر نخواستی؟ پدرم ... دو جلد کتاب فارسی آورد. دانشیار رو .. من کرده گفتم: بفرمایید ... تخته. ما ... جا بر خاستیم و ... دانشیار سلام دادیم. تو کی .. سینما رفتی؟ کیف من ... میز است. رفیق عمروف این حکایت را ... صدای بلند بخوانید! ما ... دانشیار پاسخ دادیم. ما هر روز عصر ... رادیو گوش می دهیم. خانواده و خواهر بزرگم ... پنج نفر عبارت است. همسایه ی ما همیشه بعد از کار ... پدرم شطرنج بازی می کند. دیروز من ... دوستم ... مغازه ی کتابفروشی رفتم. شما ... کجا آمدید؟ من ... منزل آمدم.

4- topshiriq. Maqollarni daftaringizga ko'chirib yozing, tarjima qiling va yod oling.

از نو کیسه، قرض نکن وقتی که کردی خرج نکن.
از آن مترس که های و هو دارد،
از آن بترس که سر به تو دارد.
درد خود را پیش دردمندان بگو.
بد مکن که بد افتی، چاه مکن که خود افتی.

5- topshiriq. Aforizmlarni to'g'ri o'qishga o'rganing va ularni yod oling.

مبین که می گوید ببین چه می گوید.

میازار موری که دانه کش است
 که جان دارد و جان شیرین و خوش است. (فردوسی)
 بی خبر بر خوان کس مهمان مشو
 مهمانت گر رسد پنهان مشو. (فریدالدین عطار)

Lug‘at

چشیدن *cheshidan* (چش *chesh*) – tatimoq
 کندن *kandan* (کن *kan*) – qazimoq, kovlamoq
 چه *chah va choh* – chuqur, quduq
 کشیدن *kashidan* (کش *kash*) – tortmoq, tashimoq, chekmoq
 دانه کش *donekash* – don tashuvchi
 پنهان شدن *penhon sho ‘dan* – yashirinmoq
 ترسیدن *tarsidan* (ترس *tars*) – qo‘rqmoq
 نو کیسه *no ‘u kisse* – yangi boyigan odam
 های و هو *ho-yu hu* – shaldir-shuldur, baqirib-chaqirib
 سر به تو *sar be tu* – pismiq

6- topshiriq. Quyidagi gaplarni o‘qing, tarjima qiling va buyru maylidagi fe’llarni aniqlang.

کتاب و دفتر های خود را از کیف در آورید و روی میز بگذارید.
 احمد، فردا ساعت سه پیش من بیا، با تو کار دارم.
 این کتاب را بخوانید و به من پس بدهید.
 روز های تعطیل بیشتر بخوابید.
 زودتر به خانه برگرد.
 متن این درس را بخوانید و آن را کتاباً ترجمه کنید.
 امروز هوا سرد است. پالتو خود را بپوشید.
 خواهش می کنم، پنجره را باز کنید.
 خواهش می کنم، با صدای بلند حرف نزنید.
 اینجا سیگار نکشید.
 اگر سرتان درد می کند پیش پزشک بروید.
 فردا به خانه ی ما بیا به تئاتر می رویم.
 خواهش می کنم حرف نزنید.
 بفرمایید، پهلوی من بنشینید.
 خواهش می کنم، تخته ی سیاه را پاک کنید.
 خواهش می کنم، چراغ را خاموش کنید.
 تلویزیون را روشن کنید.
 زود باش، وقت دیر است.
 تخته پاک کن را تر کن.

7- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing, tarjima qiling va buyruq shaklidagi fe'llarni aniqlang.

دزد اسب

مرد دهقانی اسب خوبی داشت. شبی همان اسب را از طویله ی او دزدیدند. دهقان در جستجوی اسب به آن طرف و این طرف می رفت. در راه کسی را دید که بر اسب او سوار است. دهقان جلو او را گرفت و فریاد کرد که اسب مال من است. سوار گفت شما اشتباه می کنید. اسب مال من است. دهقان فوراً قبای خود را از تن در آورده بر سر اسب انداخت و از سوار پرسید: اگر اسب مال تو است بگو ببینم کدام چشمش کور است؟ سوار کمی فکر کرده گفت: چشم چپ. دهقان گفت: چشم چپش کور نیست. سوار گفت آری، آری من اشتباه کردم چشم راستش کور است. بعد از این دهقان قبای خود را از سر اسب برداشت و به مردمی که آنجا جمع شده بودند رو کرده گفت: ای مردم ببینید که چشمهای اسب هیچکدام کور نیست. حاضرین از این پیش آمد خندیدند. بدین طریق دروغ دزد معلوم شد. اسب را به صاحبش دادند و دزد را به زندان بردند.

Lug'at

tavile – otxona طویله
jo'sto'ju – qidirish, axtarish جستجو
do'zd – o'g'ri دزد
savor – otliq, minish سوار
fo'uran – tezda, zudlik bilan فوراً
qabo – to'n, chapon قبا
ori – ha آری
rost – o'ng راست
hichko'dom – hech biri هیچکدام
hozerin – hozir bo'lganlar حاضرین
pishomad – voqea, hodisa پیش آمد
bedin tariq – shu tarzda, shu yo'l bilan بدین طریق

O'n ettinchi dars

درس هفدهم

فروشگاه مرکزی پوشاک

دیروز روز تعطیل بود. من با پدرم برای خرید لباس و چیزهای لازم به فروشگاه مرکزی پوشاک رفتم. این مغازه خیلی بزرگ و چند طبقه است. طبقه ی آن چندین شعب دارد. در این شعبه ها کالاهای گوناگون، لباسها و کفشهای مردانه، زنانه و بچگانه می فروشند. وقتی که ما وارد مغازه شدیم پدرم به من گفت: می خواهم برای تو پالتوی زمستانی و کفش، برای خواهرت دستکش و شال گردن و برای خودم پیراهن و یک دست کت و شلوار بخرم. ما اول مغازه را تماشا کردیم و از کالاهای آن دیدن کردیم. در

غازه مشتری زیاد بود و هر یکی از آنها مشغول خرید چیزی بود. در طبقه ی اول درم دو پیراهن برای خود انتخاب کرد و خرید. در شعبه ی دیگر این طبقه برای پدرم یک کراوات راه راه و برای من دو دستمال و یک جفت جوراب خریدیم. بعد رفتیم به طبقه ی دوم. طبقه ی دوم هم چند قسمت داشت: یکی شعبه ی کفش زنانه و دیگری شعبه ی کفش مردانه و سوم شعبه ی کفش بچگانه بود. ما به شعبه ی کفش مردانه رفتیم. پدرم فروشنده گفت: خواهش می کنم، یک جفت کفش سیاه رنگ به ما نشان دهید. فروشنده رای من یک جفت کفش آورد و من آن را پوشیدم. این کفش برای پای من قدری تنگ بود. از فروشنده خواهش کردیم که کفش دیگری به ما نشان دهد. کفش دوم اندازه ی پای من بود. از آن کفش خوشم آمد و آن را خریدیم. سپس برای خریدن پالتو به طبقه ی چهارم رفتیم و شروع به انتخاب پالتوی زمستانی کردیم. فروشنده یک پالتوی زمستانی رایم آورد و به ما نشان داد ولی از آن خوشمان نیامد. خواهش کردیم که پالتوی دیگری بیاورد. فروشنده فوراً پالتویی آورد. از آن خیلی خوشمان آمد و پدرم قیمتش را از فروشنده رسید و پول آن را پرداخت. بعد رفتیم به شعبه ی کت و شلوار. پدرم برای خود یک دستمال و شلوار قهوه ای رنگ خرید. در طبقه ی سوم فروشگاه برای خواهرم دستکش برمی و شال گردن ابریشمی خریدیم. بعد از خرید چیزهای لازم از مغازه بیرون رفتیم و به منزل برگشتیم. مادر و خواهرم از خرید ما خیلی خوششان آمد.

واژه ها

فروشگاه مرکزی *fo 'rushgoh-e markazi – markaziy univermag*
 پوشاک *pushok – kiyim, kiyim-kechak*
 کالا *kolo – tovar, mol*
 کفش *kafsh – oyoq kiyimi, poyabzal*
 فروش *fo 'ruxtan (فروش) – sotmoq*
 دستکش *dastkash – qo'iqop*
 گردن *gardan – bo'yin*
 شال گردن *shol-e gardan – sharf*
 پیراهن *pirohan – ko'ylak*
 شلوار *shalvor – shim*
 کت و شلوار *ko 't-o ' shalvor – kostum-shim*
 دیدن کردن *didan kardan – tomosha qilib ko'rmoq, aylanib ko'rmoq*
 مشتری *mo 'shtari – xaridor, sotib oluvchi*
 کراوات *krovot – galstuk*
 انتخاب کردن *entexob kardan – tanlamoq, saylamoq*
 دستمال *dastmol – dastro'mol*
 جوراب *jurob – paypoq*
 ویژه *vij:e – maxsus, alohida*
 فروشنده *fo 'rushande – sotuvchi*
 قدری *qadri – biroz, ozgina*
 تنگ *tang – tor*
 اندازه *andoze – razmer, o'lchov, daraja*

آمدن *xush omadan* – yoqmoq, xush kelmoq
 پرداختن *pardoxtan* (پرداز *pardoz*) – to‘lamoq
 قهوه ای رنگ *qahveirang* – qahvarang, jigarrang
 هدیه *hadoyo* – sovg‘alar, hadyalar (birligi *hadye*)
 ابریش *abrisho ‘m* – ipak
 بیرون شدن *birun sho ‘dan* – chiqmoq (tashqariga)

GRAMMATIK IZOH

مضارع التزامی *Fe’lning shart-istak mayli* *mo‘zore’-e eltezomi*

Fe’lning shart-istak mayli ikki zamonda keladi:

- 1) Hozirgi-kelasi zamon shart-istak mayli,
- 2) O‘tgan zamon shart-istak mayli.

هزیرگی-کلاسی زامون شارت-ایستاک مایلی

Fors tili grammatikasida مضارع التزامی *mo‘zore’-e eltezomi* deb atalgan bu fe’l shakli rus tilida nashr etilgan ko‘pgina fors tili darslik va grammatikalarida “aorist” deb nomlanadi. Bu grammatik kategoriya shart-istak mayli deb atalsa ham, gapda shart va istakdan oshqqa yana bir qancha ma’nolarni anglatib keladi.

Agar hozirgi-kelasi zamon fe’li biror ish-harakatning bajarilishi uning ekanligini ko‘rsatsa, مضارع التزامی ish-harakat ma’lum shart, istak, imkon, zaruriyat, majburiyat orqali amalga oshishi yoki uning bajarilishi gumon ekanligini bildiradi.

مضارع التزامی hozirgi zamon fe’l negiziga shaxs-son qo‘shimchalari va به *be* – old qo‘shimchasini qo‘shish orqali yasaladi. مضارع التزامی shakl jihatdan hozirgi-kelasi zamonga o‘xshagan bo‘lib, می *mi* – old qo‘shimchasi o‘rniga به *be* – old qo‘shimchasi qo‘yiladi, xolos.

نوشتن *naveshtan* – (yozmoq) fe’lining tuslanishi

مفرد

I shaxs	بنویسم	<i>benavisam</i>	– yozsam, yozay
II shaxs	بنویسی	<i>benavisi</i>	– yozsang
III shaxs	بنویسد	<i>benavisad</i>	– yozsa, yozsin

جمع

I shaxs	بنویسیم	<i>benavisim</i>	– yozsak, yozaylik
II shaxs	بنویسید	<i>benavisid</i>	– yozsangiz
III shaxs	بنویسند	<i>benavisand</i>	– yozsalar, yozsinlar

Sodda fe'llarning مضارع التزامى shaklida urg'u به *be* – old qo'shimchasiga tushadi. Masalan:

benavisam بنویسم *bexonam* بخوانم

Qo'shma fe'llarda به *be* – old qo'shimchasi tushib qolishi ham mumkin. Masalan:

esterohat ko'nam استراحت کنی *esterohat ko'ni* استراحت کنم

Prefiksli fe'llarda به *be* – old qo'shimchasi odatda tushib qoladi.

bar-xostan بر خاستن – (turmoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

I shaxs	بر خیزم	<i>bar-xizam</i>	– tursam, turay
II shaxs	بر خیزی	<i>bar-xizi</i>	– tursang
III shaxs	بر خیزد	<i>bar-xizad</i>	– tursa, tursin

جمع

I shaxs	بر خیزیم	<i>bar-xizim</i>	– tursak, turaylik
II shaxs	بر خیزید	<i>bar-xizid</i>	– tursangiz
III shaxs	بر خیزند	<i>bar-xizand</i>	– tursalar, tursinlar

Prefiksli fe'llarda urg'u prefiksga, qo'shma fe'llarda esa qo'shma fe'lining ot qismidagi so'zning oxirgi bo'g'iniga tushadi. Masalan:

bar-xizam بر خیزم *esterohat ko'nam* استراحت کنم

ning bo'lishsiz shaklida به *be* – old qo'shimchasi tushib qolib, uning o'rniga نه *na* – inkor yuklamasi qo'yiladi. Masalan

مفرد

I shaxs	بگویم	<i>beguyam</i>	– aytsam, aytay
II shaxs	بگویید	<i>beguiy</i>	– aytsang
III shaxs	بگویند	<i>beguyad</i>	– aytsa, aytin

جمع

I shaxs	بگوییم	<i>beguyim</i>	– aytsak, aytaylik
II shaxs	بگویید	<i>beguyid</i>	– aytsangiz
III shaxs	بگویند	<i>beguyand</i>	– aytsalar, aytinlar

Bo'lishsiz shaklda

مفرد

I shaxs	نگویم	<i>naguyam</i>	– aytmasam, aytmay
II shaxs	نگویی	<i>naguyi</i>	– aytmasang
III shaxs	نگوید	<i>naguyad</i>	– aytmasa, aytmasin

جمع

I shaxs	نگوئیم	<i>naguyim</i>	– aytmasak, aytmaylik
II shaxs	نگوئید	<i>naguyid</i>	– aytmasangiz
III shaxs	نگوئند	<i>naguyand</i>	– aytmasalar, aytmasinlar

Qo'shma va prefiksli fe'llarning bo'lishsiz shakli ham shu tarzda yasaladi. Masalan:

کار بکنم	<i>kor beko'nam</i>	بر خیزم	<i>bar-xizam</i>
کار نکنم	<i>kor nako'nam</i>	بر نخیزم	<i>bar-naxizam</i>

مضارع التزامی ning bo'lishsiz shaklida fe'lning sodda, prefiksli yoki qo'shma fe'l bo'lishligidan qat'i nazar, urg'u نه *na* – inkor yuklamasiga tushadi.

مضارع التزامی asosan:

- 1) Orzu-istak bildirgan sodda gaplarda;
- 2) Modal fe'llar va modal so'zlardan so'ng;
- 3) Maqsad ergash gapda;
- 4) To'ldiruvchi ergash gapda;
- 5) Shart ergash gaplarda ishlatiladi.

Bundan tashqari پیش از اینکه *pish az in-ke*, قبل از اینکه *qabl az in-ke*, بعد از آنکه *pas az on-ke*, پس از آنکه (..dan avval, ..dan ilgari); بدون اینکه *bi on-ke*, بی آنکه *ba'd az on-ke* (..dan keyin, ..dan so'ng); bog'lovchilaridan so'ng kelgan gapning kesimi ham مضارع التزامی shaklida bo'ladi.

مضارع التزامی orzu-istak ma'nosini bildirgan gaplarda ish-harakatning bajarilishi gumon ekanligini ko'rsatadi. Bunda gap ko'pincha so'roq ma'nosini bildiradi. Masalan:

این متن را بخوانم؟ *in matnro bexonam* – Bu matnni o'qiymi?

فردا پیش تو بیایم؟ *fardo pish-e to' beyoyam* – Ertaga sening oldingga kelaymi?

پنجره را باز بکنم؟ *panjarero boz beko'nad* – Derazani ochsinmi?

Ba'zi hollarda به *be* – old qo'shimchasi tushib qolishi ham mumkin. Masalan:

؟گویم که خود را به درد دارم، کجا روم و درد خود را به که گویم؟ *che ko 'nam, ko 'jo ravam va dard e xo 'dro be ke guyam?* – Qayerga boray, nima qilay va dardimn kimga aytay?

Modal fe'llar va modal so'zlar

Fors tilida asosan 3 ta modal fe'l bor:

خواستن *xostan* خوا *xoh* – xohlamq, istamoq

توانستن *tavonestan* توان *tavon* – qodir bo'lmoq, qila olmoq

بایستن *boyestan* بای *boy* – kerak bo'lmoq, zarur bo'lmoq

Bu mustaqil leksik ma'nodagi fe'llar gapda qo'shimcha moda ma'noni anglatib keladilar. Bu holda yuqoridagi modal fe'llar o'zlarining asosiy leksik ma'nolarini yo'qotib, yetakchi fe'lning ma'nosiga qo'shimcha ma'no beradilar.

Gapda modal fe'l yetakchi fe'l bilan birga semantik jihatdan bi butunlikni tashkil qiladi. Modal fe'llardan so'ng kelgan yetakchi fe' doimo مضارع التزامی shaklida bo'ladi.

1. خواستن *xostan* (خوا *xoh*) modal fe'li yetakchi fe'ldan anglashilgan ish-harakatni bajarishga xohish, istak borligini bildiradi. Masalan:

من می خواهم فردا به تئاتر بروم. *man mixoham fardo be teotr beravam* – Men ertaga teatrga bormoqchiman.

دوستم می خواهد زبان فارسی را یاد بگیرد. *dustam mixohad zaban-e forsire yod begirad* – Do'stim fors tilini o'rganmoqchi (o'rganishni istaydi).

Modal fe'llar gapda bevosita egadan so'ng, yetakchi fe'l esa jumla oxirida kelib, har ikkalasi ham ega bilan shaxs va sonda moslashadi.

مفرد

من می خواهم این کتاب را بخوانم *man mixoham in ketobro bexonam* – Men bu kitobni o'qimoqchiman.

تو می خواهی این کتاب را بخوانی *to 'mixohi in ketobro bexoni* – Sen bu kitobni o'qimoqchisan.

او می خواهد این کتاب را بخواند *u mixohad in ketobro bexonad* – U bu kitobni o'qimoqchi.

جمع

mo mixohim in ketobro bexonim – Biz bu kitobni o'qimoqchimiz.

sho 'mo mixohid in ketobro bexonid – Siz bu kitobni o'qimoqchisiz.

onho mixohand in ketobro bexonand – Ular bu kitobni o'qimoqchilar.

2. *tavonestan* (توان *tavon*) modal fe'li yetakchi fe'ldan anglashilgan ish-harakatni bajara olishni, bajarishga qodirlikni, shu ishni bajara olishlikka imkon borligini bildiradi. Masalan:

man mitavonam be zabon-e forsi harf bezanam – Men fors tilida so'zlasha olaman.

u mitavonad in jo'mlero be forsi tarjo'me beko'nad – U bu jumlanı forschaga tarjima qila oladi.

3. *boyestan* (بای *boy*) modal fe'li yetakchi fe'ldan anglashilgan ish-harakatni bajarish kerakligini, zarurligini bildiradi. Masalan:

mo boyad soat-e chahor be varzeshgoh beravim – Biz soat to'rtida stadiongaga borishimiz kerak.

u boyad injo beyoyad – U bu yerga kelishi kerak.

Modal ma'nodagi fe'llarning bo'lishsiz shaklida *na* – inkor yuklamasi modal fe'lga qo'shiladi. Masalan:

man holo namixoham shatranjbozi beko'nam – Men hozir shaxmat o'ynashni istamayman (shaxmat o'ynashga xohishim yo'q).

chero to' namixohi nohor bexo'ri – Nega sen ovqatlanishni xohlamayapsan?

emruz man namitavonam sar-e dars beyoyam – Men bugun darsga kela olmayman.

to' naboyad in korro beko'ni – Sen bu ishni qili-shing kerak emas.

(bormoq) fe'lining modal fe'llar bilan tuslanishi.

مفرد

bormoqchiman. – Men bormoqchiman.

bormoqchisan. – Men bormoqchisan.

bormoqchi. – Men bormoqchi.

جمع

bormoqchimiz. – Biz bormoqchimiz.

bormoqchisiz. – Siz bormoqchisiz.

bormoqchilar. – Ular bormoqchilar.

مفرد

bora olaman. می توانم بروم.
bora olasan. می توانی بروی.
bora oladi. می تواند برود.

مفرد

borishim kerak. باید بروم.
borishing kerak. باید بروی.
borishi kerak. باید برود.

mixostam uro bebinam – Uni ko‘rmoqchi edim.
to‘che mixosti beguyi – Sen nima demoqchi eding?

بايستن *boyestan* modal fe'lidan anglashilgan ma'no o'tgan zamon-
ga oid bo'lsa, bu fe'lning shaxs va sonda o'zgarmaydigan بايستی
boyisti, بايست *boyist*,

miboyist می بایست, *miboyisti* می بایستی shakllari qoʻllanadi
Masalan:

onho miboyisti soat-e do ' beyoyand – Ulai
soat ikkida kelishlari kerak edi.

Ba'zan بایستن *boyestan* modal fe'lining باید *boyad* va بایستی *boyisti* shakllaridan keyin kelgan etakchi fe'l o'tgan zamon davom fe'l shaklida ham kelishi mumkin. Masalan:

mo boyesti dar hayot-e doneshgol jam' misho'dim – Biz institutning hovlisida yig'ilishimiz kerak edi. Lekin bu ma'nodagi gaplarda *boyesti jam' misho'dim* birikmasi o'rnida ko'pincha yetakchi fe'l ضارع التزامی shaklida qo'llanadi. Masalan:

mo boyesti dar hayot-e doneshgoh ma bایستی در حیاط دانشگاه جمع بشویم.
jam' beshavim – Biz institutning hovlisida yig'ilishimiz kerak edi.

Eslatma! Ba'zan باید *boyad* ning sinonimi sifatida بایست *boyist*, بایستی *boyisti* shakllari ham ishlatiladi. Masalan:

boyad beyoyad, *boyest beyoyad*, *boyest* بایستی بیاید, *beyoyad* birikmalarining har uchchalasi ham *kelishi kerak* deb tarjima qilinadi.

Fors tilida yana modal ma'noni anglatadigan bir necha fe'l, so'z va so'z birikmalari mavjuddir. Bunday so'zlar odatda gap boshida kelib, gap bo'laklari bilan grammatik aloqada bo'lmaydilar.

Quyidagi modal so'zlarga ahamiyat bering:

شاید *shoyad* – ehtimol, balki, shoyad

ممکن است *mo'mken ast* – mumkin, ehtimol

ممکن نیست *mo'mken nist* – mumkin emas

احتمال دارد *ehtemol dorad* – ehtimol, ehtimolki, balki

احتمال نمی رود *ehtemol namiravad* – bo'lishi mumkin emas

Bu modal so'zdan keyin kelgan gapning kesimi doimo مضارع التزامی shaklida bo'ladi. Masalan:

هوا سرد است شاید برف بیارد *havo sard ast shoyad barf beborad* – Havo sovuq, ehtimol qor yog'ar.

ممکن است بعد از چند ماه کار علمی خود را پایان برساند *mo'mken ast ba'd az chand moh kor-e 'elmi-ye xo'dro be poyon berasonad* – Bir necha oydan keyin o'z ilmiy ishini tamom qilishi mumkin.

ممکن نیست او هر روز درس خود را حاضر نکند. *mo'mken nist u har ruz dars-e xo'dro hozir nako'nad* – U har kuni darsini tayyorlamasligi mumkin emas.

احتمال دارد موقع تعطیلات زمستانی به شهر دوشنبه برویم. *ehtemol dorad mo'uve'e ta'tilot-e zemestoni be shahr-e dushanbe beravim* – Ehtimol, qishki ta'til vaqtida Dushanba shahriga borarmiz.

احتمال نمی رود تا فردا او را ببینیم. *ehtemol namiravad to fardo uro bebinam* – Ertagacha uni ko'rishim ehtimoldan uzoq (uni ko'rmasam kerak).

مضارع التزامی ning ergash gaplarda ishlatilishi haqida keyingi darslarda, ergash gaplar bahsida aytib o'tamiz.

خوش آمدن *xo'sh omdan* fe'lining tuslanishidagi xususiyatlar

خوش آمدن *xo'sh omdan* qo'shma fe'li *yoqmoq* deb tarjima qilindi va tuslanishda quyidagi ikki xususiyatga ega bo'ladi:

1. خوش آمدن *xo'sh omdan* fe'li tuslanganda, qo'shma fe'lining ot qismi خوش *xo'sh* egalik affiksini qabul qilib, ko'makchi fe'l *omadan* esa doimo III shaxs birlik shaklida keladi.

omadan ko'makchi fe'li gapning ma'nosiga qarab turli zamon shaklida kelishi mumkin. Masalan:

خوشم آمد *xo'sham omd* – menga yoqdi.

خوشم می آید *xo'sham miyoyad* – menga yoqadi, menga yoqyapti.

2. خوش آمدن *xo 'sh omadan* qo'shma fe'li boshqargan to'ldiruvchi yani yoqish obyekti bo'lgan so'z *az* predlogini qabul qilib keladi Masalan:

مفرد

az in film xo 'sham omad – Bu film menga yoqdi.
az in film xo 'shat omad – Bu film senga yoqdi.
az in film xo 'shash omad – Bu film unga yoqdi.

جمع

az in film xo 'shemon omad – Bu film bizga yoqdi.
az in film xo 'sheton omad – Bu film sizga yoqdi.
az in film xo 'sheshon omad – Bu film ularga yoqdi.

xo 'sh omadan fe'lining tuslanishida urg'u qo'shma fe'lining ot qismiga tushadi.

az in qalam xo 'sham omad – Bu ruchka menga yoqdi.

az in pirohan xo 'sheton miyoyad – Bu ko'ylak sizga yoqadimi?

az zabon-e forsi xeyli xo 'sham miyoyad – Fors tili menga juda yoqadi.

xo 'sh omadan fe'lining bo'lishsiz shakli *na* – inkor yuklamasini ko'makchi fe'lga qo'shish orqali hosil bo'ladi. Bunda urg'u *na* – inkor yuklamasiga tushadi.

az javob-e u xo 'sham nayomad – Uning javobi menga yoqmadi.

az in harf xo 'shash nayomad – Bu gap unga yoqmadi.

انه – one suffiksi haqida

Fors tilida *انه* – *one* suffiksi otlarga qo'shilib, ulardan nisbiy sifat yasaydi. Masalan:

zan – ayol, xotin *zanone* – ayollarga tegishli, ayollarga xos
لباس *lebos-e zanone* – ayollar kiyimi

mard – erkak *mardone* – erkaklarga tegishli, erkaklarga xos
کفش *kafsh-e mardone* – erkaklar poyabzali

didan kardan fe'li haqida دیدن کردن

didan kardan qo'shma fe'li o'zbek tilida (bir narsani) 'omosha qilib ko'rmoq, aylanib ko'rmoq, tomosha qilmoq degan na'nolarni bildiradi.

Gapda دیدن کردن qo'shma fe'li boshqargan to'ldiruvchi, ya'ni ko'rish obyekti bo'lgan so'z az predlogi bilan keladi. Masalan: namoyandegon-e coreji az muze va teotrho-ye toshkand didan kardand – Chet el delegatlari Toshkentning muzey va teatrlarini tomosha qildilar. diruz man bo xoharam az namoyeshgoh-e san'ati-ye eron didan kardim – Kecha men singlim bilan Eron sanoat ko'rgazmasini aylanib tomosha qildik.

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarni shaklida tuslang. مضارع التزامی

دیدن حرف زدن آمدن فرا گرفتن

2- topshiriq. Quyidagi savollarga javob bering.

- دیروز شما با پدرتان کجا رفتید؟
- آن فروشگاه چگونه بود؟
- در طبقات فروشگاه چه چیزهایی می فروشد؟
- وقتی که شما وارد مغازه شدید پدرتان به شما چه گفت؟
- در مغازه مشتریان مشغول چه کاری بودند؟
- در طبقه ی اول پدرتان چه چیزی خرید؟
- در شعبه ی دیگر طبقه ی اول شما چه خریدید؟
- در طبقه ی دوم چه چیزهایی فروخته می شود؟
- در شعبه ی کفشفروشی پدرتان به فروشنده چه گفت؟
- فروشنده برای شما چه چیزی آورد؟
- شما برای خرید پالتو کجا رفتید؟
- در طبقه ی چهارم چه چیزی را انتخاب کردید؟
- از پالتوی زمستانی خوشتان آمد یا نه؟
- بعد از خرید چیزهای لازم شما چه کردید؟
- از خرید شما مادرتان خوش آمد یا نه؟
- عصر آن روز شما مشغول چه کاری بودید؟
- روز تعطیل شما چطور گذشت؟

3- topshiriq. Quyidagi jumalalarda qavs ichida berilgan fe'lini kerakli shaxs va sonlarga qo'yib ko'chirib yozing. خوش آمدن

من از این کراوات (خوش آمدن). تو از این کفش (خوش آمدن)؟ تو از رنگ کفش (خوش نیامدن)؟ خواهرتان چرا از شال گردن ابریشمی (خوش نیامدن)؟ من از موسیقی

یرانی خیلی (خوش آمدن). مادرم از هدیه ی من (خوش آمدن). آیا، از این شلوار (خوش آمدن)؟ از کدام شهر تاشکند بیشتر (خوش آمدن)؟ از موزه ی صنعتی ازبکستان (خوش آمدن)؟ از خرید من (خوش نیامدن). از این دستکش برادرت (خوش آمدن)؟ مادرم از پالتوی من (خوش نیامدن). از کیفتان (خوش آمدن). از کدام اتاق بیشتر (خوش آمدن)؟ از اتاق من یا از اتاق برادرم. از کدام زبان بیشتر (خوش آمدن)؟ از زبان نارسى یا عربى؟ چرا از این پیراهن (خوش نیامدن)؟ چرا از کلاه من (خوش نیامدن)؟ ز این فیلم (خوش آمدن)؟ خیر، از این فیلم (خوش نیامدن). از کدام فصلهای سال بیشتر (خوش آمدن)؟ از فصل بهار بیشتر (خوش آمدن).

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Men bu kitobni sotib olmoqchiman. Biz ertaga teatrqa bormoqchimiz. Siz arab tilida soʻzlasha olasizmi? Men yangi arab filmini koʻrmoqchiman. Choy quyaymi? Men ketishim kerak. Men rus va fors tillarida gaplasha olaman. Darsdan soʻng qayerga bormoqchisiz? Men magazindan 1ta galstuk va 2 ta sharf sotib olmoqchiman. Otam singlim uchun bir juft ayollar tufilisini sotib olmoqchi. Ular “Toshkent” mehmonxonasida yashaydilar. Men bu maqolani tarjima qila olmayman. Doʻstim Eron yozuvchisining bu hikoyasini oʻzbekchaga tarjima qilmoqchi. Oʻqituvchilar va maktab oʻquvchilari istirohat bogʻiga borishmoqchi. Kelasi yili oʻrtogʻim Samarqand shahriga bormoqchi. Men albatta uni koʻrishim kerak. Sen kutubxonadan qanaqa kitob olmoqchisan? Siz qanaqa jurnal sotib olmoqchisiz? U ikki kundan keyin ilmiy ishini tamom qilmoqchi. Biz oʻz oʻqituvchimiz bilan fors tilida gaplasha olamiz. Siz forscha gaze-tangizni menga bera olasizmi? Sizga Oʻzbekistonning qaysi shaharlari yoqadi? Bugun biznikiga Fargʻonadan qarindoshlar kelishmoqchi. Men uni fakultetda koʻra olmadim. Oʻz lugʻatimni senga beraymi? Men bugun sizni uyga taklif qila olmayman. Bizning fors tili oʻqituvchimiz Umar Xayyom ruboiylarini oʻzbek tiliga tarjima qilmoqchi. Siz fors tilida soʻzlashishni istaysizmi? Nega stadionga borishni istamaysiz? Senga bu kitobni bera olmayman. Ular menga telefon qilishmoqchi. Men radio eshitmoqchiman. Amakim futbol oʻyinini koʻrmoqchi. Siz bu qoʻlyozmani oʻqiy olasizmi? Yoq, men bu qoʻl yozmani oʻqiy olmayman.

5- topshiriq. Qavs ichidagi feʼllarni tegishli shaxs va sonlarga qoʻyib gaplarni koʻchirib yozing.

من می خواهم ترا (دیدن). پدرم می تواند این نسخه خطی را (خواندن). او فردا باید پیش من (آمدن). ما نمی توانیم به زبان انگلیسی (حرف زدن). دوستم نمی خواهد امروز به ورزشگاه (رفتن). او می خواهد مارا به خانه خود (دعوت کردن). برادر بزرگم

می خواهد زبان عربی را (یاد گرفتن). آیا شما می توانید لغت خود را به من (دادن)؟ من می خواهم از شما چیزی (پرسیدن). آنها هنوز نمی توانند به زبان فارسی (پاسخ دادن). شما نباید این کار را (کردن). تو خیلی خسته شدی، تو باید (استراحت کردن). او می خواهد این کفش را (خریدن). شاید فردا هوا گرم (شدن). احتمال می رود او از این دستکش (خوش آمدن). تو خواستی کجا (رفتن)؟ من خواستم به مغازه ی کتابفروشی (رفتن). شما چه خواستید (گفتن)؟ من خواستم از شما چیزی (پرسیدن). او چه چیزی می خواست (خریدن)؟ او می خواست یک دست پیراهن ابریشمی و کراوات راه راه (خریدن). ببخشید، من نتوانستم دیروز به شما (تلفن کردن). او هم باید این داستان را (خواندن). تو می توانی فردا ساعت پنج پیش من (آمدن). پیش از حرکت ما باید کمی (استراحت کردن). او باید از برادرش نامه (گرفتن). من می خواستم (آمدن) ولی نتوانستم. اگر شما می خواهید به ایران (رفتن) باید زبان فارسی را خوب (یاد گرفتن). سر درس همه ی دانشجویان باید به زبان فارسی (حرف زدن). احتمال می رود فردا باران (باریدن). ممکن است آنها بعد از دو هفته (برگشتن). احتمال نمی رود از این پالتو (خوش آمدن).

6- topshiriq. Qavs ichida berilgan modal fe'llarni tegishli shaxs va son shakliga qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing va ularni o'zbek tiliga tarjima qiling.

من (توانستن) بوسیله این اتوبوس به مرکز شهر برسم؟ تو (خواستن) از موزه و پارکهای شهر دیدن کنی؟ ما (بایستن) هر روز صبح ده‌پانزده دقیقه ورزش کنیم. شما (توانستن) کفش تازه ی خود را به من نشان بدهید؟ من (توانستن) با شما برای هواخوری به اطراف شهر بروم. او (نتوانستن) این متن را بدون فرهنگ ترجمه بکند. من (خواستن) شما را به تأثیر دعوت کنم. او (خواستن) برای خود یک دست کت و شلوار بخرد. تو (بایستن) این کار را دیروز می کردی. ما (خواستن) روز تعطیل به ماهی گیری برویم. من دیروز (نتوانستن) پیش او بیایم چونکه وقت نداشتم. پدرم (توانستن) این نسخه خطی را بخواند. او (بایستن) فردا پیش من بیاید. ما (نتوانستن) به زبان انگلیسی حرف بزنیم. دوستم (نخواستن) امروز به ورزشگاه برود. آیا شما (توانستن) لغت خود را به من بدهید؟ برای آنکه زبان فارسی را خوب بدانیم (بایستن) زیاد کار بکنیم. من (خواستن) کمی استراحت کنم. اگر (خواستن) سر درس دیر نکنی (بایستن) ساعت هفت صبح از خواب بر خیزی.

7- topshiriq. Quyidagi birikma va jumlalarni fors tiliga tarjima qiling.

Havo sovib ketdi. Oynani yopaymi? Mayli, u ham kelsin (kela qolsin). Kech bo'ldi, televizorni yoqaymi? Bu jumla juda qiyin. Sizga yordam beraymi? Havo bulut, yomg'ir yog'sa kerak. Bugun dam olish kuni. Do'stim biznikiga kelsa kerak. Qorong'i tushdi, chiroqni yoqaymi? Bu tufli senga yoqdimi? Ha, juda yoqdi. Men uni sotib olmoqchiman.

Ehtimol, tushdan so'ng havo ochilib ketar. Bizning uyga kel, kinoga boramiz. Umid qilamanki, u bu jumlanı to'g'ri tarjima qilsa kerak. Bu jumlanı taxtaga yozaymi? Yoq, avval jumlanı o'qi, tarjima qil, so'ng taxtaga yoz. Ahmad, sen taxtaga chiq, xatolarnı tuzat.

8- topshiriq. Quyidagi matnnı o'qing, o'zbek tiliga tarjima qiling va fe'l shakllarini aniqlang.

- خواهش می کنم بفرمایید با چه وسیله ای می توانم به مرکز شهر بروم؟
- شما می توانید به وسیله ی اتوبوس برقی خط یک به مرکز شهر بروید.
- خواهش می کنم بفرمایید ایستگاه اتوبوس برقی کجاست؟
- ایستگاه اتوبوس برقی طرف چپ خیابان است.
- لطفاً بفرمایید اتوبوس خط بیست و پنج کجا می رود؟
- اتوبوس خط بیست و پنج به فرودگاه می رود.
- این چه خیابانی است؟
- این خیابان پوشکین است.
- قیمت بلیط اتوبوس برقی چند است؟
- قیمت بلیط اتوبوس برقی بیست صوم است.
- خواهش می کنم قبلاً بگویید که کی باید پیاده شوم؟
- شما باید بعد از سه ایستگاه پیاده شوید.
- ببخشید، شما در ایستگاه بعدی پیاده می شوید؟
- بله، من در ایستگاه بعدی پیاده می شوم.
- شما با کدام اتوبوس برقی به دانشگاه می روید؟
- من با اتوبوس برقی خط چهار به دانشگاه می روم؟
- این چه ایستگاهی است؟
- این ایستگاه بیرونی است.
- آیا شما سوار تراموای می شوید؟
- نخیر، من تا دانشگاه پیاده می روم.
- من راه را گم کردم، لطفاً بفرمایید چطور می توانم به نمایشگاه آثار هنری بروم؟
- الان بروید به طرف راست، بعد از مغازه ی کتابفروشی بطرف چپ بپیچید، پس
- ز رفتن دویست متر بنای دو طبقه ای بچشم می خورد، همان نمایشگاه آثار هنری است.
- متشکرم، از کمک شما ممنونم.

9- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing va aorist shaklida kelgan fe'llarnı aniqlang.

کسی پیش کاتبی رفت و گفت: نامه ای برای من بنویس. کاتب گفت: پای من درد می کند. آن شخص گفت: من نخواستم ترا جایی بفرستم که چنین عذر می آوری. گفت: این حرف تو راست است ولی هر وقت برای کسی نامه ای می نویسم، مرا دعوت می کنند که آن را بخوانم، زیرا که دیگری خط مرا نمی تواند بخواند.

Lug'at

dard kardan – og'rimoq درد کردن
ferestodan (فرست *ferest*) – yubormoq فرستادن
o'zr ovardan – uzr so'ramoq, uzr keltirmoq عذر آوردن
da'vat kardan – taklif qilmoq, chaqirmoq دعوت کردن
ziroke – chunki زیرا که

O'n sakkizinchi dars

درس هجدهم

ماکیان و تخم طلا

ماکیانی در خانه ی صاحبش تخم طلایی گذاشت. صاحب او چون تخم طلا را دید پنداشت که شکم ماکیان پر از طلا است. به این امید سر ماکیان را برید که تمام طلا را یکمرتبه از شکم ماکیان بیرون نماید. همینکه ماکیان را کشت و شکمش را پاره کرد دید چیزی نیست. پشیمان شد ولی این پشیمانی و تأسف سودی نبخشید. پند بزرگان: کیسه ی پر طمع همیشه خالی است.

واژه ها

ماکیان *mokiyon* – tovuq
تخم *to'xm* – tuxum
صاحب *soheb* – xo'jayin, ega
گذاشتن *go'zoshtan* (ر *go'zor*) – qo'ymoq
پنداشتن *pandoshtan* (ر *pandor*) – o'ylamoq, xayol qilmoq
بریدن *bo'ridan* (ر *bo'r*) – kesmoq, so'ymoq
شکم *shekam* – qorin
امید *o'mid* – umid, ishonch
یکمرتبه *yekmartabe* – birdan, bir'yo'la
نمودن *namudan* (نما *namo*) – ko'rsatmoq, ko'rinmoq
بیرون نمودن *birun namudan* – chiqarmoq, chiqarib olmoq
کشتن *ko'shtan* (کش *ko'sh*) – o'ldirmoq
پاره کردن *pore kardan* – yirtmoq, yormoq
پشیمان شدن *pashimon sho'dan* – pushaymon bo'lmoq
تأسف *ta'asso'f* – afsus, achinish
سودی نبخشید *sudi nabaxshid* – foyda keltirmadi
پند *pand* – pand-nasihat
کیسه *kise* – cho'ntak
طمع *tama'* – ochko'zlik, xasislik, tamagirlik
خالی *xoli* – bo'sh, quruq

GRAMMATIK IZOH

Maqsad ergash gap

Maqsad ergash gap bosh gapdan anglashilgan ish-harakatning maqsadini bildirib keladi.

Ergash gap bosh gap bilan *ke*, *to*, *baroye on-ke* برای اینکه, *baroye in-ke* ergashtiruvchi bog'lovchilar orqali bog'lanadi.

Agar o'zbek tilida avval maqsad ergash gap, keyin bosh gap kelsa, fors tilida aksincha, avval bosh gap, so'ng maqsad ergash gap keladi va ergash gapning kesimi doimo مضارع التزامی shaklida bo'ladi. Bunda *ke*, *to*, bog'lovchilari doimo bosh gapdan so'ng keladi. Masalan:

man be mag'oze-ye ketobfo 'rushî raftam ke ro 'bo 'iyot-e omar xayyomro bexaram – Men Umar Xayyom ruboiylarini sotib olish uchun kitob magaziniga bordim.

u panjarero boz kard to havo-ye o 'toq avaz shavad – Uyning havosi almashsin deb, u derazani ochdi.
onho har ruz varzesh miko 'nand baroye on-ke solem boshand – Ular sog'lom bo'layin deb, har kuni badantarbiya qiladilar.

baroye in-ke bog'lovchilari sinonim bo'lib, birining o'rniida ikkinchisi ishlatilishi mumkin. Bular orasida *ke*, *ko'proq* uchraydi.

To'ldiruvchi ergash gap

To'ldiruvchi ergash gap bosh gapning kesimini to'ldirib keladi. To'ldiruvchi ergash gap odatda bosh gapdan keyin kelib, u bilan *ke*, ergashtiruvchi bog'lovchisi orqali bog'lanadi. Masalan:

hame midonana ke jo 'mhuri-ye o 'zbakeston tarafdor-e so 'lh-e poydor ast – Hamma biladiki, O'zbekiston Respublikasi mustahkam tinchlik tarafdoridir.
ma 'lum sho 'd ke u diruz noxo 'sh na-bud – Ma'lum bo'ldiki, u kecha kasal bo'lmagan.

Leksik izoh

1. چیز *chiz* (narsa) soʻzi aniqsizlik belgisi *ی-yo* ni qabul qilganda چیزی shaklida ishlatilib, gapda kesim boʻlishli shaklda kelsa, *bir narsa* va boʻlishsiz shaklda kelsa, *hech narsa* deb tarjima jilinadi. Masalan:

آورد *u baroye man chizi ovard* – U menga bir narsa olib keldi.

نیآورد *u baroye man chizi nayovard* – U menga hech narsa olib kelmadi.

خریدند *onho az magʻoze chizi xaridand* – Ular nagazindan bir narsa sotib oldilar.

نخریدند *onho az magʻoze chizi naxaridand* – Ular nagazindan hech narsa sotib olmadilar.

2. *poʻr* soʻzi *toʻla, ser, koʻp* degan leksik maʼnolarga ega boʻlib, boshqa soʻzlar bilan birikkanda quyidagi maʼnolarni bildiradi:

a) Ot yoki otlashgan soʻzlar oldida kelib, *koʻp*, *toʻla*, farovonlik maʼnolarini bildirgan sifat yasaydi. Masalan:

آب <i>ob</i> – suv	پر آب <i>poʻr-ob</i> – suvli, sersuv
نور <i>nur</i> – nur	پر نور <i>poʻr-nur</i> – nurli

b) *poʻr* soʻzi *az* predlogi bilan birga kelganda, biror narsa bilan toʻlalikni bildiradi. Masalan:

بود *kiseash poʻr az sib bud* – Choʻntagi olma bilan oʻla edi.

بود *u pendosht ke shekam-e mokiyo* *poʻr az telo-st* – U tovuqning qorni tilla bilan toʻla, deb oʻyladi.

1- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

U xat yozish uchun qogʻoz keltirdi. Men doʻstimni koʻrish uchun keldim. U javob berish uchun oʻrnidan turdi. Navbatchi tekstni tarjima qilish uchun kutubxonadan lugʻat keltirdi. Men undan kech soat ettida kelishini iltimos qildim. Biz tushlik ovqat yeyish uchun oshxonaga bordik. Onamga sharf sotib olay deb, sovgʻalar magaziniga bordim. Fors tilini oʻrganish uchun sharq fakultetiga oʻqishga kirdik. Oybekning “Navoiy” romanini sotib olish uchun kitob magaziniga bordim. Dam olish kuni shahar tashqarisiga chiqdik. Arab tilini oʻrganay deb, arabcha lugʻat va arab tili grammatikasini sotib oldim. Onam olma sotib olish uchun meni bozorga yubordi. Dars

tayyorlash uchun kutubxonaga bordim. Tog'amning og'li universitetda o'qish uchun Toshkent shahriga keldi. Ukam mendan kechirim so'rash uchun keldi. Do'stim o'z maqolasini yozish uchun kutubxonadan bir nechta kitob oldi. Men bu jumlani yozish uchun doskaga chiqdim. Biz ma'ruza eshitish uchun zalga kirdik. Hijolat bo'lmasin deb, bu gapni unga aytmadim. O'zbekiston tarixiy yodgorliklarini ko'rish uchun Samarqand shahriga bordim. Futbol o'yini ko'rish uchun stadiongga bordik.

2- topshiriq. Savollarga javob bering.

- ماکیان در خانه ی صاحبش چه گذاشت؟
- ماکیان در کجا تخم طلا گذاشت؟
- صاحب ماکیان چون تخم طلا را دید چه پنداشت؟
- صاحب ماکیان چه کرد؟
- به چه امید سر ماکیان را برید؟
- همین که ماکیان را کشت و شکمش را پاره کرد چه دید؟
- در شکم ماکیان طلا بود یا نه؟
- چرا صاحب ماکیان از کشتن ماکیان پشیمان شد؟
- آیا این پشیمانی و تأسف سودی بخشید؟
- بزرگان چه گفته اند؟
- چرا کیسه ی پر طمع خالی است؟

3- topshiriq. O'tilgan darslarda berilgan leksik materialdan foydalanib, maqsad va to'ldiruvchi ergash gaplarga 10 tadan gap tuzing

4- topshiriq. Matnni o'qing, o'zbekchaga tarjima qiling, maqsad va to'ldiruvchi ergash gaplarni aniqlang.

این لغت را به او دادم که او هم از آن لغت استفاده کند.
من به مادرم کمک کردم تا مادرم خسته نشود.
دانشجو تخته پاک کن را تر کرد تا تخته را پاک کند.
دانشجویان و استادان در تالار جمع شدند برای اینکه به گزارش رئیس دانشگاه گوش دهند.

من به خانه ی دوستم آمدم برای آنکه او را به سینما دعوت کنم.
کشیك، پنجره ی کلاس را باز کرد تا هوای کلاس عوض شود.
احمد از کتابخانه لغت فارسی به ازبکی آورد که این متن را ترجمه کند.
من فردا به خانه ی تو می آیم تا درس فردا را باهم حاضر کنیم.
او از خواب زودتر بیدار شد تا سر درس دیر نکند.
دانشیار واژه های تازه را روی تخته نوشت که دانشجویان یاد بگیرند.
من دیدم که او به خانه داخل شد.
او از من خواهش کرد که این کتاب را به کسی ندهم.

مگر او به تو نگفت که امروز درس ساعت هشت و نیم شروع می شود؟
 دخترم گفت که زبان فارسی شیرین است و آن را خیلی دوست دارم.
 احمد مگر نمی دانست که من مریضم و سر درس نمی آیم.

5- topshiriq. Quyidagi maqollarni o‘qing, yod oling, maqsad va o‘ldiruvchi ergash gaplarni aniqlang.

آدمم که ابرویش را درست کنم چشمش را در آوردم.
 در را زدم تا دیوار بشوند.
 از آن مترس که های و هو دارد از آن بترس که سر به تو دارد.
 رنج بکش تا به گنج برسی.
 اگر خواهی که راز تو دشمن نداند به دوست خود مگو.

Lug‘at

ابرو *abru* – qosh
 در آوردن *dar- ovardan* – o‘yib chiqarmoq
 های و هو دارد *ho-yo ‘-hu dorad* – shaldir-shuldur qilib yuradigan
 شنیدن *shenidan* – eshitmoq
 در زدن *dar zadan* – eshik qoqmoq
 سر به تو *sar be tu* – boshi ichida, pismi (odam)
 رنج کشیدن *ranj keshidan* – zahmat chekmoq, qiynalmoq
 گنج *ganj* – xazina
 راز *roz* – sir, roz

6- topshiriq. Matnni o‘qing va o‘zbekchaga tarjima qiling.

همکار عزیز

گدایی در خانه ای رفت و گفت:
 – برای رضای خدا یک مقدار پول به من بدهید، نان بخرم. صاحب خانه از داخل
 خانه صدا زد:
 – نداریم.
 – پس یک تکه نان به من بدهید.
 – نداریم.
 – یک لقمه غذای شب مانده به من بدهید.
 – نداریم.
 – کمی میوه به من بدهید.
 – نداریم.
 – پس یک قطره آب به من بدهید.
 – نداریم.
 – پس بابا چرا معطلی، تو هم بیا با هم برویم گدایی!

Lug'at

همکار *hamkor* – birga ishlovchi, hamkor
 برای رضای خدا *baro-ye rezo-ye xo 'do* – xudo haqi
 یک مقدار *yek miqdor* – ozgina
 صدا زدن *sedo zadan* – qichqirmoq, chaqirmoq
 تکه *teke* – burda, parcha
 صاحب خانه *soheb-e xone* – uy egasi
 داخل *doxel* – ichkari
 لقمه *lo 'qme* – osham, bir yeyishlik
 غذای شب مانده *g 'azo-ye shab monde* – kechagi qolgan ovqat
 کمی *kami* – ozgina
 قطره *qatre* – tomchi, qatra
 بابا *bobo* – amaki, bobo
 معطلی *mo 'attali* – to'xtab turibsan, bekor qarab o'tiribsan

7- topshiriq. Quyidagi fe'llarning hozirgi zamon negizini kitob oxirida berilgan ilovadan toping va ularni yod oling.

آوردن <i>ovardan</i>	خریدن <i>xaridan</i>	فرستادن <i>ferestodan</i>
شنیدن <i>shenidan</i>	شستن <i>sho 'stan</i>	شدن <i>sho 'dan</i>
گذاشتن <i>go 'zoshtan</i>	بردن <i>bo 'rdan</i>	گذشتن <i>go 'zashtan</i>
گفتن <i>go 'ftan</i>	نمودن <i>namudan</i>	بریدن <i>bo 'ridan</i>
دیدن <i>didan</i>	رسیدن <i>rasidan</i>	گرفتن <i>gereftan</i>
ساختن <i>soxtan</i>	سوختن <i>suxtan</i>	زدن <i>zadan</i>
خوابیدن <i>xobidan</i>	کاشتن <i>koshtan</i>	دانستن <i>donestan</i>

8- topshiriq. Qavs ichida berilgan fe'llarni tegishli zamonga qo'yib jummalarni ko'chirib yozing.

دانشجویان بعد از درس به تالار قرائت رفتند تا درس فردا را (حاضر کردن).
 رای آنکه این مقاله را (ترجمه کردن) او از لغت فارسی به روسی استفاده کرد. دوستم
 ه خانه ی ما آمد که به من روز تولدم را (تبریک گفتن). من فرهنگ خود را به تو
 سی دهم تا تو هم از آن (استفاده کردن). برای آنکه دانشجویان زبان فارسی را خوب
 دانستن) باید بیشتر با استاد خود به زبان فارسی گفتگو کنند. من پیش تو می آیم برای
 نکه درس فردا را باهم (حاضر کردن). خواهرم آهسته داخل اتاق شد تا بچه هارا
 بیدار نکرده). برای آنکه سالم (بودن) هر روز صبح ورزش بکنید. دیروز به مغازه ی
 مدایا رفتم تا برای مادرم شال گردن (خریدن). برای آنکه مادرم (خسته شدن) در شستن
 ظروف ها به او کمک کردم. زود از خواب بیدار شدم برای اینکه سر درس (دیر
 کردن). دانشیار موضوع درس را دو باره توضیح داد تا دانشجویان درس را بهتر
 فهمیدن). تو هم بیا به منزل تا با هم به گردش برویم. من به شهر سمرقند رفتم تا از آثار
 تاریخی آن شهر را (دیدن کردن).

چوپان دروغگو

چوپان جوانی بسیار دروغ می گفت و همیشه به دروغ فریاد می کرد که به مر کمک کنید و گوسفندانم را از چنگال گرگ رها کنید. مردم از هر طرف با چوب و تنگ به کمک او می رفتند و چون نزدیک می شدند می دیدند که چوپان دروغ گفته است. سپس مردم رنجیده پی کار خود می رفتند. اتفاقاً شبی چند گرگ به گوسفندان ا حمله کردند. بیچاره چوپان هر چه داد می زد و مردم را به کمک می خواند هیچ کس ب دادش نمی رسید زیرا آنها خیال می کردند که چوپان باز دروغ می گوید. در نتیج گرگها چندین رأس از گوسفندانش را دریدند و خودش را هم هلاک کردند.

واژه ها

عاقبت *oqebat – oqibat, natija*

دروغگو *do 'rug 'gu – yolg'onchi*

چوپان *chupon – cho'pon*

جوار *javon – yosh, yigit*

درو *do 'rug ' – yolg'on*

به دروغ فریاد کرد *be do 'rug ' faryod kardan – yolg'ondan faryod*

to'tarmoq

کمک کرد *ko 'mak kardan – yordam qilmoq, yordam bermoq*

گوسفند *gusfand – qo'y*

چنگال *changol – changal*

رها کرد *raho kardan – qutqarmoq, ozod qilmoq*

چوب *chub – kaltak, yog'och, tayoq*

تنگ *to 'fang – miltiq*

رنجید *ranjidan – xafa bo'lmoq, ranjimoq*

رنجید *ranjide – xafa bo'lib*

اتفاقاً *ettefoqan – to'satdan*

گرگ *go 'rg – bo'ri*

داد زد *dod zadan – dodlamoq, baqirmoq*

کس *kas – kishi, odam*

هیچ کس *hich kas – hech kim*

زیر *ziro – chunki*

رأس *ra's – bosh*

درید *daridan (dar) – yirtmoq, pora-pora qilmoq*

GRAMMATIK IZOH

O'tgan zamon davom fe'li ماضی استمراری *mozi-ye estemrori*

O'tgan zamon davom fe'li ish-harakatning o'tgan zamond boshlanib, tugallanmaganligini yoki harakatning takroriy ravishd bajarilib kelganligini bildiradi.

O'tgan zamon davom fe'li o'tgan zamon fe'l negizi oldiga *می* *mi* old qo'shimchasi va oxiriga shaxs-son qo'shimchalarini qo'shis orqali yasaladi. Masalan: رفتن *raftan* – (bormoq) fe'lining o'tgan zamon negizi رفت *raft* bo'lib, tuslanganda quyidagi shakllard bo'ladi.

مفرد

من می رفتم *man miraftam* – Men borar edim, borardim.

تو می رفتی *to 'mirafti* – Sen borar eding, borarding.

او می رفت *u miraft* – U borar edi, borardi.

جمع

ما می رفتیم *mo miraftim* – Biz borar edik, borardik.

شما می رفتید *sho 'mo miraftid* – Siz borar edingiz, borardingiz.

آنها می رفتند *onho miraftand* – Ular borar edilar, borardilar.

O'tgan zamon davom fe'lida urg'u ikkita bo'lib, asosiy kuchl urg'u *می* *mi* – old qo'shimchasiga va ikkinchi kuchsizroq urg'u shaxs-son qo'shimchalariga tushadi.

Prefiksli va qo'shma fe'llarda *می* *mi* – old qo'shimchasi ko'makchi fe'lga qo'shiladi.

بر گشتن *bar-gashtan* – qaytmoq

بر می گشتم *bar-migashtam* – qaytar edim

گردش کردن *gardesh kardan* – aylanib yurmoq

گردش می کردم *gardesh mikardam* – aylanib yurar edim

Misollar:

چوپان جوانی بسیار دروغ می گفت. *chupon-e javoni besyor do 'rug' mi go 'ft* – Bir yosh cho'pon ko'p yolg'on gapirar edi.

روزهای تابستان بیرون شهر می رفتیم و در آنجا استراحت می کردیم. *ruzho-y tobeston birun-e shahr miraftim va dar onjo esterohat mikardim* – Yoz kunlari shahardan tashqariga chiqardik va u yerda dam olardik.

وقتی که رفیقم آمد من نامه می نوشتم. *vaqti ke rafiqam omad man nom minaveshtam* – ●rtog'im kelgan vaqtda, men xat yozayotgan edin (yozar edim).

O'tgan zamon davom fe'lining bo'lishsiz shakli bo'lishli shakli-agi *mi* – old qo'shimchasi oldiga *na* – inkor yuklamasini kelirish orqali yasaladi.

namiraftam – bormas edim, bormasdim

namididim – ko'rmas edik, ko'rmasdik

bar-namigasht – qaytmas edi, qaytmasdi

sigor namikashid – papiros chekmas edi, chekmasdi

O'tgan zamon davom fe'lining bo'lishsiz shaklida urg'u *na* – inkor yuklamasiga o'tadi. Masalan:

namixondam – O'qimas edim.

u kor namikard – U ishlamas edi.

Numerativlar

Fors tilida miqdor bildiruvchi sonlar odatda numerativ deb ataluvchi yordamchi so'zlar bilan qo'llanib, predmetning son-miqdori ta'kidlanishini, donasini anglatadi. Numerativlar son va sanaluvchi predmetlar nomini bildirgan so'zlar orasiga qo'yiladi. Numerativlardan so'ng izofa qo'yilmaydi. Fors tilida predmetlarning ma'nosi-ga qarab turli numerativlar ishlatiladi. Quyida biz ularning ba'zilarini ko'rsatib o'tamiz.

1. Uy-ro'zg'or va boshqa predmetlar uchun *to* (*ta*, *dona*):

do 'to miz – ikkita stol

panj to medod – beshta qalam

2. Insonlar uchun *nafar*, *tan* (*jon*, *kishi*):

chahor nafar doneshju – to'rtta (to'rt nafar) talaba

se tan do'xtar – uchta qiz

nafar va *tan* numerativlari sanaluvchi predmetsiz ham ishlatilishi mumkin. Bu holda ular numerativlik xususiyatini yo'qotib, nustaqil so'z ma'nosiga ega bo'ladi.

xonevode-ye mo mo'rakkab az panj nafar ast – Bizning oilamiz besh kishidan iborat.

chahor nafar az doneshjuyon dar bore-ye in mo'uzu so'xanroni kardand – Talabardan to'rt kishi shu mavzuda ma'ruza qildilar.

3. Hayvonlar uchun رأس *ra's* (bosh):

ده رأس گوسفند *dah ra's guşfand* – o'n bosh qo'y
هفت رأس گاو *haft ra's gov* – yetti bosh sigir

4. Har turli mashinalar, stanok va avtomobillar uchun دستگاه *dasgoh* (stanok):

چهل دستگاه اتومبیل باری *chehel dastgoh o'to'mo'bil-e bori* – 40 da na yuk tashiydigan avtomobil.

5. Juft predmet uchun جفت *jo'ft*:

یک جفت جوراب *yek jo'ft jurob* – bir juft paypoq
دو جفت کفش *do'jo'ft kafsh* – ikki juft poyabzal

6. Ba'zi kiyimlar uchun دست *dast* (dona, qo'l):

یک دست کت و شلوار *yek dast ko't-o'shalvor* – bitta kostum-shim
دو دست پیراهن *do'dast pirohan* – ikkita ko'ylak

7. Kema, paroxod va samolyotlar uchun فروند *farvand*:

چهار فروند کشتی *chahor farvand kashti* – to'rtta kema
پنج فروند هواپیما *panj farvand havopeymo* – beshta samolyot

8. Uy va imoratlar uchun باب *bob* (eshik):

هشت باب خانه *hasht bob xone* – sakkizta uy

9. Kitoblar uchun جلد *jeld* (jild, dona):

سه جلد کتاب *se jild ketob* – Uch jild kitob.

10. Boshqa ko'pgina predmetlar uchun دانه *done* (dona):

پنج دانه سیب *panj done sib* – besh dona olma
ده دانه قلم *dah done qalam* – o'n dona ruchka

Leksik izoh

به دروغ *be do'rug'* – *be* predlogi orqali yasalgan ravish bo'lib, o'zbek tiliga *yolg'ondan* deb tarjima qilinadi.

به دروغ گفت *be do'rug' go'ft* – *yolg'ondan* aytdi.

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarni o'tgan zamon davom fe'lining bo'lishli va bo'lishsiz shaklida tuslang.

خواستن *xostan* – xohlamok آوردن *ovardan* – keltirmok
 بر خاستن *bar-xostan* – turmok حاضر کردن *hozer kardan* – tayyorlamok

2- topshiriq. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

U yaxshi javob berar edi. O'tgan yili har hafta kinoga borar edik. Men o'z darslarimni hamisha kutubxonada tayyorlar edim. Talabalar ars boshlangunga qadar badantarbiya qilar edilar. Do'stim darsdan o'ng hamisha oldimga kelar edi. U fors tilida juda ko'p kitob o'qir di. Uning gaplari qiziqarli edi, suhbatlari menga juda yoqar edi. U amisha Hofiz g'azallarini zavq bilan o'qir edi. U bolalarga o'z arguzashtlarini aytib berar edi. Har yili yozda opam bolalari bilan izning bog'da dam olishar edi. Yusuf bir nimalarni o'ylar va imalarnidir qog'ozga tushirar edi. Men kechqurunlari otam bilan tirohat bog'ida aylanib yurishni yaxshi ko'rar edim. O'rtog'imning tasi har kuni ertalab "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasini otib olar va uni diqqat bilan o'qir edi. U kelgan paytda, men dars tayyorlayotgan edim. Ahmad har kuni uyqudan soat yetti yarimda ular edi, bugun soat sakkizda turdi.

3- topshiriq. Numerativlar ishtirokida bir nechta gap tuzing.

4- topshiriq. Hozirgi zamon negizi orqali yasalgan quyidagi o'zlarni kitob oxirida berilgan "Fe'llar" ilovasidan foydalanib, ahli qiling va ularning ma'nosini aniqlang. Masalan: کتابخان *etobxon*, کتاب *ketob* + خواندن *xondan* (o'qimoq) fe'lining hozirgi amon negizi خوان *xon* ning qo'shilishi orqali yasalgan.

جهانگیر	موسیقی دان	جامه دوز
کف گیر	سیاست دان	کفش دوز
دل افروز	ساعت ساز	دور بین
آتش افروز	ماشین ساز	خود بین
شطرنج باز	رهنما	رهبر
قمار باز	قطب نما	دلبر
غزلخوان	ادبیات شناس	زحمتکش
نماز خوان	زبان شناس	آبکش
دروغگو	چای فروش	دوستدار
دعاگو	گوشت فروش	پول دار

5- topshiriq. Matnni o'qing, tarjima qiling va o'tgan zamon da vom fe'li hamda numerativlarni aniqlang.

پدر بزرگم حکایت کرد که او در جوانی زیر دست یکی از ثروتمندان خدمت می کرد. آن ثروتمند ده باب خانه و باغ وسیع داشت. خانواده ی ما از پنج نفر عبارت بود. من، پدر و مادر و دو خواهر کوچک هم داشتیم. ما همه در فقر و گرسنگی زندگی می کردیم. در اطاق خود جز یک نمک کهنه چیز دیگری نداشتیم. آن ثروتمند پنج نفر بکر داشت. پدر بزرگم یکی از آنها بود. غیر از این او بیش از دویست رأس گوسفند، نجاه رأس گاو و سی رأس اسب و چندین رأس بز داشت. بعد از انقلاب در دهکده ما لخور بوجود آمد. من در کلخور کار می کردم. کلخور ما خیلی ثروتمند بود. در آن علاوه بر حیوانات اهلی بیش از پانزده دستگاه تراکتور و نزدیک چهل دستگاه اتومبیل اری و سواری و دو فروند هواپیمای کشاورزی و چندین ماشین دیگر موجود بود.

6- topshiriq. Gaplarni o'qing va o'tgan zamon davom fe'lin aniqlang.

دیروز وقتی که احمد پیش من آمد، من درسهایم را حاضر می کردم. من می دانستم که درس اول زبان فارسی است. برادرم هر روز زود از خواب بیدار می شد و ورزش می کرد. وقتی که مادرم به خانه برگشت من تلویزیون تماشا می کردم. من نمی دانستم که زبان عربی اینقدر مشکل است. وقتی که من تلویزیون تماشا می کردم چراغ خاموش شد. وقتی که من وارد کلاس شدم دانشجویان صحبت می کردند و مرا ندیدند. هر روز او پیاده به دانشکده می آمد، امروز سوار اتوبوس شد. وقتی که من در دانشگاه تحصیل می کردم، خواهرم در شهر سمرقند زندگی می کرد.

7- topshiriq. Qavs ichidagi fe'llarni tegishli zamonlarga qo'yil gaplarni ko'chirib yozing.

امروز روز تعطیل است، پدرم ساعت هشت از خواب (بیدار شدن)، روزهای دیگر ساعت هفت از خواب (بیدار شدن).
وقتی که خواهرم به خانه (برگشتن)، ما (شام خوردن).
برادر و خواهرم هر روز ساعت هفت و نیم از خانه (بیرون رفتن) و بعد از بیست دقیقه به دانشکده (آمدن).
دانشجویان هر روز پیش از آغاز درس کتاب و دفترهایشان را از کیف (در آوردن) روی میز (گذاشتن).
وقتی که دوستم پیش من آمد، من درس فردا را (حاضر کردن).
سال گذشته آب هوای تاشکند خیلی سرد (بودن).
برادرم چهار سال در دانشگاه، زبان فارسی را (یاد گرفتن) و حالا زبان فارسی را نوب (دانستن).

اگر دوستم به من کمک (نکردن)، من کار خود را (انجام ندادن).
درس دوم ما زبان عربی (بودن).

8- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing, tarjima qiling va hi-
oyadagi barcha fe'l shakllarining zamonini aytib bering.

حکایت

پادشاه با وزیر خرما می خورد و هسته خرما را پیش وزیر می انداخت. چون تما
خرما را خوردند پادشاه به وزیر گفت: خیلی پرخور هستی که هسته خرما را بسیار پیش
تو است. وزیر گفت: ای پادشاه پرخور آنهایی هستند که نه خرما باقی گذاشتند نه هسته.

Lug'at

هسته *haste – danak, urug'*

انداختن *andoxtan – tashlamoq, irg'itmoq*

پرخور *po 'rxo 'r – yeb to 'ymas, tomoqxo 'r*

باقی گذاشتن *boqi go 'zoshtan – qoldirmoq*

Yigirmanchi dars

درس بیستم

روباه دم کنده

روباهی به دام صیادی افتاد. برای خلاصی خود ناچار از دم خود در گذشت، دم ر
کند و گریخت. با خود میاندیشید که عیب خود را چگونه بپوشاند که رفقا او را به بی دم
طعنه زنند. پس چند روباه را بدور خود جمع کرد و گفت:
– این دم برای ما هیچ فایده و سودی ندارد بجز اینکه بار سنگینی می کشیم، تا بحال
هیچ منفعتی از دم ندیدیم. روباهی از آن میان گفت.
– آه که بیدمی چه درد یی دواپی است. آسوده باش، اگر تو هم دم داشتی هر گز ایر
سخن را نمی گفتی.

پند و حکمت

بزرگی سراسر بگفتار نیست، دو صد گفته چون نیم کردار نیست.
باد آورده را باد می برد.
دست شکسته ویال گردن است.
داشته آید بکار گرچه بود زهر مار.
از خانه ی سوخته هر چه بر آید سود است.

واژه ها

دام *dom* – tuzoq, dom
خلاصی *xalosi* – qutqarish, ozod qilish
کندن *kandan* – uzmoq, yulmoq
دم کنده *do 'mkande* – dumi uzilgan
پوشانیدن *pushonidan* – bekitmoq, yashirmoq
طعنه زدن *ta 'na zadan* – ta'na qilmoq
دور *do 'ur* – atrof, tevarak
به دور خود جمع کردن *be do 'ur-e xo 'd jam' kardan* – o'z atrofiga to'plamoq
بجز اینکه *be jo 'z-e inke* – . . . dan boshqa
سنگین *sangin* – og'ir
تا بحال *to be hol* – shu kunga qadar, hozirgacha
آسوده *osude* – tinch, osuda
هرگز *hargez* – hech vaqt, hech qachon
سراسر *sarosar* – hamma, butun, butunlay
گفتار *go 'ftor* – so'z, gap
کردار *kerdor* – (qilingan) ish
وبال *vabol* – gunoh, uvol, yuk
بر آمدن *bar-omadan* – chiqmoq, ko'tarilmoq

GRAMMATIK IZOH

Sifatdosh

Fe'llik va sifatlik xususiyatlarini anglatuvchi fe'l shakli sifatdosh deyiladi.

Sifatdoshning fe'llik xususiyati uning zamon tushunchasini ifodalashi, fe'llar singari bo'lishli va bo'lishsiz shakllarda kelishi hamda fe'l kabi nisbat bilan tuslanishidadir. Sifatdoshning sifatlik xususiyati sifat kabi predmetning belgisini anglatib kelishidir. Bunda sifatdosh ot oldida kelib u bilan izofa orqali birikadi va gapda aniqlovchi vazifasini bajarib keladi.

O'tgan zamon sifatdoshi

O'tgan zamon sifatdoshi o'tgan zamon fe'l negiziga *o* – *e* affiksini qo'shish orqali yasaladi.

O'tgan zamon sifatdoshi aniq va majhul nisbatda bo'lishi mumkin. O'timsiz fe'llardan aniq va o'timli fe'llardan majhul nisbat ma'nolaridagi sifatdoshlar yasaladi.

O'timsiz fe'llardan yasalgan sifatdoshlar

آمدن <i>omadan</i> – kelmoq	آمد <i>omad</i>	آمده <i>omade</i> – kelgan
ترسیدن <i>tarsidan</i> – qo'rqmoq	ترسید <i>tarsid</i>	ترسیده <i>tarside</i> – qo'rqqan
نشستن <i>neshastan</i> – o'tirmoq	نشست <i>neshast</i>	نشسته <i>neshaste</i> – o'tirgan
مردن <i>mo'rdan</i> – o'lmoq	مرد <i>mo'rd</i>	مرده <i>mo'rde</i> – o'lgan
رفتن <i>raftan</i> – bormoq	رفت <i>raft</i>	رفته <i>rafte</i> – borgan
گذشتن <i>go'zashtan</i> – o'tmoq	گذشت <i>go'zasht</i>	گذشته <i>go'zashte</i> – o'tgan

O'timli fe'llardan yasalgan sifatdoshlar

خواندن <i>xondan</i> – o'qimoq	خواند <i>xond</i>	خوانده <i>xonde</i> – o'qilgan
نوشتن <i>naveshtan</i> – yozmoq	نوشت <i>navesht</i>	نوشته <i>naveshte</i> – yozilgan
شستن <i>sho'stan</i> – yuvmoq	شست <i>sho'st</i>	شسته <i>sho'ste</i> – yuvilgan
گفتن <i>go'ftan</i> – aytmoq	گفت <i>go'ft</i>	گفته <i>go'fte</i> – aytilgan
بریدن <i>bo'ridan</i> – kesmoq	برید <i>bo'rid</i>	بریده <i>bo'ride</i> – kesilgan
خریدن <i>xaridan</i> – sotib olmoq	خرید <i>xarid</i>	خریده <i>xaride</i> – sotib olingan

Ba'zi fe'llar bir vaqtda ham o'timli, ham o'timsiz bo'lishi mumkin. Masalan:

شکستن *shekastan* – sinmoq va sindirmoq
 آموختن *omuxtan* – o'rganmoq va o'rgatmoq
 ریختن *rixtan* – quymoq va quyilmoq

Bu fe'llardan yasalgan sifatdoshlar gapning mazmuniga qarab niq yoki majhul nisbat ma'nosini anglatishi mumkin.

شکسته *shekaste* – singan va sindirilgan
 آموخته *omuxte* – o'rgangan va o'rgatilgan
 ریخته *rixte* – quygan va quyilgan

Sifatdoshda urg'u sifatdosh oxiridagi *o* – *e* affiksiga tushadi.

O'tgan zamon sifatdoshi gapda:

1. Aniqllovchi bo'lib keladi:

سال گذشته *sol-e go'zashte* – o'tgan yili
 دانشجوی نشسته *doneshju-ye neshaste* – o'tirgan talaba
 خوراکهای نخسته *xo'rokho-ye napo'xte* – pishirilmagan taomlar

2. Ba'zi bir sifatdoshlar otlashib, otdan hech qanday farq qilma otga xos bo'lgan butun morfologik belgilarni qabul qiladi va gap ot bajargan vazifalarda ishlatiladi. Masalan:

دیده *dide* – ko'rilgan, ko'z
گفته *go'fte* – aytilgan, so'z, gap
مردہ *mo'rde* – o'lgan, o'lik

Misollar:

من گذشته ی خود را برای او نقل کردم. *man go'zashte-ye xo'dro baro-ye naql kardam* – Men o'z o'tmishimni unga aytib berdim.

از گذشته ی من خوشش آمد. *az go'zashte-ye man xo'shash omad* – Mning o'tmishim unga yoqdi.

3. O'tgan zamon sifatdoshi ba'zi bir otlar bilan birikib, predmening belgisini bildiruvchi murakkab sifatdosh yasaydi:

پزشک کار آزموده *pezeshk-e kor-ozmude* – (ish sinagan) tajribavrach

مترجم سال خورده *mo'tarjem-e sol-xo'rde* – yoshi o'tgan (keks) tarjimon

معلم نو رسیده *mo'allem-e no'u raside* – yangi kelgan o'qituvchi

کشورهای نو رسته *keshvarho-ye no'u ro'ste* – yangi mustaqillik erishgan mamlakatlar.

1- topshiriq. Yuqoridagi ro'bah dem kende hikoyasi yuzasidan bir ncha savol tuzing.

2- topshiriq. Dars tekstida berilgan pand va hikmatlarni yozib oling hamda ularda uchragan sifatdoshlarni qaysi fe'ldan yasalgani aytib bering.

3- topshiriq. Quyidagi birikma va gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

O'qilgan hikoya. Singan qalam. O'tgan oy. Qo'rqan odam. Qaytib kelgan talaba. Ko'tarilgan yuk. Yiqilgan bola. Ko'rilgan film. Sotib olingan tufli. Ichilgan suv. Berilgan javob. Borgan kishi. Vrach bo'lgan qiz. Tushungan talaba. Aytilgan so'z. Yuvilgan ko'ylak. Ishlagan dehqon. Yotgan kasal. O'tilgan dars. Yozilgan xat.

Kelgan qiz mening singlim. O'qilgan kitoblarimni stolning ustiga qo'ydim. Men Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romani

sotib oldim. Ilon chaqqan dehqon vrachning oldiga keldi. Men o'zimning forsha yozuvlarimni otamga ko'rsatdim. Sizning aytganingiz to'g'ri. Olingan xatga javob yozdim. Javob bergan talaba o'z joyiga o'tirdi. Akam bu paltoni kiyimlar magazinidan sotib oldi. Yangi sotib olingan kitoblarimni o'rtog'imga ko'rsatdim.

4- topshiriq. Quyidagi maqollarni daftaringizga ko'chirib yozing va sifatdoshlarning ma'nosini aniqlang.

کوزه گر از کوزه ی شکسته آب می خورد *kuzegar az kuze-ye shekaste ob nixo'rad.*

سخن گفته و تیر انداخته باز نگردد *so'xan-e go'fte va tir-e andoxte boz nagardad.*

ارزان یافته خوار باشد *arzon yofte xor boshad.*

آش نخورده و دهان سوخته *osh naxo'rde va dahon suxte.*

خفته را خفته کی کند بیدار *xo'ftero xo'fte key ko'nad bedor.*

خود افتاده نگرید *xo'd o'ftode nageryad.*

داشته آید به کار گرچه بود زهر مار *doshte oyad be kor garche bo'vad zahr-e mor*

آب ندیده موزه را نکشید *ob nadide muzero nakashid.*

تاجر ترسیده و لرزیده جان، در جهان نه سود بیند و نه زیان *tojer-e tarside va arzide jon dar jahon na sud binad na ziyon.*

5- topshiriq. Fors va o'zbek tillari uchun mushtarak bo'lgan quyidagi so'zlarning yasalishini tahlil qiling va ularning yasalishidagi farqlarni aniqlang.

ساختمان

سازمان

6- topshiriq. Quyidagi so'zlarda *kor* so'zining ma'nosini aniqlang.

بی کار، پنبه کار، شاهکار، سر کار، شفاکار، غله کار، جامه کار.

Lug'at

tir – o'q tır

andoxtan – otmoq انداختن

boz-gashtan – qaytmoq باز گشتن

o'ftodan – yiqilmoq افتادن

yoftan – topmoq یافتن

dahon – og'iz دهان

suxtan – kuydirmoq, kuymoq
 xo‘ftan – uxlammoq
 key – qachon
 geristan – yig‘lamoq
 mor – ilon
 muze – etik

7- topshiriq. Tagiga chizilgan so‘zlarni ularga antonim bo‘lga so‘zlar bilan almashtirib, jummalarni ko‘chirib yozing.

او خیلی تند راه می رود.
 خانه ی ما زیبا و بزرگ است.
 دانشیار زبان فارسی ما پیر است.
 حسن به زبان فارسی خوب حرف می زند.
 امروز درسمان بعد از ظهر شروع می شود.
 برادر کوچکم لباس کهنه ی خود را پوشید و به دبیرستان رفت.
 من چراغ اتاق را روشن کردم.
 مادرم غذای شیرینی حاضر کرد و آن را روی میز گذاشت.
 خواهرم در را باز کرد.
 امروز هوا سرد است.
 احمد هیچ وقت دروغ نمی گوید.
 خانه ی ما از دانشگاه دور است.

8- topshiriq. Quyidagi hikoyani o‘qing, tarjima qiling va urdagi fe‘l zamonlarini aniqlang.

خرگوش فروختن ملا

ملا در باغ می گذشت، اتفاقاً خرگوشی از جلوی او عبور می کرد. ملا او را گرفته ، توپره انداخت و سرش را بسته به خانه برد. در بین راه فکر می کرد حیوان به این ننگی که تا بحال ندیده ام و بسیار پر قیمت است، می شود آن را به دولتمندان به قیمت وبی فروخت. پس با عجله به خانه آمد و به زنش سپرد که سر توپره را باز نکند تا او فته چند نفر پولدار را بیاورد و آن را نشان داده به قیمت خوبی بفروشد. زن ملا پس از رون رفتن او به فکر افتاد که باید بداند چیزی که ملا آرزو دارد و به قیمت گران روشد چیست. به این خیال سر توپره را باز کرد. همین که سر توپره را باز کرد رگوش بیرون جست و فرار کرد. زن از ترس ملا ظرف جو را برداشته به میان توپره داشت و سرش را بست. پس از ساعتی ملا چند نفر از تجار پولدار را همراه کرده به انه آمد و آنها را به اتاق برد. سپس سر توپره را باز کرده ظرف جو را در وسط توپره د. ملا که از حیرت دهانش باز مانده بود و نمی دانست چه بکند گفت: آقایان این ظرف ا اگر سه بار با جو پر کنید یک من می شود.

Lug‘at

خرگوش *xargush* – quyon

عبور کردن *o‘bur kardan* – (kesib) o‘tmoq, bosib o‘tmoq

توبره *tubre* – to‘rva

عجله *bo ajale* – shoshib, tezlik bilan

فرار کردن *feror kardan* – qochib ketmoq

جو *jo‘u* – arpa

ظرف *zarf* – idish

تاجر *to‘jjer* – savdogarlar (birligi) – *tojer*

وسط *vasat* – o‘rta

من *man* – man (og‘irlik birligi)

Yigirma birinchi dars

درس بیست و یکم

دو رفیق

دو رفیق در میان جنگلی می رفتند. خرسی آنها را دید و به آنها حمله کرد. یکی از آنها همینکه خرس را دید از هول جان گریخت و از درختی بالا رفت که خود را نجات دهد. دیگری که مجال گریختن نیافت خود را به زمین انداخت و مانند مرده وانمود کرد خرس پیش او آمده قدری سر و گوشش را بوییده خیال کرد که مرده است و از او دور شد. همینکه خرس از چشم پنهان شد او از زمین بر خاسته سر و روی خود را تکان داد اولی هم از بالای درخت پایین آمده خنده کنان پرسید:

– رفیق چه شد؟ گویا بسیار ترسیدی؟ خرس به گوشت چه گفت؟

– خرس گفت: پست ترین آدمها کسی است که رفیق خود را در روز سختی گذاشت

و بگریزد.

واژه ها

جنگل *jungal* – o‘rmon

خرس *xers* – ayiq

هول *ho‘ul* – qo‘rqinch

گریختن *go‘rixtan* (گریز *go‘riz*) – qochmoq

نجات دادن *nejot dodan* – qutqarmoq

مجال *majol* – imkon, iloj, majol

افتادن *o‘ftodan* (افت *o‘ft*) – yiqilmoq, yiqilib tushmoq

xo‘dro monand-e mo‘rde vonamud kard –

‘zini o‘likka soldi, o‘zini o‘lik qilib ko‘rsatdi

بوییدن *buyidan* (بو *bu*) – hidlamoq

پنهان شدن *penhon sho‘dan* – yashirinmoq, bekinmoq

takon dodan – rostlamoq, silkitmoq
 xandidan (خند xand) – kulmoq
 pasttarin – eng past, eng pastkash
 saxt – qattiq, og‘ir, qiyin
 go‘zoshtan (go‘zar) – qo‘ymoq
 poyin omdan – pastga tushmoq

GRAMMATIK IZOH

O‘tgan zamon ravishdoshi *vajh-e vasfi* وجه وصفی

Fors tilida o‘tgan zamon ravishdoshi uchun maxsus grammati shakl yo‘q. O‘tgan zamon sifatdoshi shakli bir vaqtda ravishdos uchun ham qo‘llanadi.

Bu shaklning sifatdosh yoki ravishdosh ekanligi uning gapd bajargan vazifa va ma‘nolariga qarab belgilanadi.

Fors tilida o‘tgan zamon ravishdoshi asosan ergash gap tarkibid kesim vazifasida kelib, paytni ifodalaydi va bosh gap kesimi orqa anglashilgan ish-harakat va holatdan oldinroq bo‘lib o‘tgan ish-harakatni bildiradi. O‘zbek tilidagi *-ib*, *-b* qo‘shimchalari bilan yasalg ravishdoshlarning payt bildirgan ma‘nosiga to‘g‘ri keladi. Masalan:

u har ruz az xo bidor sho‘de ponzdah daqiqa varzesh miko‘nad – U har kur uyqudan turib, 15 daqiqa badantarbiya qiladi.

u pish-e man omdan go‘ft ke man namitavonam be shabneshini beravam – U menin oldimga kelib, kechaga bora olmasligini aytdi.

m taboston sal gashste be shahr-e shiroz rafte az osor-e torixi-y onjo didan namudim – O‘tgan yili yozda Sheroz shahriga borib, yerning tarixiy yodgorliklarini tomosha qildik.

Ba‘zan kesimi ravishdosh bilan ifodalangan gap bosh gap bila biriktiruvchi *va* bog‘lovchisi orqali bog‘lanishi ham mumkin. B turdagi qo‘shma gap o‘zbek tiliga ravishdosh yoki teng bog‘langa qo‘shma gap orqali tarjima qilinadi. Masalan:

mo savor-e o‘to‘bu sho‘de va ba‘d az bist daqiqa be manzel rasidim – Biz avtobusg o‘tirib, 20 daqiqadan so‘ng manzilga yetib keldik yoki biz avtobusg o‘tirdik va 20 daqiqadan so‘ng manzilga yetib keldik.

O'tgan zamon ravishdoshining bo'lishsiz shakli ravishdosh oldiga *na* – inkor yuklamasini keltirish orqali yasaladi. Masalan:

mo bo u mo 'loqot nakarde be xone bar-gashtim – Biz u bilan uchrashmay, uyga qaytdik.

u in ketobro naxonde ramitavonad kor-e ilmi-ye xo 'dro benavisad – Bu kitobni o'qimay, o'z ilmiy ishini yoza olmaydi.

Payt ergash gap

Payt ergash gap bosh gapdan anglashilgan ish-harakatning paytini, qay vaqtda bajarilganini bildiradi va *key*? *che vaqt*? *dar che vaqt*? (qachon, qaysi paytda?) savollariga javob beriladi.

Payt ergash gap bosh gapga *chun*, *ke*, *ke*, *vaqti-ke* *hangomi-ke*, *hamin-ke*, *be mahz-e in-ke*, *to*, *to-ke*, *pas az on-ke*, *ba'd az on-ke*, *pish az on-ke*, *qabl az on-ke* kabi bog'lovchilar orqali bog'lanadi.

Bu ergashtiruvchi bog'lovchilarning ma'nolari o'zbek tilida quyidagi vositalar orqali beriladi.

1. *chun*, *ke*, *ke*, *vaqti-ke* *hangomi-ke*, bog'lovchilari o'zbek tiliga o'rin-payt kelishigi qo'shimchasini olgan sifat-doshlar yordamida yoki o'tgan zamon sifatdoshidan so'ng *vaqt-da*, *paytda*, *chog'ida* kabi so'zlarni keltirish yo'li bilan beriladi. Bu to'rt bog'lovchidan *chun*, *ke*, *ke*, *vaqti-ke* *hangomi-ke*, asosan ergashgan qo'shma gapning boshida va *ke* bog'lovchisi esa bosh gap bilan ergash gap o'rtasida keladi. *ke* bog'lovchisi hech vaqt gap boshida kelmaydi.

Payt ergash gap asosan bosh gapdan oldin, ba'zi hollarda bosh gapdan so'ng keladi. Masalan:

vaqti-ke man omadam dar-e xone boz bud – Men kelganimda, uying eshigi ochiq edi.

Mوقعی که دانشیار داخل کلاس درس می شود دانشجویان از جای خود برخیزند و به او سلام می دهند. *mo'uvei-ke doneshyor doxel kelos-e dars mishavad doneshjuyon az jo-ye xo'd bar-mixizand va be u salom midehand* – O'qituvchi autidoriyaga kirgan vaqtda, talabalar o'z joylaridan turadilar va unga salom beradilar.

hengomi-ke i matnro tarjo 'me mikardam ma'ni-ye chand kalemero nafahmidam
 Bu matnini tarjima qilayotgan paytimda, bir necha so'znin ma'nosiga tushunmadim.
soat-e do' ba' az nime-ye shab bud ke man korho-ye xo'dro tamom kardam – Me o'z ishlarimni tamom qilgan paytda, soat kechasi ikki edi.

2. *hamin-ke*, *be mahz-e in-ke* bog'lovchilari bosh gapdan anglashilgan ish-harakatning bevosita ergash gapda so'ng, shu vaqtning o'zidayoq bajarilishini ko'rsatadi.

hamin-ke, *be mahz-e in-ke*, bog'lovchilari o'zbek tiliga egalik qo'shimchalari olgan harakat nomini bildiruvchi otlar hamda *bilan* bog'lovchisi yordamida yoki *-gach* qo'shimcha ravishdoshlar orqali beriladi.

Masalan:

hamin-ke xers az cheshi penhon sho'd u az bolo-ye daraxt poyin omad – Ayiq ko'zda yo'qolgach (yo'qolishi bilan), u daraxt ustidan pastga tushdi.
be mahz-e in-ke be kenor-daryo rasidim boron borid – Dengiz qirg'og'iga yetishimiz bilan yomg'ir yog'ib yubordi.

3. *to*, *to-ke* bog'lovchilari – *guncha* affiksi yordamida yasalgan ravishdosh yoki jo'nalish kelishigi qo'shimchasi olgan shartdosh va undan so'ng *qadar* so'zini keltirish orqali tarjima qilinadi.

to, *to-ke* bog'lovchilari bilan bog'langan qo'shma gapda bosh gap va ergash gap kesimidan anglashilgan ish-harakat o'tgan zamoniga oid bo'lsa, bosh va ergash gapning kesimi o'tgan zamon fe'li shakllaridan birida keladi. Masalan:

to havo sard nasho'd ma polto -ye zemestoni naxaridam – Sovuq tushmaguncha, men qishqalpto sotib olmadim.

Agar bosh va payt ergash gap kesimidan anglashilgan ish-harakat kelasi zamoniga oid bo'lsa, ergash gapning kesimi *ضارع التزامی* shaklida, bosh gapning kesimi esa hozirgi-kelasi zamon yoki ani kelasi zamon fe'li shaklida keladi.

to man in mas'alero hal rako 'nam az injo naxoham raft – Bu masalani hal qilmaguncha, bu yerdan ketmayman.

to bache gerye nako 'nad nodarash be u shir namidehad – Bola yig'lamaguncha, onasi unga sut bermaydi. (Maqol).

4. *pas az on-ke*, پس از آنکه, *ba'd az on-ke*, بعد از آنکه, *pish az on-ke*, پیش از آنکه, *qabl az on-ke*, قبل از آنکه, *bog'lovchilari ergash gap kesinidan* anglashilgan ish-harakatning bosh gap kesimi ifoda etgan ish-harakatdan oldin yoki keyin bajarilishini bildiradi. Bu bog'lovchilarning ma'nosi o'zbek tilida chiqish kelishigi qo'shimchasini olgan ifatdoshlardan so'ng *keyin*, so'ng yoki harakat nomini bildirgan otardan so'ng *avval*, *ilgari* so'zlarini keltirish orqali ifoda etiladi. Masalan:

pas az on-ke do'ure-ye dabirestonro tamom kardam vored-e doneshgoh-e covarshenosi sho'dam – O'rta maktabni tamom qilgandan so'ng, sharqshunoslik institutiga kirdim.

بعد از آنکه رئیس دانشگاه سخنرانی خود را تمام کرد دانشجویان سوالهایی از او کردند *ba'd az on-ke ra'is-e doneshgoh so'xanroni-ye xo'dro tamom kard doneshjuyon su'olho-i az u kardand* – Institut rektori o'z nutqini tugatgandan so'ng, talabalar unga savollar berishdi.

pish az on-ke be teotr beravam lebosho-ye xo'dro avaz kardam – Teatrda borishdan oldin, o'z kiyimlarimni almashtirdim.

قبل از آنکه پیش من بیاید تلفن کرد *qabl az on-ke pish-e man beyoyad telfo'n kard* – Mening oldimga kelishdan oldin, telefon qildi.

pish az on-ke, پیش از آنکه, *ba'd az on-ke*, بعد از آنکه, *pas az on-ke*, پس از آنکه, *qabl az on-ke*, قبل از آنکه, *bog'lovchilaridan so'ng* kelgan payt ergash gapda ish-harakat kelasi zamonga oid bo'lsa uning kesimi مضارع التزامی *fe'l shaklida* keladi. Masalan:

pas az on-ke u beyoyad man miravam – U kelgandan so'ng, men ketaman.

قبل از آنکه پیش دوستم بروم به او تلفن می کنم *qabl az on-ke pish-e dustam beravam be u telfo'n miko'nam* – Do'stimning oldiga borishdan avval, unga telefon qilaman.

Yuqoridagi bog'lovchilar garchi o'zlarining ma'nolari jihatidan bir necha guruhlarga bo'lingan bo'lsalar ham, ularining ko'pchilig o'zaro o'rin almashishi va jumlaning ma'nosiga qarab payt bildirgan hamma vositalar orqali tarjima qilinishi mumkin.

1- topshiriq. Quyidagi savollarga forsha javob bering.

- (۱) دو رفيق كجا رفتند؟
- (۲) وقتي كه خرس آنها را ديد چه كرد؟
- (۳) همين كه آنها خرس را ديدند از هول جان گريخته چه كردند؟
- (۴) خرس پيش او آمده چه خيال كرد؟
- (۵) همين كه خرس از چشم پنهان شد رفيقان چه كردند؟
- (۶) رفيق اول از رفيق خود چه پرسيد؟
- (۷) خرس به گوش رفيق او چه گفت؟
- (۸) پستترين مردان چه كسي هستند؟

2- topshiriq. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

U ayol o'rtog'imning onasi edi. Otam magazinga borib, bir o'ko'ylak sotib oldi. Biz "O'tkan kunlar" filmini ko'rib, uning mazmunini fors tili o'qituvchisiga aytib berdik. Biz stadiona borib futbol o'yinini tomosha qilmoqchimiz. Bir qiz kelib, bu xatni senga berib qo'yishni iltimos qildi. Men o'qishni tamomlab, ishlash uchun Samarqand Davlat universitetiga bormoqchiman. Onam meni uzoq dan ko'rib, oldimga keldi. O'rtog'imga telefon qilib, uni kinoga taklif qildim. Men kitob magaziniga borib, Oybekning "Navoiy" romanini sotib oldim. O'qituvchimiz biznikiga kelib, otam bilan suhbatlashdi. U portfelini olib, uydan chiqib ketdi. Avtobusga o'tirib, institutga yetib keldim. Uyqudan turib, yuz va qo'llarimni sovut bilan yuvdim va ovqatlanishga o'tirdim.

Bahor kelishi bilan, havo isib ketdi. Biz teatrdan qaytgan vaqtimizda, soat to'qqizdan yigirma minut o'tgan edi. Men kelishin bilan, darsga qo'ng'iroq chalindi. Otam mashinasozlik korxonasida ishlagan vaqtida, men 12 yoshda edim. Kino tugashi bilan, uyga qaytdik. Bu kitobni o'qib bo'lishim bilan uni senga qaytarib bera man. Yoz kelishi bilan, kunlar isib ketdi. Sen kelguncha, men o'z ishlarimni tamom qilaman. O'qituvchi yangi mavzuni tushuntirgan vaqtda, men kasal edim. Dars tugashi bilan, auditoriyadan chiqib ketdik. Uyga kelishim bilan senga telefon qilaman. Yomg'ir tinish bilan, ko'chaga chiqdim. O'qituvchi kelishi bilan dars boshlandi

Uyqudan turgach avval badantarbiya qilaman, so'ng qo'l yuzimni yuvib nonushta qilaman. Hamma talaba va o'qituvchilar yig'ilgach, najlis boshlandi. Uy vazifasini bajarib bo'lgach, dam olish uchun o'rtog'imning uyiga bordim.

3- topshiriq. Quyidagi payt ergash gaplarga ergashtiruvchi bog'lovchilarni qo'yib, ularni ko'chirib yozing va o'zbek tiliga tarjima qiling.

(۱) ... زنگ می زنند ما داخل کلاس درس می شویم. (۲) ... همه جمع شدند جلسا آغاز شد. (۳) ... سردم می شود پهلوی بخاری می نشینم. (۴) ... دانشیار داخل کلاس درس بشود ما کتاب و دفترهای خود را از کیف بیرون می آوریم. (۵) ... ناهار بخوره باید به کتابخانه بروم. (۶) ... من آمدم او به رفیق خود نامه می نوشت. (۷) ... پیش من آمد تلفن کرد. (۸) ... از خانه بیرون شدم مادرم از من پرسید که چه ساعتی باز می گردی؟ (۹) ... هنرپیشگان افغانستان به شهر تاشکند آمدند من در شهر نبودم و بدین سبب نتوانستم در کنسرت آنان شرکت کنم. (۱۰) ... به خانه برگشتم همه مشغول کارهای خود بودند. (۱۱) خواهرم ... سال سوم دانشکده ی طب را تمام کرد برای ادامه ی تحصیل به شهر مسکو رفت. (۱۲) ... خسته می شوم یک یا دو ساعت استراحت می کنم و می خوابم. (۱۳) ... صبح شد ما باز روانه ی راه شدیم.

4- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing, tarjima qiling va o'tgan zamon ravishdoshini aniqlang.

لباس کهنه و نو

ملا نصرالدین روزی لباس کهنه ی خود را پوشید و به ضیافتی رفت. کسی به او اعتنائی نکرد و جای خوبی نداد. ملا آهسته از آنجا بیرون آمده به خانه ی خود رفت و لباس نو پوشیده باز آمد. در این وقت صاحب خانه با احترام کامل از او پذیرایی کرد. چون سفره ی ناهار را گسترده، ملا آستین لباس را به غذا نزدیک کرده گفت که بخور. حاضرین تعجب کرده سببش را پرسیدند. ملا گفت: چون شما از اشخاصی که دارای لباس خوب باشید با احترام پذیرایی می کنید، پس غذا خوردن هم به عهده ی لباس است.

5- topshiriq. She'rni o'qing, tarjima qiling va ergashtiruvchi bog'lovchilarni aniqlang.

مهر مادر

گویند مرا چو زاد مادر
پستان به دهن گرفتن آموخت
شبهها بر گاهواره ی من
بیدار نشست و خفتن آموخت

لبخند نهاد بر لب من
 بر غنچه ی گل شکفتن آموخت
 دستم بگرفت و پا بپا برد
 تا شیوه ی راه رفتن آموخت
 یک حرف و دو حرف بر زبانم
 الفاظ نهاد و گفتن آموخت
 پس هستی من ز هستی اوست
 تا هستم و هست دارمش دوست
 (ایرج میرزا)

6- topshiriq. Quyidagi maqollarni tarjima qiling, ma'nolarini aniqlang va ularni yod oling.

- ۱) تا ریشه در آب است امید ثمری هست.
- ۲) مار تا راست نشود به سوراخ نمی رود.
- ۳) آشپز که دو تا شد آش یا شور می شود یا بی نمک.
- ۴) تا نباشد چیز کی مردم نگویند چیزها.
- ۵) آب ندیده موزه را نکشید.

7- topshiriq. Hikoyani o'qing, tarjima qiling va ravishdoshlarni aniqlang.

دزد در چاه

یک روز پسر ملا نصرالدین بر سر چاه آب آمده به درون آن نگاه کرد. همین که عکس خود را در ته چاه دید گمان کرد که آدم بیگانه ای در آنجاست. پیش مادرش آمده گفت: در چاه دزد هست. مادرش سر چاه آمد و نگاه کرده گفت: راست می گویی، نزد او نی هم هست.

Lug'at

zodan, zoyidan (زا) – tug'moq زادن
 peston – ko'krak پستان
 gohvore – beshik, belanchak گاهواره
 bo'rdan (بر) – olib bormoq, olib ketmoq بردن
 shive – usul, qoida شیوه
 labxand – kulgi, tabassum لبخند
 sheko'ftan (شکف) – ochilmoq شکفتن
 alfaz (birliqi) – tovush, so'zlashish الفاظ
 doram-ash dust – uni sevaman دارمش دوست
 rishe – ildiz, o'zak ریشه
 nehodan (نه) – qo'ymoq نهادن

چیزک *chizak – kichkina, mayda narsa*
 سوراخ *surox – in, teshik*
 موزه *muze – etik*
 دزد *do 'zd – o'g'ri*
 چاه *choh – quduq*
 درون *do 'run – ichi, ichi, ichkari*
 ته *tah – tag, tagi*
 سر *sar – bosh*
 گمان کردن *go 'mon kardan – . . . deb o'ylamoq, gumon qilmoq*

Yigirma ikkinchi dars

درس بیست و دوم

جشن شعر و ادب در ازبکستان

در تاشکند جشن مرسومی شعر و ادب برگزار گردید. در این جشن با شکوه عده و زیادی از شعرا، ادیبان، منتقدین، هنرمندان، رجال اجتماعی و دانشمندان شرکت کردند نویسندگان جمهوری ازبکستان در این مجلس با خوانندگان آثار خویش از نزدیک آشنا شده و با دوستان ادبیات ملاقات نمودند. هر یک از نویسندگان در باره ی نوشته های خود بیاناتی ایراد کردند و خوانندگان نیز سؤالاتی پیرامون آثار آنها مطرح نمودند نویسندگان در زمینه ی خلاقیت های ادبی خود برای آینده و در باره ی قهرمانان آثار آتی خویش سخن گفتند. عصر آن روز شرکت کنندگان جشن شعر و ادب از تلویزیون تاشکند سخنرانی کردند. گوینده ی تلویزیون نخست رشته سخنرا به شاعر مردمی ازبکستان عبدالله عاروف داد. عبدالله عاروف برخی از اشعار خود را برای تماشاگران برنامه ی ادبی تلویزیون قرائت کرد. این شعر توجه هر شنونده ای را به خود جلب می کرد.

مراکز فروش کتاب نیز در تاشکند بسیار دیدنی بود. فروشندگان با جنب و جوش خارق العاده ای سر گرم کار بودند. داخل مغازه های کتابفروشی پر از خریدار بود بسیاری از نویسندگان شخصاً در این مغازه ها حضور داشتند و آثار و نوشته های خود را امضا کرده و در اختیار خریداران می گذاشتند.

در فروشگاه مزبور غیر از آثار نظم و نثر نویسندگان و ادبای گذشته و کنونی ازبک ترجمه های آثار برجسته روسی و زبانهای دیگر نیز موجود بود. ترجمه و ازبکی "افسانه های ایرانی"، "داستانهای صادق هدایت"، "رباعیات عمر خیام"، "غزلیات حافظ"، "بوستان" و "گلستان" سعدی و غیره در شعبات آثار ادبی خارجی فروشگاه جلب توجه می کرد.

جشن شعر و ادب همه ساله در ازبکستان برگزار می گردد و جز سنن ملی محسوب می شود.

جشن *jashn* – bayram
 با شکوه *bo sho 'kuh* – tantanali
 عده *edde* – miqdor
 شعر و ادب *she 'r-o 'adab* – poeziya, adabiyot
 مرسوم *marsum* – odat, rasm bo'lib qolgan
 بر گزار گردیدن *bar-go 'zor gardidan* – o'tkazilmoq, tashkil qilinmoq
 ادیب *adib* – adib, adabiyotchi
 منقد *mo 'naqqed* – tanqidchi
 هنرمند *ho 'narmand* – san'atkor, san'at arbobi
 رجل *rajo 'l* – kishi, arbob, xodim
 رجل اجتماعی *rajo 'l-e ejtemoyi* – jamoat arbobi
 شرکت کردن *sherkat kardan* – qatnashmoq
 دوستدار ادبیات *dustdor-e adabiyot* – adabiyotni sevuvchi, adabiyo muxlisi
 ملاقات نمودن *mo 'loqot namudan* – uchrashmoq
 مطرح نمودن *matrah namudan* – muhokama qilmoq
 نقشه *naqshe* – reja
 خلاقیت *xalloq, xalloqiyat* – ijod, ijodiy
 آتی *oti* – kelasi, kelgusi, kelajak
 سخن گفتن *so 'xan go 'ftan* – so'zlab bermoq, aytib bermoq
 شرکت کننده *sherkat ko 'nande* – qatnashuvchi, ishtirok etuvchi
 گوینده *guyande* – diktir, notiq
 نخست *noxo 'st* – birinchi, avvalgi, bosh
 رشته *reshte* – ip, soha, navbat
 تماشاگر *tamoshogar* – tomoshabin, tomosha qiluvchi
 برنامه *barnome* – dastur, programma
 قرائت تالار *tolor-e qero 'at* – o'qish zali, qiro'atxona
 قرائت کردن *qero 'at kardan* – o'qimoq, o'qib bermoq
 توجه *tavajjo 'h* – fikr, diqqat
 جوش و جنب *jo 'mb-o '-jush* – katta qiziqish bilan, katta harakat bilan
 خارق العاده *xoreq-o 'l-ode* – odatdan tashqari, haddan tashqari
 سر گرم *sargarm* – qiziqish, biror ishni bilib qilish
 اثر *asar* – asar
 مقابل *mo 'qobel* – qarama-qarshi, qarshisida

حضور *ho 'zur doshtan* – hozir bo'imoq, qatnashmoq
 مزبور *mazbur* – qayd qilingan, eslatilgan, mazkur
 نظ *nazm* – poeziya, she'riyat
 نثر *nasr* – proza, nasr
 کنون *ko 'nuni* – hozirgi, zamonaviy, hozirgi zamon
 برجسته *barjaste* – mashhur, atoqli
 و غیر *va g'eyre* – va boshqalar, va hokazo
 جز *jo 'z'* – qism, bo'lak
 سنن *so 'nan* – urf-odat, sunnat
 محسوب شد *mahsub sho 'dan* – hisoblanmoq
 مرد *mardo 'm* – xalq, omma

GRAMMATIK IZOH

Hozirgi zamon sifatdoshi صفت فاعلی *sefat-e foili*

Hozirgi zamon sifatdoshi hozirgi zamon fe'l negiziga نده – *ande*, -on, -o affikslarini qo'shish orqali yasaladi.

1) نده – *ande* affiksi juda mahsuldor bo'lib, ko'pchilik fe'llardan ifatdosh yasaydi. Bu affiks orqali yasalgan so'zlar sifatdosh deb italsalar ham, lekin hozirgi zamon fors tilida o'zlarining sifatdoshlik xususiyatlarini yo'qotib, asosan ot vazifasida keladilar. Masalan:

نوشتن <i>naveshtan</i>	نویس <i>navis</i>	نویسنده <i>navisande</i> – yozuvchi
خواندن <i>xondan</i>	خوان <i>xon</i>	خواننده <i>xonande</i> – o'quvchi
شنیدن <i>shenidan</i>	شنو <i>sheno 'u</i>	شنونده <i>shenavande</i> – eshituvchi, tinglovchi
فروختن <i>fo 'ruxtan</i>	فروش <i>fo 'rush</i>	فروشنده <i>fo 'rushande</i> – sotuvchi
شرکت کردن	شرکت کن	شرکت کننده <i>sherkat ko 'nande</i> –
<i>sherkat kardan</i>	<i>sherkat ko 'n</i>	ishtirokchi, qatnashuvchi

Agar hozirgi zamon fe'l negizi cho'ziq unli bilan tugagan bo'lsa, نده – *ande* affiksi oldidan bir ی –y orttirilib yoziladi. Masalan:

گفتن <i>go 'ftan</i>	گو <i>gu</i>	گوینده <i>guyande</i> – diktir, notiq
نامودن <i>namudan</i>	نما <i>namo</i>	نماینده <i>namoyande</i> – vakil, namoyanda, deputat

نده – *ande* affiksi orqali yasalgan sifatdoshlar o‘z xususiyatlariga ko‘ra ot bo‘lib kelganliklari uchun otlarga xos bo‘lgan butun grammatik belgilarni qabul qiladilar.

navisan نویسندگان جمهوری ازبکستان با خوانندگان آثار خویش ملاقات کردند.
degon-e jo ‘mhuri-ye o ‘zbakeston bo xonandegon-e osor-e xish mo ‘loqot kardand – O‘zbekiston Respublikasi yozuvchilari o‘z asarlar muxlislari bilan uchrashdilar.

2) *-on* affiksi kam mahsul bo‘lib, ba’zi fe’llardangina sifatdosh yasaydi. Bu affiks orqali yasalgan sifatdoshlar gapda aniqlovchi yok ravish holi vazifasida keladi. Masalan:

آب روان *ob-e ravon* – oqadigan suv, oqar suv
 گل خندان *go ‘l-e xandon* – kuladigan gul, xandon gul

Bu ikki misolda روان *ravon* va خندان *xandon* so‘zlari sifatdoshlardir.

baché gerye-ko ‘non az o ‘toq birun raft – Bola yig‘lab uydan chiqib ketdi.

Bu gapda گریه کنان *gerye-ko ‘non* ravish holi vazifasida kelgandır.

3) *-o* affiksi ham kam mahsul bo‘lib, sanoqli fe’llardangina sifatdosh yasaydi. Bu affiks orqali yasalgan sifatdoshlar fe’l ma’nosida ifoda etilgan belgiga doimiy egalikni bildirib keladi. Masalan:

دیدن <i>didan</i>	بین <i>bin</i>	بینا <i>bin</i> – ko‘ra oladigan
خواندن <i>xondan</i>	خوان <i>xon</i>	خوانا <i>xono</i> – o‘qib bo‘ladigan
شنیدن <i>shenidan</i>	شنو <i>sheno ‘u</i>	شنا <i>shenavo</i> – eshita oladigan

-o affiksi orqali yasalgan sifatdoshlar ham otlashgan hollarida otlar bajargan butun grammatik vazifalarni bajaradilar. Masalan:

gush-e chapash shenavo val gush-e rostash shenavo nist – Chap qulog‘i eshitadi, lekin o‘ng qulog‘i eshitmaydi.

nobino-yi dar shab-e torik dar bozor roh miraft – Bir ko‘r qorong‘i kechada bozorda ketardi.

یای لیاقت *yo-ye layoqat*

Fors tilida fe’llarning noaniq shakliga urg‘uli bir *-i* affiks qo‘shilishi mumkin. Bu *-i* ni fors grammatikasida یای لیاقت *yo-ye layoqat* deyiladi. Masalan:

دیدن *didan*
خوردن *xo'rdan*

دیدنی *didani*
خوردنی *xo'rdani*

yo-ye layoqat ning ishlatilishi va ma'nolari

1) Fe'ning noaniq shakliga qo'shilib, kelasi zamon sifatdoshi yasaydi. Masalan:

o'yo, ob-e daryo-ye xazar xo'rdani ast? – Kaspiy dengizining suvini ichsa bo'ladimi?

in film-e jaded-e 'arabi didani ast – Bu yangi arab filmi ko'rishga arzigulik.

shenidan شنیدن shenidani – eshitishlik, eshitishga arzigulik

musiqiho-ye ironi xeyli shenidanist – Eron musiqalari juda eshitishli

in asar yek ta'sir-e faromush nasho'dani dar man go'zosht – Bu asar menda esdan chiqmaydigan bir taasurol qoldirdi.

in harf-e go'ftani nist – Bu aytadigan gap emas (Bu gapni aytib bo'lmaydi).

harfho-ye u shenidani ast – Uni so'zlarini tinglasa arziydi.

didaniho-ye shahr-e toshkand ziyod ast – Toshkentda ko'radigan (ko'rishga arzigulik) joylar ko'p.

2) bog'lamasi yoki budan بودن است shilgan fe'l shakli qo'shilib, kelasi zamon sifatdoshi yasaydi. Masalan:

man matoleb-e go'ftani doshtam vali nago'ftam – Mening aytadigan so'zim bor edi, lekin aytmadim.

mo toboston be tehran raftani hastim – Yozda biz Tehronga ketyapmiz (boradiganmiz).

shalvoram pas az ro'fu pushidani sho'd – Shimimning yirtiq joyi tikilgandan so'ng, kiyiladigan (kiysa bo'ladigan) bo'ldi.

3) یای لیاقت *qo'shilgan fe'ling noaniq shakli* شدن *sho'dan ko'makchi fe'li* bilan kelganda, biror ish-harakatni bajarish istagi paydo bo'lganini yo shu ish-harakatning amalga oshirish boshlanganligini bildiradi. Masalan:

من رفتی بودم که قطار رسید. *man raftani budam ke qator rasid* – Poyezd kelishi bilan, men jo'naydigan bo'ldim.

بهار که آمد گلها چیدنی شد. *bahor ke omad go'lho chidani sho'd* – Bahor kelishi bilan, gullar teriladigan bo'ldi.

4) یای لیاقت *qo'shilgan fe'llarning noaniq shakllari* otlashib, gapda ot bajargan vazifalarda ham kelishi mumkin. Masalan:

نوشیدن <i>nushidan</i> – ichmoq	نوشیدنی <i>nushidani</i> – ichimlik
خوردن <i>xo'rdan</i> – yemoq	خوردنی <i>xo'rdani</i> – yeyimlik, ovqat
پوشیدن <i>pushidan</i> – kiymoq	پوشیدنی <i>pushidani</i> – kiyimlik
روستن <i>ro'stan</i> – o'smoq	روستنی <i>ro'stani</i> – o'simlik

Otlarda son kategoriyasi (davomi)

Fors tilida otlardan ko'plik yasash uchun *ان-on* va *ها-ho* affiks-laridan tashqari, arab tilidan kirib kelgan ko'plik affikslari hamda "siniq ko'plik" deb ataluvchi maxsus ko'plik shakllari ham mavjuddir.

Fors tilidagi arab ko'plik affikslari asosan arab tilidan kirib kelgan so'zlarga qo'shiladi va ulardan ko'plik hosil qiladi. Bu affikslar:

1) *ین-in* ko'plik affiksi shaxs nomini bildiruvchi arab so'zlaridan ko'plik yasaydi.

معلم <i>mo'allem</i> – o'qituvchi	معلمین <i>mo'allem-in</i> – o'qituvchilar
متخصص <i>mo'taxasses</i> – muta-xassis	متخصصین <i>mo'taxasses-in</i> – muta-xassislar
مالک <i>molek</i> – mulkdor	مالکین <i>molekin</i> – mulkdorlar
منقد <i>mo'naqqed</i> – tanqidchi	منقدین <i>mo'naqqed-in</i> – tanqidchilar

2) *ون-un* (*یون-yun*) ko'plik affiksi *ی-i* unlisi bilan tugagan shaxs nomini bildiruvchi ba'zi arab so'zlaridan ko'plik yasaydi. Bu affiks fors tilida juda kam uchraydi. Misollar:

انقلابی <i>enqelobi</i> – inqilobchi	انقلابیون <i>enqelobi-yun</i> – inqilobchilar
اعتصابی <i>e'tesobi</i> – isyonchi	اعتصابیون <i>e'tesobi-yun</i> – isyonchilar
روحانی <i>ruhoni</i> – ruhoni	روحانیون <i>ruhoni-yun</i> – ruhoniylar

3) *ot* ko‘plik affiksi ancha mahsuldor bo‘lib, arab so‘zlaridan ko‘plik hosil qiladi. Misollar:

حيوان <i>heyvon</i> – hayvon	حيوانات <i>heyvonot</i> – hayvonlar
تعليم <i>ta‘lim</i> – ta‘lim, o‘quv	تعليمات <i>ta‘limot</i> – ta‘limlar, o‘quvlar
اطلاع <i>ettelo</i> – xabar, ma‘lumot	اطلاعات <i>ettelo‘ot</i> – xabarlar, ma‘lumotlar

Agar so‘z *e* yoki *at* bilan tugagan bo‘lsa, *ot* ko‘plik affiksi bevosita so‘z o‘zagiga qo‘shilib, so‘z oxiridagi *e* yoki *at* tushib qoladi. Masalan:

مجله <i>majalle</i> – jurnal	مجلات <i>majallot</i> – jurnallar
اداره <i>edore</i> – idora	ادارات <i>edorot</i> – idoralar
مقاله <i>maqole</i> – maqola	مقالات <i>maqolot</i> – maqolalar

ot ko‘plik affiksi ba’zi bir fors so‘zlaridan ham ko‘plik hosil qiladi. Masalan:

باغ <i>bog</i> – bog‘	باغات <i>bog‘ot</i> – bog‘lar
ده <i>deh</i> – qishloq	دهات <i>dehot</i> – qishloqlar

e yoki *i* unlisi bilan tugagan ba’zi fors so‘zlariga *ot* ko‘plik affiksining fonetik varianti bo‘lmish *jot* qo‘shimchasini qo‘shish orqali ko‘plik hosil qilinadi. Bu holda so‘z oxiridagi *e* yozuvda tushib qoladi. Masalan:

میوه <i>mive</i> – meva	میوهات <i>mivejot</i> – mevalar
کارخانه <i>korxone</i> – fabrika	کارخانهات <i>korxonejot</i> – fabrikalar
روزنامه <i>ruznome</i> – gazeta	روزنامهات <i>ruznomejot</i> – gazetalar

4) Fors tilida arab ko‘plik affiksalaridan tashqari, ko‘p miqdorda arab “siniq ko‘plik” shakllari ham mavjuddir.

Siniq ko‘plik shakllar arab tiliga xos bo‘lib, so‘zlarning ichki fleksiyalarini o‘zgarishi, qo‘shimcha harflar orttirish orqali hosil qilinadi. Bu yo‘l bilan yasalgan ko‘plik shakldagi so‘zlar fors tiliga tayyor holda, o‘zlarining ko‘plik shakllarida kirib kelgandir. Arab ko‘plik shaklining yasalishi birmuncha murakkab bo‘lgani uchun, odatda lug‘at va darsliklarda so‘zlarning birlik shakli bilan bir qatorda, ularning ko‘plik shakli ham beriladi. Masalan:

رفیق <i>rafiq</i> – o‘rtoq	رفقا <i>ro‘faqo</i> – o‘rtoqlar
وزیر <i>vazir</i> – vazir, ministr	وزرا <i>vo‘zaro</i> – vazirlar, ministrilar
شاعر <i>sho‘er</i> – shoir	شعرا <i>sho‘aro</i> – shoirlar

اديب *adib* – adabiyotchi,
yozuvchi
شخص *shaxs* – shaxs, kishi

شعر *she'r* – she'r
مرکز *markaz* – markaz
وسيله *vasile* – vosita
علم *'elm* – ilm, fan
فن *fann* – fan, texnika
رجل *rajo'l* – kishi, arbob
دولت *do'ulat* – davlat
ملت *mellat* – millat
جمهوری *jo'mhuri* – respublika
کتاب *ketob* – kitob
رسم *rasm* – odat, rasm
اثر *asar* – asar

ادبا *o'dabo* – adabiyotchilar,
yozuvchilar
اشخاص *ashxos* – shaxslar,
kishilar
اشعار *ash'or* – she'rlar
مراکز *marokez* – markazlar
وسایل *vasoyel* – vositalar
علوم *'o'lum* – ilmlar, fanlar
فنون *fo'nun* – fanlar, texnikalar
رجال *rejol* – kishilar, arboblilar
دول *do'val* – davlatlar
ملل *melal* – millatlar
جماهیر *jamohir* – respublikalar
کتاب *ko'to'b* – kitoblar
رسوم *ro'sum* – odatlar, rasmlar
آثار *osor* – asarlar

Murakkab predloglar

Murakkab predloglar mustaqil ma'noga ega bo'lgan ayrim so'zlarning *dar* در, *be* به, *az* از predloglari bilan birikuvi orqali hosil qilinadi. Murakkab predloglarning ba'zilar izofali va ba'zi birlari izofasiz bo'ladi. Izofali predloglar o'zidan keyingi so'z bilan izofa orqali va izofasiz predloglar izofasiz bog'lanadi.

Izofali murakkab predloglar

dar bob-e – haqida, tog'risida, xususida
dar bore-ye – haqida, tog'risida, xususida
dar xo'susi – haqida, tog'risida, xususida
dar atrof-e – haqida, tog'risida, xususida
dar roh-e – yo'lida
be vasile-ye – orqali, vositasi bilan, bilan
be vosete-ye – orqali, vositasi bilan, bilan

Izofasiz murakkab predloglar

roje' be – haqida, tog'risida
oyed be – haqida, tog'risida
g'eyr az – . . .dan boshqa, . . .dan bo'lak
pas az – . . .dan so'ng, . . .dan keyin

از *ba'd az* – ...dan so'ng, ...dan keyin
 از *pish az* – ...dan avval, ...dan ilgari
 از *qabl az* – ...dan avval, ...dan ilgari

Misollar:

in film dar bore-ye zendegi-ye sa'odatmand-e xalq-e o'zbek hekoye miko'nad – Bu film o'zbek xalqining baxtli hayoti haqida hikoya qiladi.

navisandegon dar to'susi naqsheho-ye xalq-e xo'd so'xan go'ftand – Yozuvchilar o'z ijodiy rejaları haqida so'zlab berdilar.

روزنامه‌ی اطلاعات در باره‌ی رشد اقتصادی و اجتماعی کشور ایران چنین *ruznome-ye ettelo'ot dar bore-ye ro'shd-e eqtesodiy va ijtimoi-ye keshvar-e iron chenin minavisad...* – Etteloot gazetasi Eron mamlakatining iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishi haqida shunday yozadi.

doneshjuyon roje' be amtehonot-e tobestoni so'hbat kardand – Talabalar yozgi imtihonlar haqida suhbatlashdilar.

sho'mo oyed be zendegi va ijodgari-ye adabi-ye sa'di-ye sherozi che midonid – Siz Sa'diy Sheroziyning hayoti va adabiy ijodi haqida nima bilasiz?

doneshyor diruz roje' be man che go'ft? – O'qituvchi kecha men haqimda nima dedi?

ho'narpishegon-e teotr-e mosko'u be vasile-ye havo peymo be toshkand omadand – Moskva teatrining artistlari samolyotda Toshkentga keldilar.

1- topshiriq. Murakkab fe'llar yordamida bir necha gap tuzing.

2- topshiriq. Quyidagi fe'llardan hozirgi zamon sifatdoshi yasang.

gazidan (گاز *gaz*) – chaqmoq *boridan* (بار *bor*) – yo'g'moq
kashidan (کش *kash*) – bilmoq *donestan* (دان *don*) – دانستن

chekmoq

negarestan (نگر *negar*) – يافتن *yoftan* (يا *yob*) – topmoq

qaramoq

po'rsidan (پرس *po'rs*) – جستن *jo'stan* (جو *ju*) – qidirmoq

so'ramoq

gerd ovardan (گرد آور *gerd ovar*) – to'plamoq

3- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Men Eron shoirlari sherlarining o'zbekcha tarjimasini sotib oldim. Siz bu talaba bilan tanishmisiz? Yo'q, men bu talaba bilan tanish emasman. O'qituvchimiz meni eronlik injener bilan tanishtirdi. Institut ilmiy xodimlaridan ko'pchiligi o'zlarining ilmiy ishlar haqida so'zlab berdilar. Kecha ertalab soat sakkiz yarimda o'zbek shoir va adiblari poyezdda Moskva shahriga jo'nab ketdilar. Kecha men otam bilan telefonda gaplashdim. Bu masala haqida sizning fikringiz qanday? Uning kasalidan xabarim yo'q. Institutimiz binosi orqasida katta bog' va uning qarshisida institutning kutubxonasi bor. Mustaqillik bayrami kuni hamma markaziy ko'chalar odamlar bilan to'la edi. Hayotingiz va oilangizda nima yangiliklar bor? Siz bu ish haqida nima deya olasiz? Uning maqolasini "O'zbekiston Fanlar akademiyasining Axboroti" da bosib chiqardilar. Opam o'ziga kiyimlik sotib oldi. Hozir bo'lganlar bu asar muhokamasida qatnashib, bu asar haqida o'z fikrlarini aytdilar. O'zbekiston mutaxassislari Afg'onistondagi katta qurilishlarda ishtirok etdilar. Men XV asrdagi Eron va O'rta Osiyo xalqlarining madaniy, siyosiy va iqtisodiy aloqalari haqida ilmiy ish yozmoqchiman. Ertaga biz safarga ketmoqchi bo'lib turuvdik, onam kasal bo'lib qoldi. Toshkent metrosi juda ko'rishli va chiroyli. Men har kuni fakultetga avtobusda kelaman. Do'stim menga Afg'onistondan bir necha forscha kitoblari yubordi. Siz hozirgi Eron adabiyotining yirik namoyandalaridan bir Sodiq Hidoyatning hayoti va ijodi haqida nima bilasiz?

4- topshiriq. Hikoyani o'qing, o'zbek tiliga tarjima qiling va sifatdoshlarni aniqlang.

نابينا

نابینایی زن گرفت. زنش به او گفت: افسوس که چشم نداری تا ببینی من چه قدر خوشگل و سفیدم. نابینا گفت: خاطر جمع باش، اگر خوشگل و سفید بودی بینایان تا کنون ترا گرفته و برای من باقی نمی گذاشتند.

چشمدار *chashmdor* – ko'zi ochiq, ko'zli

کنون *ko'nun* – hozir, shu vaqt

باقی گذاشتن *boqi go'zoshtan* – qoldirmoq

بینایان *binoyon* – ko'radiganlar, ko'zi ochiqlar

5- topshiriq. Quyidagi maqollarni o‘qing, yod oling va iya aniqlang.

- (۱) عشق آمدنی است، نه آموختنی.
- (۲) هر خوردنی پس دادنی دارد.
- (۳) شدنی شد، دیگر چه خواهد شد.

6- topshiriq. Quyidagi maqollardan sifatdoshlarni toping va ularni asallishini aytib bering.

- (۱) نابینا به کار خود بیناست.
- (۲) دانا داند و پرسد، نادان نداند و نپرسد.
- (۳) جوینده یابنده است.

7- topshiriq. O‘zbek tili bilan mushtarak bo‘lgan quyidagi o‘zlarning birlik shaklini aytib bering.

ayyom	axborot	avqot	a‘zo
ayoh	axbarat	avqot	a‘zo
ayyom	axborot	avqot	a‘zo
ayyom	axborot	avqot	a‘zo
ayyom	axborot	avqot	a‘zo
ayyom	axborot	avqot	a‘zo
ayyom	axborot	avqot	a‘zo
ayyom	axborot	avqot	a‘zo
ayyom	axborot	avqot	a‘zo
ayyom	axborot	avqot	a‘zo

8- topshiriq. Quyidagi so‘zlardan ko‘plik shakli yasang.

bog‘	safo	no‘sx
bog‘	safo	no‘sx
bog‘	safo	no‘sx
bog‘	safo	no‘sx
bog‘	safo	no‘sx
bog‘	safo	no‘sx
bog‘	safo	no‘sx
bog‘	safo	no‘sx
bog‘	safo	no‘sx
bog‘	safo	no‘sx

9- topshiriq. Quyidagi matnni o‘qing, tarjima qiling va arab ko‘p-shakllarini aniqlang.

معادن ایران

در ایران معادن فلزات و سنگهای قیمتی بسیار وجود دارد. مهمترین معادن ایران معدن نفت و ذغال سنگ و مس و نمک و سرب و آهن و طلا و نقره و فیروزه است. معدن نفت در بیشتر نقاط ایران مخصوصاً خوزستان و همدان یافت می شود. از معدن نفت خوزستان هر سال مقداری زیادی نفت استخراج می کنند. معادن ذغال سنگ در اغلب استان های ایران وجود دارد و از بعضی آنها ذغال سنگ بسیار بیرون می آورند و به مصرف می رسانند.

معادن مس کرمان و خراسان و معدن آهن مازندران و گیلان معروفست. طلا در کوههای تهران و اصفهان و دامغان و نقره در کوههای آذربایجان و زنجان موجود می باشد.

معادن فیروزه ی ایران در نزدیکی نیشابور واقع و فیروزه ی آن به خوش رنگی در مام دنیا معروف است.

Lug‘at

معادن *ma'oden* (birligi – معدن *ma'dan*) – *ma'danlar, konlar, yerost boyliklari*

فلز *felez* – *metall*

سنگ *zo'g'ol-e sang* – *toshko'mir*

سرب *so'rb* – *qo'rg'oshin*

آهن *ohan* – *temir*

نقره *no'qre* – *kumush*

نقاط *no'qqot* (birligi – نقطه *no'qte*) – *nuqtalar, joylar*

اغلب *ag'lab* – *ko'p, ko'pchilik*

be mo'sarraf rasondan – sarf etilmoq, tarqatilmoq

10-topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 10-tamrinni ko'chirib yozing va chiroyli yozishga o'rganing.

Yigirma uchinchi dars

درس بیست و سوم

جشن های ملی ایرانیان

– در ایران چه جشنهای وجود دارد؟

– در ایران جشنهای زیادی وجود دارد، مانند نوروز، چهارشنبه سوری، سیزده بدر، جشن مهرگان، جشن سده و غیره. این جشنها از جشنهای باستانی ایرانیان محسوب می شوند و هیچ ربطی به دین اسلام ندارند و از زمان قدیم در ایران برگزار می شوند.

– آیا، در ایران جشنهای مذهبی هم وجود دارد؟

– بله، عید غدیر، عید قربان، عید فطر و غیره از عیدهای عمومی مسلمانان است که در ایران نیز برگزار می شود.

– مهمترین جشن ایرانیان کدام جشن است؟

– مهمترین جشن ایرانیان جشن نوروز است. این جشن سال نو است که روز اول فروردین ماه – روز اول فصل بهار مطابق ۲۱ مارس سال میلادی برگزار می شود. این جشن معمولاً تا سیزده روز ادامه دارد. اما تعطیلات رسمی آن سه تا پنج روز است.

– خواهش می کنم، بفرمایید، ایرانیان نوروز را چگونه جشن می گیرند و در طی این سیزده روز چه کارهایی می کنند؟

– ایرانیان در طی روزهای جشن با یکدیگر دید و باز دید می کنند و میوه و آجیا صرف می کنند.

– آجیل چیست؟

– آجیل از تنقلات مخصوص ایرانیان است که معمولاً در کنار پسته، بادام، فندق تخمه کدو، تخمه هندوانه و نخودچی صرف می شود.

– چه کارهای دیگری انجام می دهند؟

– پیش از عید نوروز خانه تکانی می کنند یعنی تمام فرش هارا می تکانند، اطاف را بطور کامل تمیز می کنند، لباس نو می پوشند، ظروف را سفید می کنند، توی بشقاد گندم و عدس سبز می کنند، گلدانهای نرگس و سنبل آمده می کنند تا هنگام عید سبزه گل در خانه وجود داشته باشد.

– شنیده ام که عید نوروز هفت سین درست می کنند هفت سین چیست و چرا آن ر هفت سین می گویند؟

– هفت سین نیز از مراسم عمومی مردم ایران است که حتماً باید موقع تحویل سال در سفره وجود داشته باشد. هفت سین عبارت از هفت چیز است که اسم آنها با حرف سین شروع می شود. این هفت چیز عبارتند از سنجد و سماق و سرکه و سنبل و سکه و سیر و سمنو.

– روی سفره غیر از هفت سین چیز دیگری می گذارند؟

– بله، غیر از هفت سین دو طرفش یک آئینه و شمعدان می گذارند. همچنین روی سفره قرآن، نان، یک کاسه آب که رویش برگ سبز است، یک شیشه گلاب، سبزه، نیز تخم مرغهای آب پز رنگ کرده به تعداد افراد خانواده می گذارند.

– بعد از تحویل سال چه می کنند؟

– بعد از تحویل سال جوانان برای تبریک گفتن و دیدن بزرگان به خانواده آنو می روند و بزرگترها نیز برای خوشحالی کردن کوچکترها "عیدی" یعنی هدیه اسکناس نو می دهند.

واژه ها

جشن *jashn* – bayram

مانند *monand-e* . . . kabi

chahorshanbe suri – *chorshanba suri* (navro'z bayramidan oldingi oxirgi chorshanba)

sizdah bedar – *sizdah bedar* (navro'z bayramining 13- kuni)

mehrgon – *mehrjon*, *kecha-kunduz baravarligi*

jashn-e sade – (qadimgi Eron bayramlaridan bo'lib, har yili shahman oyining 10- kunida nishonlanadi).

bostoni – qadimgi

mahsub sho'dan – hisoblanmoq

rabt – aloqa

bar-go'zor sho'dan – o'tkazilmoq, nishonlanmoq

mazhabi – diniy

عید *eyd* – hayit, bayram
 عید غدير *eyd-e g'adr* – g'adir hayiti (Alining Muhammad payg'ambri (s.a.v) ning vorisi – davomchisi etib tayinlangani munosabati bilan o'tkaziladigan bayram).
 عید قربان *eyd-e qo'rbon* – qurbon hayiti
 عید فطر *eyd-e fatr* – fatr bayrami, ro'zaning tugashi bilan o'tkaziladigan bayram
 نوروز *no'uruz* – navro'z bayrami (yangi yil bayrami)
 فروردین *farvardin* – farvardin oyi (Eron kalendari bo'yicha 1- oy, 3 kundan iborat).
 در طی *dar tey-ye* – davomida, mobaynida
 دید و باز دید کردن *did-o' boz did kardan* – ziyorat qilmoq, bir-biri borib ko'rmoq
 آجیل *ojil* – ojil (holvasimon shirinlik)
 صرف کردن *sarf kardan* – tanovul qilmoq, yemoq, ishlatmoq
 تنقلات *tanaqqo* 'lot – qandolat, shirinliklar
 فندق *fendo* 'q – funduq (o'rmon yong'og'i)
 تخمه *to'xme* – urug', pista
 کدو *kadu* – oshqovoq
 نخودچی *no'xo'dchi* – qovurilgan no'xat
 انجام دادن *anjom dodan* – bajarmoq, amalga oshirmoq
 خانه تکانی کردن *xonetekoni kardan* – uy yig'ishtirmoq, uy tozalamoq
 تکاندن *tekondan* – qoqmoq
 تمیز کردن *tamiz kardan* – tozalamoq
 ظروف *zo'ruf* – (birligi – ظرف *zarf*) idish-ovoqlar
 بشقاب *bo'shqob* – tarelka
 گندم *gando* 'm – bug'doy
 عنس *adas* – yasmuq, chechevitsa
 سبز کردن *sabz kardan* – ko'kartirmoq
 آماده کردن *omode kardan* – tayyorlamoq
 نرگس *narges* – nargis (guli)
 سنبل *so'mbo'l* – sumbul, giatsint
 سبزه *sabze* – ko'kat
 حتماً *hatman* – albatta
 تحویل *tahvil* – o'zgarish, yangilanish, kirib kelish
 سفره *so'fre* – dasturxon
 سنجده *senjed* – jiyda
 سماق *samoq* – sumoq (ovqatga qo'shiladigan ziravor)
 سرکه *serke* – sirka

سە *sake* – tanga pul
 سیر *sir* – sarimsoq
 سمان *samanu* – sumalak
 شمعدان *sham'don* – shamdon
 گلاب *go'lob* – gulob
 تخم مرغ *to'xm-e mo'rg* – tovuq tuxumi
 آب پز *ob-paz* – suvda pishirilgan
 تبریک گفتن *tabrik go'ftan* – tabrikلامoq
 عید *eydi* – hayitlik
 اسکناس *eskenos* – qog'oz pul
 کامیاب *komyobi* – baxt, saodat
 فرخند *farxo'nde* – bahtiyor, shodlik keltiruvchi
 مبارک باد *mo'borak bod* – muborak bo'lsin

GRAMMATIK IZOH

yo-ye masdari یای مصدری

Sifat, ot va boshqa turkumdagi so'zlarning oxiriga urg'uli bir *-i* o'shish orqali abstrakt ma'noni bildiruvchi ot hosil qilinadi. Bu *-yo* ors grammatikasida یای مصدری *yo-ye masdari* deyiladi. Masalan:

بد <i>bad</i> – yomon	بدی <i>badi</i> – yomonlik
بزرگ <i>bo'zo'rg</i> – katta	بزرگی <i>bo'zo'rgi</i> – kattalik
جوان <i>javon</i> – yosh	جوانی <i>javoni</i> – yoshlik
نزدیک <i>nazdik</i> – yaqin	نزدیکی <i>nazdiki</i> – yaqinlik

yo-ye masdari qisqa *-e* unlisi bilan tugagan so'zlarga o'shilganda, یای مصدری *yo-ye masdari* oldidan bir *-g* orttiriladi. Masalan:

هفته <i>hafte</i> – hafta	هفتگی <i>haftegi</i> – haftalik
خسته <i>xaste</i> – charchash	خستگی <i>xastegi</i> – charchashlik

Agar so'z cho'ziq unlilardan biri bilan tugagan bo'lsa, *-i* o'shimchasi oldidan yana bir *-yo* orttirilib yoziladi.

زیبا <i>zibo</i> – chiroyli	زیبایی <i>ziboyi</i> – chiroylilik
تنها <i>tanho</i> – yolg'iz	تنهایی <i>tanhoi</i> – yolg'izlik

ناوی بودن *doro budan va shomel budan* دارا بودن شامل بودن *hovi budan qo'shma fe'llari haqida*

دارا بودن *doro budan fe'li o'zbek tiliga mavjud bo'lmoq, bo' bo'lmoq*, شامل بودن *shomel budan va hovi budan fe'llari o' ichiga olmoq, qamramoq* deb tarjima qilinadi. Bu uchta fe'l gapd doimo distant holatda ishlatiladi. Masalan:

shahr-shahr شهر تاشکند دارای خیابانهای وسیع و عمارت‌های بلند و پارک‌های قشنگ است.
toshkand doro-ye hiyobonho-ye vasi' va emoratho-ye bo'land va parkho-ye qashang ast – Toshkent shahrida keng ko'chalar, balan imoratlar va chiroyli parklar mavjud (bor).

in keto این کتاب شامل آثار و مقاله‌های گوناگون نویسندگان برجسته‌ی ایران است.
shomel-e osor va maqoleho-ye gunogun-e navisandegon-e barja te-ye iron ast – Bu kitob mashhur Eron yozuvchilarining turli maqola va asarlarini o'z ichiga oladi.

in farhang-forsi این فرهنگ فارسی به روسی حاوی بیش از شصت هزار کلمه است.
forsi be rusi hovi-ye bish az shast hezor kaleme ast – Bu forsch ruscha lug'at oltmish mingdan ko'proq so'zni o'z ichiga oladi.

نشگاه ما دارای شعبه‌های عربی، فارسی، هندی، اردو، چینی و غیره می‌باشد.
doneshgoh-e mo doro-ye sho'beho-ye 'arabi, forsi, hendi, o'rdu chini va g'eyre miboshad – Bizning institutimizda arab, fors, hind urdu, xitoy va boshqa bo'limlar bor.

ن مجله حاوی مقالات در موضوعات علمی، اقتصادی، سیاسی، تئاتر و سینما می‌باشد.
in majalle hovi-ye maqolot dar mo'zu'ot-e elmi eqtisodi, siyosi, teo va sinemo miboshad – Bu jurnal ilmiy, iqtisodiy, siyosiy, teatr va kinoga bag'ishlangan maqolalarni o'z ichiga oladi.

Leksik izoh

1. *tabrik go'ftan* – (tabrikلامoq) fe'li quyida xususiyatga egadir: tabrik qaratilgan so'z oldidan *be* predlog qo'yiladi, tabrik obyekti bo'lgan so'z esa *ro* ko'makchisini qabul qilib keladi. Masalan:

ruz-e no'uruzro be sho'mo tabrik miguyam – Sizni navro'z bayrami bilan tabriklayman.

ruz-e tavallo 'detonro be sho'm tabrik miguyam – Tug'ilgan kuningiz bilan tabriklayman.

2. *didan kardan* – (ko'rishmoq, borib ko'rmoq) fe' ko'rish obyekti bo'lgan so'zning *az* predlogi bilan kelishini tala qiladi. Masalan:

pas az didor-e edarbo 'zo'rg va *modarbo* 'zo'rg az *bimoron didan kardam* – uvam va buvimni borib ko'rgandan keyin kasallarni borib ko'rdim.

1- topshiriq. Quyidagi so'zlardan abstrakt ma'noni bildiruvchi tlar yasang.

نيکه <i>nik</i> – yaxshi	تازه <i>toze</i> – yangi	بدبخت <i>badbaxt</i> – baxtsiz
بچه <i>bacha</i> – bola	پير <i>pir</i> – qari	راستگو <i>rostgu</i> – rost gapiruvchi
خوش <i>xo</i> 'shru – chiroyli	آشنا <i>oshno</i> – tanish	مرد <i>mard</i> – kishi, mard

2- topshiriq. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Navoiy kutubxonasida ingliz, fransuz, nemis hamda boshqa o'pgina sharqiy tillarda kitoblar bor. Bu kitob Rudakiyning g'a-allari, qasidalari, ruboiylari va boshqa she'rlarini o'z ichiga oladi. Afar G'ulomning ba'zi she'rlari fors tilida nashr qilindi. Bu maqola O'zbekiston Respublikasining chet mamlakatlar bilan siyosiy va iqtisodiy aloqalari haqida hikoya qiladi. Bizning do'stligimiz bir echa asrlardan buyon davom etib kelmoqda. Qariganda (qarilikda) axshi yashash uchun yoshlikda mehnat qilish kerak. "Sino" jurnali ron xalqini o'zbek adabiyoti namunalari bilan yaqindan tanish-rishda katta ahamiyatga egadir. Manmanlik – nodonlikdir. Profes-sor B.V.Millerning "Forscha-ruscha" lug'ati 35ming so'zni o'z ichi-a oladi. Pokizalik – sog'liq garovidir. Yaxshilik yaxshidir, yomon-k – yomon.

3- topshiriq. Hikmatli so'zlarni tarjima qiling. Obstrakt ma'no bil-irgan so'zlarni daftaringizga ko'chirib yozing va ulardagi یای مصدري nlosini aytib bering.

- (۱) آب آبادانی است.
- (۲) دالایی توانایی است.
- (۳) همدلی از همزبانی بهتر است.
- (۴) آب خوش بی تشنگی ناخوش بود.
- (۵) توانگری به هنر است نه به مال، بزرگی به عقل است نه به سال.
- (۶) بدی همسایه را همسایه می داند.
- (۷) بزرگی دست خود آدم است.

4- topshiriq. Matnni o'qing, mustaqil ravishda tarjima qiling va yo-ye masdari qabul qilgan so'zlarni aniqlang.

بینایی و شنوایی

یکی گفت: چشم من بقدری بینایی و سو دارد که از چند قدمی چیزهای بسیار چک را می بینم. مثلا الان در روی گنبد این مسجد مگسی را که راه می رود بینم. دیگری گفت: چشم من اینقدر قوت ندارد اما گوشم بدرجه ای شنوایی دارد که دای پای آن مگس را می شنم.

Lug'at

tavongari – boylik, qodirlik توانگری
be-qadri – shu qadar, shunday بقدری
su – ko'z nuri سو
al-on – hozir, shu damda الان
go 'mbad – gumbaz گنبد
masjed – masjid مسجد
magas – pashsha مگس
qo'vvat – quvvat قوت
be daraje-i – shu qadar, shu darajada به درجه ای

5- topshiriq. Quyidagi qarama-qarshi ma'noga ega bo'lga (antonim) so'zlarning ma'nosini kitob oxirida berilgan lug'atdan topib, tarjima qiling va ularni yod oling.

دراز – کوتاه	نزدیک – دور	اریک – روشن
آهسته – زود	لاغر – چاق، فربه	استگو – دروغگو
ضعیف – قوی	پیر – جوان	ثیف – تمیز، پاک
خیس، تر – خشک	خالی – پر	میر – گرسنه
بسته – باز، گشاده	درشت – لطیف، نازک	ادان – عاقل
سنگین – سبک	وسیع – تنگ	لاور، دلیر – ترسو
کند – تیز	تنبل – زحمتکش، کاردوست	ند – کند

6- topshiriq. Quyidagi hikoyani ifodali o'qing, tarjima qiling va hikoya yuzasidan bir necha savol tuzing.

حکایت

مردی از جلوی یک دکان قنادی گذشت و شیرینی ها یش را دید و خیلی می خواست برینی بخورد ولی او یک شاهی بیشتر پول نداشت و با وجود این داخل قنادی شد و ت:

– یک من از این شیرینی ها بکشید، می خواهم همین جا بخورم. قناد یک شیرینی کشید و مرد تمام شیرینی را خورد و خواست بدون دادن پول از دکان خارج شود.

قناد گفت: آقا، پول شیرینی را بده.

مرد گفت: پول ندارم.

قناد گفت: پس چرا شیرینی ها را خوردی؟

از بس که دوست داشتم.

قناد عصبانی شد و به کمک شاگرد خود کتک مفصلی به آن مرد زد و پس از نیم ساعت گفت: پا شو، برو.

مرد از قنادی بیرون آمد و دو باره برگشت و گفت: آقا اگر به این قیمت می دهید یک من دیگر هم بکشید ببرم منزل.

Lug‘at

قنادی *qannodi* – *qandolat, shirinliklar do‘koni*

شیرینی *shirini* – *shirinliklar*

شاهی *shohi* – *shohi (pul birligi)*

این *bo vo ‘jud-e in* – *garchi, shunga qaramasdan*

من *man* – *man (og‘irlik birligi)*

پول بدون دادن *bedun-e dodan-e pul* – *pul to‘lamasdan*

قناد *qannod* – *qannod, shirinliklar sotuvchi*

از بس که *az bas-ke* – *shuning uchunki*

عصبانی شدن *asaboni sho‘dan* – *asabiylashmoq, jahli chiqmoq*

کتک زدن *katak zadan* – *kaltaklamoq, do‘pposlamog*

کتک مفصلی زد *katak-e mo‘fassali zad* – *rosa kaltakladi, ko‘p urdi*

پا شدن *po sho‘dan* – *oyoqqa turmoq, o‘rindan turmoq*

دو باره *do‘ bore* – *yana, qaytadan*

قیمت *qeymat* – *qiymat, baho*

دیگر *digar* – *yana, boshqa*

کشیدن *keshidan* (کش *kesh*) – *tortmoq, tortib bermog*

7- **topshiriq.** Quyidagi iboralarni o‘zbek tiliga tarjima qiling va ularni yod oling.

روز استقلال را از صمیم قلب به شما تبریک می گویم.

دوستانم به مناسبت روز تولدم به من تبریک گفت. او هر سال روز تولدم را به من تبریک می گوید.

ما روز استقلال را به دانشیارمان تبریک گفتیم. من روز هشتم مارس را به مادر و واهرم تبریک گفتم.

دوست عزیز و گرامی!
به مناسبت روز تولدت از صمیم قلب تبریک می گویم و سلامتی، خوشبختی و کامیابی ات را در تحصیل و زندگی آرزو می کنم.
دوستت حسن.
تبریک نوروز

دوست گرامی (آقای محترم...).
اینجانب جشن فرخنده ی نوروز را به شما صمیمانه تبریک گفته تندرستی، رفاه و سعادت شما و خانواده تان را آرزو مندم.

Lug‘at

قلب *qalb* – yurak, qalb
روز استقلال *ruz-e esteqlol* – mustaqillik kuni
افراد *afrod* – (birligi – fard) kishilar, odamlar
افراد خانواده *afrod-e xonevode* – oila a’zolari
گرامی *geromi* – aziz, qadrdon
آقا *og‘o* – janob
اینجانب *injoneb* – men
تندرستی *tando‘ro‘sti* – sihat-salomatlik
رفاه *rafah* – tinchlik, xotirjamlik
خوشبختی *xo‘shbaxti* – baxt-saodat

8- topshiriq. Quyidagi matnni o‘qing, tarjima qiling va o‘zingi ni tug‘ilgan kuningiz haqida bayon yozing.

من دانشجوی سال اول دانشگاه دولتی تاشکند هستم. من نوزده سال دارم. سال هزار نهصد و هشتاد و هفت متولد شده ام. امروز روز تولد من است. به این سبب امروز بچ زود از خواب بیدار شدم. هر سال ما این روز را جشن می گیریم. امروز صبح و مادرم، برادر و خواهرم به مناسبت روز تولدم به من تبریک گفتند. همین روز از ستان و خویشان نامه و کارت تبریک گرفتیم. آنها به مناسبت روز تولدم تبریک گفته امتی، خوشبختی و کامیابی و همچنین موفقیت های در تحصیل و زندگی برای من زو کردند. تمام افراد خانواده ام به من تبریک گفته هر یکی از آنها هدیه ای به من دادند.

نزدیک غروب دوستانم و اقوام و خویشان برای تبریک به خانه ی ما آمدند. همه آنها برای من هدیه آوردند. مثلاً دوستم یک دستگاه عکاسی، عمویم یک دست کت و

شلوار، خواهرم پیراهن آبی رنگ، برادرم ریش تراش برقی و عمه ام ساعت مچی هدیه کردند.

همه ی هدایا خیلی قشنگ و با ارزش بود. من از آنها خیلی خوشم آمد و از همه ؛ آنها از صمیم قلب تشکر کردم.

در حدود ساعت هفت تمام مهمانان جمع شدند و ما دور میز نشستیم. روی میز میوه ؛ و شیرینی های گوناگون چیده بودند. مهمانان از غذاهای خوشمزه و شیرینی ها؛ مختلف خوردند. بعد از شام جوانان رقصیدند و دیگران به موسیقی گوش داده با همدیگر صحبت می کردند. شب نشینی خیلی خوش گذشت و من از آن بسیار راضی بودم.

igirma to'rtinchi dars

درس بیست و چهار

آی بیک

موسی تاش محمدوف مشهور به آی بیک یکی از نویسندگان برجسته ی معاصر ازبک است. این نویسنده سال ۱۹۰۵ در شهر تاشکند به دنیا آمد و پس از آنکه در سال ۱۹۲۵ دوره هنرستان تعلیم و تربیت را به پایان رسانید به کار معلمی پرداخت.

آی بیک در سال ۱۹۳۰ از دانشکده ی اقتصاد دانشگاه دولتی تاشکند فارغ التحصیل شد. آی بیک اثرهای زیادی نوشته است. از جمله نخستین آثار وی میتوار "احساسات"، "بیدار شو" و "کارگر" را نام برد که در سال ۱۹۲۶ به چاپ رسید است. اثر مشهور "تارهای دل" و مجموعه ی اشعار "نور افکن" او پیروزیهای مرد ازبکستان را وصف می کند.

آی بیک منظومه های زیادی نوشته است که "جورای آهنگر"، "دلبر دختر دوران"، "بختی گل و ساقندیق" از آن جمله اند.

نخستین رمان تاریخی آی بیک بنام "خون مقدس" در سال ۱۹۳۹ نوشته شده است این نویسنده ی بزرگ در دوران جنگ دوم جهانی یکرشته آثاری بوجود آورد که "مرگ به دشمن"، "بدلیران"، "پیروزی با ماست"، "در راه میهن" و "خاله ی عایشه نمونه هایی از آثار او است.

پس از پایان جنگ آی بیک آثار "در جستجوی نور"، "ظفر و زهرا" و "خاطرات پاکستان" را به رشته تحریر در آورد. آی بیک اثر مشهور پوشکین "یوگنی آنگین" را به ازبکی ترجمه کرده است که نموداری از مهارت او در فن ترجمه است. اثر جالب "نسیم جلگه طلایی" را آی بیک به مناسبت بیست و پنج سالگی استقرار جمهوره ازبکستان نوشته است. آی بیک یک رمان تاریخی بنام "نوایی" نوشته است که خلیه مشهور و جالب است.

نوشته های آی بیک به بسیاری از زبانهای مردم شرق و غرب ترجمه شده است. آی بیک به دریافت نشان های پر افتخار کشور نایل شده بود. وی عضو دائم فرهنگستان علوم ازبکستان نیز بود. آی بیک در سال ۱۹۶۸ چشم از جهان فرو بست.

برجسته *bar-jaste* – mashhur
 معاصر *mo'oser* – hozirgi zamon
 به دنیا آمدن *be do'nyo omdan* – dunyoga kelmoq
 دوره *do'ure* – davr, vaqt
 هنرستان *ho'nareston* – bilim yurti
 هنرستان تعلیم و تربیت *ho'nareston-e ta'lim va tarbiyat* – pedagogik bilim yurti
 به پایان رساندن *be poyon rasondan* – tugatmoq, oxiriga etkazmoq
 پرداختن *pardoxtan* (پرداز *pardoz*) – biror ishga kirishmoq, boshlamoq
 فارغ التحصیل *foreg' – o't – tahsil* – o'qishni tugatgan
 مجموعه *majmu'e* – to'plam, majmua
 احساسات *ehsosot* – tuyg'ular
 نام بردن *nom bo'rdan* – atamoq, eslatmoq
 نور افکن *nur afkan* – nur afkan
 خون *xun* – qon
 نسیم جلگه طلایی *nasim-e jelge-ye teloiy* – oltin vodiyan shabadalar
 وصف کردن *vasf kardan* – tasvirlamoq, ta'riflamoq, vasf etmoq
 منظومه *manzume* – poema, doston
 جمله اند از آن *az on jo'mleand* – shular jumlasidandir
 آهنگر *ohangar* – temirchi
 مقدس *mo'qaddas* – muqaddas, qutlug'
 یک رشته *yek-reshte* – bir qator, bir qancha
 مرگ *marg* – o'lim
 جستجو *jo'sto'ju* – qidirish, axtarish
 به رشته ی تحریر در آوردن *be reshte-ye tahrir dar ovaridan* – yozmoc qalamga olmoq
 استقرار *estegror* – tashkil topish, barpo qilish, o'rnatish
 نموداری *namudori* – namuna
 در یافتن *dar-yoftan* – olmoq
 نایل شدن *noyel sho'dan* – musharraf bo'lmoq, muvaffaq bo'lmoq
 عضو دایمی فرهنگستان *o'zv-e doimi-ye farhangeston* – akademiyanin;
 haqiqiy a'zosi

GRAMMATIK IZOH

O'tgan zamon natijali fe'li ماضى نقلى *mozi-ye naqli*

O'tgan zamon natijali fe'li o'tgan zamon sifatdoshiga *ast* است bog'lamasining qisqa shaklini qo'shish orqali yasaladi.

ast bog'lamasining qisqa shakli

Shaxslar	مفرد	جمع
I shaxs	ام – <i>am</i>	ایم – <i>im</i>
II shaxs	ای – <i>i</i>	اید – <i>id</i>
III shaxs	است – <i>ast</i>	اند – <i>and</i>

xondan خوانان – *xon* (o'qimoq) fe'lining o'tgan zamon natijali fe'li shaklida tuslanishi:

مفرد

man xonde-am – Men o'qiganman.

to' xonde-i – Sen o'qigansan.

u xonde-ast – U o'qigan.

جمع

mo xonde-im – Biz o'qiganmiz.

sho'mo xonde-id – Siz o'qigansiz.

onho xonde-and – Ular o'qiganlar.

bar-gashtan برگشتن – (qaytmoq) prefiksli fe'lining tuslanishi:

مفرد

I shaxs برگشته ام *bar-gashte-am* – qaytganman

II shaxs برگشته ای *bar-gashte-i* – qaytgansan

III shaxs برگشته است *bar-gashte ast* – qaytgan

جمع

I shaxs برگشته ایم *bar-gashte-im* – qaytganmiz

II shaxs برگشته اید *bar-gashte-id* – qaytgansiz

III shaxs برگشته اند *bar-gashte-and* – qaytganlar

حاضر کردن *hozer kardan* – (tayyorlamoq) qo‘shma fe’lining tuslanishi:

مفرد

I shaxs	حاضر کرده ام	<i>hozer karde-am</i>	–tayyorlaganman
II shaxs	حاضر کرده ای	<i>hozer karde-i</i>	– tayyorlagansan
III shaxs	حاضر کرده است	<i>hozer karde ast</i>	– tayyorlagan

جمع

I shaxs	حاضر کرده ایم	<i>hozer karde -im</i>	– tayyorlaganmiz
II shaxs	حاضر کرده اید	<i>hozer karde -id</i>	– tayyorlagansiz
III shaxs	حاضر کرده اند	<i>hozer karde-and</i>	– tayyorlaganlar

Izoh. III shaxs birlikda ba’zan *ast* bog‘lamasi tushib qolib o‘tgan zamon sifatdoshining o‘zi kelishi ham mumkin.

hozer karde حاضر کرده *bar-gashte* برگشته *xonde* خوانده

O‘tgan zamon natijali fe’lining bo‘lishsiz shakli odatdagidek fe’ oxiriga *na* – inkor yuklamasini qo‘yish orqali hosil qilinadi. Prefiksli va qo‘shma fe’llarda *na* – inkor yuklamasi yordamchi fe’lga qo‘shiladi. Bu holda *urg‘u na* – inkor yuklamasiga tushadi. Masalan:

nadide-am – ko‘rmaganman, ko‘rganim yo‘q
bar-nagashte-am – qaytmaganman, qaytganim yo‘q
esterohat nakarde ast – dam olmagan, dam olgan yo‘q.

O‘tgan zamon natijali fe’li ish-harakatning o‘tgan zamonda bo‘lib o‘tganligini bildirish bilan birga, uning bajarish fakti, natijas hozirda ham mavjud ekanligini ko‘rsatadi. Agar o‘tgan zamon aniq fe’lining ma’nosi ish-harakatning o‘tgan zamonda aniq bajarilganligini, bo‘lib o‘tganligini qayd qilish bilan kifoyalansa, o‘tgan zamon natijali fe’lida esa asosiy diqqat ish-harakatning bajarilganligi yoki bo‘lib o‘tganligida emas, balki uning natijasida – hozirgi holatida bo‘ladi.

Qiyos qiling:

doneshyor-e mo az iron omad – Bizning o‘qituvchimiz Erondan keldi.

doneshyor-e mo az iron omade ast – Bizning o‘qituvchimiz Erondan kelgan.

Birinchi gapda آمد *omad* ish-harakatni bo‘lib o‘tganligini qayd
lsa, ikkinchi gapda آمده است *omade ast* ish-harakatning bajaril-
inligi fakti hozir ham mavjudligini ko‘rsatadi. Misollar:

اپ شما گلستان سعدی را خوانده ای *sho ‘mo go ‘leston-e sa ‘diro xonde-id?* –
iz Sa‘diyning “ Guliston ”ini o‘qiganmisiz?

ا خیلی رنج کشیده و به مقصد رسیده ام *xeyli ranj kashide va be maqsad
iside-am* – Ko‘p mehnat qildim va maqsadga yetdim.

از بسیاری از آثار نویسندگان ازبکستان به زبانهای خارجی ترجمه شده است
*besyori az
sor-e navisandegon-e o‘zbakeston be zabonho-ye xoreji tarjo ‘me
ro ‘de ast* – O‘zbekiston yozuvchilarining ko‘pgina asarlari xorijiy
llarga tarjima qilingan.

O‘tgan zamon natijali fe‘li o‘tgan zamon eshitganlik ma‘nosini
am bildirishi mumkin. O‘tgan zamon natijali fe‘lining bu ma‘no-
da ish-harakatning bajarilishi so‘zlovchiga avvaldan ma‘lum
o‘lmay, ish-harakatning bajarilgan yo bajarilmaganligini boshqa
lamdan eshitish yoki boshqa vositalar orqali ma‘lum bo‘lishi qayd
linadi. Masalan:

او زبان فارسی را خوب یاد گرفته است *u zabon-e forsiro xub yod gerefte
st* – U fors tilini yaxshi o‘rganibdi. (U bilan so‘zlashishdan yoki
oshqa kuzatishdan xulosa qilinadi).

او دروغ گفته است *u do ‘rug ‘go ‘fte ast* – U yolg‘on gapiribdi.

خوابیدن *istodan* – tikka turmoq, نشستن *neshastan* – o‘tirmoq, خوابیدن
bidan – uxlamoq, بیدار شدن *bidor sho ‘dan* – uyg‘onmoq, مریض شدن
ariz sho ‘dan – kasal bo‘lmoq kabi holatni bildiruvchi fe‘llardan
osil bo‘lgan o‘tgan zamon natijali fe‘li ko‘proq hozirgi zamon bilan
og‘liq bo‘lgan ish-harakatni bildiradi. Masalan:

شتر به عقب نگرسته دید که خر در کنار رود متحیر ایستاده است.
*sho ‘to ‘r be
qab negareste did ke xar dar kenor-e rud mo ‘tahayyer istode ast* –
uya orqasiga qarab ko‘rdiki, eshak daryo bo‘yida hayron bo‘lib
iribdi.

1- topshiriq. Quyidagi fe‘llarni o‘tgan zamon natijali fe‘li shak-
da tuslang.

گرفت *gereftan* – olmoq

ادامه دادن *edome dodan* – davom
ettirmoq

آورد *ovardan* – keltirmoq

بر خاستن *bar-xostan* – turmoq

2-topshiriq. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Bu olimning ilmiy ishlari nemis va ingliz tillariga tarjir qilingan. Alisher Navoiyning “Layli va Majnun”, “Farhod va Shiri dostonlari rus va boshqa xalqlar tillarida nashr qilingan. Siz O bekning “Qutlug’ qon” romanini o’qiganmisiz? U mening gapim tushunmadi. Bu lug’atni qayerdan olgansiz? Siz nima uchun i yerga kelgansiz? Men o’qish uchun, ilm olish uchun bu yer kelganman. Otam bu ko’ylakni menga Moskvadan olib kelga Umar Xayyom ruboiylari har bir o’quvchini o’ziga maftun eta Jomiy 817- yil hijriyda Hirot shahrida tug’ilgan. Navoiy bilan Jom o’rtasidagi do’stlik va adabiy hamkorlik o’zbek xalqi bilan toj xalqlari o’rtasidagi do’stlikning namunasi bo’lgan. Bu yerga sizd boshqa hech kim kelganmi? Bu maqolani hamma talabalar o’c ganmi? Bizning uyga mehmonlar kelishibdi. Bu kitob XIX a adabiyoti tarixiga oid ekan. Bu yozuvchi O’zbekiston Respublikas ning 15 yillik bayrami munosabati bilan “Xalqlar do’stligi” orde olishga musharraf bo’lgan. Bu qiz Namangan shahrida tug’ilga Uning otasi Samarqandda tug’ilgan. Men esa Toshkent shahri tug’ilganman.

3- topshiriq. Hikoyalarni o’qing, kitob oxirida keltirilgan l g’atdan foydalanib, uni tarjima qiling va o’tgan zamon natijali f shakllarini aniqlang.

کف زدن

ملا نصرالدین شبی با بوستان خود مشغول شام خوردن بود که ناگهان چراغ موش شد. یکی گفت: همه مشغول کف زدن شوید تا کسی غذا نخورد. همه شروع به ک زدن کردند. چون چراغ روشن شد دیدند چیزی از خوراک باقی نمانده است. بعد لوم شد که ملا یک دست را به زانوی خود زده با دست دیگر خوراک خورده است.

تسلیت

شخصی به مقام بزرگی رسیده بود. دوستی برای تبریک پیش او رفت. آن شخص سید: کیستی و برای چه آمده ای؟ دوست شرمند شد و گفت: مرا نمی شناسی؟ من ست قدیمی تو هستم و برای تسلیت آمده ام زیرا شنیده ام که کور شده ای.

4- topshiriq. Matnni o’qing, uni tahlil qiling va o’tgan zamo natijali fe’lini aniqlang.

پزشک دانا

در حدود هزار سال پیش شاهزاده ای زندگی می کرد که از بیماری عجیبی ر می برد. او خیال می کرد که گاو شده است و از خادمان قصر پدرش می خواست او را بکشند. پزشکان بسیاری او را معاینه کردند، اما هیچکدام آنها نتوانستند او را معال کنند. شاهزاده از خوردن غذا خودداری می کرد و روز به روز ضعیف تر می شد. به خاطر پسرش خیلی غمناک بود.

یک روز به شاه خبر دادند که پزشک جوانی به شهر آمده است که بیماریهای سذ را معالجه می کند و اسم او ابن سیناست. شاه فرمان داد که ابن سینا را برای معالجه پسرش به قصر دعوت کنند.

روز بعد ابن سینا به قصر آمد. پزشک جوان ابتدا با دقت داستان بیماری شاهز را گوش کرد. آنگاه مانند قصایان لباس پوشید و کاردی به دست گرفت و در حیاط قه رفت. بعد به خادمان دربار گفت: آن گاو را بیاورید تا قربانی کنم. خادمان در شاهزاده را به نزد او راهنمایی کردند. پزشک جوان در حالیکه مانند قصایان کا خود را تیز می کرد و گفت: پاهای این گاورا ببندید. آنگاه خود گردن گاورا گرفت و نمود کرد که می خواهد آن را ببرد. بعد که کمی به گردن و پشت گاو دست کشید گفت عجب گاو لاغری! این گاو برای کشتن مناسب نیست باید مدتی بچرد تا چاق شود. از آنکه چاق شد من می آیم و او را می کشم.

بعد از آن شاهزاده دیگر از خوردن غذا خودداری نمی کرد و هر غذایی که به می دادند می خورد تا چاق شود. بدین طریق ابن سینا توانست غذاها و دواهایی که بر بهبود شاهزاده مفید بود به او بخوراند. حال شاهزاده کم کم رو به بهبودی گذاشت و از یک ماه بیماری او معالجه شد.

Lug'at

بر *ranj bo 'rdan* – *qiynalmoq*, *azob chekmoq*

عج *a'jab* – *ajoyib*, *g'aroyib*

کر *xayol kardan* – ... *deb o'ylamoq*, *o'ylamoq*

خ *xodem* – *xodim*

کا *kord* – *pichoq*

پسر *be xoter-e pesarash* – *o'g'li uchun*, *o'g'lini o'ylab*

کر *mo'oleje kardan* – *davolamoq*

قه *qasr* – *qasr*, *saroy*

کر *mo'oyene kardan* – *kasalni ko'rmoq*

اب *ebtedo* – *avval*

ما *monand-e* – *kabi*

در *darbor* – *saroy*

د *gov* – *sigir*

کر *qo'rboni kardan* – *so'yomoq*, *qurbonlik qilmoq*

کر *rohnamiyi kardan* – *boshlab kelmoq*, *birga olib kelmoq*

حالیکه *dar holi-ke* – holatda
 حالیکه مانند قصاب *dar holi-ke monand-e qassob* – xuddi qassob;
 o'xshab
 تیز کردن *tiz kardan* – charxlamoq
 بستن *bastan* – bog'lamoq
 گردن *gardan* – bo'yin
 وانمود کردن *vonamud kardan* – o'zini biror narsaga (kimga) o'xshat
 ko'rsatmoq
 آنگاه *ongoh* – shu payt
 بریدن *bo'ridan* – so'ymoq, kesmoq
 دست کشیدن *dast kashidan* – qo'l yurgizmoq
 لاغر *log'ar* – oriq, ozg'in
 کشتن *ko'shtan* – o'ldirmoq
 چریدن *charidan* – o'tlamoq
 چاق شدن *choq sho'dan* – semirmoq
 دیگر *digar* – boshqa
 غذا *g'azo* – ovqat, taom
 خودداری کردن *xo'ddori kardan* – o'zini tiymoq, voz kechmoq
 بدین طریق *bedin tariq* – shu tarzda, shu usul bilan
 بهبود *behbud* – sog'ayish
 مفید *mo'fid* – foyda
 رو به بهبودی گذاشتن *ru be behbudi go'zoshtan* – sog'aya boshlamoq
 خوردن *xo'rondan* – yegizmoq, ichkizmoq, ichirmoq
 معالجه شدن *mo'oleje sho'dan* – tuzalmoq, davolanmoq
 متولد شدن *mo'tavalled sho'dan* – tug'ilmoq

5- topshiriq. Quyidagi savollarni forschaga tarjima qiling va ularga forscha javob qaytaring.

Siz nechanchi yilda tug'ilgansiz? Nechanchi yilda maktabni tugatgansiz? Amir Alisher Navoiy nechanchi yilda tug'ilgan? Akang qaysi institutni tugatgan? Opangiz o'z oilasi bilan qachon Samarqand shahriga ko'chib kelgan? Siz mashhur Eron yozuvchilarini qaysi asarlarini o'qigansiz? Men sizni qayerda ko'rganman? Oxir marta bu filmni qachon ko'rgansiz? O'zbek klassik olim va shoiralaridan kimlarni bilasiz? Bu vrach ayolni taniysizmi? Bu asar qachon rus tiliga tarjima qilingan? Siz Buxoro va Samarqand shaharlari ko'rganmisiz (borganmisiz)?

6- topshiriq. Quyidagi matnni o'qing, tarjima qiling va o'tgan zamon natijali fe'l shakllarini aniqlang.

قوم و خویش من

من در شهر تاشکند متولد شده ام و با خانواده خود در این شهر زندگی می کنیم. در شهر تاشکند قوم و خویش زیادی داریم. آنها در تاشکند و استانها و روستاهای کشور زندگی می کنند. بعضی از خویشان به خارج رفته و با خانواده ی خود در آنجا زندگی می کنند.

خواهر بزرگم دانشگاه طب را تمام کرده است و در یکی از بیمارستانهای تاشکند کار می کند. شوهرش مهندس است. او در دانشگاه پلی تکنیک تحصیل کرده و در کارخانه ی تراکتورسازی کار می کند. برادر بزرگم نقاش است. او در آموزشگاه هنر تحصیل کرده است و در موزه ی آثار هنری کار می کند. مادرم زبان شناس است او در دانشکده ی زبان و ادبیات دانشگاه ملی ازبکستان تحصیل کرده است. حالا او در دانشسرای عالی تدریس می کند.

خواهر بزرگم شوهر کرده است. او با شوهر و فرزندانش در شهر بخارا زندگی می کند و چند سال است که از خانه ی ما رفته است. برادر کوچکم دانش آموز است. هنوز دبیرستان را تمام نکرده است. شوهر خواهرم نظامی است. او در آموزشگاه نظامی تحصیل کرده است. پس از اتمام آموزشگاه او را به شهر ترمز فرستاده اند که از سرحداتی کشور جمهوری ما دفاع کند. خواهر کوچکم تازه دبیرستان را تمام کرد است و او می خواهد برای ادامه ی تحصیل به دانشگاه خاورشناسی وارد شود. شوهر عمه ام فوت کرده است. عمه ام با پسر و دختر خود در شهر مسکو زندگی می کند. پدر بزرگ و مادر بزرگم با ما زندگی می کنند. ما با همه ی خویشان آرام و خوشبخت زندگی می کنیم.

7- **topshiriq.** Quyidagi qarindosh va urug'chilikka oid terminlarni o'qing va yod oling.

برادر *barodardar* – aka-uka

خواهر *xohar* – opa-singil

برادر بزرگ *barodardar-e bo'zo'rg* – aka

برادر کوچک *barodardar-e kuchek* – uka

خواهر بزرگ *xohar-e bo'zo'rg* – opa

خواهر کوچک *xohar-e kuchek* – singil

قوم و خویش *qo'um-o'-xish* – qavmi qarindosh

پسر *pesar* – o'g'il

دختر *do'xtar* – qiz

مادر *modar* – ona

پدر *pedar* – ota

مادر بزرگ *modar bo'zo'rg* – buvi

پدر بزرگ *pedar bo'zo'rg* – buva

عمو *amu* – amaki

عمه *amme* – amma

دایی *doi'y* – tog'a

عروس *arus* – kelin

داماد *domod* – kuyov

شوهر *sho'uhar* – er

زن *zan* – xotin

نوه *nave* – nevara

برادر *pesar-e barodar* – jiyan (akaning o'g'li)

دختر برادر *do'xtar-e barodar* – jiyan (akaning qizi)

خواهر *pesar-e xohar* – jiyan (opaning o'g'li)

دختر خواهر *do'xtar-e xohar* – jiyan (opaning qizi)

برادر تنی *barodar-e tani* – tug'ishgan aka-uka

خواهر تنی *xohar-e tani* – tug'ishgan opa-singil

8- topshiriq. Qavs ichida berilgan fe'llarni o'tgan zamon na'jali fe'li shakliga qo'yib jummalarni ko'chirib yozing va o'qing.

خواهر بزرگم در شهر سمرقند (تولد یافتن) ولی من در شهر تاشکند (تولد یافتن).
راهرم شوهر (کردن) و با فرزندان خود در آنجا زندگی می کند. دختر بزرگش
نشگاه پزشکی را (تمام کردن) و در درمانگاه سمرقند کار می کند. من هنوز دبیرستان
(تمام نکردن). متهاست که من برادرت را (ندیدن). سه سال است که ما زبان
رسی را (یاد گرفتن) و حالا به فارسی خوب حرف می زنیم. یک ماه است که من به
ستم نامه (فرستادن) ولی تا هنوز جوابش را (نگرفتن). مادرم در داروخانه کار
می کند او دو سال است که دانشگاه داروسازی را (تمام کردن). حسن به زبان عربی هم
بب گفتگو می کند، معلوم می شود که او زبان عربی را هم (یاد گرفتن). پدر بزرگم دو
سال است که (فوت کردن). خوشبختانه مادر بزرگم هنوز (زنده بودن). دانشجویان
ضیحات استاد را خوب (فهمیدن). آیا اینجا کسی (آمدن)؟ هنوز من این اثر را
خواندن). من این فیلم را دو باره (دیدن). خواهرم هنوز شوهر (نگردن). چند ماه است
پدرم از ایران (برگشتن). چند روز است که من از او نامه (نگرفتن). برادر کوچکم
وز از خواب (بیدار نشدن).

9- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 1 tamrindagi Sa'diyning she'rini ko'chirib yozing va uni yod oling.

دوستی من با فرخ

قسمت اول

فرخ یکی از دوستان من است. او با والدین خود در تهران زندگی می کند. فرخ دانشجوی سال دوم دانشکده ی تاریخ دانشگاه ی تهران به نام فردوسی است. ما همدیگر دوست خیلی صمیمی هستیم. دو سال پیش وقتی که من با پدرم در تهران بودم با او آشنا شدم. آن موقع فرخ دوره ی متوسطه را به پایان رسانده بود و می خواست تحصیلات خود را در رشته ی تاریخ ادامه دهد. از همان نخستین روزهای دوستی، فرخ مرا با مناظر زیبا و دیدنی های تهران آشنا می کرد و ما هر روز با یکدیگر به گردش می رفتیم. بنای کاخ سعدآباد و متروی تهران بی اندازه عالی بود. موزه ها و نمایشگاه های گوناگون تهران، به ویژه موزه ی ایران باستان، میدان آزادی، دانشگاه تهران بازار مرکزی تهران بسیار جالب و تماشایی بود.

وقتی که از تهران به شهر خود تاشکند بر می گشتم، نشانی خانه ی خود را به اقامت و خواهش کردم که در ایام تعطیلات تابستانی به تاشکند و به خانه ی ما بیاید. فرخ آدرس مرا گرفت و گفت: من مدت ها است آرزو دارم که از بکستان - ایران سرزمین آفتابی و سرسبز را ببینم و دعوت ترا با میل و علاقه ی زیاد می پذیرم. مکاتبه ی ما در طی سال بطور منظم و مرتب جریان داشت. من هیچ یک از نامه های او را بی پاسخ نمی گذاشتم. فرخ هم به محض اینکه نامه ای از من دریافت می کرد، جواب آن را فوراً می نوشت و برایم می فرستاد. اوایل تعطیلات تابستان بود که تلگرامی از فرخ گرفتم. در آن نوشته شده بود: روز جمعه با هواپیمای تهران - تاشکند برای تجدید دیدار پرواز می کنم.

قسمت دوم

من پس از استقبال گرم فرخ را مستقیم به خانه آوردم و او در خانه ی ما اقامت نمود.

از فردای آن روز گردش ما با فرخ در شهر آغاز شد. صبح آن روز به خواهر فرخ از خانه بیرون آمدیم و به گردش در شهر پرداختیم. همان روز ما به موزه ی تاریخ خلق های ازبکستان و به موزه ی هنرهای تصویری، نمایشگاه هنرهای عملی رفتیم. هنگام عصر از تئاتر اپرا و باله بنام علیشیر نوایی هم دیدن کردیم. ما اپرا و "دلارام" را تماشا کردیم و فرخ از آن بسیار خوش آمد.

روز یکشنبه به یکی از بازارهای تاشکند رفتیم. این بازار خیلی وسیع و در آنج همه چیز بود. میوه های گوناگون در آن به چشم می خورد. در طرف راست انواع مختلف هندوانه و خربزه را روی هم چیده بودند و طرف دیگر سیب و گلابی و انگور و آلبالو و گیلان را به صورت جالبی چیده بودند.

سبزیجات در سوی دیگری گذاشته شده بود و برای لبنیات جایگاه ویژه ای اختصاص داده بودند. در راسته ی سبزیجات کلم، سیب زمینی، گوجه فرنگی، خیار

ب، هویج و پیاز دیده می شد و در شعبه ی لبنیات شیر، سرشیر، ماست، پنیر، روغن کشک به چشم می خورد. فرخ بازار را خیلی پسندید و مخصوصاً از آرایش آن و شش آمد. او گفت که در طول عمرم بازاری به این قشنگی و تنوع ندیده بودم. چون دای آن روز فرخ می خواست برای بازدید آثار باستانی و ابنیه تاریخی به شهرهای بگر ازبکستان مسافرت کند تصمیم گرفت مقداری میوه خریداری کرده و برای والدین رستند. ما پنج کیلو سیب، دو کیلو گلابی، چهار کیلو انگور حسینی و یک خربزه وارز می خریدیم و با پست هوایی به تهران ارسال کردیم. فرخ از مسافرت خود به تاشکند بی نهایت راضی بود. وقتی که او به شهر سمرقند زیمت می کرد با هم خدا حافظی کردیم زیرا که او می خواست پس از تماشای سمرقند، بخارا رفته و از آنجا یکسره به تهران پرواز کند.

واژه ها

voledeyn – ota-ona والدین
do 'ure-ye mo 'tavassete – o' rta maktab دوره ی متوسطه
be poyon rasondan – tugatmoq, oxiriga yetkazmoq به پایان رساندن
reshte – soha رشته
no 'xo 'stin – birinchi, avvalgi نخستین
manozar (birligi - manzare) manzaralar, ko 'rinishlar مناظر
kox – saroy کاخ
kox-e sa 'dobod – Sa 'dobod saroyi کاخ سعدآباد
bi andoze – juda, haddan tashqari, cheksiz darajada بی اندازه
namoyeshgoh – ko 'rgazma, vistavka نمایشگاه
be vij:e – xusususan, ayniqsa به ویژه
boston – qadimgi باستان
neshoni-ye xone – uy adresi نشانی خانه
ayyom – (birligi - kun) kunlar ایام
sarzamin – o' lka, makon, yurt, mamlakat سرزمین
sar-sabz – yam-yashil, ko 'm-ko 'k سرسبز
meyl – istak, xohish میل
aloqe – qiziqish علاقه
bo meyl va aloqe-ye ziyodi – katta mamnuniya bilan با میل و علاقه ی زیادی
paziro 'ftan (pazir) – qabul qilmoq پذیرفتن
mo 'kotabe – yozishma, xat yozishib turish مکاتبه
tey-ye – davomida, mobaynida طی
be to 'ur-e – holatda, ravishda بطور
mo 'nazzam va mo 'rattab – uzluksiz ravishda, muntazan ravishda منظم و مرتب

جریان داشتن *jaryon doshtan* – davom etmoq
 پاسخ *poso'x* – javob
 دریافت کردن *dar-yoft kardan* – olmoq
 فوراً *fo'uran* – tezda, zudlik bilan
 هواپیما *havopeymo* – samolyot
 تجدید دیدار *tajdid-e didor* – ko'rishish uchun, diydorlashish uchun
 استقبال *esteqbol* – kutib olish
 گرم *garm* – iliq, issiq
 مستقیم *mo'staqim* – to'g'ri, bir yo'la, to'ppa-to'g'ri
 اقامت کردن *eqomat kardan* – yashamoq
 پرداختن *pardoxtan* (پرداز *pardoz*) – boshlamoq, kirishmoq
 هنر *ho'nar* – san'at, hunar
 به چشم خوردن *be chashm xo'rdan* – ko'zga tashlanmoq
 انواع *anvo'* – (birligi - نوع *nav'*) turli-tuman, turlar, navlar
 اپرا *o'pero* – opera
 باله *bole* – balet
 هندوانه *hendevone* – tarvuz
 خریزه *xarbo'ze* – qovun
 روی هم چیدن *ruyham chidan* – terib qo'ymoq, taxlamoq
 سیب *sib* – olma
 گلابی *go'lobi* – nok
 انگور *angur* – uzum
 آلبالو *olo'bolu* – olcha
 گیلوس *gilos* – gilos
 چیدن *chidan* – terib qo'ymoq, taxlab qo'ymoq
 سبزیجات *sabzijot* – sabzavot mahsulotlari
 لبنیات *labaniyot* – sut mahsulotlari
 اختصاص دادن *extesos dodan* – tayin qilib qo'ymoq, ajratib qo'ymoq
 راسته *roste* – rasta
 کلم *kalam* – karam
 سیب زمینی *sibzamini* – kartoshka
 گوجه فرنگی *go'ujefarangi* – pomidor
 خیار *xiyor* – bodring
 ترب *to'ro'b* – turup
 هویج *havij* – sabzi
 شیر *shir* – sut
 سرشیر *sarshir* – qaymoq

ماست *most* – qatiq
 پنیر *panir* – pishloq
 روغن *ro'ug'an* – sariyog'
 کشک *kashk* – suzmadan qilinadigan qurt
 پسندیدن *pasandidan* – yoqtirmoq
 طول *tul* – davom, cho'ziqlik
 تنوع *tanavvo'* – turli, turli-tuman, har xil
 بازدید *bozdid* – tomosha qilib ko'rish
 اثار باستانی *osor-e bostoni* – qadimgi yodgorliklar
 ابنیه تاریخی *abniye-ye tarixi* – tarixiy obidalar
 تصمیم گرفتن *tasmim gereftan* – qaror qilmoq, ahd qilmoq
 مسافرت کردن *mo'soferat kardan* – safar qilmoq, sayohat qilmoq
 پست *po'st* – pochta
 ارسال کردن *ersol kardan* – jo'natmoq
 مسافرت *mo'soferat* – safar, safar qilish
 عزیمت کردن *a'zimat kardan* – jo'nab ketmoq, bormoq
 خریداری کردن *xaridori kardan* – sotib olmoq

GRAMMATIK IZOH

Uzoq o'tgan zamon fe'li ماضی بعید *mozi-ye ba'id*

Uzoq o'tgan zamon fe'li o'tgan zamon sifatdoshidan so'ng بودن *budan* ko'makchi fe'lini qo'yish orqali yasaladi. Uzoq o'tgan zamon fe'lining tuslanishida shaxs-son qo'shimchalari بودن *budan* ko'-makchi fe'lining o'tgan zamon fe'l negiziga qo'shiladi.

دیدن *didan* – (ko'rmoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

I shaxs	دیده بودم	<i>dide budam</i>	–ko'rgan edim
II shaxs	دیده بودی	<i>dide budi</i>	–ko'rgan eding
III shaxs	دیده بود	<i>dide bud</i>	–ko'rgan edi

جمع

I shaxs	دیده بودیم	<i>dide budim</i>	– ko'rgan edik
II shaxs	دیده بودید	<i>dide budid</i>	– ko'rgan edingiz
III shaxs	دیده بودند	<i>dide budand</i>	– ko'rgan edilar

زندگی کردن *zendegi kardan* – (yashamoq) qo‘shma fe’lining tuslanishi

مفرد

I shaxs	زندگی کرده بودم	<i>zendegi karde budam</i>	– yashagan edim
II shaxs	زندگی کرده بودی	<i>zendegi karde budi</i>	– yashagan eding
III shaxs	زندگی کرده بود	<i>zendegi karde bud</i>	– yashagan edi

جمع

I shaxs	زندگی کرده بودیم	<i>zendegi karde budim</i>	– yashagan edik
II shaxs	زندگی کرده بودید	<i>zendegi karde budid</i>	– yashagan edingiz
III shaxs	زندگی کرده بودند	<i>zendegi karde budand</i>	– yashagan edilar

Uzoq o‘tgan zamon fe’lida urg‘u ikkita bo‘lib, birinchi asosiy urg‘u sifatdoshning oxirgi bo‘g‘iniga va ikkinchi kuchsiz urg‘u shaxs-son qo‘shimchalariga tushadi. Masalan:

دیده بودم	<i>dide budam</i>	دیده بودی	<i>dide budi</i>

Qo‘shma fe’llarda esa uch so‘zning har birining o‘z mustaqil urg‘usi bo‘ladi. Masalan:

زندگی کرده بودم	<i>zendegi karde budam</i>	زندگی کرده بودی	<i>zendegi karde budi</i>

Uzoq o‘tgan zamon fe’lining bo‘lishsiz shakli fe’lning sifatdosh qismiga نه – *na* inkor yuklamasini qo‘shish orqali hosil qilinadi. Uzoq o‘tgan zamon fe’lining bo‘lishsiz shaklida asosiy urg‘u نه – *na* inkor yuklamasiga ko‘chadi. Masalan:

man in filmro pishtar nadide budam – Men bu filmni avval ko‘rmagan edim.

qablan onho dar in manzel zendegi nakarde budand – Ilgari ular bu uyda yashamagan edilar.

pedaram in ketobro az iron ovarde bud – Otam bu kitobni Erondan olib kelgan edi.

u az man xeyli ranjide bud – U mendan juda xafa bo‘lgan edi.

Uzoq o‘tgan zamon fe’li, bundan tashqari, o‘tgan zamonda boshlangan ikki ish-harakatdan biri oldinroq bo‘lib o‘tganligini ko‘rsatadi. Bu holda uzoq o‘tgan zamon fe’lidan anglashilgan ish-harakat ikkinchi ish-harakat boshlanishiga qadar amalga oshgan bo‘ladi. Masalan:

vaqti-ke man be doneshkade
omadam dars og'oz sho'de bud – Men fakultetga kelganimda, dars boshlangan edi.

mo'uveike mo
be forudgoh rasidim mo'soferin be havopeymo savor sho'de bu-
dand – Biz aeroportga yetib kelganimizda, yo'lovchilar samolyotga chiqib o'tirgan edilar.

Uzoq o'tgan zamon fe'li است *ast* bog'lamasini qabul qilib kelishi ham mumkin. Bunda بودن *budan* ko'makchi fe'li o'tgan zamon sifat-dosh shakliga kirib, shaxs-son ma'nolari bog'lama orqali ifoda etiladi. Uzoq o'tgan zamon fe'lining bu shakli uzoq o'tgan zamonda bajarilgan ish-harakatning so'zlovchiga avvaldan ma'lum bo'lmay, keyinchalik bilinganligini, biror vosita orqali ma'lum bo'lganligini anglatadi. Masalan:

u az man ranjide bude ast – U mendan xafa bo'lgan ekan.

hezor sol pish
ham dar sharq mardo'm bo zo'ub-e ohan va mes oshno bude-and – Ming yil ilgari ham Sharqda odamlar temir va mis eritishni bilgan ekanlar.

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarni uzoq o'tgan zamonda tuslang.

raftan – (bormoq), دادن *faro gereftan* – (o'rganmoq), رفتن
dodan – (bermoq), آشنا کردن *oshno kardan* – (tanishtirmoq), دعوت
da'vat kardan – (taklif qilmoq).

2- topshiriq. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Men o'tgan hafta undan xat olgan edim. Bu qadimiy yodgorlik XVII asrga oid ekan. Yusuf onasi bilan meva va sabzavotlar sotib olish uchun kolxoz bozoriga ketgan ekan. Men bu hind filmini o'tgan yili ko'rgan edim. O'zbekiston sharqshunoslari Firdavsiyning yubileyi munosabati bilan Eronga borgan edilar. Ular O'zbekiston Milliy universitetining 80 yilligini nishonlash uchun Toshkent shahriga kelgan edilar. Men o'rtog'imni kutib olish uchun aeroportga borsam, samolyot hali kelmagan ekan. Biz yozgi ta'til vaqtida dam olish uchun sanatoriya borgan edik. Bizning sanatoriya dengiz qirg'og'iga joylashgan ekan. Bu yerga dam olish uchun mamlakatimizning turli shahar va qishloqlaridan ishchilar, kolxozchilar, xiz-

natchilar, o'qituvchilar, talabalar va boshqa kishilar kelgan edilar. Men sanatoriya poyezdda borgan edim, lekin Toshkentga sanoliyotda qaytdim. Men sanatoriya da olayotgan vaqtimda, bir necha talabalar bilan tanishgan edim. Men ularga o'z shahrimiz Toshkentga qaytishdan oldin, adresimni qoldirib, ularni go'zal shahrimizga taklif qildim.

3- topshiriq. Hikoyani o'qing, mustaqil ravishda tarjima qiling va uzoq o'tgan zamon fe'l shakllarini aniqlang.

حکایت

ناخوش آوازی در میان باغی نشسته بود، غزل می خواند و از آواز بد خود مرد را بیزار کرده بود. شاعری پیش او رفت و گفت: ای برادر، اینجا به تو ماهی چند دره می دهند؟ خواننده گفت: پانزده دره. شاعر گفت: من بیست و پنج دره می دهم، بشرط اینکه اصلاً نخوانی.

دره *derham* – *derham* (pul birligi)
 ناخوش آواز *noxo 'sh ovoz* – *yoqimsiz ovozli* (odam)
 به شرط اینکه *be shart-e in-ke* – *shu shart bilanki*

4- topshiriq. دوستی من با فرخ *matnini* daftaringizga ko'chirib yozing, matnda uchragan fe'llarning tagiga chizing va ularning qaysi zamonada kelganini aniqlang.

5- topshiriq. دوستی من با فرخ *matni* yuzasidan 20 ta savol tuzing.

6- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing va undagi uzoq o'tgan zamon fe'lini aniqlang.

شکر کردن ملا نصرالدین

ملا نصرالدین خر خود را گم کرده بود. در کوچه این ور و آن ور می رفت و داد می زد، در عین حال شکر می کرد. مردی به او گفت: ای ساده دل، تو که خرت را گم کرده ای، چرا شکر می کنی؟
 ملا گفت: شکر برای آن می کنم که خودم سوار خر نبودم و اگر نه من هم با او گم شده بودم.

7- topshiriq. Qavs ichida berilgan fe'llarni uzoq o'tgan zamon fe'li shakliga qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing.

وقتی که به خانه ی دوستم آمدم او به کتابخانه (رفتن). وقتی که به دانشگاه آمدم. درس (شروع شدن) و دانشجو یان سرجای خود (نشستن). برادرم دو سال پیش به ایران (رفتن). و از آثار باستانی آن کشور (تماشا کردن). من این کتاب را سال گذشته

نریدن). برادر کوچکم دوره ی دبیرستان را دو سال پیش (تمام کردن) وقتی که به
انه برگشتم پدر و مادرم (خوابیدن). ما این فیلم را دو ماه پیش (دیدن). این فرهنگ را
مغازه ی کتابفروشی (خریدن). من با پدرم سال گذشته به شهر خوارزم (مسافرت
دن).

8- topshiriq. Quyidagi matnni ifodali o'qing, tarjima qiling v
daftaringizga ko'chirib yozing.

از کتاب "انشاء و نامه نگاری"

حریق

سال پیش به یکی از دهکده های اطراف شهر به پیلاق رفته بودیم. در یکی از این
بها که در خانه نشسته بودم، صدای داد و فریادی به گوشم رسید. بلند شدم. با سرعت
سوی کوچه رفتم تا ببینم چه خبر است. دیدم دسته دسته مردم به طرف خرمنها در
رکت هستند. پرسیدم چه شده؟ گفتند: خرمن آتش گرفته. من هم با آنها براه افتادم.
ناگهان با منظره ی هولناکی رو به رو شدم. دود سیاه غلیظی به هوا بلند شده بود و
عله های هول انگیز آتش در لایبای آن زیانه می کشید و بالا می رفت و در مقابل نسیم
نند شیر شرزده به چهار طرف بر می گشت و دهان با می کرد. اما این حالت دوام
اشت. دود غلیظ سیاه بلند شعله های آتش را در خود می بلعید. هوا تاریک می شد
لوریکه زیر پای خود را نمی دیدیم. یک لحظه بعد نسیمی می وزید. دود غلیظ مانند
ری کوه پیکر کنان می رفت. شعله های بلند خمیده همه جارا روشن می کرد. اما چه
رشنایی مخوف و رقت آوری!

باز هم تاریکی همه جارا فرا می گرفت. در آن تاریکی و در میان همه و غوغای
وه مرد و زن و کودک که لحظه به لحظه بر تعدادشان افزوده می شد صدای گریه و
نه ی دهقانان - صاحب خرمن و زن و بچه او به گوش می رسید و در خلال و
رشنایی خود آنان دیده می شدند که با پاهای برهنه و لباسهای پاره دستهارا به سوی
مان بلند کرده از خدا و مردم کمک می خواستند، بی اراده به هر طرف می دویدند و
می گشتند، روی زمین دراز کشیده خاک را به چنگ می گرفتند. آنگاه دستهارا از
لا به پایین آورده محکم به سر و سینه خود می زدند، صورتهای پر اشک خود را به
رف مردم گرفته فریاد می کردند. شیون و ناله ی آنان دل سنگ را آب می کرد.
اما امکان نداشت به استمداد آنان جواب مثبت داده شود زیرا شعله های آتش تا
یست قدم دور تا دور کلشهارا احاطه کرده بود. تمام نیروی مردم، با کمال شتاب و
جله صرف کنار کشیدن بندهای کلش خرمنهای اطراف بود. همه و غوغا گوش فلک
ا کر می ساخت.

کم کم شعله ها فرو نشست، خطر از خرمنها نزدیک دور شد. مردم با چوپ و بیل
شهای سوخته را می کوبیدند و خاک و آب بر روی آن می ریختند. بوی کلش سوخته
نه جارا گرفته بود.

چند لحظه بعد از حاصل دسترنج یکساله ی دهقان بیچاره جز مشتی خاکستر سیاه
یزی باقی نمانده بود.

همه با حالت تأسف و چشمهای اشک آلود جویای علت حریق شدیم. زن صاحب خرمن گریه کنان در حالیکه بر سر و سینه خود می زد شوهر پیر خود را نشان داد گفت: مردم! آتش سیگار این فلک زده زندگی مارا خاکستر نموده بباد داد. پیر مر نشسته بود در حالیکه بدنش را تکان می داد با صدای ضعیفی که گویی از ته چاه می آمد، گفت:
یک غفلت کوچک!

واژه ها

حریق *hariq* – *yong'in*, *o't tushish*
دهک *dehkade* – *qishloq*
با سرعت *bo so 'r'at* – *tezda*, *tezlik bilan*
خرمه *xerman* – *xirmon*
آتش *otash* – *o't*, *olov*
آتش گرفته *otash gereftan* – *o't tushmoq*
به راه افتاد *be roh o 'ftodan* – *yo'lga tushmoq*, *yo'lga ravona bo'lmoq*
هولناک *ho 'ulnok* – *dahshatli*, *qo'rqinchli*
رو به رو شد *ru be ru sho'dan* – *duch kelmoq*, *ro'para bo'lmoq*,
'*qnashmoq*
دو *dud* – *tutun*
غلط *g'aliz* – *qalin*, *quyuq*
هول انگیز *ho 'ulangiz* – *dahshatli*, *qo'rqinchli*
لاب *lobalo* – *yuqori qavat*, *tepa*
زبانۀ کشید *zabone keshidan* – *alanga olmoq*
نس *nasim* – *shamol*, *shabada*
مان *monand-e* – *kabi*
شرز *sharzade* – *vajohatli*, *g'azabli*, *yovuz*
دوام داشت *davom doshtan* – *davom etmoq*
بلعید *bal'idan* – *yutmoq*, *yutub yubormoq*
وزید *vazidan* – *esmoq*
کنایه *peykar ko 'non* – *bir shaklga kelib*, *shakllanib*
خمید *xamide* – *egilib*, *bukilib*
مخوف *maxuf* – *qo'rqinchli*, *dahshatli*
روشنای *ro 'ushnoyi* – *yorug'lik*, *yaltirash*
رفت آو *reqqatovar* – *achinarli*
فرا گرفته *faro gereftan* – *qamrab olmoq*
همه *hamhame* – *qiy-chuv*
غو: *g'o 'ug'o* – *g'avg'o*, *to'polon*
تعد *te'dod* – *miqdor*

افزودن *afzude sho 'dan* – ko'paymoq, oshib bormoq
 گریه *gerye* – yig'i
 به گوش رسیدن *be gush rasidan* – quloqqa chalinmoq, quloqqa yetmoq
 خلال *xelol* – ora-chorada, vaqti-vaqti bilan
 پابرهنه *pobarahne* – yalangoyoq
 دویدن *davidan* – yugurmoq
 دراز کشیدن *deroz keshidan* – (cho'zilib) yotmoq
 محکم *mo 'hkam* – qattiq, kuch bilan, mahkam
 سینه *sine* – ko'krak
 صورت *surat* – yuz, bashara, tashqi ko'rinish
 شیون *shivan* – dod solib yig'lash
 استمداد *estemdod* – iltijo, yordam so'rash
 کلش *ko 'lo 'sh* – qurigan boshqoq va g'alla boshqoqlari, g'aram
 اخاطه کردن *ehote kardan* – o'rab olmoq, qurshab olmoq
 نیرو *niru* – kuch-quvvat
 شتاب *shetob* – shoshilish, shoshish
 با کمال شتاب *bo kamol-e shetob* – shoshilgan holda, tezlik bilan
 عجله *ajale* – shoshilinch
 بندهای کلش *bandho-ye ko 'lo 'sh* – g'alla boshqoqlarining bog'lamlari
 فرو نشستن *fo 'ru neshastan* – so'nmoq, pasaymoq
 خطر *xatar* – havf, xatar
 کنار کشیدن *kenor keshidan* – chetlatmoq, yo'qotmoq, o'chirmoq
 دور شدن *dur sho 'dan* – uzoqlashmoq
 سوخته *suxte* – kuygan
 کوبیدن *kubidan* (کوب *kub*) – urmoq, qoqmoq
 ریختن *rixtan* (ریز *riz*) – to'kmoq, quymoq, sochmoq
 دسترنج *dastranj* – mehnat, zahmat
 خاکستر *xokestar* – kul
 باقی ماندن *boqi mondan* – qolmoq
 اشک آلود *ashkolud* – yig'lagan holda, yig'i aralash
 علت *ellat* – sabab
 نشان دادن *neshon dodan* – ko'rsatmoq
 سیگار *sigor* – papiros
 زندگی *zendegi* – hayot, turmush, yashash
 به باد دادن *be bod dodan* – ko'kka sovurmoq, shamolga uchiri
 yubormoq
 غفلت *g 'aflat* – ehtiyotsizlik, beparvolik, g'aflat

کتابخانه ی ملی ازبکستان بنام علیشیر نوایی

در یکی از خیابانهای زیبای شهر تاشکند ساختمان با شکوهی به چشم می خورد که درختان سرسبز گرداگرد آن را احاطه کرده است. این بنای مجلل کتابخانه ی ملی ازبکستان بنام علیشیر نوایی است. کتابخانه ی مزبور در سال ۱۸۷۰ میلادی تأسیس شده و تا سال ۱۹۲۰ مجموع کتابهای آن کمتر از ده هزار جلد بود. در آن زمان عده ی معدودی از اهالی ازبکستان از نعمت خواندن و نوشتن بهره مند بودند. بدین ترتیب گروهی قلیلی از اشخاص امکان داشتند که از این کتابخانه استفاده نمایند. این گروه همان ثروتمندان، مالکین، روحانیون و غیره بودند.

بعد از آنکه در ازبکستان دبیرستانهای نو و آموزشگاه های عالی و متوسطه گشایش یافت مردم ازبکستان چه مرد و چه زن، چه کوچک و چه بزرگ با علاقه ی خاصی به سوی علم و دانش روی آوردند. کتابخانه ی علیشیر نوایی روز به روز رونق گرفت و تعداد کتابهای آن رفته رفته بیشتر شد. هم اکنون میزان نسخ این گنجینه ی عظیم فرهنگ بیشتر از ده میلیون جلد است. هر روز مجلات و کتب و روزنامه های زیادی از جمهوری های مجاور و کشورهای خارج به این کتابخانه واصل می گردد.

طی سالهای اخیر کتابخانه ی علیشیر نوایی با بسیاری از کشورهای خارج از جمله ایالات متحده آمریکا، انگلستان، فرانسه، ایتالیا، آلمان، ایران، هندوستان، ژاپن و غیره روابط خود را تحکیم بخشیده و امروزه بیش از ۲۰۰ مجله و روزنامه با عناوین مختلف از کشورهای گوناگون دریافت می دارد.

برجسته ترین آثار خطی دوران کهن را می توان در این کتابخانه مطالعه کرد. در کتابخانه ی مزبور دانشجویان، دانش آموزان، استادان دانشگاه و دانشکده ها، کارگران و کارمندان می توانند آثار مورد نظر خود را در رشته های مختلف علم و تکنیک مطالعه نمایند. بدین منظور عده ی زیادی کارمند و راهنما در این کتابخانه کار می کنند و در پیدا کردن آثار به مراجعین کمک می کنند.

روزانه بطور متوسط بیش از دو هزار جلد کتاب و مجله به مراجعه کنندگان داده می شود. هم اکنون کتابخانه ی علیشیر نوایی در سراسر مشرق زمین یکی از عمده ترین و جامع ترین گنجینه های کتاب محسوب می شود.

واژه ها

soxtemon – bino, imorat ساختمان

bo sho 'kuhi – hashamatli, bahaybat با شکوهی

به چشم خوردن *be chashm xo 'rdan* – ko'zga tashlanmoq
 سرسبز *sarsabz* – ko'm-ko'k, yam-yashil
 گرداگرد *gerdogerd* – atrof, tevarak
 احاطه کردن *ehote kardan* – o'rab olmoq
 مجلل *mo 'jallal* – katta, hashamatli
 مزبور *mazbur* – eslatilgan, qayd etilgan, mazkur
 مجموع *majmu'* – to'plam, yig'in, jamlangan
 عده *edde* – miqdor, son
 محدود *ma'dud* – cheklangan, kam miqdorda
 قليل *qalil* – kam, ozgina, kam miqdorda
 مالک *molek* – yer egasi, savdogar
 ثروتمند *sarvatmand* – boy, badavlat
 گشایش یافتن *go 'shoyish yoftan* – ochilmoq
 علاقه *'aloke* – qiziqish, havas
 خاص *xos* – o'ziga xos, katta
 سو *su* – taraf, tomon
 روی آوردن *ruy ovaridan* – intilmoq, tomonga qarab yurmoq
 رونق گرفتن *ro 'unaq gereftan* – ravnaq topmoq, gullab yashnamoq
 تعداد *te 'dod* – miqdor, son
 هم اکنون *ham aknun* – endilikda, hozir, hozirgi vaqtda
 میزان *mizon* – o'lchov, miqdor
 نسخ *no 'sax* – (birligi – نسخه *no 'sxe*) nusxalar
 گنجینه *ganjine* – xazina
 استفاده نمودن *estefode namudan* – foydalanmoq
 ایالات متحده ی امریکا *eyolot-e mo 'ttahede-ye emriko* – Amerika Qo'sh-
 ma Shtatlari
 عظیم *azim* – katta, ulug'
 فرهنگی *farhangi* – madaniy
 مجاور *majover* – qo'shni
 واصل گردیدن *vosel gardidan* – kelib qo'shilmoq, kelmoq
 آلمان *olmon* – Germaniya
 ژاپن *jopo 'n* – Yaponiya
 و غیره *va g'eyre* – va boshqalar, va hokazo
 روابط *ravobet* – (birligi – رابطه *rabete*) aloqalar, bog'lanishlar
 تحکیم بخشیدن *tahkim baxshidan* – mustahkamlanmoq
 با عنوان *bo 'anovin* – (birligi – عنوان *o 'nvon*) nomlarda
 مختلف *mo 'xtalef* – turli, har xil

داشتن *dar yoft doshtan* – olmoq
 برجسته ترین *barjastetarin* – eng mashhur
 کهن *ko 'han* – qadimgi, eski
 آثار مورد نظر خود را *osor-e mo 'ured-e nazar-e xo 'dro* – o'zlariga ke-
 rakli asarlarni
 رشته *reshte* – soha
 بدین منظور *bedin manzur* – shu maqsadda
 راهنما *rohnamo* – konsultant, yo'l ko'rsatuvchi
 مراجعین *mo 'rojeyin* – mijozlar, murojaat qilivchilar
 بطور متوسط *be to 'ur-e mo 'tavasset* – o'rta hisobda
 در سراسر *dar sarosar-e* – butun, hamma
 جامع ترین *jom 'etarin* – mukammal, eng boy, eng ko'p jamlangan
 محسوب شدن *mahsub sho 'dan* – hisoblanmoq

GRAMMATIK IZOH

Sifat صفت *sefat*

Fors tilida sifatlar asliy va nisbiy sifatga bo'linadilar. Asliy si-
 fatlar bevosita predmetning belgisini bildiradi. Nisbiy sifatlar esa
 predmetning belgisini uning boshqa biror predmet bilan bo'lgan mu-
 nosabatiga ko'ra bilinadi.

Sifat darajalari

Daraja ko'rsatish faqat sifatlarga xos bo'lib, bu sifatlarni boshqa
 so'z turkumlaridan ajratuvchi asosiy belgilardan biridir.

Fors tilida sifatning uch darajasi bor: 1) oddiy daraja; 2) cho-
 g'ishtirma daraja; 3) orttirma daraja.

Oddiy daraja sifatning muayyan, ma'lum bir belgisini bildiruv-
 chi shaklidir. Masalan:

خوب *xub* – yaxshi, بد *bad* – yomon, بزرگ *bo 'zo 'rg* – katta, کوچک *kuchek* – kichik, قشنگ *qashang* – chiroyli, جوان *javon* – yosh.

Chog'ishtirma daraja sifatning oddiy darajasiga *tar* affiksini
 qo'shish orqali hosil qilinadi.

بد *bad* – yomon

جوان *javon* – yosh

بدتر *badtar* – yomonroq

جوانتر *javontar* – yoshroq

Odatda ikki predmetni bir-biri bilan chog'ishtirish analitik yo'l bilan olib boriladi. Bunda chog'ishtiruvchi predmet از *az* predlogini qabul qilib, undan so'ng kelgan sifat تر *tar* affiksi bilan keladi. Masalan:

ahmad az man javontar ast – Ahmad mendan yoshroqdir.

emorat-e doneshgoh-e mo az emorat-e ketobxone bo 'landtar ast – Institutimizning imorati kutubxona imoratidan balandroqdir.

Orttirma daraja oddiy darajadagi sifatlarning oxiriga ترین *tarin* affiksini qo'shish orqali yasaladi. Masalan:

bo 'zo 'rg – katta	bo 'zo 'rgtarin – eng katta
qashang – chiroyli	qashangtarin – eng chiroyli
bad – yomon	badtarin – eng yomon

Sifatning chog'ishtirma va orttirma darajasida urg'u so'zning oxirgi bo'g'iniga tushadi.

bo 'zo 'rgtar	bo 'zo 'rgtarin

Izoh. خوب *xub* sifatidan chog'ishtirma va orttirma darajalar bu so'zning ekvivalenti bo'lmish به *beh* so'zidan hosil bo'ladi. Masalan:

خوب *xub* – yaxshi, بهتر *behtar* – yaxshiroq, بهترین *behtarin* – eng yaxshi

Ba'zan chog'ishtirma darajada تر *tar* affiksi tushib qolishi ham mumkin. Bu holda به *beh* so'zining o'zi chog'ishtirma ma'nosini bildiradi. Masalan:

nom-e bo 'land beh az bom-e bo 'land – Baland nom baland tomdan yaxshiroq. (Maqol.)

Orttirma darajadagi sifat gapda aniqlovchi vazifasida kelib, aniqlanmish so'z bilan izofasiz, oddiy yondashish orqali birikadi. Masalan:

behtarin doneshju – eng yaxshi talaba.

Aniqlanmish so'z ko'plik shaklida ham kelishi mumkin.

behtarin doneshjuyon – eng yaxshi talabalar

yusef behtarin doneshju-ye go 'ruh-e mo-st – Yusuf guruhimizning eng yaxshi talabasidir.

Ba'zi vaqtlarda orttirma darajadagi sifat (aniqlovchi) o'z ketidagi so'z (aniqlanmish) bilan izofa orqali birikishi ham mumkin. Bu holda sifat o'zidan keyin kelgan so'zni ko'plik shaklida kelishini talab qilib, bir jinsdagi predmetlardan birini yoki bir nechtasini ajratib ko'rsatish ma'nosini anglatadi. Masalan:

behtarin-e angurho angur-e husayni ast – Uzumlarning eng yaxshisi husayni uzumidir.

ahmad nazdiktarin-e duston-e man ast – Ahmad do'stlarimning eng yaqinidir.

Orttirma darajadagi sifatdan so'ng kelgan so'z ko'plik shaklida kelsa, ikki xil o'qilishi va ikki ma'no bildirishi mumkin. Masalan:

qashangtarin hotelho – Eng chiroyli mehmonxonalar
qashangtarin-e hotelho – Mehmonxonalarning eng chiroylisi.

Bunda orttirma darajadagi sifatni izofali yoki izofasiz o'qilishi katta ahamiyatga egadir. Masalan:

qashangtarin hotelho – Eng chiroyli mehmonxonalar
qashangtarin-e hotelho – Mehmonxonalarning eng chiroylisi, deb tarjima qilinadi.

Bu ikki gapning yozilishida garchi hech qanday tafovut bo'lmasa ham, lekin orttirma darajadagi sifatning izofali yoki izofasiz o'qilishiga qarab, ma'no jihatidan bir-biridan farqlari borligini ko'ramiz. Birinchi gapda (orttirma darajadagi sifat izofasiz kelganda) bir jinsdagi predmetlarning eng yuqori sifati haqida xabar berilsa, ikkinchi gapda esa (orttirma darajadagi sifat izofali kelganda) yuqori sifatga ega bo'lgan shu jinsdagi predmetlardan biri ajratib ko'rsatilganligi haqida bayon qilinadi.

Ko'pincha bir xil sifatga ega bo'lgan bir jinsdagi predmetlardan bir yoki bir nechtasini ajratib ko'rsatish uchun orttirma darajadagi sifat oldiga az predlogi yo yeki az birikmasining kelishi ham mumkin. Bu holda orttirma darajadagi sifat ketidan kelgan so'z ko'plik shaklida keladi va ular o'zaro izofa orqali emas, oddiy birkuv yo'li bilan bog'lanadilar.

sa'di va hofez az barjastetarin sho'aro-ye qarn-e chahordaho'mand – Sa'diy va Hofiz XIV asrning eng mashhur shoirlaridandirlar.

shahr-e far-g'one yeki az bo'zo'rgtarin shahrho-ye jo'mho'ri-ye o'zbekiston ast – Farg'ona shahri O'zbekiston Respublikasining eng katta shaharlaridan biridir.

Ba'zan sifatlar otlashib otga xos bo'lgan barcha morfologik xususiyatlarga ega bo'ladilar. Bu hol ko'pincha maqol va matallarda kuzatiladi. Masalan:

bo nik neshini nik shavi, bo dik neshini siyoh – Yaxshi (odam) bilan o'tirsang yaxshi bo'lasan, qozon bilan o'tirsang qora bo'lasan.

az nik nik oyad az bad bad oyad – Yaxshidan (yaxshi odamdan) yaxshilik keladi, yomondan (yomon odamdan) yomonlik keladi.

Ranglarni ifoda etilishi

Fors tilida ranglar sifat bildirgan oddiy so'zlar orqali ifoda etiladi. Masalan:

sefid – oq, *so'rx* – qizil, *siyoh* – qora kabi. Ba'zi sifatlar yasama bo'lib, otlarga *yo-ye nesbat* qo'shish orqali yasaladilar. Masalan:

ob – suv

obi – och ko'k, havorang, ko'k

qahve – qahva

qahveiy – qahvarang, jigarrang

xokestar – kul

xokestari – kulrang

Ba'zan rang bildirgan so'z oxiriga *rang* so'zi qo'shilib yoziladi.

sabz-rang – yashil rang, ko'k rang

xokestari-rang – kulrang

Biror predmetning rangini bilish uchun *che rang ast?* yoki *che rang-i dorad?* iboralari ishlatiladi.

in medod che rang ast? – Bu qalam qaysi rangda?

yoki

؟ دارد؟ این مداد چه رنگی دارد؟ *in medod che rang-i dorad?* – Bu qalam qaysi rangda?

این مداد سرخ رنگ است. *in medod so'rx rang ast* – Bu qalam qizil rangda.

این مداد سیاه رنگ است. *taxte-ye kelos siyoh rang ast* – Sinf taxtasi qora.

1- topshiriq. Quyidagi sifatlardan chog'ishtirma va orttirma darajali sifatlar yasang.

کم *kam* – kam, oz

واسع *vasi'* – keng

گرم *garm* – issiq

سیاه *siyoh* – qora

شیرین *shirin* – shirin

مهم *mo'hem* – muhim

کوتاه *kutoh* – qisqa, kalta

تلخ *talx* – achchiq

زیبا *zibo* – chiroyli

دراز *deroz* – uzun

2- topshiriq. Maqollarni o'qing, yod oling va sifat darajalarini aniqlang.

(۱) از نان خسیس ستاره نزدیک تر است.

(۲) سنگ زدن به محل به از زر دادن بی محل.

(۳) بهترین آشنایی آشنایی دلهاست.

(۴) سرکه مفت از عسل شیرین تر است.

(۵) نام بلند به از بام بلند.

(۶) آدمم بهتر کنم، بدتر شد.

(۷) سرکه ی نقد به از حلوای نسیه.

Lug'at

ستاره *setore* – yulduz

سنگ *sang* – tosh

آشنایی *oshnoyi* – tanish-bilishchilik, yaqinlik

مفت *mo'ft* – tekin

سرکه *serke* – sirka

3- topshiriq. Gaplarni tarjima qiling hamda O'zbekiston Respublikasi bayrog'idagi ranglarni forsha aytib bering.

این پرچم جمهوری اسلامی ایران است.

پرچم کشور ایران سه رنگ دارد.

رنگ بالای پرچم ایران سبز است.

رنگ وسط پرچم ایران سفید است.

رنگ پایین پرچم ایران سرخ است.
مردم ایران پرچم میهن خود را دوست دارند و به او احترام می گذارند.

4- topshiriq. Qarama-qarshi ma'noga ega bo'lgan sifatlarni yod oling.

خوب *xub* – yaxshi,

بزرگ *bo'zo'rg* – katta,

سفید *sefid* – oq,

نو *no'u* – yangi,

شیرین *shirin* – shirin,

زیبا *zibo* – chiroyli,

ارزان *arzon* – arzon,

روشن *ro'ushan* – yorug',

سالم *solem* – sog'lom,

آسان *oson* – oson,

بد *bad* – yomon

کوچک *kuchek* – kichkina

سیاه *siyoh* – qora

کهنه *ko'hne* – eski

تلخ *talx* – achchiq

زشت *zesht* – xunuk

گران *geron* – qimmat

تاریک *torik* – qorong'e

مریض *mariz* – bimor, kasal

مشکل *mo'shkel* – qiyin

5- topshiriq. Ranglarning nomini yod oling.

سفید *sefid* – oq

سیاه *siyoh* – qora

سرخ *so'rx* – qizil

زرد *zard* – sariq

سبز *sabz* – yashil

کبود *kabud* – ko'k, moviy

آبی رنگ *obi rang* – havorang

قهوه ای رنگ *qahvei rang* – jigarrang

خاکستری رنگ *xokestari rang* – kulrang

6- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Bog'imizda qizil va oq gullar juda ko'p. Men magazindan bi havorang sharf sotib oldim va uni opamning tug'ilgan kuniga sovg'a qildim. Institutimiz atrofini ko'm-ko'k o'tlar, turli rangdagi gullar va daraxtlar bezatib turadi. Moviy osmonda yulduzlar yaltirab turibdi Bizning auditoriyada bitta qora doska, sariq shkaf, ko'k rangdag stol va stullar, jigarrangdagi deraza va devor bor. Bu olma qays rangda? Bu olma ko'k va u olma sariq rangdadir. Sizning ko'yla gingiz qaysi rangda? Ko'ylagim havorangda.

7- topshiriq. Gaplarni forschaga tarjima qiling.

Samarqand shahri O'zbekistonning eng qadimgi shaharlaridan biridir. Ular institutimizning eng yaxshi talabalaridir. O'zbekis tonning eng asosiy qishloq xo'jalik mahsuloti paxtadir. Amerika dunyodagi eng boy mamlakatdir. U fors tilini mendan yaxshiroc biladi. O'zbekistonning ko'm-ko'k parklari, keng ko'chalari, balanc

noratlari, shirin mevalari va mehmondo'st xalqi bor. Kecha men tob magazinidan mashhur o'zbek yozuvchisi Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanini sotib oldim. Oybekning mashhur asaridan biri "Navoiy" romanidir. Qovunlarning eng shirini Xorazm qovunidir. Kun sayin O'zbek xalqi bilan Eron xalqi o'rtasidagi mamiy, iqtisodiy va ilmiy aloqalar kengayib, mustahkamlanib borib bormoqda. Alisher Navoiy nomidagi O'zbek Milliy kutubxonasi O'rta asr siyodagi eng katta va boy kutubxonadir. O'zbekiston Konstitutsiyasi dunyodagi eng demokratik konstitutsiyalardan biridir. Har bir institutimiz kutubxonasiga turli xorijiy mamlakatlardan yangi gazeta va jurnallar kelib turadi. Fasllarning eng go'zali bahordir. Har bir ors tili arab tilidan osonroq. Bugun havo kechagidan issiqroq.

8- topshiriq. Qavs ichida berilgan sifatlarni tegishli sifat darajasiga qo'yib gaplarni ko'chirib yozing.

سر کلاس درس دانشجویان (بیش) به فارسی و (کم) به ازبکی حرف می زنند. زبان فارسی را از من (خوب) می داند. خواهرم از من دو سال (بزرگ) است و برادرم از من سه سال (کوچک) است. شهر تاشکند که پایتخت جمهوری ازبکستان است یکی از (بزرگ) شهرهای آسیای میانه است. احمد یکی از (کوشا) دانشجوی گروه ماست. (زود) برو عقب می مانیم. زبان فارسی از زبان عربی (آسان) است. پشیرین (غذا ملی ازبک است. سمرقند از (قدیم) شهرهای ازبکستان است. هوا امروز (سرد) از دیروز است. اهالی شهر تاشکند از اهالی فرغانه (بیش) است. آب و هوا مسکو از تاشکند (سرد) است. این داستان (جالب) اثر این نویسنده است. من امروز (زود) از خواب بیدار شدم که سر کلاس درس دیر نکنم. تمرین پنجم از تمرین شما (مشکل) است. باغ ملی ازبکستان (قشنگ) باغ شهر تاشکند است. (نزدیک) هتل تاشکند کجا قرار دارد؟ پنبه (عمده) ثروت جمهوری ازبکستان است. تاشکند یکی از (زیبا) شهرهای آسیای میانه است.

9- topshiriq. Hikoyani o'qing, kitob oxirida keltirilgan lug'atdan foydalanib uni tarjima qiling va hikoyada uchragan sifatlarning arajasini aytib bering.

حکایت

در زمان قدیم مردی غلامی داشت. روزی بدو گفت: امروز از بهترین چیز غذایی حاضر کن. غلام طعامی لذیذ از زبان گوسفند پخت و نزد خواجه آورد. خواجه پرسید: این غذا را از چه درست کرده ای؟ غلام جواب داد: از زبان گوسفند، زیرا شما فرمودید که از بهترین چیزها طعامی بپزم. در دنیا از زبان بهتر چیست؟ روز دیگر خواجه برای آزمایش به غلام گفت: امروز می خواهم که از بدترین چیزها خوراکی تهیه کنی. غلام این بار نیز از زبان گوسفند طعامی تهیه کرد. خواجه چون این طعام را دید پرسید: این خوراک را از چه حاضر کرده ای؟ غلام جواب داد:

زبان گوسفند، زیرا گفتید از بدترین چیزها غذایی تهیه کنم. در دنیا از زبان بدتر است.

خواه تعجب کرد و پرسید که چگونه ممکن است زبان هم بهترین و هم بدترین زرها باشد؟ غلام جواب داد: بلی آقا، زبان هم بهترین و هم بدترین چیزها است، زیرا خوب گوید و حقیقت گوید بهتر از آن چیست و اگر بد گوید و دروغ گوید بدتر از آن است؟!

Yigirma yettinchi dars

س بیست و هفتم

ابو علی ابن سینا

شیخ الرییس ابو علی حسین ابن عبدالله ابن سینا از دانشمندان برجسته ی خاورین می باشد. پدر او از اهالی بلخ و مادرش از ساکنین دهکده ی افشنه بود. ابو علی نا در سال ۳۷۰ هجری در دهکده ی افشنه به دنیا آمد. سپس خانواده ی او به بخارا خذ و در آنجا ساکن شدند. ابو علی تحصیلات خود را در بخارا شروع کرد و در سن ازده سالگی در بسیاری از رشته های علوم مهارت یافت. ابو علی علوم فلسفه و متی از منطق و همچنین هندسه ی اقلیدس را در نزد فیلسوف مشهور قرن چهارم بری - ابو عبدالله ناتلی فرا گرفت. پس از آن به تحصیل علوم پزشکی آغاز کرد. گامی که شانزده ساله بود بسیاری از پزشکان مشهور آن زمان برای کار آموزی و ربه اندوزی خدمت او می آمدند و از دانش او بهره می بردند.

در آن موقع که امیر نوح بن منصور سامانی مریض بود از ابو علی ابن سینا اِاهش کردند که او را معالجه کند و ابو علی ابن سینا در این معالجه موفق شد و رستی امیر را به او باز گردانید. در ازای این خدمت به ابو علی سینا اجازه داده شد که کتابخانه گرانهای امیر استفاده کند. ابو علی سینا بسیاری از کتابهای کمیاب و آثار پر ت علمی را در این گنجینه ی بزرگ مطالعه کرد و یاد داشتهایی پرداخت. در آن هنگام که ابو علی سینا از این کتابخانه استفاده می کرد حادثه ی تاسف آوری ی داد یعنی این کتابخانه ی بزرگ سامانیان آتش گرفت و آن همه آثار پر ارج علمی میان شعله های آتش نابود گشت.

در این موقع بود که ابو علی سینا به نشر آثار خود شروع نمود. امور دیوانی پدر او از مرگش به ابو علی وا گذار شد. پس از اختلال اوضاع ماورالنهر ابو علی به ارزم رفت و در دربار علی بن مامون راه یافته با دانشمندانی مانند ابو ریحان بیرونی ابو سهیل آشنایی یافت. ابو علی سینا به گرگان و ری و شهرهای مشهور دیگر بافرت کرد. او مدت چهار ماه در قلعه فردجان ری محبوس شد و بسیاری از آثار اِدر را در زندان تألیف کرد.

ابو علی سینا در سن پنجاه و هفت سالگی در سال ۴۲۸ هجری در شهر همدان انت یافت. سیاحان خارجی که به ایران می روند در همدان از آرامگاه زیبای ابو علی نا دیدن می کنند. این مقبره یکی از بناهای تاریخی ایران است.

این دانشمند بزرگ کتابهای زیادی نوشته است. کتاب شفاء، قانون، اشارات، نجات و شننامه ی علایی و بسیاری کتابهای دیگر از آن جمله اند. کتاب "قانون" در جمهوری بکستان به زبان ازبکی نیز ترجمه شده است.

GRAMMATIK IZOH

Harakat yoki holat nomini bildiruvchi otlar

Fe'lning hozirgi zamon negiziga ش – *esh* affiksini qo'shish oraliq harakat yoki holat nomini bildiruvchi otlar yasaladi. Masalan:

دانستان <i>donestan</i>	دان <i>don</i>	دانش <i>donesh</i> – bilish
گردید <i>gardidan</i>	گرد <i>gard</i>	گردش <i>gardesh</i> – aylanish
کوشید <i>kushidan</i>	کوش <i>kush</i>	کوشش <i>kushesh</i> – intilish
پرسید <i>po'rsidan</i>	پرس <i>po'rs</i>	پرسش <i>po'rsesh</i> – so'rash

Agar hozirgi zamon fe'l negizi cho'ziq unli bilan tugagan bo'lsa, – *esh* affiksi oldidan bir ی – *yo* orttirilib yoziladi.

نامود <i>namudan</i>	نما <i>namo</i>	نمایش <i>namoyesh</i> – ko'rsatish
فرمود <i>farmudan</i>	فرما <i>farmo</i>	فرمایش <i>farmoyesh</i> – buyurish
آزمود <i>ozmudan</i>	آزما <i>ozmo</i>	آزمایش <i>ozmoyesh</i> – sinash

Leksik izoh

Harakat nomini bildiruvchi so'zlarga o'rin-makon ma'nosini bildiruvchi گاه *goh* qo'shimchasini qo'shish orqali fe'ldan anglashilgan h-harakatning bajarish o'rni ifoda etiladi. Masalan:

نمایش <i>namoyesh</i> – ko'rsatish	نمایشگاه <i>namoyeshgoh</i> – ko'rgazma
آرایه <i>oroyesh</i> – bezash	آرایشگاه <i>oroyeshgoh</i> – sartaroshxona
آزمایش <i>ozmoyesh</i> – sinash	آزمایشگاه <i>ozmoyeshgoh</i> – laboratoriya
آموزش <i>omuzesh</i> – o'qitish	آموزشگاه <i>omuzeshgoh</i> – o'quv yurti
ورزش <i>varzesh</i> – sport,	ورزشگاه <i>varzeshgoh</i> – stadion
smoniy tarbiya	

1- topshiriq. Quyidagi fe'llardan harakat va holat nomini bildiruvchi otlar yasang.

خواستن *xostan* – xohlamok, آراستن *orostan* – bezatmok, آموختن *nuxtan* – o'rgatmok, افزودن *afzudan* – ko'paytirmok, پروردن *irvardan* – tarbiyalamok.

2- topshiriq. ابو علی ابن سینا *matnini* o'qing, kitob oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va matnda uchragan harakat nomini bildiruvchi otlarni aniqlang.

3- topshiriq. Matnni o'qing, uni o'tilgan grammatik materiallar asosida tahlil qiling.

افتتاح سمینار

خبرنگار ما از شیراز گزارش می دهد: چندی قبل سمینار تعلیماتی فرهنگ فارس ی مراسمی به وسیله مدیر کل فرهنگ فارس افتتاح گردید و کار خود را آغاز کرد. در سمینار مشاوران آموزشی فرهنگ شهرستانهای استان شرکت داشتند و مدیر کل هنگستان پس از افتتاح سمینار طی بیاناتی اظهار امیدواری کرد که سمینار بتواند مهای موثری در پیشرفت فرهنگ استان بر دارد.

(از روزنامه " اطلاعات ")

Lug'at

افتتاح *eftetoh – ochilish*

افتتاح گردیدن *eftetoh gardidan – ochilmoq*

سمینار *seminor – seminar*

خبرنگار *xabarnegor – muxbir*

گزارش *go'zoresh – xabar, ma'ruza*

گزارش دادن *go'zoresh dodan – xabar bermoq*

تعلیمات *ta'limot – o'qitish, o'rgatish*

فارس *fors – Fors (viloyat nomi)*

مدیر کل *mo'dir-e ko'll – bosh mudir*

مشاور *mo'shover – maslahatchi, konsultant*

شهرستان *shahreston – shahriston, viloyat*

استان *o'ston – o'lka, viloyat*

موثر *mo'asser – ta'sirli, effektiv, natijali*

گام *gom – qadam*

گام برداشتن *gom bar-doshtan – qadam tashlamoq*

پیشرفت *pishraft – taraqqiyot, muvaffaqiyat*

4- topshiriq. Maqollarni yodlang va harakat nomini bildiruvchi otlarni qaysi fe'ldan yasalganini aniqlang.

۱) هنر از دانش و دانش از خوانش.

۲) دانش کلید گنجهاست.

۳) هر که کوشش می کند به مقصد خود می رسد.

۴) توانا بود هر که دانا بود.

ز دانش دل پیر بر نا بود.

۵) حساب به دینار بخشش به خروار.

5- topshiriq. Quyidagi harakat nomini bildiruvchi so'zlarni kitob oxiridagi ilovadan foydalanib qaysi fe'ldan yasalganini ayti bering.

خواهش، فرمایش، آموزش، سفارش، آزمایش، پذیرش، افزایش، گردش، خورش، نشش، آرایش، گشایش، ورزش، ارزش، ستایش، نمایش.

6- topshiriq. Matnni forschaga tarjima qiling.

Alisher Navoiy

O'zbek xalqining buyuk shoiri va olimi Alisher Navoiy jahon adaniyati tarixida munosib o'rin tutadi. Mamlakatimizda bu mashhur mutafakkirning tug'ilgan kuni har yili keng nishonlanadi.

Nizomiddin Alisher Navoiy 1441- yil 9- fevralda Hirot shahrida tug'ildi. Uning otasi bilimli kishi edi. Alisher 4–5 yoshidayoq o'qishni o'rgandi, adabiyot va san'atga havas qo'ydi. Alisher oshlik chog'laridan boshlab fors tilidagi asarlarni katta zavq bilan o'qidi. Ko'p o'tmay o'zi ham she'r yoza boshladi.

Husayn Boyqaro taxtga o'tirgach, Alisherni o'ziga vazir qilib tayinladi. Alisher Navoiy hamisha mazlum va ezilgan xalqning manfaatini himoya qilardi. U o'z asarlarida odamlarni insonga xos o'lgan yaxshi fazilatli va adolatli bo'lishga chaqirardi. Navoiyning uyuk xizmati shundaki, u o'zining o'lmas asarlari bilan qadimiy o'zbek tilining cheksiz imkoniyatini, uning boshqa tillar qatori boy, udratli til ekanligini amalda isbotlab berdi. Navoiy fors tilida ham hiroyli she'rlar bitgan. Uning forsha she'rlari "Devoni Foni" dan tayyorlangan. "Xazoyin ul-ma'oni" deb atalgan lirik she'rlar to'plami esa besh dostonidan iborat "Xamsa" asari Navoiyning eng yirik asarlaridandir. Navoiyning ijodiy merosi o'zbek xalqining milliy oyligiga aylangan. Uning asarlari ko'p nusxada bir necha marta ashr etildi va ko'p tillarga tarjima qilindi. Yaqinda Alisher Navoiyning 20 jildidan iborat asarlar to'plami nashr etildi.

Lug'at

olim – دانشمند *doneshmand*

adaniyat – فرهنگ *farhang*, تمدن *tamaddo'n*

munosib o'rin tutmoq – مقام ارزنده ای داشتن *maqom-e arzande-i 'oshtan*

ishonlamoq – جشن گرفتن *jashn gereftan*

o'g'ilmoq – تولد یافتن *tavallod yoftan*, چشم به دنیا گشودن *chashm be 'o'nyo go'shudan*

o'rganmoq – یاد گرفتن *yod gereftan*

avas qo'yimoq – علاقه داشتن *'aloqe doshtan*

oshlik chog'laridan boshlab – از اوان کودکی *az avon-e kudaki*

katta zavq bilan – با ذوق فراوان *bo zo'uq-e farovon*

ko'p o'tmay – به زودی *be zudi*

she'r yoza boshladi – به نوشتن شعر مبارزت ورزید – *be naveshstan-e she'r mo'boderat varzid*
taininlamoq – تعیین کردن – *tain kardan*
ezilgan – ستمدیده – *setamdide*
himoya qilmoq – طرفداری کردن – *az...tarafdori kardan*
insonga xos yaxshi fazilatlar – فضایل حسنه انسانی – *fazoyel-e hasane-ye insoni*
chaqirmoq – فرا خواندن – *faro xondan*
o'lmas asarlar – آثار جاودان – *osor-e jovedon*
davr – دوره – *do'ure*
qadimiy o'zbek tili – زبان باستانی ازبک – *zabon-e bostoni-ye o'zbek*
cheksiz – بی حد و حصر – *bi hadd-o'hasr*
imkoniyat – امکانات – *emkonot*
amalda – در عمل – *dar amal*
qudratli – متین – *matin*
isbotlamoq – تثبیت کردن – *tasbit kardan*
bitmoq (she'r) – سرودن – *so'rudan*
chiroyli (ravon) she'rlar – اشعار شیوایی – *ash'ori shivoiy*
joy olmoq (joylashmoq) – گنجانده شدن – *go'njonde sho'dan*
to'plam – مجموعه – *majmu'e*
doston – منظومه – *manzume*
hisoblanmoq – محسوب شدن – *mahsob sho'dan*
milliy boylik – ثروت ملی – *sarvat-e melli*
aylanmoq – مبدل گردیدن – *mo'baddal gardidan*
nashr etilmoq – منتشر شدن – *mo'ntasher sho'dan*

7- topshiriq. Quyidagi matnni o'qing, kitob oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va harakat nomlarini aniqlang.

از کتاب " انشاء و نامه نگاری "

دانش

بهترین وسیله ی ترقی هر فرد و هر جامعه ای تحصیل علم و دانش است. به همین
 سبب بود بشر اولیه که مانند وحشیان زندگی می کرد امروز به اعلی درجه ی ترقی
 سیده. هواپیما و کشتیهای شگفت انگیز و رادیو و تلگراف و تلفن و کامپیوتر و امثال
 ها را اختراع کرده و هر روز وسیله ی رفاه و آسایش همنوع خود را بیشتر فراهم
 کند. دانش سرمایه ایست که نه تنها از دستبرد دزدان در امان است حتی جنگهای
 خت و بزرگترین پیش آمدها هم از قدر و قیمت آن نمی کاهد. دانشمند همیشه در انتظار
 دم عزیز و محترم است و جاهل و نادان در نزد هیچکس آبرویی ندارد. فقر و
 بختی، یأس و ناامیدی، ادبار و نکبت هر ملت مربوط به نادانی افراد آنست. همچنین
 انگری و خوشبختی هر جامعه ای حاصل دانشمندی افراد آن جامعه می باشد. امروز

ملتی بر ملت دیگر برتری و مزیت دارد که افراد آن در راه تحصیل علم و دانش کوشش بیشتری بخرج دهند. ما هم اگر بخواهیم از ملل متمدن جهان عقب نمانیم باید وقت و غنیمت شمرده در کسب دانش بکوشیم زیرا بگفته ی فردوسی شاعر نامدار ایران:

ز دانش به اندر جهان هیچ نیست
بعلاوه همان شاعر بزرگوار فرموده است:
توانا بود هر که دانا بود
ز دانش دل پیر برنا بود

Yigirma sakkizinchi dars

درس بیست و هشتم

ایران

کشور جمهوری اسلامی ایران در جنوب غربی آسیا واقع است. ایران با کشورهای افغانستان، پاکستان، عراق، ترکیه و آذربایجان هم مرز است. وسعت اراضی مساحت ایران یک میلیون و ششصد و چهل و هشت هزار کیلومتر مربع است. جمعیت کشور ایران بیش از هفتاد و پنج میلیون نفر است. پایتخت کشور ایران شهر تهران است. در شمال ایران دریای خزر و در جنوب آن دریای عمان و خلیج فارس قرار دارد. بیش از نیمی از خاک ایران را دشتها و کوهستانها تشکیل می دهد. مرکز و جنوب شرقی ایران از صحراها و دشتهای کویری پهناور پوشیده شد است. وسیعترین دشتهای ایران عبارتند از دشت کویر، کویر لوت، کویر نمک و غیره آب و هوای صحراها و دشتها خیلی گرم و خشک است و زندگی مردم در آنجا خیلی سخت است.

زبان رسمی مردم ایران زبان فارسی است. اهالی شهر تهران در حدود دوازده میلیون نفر می باشند. تهران مرکز اداری، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی کشور است طبق آخرین تقسیمات ایران به بیست و نه استان تقسیم شده است. استانهای خراسان سیستان، کرمان، فارس، خوزستان، اصفهان، یزد، مازندران و گیلان از آن جمله اند شهرهای مشهد، کرمان، بندرعباس، تهران، شیراز، اصفهان، یزد، اهواز، همدان تبریز از شهرهای بزرگ ایران محسوب می شوند. واحد پول ایران ریال است. جمهوری اسلامی ایران با کشورهای زیادی در جهان روابط سیاسی و اقتصادی و فرهنگی دارد.

رودخانه ها و دریاچه های ایران کم آب هستند. رودخانه های بزرگ ایران عبارتند از: کارون، شط العرب، سفید رود، اترک، ارس، کشف رود، زاینده رود و غیره. در ایران گندم، جو، برنج، چای، پسته، چغندر قند، پنبه، توتون و میوه ها و سبزیجات مختلف کشت و پرورش می یابد. عمده ترین محصولات کشاورزی ایران گندم و برنج است. برنج در استانهای گیلان و مازندران به عمل می یابد. مهمترین ثروت ملی ایران نفت است. ایران در تولید نفت مقام چهارم را در جهان دارا است. صادرات ایران اهمیت فراوانی دارد. علاوه بر منابع نفتی از معادن زیر

بینی گاز طبیعی، ذغال سنگ، انواع فلزات و انواع سنگهای معدنی استخراج میشود.

در شهرهای ایران موزه های تاریخی و آثار باستانی و نمایشگاه های مختلف بادی است که توجه هر سیاح و توریستی را که به ایران می آیند به خود جلب می کند.

GRAMMATIK IZOH

Qisqartirilgan infinitiv مصدر مخم *masdar-e mo'raxxan*

Fors tilida fe'ning infinitiv shaklidan tashqari مصدر مخم *ma. dar-e mo'raxxam* deb ataluvchi qisqartirilgan infinitiv shakli ham mavjuddir.

Qisqartirilgan infinitiv fe'ning to'la shaklidan ن – *an* qismini olib tashlash orqali hosil qilinadi. Qisqartirilgan infinitiv shakl jiha dan o'tgan zamon fe'l negiziga mos keladi. Masalan:

Infinitiv

رفتن *raftan*

خواندن *xondan*

نوشتن *naveshtan*

Qisqartirilgan infinitiv

رفت *raft*

خواند *xond*

نوشت *navesht*

Qisqartirilgan infinitiv gapda mustaqil ravishda ishlatilmaydi. ma'lum fe'l formalari bilan birikib, shaxssiz gaplar va aniq kela zamon fe'li hosil qilishda qo'llanadi.

Shaxssiz gaplar

Shaxssiz gaplarda ega grammatik jihatdan ifoda etilmaydi.

Fors tilida shaxssiz gaplarning kesimi می شود *mishavad* (bo'ladi) می توان *mitavon* (bo'ladi), می توان *namishavad* (bo'lmaydi), نمی شود *namitavon* (bo'lmaydi), نباید *boyad* (kerak), نباید *naboyad* (kerak) emas so'zlarini qisqartirilgan infinitiv shaklidagi fe'l bilan birikuvi orqa ifodalanadi. Masalan:

رفت می شود *mishavad raft* – borib bo'ladi, borish mumkin

رفت می توان *mitavon raft* – borib bo'ladi, borish mumkin

رفت نمی شود *namishavad raft* – borib bo'lmaydi

رفت نمی توان *namitavon raft* – borib bo'lmaydi

رفت باید *boyad raft* – borish kerak

رفت نباید *naboyad raft* – borish kerak emas

Misollar:

بیم ترین نسخ خطی آثار علیشیر نوایی را می توان در انستیتوی خاورشناسی *qadimtarin no'sax-e xatti-ye osor-e alisher navoyiro mita* مطالعه کرد.

non dar anstitu-ye xovarshenosi mo'tole'e kard – Alisher Navoiy-ning eng qadimgi qo'lyozmalarini Sharqshunoslik institutida mutola qilish mumkin.

bo ko'dom vasoyel-e naqliye nishavad be fo'rudgoh rasid? – Qaysi transport bilan aeroportga borb bo'ladi?

har yeki har yeki az istgohho-ye metro-ye toshkandro mitavon kox-e zirzamini nomid – Toshkent metrosining har bir bekatini yerosti saroyi desa bo'ladi.

Izoh. She'riyatda, maqollarda va xalq tilida *mitavon* ning *mi* old qo'shimchasi ko'pincha tushib qoladi. Masalan:

توان نان خورد اگر دندان نباشد
مصیبت آن بود که نان نباشد

Non yesa bo'ladi, agar tish bo'lmasa ham,
(Tish bo'la turib) non bo'lmaslik, bu musibatdir.

1- topshiriq. 28- dars matnini o'qing, darslik oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va undagi shaxssiz gaplarni aniqlang.

2- topshiriq. O'tilgan leksik va grammatik materiallardan foydalanib 10 ta shaxssiz gap tuzing.

3- topshiriq. Quyidagi maqollarni ko'chirib yozing, ularni yodling va ularda uchragan shaxssiz gaplarning yasalishini aytib bering.

۱) سگ را به زور به شکار نتوان برد.

۲) زنده را می توان کشت، کشته را زنده نتوان کرد.

۳) از نرد بان پله پله بالا باید رفت.

۴) آفتاب را با دو انگشت نمی توان پنهان کرد.

۵) کشته را به زر و زور زنده نتوان کرد.

۶) به صبر از غوره حلوا می توان ساخت.

۷) با یک دست دو هندوانه نمی شود بر داشت.

۸) آتش را با آتش نمی توان خاموش کرد.

۹) تا نهال تر است باید راست کرد.

۱۰) تا صلح توان کرد در جنگ مکوب.

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Hamisha tozalikka rioya qilish kerak. Ovqat yeyishdan oldin qo'lni sovun bilan yuvish kerak. Toshkent Davlat pedagogika institutiga qaysi trolleybus bilan borsa bo'ladi? Dars vaqtida faqat fors

tilida gaplashish kerak. Bu kuchli to'liqida baliq ovlab bo'lmaydi. Bu yerga o'tirsa bo'ladimi? Ilmiy konferensiyaga ma'ruz tayyorlash uchun qaysi asarlardan foydalanish kerak? Tezda doktorning oldiga borish kerak. Ko'p bilish uchun ko'p o'qish va ko'p ishlash kerak. Tun shu qadar qorong'i ediki, hatto yo'l atrofidagi uylarni ham ko'rib bo'lmas edi. Bugungi ishni ertaga qo'yib berish kerak emas. Uyqudan turgandan so'ng 10–15 daqiqa bada tarbiya qilish kerak. Bu xabarni tezda unga yetkazish kerak. Bunda havoda paltosiz uydan tashqariga chiqib bo'lmaydi. Uni faqat darhol olish kunlari uyida topish mumkin. Arab tilini qanday qilib o'rgans bo'ladi?

5- topshiriq. Hikoyani o'qing, tarjima qiling va shaxssiz gaplarni aniqlang.

سن حیوانات

معلم تاریخ طبیعی از شاگرد پرسید: سن اسب و امسال آنرا از روی چه می توان بین نمود؟ شاگرد گفت: از روی دندان. معلم گفت: سن مرغ و خروس را چگونه؟ اگر گفت: آن هم از روی دندان. معلم گفت: مرغ و خروس دندان ندارند. گفت: از دان خود. گفت: چگونه؟ شاگرد گفت: مرغ و خروس وقتی پیر باشند گوشت آنها در پیر دندان خوب جویده نمی شود و اگر جوان باشند به آسانی جویده می شود.

6- topshiriq. Bir ma'noga ega bo'lgan (sinonim) so'zlarni yozing.

زیبا <i>zibo</i> –	qashang – chiroyli قشنگ
چاق <i>choq</i> –	ferbe – semiz فربه
سرخ <i>so'rx</i> –	qermez – qizil قرمز
واژه <i>voj:e</i> –	lo'g'at – so'z لغت
بسیار <i>besyor</i> –	ziyod – ko'p زیاد
بزرگ <i>bo'zo'rg</i> –	arshad – katta ارشد
مریض <i>mariz</i> –	bimor – kasal بیمار
تالار <i>tolor</i> –	solo'n – zal سالن
طرف <i>taraf</i> –	su – taraf, tomon سو
آغاز <i>og'oz</i> –	sho'ru' – boshlash شروع
سوال <i>so'ol</i> –	po'rsesh – so'rash پرسش
جواب <i>javob</i> –	poso'x – javob پاسخ
سخن <i>so'xan</i> –	harf – gap, so'z حرف

7- topshiriq. Quyidagi shaxssiz gaplarni o'qing, tarjima qiling va modal so'zlarni aniqlang.

امروز هوا گرم است، می شود برای استراحت بیرون شهر رفت.
 نباید فراموش کرد که شما فرزندان جمهوری استقلال ازبکستان هستید.
 نمی شود فهمید که او چه می گوید.
 شما باید بدانید که امتحانات تابستانی نزدیک می شود.
 چه باید کرد و چه نباید کرد، این مسئله مهم است.
 چه باید کرد که من زبان فارسی را خوب بدانم.
 برای ترجمه ی این متن از کدام فرهنگ باید استفاده کرد.
 اینجا نباید سیگار کشید.
 این کتاب را به بیست ریال می شود خرید.
 از کجا می شود این داستان را پیدا کرد.
 برای آنکه سالم باشیم باید هر روز صبح ورزش کرد.
 باید این مقاله را به انگلیسی ترجمه کرد.
 این نسخه خطی را نمی توان خواند.

8- topshiriq. Quyidagi dialoglarni fors tiliga tarjima qiling.

- Siz Eronda bo‘lganmisiz?
- Yo‘q, men Eronda bo‘lmaganman, lekin ko‘rishni juda xohayman. Aytishlaricha, u go‘zal mamlakat.
- Ha, u G‘arbiy Osiyoda joylashgan eng yirik mamlakatlardan biridir.
- Mamlakatning tabiati qanday? Aholisi qancha?
- Tabiati ajoyib, go‘zal o‘lka. U yerda tog‘lar, dashtlar, adirlar va daryolar ko‘p. Aholisi 75 milliondan ortiq. Tehron shahrida esa 2 million atrofida aholi yashaydi.
- U rivojlangan o‘lkami?
- Ha, u qadimiy, rivojlangan mamlakatdir. Eron dunyo ilm-u faniga, madaniyati rivojiga katta hissa qo‘shgan mamlakatdir. Juda ko‘p olim va donishmandlar, shoir va mutafakkirlar u yerda tug‘ilib yod qilganlar.
- O‘zbekistonning asosiy qishloq xo‘jalik boyligi paxtadir. Eronning asosiy boyligi nima?
- Eronning asosiy milliy boyligi neftdir. Bundan boshqa juda ko‘p yerosti boyliklari ham mavjuddir.
- Aytingchi, Eronda diqqatga sazovor joylar, muzeylar ham ko‘pmi?
- Ha, Eronda tarixiy muzeylar, yodgorliklar, masjid va tarixiy yodgorliklar juda ko‘p. Masalan, Qadimgi Eron muzeyi, Rizo Abosi, Sa‘d saroy muzeylari, Antik asarlar muzeyi, Milliy asarlar, Eron gilamlari kabi muzeylar juda diqqatga sazovordir.

– Iltifotingiz uchun rahmat. Imkoniyat bo‘lishi bilan men albatt Eronga boraman va bu go‘zal o‘lkani ziyorat qilaman.

9- topshiriq. Matnni o‘qing, tarjima qiling va uning mazmunini o‘qituvchingizga so‘zlab bering.

شهر تهران

شهر تهران پایتخت کشور ایران است. اهالی تهران بیش از دوازده میلیون نفر هستند. این شهر بزرگ مرکز علمی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی ایران می باشد. مهمترین مراکز علمی، آموزشگاه های عالی، پژوهشگاه های علمی، ادارات نظامی، تصادی و بازرگانی کشور در تهران قرار دارد. دانشگاه تهران معروفیت جهانی دارد. بران دارای خیابانهای وسیع و ساختمانهای زیبا و چند طبقه است. تهران یکی از شهرهای شمالی ایران است. در تهران موزه های تاریخی و آثار گوناگون هنری، امگاه های شاعران برجسته و روحانیان معروف و مساجد و مدرسه های قدیمی راوان است. تهران موزه های زیادی دارد. از جمله: موزه ایران باستان، موزه رضا عباسی، کاخ موزه سعد آباد، موزه آثار ملی، موزه فرش، موزه آثار عتیقه و غیره.

همچنین مهم ترین مراکز درمانی و پزشکی در تهران قرار دارد. بزرگترین ساختمان ها و عمارت های مسکونی در این شهر ساخته شده است. این شهر از نظر آب هوایی در منطقه گرم و خشک قرار دارد. بزرگترین مسابقات ورزشی در این شهر برگزار می شود. برج " میدان آزادی " افتخار این شهر بزرگ است. به تازگی احداث تروی زیر زمینی بر جاذبه های این شهر افزوده است. متروی تهران آنقدر قشنگ است که هر یکی از ایستگاه های آن را می شود کاخ زیر زمینی نامید.

هر ماه صدها تن از سیاحان خارجی به تهران می آیند و از آنها دیدن می کنند. این تاریخ و موزه های جالب و دیدنی توجه هر سیاح و گردشگری را به خود جلب می کند.

Yigirma to‘qqizinchi dars

رس بیست و نهم

نمایشگاه بازرگانی جمهوری اسلامی ایران در تاشکند

نمایشگاه بازرگانی و صنعتی جمهوری اسلامی ایران در اواسط اردیبهشت ماه سال نده در شهر تاشکند افتتاح خواهد شد. هدف از تشکیل این نمایشگاه آشنا ساختن مردم یکستان با موفقیت ها و امکانات صادراتی ایران می باشد.

در غرفه های این نمایشگاه، تماشاگران با دست آوردهای صنعتی ایران آشنا می شود. بدیهی است که ظرفیت غرفه های نمایشگاه امکان نمی دهد که بتوان انواع و نسام محصولات صنایع ایران را به معرض تماشا گذاشت، ولی اشیای نمایشی نمایشگاه لوری انتخاب شده اند که بازدید کننده بتواند با سطح فنی کنونی صنایع جمهوری اسلامی ایران آشنا گردد. بیننده، گویی گردش جالبی در کشور ایران انجام می دهد و با جام این سفر، اطلاعات خود را در باره ی همسایه ی جنوبی کامل تر می کند و با مردم بران بهتر آشنا می شوند.

نمایشگاه بازرگانی و صنعتی ایران در تاشکند، در خیابان "دوستلیک" واقع خواهد شد. در این خیابان، تماشاگران بنایی را که به افتخار دوستی ملل ازبک و ایران برپا گردیده، مشاهده خواهند نمود. در محوطه‌ی نمایشگاه، غرفه‌ی مخصوص صنایع برای نمایش انواع و اقسام ماشین‌ها گنجايش خواهد یافت. در سالن تابلستانی، فضایی به گنجایش پانصد تن به تماشاگران اختصاص داده خواهد شد. در این سالن فیلم‌هایی از سینماهای ایران به معرض نمایش گذاشته می‌شود.

به طور کلی، این نمایشگاه چیزهای متنوعی عرضه خواهد کرد و بهتر آن است که از آن صحبت نکنیم، بلکه دیدن کنیم. اما یاد آوری چند نکته هم بی‌فایده نیست. فیلم‌های مستند رنگی، آلبوم‌های عکس و کتاب‌های نویسندگان و شاعران و روزنامه‌ها و مجلات ایران، بازدیدکنندگان را با فرهنگ و هنر مردم ایران آشنا می‌کند.

در غرفه‌های موسیقی می‌توان آهنگ‌ها و ترانه‌های ملی ایران را که روی نوار ضبط شده، شنید. تقریباً بازدید از این نمایشگاه به منزله مسافرت به کشور همسایه‌ی ما است. آرزو می‌کنیم که در آینده، دستاوردهای کشور ازبکستان در پایتخت ایران به نمایش گذاشته شود و ایرانیان از پیشرفت و ترقی ازبکستان در صنعت و کشاورزی آشنا شوند و زمینه‌های همکاری اقتصادی بین دو کشور فراهم آید.

GRAMMATIK IZOH

Aniq kelasi zamon fe'li mo'staqbal مستقبل

Aniq kelasi zamon fe'li ish-harakatning kelasi zamonda bajarilishi yo bajarilmasligi aniq, qat'iy ekanligini bildiradi.

Aniq kelasi zamon fe'li qo'shma fe'l shaklida bo'lib, ikki qismdan – yetakchi va ko'makchi fe'ldan tashkil topadi.

Aniq kelasi zamon fe'li ko'makchi fe'l sifatida kelgan خواستن *xostan* fe'lining hozirgi zamon fe'l negizi (خواه *xoh*) ga shaxs-son qo'shimchalarini qo'shish va undan so'ng yetakchi fe'lining qisqartirilgan infinitiv shaklini keltirish orqali hosil qilinadi. Aniq kelasi zamon fe'lining tuslanishida ko'makchi fe'l o'z leksik ma'nosini butunlay yo'qotib, kelajak tushunchasini ifodalaydi. Yetakchi fe'l esa hamma shakllarda qisqartirilgan infinitiv (مصدر مرخم) shaklida bo'ladi.

raftan – (bormoq) fe'lining tuslanishi رفتن

مفرد

man xoham raft – Men boraman, men borajakman. من خواهم رفت

to' xohi raft – Sen borasan, sen borajaksan. تو خواهی رفت

u xohad raft – U boradi, u borajak. او خواهد رفت

ما خواهيم رفت *mo xohim raft* – Biz boramiz, biz borajakmiz.

شما خواهيد رفت *sho 'mo xohid raft* – Siz borasiz, siz borajaksiz.

آنها خواهند رفت *onho xohand raft* – Ular boradilar, ular borajaklar.

خواستن *xostan* ko'makchi fe'li prefiksli fe'llarda prefiksdan so'ng, qo'shma fe'llarda esa, ot bilan ko'makchi fe'l orasiga qo'yiladi.

Aniq kelasi zamon fe'lining bo'lishsiz shakli ko'makchi fe' negizi خواه *xoh* ning oldiga نه *na* – inkor yuklamasini qo'shish orqal hosil qilinadi. Masalan:

ما نخواهيم رفت *mo naxohim raft* – Biz bormaymiz.

من حرفهای ترا فراموش نخواهم کرد. *man harfho-ye to 'ro faromush naxo ham kard* – Men sening so'zlaringni esdan chiqarmayman.

او فردا بر نخواهد گشت. *u fardo bar naxohad gasht* – U ertaga qaytmaydi.

Aniq kelasi zamon fe'lida urg'u ko'makchi fe'ldagi shaxs-son qo'shimchalariga tushadi. Masalan:

من خواهم آمد *man xoham omad* – Men kelaman.

تو خواهی آمد. *to 'xohi omad* – Sen kelasan.

Qo'shma fe'llarda urg'u ikkita bo'lib, birinchi urg'u qo'shma fe'l ot qismining oxirgi bo'g'iniga va ikkinchi urg'u ko'makchi fe'l ning shaxs-son qo'shimchalariga tushadi. Masalan:

نمایشگاه صنعتی ایران ده روز ادامه خواهد شد. *namoyeshgoh-e san'ati-y iron dah ruz edome xohad sho 'd* – Eron sanoat ko'rgazmasi o'n kun davom etadi.

Aniq kelasi zamon fe'lining bo'lishsiz shaklida asosiy urg'u نه *na* – inkor yuklamasiga ko'chadi. Masalan:

من امروز او را نخواهم دید. *man emruz uro naxoham did* – Men bugun un ko'rmayman.

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarni aniq kelasi zamon fe'li shaklidagi tuslang.

خواندن *xondan*

فرستادن *ferestodan*

یاد گرفتن *yod gereftan*

شروع کردن *sho 'ru' kardan*

سخنرانی کردن *so 'xanroni kardan*

بر داشتن *bar-doshtan*

2- topshiriq. 28-dars matnini o‘qing, darslik oxirida berilgan lug‘atdan foydalanib tarjima qiling va aniq kelasi zamon fe‘l shakllarini aniqlang.

3- topshiriq. “Dam olish kuni men nima qilaman?” degan mavzuda insho yozing. Inshoyingizda kelasi zamon fe‘l shakllaridan foydalaning.

4- topshiriq. Quyidagi hikoyani o‘qing. Hikoya ostida berilgan lug‘atdan foydalanib uni tarjima qiling va aniq kelasi zamon fe‘llarini aniqlang.

بلبل و مور

بلبلی روی درختی آشیانه داشت. در زیر آن درخت مورچه ی ضعیفی هم لانا ساخته بود. بلبل شب و روز در پرواز و گرم ترنم بود. مورچه دایم دانه جمع می کرد و با خود می گفت: بلبل از این قیل و قال چه سود خواهد برد و هنگام زمستان از کج خواهد خورد. رفته رفته هوا سرد و برگ درختان زرد شد. کوه و صحرا را برف گرفت و دانه ها زیر برف پنهان ماندند.

بلبل از گرسنگی به ستوه آمد و به در خانه ی مور رفت و گفت: همسایه امسال، سال سختی است. من بدبخت از همه جا در مانده ام و بدر خانه ی تو آمده ام. به من چیزی بده که نزدیک است از گرسنگی هلاک شوم. مور پرسید: در تابستان چا می کردی که دانه گرد نیاوردی؟ بلبل جواب داد: در آن موسم آواز می خواندم و وقت جمع آوری دانه نداشتم. مور گفت: آنکه در تابستان اندیشه ی آینده نکند در زمستان بسختی در ماند.

Lug‘at

آشیانه *oshyone* – in, uya

لانه *lone* – in, uya

دانه *done* – don, g‘alla

قیل و قال *qil-o‘ qol* – qiy-chuv, to‘palon

سود بردن *sud bo‘rdan* – foyda ko‘rmoq, manfaat topmoq

برف گرفتن *barf gereftan* – qor bilan qoplanmoq

به ستوه آمدن *be setuh omadan* – holdan toymog

سخت *saxt* – qattiq, og‘ir

گرد آوردن *gerd ovaradan* – to‘plamoq, yig‘moq

آواز خواندن *ovoz xondan* – sayramoq

5- topshiriq. Quyidagi so‘zlarning yasalishini aniqlang.

گفتگو *go‘fto‘gu* – gap, so‘zlashish

جستجو *jo‘sto‘ju* – qidirish

شستشو *sho‘sto‘shu* – yuvish

پخت و پز *po‘xto‘paz* – pishirish

6- topshiriq. Quyidagi bir ma'noga ega bo'lgan (sinonim) fe'l-larni yod oling.

تمام کردن	به آخر رساندن -	tugatmoq
آموختن	یاد گرفتن -	o'rganmoq
حرف زدن	گفتگو کردن -	so'zlashmoq
تهیه کردن	آماده کردن -	tayyorlamoq
تولد یافتن	به دنیا آمدن -	tug'ilmoq
فوت کردن	مردن -	o'lmoq
آمدن	تشریف آوردن -	kelmoq
رفتن	تشریف بردن -	ketmoq
نهادن	گذاشتن -	qo'ymoq
آغاز کردن	شروع کردن -	boshlamoq
نگریستن	نگاه کردن -	qaramoq
استقبال کردن	پشواز کردن -	kutib olmoq
خواستن	میل داشتن -	xohlamoq
خوابیدن	خفتن -	uxlamoq
نمودن	نشان دادن -	ko'rsatmoq
عجله کردن	شتاب کردن -	shoshilmoq
زندگی کردن	اقامت کردن -	yashamoq
فرستادن	ارسال کردن -	yubormoq
فهمیدن	متوجه شدن -	tushunmoq
یافتن	پیدا کردن -	topmoq
بستن	بست و بند کردن -	bog'lamoq
گذشتن	عبور کردن -	o'tmoq
کشتن	به قتل رساندن -	o'ldirmoq
برگشتن	مراجعت کردن -	qaytmoq
پرسیدن	سوال کردن -	so'ramoq
ترسیدن	هراسیدن -	qo'rqmoq
گردش کردن	سیل کردن -	sayl qilmoq, aylanmoq
تشکر کردن	سپاسگزاری کردن -	minnatdorchilik bildirmoq

O'ttizinchi dars

درس سی ام

عمر خیام

حکیم ابو الفتح عمر بن ابراهیم خیام نیشابوری - فیلسوف، ریاضیدان، منجم، پزشک، شاعر و نویسنده ی بزرگ ایران در اواخر قرن پنجم و اوایل قرن ششم هجری (قرن یازدهم و دوازدهم میلادی) است. خیام در نیشابور به دنیا آمد، اما سال تولد و آغاز زندگی او نا معلوم است.

خیام تنها شاعر نیست. حتی قبل از اینکه شاعر باشد حکیم و طبیب است. هم در ریاضیات و نجوم مهارت دارد و هم از ادب و قرآن بهره مند است. در "خبر و مقاله" تحقیقات تازه می کند و در طب و نجوم هم مطالعات مهم دارد. علاوه بر این او در سال ۴۶۷ هجری (۱۰۷۴ میلادی) تقویم ایران را اصلاح می کند و "نوروز" را که در نیمه ی برج حوت (ماه اسفند) قرار داشت به اول برج حمل می آورد و از این راه "تقویم جلالی" را به وجود می آورد. در حکمت از طرفداران ابن سینا است و کتابهای قانون و شفا را با دقت و تحقیق می خواند و تحلیل می کند. هر چند مقام خیام ورای شاعری او بوده و شهرت او در ایام زندگی و بعد از آن بیشتر در حکمت، طب، نجوم و ریاضیات بوده است. ولی امروزه او را در جهان بیشتر با رباعیات فلسفی لطیفش می شناسند. معلم نیست که خیام شاعری را از چه زمانی شروع کرده و چرا جز رباعی نسروده است.

بدون شک او برای بیان اندیشه ها و افکار ساده و در عین حال سرشار از شور و هیجان خود هیچ قالبی مناسب تر از رباعی نمی توانست بیابد. رباعی به دلیل وزن و آهنگ ضربی خود به خوبی با دف و ساز همراه می شود و به همین سبب از قدیم در مجالس رواج داشته و نفوذ تأثیر آن در ذهن ها بیشتر بوده است. خیام در رباعیات خود افکار فلسفی خود را به زیبایی بیان می کند.

وفات خیام را در سال ۵۰۹ هجری (۱۱۱۵ میلادی) یا ۵۱۴ هجری (۱۱۲۳ میلادی) نوشته اند. ترجمه ها و تحقیقاتی که در باره ی رباعیات خیام به زبانهای مختلف انجام شده فراوان است. در جمهوری ازبکستان رباعیات عمر خیام به زبان ازبکی نیز ترجمه شده است.

GRAMMATIK IZOH

af'ol-e af'eal mut'addi va laz'm o'timli va o'timsiz fe'llar mo'ta'addi va lozem

Fe'llar o'zlarining leksik ma'nolariga ko'ra o'timli va o'timsiz bo'ladilar. Fe'llarning o'timli yoki o'timsiz ekanligi harakatning obyektga bo'lgan munosabatiga ko'ra belgilanadi.

O'timli fe'llar (*af'ol-e af'eal mut'addi*) ish-harakatning biror predmetga – obyektga bevosita o'tganligini bildiradi va vositasiz to'ldiruvchi vazifasida kelgan so'zni talab qiladi. Masalan:

o'qimoq – خواندن

Men kitobni (nimani?) o'qidim. – من کتاب را خواندم.

yozmoq – نوشتن

Tekstni (nimani?) doskaga yozdim. – متن را روی تخته نوشتم.

ko'rmoq – دیدن

Fakultetda Sobirni (kimni?) ko'rdim. – در دانشکده صابر را دیدم.

O'timsiz fe'llar (افعال لازم *af'ol-e lozem*) da ish-harakat boshqa predmetga – obyektga o'tmaydi va harakatning o'tishi uchun lozim bo'lgan so'zni qabul qilmaydi. Masalan:

آمدن *omadan* – kelmoq
نشستن *neshashtan* – o'tirmoq
رفتن *raftan* – bormoq
افتادن *o'ftodan* – yiqilmoq

Fors tilida bir necha fe'llar borki, ular o'zlarining leksik ma'no-lariga ko'ra ham o'timli, ham o'timsiz bo'ladilar. Masalan:

افزودن *afzudan* – ko'paymoq, ko'paytirmoq, ortmoq, orttirmoq
آموختن *omuxtan* – o'qimoq, o'qitmoq, o'rganmoq, orgatmoq
شکستن *shekastan* – sinmoq, sindirmoq
آویختن *ovixtan* – osilmoq, osmoq

Misollar:

پرویز شاخه ی درخت را شکست. *parviz shoxe-ye deraxtro shekast* – Par-viz daraxt shoxini sindirdi.

از باد شدید شاخه ی درخت شکست. *az bod-e shaded shoxe-ye deraxt she-kast* – Qattiq shamoldan daraxtning shoxi sindi.

آب جوش ریخت و دستم را سوخت. *ob-e jush rixt va dastamro suxt* – Qay-noq suv to'kildi va qo'limni kuydirdi.

Ko'pincha o'timli ma'nodagi qo'shma fe'llarning ko'makchi qismini boshqa fe'l bilan almashtirish orqali ulardan o'timsiz fe'l yasaladi. Bu xildagi almashish ko'proq yetakchi fe'l bilan ko'mak-chi fe'llar orasida sodir bo'ladi. Masalan:

آغاز کردن *og'oz kardan* – boshlamoq
آغاز شدن *og'oz sho'dan* – boshlanmoq
آشنا کردن *oshno kardan* – tanishtirmoq
آشنا شدن *oshno sho'dan* – tanishmoq
باز کردن *boz kardan* – ochmoq
باز شدن *boz sho'dan* – ochilmoq
بیدار کردن *bidor kardan* – uyg'otmoq
بیدار شدن *bidor sho'dan* – uyg'onmoq
راضی کردن *rozi kardan* – rozi qilmoq
راضی شدن *rozi sho'dan* – rozi bo'lmoq

Bulardan tashqari:

پرورش دادن *parvaresht dodan* – tarbiyalamoq

پرورش یافتن *parvaresht yoftan* – tarbiyalanmoq

شکست دادن *shekast dodan* – shikast yetkazmoq

شکست خوردن *shekast xo'rdan* – shikastlanmoq kabi.

Fe'lining majhul nisbati فعل مجهول *fe'l-e majhul*

Fe'ning majhul nisbati o'zining tuzilishi jihatidan qo'shma fe'l shakliga ega bo'lib, yetakchi fe'l va شدن *sho'dan* ko'makchi fe'lidan tashkil topadi. Majhul nisbatda fe'l tarkibidagi yetakchi fe'l hamma zamon va shaxslarda o'tgan zamon sifatdoshi shaklida va ko'makchi fe'l شدن *sho'dan* esa tegishli zamon va shaxslarda keladi.

Fe'ning majhul shakli faqat o'timli fe'llardangina hosil qilinadi. Masalan:

نوشتن *naveshtan* – yozmoq

نوشته شد. *naveshte sho'd* – yozildi

مقاله نوشته شد. *maqole naveshte sho'd* – Maqola yozildi.

فرستادن *ferestodan* – yubormoq

فرستاده شد. *ferestode sho'd* – yuborildi

نامه فرستاده شد. *nome ferestode sho'd* – Xat yuborildi.

Majhul nisbatdagi fe'llar aniq nisbatdagi fe'llarga xos bo'lgan hamma zamon va mayllarda ishlatilishi mumkin. Masalan:

مقاله نوشته می شود. *maqole naveshte mishavad* – Maqola yozilyapti, yoziladi. (hozirgi-kelasi zamon fe'li).

مقاله نوشته می شد. *maqole naveshte misho'd* – Maqola yozilardi (o'tgan zamon davom fe'li).

مقاله نوشته شده است. *maqole naveshte sho'de ast* – Maqola yozilgan (dir). (o'tgan zamon natijali fe'li).

مقاله نوشته شده بود. *maqole naveshte sho'de bud* – Maqola yozilgan edi (uzoq o'tgan zamon fe'li).

مقاله نوشته خواهد شد. *maqole naveshte xohad sho'd* – Maqola yoziladi, yozilajak. (aniq kelasi zamon fe'li).

Majhul nisbatdagi fe'ning bo'lishsiz shakli ko'makchi fe'l شدن *sho'dan* oldiga نه *na*–inkor yuklamasini qo'shish orqali hosil qilinadi. Masalan:

نامه فرستاده نشد. *nome ferestode nasho'd* – Xat yuborilmadi.

Aniq kelasi zamon fe'lining majhul shaklida نه *na*–inkor yuklamasi خواستن *xostan* ko'makchi fe'liga qo'shiladi. Masalan:

بسته ی پستی شما فرستاده نخواهد شد. *baste-ye po'sti-ye sho'mo ferestode naxohad sho'd* – Sizning banderolingiz yuborilmaydi (jo'natilmaydi).

Majhul nisbatdagi fe'lining bo'lishsiz shaklida urg'u yetakchi fe'l-ning oxirgi bo'g'iniga tushadi. Masalan:

نوشته شد. *naveshte sho'd* – yozildi.

Agar ko'makchi fe'l می *mi* – old qo'shimchasini olgan bo'lsa yoxud شدن *sho'dan* ko'makchi fe'li sifatdosh shaklida kelsa, urg'u ikkita bo'lib, birinchi urg'u yetakchi fe'liga va ikkinchi urg'u sifatdosh shaklidagi ko'makchi fe'l oxiriga yoki می *mi* – old qo'shimchasiga tushadi. Masalan:

نوشته شده بود. *naveshte sho'de bud* – yozilgan edi.

نوشته شده است. *naveshte sho'de ast* – yozilgandir.

نوشته می شود. *naveshte mishavad* – yoziladi.

نوشته می شد. *naveshte misho'd* – yozilardi.

Majhul nisbatdagi fe'lining bo'lishsiz shaklida urg'u ikkita bo'lib, birinchi urg'u yetakchi fe'l oxiriga va ikkinchi urg'u نه *na* – inkor yuklamasiga tushadi. Masalan:

آورده نشد. *ovarde nasho'd* – keltirilmadi.

آورده نشده بود. *ovarde nasho'de bud* – keltirilmagan edi.

Kesimi majhul nisbat bilan ifodalangan gapda grammatik ega ish-harakatni bajaruvchi shaxsni bildirmay, balki boshqa shaxs orqali bajarilgan harakatni o'ziga qabul qiluvchi obyektни bildiradi. Masalan, مقاله نوشته شد. *maqole naveshte sho'd* (maqola yozildi.) misolida asosiy diqqat subyektga emas, obyektga qaratilgandir. Bunda harakatni bajaruvchi subyekt noma'lum bo'lib, subyekt tomonidan bajarilgan harakatni qabul qilgan obyekt – مقاله so'zi grammatik ega vazifasida kelgan. Misollar:

این عمارت‌های بزرگ و قشنگ طی سال‌های اخیر ساخته شده است. *in emoratho-ye bo'zo'rg va qashang tey-e solho-ye axir soxte sho'de ast* – Bu muxtasham va chiroyli imoratlar oxirgi yillarda qurilgandir.

این نسخه ی خطی آنقدر روان نوشته شده بود که من آن را به آسانی خواندم. *in no'sxe-ye xatti onqadr ravon naveshte sho'de bud ke man onro be*

osoni xondam – Bu qo‘lyozma shu qadar ravon yozilgan ediki, men uni osonlik bilan o‘qidim.

Kesimi majhul nisbatdagi fe‘llardan iborat bo‘lgan gaplarda harakatni bildiruvchi shaxsni ko‘rsatish lozim bo‘lsa, harakatning bajaruvchisi *از طرف az taraf-e* (tomonidan), *به وسیله be vasile-ye*, *به واسطه be vosete-ye*, *توسط tavasso‘t-e* (orqali, vositasi bilan, bilan) kabi murakkab predloglar orqali birikib keladi. Bu xildagi gaplarda harakat obyekti ega vazifasini o‘taydi. Harakat subyekti murakkab predlog bilan birikib, to‘ldiruvchi vazifasida va majhul nisbatdagi fe‘l esa kesim vazifasida keladi. Misollar:

doston-e gerdob az taraf-e sodeq hedoyat naveshte sho‘de ast – “Gerdob” romani Sodiq Hidoyat tomonidan yozilgandir.

mehmonon-e xoreji diruz az taraf-e vazir-e o‘mur-e xoreji paziro‘fte sho‘dand – Chet ellik mehmonlar kecha Tashqi ishlar vaziri tomonidan qabul qilindilar.

1- topshiriq. 30- dars matnini o‘qing, darslik oxirida berilgan lug‘atdan foydalanib tarjima qiling hamda matnda uchragan o‘timli va o‘timsiz fe‘llarni, majhul nisbatdagi fe‘llarni aniqlang.

2- topshiriq. Quyidagi fe‘llarni hozirgi-kelasi zamon, aniq o‘tgan zamon, o‘tgan zamon davom fe‘li, o‘tgan zamon natijali fe‘li shakllarida tuslang.

ovardan – keltirmoq

paziro‘ftan – qabul qilmoq

po‘xtan – pishirmoq

ferestodan – yubormoq

soxtan – qurmoq

3- topshiriq. Quyidagi hikoyani o‘qing, tarjima qiling hamda majhul nisbatdagi fe‘llarni aniqlab, qaysi zamon shaklida kelganini aytib bering.

دو نقاش

دو نفر نقاش با هم شرط بستند که هر دو تصویر بکشند تا معلوم گردد کدام یک بهتر می کشد. یکی تصویر انگور کشید و بالای پنجره آویزان کرد. مرغها آمدند و منقار زدند. مردم از استادی آن نقاش تعجب می کردند و به خانه ی نقاش دیگر رفتند و پرسیدند که تصویر تو کجاست؟ گفت: در پشت این پرده. نقاش اول خواست که پرده را بر دارد. چون دست به پرده زد متوجه شد که پرده نیست، دیوار است که روی آن

صویر پرده کشیده شده است. گفت: من چنین تصویری کشیده ام که مرغها فریفته شدند
تو چنان استادی که نقاش را فریفتی.

Lug‘at

صویر کشیدن *tasvir kashidan* – surat chizmoq, rasm solmoq

شرط بستن *shart bastan* – shartlashmoq, shart bog‘lamoq

آویزان کردن *ovizon kardan* – osib qo‘ymoq

منقار زدن *menqor zadan* – cho‘qimoq

متوجه شدن *mo‘tavajjeh sho‘dan* – tushunmoq, anglamoq

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Katta Farg‘ona kanali juda qisqa muddatda, ya‘ni 45-kun da vomida qurildi. Bu olim haqida gazeta va jurnallarda ko‘pgina maqolalar yozilgan. Devor orqasidan uning kulgan ovozi eshitildi. Bizning kolxozda paxta va boshqa qishloq xo‘jalik ekinlari ekiladi. Bahor keldi, gullar ochildi. Bu rasm mashhur fransuz rassom tomonidan chizilgandir. Bugun dars soat sakkiz yarimda boshlanadi. Xat qora siyoh bilan yozilgan edi. Samarqandning bu qadimiy binosi 1416- yilda qurilgan ekan. Oxirgi yillar davomida Toshkentda juda baland imoratlar, keng ko‘priklar qurildi. Bu injener o‘zining yangi ixtirosi uchun “Shuhrat” ordeni bilan mukofotlandi. 1961- yil 12 aprelda Vatanimiz tarixida oltin sahifa ochildi. Bu kuni Yuriy Gagarin dunyoda birinchi marta kosmosga parvoz qildi. Dars matni bir necha marta talabalar tomonidan qayta o‘qildi. Uzoqdan kimningdiyi yig‘lagan ovozi eshitildi. Eng shirin qovun va tarvuzlar kolxoz bozorida sotiladi. Stolning ustiga turli shirinliklar qo‘yilgan edi. Tushu shu qadar qorong‘i ediki, atrofda hech narsa ko‘rinmas edi. Saroyning darvozasi mis va zar bilan qoplangan edi. Bu qo‘lyozma Alisher Navoiy davrida ko‘chirilgan ekan. Eronlik mehmonlar O‘zbekiston Oliy majlisi raisi tomonidan qabul qilindilar.

5- topshiriq. Quyidagi gaplarni o‘qing, tarjima qiling va majhu nisbat shaklidagi fe‘llarning zamonini aniqlang.

در باغ ملی ازبکستان مجسمه ی علیشیر نوایی ساخته شده است.

در باره تاریخ تاشکند اثرهای زیادی نوشته شده است.

از دور صدای گریه بچه ای شنیده شد.

در شهر تاشکند هر سال ساختمانهای جدیدی ساخته می شود.

چند روز پیش در باره ی این اثر در روزنامه مقاله ای نوشته شده بود ولی من آن

هنوز نخوانده ام.

هوا گرم شده است.

این کتاب دیگر چاپ نخواهد شد.

جمهوری ازبکستان در سال ۱۹۹۱ تشکیل شده است.

استقلال جمهوری ازبکستان بیست و یکم ماه دسامبر سال ۱۹۹۱ از طرف ایران

بر سمیت شناخته شده است.

این نسخه ی خطی قرن دوازدهم رونویسی شده است.

اثرهای علیشیر نوایی به زبانهای خارجی ترجمه شده است.

در بخارای قدیم در نتیجه ی آتش سوزی بسیاری از کتابهای گرانبهای سامانیار

نابود شده است.

6- topshiriq. Quyidagi matnni o'qing, tarjima qiling, o'timli va o'timsiz fe'llarni aniqlang.

از کتاب "راه نو"

پایدار

دختر پاک دلی بر لب رود نشسته بود و ریزش آب و غرش موج هارا تماشا می کرد و با خود می گفت: "ایکاش، این آب زبان داشت و اسراری را که در سینه و خود دارد، بر من فاش می نمود. ایکاش این آب به من اظهار می کرد که با این جوش و خروش دایمی چه مقصودی دارد و چه راهی می پیماید".

ناگاه از میان امواج صدایی بلند شد و چنین گفت: "ای دختر پاک سرشت! مقصدی که من در پیش دارم عبارت از رسیدن به آرزوی خود یعنی اقیانوس است. هزاران سال است که من این راه را با جوش و خروش می پیمایم تا خود را به آغوش او برسانم و در سینه ی روح پرورش جا گیریم. هیچ چیز مرا از این مقصد و آرزو باز نداشته و نخواهد داشت. انسان ها مجرای مرا بارها تغییر دادند و قسمتی از پیکار مرا در چاه ها و گودالها و حوضها حبس نمودند ولی من از تعقیب مقصد خود چشم نیوشیدم و خست نشدم. من بخل و حسد را نمی شناسم و همه را سیراب می سازم. من به قوه ی استقامت و پایداری خود، با این قطره های لطیف خویش کوه هارا شکافتم و سنگهارا خاک کرد و بیابانهارا در نور دیدم.

این سنگپاره که اکنون بر روی آن نشسته و به من تماشا می کنی یکی از آن سنگهاست که من از آغوش کوه ها بر کنده و با خود آورده ام. آیا این نشانی از قدرت و توانایی من نیست؟

اینست آن راز و سری که من در سینه خود پنهان داشتم و اینک آن را پیش تو فاش کردم. برخیز و آنرا در زندگی راهنمای خود ساز!"

7- topshiriq. Quyidagi so'zlardan ko'makchi fe'llar yordamida jo'shma fe'llar yasang va ularning ma'nosini aytib bering.

تشکیل	متحد	یاد	تولد
آب	ادامه	سیگار	قسم
جمع	تاسیس	شرکت	رحمت

طول	پرورش	انجام	استراحت
لذت	قرار	دوست	بیرون
صبحانه	داخل	کمک	تقسیم
آویزان	شکست	آشنا	وارد

O'ttiz birinchi dars

درس سی و یکم

شاهراه های آبی زندگی

کشاورزی در خاورزمین از قدیم الایام بستگی به آبیاری داشته است. بدون علت بست که مردم می گویند: "هر جا آب هست - زندگی هست" و "هر جا که آب تمام می شود، زمین هم تمام می شود". در ازبکستان، سابق آب از طلا هم با ارزش تر و ورد آرزوی تمام مردم بود. شاعران نامی در باره ی آب شعر می سرودند. علیشیر نوایی شاعر بزرگ و دانشمند سده ی ۱۵ منظومه "فرهاد بیرین" را که شهرت جهانی یافته است، به اتکا ادبیات عوام بوجود آورده است. فرهاد نسانه ای را که برای مردم آب تهیه کرده است، "پرومته" ی خاورزمین می نامند. اکنون ملت از یک از عطش و بی آبی چندین ساله نجات یافته و آب حیات بخش را زمین رسانده و میلیونها هکتار زمین بیابان را احیا و مبدل به واحه سبز و خرم کرده است.

دو رود قدیمی آسیای میانه را قطع می کند: آمو دریا (جیحون) و سیردریا (سیحون) به طول آنها قریب پنج هزار کیلومتر است. این شریانهای عظیم آبی سالانه بیش از ۸۵ میلیارد متر مکعب آب جریان می دهد. قبلا از این منابع خیلی کم استفاده می شد و ترعه ها مجاری آبی و مخازن آب و مراکز تولید نیروی برق وجود نداشت و ۹۸ در صد کلیه تاسیسات مخصوص آبیاری از الوار، شاخه ها، نی و شن احداث شده بود. وسیله اصلی رساندن آب به کشتزارها چیزی موسوم به چگیر (چیگیریک) یعنی چرخ چوبی رده که در مدت دو ماه یک هکتار زمین را آبیاری می کرده است.

در سالهای بعد از ۱۹۲۰ نخستین ترعه های بزرگ ساخته شد و گودالهای طبیعی به عنوان مخازن آب مورد استفاده واقع شد. یکی از ساختمانهای بزرگ آن سالها ترعه ی زرگ فرغانه است. ترعه ی مذکور در سال ۱۹۳۹ بوسیله ی مردم در مدت یک ماه و نیم احداث گردید. یک صد و شصت هزار نفر از شهر نشینان و ساکنین قراء با بیل و لنگ ترعه ای بعرض ۱۰ تا ۱۵ متر بطول ۲۸۰ کیلومتر حفر نمودند. سد "قویی اینار" که در راس ترعه ی مذکور ساخته شد یکی از اولین آزمایشهای تنظیم آبریز سد ر جهان بطور خود کار بود که بعدا آن بطور تله مکانیک اداره می گردید. این ساختمان به منزله ی سر آغاز عصر کامل جدیدی در توسعه و ترقی آبیاری بود.

حد اکثر توسعه و ترقی آبیاری در جمهوری ازبکستان بعد از سالهای ۱۹۵۰ - ۱۹۶۰ حاصل گردید و احداث ترعه ها و سدها اکنون به طور تکنیکی عملی می شود. در نتیجه سی هزار بنای هیدروتکنیک بوجود آمده و این امر امکان داده است که راضی زیر کشت تقریبا به سه میلیون و نیم هکتار برسد.

شاهراه های آبی زندگی یعنی ترعه های آبیاری زمین را از عرض و طول قطع رده است. اگر تمام آنها را در یک خط قرار بدهیم سه برابر خط استوا خواهد شد.

خطوط آبی دایم امتداد می یابد. ترعه " آمو بخارا " دویست کیلومتر به اعماق بیابان قرم کشیده می شود. به وسیله ی این ترعه آب آمو دریا (جیحون) با سرعت دویست متر مکعب در ثانیه به بالاتر از سطح آن رودخانه جریان خواهد یافت و امکان خواهد داد که ۱۵۰ هزار هکتار از اراضی بکر علاوه بر اراضی کنونی آباد شود.

ازبکستان در سالهای اخیر پهنه ی عظیمی برای تحقیقات و آزمایش در رشته آبیاری شده است. در آنجا شبکه ها و آلات اداره ی تاسیسات آبیاری بوجود آمده و مورد بهره وری قرار می گیرد. طرز جدید آبیاری مرسوم شده است که طبق آن آب نه در ترعه ها بلکه در ناوه های بتونی واقع در سطح زمین جاری می شود و این امر موجب می شود که آب به زمین تراوش نکند و هدر نرود و با املاح خاک آلوده نگردد و شور نشود. در کشتزارهای ازبکستان دستگاه های کامل باران ریزی حرکت می کنند و کف ترعه ها هم با قشری از "پلی اتیلن" پوشیده می شود. ذکر تمام کارها و چیزهای تازه در اقتصاد آبیاری ازبکستان در یک مقاله مختصر دشوار است. کافی است خاطر نشان شود که در رشته ی مذکور سی و پنج هزار نفر از متخصصین بکار اشتغال دارند. در پرچم ازبکستان خط عریض آبی وجود دارد که علامت راه های آبی است.

GRAMMATIK IZOH

Fe'lning orttirma nisbati فعل اجبار *fe'l-e ejbor*

– اندن Fe'lning orttirma nisbati fe'lning hozirgi zamon negiziga – اندن *onidan yo 'ndan* qo'shimchalarini qo'shish orqali yasaladi. Masalan:

Fe'lning noaniq shakli	Hozirgi zamon negizi	Orttirma nisbat
خورند <i>yemoq</i>	خور	خورانیدن <i>yegizmoq</i>
رسیدن <i>yetmoq</i>	رس	رسانیدن <i>yetkazmoq</i>

Fors tilida orttirma nisbat ham o'timli va ham o'timsiz fe'llardan yasalishi mumkin.

1. O'timsiz fe'llardan o'timli ma'noga ega bo'lgan fe'l hosil qilinadi. Masalan:

رسیدن – <i>yetmoq</i> (o'timsiz)	رساندن – <i>yetkazmoq</i> (o'timli)
گذشتن – <i>o'tmoq</i> (o'timsiz)	گذرانیدن – <i>o'tkazmoq</i> (o'timli)

Bunday o'timli ma'nodagi fe'llar odatda *ro ko'makchisi olgan ro'sitasiz to'ldiruvchini talab qiladi*. Masalan:

salom-e to'ro be u rasondam – Sening salomingni menga yetkazdim

man ruz-e ta'tilro bo xondan-e ketob go'zarondam – Men dam olish kunini kitob o'qish bilan o'tkazdim.

2. O'timli fe'llardan esa yana o'timli fe'l hosil qilish bilan birga ish-harakatni boshqa subyektga bajartirish, majbur qilish kabi ma'nolarni anglatuvchi fe'l yasaladi. Bu xildagi o'timli fe'llar ikkita to'ldiruvchi talab qilib, biri vositasiz to'ldiruvchi va ikkinchisi *bo'lad* predlogi olgan vositali to'ldiruvchidan iborat bo'ladi. Masalan:

خوردن – *yemoq*

خوراندن – *yegizmoq*

u be barodar-e kuchekash g'azamixo'ronad – U ukasiga ovqat yegizyapti.

chun havo sard bu modar be pesarash lebos-e zemestoni pushond – Havo sovuq bo'lgani uchun, ona bolasiga qishki kiyim kiygizdi.

Fors tilida orttirma nisbat ba'zi fe'llardangina yasaladi. Shuningdek o'zbek tilida grammatik yo'l bilan yasalgan o'timli ma'no fors tilida leksik yo'l bilan ifoda etiladi. Masalan:

ادامه داشتن *edome doshtan* – davom etmoq (o'timsiz)

ادامه دادن *edome dodan* – davom ettirmoq (o'timli)

مردن *mo'rdan* – o'lmoq (o'timsiz)

کشتن *ko'shtan* – o'ldirmoq (o'timli)

Yoyiq sodda gapda so'z tartibi

Fors adabiy tilida yoyiq sodda gapda so'zlar ma'lum tartibda keladi, ya'ni gap ega bilan boshlanib, kesim bilan tugaydi. Gapning qolgan bo'laklari esa ega bilan kesim orasida keladi. Faqat payt va o'rit hollari bundan mustasno bo'lib, ko'pincha egadan oldin keladilar.

Yoyiq sodda gapdagi so'z tartibini quyidagicha tasnif etish mumkin:

1. Ega, vositasiz to'ldiruvchi, kesim:

doneshju nome minavisad – Talaba xat yozyapti.

2. Agar gapda ham vositali, ham vositasiz to'ldiruvchi bo'lsa: a) *ro* ko'makchisi bilan kelgan vositasiz to'ldiruvchi vositali to'ldiruvchidan avval; b) *ro* ko'makchisiz kelgan vositasiz to'ldiruvchi vositali to'ldiruvchidan keyin keladi:

Talaba xatni do'stiga yozdi.

Talaba do'stiga xat yozdi.

3. Payt yoki o‘rin holi, ega, vositasiz to‘ldiruvchi, kesim:

diruz doneshju sar-i dars nayomad – Kecha alaba darsga kelmadi.

dar doneshkade doneshjuyon jam’ sho’-land – Fakultetda talabalar yig‘ilishdi.

4. Payt holi, o‘rin holi, ega, vositasiz to‘ldiruvchi, kesim:

diruz dar doneshkade doneshjuyon am’ sho’dand – Kecha fakultetda talabalar yig‘ilishdi.

5. Ega va to‘ldiruvchilarning o‘z aniqlovchilari ham bo‘lishi mumkin. Bunda izofali so‘z birikmasidagi tartib butunlay saqlanadi.

dar doneshkade-ye xovarshenosi doneshjuyon-e sho’be-ye ironi jam’ sho’dand – ʃharqshunoslik fakultetida Eron bo‘limining talabalari yig‘ilishdi.

Yoyiq sodda gapda so‘z tartibi gapdagi logik urg‘u, ya‘ni, gap tilining xarakteriga ko‘ra birmuncha o‘zgarishi ham mumkin.

1- topshiriq. 31-dars matnini o‘qing, darslik oxirida berilgan ug‘atdan foydalanib tarjima qiling hamda orttirma nisbatdagi fe‘l ʔormalarini topib, qaysi fe‘ldan yasalganini aytib bering.

2- topshiriq. Quyidagi fe‘llardan orttirma nisbatli fe‘llar yasang va ularning ma‘nosini aytib bering.

ranjidan – xafa bo‘lmoq

tarsidan – qo‘rqmoq

gardidan – aylanmoq

dauidan – yugurmoq

neshastan – o‘tirmoq

3- topshiriq. Quyidagi hikoyani o‘qing, tarjima qiling va orttirma nisbatdagi fe‘llarni aniqlang.

يك ريال منفعت

روزی ملا نصرالدین در کنار رودخانه ای نشسته بود. ده نفر رسیده با ملا قرار گذاشتند که آنها را از رود گذرانده برای هر یک نفر یک ريال اجرت بگیرد. ملا قبول کرد و نه نفر را صحیح و سالم به آن طرف رسانید ولی نفر آخر را چون خسته شده بود دیگر نتوانست ببرد و در رودخانه او را از دست ول کرد و آب او را برد. رفقایش فریاد کردند: این چه کاری بود که کردی؟ ملا جواب داد: یک ريال به شما فایده رساندم اکنون ۹ ريال بدهید پس است و یک ريال منفعت شما می شود.

Lug'at

اجرت گرفتن *o'jrat gereftan* – xizmat xaqi olmoq

صحیح و سالم *sahih va solem* – sog'-salomat

منفعت *manfa'at* – foyda

ول کردن *vel kardan* – qo'yib yubormoq

4- topshiriq. Qavs ichida berilgan fe'llarni tegishli fe'l nisbat shakliga qo'yib ko'chirib yozing.

من از او (رنجیدن). او مرا (رنجیدن). روزهای تعطیلات زمستانی (گذشتن). شما روزهای تعطیلات زمستانی را چطور (گذشتن)? دانشجویان درس جدید را (فهمیدن). انشیار درس جدید را به دانشجویان (فهمیدن). نامه به او (رسیدن). نامه را به او (رسیدن). بچه روی تختخواب (خوابیدن). مادر بچه را روی تختخواب (خوابیدن). اگر من شما را (رنجیدن) ببخشید. خیر، من از شما هیچ (رنجیدن). آب در سماور (جوشیدن). فرخ آب را در سماور (جوشیدن). او زیر درخت (نشستن). او درخت (نشستن).

5- topshiriq. Quyidagi orttirma darajadagi fe'llarni qaysi fe'l dan yasalganini aniqlang va ular ishtirokida bir necha gap tuzing.

رساندن

گذراندن

فهماندن

خندانن

خوراندن

پوشاندن

ترساندن

6- topshiriq. Quyidagi matnni ifodali o'qing, tarjima qiling, ort tirma nisbatdagi fe'llarni aniqlang hamda matn yuzasidan savolla tuzing.

از کتاب "انشاء و نامه نگاری"

بعد از پایان دوره ی اول متوسطه چه می کنید؟

من می خواهم بعد از پایان تحصیلات برای خود شغلی انتخاب کنم که بتوانم از آن به خدمت بزرگتری به هم نوع خویش انجام دهم و چون تحصیلات دوره ی اول توسطه را برای این منظور کافی نمی دانم در نظر دارم که پس از تکمیل تحصیلات و سب اطلاعات لازم خود را برای خدمت شریف معلمی حاضر و آماده سازم تا به سهم خود در آموزش و پرورش صحیح فرزندان کشور خویش کوشش کنم و تا سرحد توانایی ز جهل عمومی که منشاء تمام بدبختی ها و ناکامی ها است جلو گیری نمایم، به ایشان رس زندگی بیاموزم و آنان را مرد زندگی بار بیاورم. ثمر فضایل اخلاق را به ایشان نشان دهم و آنان را افرادی نیک اندیش و راست کردار و درست گفتار بپرورانم تا پس

از آنکه تحصیلات خود را به پایان رسانیدند افراد با حقیقتی گردند که وجودشان از هـ
جهت نافع باشد گرچه آنجا این خدمت بسیار طاقت فرسا است و سرمایه ی عمر و زندگـ
را در آن راه باید صرف کرد و مردم برای آن کمتر پاداشی قایل هستند ولی من ایـ
خدمت را برای آن عهده دار نمی شوم که از پاداش آن بر خوردار گردم و مورد تحسین
و تقدیر دیگران واقع شوم. من مقام معلمی را بالاتر از آن می دانم که به چنین چیزها یـ
نظر داشته باشد. بهره ای که هر معلم شرافتمند از کار خود می گیرد همین است کـ
مجاهدات او در راه پروراندن نو نهالان کشور به ثمر برسد و افراد با شخصیتی بـ
جامعه ی خویش تحویل دهد تا منشاء ترقی و پیشرفت آن جامعه باشند. به امید نیل به ایـ
آرزو این مقصد را تعقیب می کنم تا خدمت اجتماعی خود را انجام داده باشم.

7- topshiriq. Quyidagi matnni fors tiliga tarjima qiling.

Milliy va zamonaviy bayramlar

Har bir xalqning asrlar davomida ardoqlab-e'zozlab kelingan bayrlarining bayramlari, urf-odatlari, marosimlari mavjud.

Bayramlar qadimgi davrlardan boshlab xalq hayotining eng muhim va tarkibiy qismiga aylanib qolgan. Bayramlarda kishilarning diniy urf-odatlari, ijtimoiy, madaniy va ma'rifiy yutuqlari namoyish tiladi.

O'zbek xalqi orasida Navro'z, gul sayili, qovun sayili, hosil bayrami kabi bayramlar keng tus olgan. Keyinchalik islom dini bilan bog'liq bo'lgan Ramazon va Qurbon hayitlari ham keng nishonlanib kelmoqda.

Mustaqil O'zbekistonda bayramlar dam olish kuni deb e'lon qilingan. Bugungi kunda O'zbekistonda quyidagi bayramlar rasmiy bayramlar hisoblanadi:

1- yanvar – Yangi yil bayrami, 14- yanvar – Vatan himoyachilari kuni, 8- mart – Xalqaro xotin-qizlar kuni, 21- mart – Navro'z bayrami, 1- may – Xotira va qadrlash kuni, 1-sentabr – Mustaqillik kuni, 1-oktabr – O'qituvchilar va murabbiylar kuni, 8- dekabr – Konstitutsiya qabul qilingan kun, Ramazon va Qurbon hayitlari va boshqalar.

Bayramlar ichida Navro'z va yangi yil xalqning eng sevimli bayramlari hisoblanadi.

Navro'z bayramida uylar, ko'chalar, bozorlar, hovlilar, qabrisonlar tozalanadi. Marhumlarning qabrlari ziyorat qilinadi. Kasallarni borib ko'riladi. Yosh-u qarilar bir-birlarini Navro'z bayrami bilan abriklashadi. Katta xalq sayillari, poyga, kurash musobaqalari o'tkaziladi.

Bayramlar kishilar orasida mehr-muhabbat, bir-birlariga g'am xo'rlik, o'zaro hurmat-e'tiborni kuchaytirishda muhim ahamiyatga egadir.

8- topshiriq. Quyidagi gaplarni tarjima qiling va ulardagi ortirma nisbat fe'llarini qaysi fe'ldan yasalganini aytib bering.

- (۱) به پدر و مادر خود سلام مرا برسانید.
- (۲) من سلام ترا به والدینم رساندم و آنها خیلی خوشحال شدند.
- (۳) برای آنکه بچه سرما نخورد مادرش به او پالتو پوشاند.
- (۴) تعطیلات تابستانی را چطور گذرانید؟
- (۵) تعطیلات تابستانی چطور گذشت؟
- (۶) دانشیار موضوع درس را به ما آنقدر خوب فهماند که ما آنرا هیچ فراموش خواهیم کرد.
- (۷) دوستم همیشه با شوخی کردن خود مرا می خنداند.
- (۸) مادر به فرزند خود آبگوشت خوراند و بچه سیر شد.
- (۹) او مرا آنقدر ترساند که تمام شب نمی توانستم بخوابم.

O'ttiz ikkinchi dars

درس سی و دوم

باز رس

وقتی که به خانه رسیدم سفته ای به همسرم شیرین نشان دادم و گفتم:
اینهم آخرین سفته!

با چشمانی که از برق نشاط می درخشید گفتم: امشب پس از مدت‌ها سربی قرض بر
الین می گذارم. اگر صد سال دیگر در تهران می ماندیم جز اینکه قرض ما زیادت‌ر شود
نیزه ی دیگری نداشت. مهمانان همیشگی نمی گذاشتند حتی ده تومان هم پس انداز کنیم.
در همین موقع مهربان پسر کوچکم داخل اتاق دوید و گفت: بابا یک آقا و خانم دم
ر با شما کار دارند.

نگاهی به همسرم کردم و به طرف در حیاط رفتم. مردی دیدم نسبتاً کوتاه قد تقریباً
سی و پنج ساله.

— آقای شاهین شما هستید؟

— بله، خودم هستم.

— این نامه را برادران داد. من چندی پیش در شیراز خدمتشان بودم.

ضمن بیان این کلمات پاکتی را به دستم داد. خط برادرم را شناختم آن را گشودم.
برادرم آقای "م" را معرفی کرده بود که "... از دوستان صمیمی و همکار قدیم من
ست. ممکن است برای بازرسی اداره ی قند و شکر به تربت حیدریه بیایند. میل ندارند
به خانه رئیس اداره بروند..."

برادرم در پایان نوشته بود: " هر لطفی که به من داری به آقای "م" بکن."

بعد از خواندن نامه نگاه مجددی به آقای بازرس و خانمش که بلندتر از شوهرش بود و بچه دوسه ساله ای در بغل داشت کردم. چند لحظه به سکوت گذشت. ناگهان متوجه شدم که مهمانان تازه از راه رسیده اند و خسته هستند. گفتم:

— بفرمایید خیلی خوش آمدید.

آنها را به اتاق راهنمایی کردم. شیرین که نامه را خواند آمد و به آنها خوش آمد گفت، سماور را آتش کرد و در کار تهیه ی باهار شد. آقای بازرس گفت:

— ابتدا از شما خواهش می کنم کسی را از ماموریت من مطلع نکنید چون لا اقل ۳ چند روز اول باید تاشناس بمانم.

— خاطرتان جمع باشد کسی نخواهد فهمید.

— راستی کسی هست به گاراژ برود و چمدان ما را بیاورد؟

— بله، بلیطتان را لطف کنید خودم بیاورم...

وقتی به خانه آمدم آقای بازرس روی تخت دراز کشیده و خانمش بر بالین کودک خود نشسته بود. معلوم شد کودک آنها در راه بیمار شده و سخت تب دارد. چمدان را در گوشه ی اتاق گذاشتم و به کمک شیرین که در کار پختن برنج و تهیه ی کباب بود رفتم. بر سر سفره، خانم آقای بازرس که از بیماری کودکش اظهار نگرانی می کرد به شوهرش گفت:

من گفتم به این مسافرت نرویم. اگر سر خانه و زندگی خودم بودم می توانستم لا اقل سوپ جوجه ای به این بچه مریض بدهم. شیرین گفت:

— خانم نگران نباشید اینجا هم مثل منزل خودتان است. الان برای بچه سوپ جوجه تهیه می کنم.

تا بچه مریض بود فقط آقا به قصد انجام کار که ظاهراً مربوط به ماموریت محرمانه بود از منزل خارج می شد و خانم و بچه در منزل می ماندند البته بی آنکه کوچکترین کمکی به همسر بیچاره ی من که همیشه در حال تهیه ی غذا و جارو کردن و ظرف شویی و نظافت بود بکند. حال بچه کاملاً خوب شد آقا و خانم هوس تماشاگردش در جاهای دیدنی شهر را کردند و من ناچار بودم به عنوان راهنما همراهش بروم و در ضمن پول درشکه و خرجهای دیگر اغلب با من بود.

در این پانزده روز که از آمدن آنها گذشته بود از دوندگی و تلاش جانم به لب رسید بود. شیرین احوالش صد بار از من بدتر بود. باز مبلغی مقروض شدم.

روز شانزدهم بود که آقای بازرس گفت که بلیط خریده و امروز باید حرکت بکنند طرفهای عصر درشکه ای کرایه کردم. آقای بازرس را با خانم و طفل کوچکش به گاراژ رساندم. هوا تاریک می شد که به خانه برگشتم. در را باز کردم و وارد خانه شده پسرم جلوم دوید و گفت: یک آقایی در اتاق منتظر من است. وارد اتاق که شدم مردی از جایش بلند شد و گفت:

— من آقای "م" هستم. نامه ای از برادران به عنوان شما داشتم، متأسفانه ده پانزد روز قبل آن را گم کردم.

— شما آقای "م" هستید؟ حتماً برای بازرسی اداره ی قند و شکر آمده اید؟

— بله، بنده بازرس هستم و فردا بر می گردم.

پسرم که پهلوی من ایستاده بود از اتاق بیرون دوید و با صدای بلند گفت:

مامان، یک بازرس دیگر آمده...

به قلم کمال اجتماعی با کمی اختصار

GRAMMATIK IZOH

Aniqlovchi ergash gap

Aniqlovchi ergash gap bosh gapning egasini yoki boshqa birc bo'lagini aniqlab keladi. Aniqlovchi ergash gap bosh gap bilan *ke* bog'lovchisi orqali bog'lanadi. *ke* – *ke* bog'lovchisi bosh gapnin bevosita aniqlanib kelgan bo'lagidan so'ng qo'yiladi. Odatda aniqlovchi ergash gapda aniqlanib kelayotgan so'z urg'usiz bir *ی* – qabul qilib keladi va bu *ی* – *i* fors grammatikasida *یو-ی* *yo-y* *eshore* deyiladi. Masalan:

shaxs-i ke diruz pish-sho 'mo omade bud doneshyor-e mo-st – Kecha sizning oldingizg kelgan kishi bizning o'qituvchimiz.

ketob-i ke man mixonam go leston-e sa'di ast – Men o'qiyotgan kitob Sa'diyning “Guliston” idir. *shaxs-i ke bo u so 'hbe miko 'nad pezeshek-e bimorestan ast* – U bilan suhbatlashayotga kishi kasalxona vrachidir.

shaxs-i ke az u keto geräfte-id hamsoye-ye mo-st – Siz (undan) kitob olgan kishi biznin qo'shniimizdir.

doneshju-yi ke uro da ketobxone dide-id dust-e man ast – Siz kutubxonada ko'rgan talaba mening do'stim.

Aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z o'z aniqlovchisig ega bo'lishi ham mumkin. Bu holda *ی* *izofiy* birikmanin oxiriga qo'yiladi. Masalan:

doneshyor-javon-i ke bo ra'is-e doneshkade so 'hbat miko 'nad az iron omaa ast – Fakultet dekani bilan suhbatlashib turgan yosh o'qituvcl Erondan kelgandir.

bano-ye bo 'land v zibo-yi ke toze soxe sho 'de ast salon-e varzesh ast – Yangi qurilga baland va chiroyli bino sport zalidir.

Agar aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z *-e* bilan tugaga bo'lsa, *ی* *oldidan* bir *ا* – *alif* orttirilib yoziladi. Masalan:

xone-i ke man dar on endegi miko 'nam se o'toq dorad – Men yashab turgan uy uch onadan iborat.

Agar aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z cho'ziq unli ilan tugagan bo'lsa, *ی - i* oldidan bir *ی - yo* orttirilib yoziladi.

doneshju-yi ke ish-e man omade ast zabon-i forsiro xub midonad – Mening olimga kelgan talaba fors tilini yaxshi biladi.

quyidagi hollarda tushib qoladi:

1. Agar aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z qaratqich vaifasida ot yoki olmosh bilan birikib kelgan bo'lsa:

دانشجویان دانشکده که اینجا جمع شده اند در کنفرانس علمی سخنرانی خواهند کرد
'loneshjuyon-e doneshkade ke injo jam' sho 'de-and dar konferons-e ilmi so 'xanroni xohand kard – Bu yerga yig'ilgan fakultet talabalari lmiy konferensiyada ma'ruza qiladilar.

همسایه ی ما که مریض بود برای معالجه در بیمارستان بستری شد
e mariz bud baroye mo 'oleje dar bimoreston bastari sho 'd – Kasal o'lgan bizning qo'shnimiz davolanish uchun kasalxonaga yotdi.

2. Aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z egalik affiksini qaul qilib kelgan bo'lsa:

خواهران که در دانشکده ی تاریخ تحصیل می کند اسمش چیست
lar doneshkade-ye torix tahsil miko 'nad ismash chist? – Tarix akultetida o'qiyotgan opangizni ismi nima?

3. Aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z atoqli ot bo'lsa:

در شهر تاشکند که پایتخت جمهوری ازبکستان است عمارتهای بلند و خیابانهای وسیع
dar shahr-e toshkand ke poytaxt-e jo 'mhuri-ye o 'zbakeston ist emoratho-ye bo 'land va xiyobonho-ye vasi' ziyod ast – O'zbekiston Respublikasining poytaxti Toshkent shahrida baland imoratlar a keng ko'chalar ko'p.

4. Aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z kishilik olmoshi bilan kelsa:

چراغ نبینی با چراغ چه بینی
to 'ke cherog' nabini bo cherog' che ini ? – Sen chiroqni ko'rmysan-ku, chiroq bilan nimani ko'rasan? Chiroq ko'rmaydigan sen).

1- topshiriq. bazirs matnini o'qing, darslik oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling hamda matnda uchragan aniqlovchi ergash gaplarda yai' asharah ning ishlatilishi va tushib qolish hoi'larini aniqlang.

2- topshiriq. Maqollarni yod oling hamda bosh gap va aniqlovchi ergash gap bo'laklarini aniqlang.

- (1) chahi ke ab nardar ba ab rixtn abdar nshod.
- (2) xri ke jo did kah nmi xord.
- (3) be sri ke dard nmi knd dstmal mbnd.
- (4) tiri ke az kman jst br ngrdd.
- (5) ksi ke az grg btrsd gosfnd ngeh nmi dard.
- (6) jaii ke eqab pr brizd az psh i lagri che xizd.
- (7) jaii ke nmk xordi, nmkdan mshkn.
- (8) dardi ke dr xane ast, yaftnsh mshkl ast.
- (9) smshiri ke vsql nznnd, zng br dard.
- (10) ksi ke gl mi xwahd, baid mnt xar bkshd.

3- topshiriq. Matn va hikoyalarni o'qing, o'zbek tiliga tarjim qiling va ularda mavjud bo'lgan aniqlovchi ergash gaplar qaysi so'zlarni aniqlab kelganini aytib bering.

حمله ی مارها

هندوستان را می توان سر زمین مارهای خطرناک دانست. در این کشور که دارای معیت زیادی است هر ساله عده ای در اثر نیش زهر آلود مارها از بین میروند. ضمناً هنگام بهار و تابستان مارهای خطرناک دسته جمعی به دهات حمله برده و مردم نوا را که در میان مزارع و باغات بکار مشغولند از پای در می آورند. نوعی از ارهای هندوستان چنان خطرناکند که قادرند با نیش خود کرگندی را هلاک کنند.

از روزنامه "اطلاعات"

راست یا چپ

شخصی که ناخوش شده بود نزد دکتر رفت و گفت: پهلوی من درد می کند. دکتر سید: کدام پهلوی: راست یا چپ؟ آن شخص پس از فکر زیاد جواب داد: آن پهلوی که ب وقت خوابیدن به طرف دیوار واقع می شود.

قضاوت ملا نصرالدین

روزی ملا نصرالدین در محکمه نشسته بود و یک زن و شوهر که میانشان اختلاف تاده بود برای شکایت پیش او آمدند. اول مرد شکایتهای خودرا کرد و هزار عیب برای ن شمرد. ملا نصرالدین پس از شنیدن تمام سخنانش به او گفت: "تو حق داری". بعد

زن همه ی دلیل های شوهرش را تکذیب کرده در باره ی ظلم های او و بی گناهی خو
دلائل آورد و سوگند ها خورد. ملا نصرالدین که به دقت حرفهای او را گوش کرده بو
گفت: "تو حق داری". زن ملا که از پشت پرده همه ی گفتگوها را شنیده بود در ای
موقع وارد محکمه شد و با اعتراض به شوهرش گفت: تو چطور قضاوت می کنی؟ آخ
از این دو نفر یکی باید گناهکارتر از دیگری باشد. ملا در مقابل اعتراض زنش به ا
گفت: "تو هم حق داری".

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Bu yerda o'tirgan bola ukamdir. To'rtinchi kursda o'qiyotgan
alabalarning bir nechitasi o'z o'qishlarini davom ettirish uchun ikki
ydan so'ng Eronga ketadilar. Mening oldimga kelgan talaba eron
o'limida o'qiydi. Oxirgi yillarda Toshkentda qurilayotgan imoratlar
da chiroylidir. Biz tomosha qilgan yodgorlik XV asrga oid ekan.
ishki kanikul vaqtida o'z uylariga ketgan talabalar qaytib keldilar.
bizning fakultetda o'qiydigan o'g'lingiz ikki kundan beri darsga
elmayapti. Men sizga sovg'a qilgan fors tili grammatikasidan
oydalanyapsizmi? Paxta rejasini bajargan kolxozchilar paxta
uriltoyida qatnashish uchun Toshkent shahriga keldilar. Afg'onis-
onda yangi qurilgan aeroport har bir yo'lovchining diqqatini o'ziga
ortadi. O'rta maktabda fors tili o'rgangan qiz va yigitlar sharq
akultetiga kirish uchun imtihon topshirdilar. Fakultetimizni bitirgan
ir necha kishi hozirgi kunda O'zbekiston Fanlar akademiyasining
harqshunoslik, Til va adabiyot, Tarix va Falsafa institutlarida ilmiy
odim bo'lib ishlamoqdalar. Yaxshi ma'ruza qilgan talabalar muko-
ot olishga sazovor bo'ldilar. Men sotib olgan kostum otamga juda
oqdi. Siz bergan kitobni haligacha o'qib bo'lganim yo'q. Yurakdan
hiqqan so'z yurakka borib yetadi. Eronga borib kelgan talabalar u
amlakat haqidagi o'z taassurotlarini so'zlab berdilar. Bu korxona
oyihasini ishlagan injener kecha Moskvaga jo'nab ketdi. Sochi
hahriga dam olish uchun ketayotgan do'stim men bilan xayr-
ashgani bizning uyga keldi. Do'stim menga kecha olgan tuflisini
o'rsatdi. Men ko'chada 4 yil avval birga o'qigan do'stimni uch-
atdim. O'qituvchimiz bizga Eronda ko'rib kelgan tarixiy yodgor-
iklar haqida aytib berdi. Bizning fakultetga ma'ruza qilish uchun
elgan olim ko'p ilmiy maqolalar muallifidir. U Samarqandda ko'rib
elgan tarixiy yodgorliklar ming yillik tarixga egadir. Men kinofes-
ivalda dunyoga mashhur bo'lgan kinoaktrisalarni ko'rdim. Siz o'qi-
otgan institut nafaqat O'zbekistonda, balki, butun Markaziy Osiyo-
la mashhurdir. Siz tarjima qilayotgan asarning muallifi bizning
o'chada yashaydi.

5- topshiriq. Quyidagi baytda soʻz oxirida kelgan **ی** larni tahlil qiling va ularning nomlarini aytib bering.

دل آزادی جفا کاری نگاری
جز آزادی دلم کاری نداری

6- topshiriq. Quyidagi bir maʼnoga ega boʻlgan (sinonim) soʻz larni yod oling.

مشرق - خاور	نیدن کردن - تماشا کردن
فاتح - غالب	مغرب - غرب
خرده - ریزه - کوچک	تالیف کردن - نوشتن
هدف - کام - مقصد	یواش - آهسته
همسر - زن	نیمت - بها - نرخ
پایان - آخر	کبیر - ارشد - بزرگ
جهان - عالم - دنیا	نرقیات - پیشرفت - رشد
پنداشتن - خیال کردن	جوار - همسایه
ابتدا - نخست - اول	نصر - کاخ - سرای
به آخر رساندن - انجام دادن - تمام کردن	پرهیز - امتناع - خودداری
روستایی - دهاتی	به پایان رسیدن - تمام شدن
باستانی - قدیمی	نجات دادن - آزاد کردن
ناخوش - مریض - بیمار	آرام - ساکت
جدید - تازه - نو	نکتر - پزشک
عاقل - دانشمند - خردمند	نرسیده - کال
طعام - غذا	باربر - حامل
	مشتري - خریدار

7- topshiriq. Quyidagi aniqlovchi ergash gaplarni tahlil qiling va ular da nima uchun ishora etilmaganligini aytib bering.

برادرم که دیروز از مسافرت برگشته است در انجمن دوستی با کشورهای خارجی نار می کند.

تهران که شهر بسیار قشنگ و پر جمعیت است پایتخت کشور ایران است.

زبان فارسی که ما آن را یاد می گیریم خیلی شیرین است.

فرخ که دوست صمیمی من است در تهران زندگی می کند.

دانشگاه خاورشناسی که در تمام آسیای میانه معروف است در شهر تاشکند قرار دارد.

هر خارجی که به شهر تاشکند می آید از بزرگی و قشنگی این شهر تعجب می کند.

ایستگاه اتوبوس که من هر روز با آن به مدرسه می روم از خانه ی ما دور نیست.

شهر تاشکند که من در آن زندگی می کنم روز به روز تغییر می کند و عمارتهای

بدید و چند طبقه ای ساخته می شود.

خواهرم که شغلش پزشک است در بیمارستان ناحیه ی ما کار می کند.
 برادرت که دندان پزشک است کدام دانشگاه را تمام کرده است؟
 آن مغازه که تازه باز شده است دارای چند شعبه ی بزرگ است.
 دانشگاه ما که من در آنجا درس می خوانم چندین دانشکده دارد.
 مادرش که تازه از سر کار آمده است فوراً به پختن غذا پرداخت.
 شما که سه سال است زبان فارسی یاد می گیرید باید به فارسی خوب حرف بزنید.

دس سی و سوم ttiz uchinchi dars

شرایط نویسندگی

مهمترین شرط نویسندگی خوب دانستن زبان است و هر چه شخص زبانی را بهت و کامل تر بداند و بر اصطلاحات و عبارات و لغات و قواعد صرف و نحو آن بصیرت باشد به همان نسبت نوشته او بهتر می شود. در روزگار گذشته که دانش و هنر د مشرق زمین خاصه در ایران رواج داشت، زبان دانی و فصاحت و لغت شناسی صرف و نحو و دیگر فنون ادب را شان و شوکتی بود. نویسندگان بزرگ و شاعرا عالی مقام نصایح و دستورهای زیادی برای یاد گرفتن صنعت کتابت و فنون نظم و نث به طالبان علم و ادب داده اند. هر کسی کتب گذشتگان را خوانده باشد می داند که یک از دستورهای عمده ی آنان در تعلم نویسندگی این بود که می گفتند طالب علم و ادب با چندین کتاب از آثار نویسندگان بزرگ فارسی و تازی را که نمونه ی برجسته و سه مشق درخشان نظم و نثر باشد مکرر بخواند و قطعات بسیار عالی آنها را از بر کند چندین هزار بیت و صدها قصیده و غزل و قطعه را از حفظ بداند و نیز می گفتند کس که قلم بدست می گیرد و می خواهد زبان فارسی را فصیح و درست بنویسد لازم است نخست تا اندازه ای عربی بداند و لغات و قواعد صرفی ثابت و متقن آن زبان را که د فارسی نفوذ زیادی یافته است فرا گیرد. در مرحله ی بعد کتب ادبی فصیح از قبیل کلیا و دمنه و تاریخ بیهقی و گلستان و چهار مقاله ی نظامی سمرقند و سیاست نامه ی خواج نظام الملک و منشآت قایم مقام و میرزا عبدالوهاب نشاط را به کرات بخواند. همچنین لازم است قواعد زبان فارسی را بخوبی بیاموزد و به اندوخته های منظوم ادبی قرو گذشته که در واقع رکن زبان و ادبیات ماست آگاهی و آشنایی کافی داشته باشد. غیر از چند شرطی که در بالا ذکر شد دیگر از شرایط عمده ی نویسندگی، داشته معلومات متفرقه و مخصوصاً آشنا بودن به تاریخ و تاریخ ادبیات و معلومات عمومی دیگر است. البته باید توجه داشت که زبان مانند هر چیز دیگر به مرور زمان تکمیل می شود و یا تغییراتی در آن بوجود می آید ولی در هر حال یاد گرفتن زبان صحیح و فصیح ادبی موقوف به فراگرفتن اصول و قواعد آن و پیروی از کلا نویسندگان بزرگ است و اگر تصرفی در آن بشود باید بروفق روح زبان و ساخت ریخت آن باشد چنانکه خواص آن را بیسندند و عوام از فهمش در نمانند.

از مجله "کاوه"

GRAMMATIK IZOH

O'tgan zamon shart-istak mayli ماضى التزامى *mozi-ye eltizomi*

O'tgan zamon shart-istak mayli fors tilida (*mozi-ye eltizomi*) qo'shma fe'l shaklida bo'lib, yetakchi fe'l va *budi* ko'makchi fe'lidan yasaladi. Bu fe'lining tuslanishida yetakchi fe' o'tgan zamon sifatdoshi shaklida va ko'makchi fe'l hozirgi zamon fe'l negizi (باش) shaklida bo'ladi. Shaxs-son qo'shimchalari e ko'makchi fe'lga qo'shiladi.

نوشتن (yozmoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

I shaxs	نوشته باشم	<i>naveshte bosham</i>	– yozgan bo'lsam
II shaxs	نوشته باشى	<i>naveshte boshi</i>	– yozgan bo'lsang
III shaxs	نوشته باشد	<i>naveshte boshad</i>	– yozgan bo'lsa

جمع

I shaxs	نوشته باشیم	<i>naveshte boshim</i>	– yozgan bo'lsak
II shaxs	نوشته باشید	<i>naveshte boshid</i>	– yozgan bo'lsangiz
III shaxs	نوشته باشند	<i>naveshte boshand</i>	– yozgan bo'lsalar

ماضى التزامى ning tuslanishida urg'u ikkita bo'lib, birinchi urg yetakchi fe'lining oxiriga va ikkinchi urg'u esa ko'makchi fe'lni oxiriga bo'g'iniga tushadi.

ماضى التزامى ning bo'lishsiz shaklida *na*–inkor yuklamasi bev sita yetakchi fe'lga qo'shiladi. Masalan:

nanaveshte bosham – yozmagan bo'lsam
nanaveshte boshi – yozmagan bo'lsang kabi.

Prefiksli va qo'shma fe'llarda ham ماضى التزامى ning tuslanis shu tarzda olib boriladi. Masalan:

bar-xoste bosham – turgan bo'lsam
bar-naxoste bosham – turmagan bo'lsam
esterohat karde boshad – dam olgan bo'lsa
esterohat nakarde boshad – dam olmagan bo'lsa

ماضى التزامى ning bo'lishsiz shaklida asosiy urg'u *na* – ink yuklamasiga tushadi.

ماضى التزامى ish-harakat yoki holatning o'tgan zamonda baja-
lishi qat'iy bo'lmay shart, istak, zarur, gumon va shu kabi ma'nolar
ilan bog'liq bo'lgan hollarda hamda modal so'zlar va modal fe'l-
lardan so'ng ishlatiladi. Masalan:

1. O'tgan zamon shart ergash gapning kesimida:

اگر او آمده باشد به من خبر دهید. *agar u omade boshad be man xabar*
ehid – Agar u kelgan bo'lsa, menga xabar bering.

2. boyestan modal fe'lidan so'ng:

جمشید باید از مرخصی برگشته باشد. *jamshid boyad az mo'raxxasi bar-*
ashte boshad – Jamshid otpuskadan qaytgan bo'lsa kerak.

3. shoyad va boshqa ehtimollikni bildirgan so'zlardan so'ng:

شاید او هنوز به منزل نرسیده باشد. *shoyad u hanuz be manzel naraside*
oshad – U hali uyga yetmagan bo'lsa kerak.

4. ehtimol miravad modal so'zidan so'ng:

احتمال می رود که شب باران باریده باشد. *ehtimol miravad ke shab boron*
orida boshad – Balki, kechasi yomg'ir yoqqan bo'lsa kerak.

5. Ba'zan o'tgan zamonga oid bo'lgan to'ldiruvchi ergash gap-
ning kesimida ishlatiladi:

dar azbakeston kas-i peydo namishavad ke osor-e alisher navoyiro na-
onde boshad – O'zbekistonda Alisher Navoiyning asarlarini o'qi-
ragan biror kishi topimasa kerak.

1- **topshiriq.** 32- dars matnini o'qing, darslik oxirida berilgan lu-
'atdan foydalanib tarjima qiling va ماضى التزامى shaklida kelgan fe'l-
arni aniqlang.

2- **topshiriq.** Quyidagi fe'llarni ماضى التزامى shaklida tuslang va
larning har biriga bittadan gap tuzing.

خواندن *xondan* – o'qimoq

داشتن *doshtan* – ega bo'lmoq

برگشتن *bar-gashtan* – qaytmoq

گرفتن *faro-gereftan* – o'rganmoq

تولد یافتن *tavallo 'd yoftan* – tug'ilmoq

3- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing, o'zbek tiliga tarjima qiling va unda mavjud bo'lgan fe'llarni tahlil qilib, qaysi zamon shalida kelganini aytib bering.

خروس و روباه

روباهی زیر درختی بود و خروسی با تعدادی مرغ روی شاخه های بلند آن نشسته د. روباه رو به خروس کرده گفت: خبر تازه را شنیده ای؟ خروس گفت: نه. روباه ت: تمام حیوانات پس از مشورت با هم صلح نموده و امروز را عید گرفته اند. تو هم رست از درخت پایین بیایی، دوستانه صحبت کنیم و دمی را با هم گذرانیم. خروس ی: دو پا بلند شد و گردن کشیده نظری به حوالی و اطراف انداخت. روباه گفت: چه ر است؟ خروس گفت: خبر آن است که یک جفت سگ به این طرف می آیند. روباه پا فرار گذاشت. خروس گفت: مگر صلح عمومی نیست؟ کجا می روی؟ روباه گفت: ست است ولی شاید این خبر هنوز به سگها نرسیده باشد.

Lug'at

تعدادی *te'dod-i* – to'da, bir nechta

مشورت *mashvarat* – maslahat, kengash

عید گرفتن *eyd gereftan* – hayit qilmoq, bayram qilmoq

حوالی *havoli* – atrof

روى دو پا بلند شدن *ru-ye do' po bo'land sho'dan* – ikki oyoqda tikl turmoq

پا به فرار گذاشتن *po be feror go'zoshtan* – qocha boshlamoq

صلح نمودن *so'lh namudan* – bitim tuzmoq

4- topshiriq.

Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

U hali ishga kelmagan bo'lsa kerak. U mendan kitob olganig besh kun bo'ldi, uni o'qib bo'lgan bo'lsa kerak. Agar kasal bo'lgan bo'lsangiz nega vrachga murojaat qilmadingiz? Balki, bu filmni yoshligimda ko'rgan bo'lsam kerak. Bu shaharda men ko'rmagan biror muzey yo'q. Nega u shu paytgacha telefon qilmadi, yana bir hodisa ro'y bergan bo'lmasin. U hali Moskvadan qaytmagan bo'lsa kerak. Agar fakultet dekani kelgan bo'lsa, tezda menga xabar berin Bizning oramizda Abdulla Qodiriyning "Otkan kunlar" romani o'qimagan biror talaba bo'lmasa kerak. Bu xabar uning qulog'iga yetgan bo'lsa, yaxshi ish bo'lmabdi. Samolyot hali uchmagan bo'lsa kerak. Agar u tramvay to'xtash joyida turgan bo'lsa, unga aytgink men bugun uning oldiga bora olmayman. Hali soat to'qqiz bo'lgan yo'q, dars boshlanmagan bo'lsa kerak. U kecha komandirovkada

aytgan bo'lishi kerak. U bilan qayerdadir uchrashgan bo'lsam ke-
 ık. Bu pomidor va bodringlarni bozordan sotib olgan bo'lsangiz ke-
 ık. Balki, amakim bilan bir necha yil ilgari shu maktabda o'qigan
 o'lsangiz kerak. U shu vaqtga qadar o'z ilmiy ishini tamom qilma-
 an bo'lishi mumkin emas. Ehtimol, bir vaqtlar shu g'orlarda odam-
 ır yashagan bo'lsa kerak. Yoshligida koptok o'ynamay katta bo'l-
 an bola bo'lmasa kerak.

5- topshiriq. Quyidagi gaplarda qavs ichida berilgan fe'llarni
 hart-istak mayli shaklida qo'yib, ularni ko'chirib yozing.

شاید او نامه ی مرا (نگرفتن).
 ممکن نیست که او سر درس (نیامدن).
 در تاشکند کمتر خیابانی هست که عمارت تازه ای (نساختن).
 هوا سرد است. احتمال می رود که بالای کوه برف (باریدن).
 روزی نیست که او درس خود را حاضر (نکردن).
 از حسن خبری نیست، شاید او به منزلش (نرسیدن).
 او ناخوش شده است. شاید (سرما خوردن).
 ممکن نیست که این حرف را او (گفتن).
 یادم نیست، ممکن است کتابم را به کسی (دادن).
 او خیلی دیر آمد، شاید سوار اتوبوس نشده پیاده (آمدن).
 اگر نسخه خطی این اثر را (پیدا کردن) آن ترجمه می کردم.

6- topshiriq. Tilni chuqur bilish yoki yozuvchilik kasbiga ega
 o'lish uchun qanday shartlarga amal qilish kerak. O'z fikringizni
 orscha so'zlab bering.

7- topshiriq. Quyidagi o'zbek tili bilan mushtarak bo'lgan so'z-
 arning yasalishini aniqlang.

setamkash, ستم کشر	arobekash, عرابه کشر	dastkash, دست کش
ensonparvar, انسان پرور	adolatparvar, عدالت پرور	vatanparvar, وطن پرور
ayoldor, عیال دار	azador, عزه دار	manfa'atdor, منفعتدار
ho'sudguy, حسودگوی	nasihatguy, نصیحت گوی	rostguy, راست گوی
sartarosh, سرتراش	heykaltarosh, هیكل تراش	qalamtarosh, قلم تراش
ho'zurbaxsh, حضوربخش	elhombaxsh, الهام بخش	samarbaxsh, ثمر بخش
oshpaz, آشپز	halvopaz, حلواپز	kabobpaz, کباب پز
jahongard, جهانگشت	jahondide, جهان دیده	jabrdide, جبردیده
mirosxo'r, میراث خور	sudxo'r, سودخور	emoratsoz, عمارتساز
padarko'sh, پدرکشر	odamko'sh, آدم کشر	moshinsoz, ماشین ساز
qemorboz, قمارباز	shatranjboz, شطرنج باز	delrabo, دل ربا
kisebo'r, کیسه بر	rahbar, رهبر	xo'shnavis, خوش نویس

خوردنه xo'rande, سازنده sozande, خاک انداز xokandoz,
 کشنده kashande, تخته پاک کن taxtepokko'n, شنونده shenavande,

8- topshiriq. “Kutubxona” matnini o‘tilgan leksik va grammatik materiallardan foydalanib tarjima qiling.

Kutubxona

Hozirgi kunda hayotimizni kitobsiz va kutubxonasiz tasavvut etish qiyin. Maktab o‘quvchilari ham, dehqon-u ishchilar har talaba va barcha ziyolilar o‘zlari qiziqqan sohalar bo‘yicha kitoblarni olib o‘qiydilar, mutolaa qiladilar. Har bir kutubxonadagi kitoblarni ko‘pchilik odamlar, idoralar tomonidan yig‘ilib, uzoq yillik davomida saqlanib kelinmoqda.

Kutubxona barcha savodxon kishilar uchun ilm-ma’rifat maskani hisoblanadi.

Bugungi kunda har bir korxona, maktab, litsey va oiliy o‘quy yurtlarining o‘z kutubxonalari bor. Tuman, shahar, viloyatlar aholiga xizmat ko‘rsatish uchun katta-katta kutubxonalar mavjud.

Respublikamizdagi eng katta kutubxona Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Davlat kutubxonasidir. Bu kutubxona 1870- yil tashkil etilgan. Bu kutubxonada turli tillarda chop etilgan kitoblardan ruznoma va jurnallar mavjud. Bundan tashqari, bu kutubxonada O‘zbekiston va Markaziy Osiyo xalqlarining tarixi, ilm-fani, adabiyoti va madaniyatiga oid juda ko‘p noyob qo‘lyozmalar saqlanib kelinmoqda.

Kutubxonada bir necha xodimlar ishlaydilar va kitobxonlarga yoki bu kitobni izlab topishda yordam beradilar.

O‘ttiz to‘rtinchi dars

رس سی و چهارم

نامه ی اودت به جمشید

(از داستان صادق هدایت "آینه شکسته")

پاریس ۲۱ سپتامبر ۱۹۳۰

جمشید جانم!

نمی دانی چقدر تنها هستم، این تنهایی مرا اذیت می کند، می خواهم امشب با تو چند ماه صحبت کنم. چون وقتی که به تو کاغذ می نویسم مثل این است که با تو حرف می زنم. اگر در این کاغذ "تو" می نویسم مرا ببخش. کاش اگر می دانستی درد روحی من چه اندازه زیاد است!

روزها چه قدر دراز است - غرقه ساعت آنقدر آهسته حرکت می کند که نمی دانم چه بکنم. آیا زمان بنظر تو هم این قدر طولانی است؟ شاید در آنجا با دختری آشنایی پیدا کرده باشی، اگر چه من مطمئنم که همیشه سرت توی کتاب است، همانطور که در پاریس بودی. در آن اطاق محقر که هر دقیقه جلو چشم من است حالا یک محصل چینی آن را کرایه کرده ولی من پشت شیشه هایم را پارچه ای کلفت کشیده ام تا بیرون را نبینم، چون کسی را که دوست داشتم آنجا نیست، همانطور که برگردان تصنیف می گوید:

"پرنده ای که به دیار دیگر رفت بر نمی گردد."

دیروز با هلن در باغ لوگزامبورگ قدم می زدیم. نزدیک آن نیمکت سنگی رسیدیم یاد آنروز افتادم که روی همان نیمکت نشسته بودیم و تو از مملکت خود صحبت می کردی و آن همه وعده می دادی و من هم وعده ها را باور کردم و امروز اسباب دست و مسخره دوستانم شده ام و حرفم سر زبانها افتاده! من همیشه بیاد تو و اله "گریزری" را می زنم، عکسی که در بیشه وانس بر داشتیم روی میزم است. وقت عکس را نگاه می کنم همان به من دلگرمی می دهد: با خود می گویم "نه، این عکس مرا گول نمی زند!" ولی افسوس! نمی دانم تو هم معتقدی یا نه. اما از آن شبی که آینه شکست، همان آینه ای که تو خودت بمن داده بودی، قلبم گواهی پیش آمد ناگواری می داد. روز آخری که یکدیگر را دیدیم و گفتم که به انگلیس می روی قلبم به من گفت که تو خیلی دور می روی و هرگز یکدیگر را نخواهیم دید و از آنچه که می ترسید سرم آمد. مادام بورل به من گفت: چرا آنقدر غمناکی؟ او می خواست مرا به بریتانیا ببرد ولی من با او نرفتم چون می دانستم که بیشتر کسل خواهم شد.

بار بگذریم - گذشته ها گذشته. اگر به تو کاغذ تند نوشتم از خلق تنگم، مرا ببخش اگر اسباب زحمت ترا فراهم آوردم امیدوارم که فراموشم خواهی کرد. کاغذهایم را پار و نابود خواهی کرد. همچنین نیست، ژیمی؟

اگر می دانستی در این ساعت چقدر درد و اندوهم زیاد است. از همه چیز بیزار شده ام. از کار روزانه ای خودم سر خورده ام در صورتیکه پیش از این اینطور نبود. میدانم دیگر نمی توانم بیش از این بی تکلیف باشم. اگر چه اسباب نگرانی خیلی ها می شود اما غصه ای هیچکدام از آنها به پای اندوه من نمی رسد - همان طوری که تصمیم گرفته روز یکشنبه از پاریس خارج خواهم شد. ترن ساعت شش و سی و پنج دقیقه را می گیرم و به کاله می روم، آخرین شهری که تو از آنجا گذشتی. آنوقت آب آبی رن دریا را می بینم، این آب همه بدبختی هارا می شوید و هر لحظه رنگش عوض می شود و با زمزمه های غمناک و افسونگر خودش روی ساحل شنی می خورد، کف می کند، آ کفها را شنها مزه مزه می کنند و فرو می دهند و بعد همین موجهای دریا آخرین افکار مرا با خودش خواهد برد. چون بکسی که مرگ لبخند بزند با این لبخند او را بسوی خود می کشاند. لابد می گویی که من چنین کاری را نمی کنم ولی خواهی دید که درو نمی گویم.

بوسه های مرا از دور ببذیر
اودت لاسور.

GRAMMATIK IZOH

Shart ergash gap

Shart ergash gap bosh gapdagi ish-harakat yoki holatning bajarilish shartini bildiradi.

Fors tilida shart ergash gap bosh gap bilan اگر *agar* bog'lovchi orqali bog'lanadi. Shart ergash gapli qo'shma gaplarda shart ergash gap avval, bosh gap undan keyin keladi. Ergashtiruvchi اگر *agar* bog'lovchisi esa ergash gap boshida keladi. Masalan:

اگر او بیاید به تئاتر می رویم. *agar u beyoyad be teotr miravim* – Agar kelsa, teatrga boramiz

اگر دوستم می آمد شطرنج بازی می کردیم. *agar dustam miomad shatranj bozi mikardim* – Agar do'stim kelganda edi, shaxmat o'ynar edik.

Shart ergash gap qo'yilgan shartning amalga oshishi mumkin yoki mumkin emasligiga qarab ikkiga bo'linadi:

- 1) real shart ergash gap;
- 2) real bo'lmagan shart ergash gap.

Shart ergash gapdagi ish-harakat yoki holatning bajarilish uning amalga oshishi mumkin, real ekanligini bildirgan shart ergash gap real shart ergash gap deyiladi.

Shart ergash gap kesimida ifodalangan shartning xarakteriga qarab, shart ergash gapning kesimi turli zamonlarda kelishi mumkin.

Shart ergash gapda ish-harakat kelasi zamonga oid bo'lsa, shart ergash gapning kesimi aorist shaklida keladi. Masalan:

اگر او را ببینید به او بگویید که من مریضم و نمی توانم امروز سر درس بیایم. *agar uro bebinid be u beguyid ke man marizam va namitavonam emri sar-e dars beyoyam* – Agar uni ko'rsangiz, unga mening kasalligimni va bugun darsga kela olmasligimni ayting.

اگر باران نیارد فردا به گردش می رویم. *agar boron naborad fardo tashdardesh miravim* – Agar yomg'ir yog'masa, ertaga sayrga chiqamiz

Shart ergash gapda ish-harakat hozirgi zamonga oid bo'lsa, shart ergash gapning kesimi hozirgi-kelasi zamon fe'li shaklida keladi. Masalan:

اگر میل دارید نهار می خوریم. *agar meyl dorid nohor mixo'rim* – Agar xohlasangiz ovqatlanib olamiz.

agar sareton dard miko ‘-
iad chero pish-e pezeshk namiravid? – Agar boshingiz og‘riyotgan bo‘lsa, nega vrachning oldiga bormayapsiz?

Shart ergash gapda ish-harakat o‘tgan zamonga oid bo‘lsa, shart ergash gapning kesimi ماضى ماضى yoki shaklida bo‘ladi. Masalan:

agar mariz sho‘de boshid (sho‘de-id) boyad bastari shavid – Agar kasal bo‘lgan bo‘lsangiz, otishingiz kerak.

Shart ergash gapda ish-harakat ma’no jihatdan kelasi zamonga oid bo‘lsa ham, ba’zan shart ergash gapning kesimi oddiy o‘tgan zamon fe’li shaklida kelishi mumkin. Bunda shart ergash gapning kesimi bosh gap kesimi orqali ifodalangan ish-harakatga nisbatan lgari bajarilgan ish-harakatni bildiradi. Masalan:

agar boron borid zud be manzel
ar-gard – Agar yomg‘ir yog‘sa (yomg‘ir yog‘ishi bilan) tezda uyga
jayt.

Bu turdagi shart ergash gaplarda shart ergash gapning kesimi torist shaklida ham kelishi mumkin. Masalan:

agar boron beborad zud be manzel
ar-gard – Agar yomg‘ir yog‘sa, tezda uyga qayt.

Shart ergash gapdagi ish-harakat yoki holatning bajarilishi, ming amalga oshishi mumkin bo‘lmagan shart ergash gap real bo‘lnagan shart ergash gap deyiladi. Real bo‘lmagan shart ergash gap o‘tgan zamonga oid bo‘lgani uchun ham, bosh va ergash gapning kesimi o‘tgan zamon davom fe’li shaklida keladi. Masalan:

agar farro‘xro mididam
ro be manzel da‘vat mikardam – Agar Farruxni ko‘rganimda edi, uni uyga taklif qilgan bo‘lardim.

agar boron namiborid be
nohigiri miraftim – Agar yomg‘ir yog‘maganda edi, baliq oviga
borardik.

Ba’zan real bo‘lmagan shart ergash gapning kesimi uzoq o‘tgan zamon fe’li shaklida ham kelishi mumkin:

agar ma dars-e xo'dro hozer karde budam bo sho'mo be sirk miraftam
 Agar men darsimni tayyorlab bo'lganimda edi, siz bilan sirkli borardim.

doshtan (ega bo'lmoq), *budan* (bo'lmoq, emoq) fe'llar real bo'magan shart ergash gapning kesimi vazifasida kelganda, *mi* – old qo'shimchasi tushib qolib, oddiy o'tgan zamon fe'li shailida ishlatiladi. Masalan:

agar man dastur zabon-e forsi doshtam az on estefode mikardam – Agar menda foydali grammatikasi bo'lganda edi, undan foydalangan bo'lar edim.

agar holo 'fasl-e bahor bu go'lho sheko 'fte misho 'dand – Agar hozir bahor fasli bo'lganda ec gullar ochilgan bo'lardi.

agar u solem bud sar-e dars miomad
 Agar u sog' bo'lganida edi, darsga kelar edi.

1- topshiriq. 33-dars matnini o'qing, darslik oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va shart ergash gaplarning kesimi qaysi zamonga oid ekanligini aniqlang.

2- topshiriq. Quyidagi gaplarda qavs ichida berilgan fe'llar tegishli zamon shakliga qo'yib ularni ko'chirib yozing.

اگر از آن کتاب استفاده (کردن) کارش بسیار عالی خواهد شد. اگر زبان فارسی را (انستن) می توانست این مجله را بخواند. اگر اثر این نویسنده را (خواندن) از آن یشتان می آید. اگر به من نامه (نوشتن) به این ادرس بفرستید. اگر بمناسبت روز لدش به او (تبریک گفتن) خوشحال می شود. اگر وقت (داشتن) با هم گردش کردیم. اگر برف (باریدن) هوا آنقدر سرد نبود. اگر (میل داشتن) قدری با هم حبت می کنیم. اگر آن دانشجو را خوب (شناختن) مرا با او آشنا کنید. اگر از این کفش پوش آمدن) چرا آن را نمی خرید؟ اگر خانه ی ما نزدیک (بودن) من همیشه به شگاه پیاده میامدم. اگر احمد را (دیدن) به او بگویید که من در خانه منتظر او هستم. او در فرودگاه از من (استقبال کردن) اینقدر زحمت نمی کشیدیم. اگر (دانستن) چرا اب نمی دهی؟ اگر من (توانستن) زودتر می آمدم. اگر ما به شهر مسکو (رفتن) از روی آن دیدن می نماییم. اگر برادرش هم (آمدن) خوب بود. اگر من تا ساعت پنج نتان (آمدن) دیگر منتظر نشوید. اگر (خسته شدن) کمی استراحت بکنید. اگر وقت (داشتن) به شب نشینی ما بیاوید، ساعت هفت و نیم عصر شروع می شود. اگر حالا ستان (بودن) برای استراحت به آسایشگاه می رفتیم. اگر او فرهنگ روسی به فارسی (داشتن) امروز به کتابخانه نمی رفت. اگر شما چیزی را (فهمیدن) از من بپرسید. اگر درس خود را خوب (حاضر کردن) نمره پنج نمی گرفتیم. اگر من (دانستن) که شما ی آوید من هم نمی آمدم.

3- topshiriq. Hikoyani o'qing, tarjima qiling va shart ergash gap-arni aniqlang.

بشنو و باور مكن

يك روز مردى صندوقى را كه پر از ظروف چينى بود به حمال داده از او خواهش كرد كه اين بار را به دوش كشيده از پله هاى بالاخانه بالا ببرد. حمال پرسيد: از اين بار كشى چه عايدى خواهم داشت؟ صاحب صندوق گفت: سه نصيحت به تو خواه كرد كه سرمايه ي خير دنيا و آخرت باشد. آن شخص راضى شد و صندوق را حمل كرده از دو پله كه بالا رفت ايستاد و گفت: نصيحت اولى را بگو. صاحب صندوق گفت اگر كسى بگويد نسيه بهتر از نقد است، بشنو و باور مكن. حمال چند پله ي ديگر بالا رفت و گفت: نصيحت دوم را را بگو. گفت: اگر كسى بگويد پول سياه بهتر از پول سفيد است، بشنو و باور مكن. مجدداً آن شخص چند پله اى بالا رفت ايستاد و گفت: نصيحت سوم را بفرما. گفت: اگر كسى بگويد نخوداب بهتر از چلو كباب است، بشنو و باور مكن. حمال دو سه پله ي ديگرى را كه باقىمانده بود طى كرده وقتى به آخر پله رسيد ايستاد و به صاحب صندوق گفت: من هم مى خواهم نصيحتى به تو بدهم. گفت: بگو حمال شانه هاى خود را از زير بار خالى كرد و صندوق از روى پله ها رو به پايين سر زير شد و در اثناى افتادن و زمين خوردن آن گفت: اگر كسى بگويد در اين صندوق يك ظرف سالم باقى مانده است، بشنو و باور مكن.

4- topshiriq. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Har kuni gimnastika bilan shug'ullansangiz, tanangiz sog'lom bo'ladi. Agar bugun dam olish kuni bo'lganda edi, siz bilan ketarдим. Ertaga havo yaxshi bo'lsa, kolxoz bog'iga chiqamiz. Agar aqtingiz bo'lsa, kechqurun soat sakkizda bizning uyga keling. Romg'ir yoqqanda edi, havo ancha salqin bo'lardi. Agar siz Sodiq fidoyatning hikoyalarini o'qigan bo'lsangiz, ulardan birortasining nazmunini forsha so'zlab bering. U kitobimni olib kelsa, portelimga solib qo'ying. O'qituvchi mendan so'rasa, uning savollariga yaxshi javob bera olaman. Agar Dildorni ko'rsangiz, unga mening ertaga ertalab soat to'qqizda fakultet yonida kutishimni ayting. Men fors tilini yaxshi bilganimda edi, Malikushshuaro Bahorning she'rlarini o'zbek tiliga tarjima qilar edim. U xat yozganda edi, men olgan bo'lar edim. Agar kutubxonaga ketayotgan bo'lsangiz, birga boramiz. U Buxorodan qaytganda edi, sizning oldingizga kelgan bo'lar edi. Bu hikoyani tarjima qilsangiz, tarjimangizni menga ko'rsating. Agar xat yozsangiz, uni aviapochta orqali yuboring. U meni to'rishni istasa, soat besh yarimda "Toshkent" mehmonxonasiga kelsin. Bir kun avval eksang, bir hafta ilgari o'rasan. (Maqol.) Agar men uyda bo'lmasam, meni kutib tur. Men yana ikki kun kutub-

xonada ishlasam, o‘z ilmiy ishimni tugataman. Agar siz menga yordam berganingizda edi, bu ish o‘tgan haftada tugagan bo‘lar edi. Ertaga ketadigan bo‘lsangiz, menga xabar bering. Agar siz ko‘ylak sotib olmoqchi bo‘lsangiz, bizning oldimizdagi magazinda yaxshi ko‘ylaklar bor. Siz imtihonga yaxshi tayyorlanganingizda edi, “3 baho olmagan bo‘lar edingiz.

5- topshiriq. Quyidagi maqollarni yod oling va ulardagi shart ergash gap kesimini aniqlang.

- ۱) اگر نباشد چیزی که مردم نگوید چیزها.
- ۲) اگر زمانه با تو نسازد، تو با زمانه بساز.
- ۳) اگر خواهی راز تو دشمن نداند، به دوست مگو.
- ۴) اگر خر نیاید به نزدیک بار، تو بارگران را به نزد خر آر.

6- topshiriq. Quyidagi so‘zlarni qaysi so‘z turkumiga mansubligini va qanday yasalganini aytib bering.

شماره

گریه

خنده

7- topshiriq. Quyidagi gaplarni o‘qing, tarjima qiling hamd shart ergash gap orqali anglashilgan ma’nolarni real yoki real emasligini, gaplardagi fe‘l zamonlarini aytib bering.

- اگر درس را حاضر می کردم با تو به ورزشگاه می آمدم.
اگر درس را زودتر حاضر بکنم با تو به ورزشگاه می رفتم.
اگر خواهر بزرگم در شستن ظروف به مادرم کمک می کرد، مادرم آنقدر خسته می شد.
- اگر او سیگار نمی کشید آنقدر سرفه نمی کرد.
اگر فردا احمد را ببینی از من به او سلام برسان.
اگر فراموش نکنم فردا حتماً کتاب فرهنگت را می آورم.
اگر امروز روز تعطیل بود برای استراحت بیرون شهر می رفتیم.
اگر او زبان فارسی را خوب می دانست این متن را به آسانی ترجمه می کرد.
اگر بچه گرسنه نبود با اینقدر شدت گریه نمی کرد.
اگر بخواهید زودتر به منزل برسید سوار هوا پیمای شوید.
اگر پول داشتم این کفش را حتماً می خریدم.
اگر وقت داشته باشید به خانه ی ما بیایید.
اگر دوستم را ببینم جشن نوروز را به او تبریک می گویم.
اگر او زودتر از سرکار بر می گشت ما دیر به مهمانی نرفتیم.
اگر تو سرما نمی خوردی مریض نمی شدی.

8- topshiriq. Quyidagi matnni o'qing, tarjima qiling va fe'l za-monlarini aniqlang.

محصولات ایران

ایران کشوری است زراعتی و در اغلب نقاط آن انواع غله و میوه به عمل می آید. محصولات مهم ایران گندم، جو، برنج، پنبه، ذرت، ارزن، سیب زمینی، توتون، تنباکو، چای، حنا، پسته، بادام، خرما و اقسام میوه است. گندم و جو در تمام نقاط ایران کاشته می شود. در آذربایجان و خوزستان بهتر و بیشتر از نقاط دیگر محصول به دست می آید. برنج را در استرآباد و مازندران و گیلان و اصفهان و خوزستان می کارند. پنبه در نقاط گرمسیر و معتدل ایران بعمل می آید. پنبه ی ایران را به خارج صادر می کنند و کمی از آن در داخل کشور به مصرف می رسد. توتون در گیلان و آذربایجان و کردستان، تنباکو در فارس و اصفهان و کاشان و خراسان کاشته می شود. تنباکو شیراز خیلی معروف است. تریاک را از شیره ی خشخاش می گیرند. خشخاش در فارس و اصفهان و یزد و کرمان و خراسان و بروجرد زراعت می شود. کشت چای نیز در گیلان و لاهیجان ایران معمول است. چای لاهیجان بسیار معطر و دارای طعمی لذیذ و گوارا می باشد. خنار در بم و خیص که از ولایت کرمان است می کارند. خرما از محصولات گرمسیری است. درخت خرما در جنوب ایران کاشته می شود. درخت خرمارا نخل می نامند. پنبه ی دامغان و کرمان نیز معروف است و هر سال مقداری از آن به خارج حمل می گردد.

O'ttiz beshinchi dars

درس سی و پنجم

مرتضی مشفق کاضمی

تهران مخوف (فصل اول)

— قهوه خانه ی چاله میدان —

عصر روز دوشنبه ۱۷ ماه شعبان المعظم سال ۱۳۳۰ شهر تهران پایتخت کشور ایران را، همان مملکتی که در عالم به داشتن تمدنی کهن و شعرای آن اندازه بزرگ و عالی قدر مفتخر است، سکوت و آرامش همه جا را فرا گرفته بود. باد سختی به شدت می وزید و بر اثرش عبور و مرور در خیابانها از کثرت گرد و خاک برای اهالی شهر مشکل و دشوار شده بود. تنها عده قلیلی در این هوای طوفانی و پر گرد و خاک از منازل خود خارج شده بودند بطرف قسمتهای مختلف می رفتند.

شهر تهران گرچه نسبتاً بزرگ است ولی فقط در قسمت های شمالی آن درشکه و آگون عبور می نماید. قسمت جنوبی آن که مسکن و مأوای اشخاص طبقه ی سوم است. ارای کوچه های بسیار تنگ و گود می باشد.

در این قسمت یعنی قسمتهای جنوبی محله ایست بنام چاله میدان که شباهت زیادی به محله کوردومیراکل شهر پاریس دارد...

مردم این قسمت به کلی بی بهره و دور از سیاست با یک طریق لاقیدانه زندگانی خود را ادامه می دهند. حتی ممکن است وقایعی که در قسمت شمالی تهران روی می دهد و تمام عالم آگاه می شوند مثلاً مانند تغییر کابینه، منتها برای آنها پوشیده باشد. هر گاه دزدی و شخص جنایت کاری از محبس نظمیه موفق به فرار شود پلیس اغلب این اشخاص را در این محله جستجو می کند و بالاخره هم در همانجا موفق به دستگیری آنها می شود.

در قسمتهای مختلف این محله قهوه خانه های مخصوصی دیده می شود که هر یک ز آنها پاطوق جمعی از این اشخاص است. روزی که حکایت ما شروع می شود در یکی از قهوه خانه های فوق الذکر که جمعی گرد هم نشسته صحبت می داشتند. دود چپوق و تریاک و سماور که تمام فضای این قهوه خانه را گرفته بود تا اندازه ای آنرا ناریک کرده بود. از پشت تنها شیشه کثیفی که در درب قهوه خانه دیده می شد زیرا بقیه روزنه های در را با کاغذهای روزنامه مسدود کرده بودند، گرد و خاک فراوانی که کوچه را تاریک نموده مشاهده می گردید. هوای قهوه خانه بی حد کثیف بود. به طوری که اگر یک نفر شخص غیر معتاد به آنجا داخل می شد حالت تهوع و انزجار به او دست می داد.

جمعیتی که در این قهوه خانه دیده می شد گویی مرکب از همه قسم اشخاص مختلف بودند زیرا یک شخص دقیق از هر صنفی پست ترینش را در آن جا می دید. اغلب آنها چند نفر به چند نفر با یکدیگر در طرفی جمع مشغول صرف چای و یا کشیدن تریاک بودند. فقط در آن میانه یک نفر بود که در گوشه منفرداً قرار گرفته و بدون اینکه به کسی کلمه ای اظهار بدارد با حالتی محزون مشغول کشیدن سیگار بود.

این جوان تقریباً بیست و پنج ساله، صورتی گندم گون، دماغی بسیار کشیده و قلمی، چشمانی میخی رنگ که نور جاذبه ی کاملی از آن وساطع بود داشت. لباسش بازک و هر رقت که می خندید سی و دو دندان سفید که خیلی با وضع مسکینانه اش مغایرت داشت ظاهر می ساخت. لباس این شخص بی اندازه ژولیده و مندرس بود. رویهم رفته حالتش او را یک نفر شخص بی اندازه دست تنگ و گرفتار معروفی می کرد.

(مختصر شده)

GRAMMATIK IZOH

To'siqsiz ergash gap

To'siqsiz ergash gap bosh gapdan anglashilgan ish-harakat mazmuniga zid bo'lsa ham, lekin unga to'siq bo'la olmaydigan ish-harakatni bildiradi.

Fors tilida to'siqsiz ergash gap bosh gapga asosan quyidagi bog'lovchilar orqali bog'lanadi:

با *bo on-ke*, با اینکه *bo in-ke*, با وجود اینکه *bo vo 'jud-e on-ke*, با اینکه *bo vo 'jud-e in-ke*, اگرچه *agarche*, گرچه *garche*.

Bu ergashtiruvchi bog'lovchilarning deyarli hammasi ma'no jihatdan bir-biriga yaqin bo'lib, o'zbek tiliga shart ma'nosini ifoda etuvchi -sa, -ganda grammatik formalari hamda ularga qo'shilib keladigan ham bog'lovchisi yoxud -da yuklamasi orqali tarjima qilinadi.

To'siqsiz ergash gapli qo'shma gapda to'siqsiz ergash gap bosh gapdan oldin keladi. Ergashtiruvchi bog'lovchilar esa qo'shma gap boshida keladi. Masalan:

bo vo 'jud-e in-ke ketob-e dastur-e zabon-e forsi dosht az on estefode namikard – Fors tili grammatikasi kitobi bo'lsa ham, undan foydalanmadi.
garche xone-ye mo dur ast har ruz piyode be doneshkade miyom – Uyimiz olis bo'lsa ham, fakultetga har kuni piyoda kelaman.

اما *Ko'pincha* zid holatni kuchaytirish uchun bosh gap oldida *ammo*, لیکن *likan*, ولی *vali* kabi zidlovchi bog'lovchilar ham qo'yiladi. Masalan:

garche barodaram solem be nazar miyod likan qalbash dard miko'nad – Akam sog'lom ko'rinsa ham, lekin uning yuragi kasal.

1- topshiriq. 35- dars matnini darslik oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va ergashgan qo'shma gaplarni topib, ularning turini aniqlang.

2- topshiriq. To'siqsiz ergash gapga 10 ta gap tuzing.

3- topshiriq. Hikoyani o'qing, tarjima qiling va to'siqsiz ergash gaplarni topib, ulardagi bog'lovchilarni aniqlang.

خروس و مروارید

خروس در سرایی از پی دانه به هر سو می گشت. ناگاه در میان خاکروبه ها دانه ی مرواریدی دید و پنداشت که جو است. چون درست نگاه کرد دید مروارید است. دلتنگ شد و گفت: اگرچه دانه ی مروارید است و پر قیمت لیکن در نزد من به قدر یک جو قیمت ندارد.

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Havo bulut bo'lsa ham, samolyot uchdi. Ishi ko'p bo'lishiga qaramasdan, meni kutib olish uchun aeroportga kelibdi. Mening pulim bo'lganda ham, bu galstukni sotib olmas edim. Avtoruchkam bo'lsa-da, tekstni qalam bilan ko'chirib yozdim. Bizning hovlimiz katta bo'lsa ham, mevali daraxtlar kam. Bu tekst qiyin bo'lsa ham, men uni lug'atsiz tarjima qildim. Bizning oilamiz besh kishidan iborat bo'lsa-da, hozir bu uyda uch kishi yashaymiz. Garchi u rasmiy ravishda taklif qilganda ham, men bormas edim. Hozir qish fasli bo'lsa-da, bozor turli meva va sabzavotlar bilan to'la. Uning uyi olib bo'lsa ham, trolleybusga chiqmadi. Uning maqolasi jumalda bosilgan bo'lsa ham, men uni haligacha o'qiganim yo'q. Men uni xafa qilmagan bo'lsam ham, shu vaqtga qadar u menga birorta ham xat yozmadi. Soat sakkiz bo'lsa ham, hali tomosha boshlangani yo'q. Garchi uning millati rus bo'lsa ham, o'zbek tilini yaxshi biladi. Mening vaqtim qanchalik tang bo'lishiga qaramasdan, sening ol- dingga keldim. Hali sessiyaga ancha vaqt bo'lsa ham, fakultet tala- balari imtihonga tayyorlana boshladilar. Garchi u komandirovkadan qaytib kelgan bo'lsa ham, men uni hanuzgacha ko'rganim yo'q. Ba- hor kelgan bo'lsa-da, kunlar isib ketgani yo'q. Men unga taklif qo- g'ozi yuborgan bo'lsam ham, Navro'z bayramiga kelmadi.

5- topshiriq. Quyidagi maqolni yod oling va to'siqsiz ergash gap- ni aniqlang.

فرزند اگرچه عیب ناک است، در پیش پدر ز عیب پاک است.

6- topshiriq. Quyidagi gaplarda nuqtalar o'rniiga tegishli bog'- lamalarni qo'yib gaplarni ko'chirib yozing va ularni o'zbek tiliga tar- jima qiling.

... دیروز روز تعطیل بود من زود از خواب بیدار شدم.
... او خیلی خسته شده بود استراحت نکرده کار خود را ادامه داد.
... دانشگاه ما از خانه دور است من همیشه به دانشگاه پیاده می آیم.
... زبان عربی مشکل است من تصمیم گرفتم آنرا یاد بگیرم.
... باران می بارید او چتر بر نداشت.
... وقت زنگ است تا هنوز زنگ نزدند.
... او ایرانی نیست مثل ایرانیان خوب به زبان فارسی حرف می زند.
... من او را رسماً به شب نشینی دعوت کردم ولی او نیامد.
... فصل بهار است هوا هنوز خنک است.

... تمام روز هوا ابری بود باران نمی بارید.
... وقت دیر است و هوا تاریک شده است هنوز او به خانه بر نگشت.
... من فیلمهای ایرانی را دوست دارم، هنوز وقت پیدا نکردم که فیلم های ایرانی ر تماشا بکنم.
... او مریض است و تب دارد پیش پزشک نرفت.

7-topshiriq. Quyidagi matnni ifodali o‘qing, tarjima qiling va yil nobaynida o‘tilgan grammatik qoidalar asosida uni tahlil qiling.

وقت را غنیمت شمارید

کار امروز را به فردا نگذارید زیرا هیچکس را از فردا خبری نیست. فقط امروز در اختیار شمایست. برخیزید و برای کار آماده باشید و از هیچ چیز بیم مدارید. غالب مردم در خرج کردن پول صرفه جویی می کنند ولی به وقت اهمیتی نمی دهند، مثل آنکه پول را از وقت عزیزتر می دانند در صورتی که صرفه جویی در وقت مهم تر و لازم تر است.

همیشه به خاطر داشته باشید که اگر روزی را تلف کردید دیگر آن را به دست نخواهید آورد. مردم همه زندگی را دوست دارند با وجود این چه بسیارند کسانی که نمی دانند وقت خود را چگونه صرف کنند و برای گذراندن آن هزار کار نا شایست را مرتکب می شوند. وقت یعنی زندگی بنابراین وقت را بیهوده گذراندن یعنی زندگی را تلف کردن.

راستی تعجب آور است که مردم برای تلف کردن زندگانی خود طرخ می کنند. لازم نیست در کارها عجله کنید باین معنی که نباید بدون تفکر و تأمل به کاری اقدام نمایید، ولی همین که تصمیم گرفتید کاری را انجام دهید بلافاصله شروع کنید. کار امروز را به فردا وا مگذارید جز پشیمانی سودی ندارد. لازم است کارهای خود را چنان مرتب کنیم که در هر ساعتی کار معینی داشته باشیم و به انجام آن پردازیم وگرنه مقدار زیادی از وقت ما بیهوده تلف خواهد شد.

وقتی کارهای زیادی داریم متحیر می شویم که کدام کار را زودتر انجام دهیم. در این گونه مواقع باید کار دشوارتر را شروع کنیم و به اتمام آن همت گماریم. کاری در اول مشکل و ملالت آور است وقتی به پایان رسید بیشتر مایه مسرت می شود.

بسیاری اشخاص از تنظیم امور خویش غفلت می کنند. فرصت را غنیمت نمی شمارند و ایام جوانی را به سستی و تنبلی می گذرانند. زندگی آنان مانند روزی است که صبحگاهش آرام و فرح انگیز و شامگاهش طوفانی و وحشت خیز است.

هر کار خوبی که از دستتان بر می آید در انجام آن کوتاهی نکنید. این یکی از عادات ماست که هرچه داریم قدر آنرا نمی دانیم همین که از دست ما رفت متوجه خطای خود می شویم در صورتی که باید به خاطر داشته باشیم که وقت عزیز و عمر گرانبهاست و از تلف کردن آن جز حسرت و ندامت ثمری نخواهیم برد.

خانه ی پدری

هشتاد سال پیش از این پیر مردی از نژاد ایرانیان قدیم در هرات ساکن بود. صراشه هفتاد و چهار سال عمر کرده بود. اصلا از مردم دهخوارقان بود ولی حوادث بهان او را به هرات برده بود و در آن شهر حمالی می کرد.

نصراشه از آن کسانی بود که به هیچ چیز دلبستگی نداشت. چون از خردسالی یتیم مانده و هر گز هم زن نگرفته بود احساسات خانوادگی را لغو می دانست. اگر در کرچه نادری را می دید که کودک نوباوه ی خود را تنگ در آغوش گرفته و می بوسید تعجب می کرد و در برابر آن از تنفر خودداری نمی توانست. چون خانه ی معین نداشت و هر شبی را جایی بسر می برد هر گز برای او پیش نیامده بود بجایی علاقه نشان دهد یا مرز مینی را از جای دیگر بهتر بداند.

بالاخره این پیر مرد از آن صوفیان بی قید بود که نسبت به هیچ چیز دوستی نداشت. در عمر خود هم از کسی مهری ندیده بود و به همین جهت مکرر می گفت که هیچ بیزوی را در این گیتی پای بندی نمی کند و اگر بنا شود روزی عالم را بدرود گوید با مال خونسردی و بی هیچگونه اسف دست از جهان خواهد کشید. همین عقاید نصراشه باعث شده بود که با کسی رفت و آمد نمی کرد و دوستی نمی گرفت.

جنگهایی در خراسان روی داد، چندی ایرانیان فاتح بودند و بالاخره به تردستی از یگران وادار شدند هرات و بسیاری دیگر از آن نواحی را به انگلستان وا گذارند. ازین خبر تمام مردم هرات متأثر شدند و فقط نصراشه بود که از شنیدن آن غمگین نشد. رولتمندان شهر، همه با وطن پرستی مخصوصی، هرات را ترک کردند و راه خراسان پیش گرفتند.

هر کسی جزیی دارایی داشت ببهای اندک می فروخت و می رفت که در مشهد یا مهرهای دیگر ایران منزل بگیرد.

بدیهی است در چنین موقعی کار نصراشه که حمل بارهای مسافرین بود حد زیاد فزایش یافت.

شبها وقتی که نصراشه فارغ می شد در قهوه خانه های هرات این رفتار همشهریان خود را نکوهش می کرد. به نظر او کسانی که دارایی خود را به خیال واهی از دست می داند و در آخر عمر رنج سفر را بر خود آسان می ساختند می بایستی راستی دیوانه باشند! مگر همه جا زمین خدا نیست؟ هرات را با مشهد چه تفاوتی است؟

بیشتر تعجب نصراشه از این بود که اگر این دیوانه ها خود می روند چرا دلگیرند و شیمان از رفتن هستند؟ کسی که ایشان را مجبور نکرده است؟ اگر هم این خانه ها را وست می دارند پس چرا آنرا ترک می کنند؟ پیران هرات و آشنایان نصراشه هرچه می خواستند به او بفهمانند که انسان همواره به وطن و مولد خویش علاقه دارد و نباید به سانی از آن جدا شود او گوش نمی کرد. یعنی اصلا نمی فهمید و به همان خیال خود ود!

روزی یکی از خوانین هرات نصراشه را خواست و گفت:

"نصرالله تو دیگر پیر شده ای و قوه ی کار کردن نداری، من هم می خواهم از هرات بروم. در نتیجه آن باغچه ای که در بیرون شهر دارم بی صاحب می افتد، زیر که از بس مردم خانه فروخته و رفته اند دیگر مشتری نیست. آنرا به تو می سپارم تا بعد چه شود. تو هم عجالتاً پاسبان آنجا باش و سپرده ام از ملکی که در اطراف دارم برای تو لقمه نانی برسانند. تو نیز آنجا باش تا آخر عمر به دوندگی و تلاش روزی مجبور نباشی".

نصرالله کم کم پیری را در خود احساس می کرد. از خدا خواست که چنین تفضلی در باره ی او بکنند. فوراً مختصر دارایی خود را بر داشت و به آن باغچه ی بیرون شهر رفت.

روزها به عادت دیرین زود از خواب بر می خاست. تمام اوقات خود را به پروراندن گلها و درختان باغچه بسر می برد. چون از کار خسته می شد به کنار جوی میان باغ می نشست و فکر می کرد. در این مدت چیزهای تازه می دید. یک روز ناگهان متوج شد سنگ ریزههایی که در ته جوی آب قرار گرفته اند مثل این است که آنجا برای خود خانه ساخته اند. همیشه با فشار آب مقاومت می کنند. مثل این است که آب می خواهد با زور آنها را از خانه ها بیرون کند ولی آنها تن در نمی دهند. عاقبت فشار آب آنها را از جای خود بیرون می اندازد و به پایین می کشد ولی باز در چنگال دشمن غاصب تلاش می کنند، بدور خود می گردند و گویی همیشه به حسرت به عقب خود نگرانند و ب رشک به خانه ی خود می نگردند.

عاقبت روزی انگلیس ها هرات را گرفتند. املاک کسانی را که هجرت کرده بودند متصرف شدند و از آن جمله آن باغچه ی خان بود. نصرالله هم مجبور شد خواهی نخواهی از آن باغچه بیرون رود، زیرا دیگر آن باغچه پاسبانی چون پیر مرد دهخوارقانی نمی خواست!

بالاخره نصرالله از باغچه ی خان بیرون رفت ولی بی اختیار هر روز به در باغ بر می گشت و از شکاف در با حسرت به اندرون آن نظر می افکند. راستی آن نصرالله بیقید و بی خانمان دل نمی کند که از آن محوطه بیرون رود. هر وقت منظره ی درختان و گلهای باغ به یادش می آمد بی اختیار بر مالکین جدید آن نفرین می فرستاد، گاهی هم گریه می کرد.

چون دیگر کسی مخارج او را نمی داد مجبور شده بود باز راه حمالی را پیش بگیرد ولی این حمال امروز آن حمال دو ماه پیش نبود. آن نصرالله بی قید که دوستی و دشمنی هیچ کسی را به دل راه نمی داد اینک هر وقت مجبور می شد باریکی از تازه واردان را به دوش بگیرد با بغض و کینه آن را از زمین بر می داشت و مکرر اتفاق می افتاد که در میان راه بی اختیار چیزی او را تحریک می کرد که آن بار را بر زمین نهد. غالباً با خیال می افتاد که آن را بشکند. همه ی دشمنی نصرالله با آن صاحبان بار این بود که او را از باغچه ی عزیزش بیرون کرده بودند.

یک روز در میان راه یکباره خاطره ی جویبار میان باغچه ی خان و آن سنگ ریزه های گرفتار چنگال آب از فکر او گذشت. یادش آمد چگونه آن سنگهای در بدر در قبال فشار آب پا فشاری می کردند و نمی خواستند از جای خود بیرون روند.

فردای آنروز دیگر کسی نصرالله را در هرات ندید و دو ماه بعد کسانی که جوانی او را در دهخوارقان دیده بودند پیر مرد شکسته ناشناسی را دیدند که عصا زنان و گرد

ود کوله باری بر سر عصای خود بسته بود و سراغ خانه ی رجبعلی پدر نصرالله را
ی گرفت.

تهران-شهریور ماه ۱۲۹۵

GRAMMATIK IZOH

Sabab ergash gap

Sabab ergash gap bosh gapdan anglashilgan ish-harakatning yuza
ga kelish sababini bildirib keladi.

Sabab ergash gap bosh gap bilan quyidagi bog'lovchilar orqal
bog'lanib keladi: چون *chun*, چونکه *chun-ke*, زیرا *ziro*, زیراکه *ziro-ke*.

Bu bog'lovchilar ma'no jihatdan bir-biriga yaqin bo'lib, o'zbe
tiliga *-gani uchun*, *-gani sababli* birikmalari hamda *chunki*, *uchun*
so'zlari orqali tarjima qilinadi.

Sabab ergash gap bosh gap bilan qaysi bog'lovchi orqali bog'
langan bo'lishiga qarab, bosh gapdan oldin yoki undan keyin kelish
mumkin.

1. Agar sabab ergash gap bosh gap bilan چون *chun* bog'lovchisi
orqali bog'langan bo'lsa, sabab ergash gap bosh gapdan oldin kelad
va چون *chun* bog'lovchisi gap boshida bo'ladi. Masalan:

چون زیاد باران بارید ما نمی توانستیم به ماهی گیری برویم.
chun ziyod boron barid mo namitavonestim be mohigiri beravim – Ko'p yomg'i
yoqqani uchun biz baliq oviga chiqa olmadik.

2. Agar sabab ergash gap bosh gapga چونکه *chun-ke*, زیرا *ziro*
زیراکه *ziro-ke* bog'lovchilari orqali bog'langan bo'lsa, sabab ergash
gap bosh gapdan keyin keladi va bog'lovchi uning oldiga qo'yiladi
Masalan:

من نتوانستم پیش تو بیایم چونکه وقت نداشتم.
man natavonestam pish-e to beyoyam chun-ke vaqt nadoshtam – Vaqtim bo'lmagani uchun
sening oldingga kela olmadim.

تو می بایستی به او کمک بدهی زیراکه او دوست توست.
to' miboyisti be u ko'mak bedehi ziro-ke u dust-e to' ast – Sen unga yordam berishing
kerak edi, chunki u sening do'sting.

1- **topshiriq.** 35-dars matnini darslik oxirida berilgan lug'atda
foydalanib tarjima qiling va sabab ergash gaplarni aniqlang.

2- **topshiriq.** Sabab ergash gapga 10 ta misol tuzing.

3- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing, tarjima qiling va sabab ergash gaplarni aniqlang.

مرغابی

مرغابی در روی آب شنا می کرد و با خود می گفت: حقا که من عروس مرغان هستم زیرا که می توانم در روی آب شنا کنم و در هوا پرواز نموده در روی زمین بخرامم. در این اثنا کلاغی لاف و گزاف مرغابی را شنیده گفت: ای خود پسند، تو عجب مرغ ابله و احمقی هستی، بگو ببینم می توانی مثل ماهی شنا کنی و مثل باز پرواز نمایی و یا مانند آهو بدوی؟ مرغابی که جوابی نداشت، از خجالت سرش را ب زیر آب فرو برد و گفت: راست می گویی، یک فن کامل به از چند فن ناقص است.

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Vaqtim bo'lmagani uchun, sizga telefon qila olmadim. Hamma soat ikkiga yetib kelgani uchun, majlis vaqtida boshlandi. Kitob ilmiy manbasi bo'lgani uchun, men uni ko'p o'qiyman. Chamadonim juda og'ir bo'lgani sababli, uni taksi to'xtash joyigacha olib borish uchun hammolga berdim. Yusuf imtihondan "5" baho oldi, chunki u yil mobaynida yaxshi o'qigan edi. Havo issiq bo'lgani uchun, daraxtlar va boshqa o'simliklar tezda ko'karib ketdi. U ko'p forsha gazeta va jurnallar o'qiydi, chunki fors tilini nihoyatda yaxshi ko'radi. Men futbol o'yinini ko'ra olmadim, chunki biz stadiongacha kelganimizda, hamma biletlar sotib bo'lingan ekan. Hamma diqqat bilan uning ashulasini tinglardi, chunki haqiqatdan ham uning ovozi yoqimli edi. Siz bu voqealardan xabardor bo'lganingiz uchun, u haqda gapirishning hojati bo'lmas kerak. Meni kutib turing, chunki sizga aytadigan muhim gapim bor. Men sizdan juda xursandman, chunki buyurgan ishlarimni hammasini yaxshi bajaribsiz. Kasal bo'lganim uchun, darsga kela olmadim. Fors tilini yaxshi bilganim uchun, meni Tehron universitetiga o'qishga yuborishdi.

5- topshiriq. Quyidagi matnni o'qing, tarjima qiling va sabab ergash gap bog'lovchilarini aniqlang.

فایده ی سفر

کسی که رنج سفر برخود هموار می کند و از دیار خود دور می شود چند فایده می برد که دیگران کمتر از آن ها برخوردار می شوند:
نخست آنکه – بواسطه ی دیدن محلها و اشخاص گوناگون غم و غصه که محصول خانه نشینی است از او گریزان می شود.

دوم آنکه – از آداب معاشرت آگاهی می یابد زیرا در هر محل چیزی می بیند و یا می گیرد و آنچه نیک است به معرض عمل در میآورد.

سوم آنکه – علم و دانش او رو به فزونی می گذارد زیرا هر دیار علمی و دانشی مخصوص به خود دارد و در جاهای دیگر نظیر آنها را نمی توان یافت.

چهارم آنکه – با بزرگان و خردمندان هر قوم و قبیله ای تماس می گیرد.

پنجم آنکه – از برگزیده ترین و مشخص ترین کالاهای هر محل را می خرد و به محل دیگر می برد و سود فراوان عایدش می شود.

ششم آنکه – در اثر دیدن بعضی مشکلات که در سفر پیش می آید بر تجربه اش فزوده می گردد.

هفتم آنکه – بواسطه ی گردش و تغییر هوا مزاجش سالم می نماید.

6- topshiriq. Quyidagi sabab ergash gaplarda bog'lovchilarni va ularning o'rini aniqlang.

اگرچه قیمت این لباس گران بود چون از آن خیلی خوشم آمد آنرا خریدم.

چون من زبان فارسی را دوست دارم برای یاد گرفتن آن به دانشگاه خاورشناسی راردم.

هوا کم کم گرم می شود چونکه بهار فرا رسیده است.

چون هوا ابری بود چتر را با خود برداشتم.

برادر کوچکم هر روز به اتوبوس سوار می شود زیرا که خانه ی ما از دبیرستان او دور است.

دو روز است که او سر درس نمی آید چونکه مریض شده است.

استادمان امروز از من راضی نبود چونکه تکلیف خانه را حاضر نکرده بودم.

حسن سالم است زیرا که او هر روز صبح ورزش می کند.

خواهرم داستانهای صادق هدایت را خرید چونکه او از آثار این نویسنده ی معروف خیلی خوشش می آید.

او زبان فارسی را خوب می داند زیرا که در یاد گرفتن زبان خیلی کوشش می کند.

دیروز من سر درس نیامدم چونکه مریض بودم.

من نتوانستم به تو تلفن کنم زیرا که وقت نداشتم.

چون وقت نداشتم به ورزشگاه نرفتم.

من این پیراهن را خریدم زیرا که از آن خوشم نیامد.

وقتی من به خانه آمدم در خانه کسی نبود زیرا همه ی افراد خانه به مهمانی رفته بودند.

من امروز به کتابخانه نمی روم چونکه وقت ندارم.

حکایت

حکیمی پسران را پند همی داد که جانان پدر هنر آموزید که ملک و دولت دنیی اعتماد را نشاید و سیم و زر در سفر بر محل خطر است یا دزد به یکبار ببرد یا خواجه به تفاریق بخورد. اما هنر چشمه ی زاینده است و دولت پاینده و اگر هنرمند از دولت بیفتد غم نباشد که در نفس خود دولت است. هنرمند هر جا که رود قدر ببندد و بر صدر نشیند و بی هنر هر جا که رود لقمه چینه و سختی ببندد.

میراث پدر خواهی علم پدر آموز
کاین مال پدر خرج توان کرد به یگروز

از سیاست نامه
خواجه نظام الملک

حکایت

گویند روزی نوشیروان عادل بر نشسته بود و با خاصکیان به شکار می رفت بر کنار دهی گذر کرد. پیری را دید نود ساله که جوز در زمین می نشاند. نوشیروان را عجب آمد زیرا که بیست سال جوز کشته بر می دهد. گفت: ای پیر جوز می کاری؟ گفت: آری خدایگان. گفت: چندان نخواهی زیست که برش بخوری؟ پیر گفت: کشتند و خوردیم و کاریم و خورند. نوشیروان را خوش آمد و گفت: زه؟ در همان وقت خزینه دار را گفت تا هزار درهم به او بپردازد. پیر گفت: ای خداوند، هیچ کس زودتر از بنده بر این جوز نخورد. گفت: چگونه؟ پیر گفت: اگر من جوز نکشتمی و خدایگان این جا گذر نکردی و آنچه به بنده رسید نرسیدی و بنده آن جواب ندادمی، من این هزار درهم از کجا یافتمی. نوشیروان گفت: زهازه! خزانه دار همان وقت هزار درهم دیگر بدو داد بهر آنکه دو باره زه بر زبان نوشیروان برفت.

قاضی زیرک

جوانی پیر مردی را صد دینار سپرد و به سفر رفت. چون باز آمد دینار خود خواست. پیر مرد انکار کرد که به من نداده ای. جوان شکایت پیش قاضی برد. قاضی پیر مرد را طلبید و پرسید که این جوان زر به تو سپرد؟ گفت: نه. قاضی پیر مرد را گفت: سوگند بخور! جوان گریان شد و گفت: او را از سوگند هیچ باک نیست، بارها سوگند دروغ خورده است. قاضی جوان را گفت: آن وقت که زر به او سپردی کجا نشسته بودی؟ گفت: زیر درختی. گفت: چرا گفتی که گواه ندارم، آن درخت گواه تست. نزد آن درخت برو و بگو که قاضی ترا می طلبد. جوان گفت: ای قاضی می ترسم که درخت به حکم تو اطاعت نکند. قاضی گفت: مهر من ببر و بگو که این مهر قاضی است، البته خواهد آمد. جوان مهر قاضی گرفت و رفت. قاضی بعد از ساعتی از پیر مرد پرسید که ممکن است آن جوان نزد درخت رسیده باشد؟

گفت: نه.

چون جوان نزد درخت رسید مهر قاضی را نشان داد و گفت: قاضی ترا می طلبد. بون از درخت هیچ پاسخی نشنید، غمگین باز آمد و گفت: مهر تو را به درخت نشان ادم هیچ جواب نداد. قاضی گفت: درخت آمد و گواهی داده باز رفت. پیر مرد گفت: ای ارضی، این چه سخن است، هیچ درختی اینجا نیامد. قاضی گفت: راست می گویی، نیامد لی آن وقت که از تو پرسیدم که جوان نزد درخت رسیده، جواب دادی که نرسیده. اگر پیر آن درخت نقد نگرفتی چرا نگفتی که کدام درخت است، نمی دانم؟ پس معلوم می شود که جوان راست می گوید. پیر مرد در مقابل این سخن جز اعتراف چاره ای یافت و دینارها را به او پس داد.

حکایت

بازرگانی پارچه ی زربفت و ظروف چینی بسیار به ساربانی سپرد که بار کند و به مهری ببرد و به او گفت: چون بدان شهر رسیدی بارها را نزد خود نگاهدار تا من بیایم. ساربان بارها را به منزل رسانید. مدتی گذشت ولی بازرگان نیامد. ساربان پنداشت که او رده است. پارچه و ظروف را فروخت و از قیمت آنها خانه و باغی خرید. چندی نگذشت که بازرگان آمد و پس از جستجوی بسیار ساربان را یافت، گریبان را بگرفت و خواستار اموال خویش شد.

ساربان گفت: تو کیستی از من چه می خواهی؟ مگر دیوانه شده ای؟ من هرگز ترا دیده ام و نمی شناسم. بازرگان چون کار را بدین گونه دید ناچار شکایت به قاضی برد. قاضی ساربان را خواست و گفت: اموال این مرد را چه کردی؟ ساربان قسم خورد که من مردی دهقانم و هرگز ساربانی نکرده ام، این شخص چیزی به من نسپرده است. چون بازرگان برای اثبات ادعای خود نوشته یا گواهی نداشت و قاضی نیز با اینکه می دانست حق با اوست نتوانست حکمی بدهد ناچار تدبیری اندیشید و فرمود: بر خیزید و روید! ساربان و بازرگان از جای بر خاسته به طرف در روانه شدند. همین که آنها زدیک در رسیدند قاضی با صدای بلند گفت: ساربان برگرد! ساربان دروغ گو بی اختیار برگشت. قاضی گفت: پس تو می گفتی و قسم می خوردی که هرگز ساربانی نکرده ای. اگر تو ساربان نبودی چگونه دانستی که روی سخن با تو است؟ آنگاه حکم کرد تا خانه و باغ را گرفتند و به بازرگان دادند.

GRAMMATIK IZOH

Klassik fors tiliga xos ayrim grammatik xususiyatlar

I. Ma'lumki, hozirgi zamon fors tilida *ro* ko'makchisi vositasiz to'ldiruvchi belgisi sifatida ishlatilib, o'zbek tilidagi tushum kelishigi anglatgan ma'nolarga mos keladi. Lekin klassik fors tilida *ro* ko'makchisining funksiyasi birmuncha keng bo'lib, vositasiz to'ldiruvchidan tashqari, vositali to'ldiruvchi ma'nolarini ham bildirgan. Masalan:

1. *ro* ko'makchili to'ldiruvchi ish-harakatning biror shaxs yok boshqa bir jonli predmetga qaratilganligini bildiradi va kimga? nimaga? degan savollarga javob bo'ladi.

دانشمندی پسران را گفت *doneshmand-i pesaronro go'ft* – Bir donishnand o'g'illariga dedi.
 بازی خروسی را گفت *boz-i xo'rusiro go'ft* – (Bir) burgut (bir) xo'rozga dedi.

2. Borlik, mavjudlik ma'nolarini ifodalagan fe'llarda *ro* ko'makchili to'ldiruvchi biror narsaga ega bo'lgan predmet yoki shaxsni bildiradi.

وزیری را دختری بود بسیار زیبا. *vazir-iro do'xtar-i bud besyor zibo* – Bir vazirning juda chiroyli bir qizi bor edi.

3. شنیدن *shenidan* (eshitmoq), گفتن *go'ftan* (aytmoq, demoq) fe'llarida *ro* ko'makchili to'ldiruvchi biror predmet yoki shaxs haqida borayotgan gap yoki suhbatni bildiradi:

پادشاهی را شنیده ام که... *podshoh-iro shenideam ke...* – Bir podshohni eshitdimki (podsho haqida eshitdimki) . . .

II. Klassik fors tilida o'tgan zamon davom fe'li oddiy o'tgan zamon shakli oldiga *hami* va ketiga *i* qo'shimchasini keltirish orqali hosil qilingan. Masalan:

hami raft – borardi

hami po'rsidi – so'rardi kabi.

Ba'zan *i* qo'shimchasining tushib qolish hollari ham uchraydi. Bunda o'tgan zamon davom fe'li oddiy o'tgan zamon shakliga *hami* old qo'shimchasi qo'shilgan, xolos. Masalan:

hami raft – borardi

hami po'rsid – so'rardi.

Lekin fors tilining keyingi taraqqiyot davrida aks holni ko'ramiz, ya'ni o'tgan zamon davom fe'lining yasalishida *i* qo'shimchasi saqlanib, *hami* old qo'shimchasi tushib qolgan. Odatda *i* qo'shimchasi fe'l oxiriga, shaxs-son qo'shimchalaridan so'ng qo'yilgan va bu fors grammatikasida *yo-ye estemrori* deb atalgan. Masalan:

rafti – borardi

po'rsidi – so'rardi

حکیمی هر گاه به گورستان رفتی *hakim-i hargoh be go'reston rafti* – Bir tabib hamisha mozorga borardi.

yo-ye estemrori vositasida yasalgan o'tgan zamor davom fe'li real bo'lmagan shart ergash gapda ham keng qo'llanadi
Masalan:

اگر ژاله هر قطره ی در شدی
چو خر مهره بازار از آن پر شدی

agar jole har qatre-i do 'r sho 'di
chu xarmo 'hre bozor az on po 'r sho 'di

Agar shudringning har tomchisi dur bo'lganda edi,
Chig'anoq kabi bozor u bilan to'lgan bo'lardi. (Sa'diy)

Bu holda asosan I shaxs birlik va III shaxs birlik va ko'plik shakllarida ishlatilgan.

رفتمی *raftami* – borardim
رفتی *rafti* – borardi
رفتندی *raftandi* – borardilar.

III. *budan* fe'li klassik fors tilida *bu* shaklidagi hozirg zamon fe'l negiziga ega bo'lgan. Bu negizdan yasalgan *bo 'vad* va *bod* shakllari klassik fors tilida, ayniqsa poeziyada ko'p uchraydi.

1) *bo 'vad* shakli *bu* negiziga III shaxs birlik qo'shimchasi – *ad* ning qo'shilishidan hosil bo'lib, hozirgi-kelasi zamon ma'nosida ishlatilgan. Masalan:

tavano bo 'vad har ke dono bo 'vad – Kimki donc bo'lsa, qudratli bo'lur.

2) *bod* III shaxs birlikka oid bo'lib, orzu-istak maylini ifoda etgan. Hozirgi zamon fors tilida ko'proq shior va xitoblarda ishlatiladi. Masalan:

zende bod dusti-ye beyn-e xalqho-ye o'zbekiston va iron – Yashasin O'zbekiston va Eron xalqlari o'rtasidagi do'stlik!

IV. Egalik affikslari ko'pincha kishilik olmoshlari o'rnida ham ishlatilgan va turli so'z turkumlariga qo'shilgan. Shu bilan birga, ba'zan vositali to'ldiruvchi ma'nosini ham ifoda etgan. Masalan:

ازش پرسیدم *az-ash po 'rsidam* – Undan so'radim.
جوابش داد *javobash dod* – Unga javob berdi.

ILOVALAR
KO'P QO'LLANADIGAN SODDA FE'LLAR VA
ULARNING HOZIRGI ZAMON NEGIZI

Fe'llar	Hozirgi zamon negizi	Ma'nosi
آروستان <i>orostan</i>	آرا <i>oro</i>	bezamoq
آرزیدن <i>arzidan</i>	آرز <i>arz</i>	arzimoq, qimmatli bo'lmoq
آزمودن <i>ozmudan</i>	آزما <i>ozmo</i>	sinamoq, sinab ko'rmoq
آسودن <i>osudan</i>	آسا <i>oso</i>	tinchlanmoq, dam olmoq
آشفتن <i>osho ftan</i>	آشوب <i>oshub</i>	achchiqlantirmoq, g'azablantirmoq
آفتادن <i>o'ftodan</i>	آفت <i>o'ft</i>	yiqlilmoq, yiqilib tushmoq
آفراشتن <i>afroshtan</i>	آفراز <i>afroz</i>	(baland) ko'tarmoq, (bayroq) tikmoq
آفراختن <i>afroxtan</i>	آفراز <i>afroz</i>	(baland) ko'tarmoq, (bayroq) tikmoq
آفروختن <i>afruxtan</i>	آفروز <i>afroz</i>	yoqmoq, yondirmoq, yoritmoq
آفریدن <i>ofaridan</i>	آفرین <i>ofarin</i>	yaratmoq, vujudga keltirmoq
آفزودن <i>afzudan</i>	آفزا <i>afzo</i>	ortmoq, ko'paymoq, orttirmoq
آفکندن <i>afkandan</i>	آفکن <i>afkan</i>	tashlamoq, sochmoq, yiqitmoq
آلودن <i>oludan</i>	آلا <i>olo</i>	bulg'amoq, bo'yamoq
آمدن <i>omadan</i>	آ <i>o</i>	kelmoq
آموختن <i>omuxtan</i>	آموز <i>omuz</i>	o'qitmoq, o'rgatmoq, o'qimoq
آمیختن <i>omixtan</i>	آمیز <i>omiz</i>	aralashtirmoq, qorishtirmoq, qormoq
آنباشتن <i>amboshtan</i>	آنبار <i>ambor</i>	to'ldirmoq
آنداختن <i>andoxtan</i>	آنداز <i>andoz</i>	irg'itmoq, otmoq, solmoq
آنگیختن <i>angixtan</i>	آنگیز <i>angiz</i>	his uyg'otmoq, hayajonga solmoq
آوردن <i>ovardan</i>	آور <i>ovar</i>	keltirmoq
آویختن <i>ovixtan</i>	آویز <i>oviz</i>	osmoq, osilmoq, ilmoq
آیستادن <i>istodan</i>	آیست <i>ist</i>	to'xtamoq, tikka turmoq
آباختن <i>boxtan</i>	آباز <i>boz</i>	o'ynamoq, yutqizmoq
آباریدن <i>boridan</i>	آبار <i>bor</i>	yog'moq
آباften <i>boftan</i>	آباف <i>bof</i>	to'qimoq
آبایستن <i>boyestan</i>	آبای <i>boy</i>	kerak bo'lmoq, zarur bo'lmoq

بخشیدن <i>baxshidan</i>	بخش <i>baxsh</i>	bag'ishlamoq; kechirmoq
برد <i>bo'rdan</i>	بر <i>bar</i>	olib ketmoq, olib bormoq; yutmoq
بریدن <i>bo'ridan</i>	بر <i>bo'r</i>	kesmoq
بستن <i>bastan</i>	بند <i>band</i>	bog'lamoq, yopmoq
بودن <i>budan</i>	باش <i>bosh</i>	emoq, bo'lmoq
بوسیدن <i>busidan</i>	بوس <i>bus</i>	o'pmoq
بوییدن <i>buyidan</i>	بوی <i>buy</i>	hidlamoq
پختن <i>po'xtan</i>	پز <i>paz</i>	pishirmoq, pishmoq
پذیرفتن <i>paziro'ftan</i>	پذیر <i>pazir</i>	qabul qilmoq
پرداختن <i>pardoxtan</i>	پرداز <i>pardoz</i>	(bir ishni) boshlamoq; to'lamoq
پرسیدن <i>po'rsidan</i>	پرس <i>po'rs</i>	so'ramoq
پریدن <i>paridan</i>	پر <i>par</i>	uchmoq
پسندیدن <i>pasandidan</i>	پسند <i>pasand</i>	yoqtirmoq, ma'qullamoq
پنداشتن <i>pendoshtan</i>	پندار <i>pendor</i>	o'ylamoq, fikr qilmoq
پوسیدن <i>pusidan</i>	پوس <i>pus</i>	chirimoq
پوشیدن <i>pushidan</i>	پوش <i>push</i>	kiymoq; yopmoq; qoplamoq
پیچیدن <i>pichidan</i>	پیچ <i>pich</i>	o'ramoq, o'ralmoq; burmoq
پیمودن <i>peymudan</i>	پیما <i>peymo</i>	birlashtirmoq, ulamoq
تاختن <i>toxtan</i>	تاز <i>toz</i>	chopmoq (sakrab, ot ustida)
تافتن <i>toftan</i>	تاب <i>tob</i>	yarqiramoq, toblanmoq
تراشیدن <i>taroshidan</i>	تراش <i>tarosh</i>	yo'nmoq, qirmoq
ترسیدن <i>tarsidan</i>	ترس <i>tars</i>	qo'rqmoq
توانستن <i>tavonestan</i>	توان <i>tavon</i>	(biror ishga) qodir bo'lmoq
جستن <i>jastan</i>	جه <i>jah</i>	sakramoq, irg'itmoq, hatlamoq
جستن <i>jo'stan</i>	جو <i>ju</i>	qidirmoq, axtarmoq
جنبیدن <i>jo'mbidan</i>	جنب <i>jo'mb</i>	harakatga kelmoq, qimirlamoq
جوشیدن <i>jushidan</i>	جوش <i>jush</i>	qaynamoq
چریدن <i>charidan</i>	چر <i>char</i>	o'tlamoq
چشیدن <i>cheshidan</i>	چش <i>chesh</i>	tatimoq, ta'tib ko'rmoq
چیدن <i>chidan</i>	چین <i>chin</i>	termoq, tuzmoq, taxlamoq
خریدن <i>xaridan</i>	خر <i>xar</i>	sotib olmoq
خوابیدن <i>xobidan</i>	خواب <i>xob</i>	uxlamoq
خفتن <i>xo'ftan</i>	خواب <i>xob</i>	uxlamoq
خندیدن <i>xandidan</i>	خند <i>xand</i>	kulmoq
خواستن <i>xostan</i>	خواه <i>xoh</i>	xohlamoq, istamoq
خواندن <i>xondan</i>	خوان <i>xon</i>	o'qimoq

خوردن <i>xo'rdan</i>	خور <i>xo'r</i>	yemoq, ichmoq
دادن <i>dodan</i>	ده <i>deh</i>	bermoq
داشتن <i>doshtan</i>	دار <i>dor</i>	ega bo'lmoq, bor bo'lmoq
دانستن <i>donestan</i>	دان <i>don</i>	bilmoq
دزدیدن <i>do'zdidan</i>	دزد <i>do'zd</i>	o'g'irlamoq
درویدن <i>deravidan</i>	درو <i>dero'u</i>	o'rmoq
دوختن <i>duxtan</i>	دوز <i>duz</i>	tikmoq
دویدن <i>davidan</i>	دو <i>dav</i>	yugurmoq
دیدن <i>didan</i>	بین <i>bin</i>	ko'rmoq
راندن <i>rondan</i>	ران <i>ron</i>	haydamoq
ربودن <i>ro'budan</i>	ربا <i>ro'bo</i>	tortib olmoq, o'g'irlab olmoq
رستن <i>ro'stan</i>	رو <i>ru</i>	o'smoq, unib chiqmoq, ko'karmoq
رسیدن <i>rasidan</i>	رس <i>ras</i>	yetmoq, yetib kelmoq, yetilmoq
رفتن <i>raftan</i>	رو <i>ro'u</i>	bormoq, ketmoq, jo'namoq
رنجیدن <i>ranjidan</i>	رنج <i>ranj</i>	xafa bo'lmoq
ریختن <i>rixtan</i>	ریز <i>riz</i>	to'kmoq, quymoq, to'kilmoq
زاییدن <i>zoyidan</i>	زا <i>zo</i>	tug'moq
زدن <i>zadan</i>	زن <i>zan</i>	urmoq
زیستن <i>zistan</i>	زی <i>zi</i>	yashamoq
ساختن <i>soxtan</i>	ساز <i>soz</i>	yasamoq, qurmoq, tuzatmoq
سپردن <i>sepo'rdan</i>	سپار <i>sepor</i>	topshirmoq, yuklamoq
ستودن <i>setudan</i>	ستا <i>seto</i>	maqtamoq, ta'riflamoq
سرودن <i>so'rudan</i>	سرا <i>saro</i>	kuylamoq, ashula aytmoq
سنجیدن <i>sanjidan</i>	سنج <i>sanj</i>	o'lchamoq
سوختن <i>suxtan</i>	سوز <i>suz</i>	yondirmoq, yonmoq, kuydirmoq
شایستن <i>shoyestan</i>	شای <i>shoy</i>	mos bo'lmoq, munosib bo'lmoq
شناختن <i>shetoftan</i>	شتاب <i>shetob</i>	shoshilmoq
شدن <i>sho'dan</i>	شو <i>sho'u</i>	bo'lmoq, aylanmoq
شستن <i>sho'stan</i>	شو <i>shu</i>	yuvmoq
شکستن <i>shekistan</i>	شکن <i>shekan</i>	sindirmoq, sinmoq, buzmoq
شکفتن <i>sheko'ftan</i>	شکف <i>sheko'f</i>	ochilmoq
شمردن <i>sho'mo'rdan</i>	شمار <i>sho'mor</i>	sanamoq, hisoblamoq
شناختن <i>shenoxtan</i>	شناس <i>shenos</i>	tanimoq, bilmoq
شنیدن <i>shenidan</i>	شنو <i>sheno'u</i>	eshitmoq
فرستادن <i>ferestodan</i>	فرست <i>ferest</i>	yubormoq, jo'natmoq

فرمودن <i>farmudan</i>	فرما <i>farmo</i>	buyurmoq, farmon bermoq
فروختن <i>fo'ruktan</i>	فروش <i>fo'rush</i>	sotmoq
فربفتن <i>ferifitan</i>	فرب <i>ferib</i>	aldamoq, firib bermoq
فشاردن <i>fesho'rdan</i>	فشار <i>feshor</i>	ezmoq, siqmoq, bosmoq
فهمیدن <i>fahmidan</i>	فهم <i>fahm</i>	tushunmoq
کاستن <i>kostan</i>	کاه <i>koh</i>	kamaytirmoq, ozaytirmoq
کاشتن <i>koshtan</i>	کار <i>kor</i>	ekmoq
کردن <i>kardan</i>	کن <i>ko'n</i>	qilmoq
کشتن <i>ko'shtan</i>	کش <i>ko'sh</i>	o'ldirmoq
کشیدن <i>kashidan</i>	کش <i>kash</i>	tortmoq, chekmoq, tashimoq
کندن <i>kandan</i>	کن <i>kan</i>	uzmoq, yulmoq, yechmoq, qazimoq
کوفتن <i>kuftan</i>	کوب <i>kub</i>	yanchmoq, tuymoq, qoqmoq
گذاشتن <i>go'zoshtan</i>	گذار <i>go'zor</i>	qo'ymoq
گذشتن <i>go'zashtan</i>	گذر <i>go'zar</i>	o'tmoq, kechmoq
گرفتن <i>gereftan</i>	گیر <i>gir</i>	olmoq, tutmoq, ushlamoq
گریختن <i>go'rixtan</i>	گریز <i>geriz</i>	qochmoq
گزیدن <i>gazidan</i>	گز <i>gaz</i>	chaqmoq, tishlamog
گشادن <i>go'shoda</i>	گشا <i>go'sho</i>	ochmoq
گشودن <i>go'shuda</i>	گشا <i>go'sho</i>	ochmoq
گشتن <i>gashtan</i>	گرد <i>gard</i>	aylanmoq, kezmoq, bo'lmoq
گردیدن <i>gardidan</i>	گرد <i>gard</i>	aylanmoq, kezmoq, bo'lmoq
گفتن <i>go'ftan</i>	گو <i>gu</i>	aytmoq, demoq
ماندن <i>mondan</i>	مان <i>mon</i>	qolmoq, qo'ymoq
مالیدن <i>molidan</i>	مال <i>mol</i>	surtmoq, ishqalamoq, artmoq
مردن <i>mo'rdan</i>	میر <i>mir</i>	o'lmoq
نشستن <i>neshastan</i>	نشین <i>neshin</i>	o'tirmoq
نگریستن <i>negaristan</i>	نگر <i>negar</i>	qaramoq, tikilmoq, boqmoq
نمودن <i>namudan</i>	نما <i>namo</i>	ko'rsatmoq
نواختن <i>navoxtan</i>	نواز <i>navoz</i>	erkalamoq, chalmoq
نوشتن <i>neveshtan</i>	نویس <i>nevis</i>	yozmoq
نهادن <i>nehoda</i>	نه <i>neh</i>	qo'ymoq
یافتن <i>yofitan</i>	یاب <i>yob</i>	topmoq
ورزیدن <i>varzidan</i>	ورز <i>varz</i>	mashq qilmoq, shug'ullanmoq
وزیدن <i>vazidan</i>	وز <i>vaz</i>	esmoq

YIL HISOBI

Ko'pgina sharq mamlakatlarida yil hisobi hijriy (هجری *hejri*) v milodiy (میلادی *milodi*) yil hisobi asosida olib boriladi.

Milodiy yil Yevropa yillari bo'lib, bunda oylarning ba'zilar 30 va ba'zilar 31 kundan va yolg'iz bir oy 28 kundan iborat bo'ladi. Bir oy 4 yilda bir marta 29 kun bo'lib, u yilni kabisa yili deyiladi. Shunday qilib, milodiy yil 365 yoki 366 kundan iborat bo'ladi.

Hijriy yili milodning 622- yil 16- iyulidan, ya'ni Muhammad (s.a.v.) payg'ambarning Makkadan Madinaga ko'chgan kunidan boshlanadi. Hijriy yili oy va quyosh kunlari asosida olib boriladi. Hijriy yili oy kunlari asosida olib borilsa هجری قمری *hejri-ye qamari* va quyosh kunlari asosida bo'lsa, هجری شمسی *hejri-ye shamsi* deb ataladi.

هجری قمری oy davrining o'zgarishi asosida tuzilgan bo'lib, har bir oy yangi oy chiqish davridan boshlanadi.

هجری شمسی esa yerning quyosh atrofida aylanishi asosida tuzilgan bo'lib, bunda yerning quyosh atrofida bir marta aylanib chiqishi bir yil hisob qilinadi.

هجری قمری yilidagi 12 oyning 6 tasi 30 va 6 tasi 29 kundan iborat bo'lib, birinchi oy 30 va ikkinchi 29 kun tartibida davom etib boradi. Natijada, qamariyning bir yili 354 kun bo'ladi.

هجری شمسی yili milodiy yil kabi 30 va 31 kundan yolg'iz bir oy 28 (29) kundan iborat. Shuning uchun bir yil 365 (366) kun bo'ladi. Shu asosda qamariy yili shamsiy yilidan har yili 11 kundan orqada qolib boradi va qamariyning ma'lum bir oy va kunining har yil milodiy hamda shamsiyning turli vaqtlarida kelishiga sabab bo'ladi. Har 33 yilda hijriy-qamariy yili bir davrani aylanib chiqib, yana bi vaqtga to'g'ri keladi va qamariyning 33 yili shamsiyning 32 yiliga to'g'ri keladi.

Eronda yil hisobi

Eronda yil hisobi uchun uch xil kalendar amalda qo'llanib kelinmoqda.

1. Eron kalendari.
2. Arab kalendari.
3. Yevropa kalendari.

1. Eron kalendari

Eron kalendari quyosh yil hisobiga asoslangan bo'lib, ریخ هجری شمسی *torix-e hejri-ye shamsi* deb nomlanadi.

Eron kalendaridagi 12 oyning birinchi oltitasi 31 kundan keyingi beshtasi 30 kundan va 12- oy 29 kun (kabisa yili) 30 kun. Bir yil 365 (366) kunga to'g'ri keladi.

Bu kalendar 1925- yilda rasmiy ravishda Majlis tomonidan Eron-ing asosiy davlat kalendari deb belgilandi va 1304- yil hijriy-sham- yning **1 farvardin** oyi (ya'ni 21- mart 1925- yil) yangi yilning irinchi kuni deb e'lon qilindi. Eron kalendarida yangi yil نوروز o'uruz (navro'z) bayrami bilan boshlanadi. Haftada dam olish kuni جمعه jo'm'e (juma) kuni bo'ladi.

Eron kalendari oylarining nomlari

1.	فروردین	<i>farvardin</i>	– 31 kun
2.	اردیبهشت	<i>o'rdibehesht</i>	– 31 kun
3.	خرداد	<i>xo'rdod</i>	– 31 kun
4.	تیر	<i>tir</i>	– 31 kun
5.	مرداد	<i>mo'rdod</i>	– 31 kun
6.	شهریور	<i>shahrivar</i>	– 31 kun
7.	مهر	<i>mehr</i>	– 30 kun
8.	آبان	<i>obon</i>	– 30 kun
9.	آذر	<i>ozar</i>	– 30 kun
10.	دی	<i>dey</i>	– 30 kun
11.	بهمن	<i>bahman</i>	– 30 kun
12.	اسفند	<i>esfand</i>	– 29 (30) kun

Eron kalendaridagi hijriy-shamsiyni Yevropa yil hisobiga aylan- rish uchun ko'rsatilgan yilga 621 sonini qo'shish kerak. Masalan, ijriy-shamsiyning 1347- yili Yevropa kalendarining 1968- yiliga to'g'- keladi. Eron kalendarining oxirgi oylari Yevropa kalendarining elasi yilgi yanvar, fevral va mart oylarini o'z ichiga olgani uchun, ijriy-shamsiyning ma'lum bir yilini Yevropa yil hisobiga aylantir- anda odatda ikki yil bilan ishora etiladi. 1347=1968-1969.

Yevropa yilini hijriy yili bilan belgilanganda ham shu hol saq- inadi: 1968=1346-1347.

Hijriy-shamsiyda berilgan yilning oy va kunlari bilan to'la Yev- opa yil hisobiga aylantirish lozim bo'lsa, maxsus jadvaldan foyda- nish tavsiya qilinadi.

2. Arab kalendari

Arab kalendari hijriy-qamariy yil hisobi asosida olib boriladi. 'uqorida aytilganidek, hijriy-qamariy yili 354 kundan iborat bo'lib, irinchi oy 30 va ikkinchi oy 29 kundan, keyingi oylar ham shu ariqa ketma-ket almashib boradi.

Arab kalendari Eronda arablar tomonidan Eronni zabt etib olganlaridan to shu kunga qadar qo‘llanib kelinmoqda.

Eronda هجرى شمسى kalendarining keng joriy qilinishi tufayli oxirgi davrda arab kalendarining ishlatilish doirasi birmuncha cheklanganib, hozirgi kunda esa, asosan, diniy bayram va marosimlar bilan bog‘liq bo‘lgan vaqtni belgilashda, musulmon tarixiga oid adabiyotlarda qo‘llanadi.

Arab kalendari oylarining nomlari

1.	محرم	<i>mo ‘harram</i>	– 30 kun
2.	صفر	<i>safar</i>	– 29 kun
3.	ربيع الاول	<i>rabi’-o ‘l-avval</i>	– 30 kun
4.	ربيع الثاني yoki ربيع الاخر	<i>rabi’-o ‘l-oxer yoki rabi’-o ‘s-soni</i>	– 29 kun
5.	جمادى الاول	<i>jo ‘modi-o ‘l-avval</i>	– 30 kun
6.	جمادى الاخر	<i>jo ‘modi-o ‘l-oxer</i>	– 29 kun
7.	رجب	<i>rajab</i>	– 30 kun
8.	شعبان	<i>sha ‘bon</i>	– 29 kun
9.	رمضان	<i>ramazon</i>	– 30 kun
10.	شوال	<i>shavvol</i>	– 29 kun
11.	ذى القعدة	<i>zi-l-qa ‘de</i>	– 30 kun
12.	ذى الحجة	<i>zi-l-hejje</i>	– 29 kun

Hijriy-qamariyni milodiy yilga aylantirish

Hijriy yili milodiy yilning 622 yilidan boshlanganligi va shu bilan birga, har yili milodiy yildan 11 kundan kamayib borishi hijriy yilini milodiy yilga va aksincha, milodiy yilni hijriy yilga aylantirishni birmuncha murakkablashtiradi.

Hijriy yilini milodiy yilga aylantirish uchun hijriy yilini 33 ga bo‘lish kerak. Hosil bo‘lgan sonni hijriy yilidan chiqarib tashlab, undan qolgan songa 621 raqami qo‘shiladi. Natijada hosil bo‘lgan son milodiy yilni tashkil qiladi.

Masalan, fors-tojik adabiyotining mashhur namoyandalaridan biri Jomiyning tug‘ilgan yili 817 ni milodiy yilga aylantirish lozim bo‘lsa:

1. 817 hijriy yilini 33 ga taqsim qilish kerak. Bunda taqsim 24 dan tegib, yana oxirida 25 qoldiq qoladi. Bu qoldiq son hisobga olinmaydi.

2. 24 ni 817 dan ayirish kerak. Bunda 793 qoladi.

3. 793 ga 621 ni qo‘shish lozim. 1414 hosil bo‘ladi.

Demak, Jomiy 1414- yil milodiyda tug‘ilgan ekan.

Shunday qilib, hijriy yilini milodga aylantirishda quyidagi formuladan foydalansa bo‘ladi.

$$H - \frac{H}{33} + 621 = M$$

(H – hijriy yili, M – milodiy yili).

Bundan tashqari, hijriy yilini oy va kunlari bilan milodiy yilga o‘la aylantirish uchun 1961 yilda nashr etilgan maxsus jadvaldan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

3. Yevropa kalendari

Yevropa kalendari Eronda yevropaliklarning ta’siri natijasida kirib kelgan. Yevropa kalendarida yil hisobi miloddan boshlanib, 1 yanvar yangi yilning birinchi kuni hisoblanadi. Bu kalendar Eronda asosan chet mamlakatlar bilan bog‘liq bo‘lgan davlat idoralarida, xorijiy savdoda va boshqa ba’zi ma’muriy ishlarda Eron kalendari bilan yonma-yon qo‘llanadi.

Yevropa kalendari oylarining nomlari

1. ژانویه	<i>j: onviye</i>	yanvar
2. فوریه	<i>fevriye</i>	fevral
3. مارس	<i>mors</i>	mart
4. آوریل	<i>ovril</i>	aprel
5. مه	<i>me</i>	may
6. ژوئن	<i>j: uan</i>	iyun
7. ژوئیه	<i>j: uiye</i>	iyul
8. اوت	<i>ut</i>	avgust
9. سپتامبر	<i>septombr</i>	sentabr
10. اکتبر	<i>o'kto'br</i>	oktabr
11. نوامبر	<i>no'vombr</i>	noyabr
12. دسامبر	<i>desombr</i>	dekabr

Abjad hisobi

Arab yozuvida har bir harf raqam singari ma’lum son ma’nosini nam ifoda etishi mumkin. Harflar vositasi bilan son tushunchasini ifoda etish abjad hisobi deyiladi.

Abjad hisobi orqali ko‘pincha biror asarning yozilgan yoki ko‘chirilgan yili, mashhur kishilarning tug‘ilgan-o‘lgan vaqtlari yoki biror

hodisaning bo‘lib o‘tgan davri, bino yo inshootning qurilgan yili ifodaladi. Abjad hisobi ifodalagan so‘zlar ko‘pincha she‘r shaklid beriladi.

Abjad hisobidagi harflarning son qiymati:

ا - 1	ب - 2	ج - 3	د - 4	ه - 5	و - 6	ز - 7
ح - 8	ط - 9	ی - 10	ک - 20	ل - 30	م - 40	ن - 50
س - 60	ع - 70	ف - 80	ص - 90	ق - 100	ر - 200	ش - 300
ت - 400	ث - 500	خ - 600	ذ - 700	ض - 800	ظ - 900	غ - 1000

Izoh. Fors tiliga xos bo‘lgan پ *pe*, چ *che*, ژ *je*, گ *ge* harflari aslida ک ج ز ب harflaridan yasalgan bo‘lganligi sababli, ularning son qiymati ham bir xildir, ya‘ni پ - 2, چ - 3, ژ - 7, گ - 20.

Harflarning son qiymatini o‘zlashtirishni osonlashtirish uchun odatda ularni son qiymatiga ko‘ra ma‘lum tartibga solib, birdan ming gacha bo‘lgan sonlarni o‘z ichiga olgan 8 ta so‘z hosil qilinadi. Ulardan birinchisi ابجد bo‘lib, abjad hisobi ham shu so‘zdan olingandi. Bu so‘zlar quyidagilar:

VIII	VII	VI	V	IV	III	II	I
ضظغ	ثخذ	قرشت	سغفص	کلمن	حطی	هوز	ابجد
zazag‘	saxxaz	qarashat	sa‘fas	kalaman	ho‘tti	havvaz	abjad

Abjad hisobi vositasi bilan berilgan voqea tarixi ba‘zan bir so‘yoki bir misra harflari ifodalagan miqdorlarni qo‘shish, ba‘zi hollarda misradagi ayrim so‘zlar yoki harflar anglatgan miqdorda ayrim miqdorni ayirish yo‘li bilan hosil qilinadi. Masalan; Alish Navoiy xurosonlik shoirlardan Mavlono Tutiy vafotiga bag‘ishla quyidagi tarixni aytgan ekan:

فصیح زمان طوطی آن شاعری
که بودش ز بکر معانی عروس
چو طوطی رفت این عجب طرفه بود
که تاریخ شد فوت اورا خروس

Bu yerda tarix moddasi خروس *xo‘rus* so‘zi bo‘lib, harflar qiymati 866 hijriy (1462 milodiy) yiliga to‘g‘ri keladi.

KALLIGRAFIK MASHQLAR

تمرینهای خوشنویسی

اگر خواهی تسوی خوشنویس
بویس و بنویس و بنویس

تمرین اول

ا ب ح و ر س ص ط
ع ف و ک ل م ن
و ه

تمرین دوم

ا ب ح و ر س ص ط ع
ف و ک ل م ن و ه ه م ل ل ی
ا ب ح و ر س ص ط ع ف

تمرین سوم

آب باب آزاد آباد
باغ راه جان شاخ غاز مار
موج آسان آسمان طوفان
موش مور گوش میز تو
خانه دست زالا شیشه
سایه کار کارگر کاغذ تاله

تمرین چہارم

آدمِ دل زن بزرگ بدن
 وہ صد تب غم لب پل وژ
 ماور کتاب هوا طاہر ظاہر
 شما قلم پنج سنگ رفیق
 پل سنگین گل گلستان
 زمان مکان کلام سلام

تمرین پنجم

ابر افق آسم ایوان ایران
علم عرفان معلوم دفاع
منع نقاشش محبت تولد
اتحاد حجت انشاء رئیس
تأسیس علی شیر نوائی
مثلاً شخصاً اولاً ثانیاً تفسیراً

خمسه نوائی دیوان لاهوتی
میران آلاؤزان گلستان سعدی
زگھوارہ تاگور دانش بجوی
دل کہ پاک است زبان بی باک است
دروغ مصلحت آمیز بہ از راست فتنہ انگیز

تمرین هفتم

مشک آنست که خود بویید
نه آن که عطار بگوید

درخت دوستی بنشان که کام دل بیاراد
طال دشمنی بربن که زنجاری شماراد

تمرین هشتم

توانا بود بر که دانا بود .
زدانش دل پیر را بود .
قالم گفت که من شاه جهانم
قالم کش را بمقصد میرسانم

سخن راست تلخ می شود
کوه به کوه نمی رسد آدم به آدم می رسد
تا بچه نگرید مادرش شیر نمی دهد
آنجا که نمک خوردی نمکدان مشکین

بین نهم

چوبینی تسمی سرافکنده پیش
مزن بوسه بر سرف زنده خوش
علم خندان که بیشتر خوانی
آتشو عمل در تونست نادانی
میارار موری که دانه کش است
که جان دارد و جان شیرین خوش است

تمرین دهم

بنی آدم اعضای یکدیگرند
که در آفرینش ز یک گوهرند
چو عضوی به درد آورد روزگار
دگر عضوها را نماند قرار
تو کز محنت دیگران بی غمی
نشاید که نامت نهند آدمی
شیخ صدی

تمرین یازدهم

آنچه که عیان است چه حاجت به بیان است
آدمی به سیرت است نه بصورت

تمرین دوازدهم

شهرتاش کند پخت
جو مهوری از بستان است

من دانشجوی دانشکده

خاورشناسی هستم

کوه به کوه نمیرسد
آدم به آدم میرسد

تمرین سیزدهم

هیچ شادی نیست اندرین جهان

بہتر از دیدار روی دوستان

رودکی

سخن گفته و تیر انداختہ بزرگمرد

ضرب المثل

زبان در دہان پاسبانِ ستر است

FORS ADABIYOTIDAN NAMUNALAR

امثال و حکم

آب که از سر گذشت چه یک وجب چه صد وجب.
می می می
آبی که در یک جا بماند می گنجد.
می می می
آب ندیده کفشتان در نیاورید.
می می می
از آتش که افروختم خودم سوختم.
می می می
از حلوا حلوا گفتن دهان شیرین نمی شود.
می می می
آدم دست پاچه کار را دو باره می کند.
می می می
آدم گرسنه سنگ را هم می خورد.
می می می
از خانه ی سوخته هر چه بر آید سود است.
می می می
آواز دهل شنیدن از دور خوش است.
می می می
هیچ ارزانی بی علت و هیچ گرانی بی حکمت نیست.
می می می
آفتاب که بر آید چراغ فرو رود.
می می می
اگر یار اهل است کار سهل است.
می می می
آنچه زود بدست آید دیر نیاید.
می می می
آنچه عیان است چه حاجت به بیان است.
می می می
آن را که حساب پاک است از محاسبه چه پاک است.
می می می
آمدن به ارادت رفتن به اجازت.
می می می

[illegible]

جانہ ی پر شیشہ را سنگ نیست است.

[illegible]

יִשְׂרָאֵל הָיָה בְּיָמָיו בְּחַסְדֵּי הָאֱלֹהִים

ॐॐॐ

ישראל ארץ חסד ורחמים

[illegible]

تست است. می بیند که خا و از آن جو جو

[illegible]

جاءه في كعبه من شدة الحر فاستسقى من ماء زمزم فاشرب منه حتى
 شبع ثم أتته أمه فبكت عليه وقلبت يداها في عنقه وقلبت
 وجهه في بطنها وقلبت يداها في عنقه وقلبت وجهه في بطنها

موسیٰ بن قاسم بن روح بن یونس بن

است. و در مورد است. این را بپوشید تا

۱۳۳۰ هجری قمری

نه خجسته روی آسمان همین رنگی است.

[illegible]

١٢٠٠

۱- صورت به است اسیر نه ای

آنکه خیانت نورزد حسرت بلزد.

استاد و معلم جو بود کم از ان خرسنگی بازند کودکان در بازار.

از تفریحی جالی نو بفرو می تیرسد.

دو صد گفته چون نیم کردار نیست.
 ❦
 زبان مرغان را مرغان می داند.
 ❦
 زبان خوش مار را از سوراخ بیرون می آورد.
 ❦
 ز نادان گر رسد سودی زیانست.
 ❦
 سعی هر کس به قدر همت اوست.
 ❦
 سنگ بزرگ علامت نزدن است.
 ❦
 سنگ زدن به محل به از زر دادن بی محل.
 ❦
 سالی که نیکوست از بهارش پیداست.
 ❦
 سنگ کوچک سر بزرگ را می شکند.
 ❦
 سوال از آسمان جواب از ریسمان.
 ❦
 سیمرغ دیگر است و سی مرغ دیگر.
 ❦
 شغال بییشه ی مازندران را نگیرد جز سگ مازندرانی.
 ❦
 شنیدن کی بود مانند دیدن.
 ❦
 شخص بی وطن بلبل بی چمن است.
 ❦
 صد بار گز کن یک بار ببر.
 ❦
 کور به چراغ احتیاج ندارد.
 ❦
 کوه هر چند بلند است، راه بر سر دارد.
 ❦
 گوسفند در فکر جان است، قصاب در فکر دنبه.
 ❦
 گاو با گاو جنگ می کند گوساله از میان می رود.
 ❦

عالم بی عمل زنبور بی عسل است.

می می می

عسل بی زنبور و گل بی خار نمی شود.

می می می

عشق و مشک پنهان نمی شود.

می می می

عافل نمی شود غافل.

می می می

عمر اگر هزار سال است آخرش مرگ است.

می می می

عاشق ز عیب معشوق خبر ندارد.

می می می

کس نگوید که دوغ من ترش است.

می می می

کارد دسته ی خودش را نمی برد.

می می می

فیل زنده اش صد تومان، مرده اش هم صد تومان.

می می می

لیلی را با چشم مجنون باید دید.

می می می

میوه از درخت بید نباید جست.

می می می

هر چه از دوست می رسد نیکو است.

می می می

هر که به فکر خویش است، کوسه به فکر ریش است.

می می می

هر کس را عقل خود به کمال نماید و فرزند خویش به جمال.

می می می

هر که بامش بیش برفش بیشتر.

می می می

هر گردی گردو نیست.

می می می

هزار دوست کم است و یک دشمن بسیار.

می می می

یار نیک را روز بد شناسند.

می می می

یک مرده بنام به ز صد زنده بننگ.

می می می

یک سوزن بخود بزن یک جوالدوز بدیگران.

Hikmatlar

آب نه یافته گران باشد چون بیابند رایگان باشد.	آب دریا را اگر نتوان کشید هم به قدر تشنگی باید چشید.
سنایی اگر بینی که نابینا و چاه است و گر خاموش بنشیند گناه است.	جلال الدین رومی توان بان خورد اگر دندان نباشد مصیبت آن بود گر نان نباشد.
سعدی ز نیرو بود مرد را راستی ز سستی کزی آید و کاستی.	سعدی در نومیدی بسی امید است پایان شب سیه سپید است.
فردوسی چنان کن با همه کس زندگانی که مانی زنده چون زنده نمایی.	نظامی سر گرگ باید هم اول برید نه چون گوسفندان مردم درید.
خسرو دهلوی باز بدان کن که خریدار تست پیش کسی رو که طلبگار تست.	سعدی عالم بی کار نیابد بری گرچه به صد حیل به آرد سری.
نظامی علم چندان که بیشتر خوانی چون عمل در تو نیست نادانی.	خسرو دهلوی هر آنکه که خشم آورد بخت شوم شود سنگ خارا بکردار موم.
سعدی ز دریا همیشه گوهر ناورند یکی روز باشد که سر ناورند.	فردوسی تن آدمی شریف است به جان آدمیت نه همین لباس زیباست نشان آدمیت.
بلخی خرد را می بیند چشم را خواب گنه را عذر شوید جامه را آب.	سعدی هر که نان از عمل خویش خورد منت از حاتم طایی نبرد.
گرگانی گل نرگس نکو باشد به دیدن و لیکن تلخ باشد در چشیدن.	سعدی برای دوست جانت را فدا کن و لیکن دوست از دشمن جدا کن.
عطار هر جا که آفتاب رخشان گردد پیدا باشد که سایه پنهان گردد.	جامی نود در خانه ای که راه کند در و دیوار آن سیاه کند.
سعدی مزن بر سر ناتوان دست زور که روزی در افتی بیایش چو مور.	جامی مرغی که خبر ندارد از آب زلال منقار در آب شود دارد همه سال.

تا نگرید ابر کی خندد چمن
تا نگرید طفل کی نوشد لبن.

جلال الدین رومی

مرد خردمند هنرپیشه را
عمر دو بایست در این روزگار
تا بیکی تجربه آموختن
با دگری تجربه بردن بکار.

سعدی

سعدی

تا مرد سخن نگفته باشد
عیب و هنرش نهفته باشد
هر بیشه گمان مبر که خالیست
شاید که پلنگ خفته باشد.

با دشمن من چو دوست بسیار نشست
با دوست نبایدم دگر بار نشست
پرهیز از آن شکر که باز هر آمیخت
بگریز از آن مگس که بر مار نشست

ابن سینا

سعدی

چیستان ها

چیزی دیدم که او را در بیابان خر خورد
گر به دست شاه افتاد ملک اسکندر بود
رفتنش راه سفید و خوردنش خون سیاه
گر ز ره رفتن بماند بر سرش خنجر کشند.
(قلم)

قد کوتاه و چشم تنگ دارد
گهی پنهان شود گه سر بر آرد
قبای نو ببخشند مردمان را
خودش یک پیراهن بر تن ندارد.
(سوزن)

نه دست دارد نه پا، خبر می برد همه جا (کاغذ).
دو برادر هر چه می دوند به همدیگر نمی رسند (شب و روز).
تو می روی او می رود، تو می ایستی او می ایستد (سایه).
چهار تا کاکا تو یک قبا خوابیده (گردو).

حکایات و لطیفه ها

حکایت

از حکیمی پرسیدند که برادر بهتر است یا یار؟ گفت: برادر اگر یار باشد.

حکایت

از لقمان حکیم پرسیدند که کدام شیرین باشد که آخر تلخ شود؟ گفت: شتاب! باز پرسیدند: کدام تلخ باشد که به آخر شیرین گردد؟ گفت: صبر!

انتشار صدا

روزی ملا نصرالدین بالای مناره مشغول اذان گفتن بود. ناگهان از مناره پایین آمد و شروع به دویدن کرد. مردم گفتند: ملا چرا می دوی؟ گفت: می خواهم ببینم صدای من تا کجا رسیده و از چه مسافتی شنیده می شود.

آسیاب

روزی شخصی وارد آسیاب شده گندم دیگران را در جوال خود می ریخت. گفتند: چرا این کار را می کنی؟ گفت: برای اینکه من دیوانه هستم. گفتند: اگر دیوانه هستی چرا از گندم خودت بر نمی داری و به جوال دیگران نمی ریزی؟ گفت: آن وقت دو با دیوانه خواهم بود.

سن کلاغ

شخصی که سنش از شصت سال متجاوز بود کلاغی خرید و آن را در قفس گذارد به خانه آورد. زنش پرسید: فایده این کلاغ چیست؟ گفت: شنیده ام که کلاغ دویست سال عمر می کند. می خواهم این کلاغ را نگه دارم، خودم امتحان بکنم و ببینم واقعاً ایر مسئله راست است یا دروغ.

سلمانی و ملا

ملا به آرایشگاه رفت و سر خود را تراشید ولی پول نداشت. سلمانی گریبان اور گرفت و گفت: آن قدر باید در اینجا بمانی تا موی سرت در بیاید. ملا گفت: اگر شام نهارم را هم بدهی بد نیست.

زدیدن الاغ

الاغ ملارا زد دیدند. همسایه ها به دیدن او آمدند و یکی از آنها گفت: گناه از تو اسند که در طویله را باز گذاشته بودی. دیگری گفت: گناه از زنت بود که در حیاط را باز گذاشته بود. ملا گفت: پس تمام گناه از جانب من و زن من است و زدرا در این میان هیچ گناهی نیست.

بدهکار و بستانکار

بستانکاری به بدهکار خود که سه سال از بدهی اش گذشته بود نوشت: من نصف پول را به شما بخشیدم. حالا اقل نصف دیگر را برای من بفرستید. بدهکار در جواب نوشت: متشکرم، خواهشمندم سه سال دیگر هم صبر کنید تا موقع بخشیدن نیمه دو برسد.

حساب به دینار بخشش به خروار

دو نفر برای گرفتن اعانه به در خانه شخصی رفتند. از پشت در صدای صاحب خانه را شنیدند که به بانگ بلند به خدمتکار خود می گفت: چوب کبریت را چرا دور انداختی؟ می بایست آن را نگهداری، شاید روزی بکار آید.

آندو نفر بهم نگاه کرده گفتند: نزد چه کسی آمده ایم؟ این مرد که برای یک چوب کبریت اینگونه سختگیری می کند هر گز اعانه نخواهد داد. در این اثنا صاحب خانه را باز کرده پرسید: چه می خواهید؟ مقصد خود را به او گفتند. وی بی درنگ به روم خانه رفت و هزار تومان پول آورده به آنها داد. آندو نفر بسیار تعجب کرده از او رسیدند: شما که از چوب کبریت نمی گذرید چگونه از هزار تومان گذشتید؟ صاحب خانه گفت: من اگر آن گونه صرفه جوئی نمی کردم اینگونه بذل و بخشش هم می توانستم بکنم.

پیر مرد پولدار

از پیر مرد پولداری که عیال نداشت پرسیدند: چرا زن نمی گیری؟ او گفت: پیر نهارا دوست ندارم. گفتند: لازم نیست پیرزن بگیری یک زن جوان بگیر. گفت: همانطور که من پیر زن را دوست ندارم آن زن جوان هم مرا که پیر مرد هستم دوست خواهد داشت.

فرصت

شخصی با دوست خود وارد قهوه خانه شد و سر میز نشسته مشغول صحبت شدند. پیشخدمت جلو آمده گفت: چه میل دارید؟ آن شخص گفت: کمی فرصت بما بدهید تا صحبتمان تمام شود. پیشخدمت قدری فکر کرده گفت: فرصت داشتیم اما مشتری ها خورده اند و تمام شده است. چیز دیگر سفارش بدهید تا بیاورم.

شیرفروش راستگو

شیرفروشی هر روز یک کوزه شیر برای آشپزخانه می آورد. از قضا یک روز آن کوزه پر از آب خالص بود. آشپز که سر آن را باز کرد و نظرش به آن افتاد گفت: این نه آب است! شیرفروش نگاه کرد و خود نیز تعجب نموده گفت: خیلی معذرت می خواهم، امروز فراموش کرده اند شیر داخل آن بریزند.

حکایت

یک نفر دهاتی در بازار شهر می گذشت، دید جلو دکان قنادی شیرینی های نگارنگ چیده اند و شیرینی فروش نشسته است و نگاه می کند. دهاتی گمان کرد که ناد کور است. جلو رفت و دو انگشت خود را برابر چشم قناد به تکان در آورد. قناد گفت: چرا اینطور می کنی؟ گفت: من گمان کردم که تو کوری و نمی بینی. گفت: من کور نیستم، می بینم. دهاتی گفت: اگر می بینی چرا از این شیرینی ها نمی خوری؟!

حکایت

مردی در دامن خود هفت تخم مرغ داشت. در کوچه به یک نفر بر خورد کرد و گفت: اگر گفتی که در دامن من چیست، من این تخم هارا به تو می دهم و اگر گفتی که چند دانه هست، هر هفت تا مال تو می شود. آن شخص کمی فکر کرد و گفت: نفهمیدم،

یک نشانی دیگر بگو شاید بفهمم. گفت چیز سفیدی است که در میانش یک چیز زر است. گفت: حالا فهمیدم چیست. این ترب است که میانش را سوراخ کرده اند و یک هویج داخلش گذاشته اند. این متلک را در مجمعی نقل کردند. یکی از حضار پرسید آخر معلم نشد که در دامنش چه بوده؟!

حکایت

مکتب داری که سر کوچک و ریش بلند داشت یک شب در کتابی خواند که ریش بلند و سر کوچک و معلمی کردن بچه ها علامت حماقت است. مکتب دار دید که هر سه علامت در باره ی او صدق می کند. با خودش فکر کرد که اگر سر خودم را نمی توانم بزرگ کنم لااقل ریشم را می توانم کوتاه کنم. هر چه دنبال قیچی گشت، پیدا نکرد بالاخره ریش خود را بدست گرفت و سر ریش را روی شعله ی چراغ نگه داشت تا کم کوتاهش کند. دست او سوخت و ریش را ول کرد، تمام ریش سوخت. در این وقت مکتب دار قلم را گرفته و در حاشیه ی این کتاب نوشت: "این مطلب صحیح است و در تجربه هم ثابت شد".

حکایت

شخصی سگی داشت که چندین سال در خانه ی او پاسبانی کرده بود. سگ پیر شد، مرد. آن شخص از علاقه ای که به آن سگ داشت لاشه ی او را برد و در قبرستان چال کرد. مردم رفتند پیش قاضی و داد خواهی کردند که شخصی سگ خود را در قبرستان مسلمانها دفن کرده است. قاضی آن مرد را خواست و با ترش رویی پرسید که چرا این کار را کردی؟ حالا حکم می دهم ترا بکشند. آن مرد گفت: جناب قاضی، این سگ چندین سال در خانه ی من بود و پیش من جیره و مواجب داشت. مثلاً هر ماه من پنج مر نان، یک مر روغن، پنجاه تخم مرغ، چهار مر گوشت به او می دادم. در وقت مرد وصیت کرد که جیره ی مرا به قاضی بدهید. قاضی دستمال از جیب در آورد و در حال گریه گفت: خدا بیامرز دش، دیگر چه وصیتی کرد؟!

جای پای شیر

صیادی در جنگل هیزم شکنی را دید و از او پرسید: آیا می توانی جای پای شیر را به من نشان دهی تا او را شکار کنم. هیزم شکن جواب داد: من در این نزدیکی شیر دیدم، شتاب کن الان به او می رسی. صیاد بیچاره رنگش پریده بر خود لرزید و گفت من جای پای شیر را می خواستم نه خود او را.

مور و دانه گندم

موری با زحمت زیاد از خرمن دانه ی گندمی می برد. مرغی از آنجا گذشت مور را دید که با شادی برای بردن آن دانه ها تلاش می کرد و به زور هر یک از آنها را می کشید. مرغ به او گفت: ای مور ضعیف، این چه کار است که می کنی؟ مور گفت من برای زمستان آنوقه تهیه می کنم و می خواهم همه ی این گندم ها را ببرم. مر:

فت: تو به این ضعیفی چطور از عهده ی این کار بر می آیی؟ مور گفت: هر که وشش کند به مقصد خود می رسد.

لقمان و مرد پیاده

لقمان در صحرا می رفت. شخصی از دور پدیدار گشت. نزدیک شده از لقمان پرسید: چند ساعت دیگر به شهر خواهم رسید؟
لقمان گفت: راه برو. مرد گفت: مگر نشنیدی پرسیدم چند ساعت دیگر به شهر خواهم رسید. باز لقمان جواب داد: راه برو.
آن شخص با خود اندیشید که این مرد به یقین دیوانه است. دیگر سخن نگفت و براه تاد. چند قدم که دور شد لقمان گفت: دو ساعت دیگر خواهی رسید.
آن شخص برگشت و پرسید: چرا اول جواب ندادی؟
لقمان گفت: چون راه رفتن ترا ندیده بودم نمی دانستم آهسته می روی یا تند. حالا که بدم حساب کردم و دانستم تا دو ساعت دیگر خواهی رسید.

می ترسم خودم را هم ببرند

ملا نصرالدین به شهر می رفت. بر خری سوار بود و بزی همراه داشت و زنگوله ای به گردن بز بسته بود تا گم نشود. سه نفر دزد به فکر افتادند که او را لخت کنند. یکی از آنها آهسته زنگوله را از گردن بز باز کرد و به دم خر بست و بز را برد. همین که دور دومی پیش آمد و گفت: زنگوله را چرا به دم خر بسته ای؟ ملا نگاه کرد، دید بز بست. جویای بز شد. آن مرد گفت: من دیدم یک نفر از این راه می رفت و بزی همراه داشت. ملا نصرالدین گفت: از برای خدا، این خر را نگه دار تا من بروم بزم را بگیرم. بررا به او سپرد و رفت. چون وی از نظر دور شد دزد دوم، خر را هم از راه دیگر برد. ملا قدری دود، بز خود را نیافت، بر گشت و خر خود را هم ندید. به اطراف نگاه می کرد، آهی کشید و راه پیش گرفت. دزد سوم رسیده به او التماس کرد که انگشتر الماس ن به این چاه افتاده اگر بیرون بیاوری مزد خوبی به تو می دهم. ملا دید بز و خرش که فته، اجرت را غنیمت دانست. لخت شد و به درون چاه رفت. انگشتری نیافت. بیرون آمد، دید لباسهایش را هم برده اند. جویی بر داشت بنا کرد به دویدن و چوب را به هر لرف چرخاندن. یکی رسید و گفت: چرا اینطور می کنی؟ گفت: هرچه داشتم بردند، می ترسم خودم را هم ببرند.

قیمت سیگار

دو نفر با هم صحبت می کردند. اولی به دومی گفت: حالا ۲۵ سال است که شما سیگار می کشید. روزی ۲۵ سیگار می کشید، این می شود یک ریال. در ماه ۳۰ ریال، در سال ۳۶۵ و در ۲۵ سال بیش از ۹۰۰۰ ریال. این مبلغی است که شما در مدت زبور دود کرده و تلف نموده اید. اگر سیگار نمی کشیدید حالا با این مبلغ می توانستید یک خانه بیلاقی بخرید. دومی گفت: درست می گویند شما چطور، آیا سیگار می کشید؟ فت: نخیر، ابدًا. پس خواهشمندم مرا یک روز به خانه ی بیلاقی خودتان دعوت کنید.

حکایت

در بیابان عربستان دزدان کاروانی را زدند و مال بسیار گرفتند. کاروانیان هر چند زاری کردند فایده نداشت. در آن کاروان حکیمی بود. کاروانیان به او گفتند: ای حکیم به این دزدان بی انصاف چیزی از حکمت بگو تا دلشان نرم شود و مالها را پس دهند حکیم گفت: حالا نزد این جماعت بهتر از بردن این مالها حکمتی نیست.

حکایت

شیری بیمار شد. روباه را گفت: دواي این درد، مغز خر است. من قوت ندارم. ت خری را بیاور، من اورا می کشم، مغزش را می خورم و باقی را به تو بخشم. روب رفت، خری را دید و گفت: اینجا باغی هست بسیار آباد. یکی از خویشان تو در آنج زندگی می کند. بسیار فربه شده است. بیا ترا هم آنجا برم، چند روز چریده فربه شوی خر باور کرد و پیش شیر آمد. شیر اورا کشت و به روباه سپرد که این را نگه دار، فردا می آیم و مغزش را می خورم، باقی از آن تو است. روباه حيله گر مغز خر را خورد فردا شیر آمد، مغز را نیافت و از روباه پرسید. روباه گفت: ای امیر اگر این خر مغز می داشت با گفتن من به اینجا نمی آمد.

زاغ و خرچنگ

زاغی بر سر درختی از شاخه ای به شاخه ای می پرید. خرچنگی را دید که در کنار رودی بازی می کند. آهسته آمده خرچنگ را به منقار گرفت و باز پرواز کرده به سر درخت نشست تا به آسودگی آن را بخورد. خرچنگ که دید هنگام مرگش است به زاغ گفت: ای زاغ، من پدر و مادر شما را می شناختم و با ایشان دوست بسیار نزدیک بودم. ایشان زاغهای بسیار نجیب و پاک دامنی بودند!...! زاغ بی آنکه دهانرا بگشاید به جنباندن سر تصدیق کرد. خرچنگ ادامه داده گفت: همچنین، خواهان و برادران شه چه قدر زاغهای پاک نفسی بودند... زاغ باز مثل اول سری جنبانید ولی دهان نگشود خرچنگ گفت: لیکن از خوبی آن، خدا بیامرزان، اصلاً اثری در تو نمی بینم. زاغ متغیر شده دهان را باز کرد که بگوید " چرا؟ " خرچنگ از دهانش افتاد و بزود خودرا به رود انداخت و از چنگ او رها شد.

شیر و موش

موشی به چنگ شیری گرسنه افتاد. شیر خواست اورا بخورد. موش گفت: من لقمه ای بیش نیستم آن هم نه لقمه ی شیر، مرا آزاد کن شاید روزی ترا بکار آیم. شیر خندید و گفت: ترا می کنم ولی برای همچو منی از تو چه کاری ساخته است؟ موش را آزاد کرد و به دنبال شکاری به پیشه در آمد. اتفاقاً صیادی در آنجا دامی گسترده در آن طعم نهاده بود. شیر خواست طعمه را بخورد به دام افتاد. با همه ی زور و قدرتی که داشت هر چند کوشید نتوانست بندها را پاره کند و از دام بیرون رود. ناگاه همان موش نزدیک آمد و پرسید: ای شیر، در چه حالی؟ گفت: چنین که می بینی. موش بی درنگ به جویدر طناب ها مشغول شد و گفت: اکنون آزاد شدی. شیر تکانی بخود داده از دام بیرون جست و دانست که در این دنیا گاهی از موش نا توان کاری ساخته است که از شیر توانا ساخت نیست.

حکایت

توانگری بخیل غلام خود را به بازار کله پزان فرستاد تا برای او کله ی پخته بپارد. غلام گرسنه بود. در راه کله را خورد و استخوانش را برای خواجه آورد. خواجه گفت: غلام، چه چیزی آوردی؟ غلام جواب داد که در بازار از این بهتر کله نبود. خواجه نت: چشمانش کو؟ غلام جواب داد که این گوسفند کور بوده است. خواجه پرسید: رشتهایش کجاست؟ غلام گفت: صاحبش توانگری بخیل بوده به او چیزی نداده تا خورد و فربه شود. خواجه غضب کرد و گفت: غلامی که از بازار کله پزان چنین سخنان را بیاورد مگر احمق نیست؟ غلام جواب داد: خواجه ای که غلام را شب و روز گرسنه دارد و باز به بازار کله پزان فرستد احمق تر است.

راز همبستگی

پدری دوازده فرزند داشت. او مرد جهان دیده و دانشمند بود. در وقت پیری تمام زندان خود را دعوت کرده و پیش رویش نشاند و برای آنکه پندی به آنان داده باشد، که ی چوبی به دست پسر بزرگ داد و در میان دو دست به شکستن امر نمود. پسر که وان ورزیده و نیرومندی بود بدون هیچ زحمتی در یک لحظه ترکه را شکست و به بر انداخت. سپس پدر دو ترکه به او داد. جوان دوباره هر دو چوب را بر روی هم باده و با یک فشار کوچک بشکست. سپس مرد جهان دیده سه چوب به او داد و گفت: گیر و بشکن! پسر در شکستن سه چوب اندکی رنج برد ولی به کمک نیرویی که داشت وفق به شکستن شد. وقتی که نوبت به شکستن چهار چوب رسید جوان اظهار ناتوانی رد. در این موقع پدر رو به فرزندان خود کرده گفت که اگر شما هم از یکدیگر منفرد شید، مانند این چوبها پیروزی دیگران بر شما آسان باشد ولی اگر همیشه با هم و نتیبان هم باشید شکست شما کار محال خواهد بود زیرا که اتحاد شکست ناپذیر است. دوازده فرزند وصیت پدر را فهمیدند و پس از مرگ او در یگانگی و همبستگی رسیدند.

سعدی شیرازی

از گلستان

حکایت

یکی از پادشاهان بی انصاف، پارسایی را پرسید که از عبادت ها کدام افضلتر است. گفت: ترا خواب نیمروز تا در آن یک نفس خلق را نیازی. ظالمی را خفته دیدم نیمروز گفتم این فتنست خوابش برده به و آنکه خوابش بهتر از بیداری است آنچنان بد زندگانی مرده به

حکایت

مردم آزاری را حکایت کنند که سنگی بر صالحی زد. درویش را مجال انتقام نبود. سنگ را نگه می داشت تا زمانی که ملک را بر آن لشکری خشم آمد و در چاهش کرا درویش اندر آمد و سنگ بر سرش کوفت. گفت: تو کیستی و مرا این سنگ چرا زد؟ گفت: من فلانم و این همان سنگ است که در فلان تاریخ بر سر من زدی. گفت: چندی روزگار کجا بودی؟ گفت: از جاهت اندیشه می کردم. اکنون که در چاهت دیدم فرصت غنیمت شمردم.

حکایت

توانگرزاده ای را دیدم بر سر گور پدر نشسته و با درویش بچه ای مناظره د پیوسته که صندوق تربت پدرم سنگین است و کتابه رنگین و فرش رخام انداخته و خشد پیروزه در و بکار برده. بگور پدرت چه ماند: خشتی دو فراهم آورده و مشتی دو خاّد بر آن پاشیده. درویش پسر این بشنید و گفت: تا پدرت زیر این سنگهای گران بر خو جنبیده باشد پدر من به بهیشت رسیده است.

خر که کمتر نهند بروی بار
بی شک آسوده تر کند رفتار

حکایت

پادشاهی با غلام عجمی در کشتی نشسته بود. غلام هر گز دریا ندیده بود و محند کشتی نیازموده. گریه و آزاری آغاز کرد و لرزه بر اندامش افتاد. چندان که ملاطفه کردند آرام نیافت. ملک را عیش از و منغص شد و چاره ندانستند. حکیمی در آن کشت بود ملک را گفت: "اگر فرمایی من او را خاموش کنم." پادشاه گفت: "غایت لطف باشد." حکیم فرمود تا غلام را به دریا انداختند. باری چند غوطه خورد. پس مویشت بگرفتند و سوی کشتی آوردند. غلام به هر دو دست در دنبال کشتی آویخت. چون بر آه به گوشه ای بنشست و قرار یافت. ملک را تدبیر حکیم پسند آمد و گفت: "در این چه حکمت بود؟" گفت: "اول محنت غرق شدن نچشیده بود و قدر سلامت کشتی را نمی دانست. همچنین قدر عافیت کسی داند که به مصیبتی گرفتار آید."

ای سیر! ترا نان جوین خوش ننمایند
معشوق منست آن که به نزدیک تو زشت است
حوران بهشتی را دوزخ بود اعراف
از دوزخیان پرس که اعراف بهشت است.

حکایت

بازرگانی را هزار دینار خسارت افتاد. پسرش را گفت: نباید که این سخن را به کسی در میان نهی. گفت: ای پدر، فرمان تو راست است، نگویم و لیکن خواهم که مرا به فایده ای آن مطلع گردانی که مصلحت در نهان داشتن چیست. گفت: تا مصیبت تو نشود: یکی نقصان مایه و دیگر شماتت همسایه.

مگو اندوه خویش با دشمنان
که لا حول گویند شادی کنان.

حکایت

دو درویش خراسانی ملازم صحبت یکدیگر سفر کردند. یکی ضعیف بود که به ر دو شب افطار کردی و دیگر قوی که روزی سه بار طعام خوردی. از قضا در بهری به تهمت جاسوسی گرفتار شدند. هر دو را به خانه ای کردند و درش را بگل بر کردند. بعد از دو هفته معلوم شد که بی گناهند. چون در بگشادند قوی را دیدند مرده و ضعیف جان سلامت برده. در این تعجب ماندند. حکیمی گفت: اگر برخلاف این بود بجب داشتی زیرا آن یکی بسیار خوار بود و طاقت بینوایی نداشت به سختی هلاک شد آن دیگر خویشتن دار بود بر عادت خود صبر کرد و سلامت بماند.

چو کم خوردن طبیعت شد کسی را

چو سختی پیشش آید سهل گیرد

و گر تن پر و راست اندر فراخی

چو تنگی بیند از سختی بمیرد.

حکایت

حاتم طایی را گفتند: از خود بزرگتر همت در جهان دیده ای یا نه؟ گفت: بلی روزی بهل شتر قربانی کرده بودم. با امرای عرب به گوشه ی صحرا بیرون رفتیم. خارکنی دیدم که پشته خار فراهم آورده. گفتم به مهمانی حاتم چرا نروی که خلقی بر سفره او رد آمده اند؟ گفت:

هر که نان از عمل خویش خورد

منت از حاتم طایی نبرد.

انصاف دادم که من او را به همت و جوانمردی برتر از خود دیدم.

حکایت

اعرابی را دیدم در حلقه ی جوهریان بصره حکایت همی کرد که وقتی در بیابانی اه گم کرده بودم و از زاد معنی با من چیزی نمانده و دل بر هلاک نهاده بودم که ناگاه یسه ای یافتم پر از مروارید. هر گز آن ذوق شادی را فراموش نکنم که پنداشتم گندم ریانت و باز آن تلخی و نومیدی که معلوم کردم که مروارید است.

در بیابان خشک و ریگ روان

تشنه را در همان چه در چه صدف

مرد بی توشه کاو فتاد از پای

بر کمر بند او چه زر چه خزف.

حکایت

مال از بهر آسایش عمر است نه عمر از بهر گرد آوردن مال. عاقلی را پرسیدند بکبخت کیست و بدبخت چیست؟ گفت: نیکبخت آنکه خورد و گشت و بدبخت آنکه مرد هشت.

حکایت

دو کس رنج بیهوده بردند و سعی بیفایده کردند یکی آنکه مال اندوخت و نخورد و دیگر آنکه علم آموخت و عمل نکرد.

حکایت

هر آن سرّی که داری یا دوست در میان منه چه دانی که روزی دشمن گردد و ه بدی که توانی به دشمن مرسان باشد که روزی دوست گردد و رازی که نهان خواهی کس در میان منه اگر چه دوست مخلص باشد که هر آن دوست را نیز دوستان مخلص باشند همچنین مسلسل.

خامشی به که ضمیر دل خویش
با کسی گفتن و گفتن که مگوی
ای سلیم آب ز سر چشمه ببند
که چو پر شد نتوان بستن جوی

حکمت

خلعت سلطان اگر چه عزیزست جامه خلقان خود عزیزتر و خوان بزرگان اگر چه لذیذست خرده انبان خود لذیذتر.

سر که از دست رنج خویش و تره
بهتر از نان دهخدا و بره.

U عبدالرحمان ابن احمد جامی

مور با همت

موری را دیدند بزورمندی کمر بسته و ملخی را ده برابر خود بر داشته. متعجب گفتند: این مور را به ببینید که با این ناتوانی باری را به این گرانی چون می کشد. مو چون این بشنید، بخندید و گفت: مردان بار را به نیروی همت و بازوی حمیت کشند نه بقوت تن و ضخامت بدن.

دانشمند و همنشین بی ادب

فاضلی به یکی از صاحبان راز خود نامه می نوشت. شخصی در پهلوی وی نشسته بود و به گوشه چشم نوشته وی را می خواند. بر وی دشوار آمد. بنوشت که اگر نه د پهلوی من دزدی نشسته بودی و نوشته مرا می خواندی همه اسرار خود بنوشتی. آن شخص گفت: والله مولانا من نامه ترا مطالعه نکردم و نخواندم. گفت: ای نادان پس ا کجا می گویی.

(از بهارستان جامی)

مطالعه کتاب

شهید بلخی شاعر، روزی نشسته بود و کتابی می خواند. جاهلی به نزدیک او آمد و لام کرد و گفت: خواجه تنها نشسته است؟ شهید گفت: تنها اکنون گشتم که تو آمدی، از که به سبب آمدن تو از مطالعه کتاب باز ماندم.
(از جوامی الحکایات عوفی)

رباعیات عمر خیام

گر دست به لوحه قضا داشتی
بر میل و مراد خویش بنگاشتی
غم را ز جهان یکسره بر داشتی
و ز شادی سر به چرخ افراشتی

سازنده کار مرده و زنده تویی
دارنده این چرخ پراکنده تویی
من گرچه بدم خواجه این بنده تویی
کس را چه کند چو آفریننده تویی

روزی که گذشتست از او یاد مکن
فردا که نیامدست فریاد مکن
بر نامده و گذشته بنیاد مکن
خوش باش کنون و عمر برباد مکن

گویند کسان بهشت با حور خوش است
من می گویم که آب انگور خوش است
این نقد بگیر و دست از آن نسیه بدار
کاو از دهل شنیدن از دور خوش است

هر راز که اندر دل دانا باشد
باید که نهفته تر ز عنقا باشد
کاندر صدف از نهفتگی گردد در
آن قطره که راز دل دریا باشد

این کوزه چو من عاشق زاری بودست
در بند سر زلف نگاری بودست
این دسته که در گردن او می بینی
دستیست که در گردن یاری بودست

غزل

اگر آن ترک شیرازی بدست آرد دل مارا،
به خال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را.
بده ساقی، می باقی که در جنت نخواهی یافت
کنار آب رکنا باد و گلگشت مصلّا را.
فغان کین لولیان شوخ شیرین کار شهر آشوب
چنان بردند صبر از دل که ترکان خوان یغما را.
ز عشق ناتمام ما جمال یار مستغنی است،
بآن و رنگ و خال و خط چه حاجت روی زیبا را.
من از آن حسن روز افزون که یوسف داشت دانستم
که عشق از پرده ی عصمت برون آرد زلیخا را.
اگر دشنام فرمایی و گر نفرین، دعا گویم،
جواب تلخ میزیبد لب لعل شکرخارا.
نصیحت گوش کن جانا، که از جان دوست تر دارند
جوانان سعادتمند پند پیر دانارا.
حدیث از مطرب و می گو و راز دهر کمتر جو،
که کس نگشود و نگشاید بحکمت این معمارا.
غزل گفتی و در سفتی بیا و خوش بخوان حافظ،
که بر نظم تو افشاند فلک عقد ثریا را.

صادق هدایت

گرداب

(با کمی اختصار)

همایون با زن جوان و دختر کوچکش هما در اطاق سر دستی خودشان جلو بخارء نشسته بودند. ولی بر خلاف معمول که روز جمعه در این اطاق خنده و شادمانی و شادی بود، امروز همه ی آنها افسرده و خاموش بودند...
همایون خیره به آتش بخاری نگاه می کرد، ولی فکرش جای دیگر بود... اولین بار بود که همایون در مسئله مرگ بهرام تفکر می کرد ولی فکرش بجایی نمی رسید: هر چه کوشش می کرد نمی توانست فراموش بکند: دوستی آنها در مدرسه شروع شده بود و زندگی آنها تقریباً به هم آمیخته بود. در غم و شادی یکدیگر شریک بودند و نمی توانست باور کند که او مرده آنها آنقدر ناگهانی!... ولی چیزی که بیشتر از همه او را شکنج می داد این بود: با این که آنها آنقدر یکدل و یکرنگ بودند و هیچ چیز را از یکدیگر پنهان نمی کردند چگونه بهرام در مورد خودکشی با او مشورت نکرد؟ چه علتی داشته دیوانه شده یا دعوای خانوادگی در میان بوده؟ همین را پی در پی از خودش می پرسید آخر مثل اینکه فکری به نظرش رسید به زنش بدری پناهنده شد و از او پرسید:
— تو چه حدس می زنی، هیچ می دانی چرا بهرام این کار را کرد؟

بدری که ظاهرأ سر گرم خامه دوزی بود سرش را بلند کرد و مثل اینکه منتظر این
بش نبود با بی میلی گفت:

— من چرا بدانم، مگر به تو نگفته بود؟

— نه ... آخر پرسیدم... من هم از همین متعجبم... از سفر که بر گشتم حس کردم
تغییر کرده. ولی چیزی به من نگفت. گمان کردم این گرفتگی او برای کارهای
اری است... چون کار اداره روح او را پڑمرده می کرد بارها به من گفته بود... اما او
بچ مطلبی را از من نمی پوشید. خدا بیامرزش! چقدر سر زنده و دل شاد بود، از او
نکار بعید بود...

شاید چیزی داشته که اگر به تو می گفت می ترسید غمگین بشوی، ملاحظه ات را
رده. آخر هر چه باشد تو زن و بچه داری باید به فکر زندگی باشی اما او...
در این وقت در باز شد و خدمتکاری که گوشه ی چادر را به دندان گرفته بود
اغذ بزرگ لاک زده آورد، به دست همایون داد و رفت.

همایون خط کوتاه و بریده بریده بهرام را روی پاکت شناخت با شتاب سر آن را
ز کرد، کاغذی از میان آن بیرون آورد و خواند:

" الان که یک ساعت و نیم از شب گذشته به تاریخ ۱۳ مهر ۱۳۱۱ اینجانب بهرام
برزای ارژن پور از روی رضا و رغبت همه ی دارایی خودم را به هما خاتم ماه آفرید
نشیدم. بهرام ارژن پور. "

همایون با تعجب دو باره آن را خواند و به حالت بهت زده کاغذ از دستش افتاد.

بدری که زیر چشمی متوجه او بود پرسید:

— کاغذ کی بود؟

— بهرام

— چه نوشته؟

— می دانی همه ی دارایی خود را به هما بخشیده...

— چه مرد نازنینی!

این اظهار تعجب مخلوط با ملاحظه، همایون را بیشتر از زنش متنفّر کرد. ولی
گاه او بدون اراده روی عکس بهرام قرار گرفت. سپس بر گشته به هما نگاه کرد.
گهان چیزی به نظرش رسید که بی اختیار لرزید: دخترش هما بدون کم و زیاد شبیه
برام بود، نه به او رفته بود و نه به مادرش. چشم هیچ کدام از آنها زاغ نبود، دهن
چک، چانه باریک، درست همه اسباب صورت او مانند بهرام بود. اکنون همایون پی
برد که چرا بهرام آنقدر همارا دوست داشت و حالا هم بعد از مرگش دارایی خود را به
بخشید! نگاه به بدری انداخت و گفت:

— تو چه می گویی هان، چرا بهرام این کار را کرده، مگر خواهر و برادر نداشت؟

— از بس که دور از حالا این بچه را دوست داشت. بزرگش که بودی هما سرخ
رفت، ده شبانه روز این مرد پای بالین این بچه پرستاری می کرد. خدا بیامرزش!
همایون خشمناک گفت:

— نه به این سادگی هم نیست...

— چطور به این سادگی نیست؟ همه که مثل تو بی علاقه نیستند که سه سال زن و
بچه ات را بگذاری بروی. وقتی هم که بر می گردی دست از پا درازتر، یک جوراب
م براریم نیاوردی. خواستن دل دادن است. خواستن بچه تو یعنی خواستن تو و گر نه

عاشق هما که نشده بود. وانگهی مگر نمی دیدی این بچه را از تخم چشمش بیشتر دوست داشت...

— نه به من راستش را نمی گویی.

— می خواهی چه بگویم، من نمی فهمم...

— خودت را به نفهمی می زنی.

— یعنی که چه... یکی دیگر خودش را کشته، یکی دیگر مال خودش را بخشید، من باید حساب، کتاب پس بدهم؟ همین قدر می دانم که تو هم باید بدانی!

— به خیالت من نمی دانم؟

— پس چرا از من می پرسی؟

همایون با بی صبری فریاد زد:

— بس است. بس است. مرا مسخره کردی!

— مقصودت چیست؟ چه می خواهی بگویی؟

— می خواهم بگویم که هشت سال است مرا گول زدی، مسخره کردی.

هشت سال است که تف سر بالا بودی نه زن!...

همایون با خنده عصبانی قاب عکس را نشان داد و نفس زنان گفت:

— آره، دختر تو... دختر تو... بردار ببین می خواهم بگویم که حالا چشم باز شده فهمیدم چرا بخشش کرده، پدر مهربانی بوده.

هشت سال است که در خانه ی تو بودم، همه جور ذلت کشیدم، با فلاکت تو ساخت سه سال نبودى خانه ات را نگهداشتم... نمی توانی بهانه ای بگیری، می گویی بچه شکل بهرام است. ولی من دیگر حاضر نیستم... دیگر یک دقیقه در این خانه با نمی شوم... بیا جانم... بیا برویم.

هما به حالت وحشت زده و رنگ پریده می لرزید و این کشمکش عجیب و بی سابقه ؛ میان پدر و مادرش را نگاه می کرد، گریه کنان دامن مادرش را گرفت و هر دو به طرف در می رفتند. بدری دم در دسته ی کلیدی را از جیبش درآورده و به سختی پرتاد کرد که جلو پای همایون غلطید.

صدای گریه هما و صدای پا در دالان دور شد، ده دقیقه بعد صدای چرخ درسه شنیده شد که میان برف و سرما آنها را برد. همایون مات و منگ جای خودش ایستاد بود. می ترسید که سرش را بلند بکند، نمی خواست باور بکند که این پیش آمدها راست است. از خودش می پرسید شاید دیوانه شده و یا خواب ترسناکی می ببند، ولی چیزی که آشکار بود از این بیعد این خانه و زندگی برایش تحمل ناپذیر بود و دیگر نمی توانست دخترش هما را که آنقدر دوست داشت ببیند، نمی توانست او را ببوسد و نوازش بکند یادگار گذشته رفیقش چرکین شده بود. از همه بدتر زنش هشت سال پنهانی او با یگاز دوستش راه داشته... از سر تا سر زندگیش بیزار شد، از همه چیز و همه کس سرخورده بود. خودش را بی اندازه تنها و بیگانه حس کرد. راه دیگری نداشت مگر اینکه در یکی از شهرهای دور یا یکی از بندرهای جنوب به مأموریت برود و باقی زندگیش را در آنجا به سر ببرد و یا اینکه خودش را سر به نیست بکند. برود جایی که هیچ کس را نبیند. صدای کسی را نشنود، در یک گودال بخوابد و دیگر بیدار نشود. چون برای نخستین بار حس کرد که میان او و همه کسانی که دور او بودند گرداب ترسناکی وجو داشته که تا کنون پی نبرده بود...

در دالان پالتو و گالش خود را پوشید. چتر را هم برداشت و از در خانه بیرون رفت. چه خلوت بود. تکه های برف آهسته در هوا می چرخید. او بی درنگ راه افتاد، در ورستی که نمی دانست کجا می رود. همینقدر می خواست که از خانه اش، از این همه آمد ترسناک بگریزد و دور شود.

از خیابانی سر در آورد که سرد و سفید و غم انگیز بود. جای چرخ درشکه میان آن کیل شیارهای پست و بلند داده بود. او آهسته گامهای بلند بر می داشت. اتومبیلی از وی او گذشت و برف های آبدار و گل خیابان را بسر و روی او پاشید. ایستاد لباسش نگاه کرد غرق گل شده بود و مثل این بود که او را تسلی داد. در بین راه بر خورد به یک پسر بچه کبریت فروش، او را صدا زد. یک کبریت خرید، ولی به صورت او که اه کرد دید چشمهای زاغ، لب کوچک و موی بور داشت. یاد بهرام افتاد، تنش لرزید و خود را پیش گرفت. باگهان جلوی شیشه دکانی ایستاد. جلو رفت پیشانیش را به شیشه زد چسبانید، نزدیک بود کلاهش بیفتد. پشت شیشه اسباب بازی چیده بودند. آستینش را بی شیشه می مالید تا بخار آب روی آن را پاک بکند ولی اینکار بیهوده بود. یک وسک بزرگ با صورت سرخ و چشمهای آبی جلو او بود، لبخند می زد، مدتی مات نگریست. یادش افتاد اگر این عروسک مال هما بود چقدر او را خوشحال می کرد. احب مغازه در را باز کرد. او دو باره به راه افتاد، از دو کوچه دیگر گذشت. سر راه مرغ فروشی پهلوی سبد خودش نشسته بود، روی سبد سه مرغ و یک خروس که بایشان بهم بسته شده بود گذاشته شده بود. پاهای سرخ آنها از سرما می لرزید. پهلوی روی برف چکه های خون سرخ ریخته بود. کمی دورتر جلوی هشتی خانه ای پسر ه ی کچلی نشسته بود که بازوهایش از پیراهن پاره بیرون آمده بود.

همه ی اینهارا متوجه شد، بدون اینکه محله و راهش را بشناسد، برفی که میامد ن نمی کرد و چتر بسته ای که برداشته بود همینطور در دست داشت. در کوچه بت دیگری رفت، روی سکوی خانه ای نشست، برف تندتر شده بود، چترش را باز د. خستگی زیادی او را فرا گرفته بود. سرش سنگینی می کرد، چشمهایش آهسته بسته شد. صدای حرف گذرنده ای او را بخود آورد، بلند شد، هوا تاریک شده بود. همه ارش روزانه را به یاد آورد. همچنین بچه ی کچلی که در هشتی آن خانه دیده بود و ویش از پیراهن پاره پیدا بود و پاهای سرخ خیس شده مرغها که روی سبد از سرما ، لرزید و خونی که روی برفها ریخته بود. کمی احساس گرسنگی نمود. از دکان رینی فروشی نان شیرینی خرید، در راه می خورد و مانند سایه در کوچه بدون اراده سه میزد.

وقتی که وارد خانه شد از نصف شب گذشته بود. روی صندلی راحتی افتاد. یک عت بعد، از زور سرما بیدار شد، با لباس رفت در تخت خواب، لحاف را به سرش پید. خواب دید که در اطاقی همان بچه ی کبریت فروش لباس سیاه پوشیده بود و پشت ز ی نشسته بود که رویش یک عروسک بزرگ بود، با چشمهای آبی که لبخند میزد و و او سه نفر دست بسینه ایستاده بودند. دختر او هما وارد شد. شمعی در دست داشت. بت سر او مردی وارد شد که روی چهره اش نقاب سفید خون آلود بود. جلو رفت، بت آن پسر کبریت فروش و هما را گرفت. همین که خواست از در بیرون برود دو تا بت که هفت تیر به طرف او گرفته بودند از پشت پرده در آمد. همایون هراسان با سر د از خواب پرید.

دو هفته زندگی او به همین ترتیب گذشت. روزها را به اداره می رفت و فقط شام خفلی دیر برای خواب به خانه بر می گشت. گاهی عصرها نمی دانست چطور گذر نزدیک مدرسه ی دخترانه می افتد که هما در آنجا بود. وقت رفتن به منزل سر پیچ پش دیوار پنهان می شد، می ترسید مبادا مشدی علی نوکر خانه ی پدرزنش او را ببیند. یه یکی بچه ها را برانداز می کرد ولی دخترش هما را مابین آنها نمی دید، تا اینکه خواست ماموریت او قبول شد و باو پیشنهاد کردند که برود در گمرک کرمانشاه. روز پیش از حرکت، همایون همه کارهایش را رو به راه کرد حتی در گار اتومبیل را دید و قطع کرد و بلیط خرید، با وجود اصرار صاحب گاراژ چه چمدانهایش را نبسته بود عوض اینکه غروب همان روز برود قرار گذاشت فردا صبح کرمانشاه حرکت کند.

وارد خانه اش که شد یکسر رفت به اتاق سر دستی خودش که میز تحریرش آذ بود. اتاق پاشیده، خاکستر سرد در پیش بخاری ریخته بود. پارچه ی بنفش خامه نوزی پاکت بهرام را که وصیت نامه در آن بود روی میز گذاشته بودند. پاکت را برداشت میان پاره کرد، ولی تکه ی کاغذ نوشته ای در میان آن دید که آن روز از شدت تعجب ملتفت آن نشده بود. بعد از آنکه تکه ها را روی میز بغل هم گذاشت اینطور خواند:

"لابد این کاغذ بعد از مرگم به تو خواهد رسید. می دانم که ازین تصمیم ناگهانی، تعجب خواهی کرد، چون هیچ کاری را بدون مشورت با تو نمی کردم، ولی برای ایند سرتی در میان ما نباشد اقرار می کنم که من بدری زنت را دوست داشتم. چهار سال به که با خود می جنگیدم، آخرش غلبه کردم و دیوی که در من بیدار شده بود کشتم، برا اینکه به تو خیانت نکرده باشم. پیشکش ناقابلی به هما می کنم که امیدوارم قبول شود! قربان تو بهرام"

همایون مدتی مات دور اتاق نگاه کرد. حالا دیگر او شک نداشت که هما بچه خودش است. آیا می توانست برود بدون اینکه هما را ببیند؟ کاغذ را دو باره و سه بار خواند، در جیبش فرو کرد و از خانه بیرون رفت. سر راه به مغازه ی اسباب بازی وا شد و بی تامل عروسک بزرگی که صورت سرخ و چشموهای آبی داشت خرید و سوی خانه ی پدر زنش رفت، آنجا که رسید در زد. مشدی علی نوکرشان همایون را دید با چشمهای اشک آلود گفت:

— آقا، چه حالی ب سرم شد؟ هما خانم!

— چه شده؟

— آقا، نمی دانید هما خانم از دوری شما چه بی تاب می کرد. هر روز ه می بردمش مدرسه، روز یکشنبه بود. تا حال پنج روز می شود که عصرش از مدرسه فرار کرد. گفته بود می روم آقا جانم را ببینم. ما انقدر دستپاچه شدیم. مگر محمد به ش نگفت؟ به نظمیۀ تلقن کردیم دو بار من آمدم در خانه نان.

— چه می گویی؟ چه شده؟

— هیچ آقا، سر شب بود که او را به خانه ی ما آوردند. راه را گم کرده بود. از سو سرما سینه پهلوی کرد. تا آن دمی که مرد همه اش صدا می زد. دیروز او را برد شاه عبدالعظیم، همان پهلوی قبر بهرام میرزا او را به خاک سپردیم.

همایون خیره به مشدی علی نگاه می کرد. به اینجا که رسید جعبه ی عروسک زیر بغلش افتاد. بعد مانند دیوانه ها یخه ی پالتوش را بالا کشید و با گامهای بلند طرف گاراژ رفت. چون دیگر از بستن چمدان منصرف شد و با اتومبیل عص می توانست هر چه زود تر حرکت کند.

FORSCHA-O‘ZBEKCHA LUG‘AT

1

آب *ob* – suv
آب حیوان *ob-e heyvon* – hayot suvi, obi hayot
أبجو *objo* ‘u – pivo
ابد *abad* – mangu, doim, hamisha
ابدا *abadan* – doimo, hamisha
ابتدا *ebtedo* – avval, boshida
ابر *abr* – bulut
ابری *abri* – bulutli
ابرو *abru* – qosh
آب ریز *obriz* – suv quyish, suv oqizish; دستگاه آبریزی *dastgoh-e obrizi* – suv quyish (oqizish) apparati
ابریشم *abrisho* ‘m – ipak
ابن *ebn* – o‘g‘il, bola, farzand
ابنیه *abniye* – (بنا ning ko‘plik shakli) – binolar
آبی *obi* – och ko‘k rang
آبیاری *obyori* – sug‘orish
اپرا *o‘pero* – opera
اتحاد *ettehod* – ittifoq, birdamlik
اتحادیه *ettehodiye* – uyushma, birlashma
اتحادیه ی نویسندگان *ettehodiye-ye navisandegon* – yozuvchilar uyushmasi
آتش *otesh* – o‘t, olov, otash
آتش گرفتن *otesh gereftan* – o‘t tushmoq, o‘t olmoq
اتفاق *ettefoq* – hodisa; ittifoqlik
اتفاق افتادن *ettefoq o‘ftodan* – (biror hodisa) ro‘y bermoq, sodir bo‘lmoq
اتفاقاً *ettefoqan* – birdan, to‘satdan, tasodifan
اتکا *etteko* – suyanch, suyanchiq
اتکا کردن *etteko kardan* – suyanmoq
اتمام *etmom* – tamom bo‘lish, oxiriga yetish
اتوبوس *o‘to‘bus* – avtobus

اتوبوس برقی *o'to'bus-e barqi* – trolleybus
 اتومبیل *o'to'mo'bil* – avtomobil
 اتومبیل سواری *o'to'mo'bil-e savori* – yengil mashina
 اتومبیل باری *o'to'mo'bil-e bori* – yuk tashiydigan mashina
 آتی *oti* – kelajak, kelgusi, kelasi
 آثار *osor* – (athing ning ko'plik shakli) – asarlar
 آثار باستانی *osor-e bostoni* – qadimgi yodgorliklar
 اثر *asar* – asar; iz
 اثنا *asno* – payt, vaqt
 اجازه *ejoze* – ruxsat, ijozat
 دادن اجازه *ejoze dodan* – ruxsat qilmoq, ijozat bermoq
 اجبار *ejbor* – majbur, majbur etish, zo'rlash
 اجباری *ejbori* – majburiy
 اجداد *ajdod* – (ajdodning ning ko'plik shakli) – ajdod
 اجرت گرفتن *o'jrat gereftan* – xizmat haqi olmoq
 احاطه کردن *ehote kardan* – o'rab olmoq, qurshab olmoq
 احداث *ehdos* – qurish, yaratish, barpo qilish
 احداث کردن *ehdos kardan* – qurmoq, yaratmoq, ta'sis qilmoq
 احزاب *ahzob* – (ahzobning ning ko'plik shakli) – partiyalar
 احضار نمودن *ehzor namudan* – (oldiga, huzuriga) chaqirmoq
 احیا *ehyo* – o'zlashtirish, tiklash
 اخبار *axbor* – (xabarning ning ko'plik shakli) – xabarlar
 اختصار *extesor* – qisqartirish, kamaytirish, kamaytirilgan
 اختصاص دادن *extesos dodan* – bag'ishlamoq, atamoq, ajratmoq
 اختلال *extelol* – g'alayon, to'polon, ixtilol
 آخر *oxer* – oxir, oxirgi, axir
 اداره نمودن *edore namudan* – boshqarmoq
 ادامه *edome* – davom
 دادن ادامه *edome dodan* – davom ettirmoq
 ادبا *o'dabo* – (adibning ning ko'plik shakli) – adabiyotchilar
 آدرس *odres* – adres, manzil
 ادعا *eddeo* – da'vo
 اذیت کردن *aziyat kardan* – qiynamoq, azoblamoq, tashvishga solmoq
 ارادت *erodat* – istak, xohish, samimiyat
 ارستان *orostan* (arostan) – bezamoq, bezatmoq
 اراضی *arozi* – (arazining ning ko'plik shakli) – yerlar
 آرامش *oromesh* – tinchlik, osoyishtalik, sukunat, orom
 آرامگاه *oromgoh* – mozar, qabriston, oromgoh, mavzoley

آرایش *oroyesh* – bezak, yasatish, husn berish
 آرایش دادن *oroyesh dodan* – yasatmoq, bezatmoq
 آرایشگاه *oroyeshgoh* – sartaroshxona
 ارتش *artesh* – armiya, qo‘shin
 ارج *arj* – baho, sharaf, qadr, hurmat
 آرد *ord* – un
 اردوگاه *o‘rdugoh* – lager (harbiy)
 اردیبهشت *o‘rdibehesht* – o‘rdibehesht (eron kalendari hisobida 2-oyni nomi)
 ارسال کردن *ersol kardan* – yubormoq, jo‘natmoq
 ارزش *arzesht* – qiymat, baho
 ارض *arz* – yer, maydon, joy
 اروپا *o‘rupo* – Yevropa
 آره *ore* – qarang آری
 آری *ori* – ha (tasdiq yuklamasi)
 از *az (predlog)* – . . . dan (chiqish kelishi ma’nosini bildiradi)
 ازاء *ezo‘e* – o‘rniga, evaziga, baravariga
 جمله از آن *az on jo‘mle* – shu jumladan
 از بر کردن *az-bar kardan* – yodlamoq, yod olmoq
 از بسکه *az baske...* – sababdan ki, juda . . . uchun
 از بهر *az bahr-e* – uchun
 از بین رفتن *az beyn raftan* – yo‘qolmoq, yo‘q bo‘lmoq; o‘lmoq
 از پا در آوردن *az po dar ovaridan* – oyoqdan ag‘darmoq, oyoqdan olmoq
 از حفظ *az hefz* – yoddan
 از دماغ او گذاشت *az damog‘e u go‘zosht* – xayolidan o‘tdi
 از عهدی کار *az o‘hde-ye kor* – ishni eplash, ishni uddalash
 از قضا *az qazo* – to‘satdan, kutilmaganda
 از قفا *az qafu* – orqadan, orqa tomondan
 آزمایش *ozmoyesh* – sinash
 آزمایشگاه *ozmoyeshgoh* – laboratoriya
 آزمودن *ozmudan* (آزما *ozmo*) – sinamoq, sinab ko‘rmoq
 آسانسور *osonsur* – lift
 آسایش *osoyesh* – tinchlik, osoyishtalik
 آسایشگاه *osoyeshgoh* – sanatoriy, dam olish uyi
 اسب *asb* – ot
 اسباب *asbob* – asbob, narsa, buyum
 اسباب بازی *asbob-e bozi* – o‘yinchoqlar
 اسپرک *esparak* – asparak, qalampirgul

استان *o'ston* – o'ston, o'lka, viloyat
 استخوان *o'stexon* – suyak
 استراحت *esterohat* – dam, istirohat
 استراحت کردن *esterohat kardan* – dam olmoq
 استفاده *estefode* – foydalanish
 استفاده کردن *estefofe kardan* – foydalanmoq
 استقامت *esteqomat* – yashash, turish, istiqomat qilish
 استقامت کردن *esteqomat kardan* – yashamoq, istiqomat qilmoq
 استقبال *esteqbol* – kutib olish
 استقبال کردن *esteqbol kardan* – kutib olmoq
 استقرار *esteqror* – qaror topish, tashkil bo'lish, o'matish
 استقلال *esteqlol* – mustaqillik
 استماع *estemo'* – eshitish, tinglash
 استماع کردن *estemo' kardan* – eshitmoq, tinglamoq
 آستین *ostin* – yeng
 اسرار *asror* – سر ning ko'plik shakli
 اسف *asaf* – achinish, afsuslanish, g'am-g'ussa
 اسم *esm* – ot, nom, ism
 اسم خانوادگی *esm-e xonevodegi* – familiya
 آسودن *osudan* (آسا *oso*) – tinchlanmoq, osoyishta bo'lmoq
 آسوده *osude* – tinchlik, osuda, orom
 آسیاب *osyob* – tegirmon
 آسیای میانه *osiyo-ye miyone* – O'rta Osiyo
 اشتباه *eshteboh* – xato, yanglishish
 اشتباه کردن *eshteboh kardan* – xato qilmoq, yanglishmoq
 اشتغال داشتن *eshteg'ol doshtan* – shug'ullanmoq
 اشخاص *ashxos* – شخص ning ko'plik shakli
 اشعار *ash'or* – شعر ning ko'plik shakli
 اشک *ashk* – ko'z yoshi
 آشکوبه *oshkube* – qavat, etaj
 آشنا *oshno* – tanish
 آشنا کردن *oshno kardan* – tanishtirmoq
 آشنا شدن *oshno sho'dan* – tanishmoq
 آشیانه *oshyone* – in, uya
 اشیا *ashyo* – (شی ning ko'plik shakli) – narsalar
 اصرار *esror* – qistash, qattiq turib olish
 اصرار کردن *esror kardan* – qistamoq, qattiq turib olmoq
 اصطلاح *esteloh* – ibora, so'z, termin
 اصلاح *esloh* – tuzatish, isloh, reforma

اصلاح کردن *esloh kardan* – tuzatmoq, isloh qilmoq
 اضافه *ezofo* – qo‘shish; izofa (aniqlovchi bilan aniqlanmishni bir-
 biriga bog‘lovchi grammatik ko‘rsatkich)
 اضافه کردن *ezofo kardan* – qo‘shmoq
 اطاق *o‘toq* – uy, xona
 اطراف *atrof* – (طرف ning ko‘plik shakli) – tomonlar, atrof
 اطفال *atfol* – (طفل ning ko‘plik shakli) – bolalar
 اطلاع *ettelo* – xabar, ma‘lumot
 اطلاع دادن *ettelo‘ dodan* – xabar bermoq
 اطلاعات *ettelo‘ot* – xabarlar, ma‘lumotlar; “Ettiloot” (Erondagi
 gazetaning nomi)
 اطمینان *etminon* – ishonch
 داشتن اطمینان *etminon doshtan* – ishonmoq
 اظهار *ezhor* – bayon, bildirish, izhor
 اظهار کردن *ezhor kardan* – bayon qilmoq, izhor qilmoq
 اظهار تشکر کردن *ezhor-e tashakko‘r kardan* – minnatdorchilik
 bildirmoq, tashakkur izhor qilmoq
 داشتن اظهار نگرانی *ezhor-e negaroni doshtan* – gap-so‘zga qolmoq
 اعانه *e‘one* – yordam, sadaqa
 اعتماد *e‘temod* – ishonch
 داشتن اعتماد *e‘temod doshtan* – ishonmoq, ishonch hosil qilmoq
 اعراب *a‘rob* – عرب ning ko‘plik shakli
 اعراف *a‘rof* – a‘rof, arosat, mahshargoh (diniy so‘z bo‘lib jannatga
 kirishdan oldin o‘lganlarning joni gunohdan poklanadigan joy)
 اعضا *a‘zo* – عضو ning ko‘plik shakli
 اعلام *e‘lom* – xabar, bildirish
 اعلام نمودن *e‘lom namudan* – e‘lon qilmoq, bildirmoq, xabardor
 qilmoq
 اعلیٰ *a‘lo* – a‘lo, oliy
 اعماق *e‘moq* – (عمق ning ko‘plik shakli) – chuqurliklar, zovurlar
 اعیان *a‘yon* – to‘ralar, saroy ahllari
 آغاز *og‘oz* – boshlanish
 آغاز کردن *og‘oz kardan* – boshlamoq
 آغاز شدن *og‘oz sho‘dan* – boshlanmoq
 اغلب *ag‘lab* – ko‘p, aksariyat, ko‘pincha
 آغوش *og‘ush* – quchoq
 آفتاب *oftob* – quyosh, oftob
 افتادن *o‘ftodan* (افت *o‘fti*) – yiqilmoq, yiqilib tushmoq
 افطار کردن *efitor kardan* – parhez qilmoq, ovqatdan o‘zini tiymoq

افتتاح *eftetoh* – ochilish
 افتتاح گردیدن *eftetoh gardidan* – ochilmoq
 افتخار *eftexor* – faxr, sharaf, iftixor
 افراد *afrod* – (فرد) ning ko‘plik shakli) – kishilar
 افروختن *afroshtan* (افراز *afroz*) – (bayroq) tikmoq, ko‘tarmoq
 افروختن *afroxstan* (افروز *afroz*) – yoqmoq, yondirmoq, yoritmoq
 آفریدن *ofaridan* (افرین *ofarin*) – yaratmoq, vujudga keltirmoq
 آفرینش *ofarinesh* – yaratish, bunyod qilish
 افزایش *afzoyesh* – o‘shish, ko‘payish
 یافتن *afzoyesh yoftan* – ko‘paymoq, o‘smoq
 افزودن *afzudan* (افزا *afzo*) – ko‘paymoq, oshmoq, ortmoq
 افسردن *afso‘rdan* (افسر *afso‘r*) – ezilmoq, so‘nmoq, xomush bo‘lmoq
 افسرده *afso‘rde* – ezilgan, g‘amgin
 افسونگر *afsungar* – sehrli; jodugar
 افشاندن *afshondan* (افشان *afshon*) – sochmoq, to‘kmoq
 افعال *af‘ol* – فعل ning ko‘plik shakli
 افق *o‘fo‘q* – ufq
 افکار *afkor* – فکر ning ko‘plik shakli
 آقا *oqo* – janob, xo‘jayin
 اقامت *eqomat* – (biror joyda) to‘xtalish, turib qolish, turish
 داشتن اقامت *eqomat doshtan* – turmoq, istiqomat qilmoq
 اقتضا *eqtezo* – ehtiyoj, keraklilik, zaruriyat
 اقلا *aqallan* – hech bo‘lmasa, aqalan
 اکتبر *o‘kto‘br* – oktabr
 اکنون *aknun* – endi, hozir
 اگرچه *agar che* – garchi
 الاغ *o‘log‘* – eshak
 الآن *al-on* – hozir, shu onda
 آلات *olot* – qurol, asbob
 الطفات فرموده *eltefot farmude* – iltifot qilib, marhamat qilib
 الفاظ *alfoz* – لفظ ning ko‘plik shakli
 آلمان *olmon* – Germaniya
 آلو *olu* – olxo‘ri
 الوار *alvor* – daraxt poyasi, yog‘och
 الو بالو *olubolu* – olcha
 آلوده گردیدن *olude gardidan* – bulg‘anmoq
 آماده *omode* – tayyor, tayyorlangan
 آمار *omor* – statistika
 امان دادن *omon dodan* – shafqat qilmoq, rahm qilmoq, qutqarmoq

امتداد یافتن *emtedod yofstan* – cho‘zilib ketmoq, kengayib bormoq
 امتناع *emteno* ‘ – voz kechish, o‘zini tiyish
 امثال *amsol* – مثل *masal* va مثل *mesl* so‘zlarining ko‘plik shakli
 آمدن *omadan* (ا o) – kelmoq
 امر *amr* – ish; buyruq
 امر کردن *amr kardan* – buyurmoq
 امر *o‘maro* – امیر ning ko‘plik shakli
 امرزیدن *omo‘rzidan* (امر *omo‘rz*) – kechirmoq, afv etmoq, rahmat qilmoq
 امروز *emruz* – bugun
 امروزه *emruze* – shu kunda, shu kungi, bugungi kunda, hozirgi vaqtda
 امریکا *omriko* – Amerika
 امضا کردن *emzo kardan* – qo‘l qo‘ymoq, imzo chekmoq
 املاح *amloh* – ملح ning ko‘plik shakli
 اموال *amvol* – مال ning ko‘plik shakli
 املاک *amlak* – ملک ning ko‘plik shakli
 آموختن *omuxtan* (آموز *omuz*) – o‘rgatmoq, o‘rganmoq
 امور *o‘mur* – امر ning ko‘plik shakli
 امور دیوانی *o‘mur-e divoni* – davlat ishlari, idora ishlari
 آموزش *omuzesh* – o‘rgatish, o‘qitish; ta’lim
 آموزگار *omuzgor* – o‘rta maktab o‘qituvchisi
 آموزشگاه *omuzeshgoh* – o‘quv yurti
 آموزشگاه عالی *omuzeshgoh-e ‘oli* – oily o‘quv yurti
 آمیختن *omixtan* (آمیز *omiz*) – aralashtirmoq, qorishtirmoq, aralashmoq
 امیر *amir* – amir, hokim
 آن *on* – u, o‘sha (ko‘rsatish olmoshi)
 انبان *ambon* – xalta, xurjin, charm sumka
 انتخاب *entexob* – tanlash
 انتخاب کردن *entexob kardan* – tanlamoq, tanlab olmoq
 انتخابات *entexobot* – saylov, saylash, tanlash
 انتشار *enteshor* – nashr, nashr etish, tarqalish, yoyilish
 انتظار *entezor* – kutish, intizor
 انتظار داشتن *entezor doshtan* – kutmoq, muntazir bo‘lmoq
 انتقام *enteqom* – o‘ch olish, qasos, intiqom
 آنجا *onjo* – u yer, u yerda, u yerga
 انجام دادن *anjom dodan* – bajo keltirmoq, amalga oshirmoq, bajarmoq
 انجمن *anjo ‘man* – jamiyat

anjo 'man-e ravobet-e farhangi – madaniy aloqalar jamiyati
 andoxtan (انداز andoz) – otmoq, tashlamoq, irg'itmoq; solmoq
 andoze – daraja, o'lchov, razmer
 andom – badan, qomat, qad
 andar – ich, ichkari; predlog bo'lib kelganda o'rin, makon ma'nosini bildiradi
 andarun – ich, ichkari
 andak – ozgina, bir oz, andak
 anduxtan (اندوز anduz) – yig'moq, to'plamoq, jamg'armoq
 anduh – g'am, g'ussa
 ando'h – qarang اندوه
 andishidan (اندیش andish) – o'ylamoq, fikr qilmoq
 enjezor – jirkanish, achchiqlantirish, g'azablantirish
 anstititu – ilmiy-tekshirish instituti
 anstitu-ye xovarshenosi – sharqshunoslik instituti
 ensof – insof
 enqelob – inqilob, revolyutsiya
 ongoh – shu payt
 angost – barmoq
 angostar – uzuk
 englisi – ingliz (tili), inglizcha
 angur – uzum
 angixtan (انگیز angiz) – his uyg'otmoq, hayajonga solmoq
 anvo' – نوع ning ko'plik shakli
 onho – ular (kishilik olmoshi)
 oni – bir dam, bir lahza
 ovoz kardan – (ovoz bilan) chaqirmoq
 ovoz xondan – sayramoq, kuylamoq, ashula aytmoq
 avoset – (biror narsaning) o'rtasi, o'rtalari
 avoil – اول ning ko'plik shakli
 ut – avgust
 ovar dan (آور ovar, آر or) – keltirmoq
 ovril – aprel
 o'uzo' – وضع ning ko'plik shakli
 o'uqot – وقت ning ko'plik shakli
 o'uqot talx sho'dan – xafa bo'lmoq, yomon kayfiyatda bo'lmoq

اول *avval* – avval, birinchi
 آویختن *ovixtan* (آویز *oviz*) – osmoq, osilmoq; ilmoq
 آویزان کردن *ovizon kardan* – osib qo‘ymoq
 آهن *ohan* – temir
 آهنگ *ohang* – kuy, ohang
 آهنگر *ohangar* – temirchi, ohangar
 آیا *oyo* – ...*mi* (so‘roq olmoshi)
 آیالات متحده آمریکا *oyolot-e mo‘ttahede-ye omriko* – Amerika
 Qo‘shma Shtatlari
 ایام *ayyom* – یوم ning ko‘plik shakli
 ایجاد *ijod* – yaratish, ijob etish
 ایستادن *istodan* (ایست *ist*) – tikka turmoq, to‘xtamoq
 ایستگاه *istgoh* – to‘xtash joyi, bekat, stansiya
 ایشان *ishon* – ular (kishilik olmoshi)
 این *in* – bu, shu (ko‘rsatish olmoshi)
 اینجا *injo* – bu yer, bu yerda, bu yerga
 اینجاىب *injoneb* – men
 آینده *oyande* – kelasi, kelgusi, kelayotgan
 اینک *inak* – endi, hozir
 آیینه *oyine* – oyna

ب

با *bo* (predlog) – bilan
 با ترشرویى *bo to‘rshrui* – yuzini burishtirib, achchiqlanib
 باختن *boxtan* (باز *boz*) – kuylamoq, o‘ynamoq
 باد *bod* – shamol
 بادیه *bodiye* – sahro, biyobon
 بار *bor* – yuk; marta; meva; bor
 باران *boron* – yomg‘ir
 باران ریزی *boronrizi* – yomg‘ir yog‘diradigan, yomg‘ir kabi suv quyadigan
 باربر *borbar* – hammol, yuk tashuvchi
 بار کردن *bor kardan* – yuklamoq
 باریدن *boridan* (بار *bor*) – yog‘moq
 باریک *borik* – ingichka, yupqa, nozik
 باز *boz* – burgut; yana, qaytadan; ochiq
 باز کردن *boz kardan* – ochmoq
 باز آمدن *boz omadan* – qaytib kelmoq, qaytadan kelmoq

باز داد *boz dodan* – qaytarib bermoq
 باز دید *bozdid* – ko‘rish, ko‘rik, qarab chiqish
 بازرس *bozras* – taftishchi
 بازرسی *bozrasi* – tekshirish, taftish o‘tkazish
 باززرگار *bozargon* – savdogar
 باززرگانی *bozargoni* – savdo-sotiq, savdo
 باز گشت *boz gashtan* – qaytmoq, qaytib kelmoq
 باز گردانید *boz gardonidan* – qaytarmoq, qaytarib bermoq
 باز گو کرد *bozgu kardan* – so‘zlab bermoq
 باز *bozu* – bilak
 بازء *bozi* – o‘yin
 بازی کرد *bozi kardan* – o‘ynamoq
 باستانی *bostoni* – qadimgi
 باشگا *boshgoh* – klub
 باعث *bo‘es* – sabab
 باغ وحش *bog‘-e vahsh* – hayvonot bog‘i
 بافت *boftan* (*bof*) – to‘qimoq
 بافندگی *bofandegi* – to‘qimachilik
 باقی *boqi* – qolgan, qoldiq
 باقی گذاشت *boqi go‘zoshtan* – qoldirmoq
 باقی ماند *boqi mondan* – abadiy bo‘lib qolmoq, tagida qolmoq
 باک *bok* – qo‘rqinch
 بال *bol* – qanot
 بالا *bolo* – tepa, ust, yuqori
 بالا برد *bolo bo‘rdan* – ko‘tarmoq, yuqoriga olib chiqmoq
 بالا رفت *bolo raftan* – ko‘tarilmoq, balandga chiqmoq
 بالا *bolo-ye* (izofali predlog) – tepasida, ustida, tepasiga, ustiga
 بالشر *bolesh* – yostiq
 بال *bole* – balet
 بالير *bolin* – yostiq, bosh tomon, bosh
 با *bom* – tom
 بانگ *bong* – baland ovoz, qichqiriq
 باور کرد *bovar kardan* – ishonmoq, inonmoq
 باه *boham* – birga, birgalikda
 بای *boyad* – kerak
 بایست *boyestan* (*boy*) – kerak bo‘lmoq, zarur bo‘lmoq
 بتر آورد *bo‘tr ovardan* – baxtsiz bo‘lmoq, muvaffaqiyatsiz bo‘lmoq

دستى *bo 'tr-dasti* – kambag'al, qo'li bo'sh, hech narsasi yo'q
 تكان آوردن *be tekon ovardan* – qimirlatmoq, harakatga keltirmoq
 بچه *bacha* – bola
 بحث *bahs* – tortishuv, muhokama, bahs
 بخار *bo 'xor* – bug'
 بخارى *bo 'xori* – pechka
 بخشش *baxshesh* – sadaqa, hadya
 بخشیدن *baxshidan* (بخش *baxsh*) – bag'ishlamoq; kechirmoq
 بخیه زدن *baxye zadan* – tikmoq, baxyalamoq, baxyalab tikmoq
 بد *bad* – yomon
 بد خواه *badxoh* – ko'ngli qora, yomonlik tilovchi
 بدود گفتن *badrud go 'ftan* – xayrlashmoq, vidolashmoq, judolashmoq
 بدل *badal* – almashtirish, o'zgartirish
 بدون *bedun-e* – . . .siz
 بدهکار *bedehkor* – qarzdor, qarz to'lovchi, debitor
 بدیهی *badihi* – ravshan, ochiq, ochiq-oydin
 بدهی *bedehi* – qarz, to'lov
 بذل *bazl* – saxiylik, ochiq qo'llik
 بر *bar* (predlog) – . . .ga, . . .da (o'rin va jo'nalish ma'nolarini bildiradi)
 برابر *barobar* – teng, baravar
 برابر *barobar-e* (izofali predlog) – qarshisida, ro'parasida
 برادر *barodar* – aka-uka
 بزرگ برادر *barodar-e bo 'zorg* – aka
 کوچک برادر *barodar-e kuchek* – uka
 زاده برادر *barodarzode* – jiyan (aka tomonidan)
 برآمدن *bar-omadan* – chiqmoq, ko'tarilmoq
 برانداز کردن *bar-andoz kardan* – qarab chiqmoq, ko'zdan kechirmoq
 برای *baro-ye* (predlog) – uchun
 بار اولین بار *baro-ye avvalin bor* – birinchi marta, ilk bor, birinchi navbatda
 برپا گردیدن *barpo gardidan* – qurilmoq, barpo bo'lmoq
 برتر *bartar* – ortiq, ustun
 برجسته *bar-jaste* – turtib chiqqan, bo'rtib chiqqan; mashhur, atoqli
 بر خاستن *bar-xostan* (بر خیز *bar-xiz*) – o'rindan turmoq
 برخلاف *bar xelof-e* – aksincha, . . .ga qarshi, xilof ravishda
 خوردن *bar-xo 'rdan* – to'qnashmoq, uchrashmoq (tasodifan)
 برخی *barxi* – ba'zi, ayrim
 داشتن *bar-doshtan* (دار *bar-dor*) – ko'tarmoq, ko'tarib olmoq

برد *bo'rdan* (بر *bar*) – olib bormoq, olib ketmoq
 بر رس *barrasi* – o'rganish, tekshirish
 برف *barf* – qor
 برف گرفته *barf gereftan* – qor bilan qoplanmoq
 برا *barq* – elektr, chaqmoq
 بر کند *bar-kandan* (بر کن *bar-kan*) – sug'urib olmoq, sug'urmoq
 بر گردا *bargardon* – qaytaruv, naqorat
 بر گزار گردید *bar-go'zor gardidan* – o'tqazilmoq, amalga oshirmoq
 بر گشت *bar-gashtan* (بر گرد *bar-gard*) – qaytmoq
 بر *bo'rno* – yosh, barno
 برناه *barnome* – programma, dastur
 برند *berenj* – guruch
 بر نشسته بود *bar neshaste budan* – ot ustida bo'lmoq, otliq bo'lmoq
 ب *bar* – meva
 برند *barande* – yutuvchi, yutib chiqqan, g'olib chiqqan
 بر وف *bar vafq-e* – . . .ga binoan, . . .ga muvofiq
 بر *barre* – qo'zichoq
 بریا *beryon* – qovirilgan, o'tga qo'yilgan, jaz qilingan
 برید *bo'ridan* (بر *bo'r*) – kesmoq
 ب *bo'z* – echki
 بزرگ *bo'zo'rg* – katta, ulug'
 بستر *bastari* – kasal bo'lib yotish
 بستر بود *bastari budan* – kasal bo'lib yotmoq
 بست *bastan* (بند *band*) – bog'lamoq, bekitemoq, yopmoq, ig'ishtirmoq
 بستگی داشت *bastagi doshtan* – bog'liq bo'lmoq, aloqada bo'lmoq
 بست و توسعه *bast-o'to' use'e* – rivojlanish, yuksalish, o'sish
 بسیا *besyor* – juda ko'p
 بصر *basre* – Basra (shahar)
 بصیر *basir* – ziyrak, sezgir, farosatli
 بطور متوسط *betu'ur-e mo'tavassete* – o'rta hisobda
 به *ba'd* – so'ng, keyin
 بعد از ظهر *ba'd az zo'hr* – tushdan so'ng, peshinda
 بعد *ba'id* – nomunosib, ajablanarli; uzoq, yiroq
 بغا *bag'al* – quchoq, qo'ltiq, qo'yin
 بغل زد *bag'al zadan* – quchoqqa bosmoq, bag'riga olmoq
 بغل هم گرفت *bag'al ham gereftan* – bir-biriga ulamoq
 بغل هم گذاشت *bag'al ham go'zoshtan* – bir-birini yoniga qo'yimoq

بغض *bo'g'z* – g'azab
 بفرمايد *befarmoyid* – marhamat, buyuring
 بقيه *baqiye* – qolgan (bo'lak, qism); davomi
 بکر *bekr* – o'zlashtirilmagan, bo'z (yer)
 بلژیک *belj:ik* – Belgiya
 بلند *bo'land* – baland
 بلند کردن *bo'land kardan* – ko'tarmoq
 بلی *bali* – ha (tasdiq yuklamasi)
 بنا *bano* – bino, qurilish
 بنا بر این *bano bar in* – binobarin, demak, shunday qilib
 بنا کردن *bano kardan* – yaratmoq, qurmoq
 بساط بند و *band-o' basot* – boylik
 بند شدن *band sho'dan* – to'qtalmoq, yopilmoq
 بندر *bandar* – port
 بندرگز *bandargaz* – Bandargez (Kaspiy dengizi qirg'og'idagi port-shahar)
 بنده *bande* – qul, banda; men
 بنگاه *bo'ngoh* – idora, muassasa, boshqarma
 بنی آدم *bani odam* – odamzod
 بودن *budan* (باش *bosh*) – bo'lmoq, emoq
 بور *bur* – sariq, malla
 بوسه *buse* – o'pich, bo'sa
 بوسیدن *busidan* – o'pmoq
 بوی *buy* – hid
 بوییدن *buyidan* – hidlamoq
 به *be* (predlog) – . . .ga (jo'nalish kelishigi ma'nosini bildiradi)
 به چشم خوردن *be chashm xo'rdan* – ko'zga tashlanmoq
 به دنیا آمدن *be do'nyo omdan* – tug'ilmoq, dunyoga kelmoq
 به ستوه آمدن *be setuh omdan* – holdan ketmoq, qiynalmoq
 به سر بردن *be sar bo'rdan* – boshidan o'tkazmoq
 به سختی در آمدن *be saxti dar-omadan* – qiyin ahvolga tushib qolmoq
 بطور *be to'ur-e* – tarzda, usulda, ravishda
 بطور تساوی *be to'ur-e tasovi* – teng ravishda, baravar holda;
 rag'batlantiruvchi
 به طوری که *be to'uri-ke* – shunday qilib
 به مرور زمان *be mo'rur-e zamon* – vaqt o'tishi bilan
 بدل راه دادن *badal-e roh dodan* – yo'lini o'zgartirmoq, almashtirmoq
 به سهولت *be so'hulat* – oson, osonlik bilan
 به قدری *beqadri* – shu qadar

بەرەر *bekerrot* – bir necha bor, qayta-qayta
 بە ʻalove *be* – bundan tashqari, bundan boshqa
 بە ʻonvon-e *be* – sifatida, vazifasida, nomiga
 بە maroteb *be* – bir necha marta, birmuncha, ancha
 buyidan *buyidan* – hidlamoq
 بە manzale-ye *be* – sifatida, kabi
 بە *beh* – yaxshi, yaxshiroq
 بە *boʻht* – hayajon, hayratda qolish
 behash *behash* (xalq tilida) – unga
 behesht *behesht* – jannat
 bayon kardan *bayon kardan* – aytib bermoq, bayon qilmoq
 bi ensof *bi ensof* – insofsiz, adolatsiz
 bi-on-ke *bi-on-ke* – . . .masdan, . . .ga qaramasdan
 bi andoze *bi andoze* – haddan tashqari, cheksiz
 bid *bid* – tol
 bitaammo *bitaammo* – oʻylamasdan, oʻylab oʻtirmay
 bi-darang *bi-darang* – tezda, zudlik bilan
 bidor shoʻdan *bidor shoʻdan* – uygʻonmoq
 birun *birun* – tashqari
 birun ovaridan *birun ovaridan* – chiqarmoq
 birun raftan *birun raftan* – tashqariga chiqmoq
 bist *bist* – yigirma
 birun kardan *birun kardan* – haydab chiqarmoq
 birun shoʻdan *birun shoʻdan* – chiqmoq
 birun jastan *birun jastan* – sakrab chiqmoq
 bi sobeqe *bi sobeqe* – ilgari boʻlmagan
 bish *bish* – koʻp, ortiq, koʻproq
 bitaklif budan *bitaklif budan* – nazardan qolmoq, ishdan qolmoq, hugʻullanishdan qolmoq
 binavo *binavo* – chorasiz, benavo
 bi-shoʻmor *bi-shoʻmor* – hisobsiz
 bishe *bishe* – oʻrmon, changalzor
 bifoʻrugʻ *bifoʻrugʻ* – yorugʻsiz, nursiz
 bi-qeyd *bi-qeyd* – befarq, eʼtiborsiz
 bimar *bimar* – kasal
 bimar shoʻdan *bimar shoʻdan* – kasal boʻlmoq
 bimorestan *bimorestan* – kasalxona
 beyn *beyn* – ora, oʻrta; orasi, oʻrtasi
 beyn-e (izofali predlog) *beyn-e* – orasida, oʻrtasida

بين الملل *beyn-al-melal* – xalqaro
بينى *bini* – burun

پ

پا *po* – oyoq
پا به فرار نهادن *po be feror nehodan* – qochmoq, qocha boshlamoq
پارچه *porche* – mato, parcha, gazmol
پاره *pore* – parcha, bo‘lak, qism; yirtiq
پاره کردن *pore kardan* – yirtmoq, yormoq, pora-pora qilmoq
پاریس *poris* – Parij
پاسبان *posbon* – soqchi, qo‘riqchi
پاسبانى کردن *posboni kardan* – soqchilik qilmoq, qorovullik qilmoq
پاسخ *poso ‘x* – javob
پاسخ دادن *poso ‘x dodan* – javob bermoq
پاشیدن *poshidan* (پاش *posh*) – sochmoq, sepmoq
پا توق *potuq* – uchrashish joyi, yig‘ilish joyi
پا فشارى کردن *pofesheri kardan* – qarshilik bildirmoq, oyog‘ini tiral turib olmoq
پاک *pok* – toza, pok
پاک دامان *pokdoman* – pokiza
پاک نفس *poknafas* – toza nafas, beg‘ubor
پاکت *pokat* – paket, konvert
پالتو *polto* – palto
پانزده *ponzdah* – o‘n besh
پایان *poyon* – tugash, tamom bo‘lish, nihoyasiga yetish
به پایان رساندن *be poyon rasondan* – tugatmoq, tamomlamoq, oxirig yetkazmoq
پایدار *poydor* – mustahkam
پاینده *poyande* – mustahkam
پاییز *poyiz* – kuz
پایین *poyin* – past, quyi, ost
پایین آمدن *poyin omadan* – tushmoq
پختن *po ‘xtan* (پز *paz*) – pishirmoq
پخش گردیدن *paxsh gardidan* – tarqalmoq, yoyilmoq
پدر *pedar* – ota
پدر بزرگ *pedar-bo ‘zo ‘rg* – buva

پدرز *pedar-zan* – qaynota
 پدید *padid* – ko‘rinib turgan, namoyon bo‘lgan; aniq
 پدید آمدن *padid omadan* – ko‘rinmoq, namoyon bo‘lmoq, paydo
 bo‘lmoq
 پذیرفتن *paziro‘ftan* (پذیر *pazir*) – qabul qilmoq
 پر *par* – par, qanot
 ریختن *par rixtan* – kuchsiz bo‘lmoq, notavon
 پر *po‘r* – to‘la, mo‘l, ser
 پرار *po‘rarj* – qimmatli, katta qimmatga ega
 پرتاب کردن *partob kardan* – tashlamoq, otmoq, irg‘itmoq
 پرتقال *po‘rto‘qol* – apelsin
 پرچ *parcham* – bayroq
 پرداختن *pardoxtan* (پردا ز) – biror ishni boshlamoq; to‘lamoq
 پرستاری کردن *parastori kardan* – kasalga qaramoq, kasalni boqmoq
 پرسش *po‘rsesh* – so‘roq, savol
 پرسه زدن *parse zadan* – tentiramoq, sanqib yurmoq
 پرسیدن *po‘rsidan* (*po‘rs* پرس) – so‘ramoq
 پرنیاز *parniyon* – ipak, ipakdan to‘qilgan mato
 پرواز کردن *parvoz kardan* – uchmoq
 پروردن *parvardan* (*parvar* پرور) – tarbiyalamoq, parvarish qilmoq,
 o‘stirmoq
 پرورش *parvaresh* – tarbiyalash, parvarish, o‘stirish
 پرورش دادن *parvaresh dodan* – tarbiyalamoq, parvarishlamoq
 پرہیز *parhiz* – saqlanish, parhez
 پریدن *paridan* (*par* پر) – uchmoq
 پیروز *pariruz* – o‘tgan kun, avvalgi kun
 پزشک *pezeshk* – vrach, shifokor
 پژمردن *paj:mo‘rdan* – so‘limoq
 پژمرد *paj:mo‘rde* – so‘ligan
 پژمرده کردن *paj:mo‘rde kardan* – so‘litmoq, ezmoq, qiynamoq
 پس *pas* – so‘ng, keyin; demak, xo‘sh, shunday qilib
 پس از صرف صبحانه *pas az sarf-e so‘bhane* – nonushtadan so‘ng
 پس اندازی کردن *pas-andozi kardan* – pul yig‘moq, pul jamg‘armoq
 پست *po‘st* – pochta
 پست هوایی *po‘st-e havoyi* – aviapochta
 پستان *peston* – ko‘krak
 پس دادن *pas dodan* – qaytarib bermoq
 پسر *pesar* – o‘gil, o‘g‘il bola
 پس فرود *pasfardo* – indin

گرفتن *pas gereftan* – qaytarib olmoq
 ماندن *pas mondan* – orqada qolmoq
 پسندیدن *pasandidan* (پسند *pasand*) – yoqtirmoq, ma'qullamoq
 پشت *po 'sht* – orqa
 پشت *po 'sht-e* (izofali predlog) – orqasida, ortida
 پشتیبانی *po 'shtiboni* – himoya qilish
 پشتیبانی کردن *po 'shtiboni kardan* – himoya qilmoq
 پشته *po 'shte* – bog', bog'lam
 پشم *pashm* – jun
 پشه *pashe* – chivin
 پشیمان شدن *pashimon sho 'dan* – pushaymon bo'lmoq
 پل *po 'l* – ko'priq
 پلنگ *palang* – qoplon
 پله *pelle* – zina, zinapoya
 پله کان *pellekon* – narvon, shoti
 پناهده *panohande* – panoh izlovchi, najot qidiruvchi
 پنبه *pambe* – paxta
 پنج *panj* – besh
 پنجاه *panjoh* – ellik
 پنجره *panjare* – deraza
 پند *pand* – nasihat, pand
 پنداشتن *pendoshtan* (پندار *pendor*) – o'ylamoq, fikr qilmoq
 پنهان *penhon* – yashirin, pinhon
 پنهان شدن *penhon sho 'dan* – yashirinmoq, bekinmoq
 پنهان کردن *penhon kardan* – yashirmoq, bekitmoq
 پنیر *panir* – pishloq
 پور *pur* – farzand, o'gil bola
 پوشاک *pushok* – kiyim
 پوشیدن *pushidan* – kiymoq
 پهلو *pahlu* – yon, biqin
 پهلو *pahlu-ye* (izofali predlog) – yonida, qatorida
 پهناور *pahnovar* – keng
 پهنه *pahne* – keng, kenglik, bo'shliq
 پی *pey* – oyoq, oyoq izi
 پی *pey-e* (izofali predlog) – ketidan, izidan, ortidan
 پیاده شدن *piyode sho 'dan* – transportdan tushmoq
 پی بردن *pey bo 'rdan* – tushunmoq, fahmlamoq, sezmoq
 پی در پی *pey dar pey* – ketma-ket, uzluksiz
 پیچ *pich* – qayrilish
 پیچیدن *pichidan* (پیچ *pich*) – o'ramoq, o'ralmoq; qayirmoq, qayrilmoq

پيدا کردن *peydo kardan* – topmoq
 پير *pir* – qari
 پير شدن *pir shodan* – qarimoq
 پيرامون *piromun-e* (izofali predlog) – atrofida, to‘g‘risida
 پيراهن *pirohan* – ko‘ylak
 پيروز *piruze* – firuza (qimmatbaho tosh)
 پيروزى *piruzi* – g‘alaba
 پيروي *peyravi* – ketidan (izidan) borish, ergashish
 پيش *pish* – old, old tomon
 پيش *pish-e* (izofali predlog) – oldida, oldiga
 پيشى گيرفتن *pishi gereftan* – (biror narsani) qaytadan davom ettirmoq
 پيش آمد *pishomad* – voqea, hodisa
 پيشاني *pishoni* – peshona
 پيشرفت *pishraft* – oldinlab ketish, taraqqiyot, muvaffaqiyat
 پيش خدمت *pishxedmar* – ofisiant, ofisiantka
 پيشکش *pishkash* – sovg‘a, hadya
 پيشکش ناقابل *pishkash-e noqobeli* – arzimagan sovg‘a
 پيشنهاده *pishnehod* – taklif, taqdim
 پيشنهاده کردن *pishnehod kardan* – taklif etmoq, taqdim etmoq
 پيشه *pishe* – kasb, hunar
 پيشه ور *pishevar* – hunarmand
 پيكار *peykor* – jang, kurash
 پيمان *peymon* – shartnoma
 پيمودن *peymudan* (پيما *peymo*) – (kesib, yorib) o‘tmoq, o‘lchamoq
 پيوستن *peyvastan* (پيوند *peyvand*) – ulamoq, birlashtirmoq, payvand
 qilmoq
 پيوستن *peyvaste* – doim, to‘xtovsiz

ت

ت *to* – gacha
 تا به حال *to be hol* – shu vaqtga qadar
 تابستان *tobeston* – yoz
 تابناک *tobnok* – yorug‘, yaltiroq, tovlanuvchi
 تاجر *tojer* – savdogar
 تاريخ *torix* – tarix, vaqt, chislo
 تاريک *torik* – qorong‘i
 تازه *toze* – yangi; endigina, yaqinda
 تازى *tozi* – arab, arabga oid

تأسف *taasso 'f* – afsus, achinish
 تأسف آور *taasso 'fovar* – achinarli, taassufli
 تأسیس *ta 'sis* – tuzish, ta 'sis etish
 تأسیسات *ta 'sisot* – idoralar, muassasalar
 تأسیس کردن *ta 'sis kardan* – tuzmoq, ta 'sis etmoq
 تافتن *toftan* (تاب *tob*) – yaltiramoq, toblanmoq
 تالار *tolor* – zal
 تالیف *ta 'lif* – yozish, tuzish, asar yozish
 تالیف کردن *ta 'lif kardan* – yozmoq, tuzmoq, asar yozmoq
 تأمل *ta 'ammo 'l* – o'ylash, fikr qilish
 تب *tab* – isitma, issiqlik, harorat
 تبر *tabar* – bolta
 تبریک گفتن *tabrik go 'ftan* – tabriklamok
 تاجر *to 'jzor* – ning ko'plik shakli
 تجارت *tejorat* – savdo
 تجدید *tajdid* – yangidan, qaytadan; tiklash
 تحریک کردن *tahrik kardan* – ig'vo qilmoq, qo'zg'amoq
 تحصیل *tahsil* – bilim olish, o'qish, tahsil
 تحصیل کردن *tahsil kardan* – bilim olmoq, o'qimoq, tahsil ko'rmoq
 تحکیم بخشیدن *tahkim baxshidan* – mustahkamlamoq, mahkamlamoq
 تحمل *tahammo 'l* – chidash, bardosh berish
 تحمل ناپذیر *tahammo 'l-nopazir* – chidab bo'lmaydigan, toqat qilib bo'lmaydigan
 تختخواب *taxtexob* – karavot
 تذکره *tazkere* – tazkira, antologiya
 تر *tar* – ho'l
 تر کردن *tar kardan* – ho'llamoq
 تراشیدن *taroshidan* (تراش *tarosh*) – qirmoq, yo'nmoq
 ترانه *tarone* – ashula, kuy
 تراوش کردن *tarovesh kardan* – sizib chiqmoq
 تراویدن *tarovidan* – tommoq, sizib chiqmoq
 ترپ *to 'ro 'b* – turp
 ترتیب دادن *tartib dodan* – tashkil etmoq, uyushtirmoq, tuzmoq
 تجربه اندوزی *tajro 'be anduzi* – tajriba orttirish
 ترسناک *tarsnok* – qo'rqinchli
 ترسیدن *tarsidan* (ترس *tars*) – qo'rqmoq
 ترش *to 'rsh* – nordon
 ترعه *to 'r'e* – kanal
 ترک کردن *tark kardan* – tashlab ketmoq, tark etmoq

ترکا *tarake* – novda
 ترز *tren* – poyezd
 ترنه *taranno 'm* – kuy, ashula
 تره *tarre* – barra piyoz, ko'kat
 تساوی *tasovi* – teng, baravar, tenglik
 تسلیت *tasliyat* – ta'ziya bildirish, hamdard bo'lish
 تشریف آوردن *tashrif ovardan* – kelmoq, tashrif buyurmoq
 تشکیل دادن *tashkil dodan* – tashkil qilmoq, uyushtirmoq
 تصرف *tasarro 'f* – o'zgarish, qaytadan yasaliş
 تصمیم *tasmim* – qaror, ahd
 تصمیم گرفتن *tasmim gereftan* – qaror qilmoq, ahd qilmoq
 تصنیف *tasnif* – tasnif, lapar, qo'shiq
 تصویر کشیدن *tasvir kashidan* – rasm solmoq, rasm chizmoq
 تعارف *ta'oro 'f* – o'zaro hurmat qilish; sovg'a
 تعارف کردن *ta'oro 'f kardan* – takalluf qilmoq, taqdim qilmoq
 تعجیل *ta'jil* – shoshilish, shoshilinch
 تعداد *te'dod* – miqdor, son
 تعطیل *ta'til* – dam olish, ishdan bo'sh vaqt
 تعطیلات *ta'tilot* – kanikul, ta'til
 تعمیر *ta'mir* – tuzatish, remont
 تعمیرگاه *ta'mirgoh* – ustaxona, remont qiladigan joy
 تعیین کردن *ta'yin kardan* – tayinlamoq, aniqlamoq
 تغییر *tag'yir* – o'zgarish
 تغییر کردن *tag'yir kardan* – o'zgarmoq
 تفریق *taforiq* – ning ko'plik shakli
 تفاوت *tafovo 't* – farq, tafovut
 تفاوت داشتن *tafovo 't doshtan* – farq qilmoq
 توف سر بالا بودی *to 'f-e sar-e bolo budi* – boshga bitgan balo bo'lding
 تفریق *tafriq* – bo'lish, ajratish
 تفضیل *tafzil* – afzal bilish, ortiq bilish
 تفکر کردن *tafakko 'r kardan* – o'ylamoq, fikr qilmoq
 تنگ *to 'fang* – miltiq
 تقاض *taqozo* – talab, iltimos qilish
 تقاضا کردن *taqozo kardan* – talab qilmoq, iltimos qilmoq
 تقریب *taqriban* – taxminan
 تکان *takon* – itarish, turtish, siljitish; به تکان آوردن *be takon ovardan* – itarmoq, siljitmoq; silkitmoq

takon dodan – takon dadan – qoqmoq, silkitmoq, turtmoq
 takzib kardan – inkor etmoq
 takmil kardan – takomillashtirmoq, to‘ldirmoq
 tekniq – texnika
 teke – burda, parcha
 talash – ovaragarchilik, tashvish; harakat, intilish
 talash kardan – ovora bo‘lmoq, tashvishlanmoq
 talofi – qaytarish, to‘lash
 talofi kardan – qaytarmoq, to‘lab bermoq
 talx – achchiq
 talaf kardan – nobud qilmoq, yo‘q qilmoq
 tamom kardan – tamom qilmoq
 tamom sho‘dan – tamom bo‘lmoq
 tamaddo‘n – madaniyat
 tamrin – mashq
 tan dar-dodan – yengilmoq, jonini fido qilmoq, tan bermoc
 to‘nd – o‘tkir, keskin, qattiq, tez
 tando‘ro‘sti – sog‘lik, salomatlik
 tanzim – tartibga solish
 tanaffo‘r – nafrat
 tang – tor, siqiq
 tangi – qiyinchilik, kalta qo‘llik; torlik
 tanho – yolg‘iz, yakka, tanho
 to‘ – sen
 tu – (bir narsaning) ichi, ichkarisi
 tavonestan (توان tavon) – qodir bo‘lmoq, qila olmoq
 tavongar – boy
 tavajjo‘h – fikr, diqqat
 tavajjo‘h namudan – ahamiyat bermoq
 tude – xalq, omma
 tavasso‘t-e (izofali predlog) – vositasi bilan, vositasida, orqali
 to‘use‘e – rivojlanish, kengayish
 to‘use‘e yoftan – rivojlanmoq, yuksalmoq, taraqqiy etmoq
 tushe – oziq-ovqat (zahirasi), yo‘l uchun g‘amlab qo‘yilgan
 oziq-ovqat
 to‘uzih – izoh, bayon, tushuntirish
 to‘uzih dodan – tushuntirmoq, bayon qilmoq, izoh bermoc
 tavallo‘d yoftan – tug‘ilmoq

تولد *to 'ulid* – ishlab chiqarish
 تاج *tah* – tag; tagi, ichi
 تھو *tahavvu* – ko'ngil aynish, behuzur bo'lish
 تھ *to 'hi* – bo'sh
 تھی شد *to 'hi sho 'dan* – bo'shamoq
 تھیہ *tahiye* – tayyorlash
 تھیہ کرد *tahiye kardan* – tayyorlamoq, hozirlamoq
 تیر *tir* – o'q
 تیز کرد *tiz kardan* – charxlamoq
 تیگ *tig* – qilich, tig'

ث

ثابت *sobet* – qat'iy, aniq, isbotlangan; mustahkam
 ثابت شد *sobet sho 'dan* – aniq bo'lmoq, isbotlanmoq, tasdiqlanmoq
 ثالث *solesan* – uchinchidan
 ثان *soniyan* – ikkinchidan
 ثانیه *soniye* – sekund, soniya
 ثروت *sarvat* – boylik
 ثروتمند *sarvatmand* – boy odam
 ثر *so 'reyyo* – Surayyo (yulduz)
 ثلث *so 'ls* – uchdan bir
 ثم *samar* – foyda, samara, meva

ج

جاد *jode* – katta yo'l, shosse
 جار *joru* – supurgi, supurish
 جالہ *joleb* – qiziqarli, jozibali, o'ziga jalb qiluvchi
 جالب توجہ *joleb-e tavajjo 'h* – qiziqarli, maftun etuvchi, diqqatni
 ortuvchi
 جامہ *jome* – jamlovchi, to'plovchi; to'la
 جامہ *jome* – kiyim
 جانہ *joneb* – tomon, taraf
 ج *joh* – yuqori mansab, oliy martaba
 جایز *joyeze* – mukofot
 ج *jadd* – buva
 جدا *jadal* – tortishuv, urish, janjal
 جدید *jadid* – yangi

جراح *jarroh* – xirurg, jarroh
 جراحی *jarrohi* – xirurgiya, xirurgiyaga oid
 جریان داشتن *jarayon doshtan* – harakatda bo‘lmoq, oqmoq, oqib o‘tmoq
 جرم *germ* – jism, modda
 جز *jo ‘z* – boshqa
 جزو *jo ‘zv* – qism, bo‘lak
 جزیی *jo ‘z ‘i* – ozgina
 جستن *jastan* (جه *jah*) – sakramoq, hatlamoq
 جستن *jo ‘stan* (جو *ju*) – qidirmoq, axtarmoq
 جستجو *jo ‘sto ‘ju* – qidirish, axtarish
 جشن *jashn* – bayram
 جشن گرفتن *jashn gereftan* – bayram qilmoq, nishonlamoq
 جعبه *ja ‘be* – quti, yashik
 جلسه *jalase* – majlis
 جلگه *jo ‘lge* – vodiya
 جلو *jelo ‘u* – old, old tomon
 جماهير *jamohir* – جمهوری ning ko‘plik shakli
 جمع *jam ‘* – ko‘plik, yig‘in, to‘plam
 جمع کردن *jam ‘ kardan* – to‘plamoq, yig‘moq
 جمهوری *jo ‘mhuri* – respublika
 جنبیدن *jo ‘mbidan* (جنب *jo ‘mb*) – harakatga kelmoq, qimirlamoq
 جنباندن *jo ‘mbondan* – qimirlatmoq, harakatga keltirmoq
 جنبش *jo ‘mbesh* – harakat
 جنس *jens* – jins, sort
 جنگل *jangal* – o‘rmon
 جو *ju* – ariq, kanal
 جو *jo ‘u* – arpa
 جوال *jo ‘vol* – qop
 جوالدوز *jo ‘volduz* – bigiz
 جوان *javon* – yosh, yigit
 جوايز *javoyez* – جايزه ning ko‘plik shakli
 جور *jo ‘ur* – zulm, sitam
 جور *jur* – xil, nav, tur
 جوراب *jurob* – paypoq
 جوز *jo ‘uz* – yong‘oq daraxti
 جوشیدن *jushidan* (جوش *jush*) – qaynamoq
 جوهری *jo ‘uhari* – zargar

جويآ juyo sho'dan – qidirib ketmoq
 جويد javidan (جو jav) – chaynamoq
 جويده javide sho'dan – chaynalmoq
 جيب jib – cho'ntak
 جيحو jeyhun – Amudaryo
 جير jire – ulush, yeydigan ovqat

چ

چا chop kardan – bosmoq, nashr qilmoq
 چا choq – semiz
 چاق choq sho'dan – semirmoq
 چاق choqu – pichoq
 چال chol kardan – ko'mmoq
 چا chone – iyak, engak
 چا chole – chuqur, o'ra
 چ choh – quduq, o'ra
 چو cho'puq – chilim, trubka
 چا chatr – zontik, soyabon
 چ chero – nega? nima uchun?
 چر charx – g'ildirak, charx
 چرخ charxidan – aylanmoq
 چرک cherkin – jirkanch, chirkin, iflos
 چريد charidan – o'tlamoq
 چسبانيد chasbonidan – yopishtirmoq, yelimlamoq
 چش cheshm – ko'z; به چشم خورن be cheshm xo'rdan – ko'zga
 ishlanmoq; به چشم be cheshm – jonim bilan
 چشم cheshme – buloq, chashma
 چشم بد به نو cheshm-e bad be-dur – ko'z tegmasin
 چشيد cheshidan – tatimoq, tatib ko'rmoq
 چطو cheto'ur – qanday, qanday qilib
 چغند cho'g'o'ndar – lavlagi
 چقد cheqadr – qancha, qay darajada
 چکيد chakidan – tomchilamoq, tommmoq
 چا chelo'u – chalov (suvda pishirilgan guruchdan iborat ovqat)
 چ chand – necha? qancha?; bir qancha
 چندي chandin – bir qancha, bir muncha, bir necha
 چني chenin – shunday, shunaqa
 چ chu – چون ning qisqa shakli

چوب *chub* – cho‘p, kaltak
 چون *chun* – vaqt, . . .gan vaqtda; kabi, . . .gani uchun
 چه *che* – nima? qanaqa?
 چهار *chahor* – to‘rt
 چهارده *chahordah* – o‘n to‘rt
 چهل *chehel* – qirq
 چیدن *chidan* – termoq, taxlamoq
 چیز *chiz* – narsa
 چین *chin* – Xitoy

ح

حادثه *hodese* – hodisa, voqea
 حاصلخیز *hoselxiz* – hosildor
 حاضر *hozer* – tayyor, hozir bo‘lgan
 حاضر کردن *hozer kardan* – tayyorlamoq
 حالا *holo* – hozir
 حاوی *hovi* – o‘z ichiga olgan, ega bo‘lgan
 حتماً *hatman* – albatta
 حتی *hatto* – hatto
 حد *hadd* – chegara
 حد اکثر *hadd-e aksar* – eng ko‘p, maksimum
 حدس *hads* – gumon, taxmin, faraz
 حدس زدن *hads zadan* – . . .deb o‘ylamoq, gumon qilmoq
 حدود *ho‘dud* – حد ning ko‘plik shakli
 حدیث گفتن *hadis go‘ftan* – suhbat qilmoq, gapirmoq, so‘zlab bermoq
 حرف *harf* – so‘z, gap, yuklama, harf
 حرف زدن *harf zadan* – so‘zlashmoq, gaplashmoq
 حرف سر زبان افتادن *harf-e sar-e zabon o‘ftodan* – tillarga tushmoq, mashhur bo‘lmoq
 حرکت کردن *harakat kardan* – jo‘namoq, yurmoq, harakat qilmoq
 حروف *ho‘ruf* – حرف ning ko‘plik shakli
 حروف اضافه *ho‘ruf-e ezofe* – predloglar
 حزب *hezb* – partiya
 حضار *ho‘zzor* – hozir bo‘lganlar
 حضور داشتن *ho‘zur doshtan* – (shu yerda) hozir bo‘lmoq, . . .da qatnashmoq
 حفر کردن *ho‘fr kardan* – qazimoq, kovlamoq
 حفظ *hefz* – yod, es, xotira

حفظ کرد *hefz kardan* – saqlamoq, muhofaza qilmoq; eslab qolmoq
 ح haqqan – haqiqatan
 حق *ho‘quq* – 1) ning ko‘plik shakli; 2) oylik, maosh
 حکمت *hekam* – ning ko‘plik shakli
 حکم *hakim* – faylasuf, donishmand, hakim
 حماقت *hamoqat* – ahmoqlik
 حمل کرد *haml kardan* – ko‘tarib yurmoq, yuklamoq
 حمله کرد *hamle kardan* – hujum qilmoq
 حمیت *hamiyyat* – olijanoblik, ezgu tuyg‘u
 حوادث *havodes* – حادثه ning ko‘plik shakli
 حوال *havoli* – atrof
 حومه *ho‘ume* – shahar atrofi, shahar tashqarisi
 حیا *hayot* – hovli
 حیلہ *hiylegar* – hiylagar

خ

خا *xor* – tikan
 خار *xorkan* – tikan to‘plovchi, tikan yig‘uvchi
 خور *xoro* – granit (tosh)
 خور *xorej* – chet, tashqari, xorij
 خورج *xoreji* – chet, xorijiy; کشورهای خارجی *keshvarho-ye xoreji* –
 het mamlakatlar, زبانهای خارجی *zabonho-ye xoreji* – chet tillar
 خوارق العاد *xoreq-o‘l-‘ode* – haddan tashqari, odatdan tashqari
 خاص *xosse* – maxsus, ayniqsa
 خاصا *xoson* – xazinador, saroy ahli
 خاط *xoter* – es, xotira, aql
 خاک *xok* – tuproq
 خاکروب *xokrube* – axlat, suprindi
 خاکست *xokestar* – kul
 خالص *xoles* – toza, aralashmagan, tabiiy, oddiy, xolis
 خال *xole* – xola
 خال *xoli* – bo‘sh, quruq
 خالی کرد *xoli kardan* – bo‘shatmoq
 خاموش *xomush* – tinch, jim
 خاموش کرد *xomush kardan* – tinchlantmoq, tinchlantirmoq, o‘chirmoq
 خاموش شدن *xomush sho‘dan* – tinchlanmoq, jim bo‘lmoq; o‘chmoq
 خام *xome* – bo‘z yoki xom ipakdan to‘qilgan mato, kashta
 خا *xon* – xon, hokim

خانه *xone* – uy

خیلای خانه *xone-ye yeyloqi* – yozda chiqib yashaydigan shahar
tashqarisidagi uy-joy, dala hovli

خانواده *xonevode* – oila

خاور *xovar* – sharq

خاورزمین *xovarzamin* – Sharq mamlakatlari

خاورشناس *xovarshenos* – sharqshunos

خبر *xabar* – xabar, ma'lumot

خبرنگار *xabarnegor* – muxbir

خدا حافظ *xo 'do hofez* – xayr

خدا بیامزدش *xo 'do biyomo 'rzadesh* – uni xudo rahmat qilsin

خدا حافظی کردن *xo 'do hofezi kardan* – xayrlashmoq

خدايگان *xo 'doyegon* – ulug' zot, hazrati oliylari

خدم و حشم *xo 'dam-o 'hasham* – saroy ahllari, podshoh yonida
yuruvchi xodimlar

خر *xar* – eshak

خرام *xirom* – xirom qilib yurish

خربزه *xarbo 'ze* – qovun

خرچنگ *xarchang* – qisqichbaqa

خرد *xerad* – aql-idrok

خردمند *xeradmand* – aqlli, idrokli, donishmand

خرد *xo 'rd* – mayda

خردسالی *xo 'rdsoli* – yoshlik

خرده *xo 'rde* – mayda, mayda-chuyda

خرس *xers* – ayiq

خرسک *xersak* – xirsak (bolalar o'yini)

خرگوش *xargush* – quyon

خرمهره *xarmo 'hre* – chig'anoq, chanoq

خروار *xarvor* – xarvor (og'irlik birligi)

خروس *xo 'rus* – xo'roz

خريداری کردن *xaridori kardan* – sotib olmoq

خریدن *xaridan* (خر *xar*) – sotib olmoq

خزانه دار *xazonedor* – xazinachi, xazinador

خزف *xazaf* – sopol parcha, sopol idish

خسته *xaste* – charchagan

خسته شدن *xaste sho 'dan* – charchamoq

خسارت *xasorat* – zarar, ziyon

خسارت دیدن *xasorat didan* – zarar ko'rmoq, ziyon qilmoq

خشت *xesht* – g'isht

خشک *xo 'shk* – quruq
 خش *xashm* – g'azab, qahr, jahl
 خشمگین شد *xashmgin sho 'dan* – g'azablanmoq
 خشمناک *xashmnok* – g'azabli, qahrli
 خط *xatt* – yo'l, qator, chiziq, marshrut; xə: tramvay *tromvoy-e*
 خط هفت *att-e haft* – yettinchi (nomerli) marshrutli tramvay
 خطرناک *xatarnok* – xatarli
 خفت *xo 'ftan* (خواب *xob*) – uxlamog
 خلاص کرد *xalos kardan* – ozod qilmoq, xalos etmoq, qutqarmoq
 خلافة *xalloqe* – ijodiy, ijodkorona
 خلاقیت *xalloqiyat* – ijod etish, yaratish
 خلبار *xalabon* – uchuvchi
 خلعت *xal 'at* – chopon
 خلق تنگ بود *xo 'lq tang budan* – yomon kayfiyatda bo'lmoq
 خلوة *xalaq* – uvada, juldur, eskirgan, to'zigan
 خلیف *xalij* – qo'ltiq, ko'rfaz
 خمیر *xamir* – xamir, pasta
 خمیر دندان *xamir-e dandon* – tish pastasi
 خندید *xandidan* (خند *xand*) – kulmoq
 خنک *xo 'nak* – salqin
 خنک *xeng* – oq ot, zotli ot
 خواب *xob* – uyqu, tush
 خوابید *xobidan* (خواب *xob*) – uxlamog
 خواربار *xorbor* – oziq-ovqat
 خواست *xostan* (خواه *xoh*) – xohlamog, istamog; chaqirmog
 خواص *xavos* – xusus *ning ko'plik shakli*
 خواند *xondan* (خوان *xon*) – o'qimog
 خوانین *xovonin* – خان *ning ko'plik shakli*
 خواهر *xohar* – opa-singil
 بزرگ خواهر *xohar-e bo'zo 'rg* – opa
 کوچک خواهر *xohar-e kuchek* – singil
 خواهر زاد *xoharzode* – jiyan (opa tomondan)
 خواهش *xohesh* – iltimos, istak
 خواهش کرد *xohesh kardan* – iltimos qilmoq, o'tinib so'ramog
 خوب *xub* – yaxshi
 خوا *xo 'd* – o'z (o'zlik olmoshi)
 خودکشی *xo 'dko 'shi* – o'z-o'zini o'ldirish
 خودپسند *xo 'dpesand* – xudbin
 خوراک *xo 'rok* – ovqat, taom

خوردن *xo'rdan* (خور *xo'r*) – yemoq, ichmoq
 خورشید *xo'rshid* – quyosh
 خوش *xo'sh* – yaxshi, yoqimli
 خوش آمدن *xo'sh omadan* – yoqmoq, ma'qul bo'lmoq, xush kelmoq
 خوش الحان *xosh-alhon* – yoqimli, ohangdor, mungli
 خوشحال شدن *xo'shhol sho'dan* – xursand bo'lmoq, xushvaqt bo'lmoq
 خوشگل *xo'shgel* – chiroyli, go'zal
 خوشی *xo'shi* – sevinch, quvonch
 خون *xun* – qon
 خون رز *xun-e raz* – sharob, may
 خونسردی *xunsardi* – sovuqqonlik
 خویش *xish* – o'z, qarindosh
 خیابان *xiyobon* – ko'cha
 خیار *xiyor* – bodring
 خیال کردن *xiyol kardan* – o'ylamoq, xayol qilmoq
 خیزدن *xiyonat varzidan* – xiyonat qilmoq
 خیر *xeyr* – yo'q
 خیره *xire* – tikilib qarash
 خیس *xis* – ho'l, nam, ho'l bo'lgan
 خیلی *xeyli* – juda, ko'p

د

داخل *doxel* – ichkari; kiruvchi
 داخل شدن *doxel sho'dan* – kirmoq
 داد خواهی کردن *dodxohi kardan* – sud hukmini talab qilmoq
 داد زدن *dod zadan* – baqirmoq, dodlamoq
 دادن *dodan* (ده *deh*) – bermoq
 دارا *doro* – borlik, mulk, narsa
 دارا بودن *doro budan* – ega bo'lmoq
 داشتن *doshtan* (دار *dor*) – ega bo'lmoq, bor bo'lmoq
 دالان *dolon* – yo'lak, karidor
 دام *dom* – tuzoq, dom, to'r
 داماد *domod* – kuyov
 دامن *doman* – etak
 دانا *dono* – dono (odam), donishmand; biladigan
 دانستن *donestan* (دان *don*) – bilmoq
 دانش *donesh* – bilim
 دانش آموز *doneshomuz* – maktab o'quvchisi

دانشج *doneshju* – talaba
 دانشکده *doneshkade* – fakultet, institut
 دانشگاه *doneshgoh* – universitet
 دانشیا *doneshyor* – o‘qituvchi
 داور *dovar* – sudya, fikr (baho) beruvchi kishi, hakam
 دای *doyi* – tog‘a
 دای *doyem* – doim, hamisha
 دبستان *dabeston* – boshlang‘ich maktab
 دبیرستان *dabereston* – o‘rta maktab
 دختر *do‘xtar* – qiz, qiz bola
 د *dar* (*predlog*) – ...da (o‘rin-payt ma’nosini bildiradi)
 د *dar* – eshik
 د *do‘rr* – dur, marvarid
 دراز *deroz* – cho‘ziq, uzun
 دراز کشید *deroz kashidan* – cho‘zilib yotmoq
 درآمد *dar-omadan* – kirmoq
 در آورد *dar-ovardan* – chiqarmoq
 در *darb* – eshik, darvoza
 در *darbor* – podshoh saroyi
 در *darbadar* – uysiz, sanqib yuruvchi, darbadar
 در *daraje* – daraja, qadar
 در *darbon* – qorovul, soqchi
 درخواست *dar-xost* – talab, talabnoma
 درخشید *deraxshidan* (درخش *deraxsh*) – yaltiramoq, yarqiramoq, oblanmoq
 درس *do‘ro‘st* – to‘g‘ri; raso
 درست کرد *do‘ro‘st kardan* – tuzatmoq, tayyorlamoq
 در شد *do‘ro‘sh* – qo‘pol, dag‘al
 در *do‘ro‘shke* – izvosh arava, fayton
 در *darsad* – protsent, foiz
 در گرفت *dar-gereftan* – yonmoq, o‘t olmoq, qizishib ketmoq
 در گذشت *dar-go‘zashtan* – dunyodan o‘tmoq, o‘lmoq
 در *derham* – dirham (pul birligi)
 در *do‘rud* – shon-sharaflar, salom
 در *do‘rug‘* – yolg‘on
 دروغ گفت *do‘rug‘ go‘ftan* – yolg‘on gapirmoq
 دروغ *do‘rug‘gu* – yolg‘onchi, yolg‘on gapiruvchi
 در *darun* – (biror narsaning) ichi, ichkarisi
 در *deravidan* (درو *dero‘u*) va در کردن *dero‘u kardan* – o‘rmoq

دریا *daryo* – dengiz
 دریافت داشتن *dar-yoft doshtan* – olmoq
 دریدن *daridan* (در *dar*) – yirtmoq
 دزد *do'zd* – o'g'ri
 دزدیدن *do'zdidan* – o'g'irlamoq
 دژ *dej*: – qal'a
 دسامبر *desombr* – dekabr
 دست *dast* – qo'l
 دست تنگ *dast-e tang* – kambag'al, bechora
 دستپاچه شدن *dastpoche sho'dan* – o'zini yo'qotib qo'yimoq, dovdirab qolmoq
 دستکش *dastkash* – qo'lqop
 دستگاه *dastgoh* – stanok, mashina, apparat
 دستگیری کردن *dastgiri kardan* – qo'lga olmoq, ushlamoq
 دستمال *dastmol* – dastro'mol
 دستمزد *dastmo'zd* – ish haqi
 دستور *dastur* – qo'llanma, ko'rsatma, dastur
 دستور زبان *dastur-e zabon* – grammatika
 دسته *daste* – to'da, guruh, dasta
 دسته جمع شدن *daste jam' sho'dan* – to'planmoq, guruh bo'lib yig'ilmoq
 دشنام *do'shnom* – so'kish, haqorat, yomon so'z aytish
 دشوار *do'shvor* – qiyin, og'ir, mushkul
 دعوت *da'vat* – taklif, chaqiriq
 دعوت کردن *da'vat kardan* – taklif qilmoq, chaqirmoq
 دعوت نامه *da'vatnome* – taklif qog'ozi, taklifnoma
 دف *daf* – childirma
 دفن کردن *dafn kardan* – ko'mmoq
 دقیق *daqiq* – aniq
 دقیقه *daqiqe* – daqiqa, minut
 دل *del* – yurak, qalb, dil
 دلشاد *delshod* – ochiq ko'ngilli, xushchaqchaq
 دلپستگی داشتن *delbastegi doshtan* – qiziqmoq, aloqador bo'lmoq
 دلتنگ شدن *deltang sho'dan* – xafa bo'lmoq, siqilmoq
 دلگیر *delgir* – xafa bo'lgan, ranjigan
 دلیر *delir* – qo'rqmas, dovyurak, botir
 دم *dam-e (izofali predlog)* – yonida, oldida, ostonasida
 دم *do'm* – dum
 دمیدن *damidan* (دم *dam*) – puflamoq, esmoq

دم *damog* – burun, dimog'
 دڻ *do'mbol* – ket, orqa
 دڻ *do'mbol-e* (izofali predlog) – ketidan, orqasidan
 دڻ *dandon* – tish
 دو *do* – ikki
 دوا *davot* – siyohdon
 دواز *davozdah* – o'n ikki
 دوخ *duxtān* (دوز *duz*) – tikmoq
 د *dud* – tutun
 دو *dur* – uzoq, olis
 دو *do'ur* – atrof, tevarak; aylanish
 دور *durdast* – uzoq, olis
 دو *do'ure* – davr, etap, vaqt; davra
 دوست *dust* – do'st
 دوست داش *dust doshtan* – sevmoq, yaxshi ko'rmoq
 دوش *dush* – yelka
 دوشيد *dushize* – qiz (balog'atga etgan)
 دو *dug* – ayron
 دو *do'vval* – دولت ning ko'plik shakli
 دولا *do'ulat* – davlat, boylik
 دهها *dehoti* – qishloqi
 دويد *davidan* (دو *dav*) – yugurmoq, chopmoq
 دويست *devist* – ikki yuz
 ده *dah* – o'n
 ده *deh* – qishloq
 ده *dahon* – og'iz
 دهخوارق *dehxorqol* – Dehxorqol (qabilaning nomi)
 د *dahr* – dunyo, bu dunyo
 د *do'ho'l* – nog'ora
 ديد *didor* – ko'rishish, diydor
 ديد *didan* (بين *bin*) – ko'rmoq
 ديدن كرد *didan kardan* – aylanib ko'rmoq, tomosha qilib ko'rmoq
 ديدن *didaniho* – diqqatga sazovor, ko'rkam (joy, manzara), ko'rguli
 یرسا *irsa*
 د *dide* – ko'z
 د *dir* – kech, uzoq
 دیر *dir omdan* – kechikmoq, kech qolmoq
 دیر زیست *dir zistan* – uzoq yashamoq
 دیر *dirin* – eski, qadimgi

دیروز *diruz* – kecha
 دیشب *dishab* – kecha kechqurun
 دیکته *dikte* – diktant
 دیکته کردن *dikte kardan* – aytib turmoq
 دیگ *dig* – qozon
 دیگر *digar* – boshqa, bo'lak, yana
 دینار *dinor* – dinor (eron pul birligi)

ذ

ذغال *zo'gol* – toshko'mir
 ذوق *zo'uq* – zavq
 ذلت کشیدن *zellat keshidan* – haqoratlanmoq, qashshoq ahvolda bo'lmoq
 ذره *zarre* – zarracha, eng mayda

ر

را *ro* (*ko'makchi*) – ni (tushum kelishigi ma'nosini bildiradi)
 رابطه *robete* – aloqa, munosabat
 راجع به *roje' be* – haqida, tog'risida
 راز *roz* – sir
 رأس *ra's* – bosh
 راست *rost* – to'g'ri; o'ng
 راستی *rosti* – rostdan, rostdan ham; darvoqe, aytmqochi
 راندن *rondan* (ران *ron*) – haydamoq
 راننده *ronande* – haydovchi, shofyor
 راه *roh* – yo'l
 راه پیش گرفتن *roh pish gereftan* – yo'lini davom ettirmoq
 راه گم کردن *roh go'm kardan* – yo'ldan adashmoq
 راهرو *rohro'u* – yo'lak, koridor, tratar, yo'lka
 راهنما *rohnamo* – yo'l ko'rsatuvchi, rahbar, yo'l boshchi, gid
 راهنمایی کردن *rohnamoyi kardan* – yo'l ko'rsatmoq, yo'l boshchilik qilmoq
 رأی *ra'y* – fikr, ovoz (saylovda), ray
 رأی دادن *ra'y dodan* – ovoz bermq
 رایگان *royegon* – qimmatsiz, qadrsiz, bepul, tekin
 رباعیات *ro'boiyot* – ruboiylar
 ربع *ro'b'* – chorak
 ربودن *ro'budan* (ربا *ro'bo*) – tortib olmoq, yulib olmoq

رجال *rejol* – رجل ning ko‘plik shakli
 رجل *rajo* ‘l – kishi, arbob, xodim
 رجل اجتماعي *rajo* ‘l-e *ejtemo* ‘i – jamoat arbobi
 رخاء *ro* ‘xom – marmar
 رخت *raxt* – ichki kiyim, kiyim-bosh
 رخت از جهان کشیدن *raxt az jahon kashidan* – dunyodan o‘tmoq
 رختخواب *raxtexob* – o‘rin, ko‘rpa-yostiqlar
 رد شدن *radd sho* ‘dan – o‘tib bormoq, o‘tmoq
 رز *raz* – tok zangi
 رساندن *rasondan* (رسان *rason*) – yetkazmoq
 رستن *rastan* (ره *rah*) – ozod bo‘lmoq, qutulmoq
 رستن *ro* ‘stan (رو *ru*) – o‘smoq, unib chiqmoq
 رسم *rasm* – odat, urf, rasm
 رسوه *ro* ‘sum – رسم ning ko‘plik shakli
 رسیدن *rasidan* (رس *ras*) – yetmoq, yetib kelmoq
 رشته *reshte* – ip, soha, bo‘lim
 رض *rezo* – rozilik
 رعایت کردن *ra* ‘oyat *kardan* – ahamiyat bermoq, rioya qilmoq
 رغبت *rag* ‘bat – xohish, istak
 رفتار کردن *raftor kardan* – murojaat qilmoq, muomala qilmoq
 رفتن *raftan* (رو *ro* ‘u) – bormoq, ketmoq, jo‘namoq
 رفتن *ro* ‘ftan (روب *ro* ‘b) – supurmoq
 رفقة *ro* ‘faqo – رفيق ning ko‘plik shakli
 رفيق *rafiq* – o‘rtoq
 ركن *ro* ‘kn – rukn, asos; ustun
 ركن زبان *ro* ‘kn-e *zabon* – til asoslari
 ركناباد *ro* ‘knobod – Ruknobod (daryo)
 رگ *rag* – qon tomiri
 رنج *ranj* – qiyinchilik, azob, mehnat
 رنج بردن *ranj bo* ‘rdan – azob chekmoq, qiyinchilik ko‘rmoq
 رنجاندن *ranjondan* – xafa qilmoq, ranjitmoq
 رنجیدن *ranjidan* – xafa bo‘lmoq, ranjimoq
 رنگ آمیزی *rangomizi* – rang berish, bo‘yash
 رو *ru* – yuz, ust
 روی *ru-ye* (izofali predlog) – ustida, yuzida
 روابط *ravobet* – رابطه ning ko‘plik shakli
 روباه *ruboh* – tulki
 رود *rud* – daryo

رودخانه *rudxone* – (kichik) daryo, daryocha
 روز *ruz* – kun
 روزی *ruzi* – rizq
 روز افزون *ruzafzun* – kun sayin oshib, ko‘payib borish
 روزانه *ruzone* – har kuni, kundalik
 روزگار *ruzgor* – davr, zamon; qismat, taqdir; turmush
 روزنامه *ruznome* – gazeta
 روزنه *ro‘uzane* – teshik, yoriq, kovak, tuynuk
 روستا *rusto* – qishloq
 روستایی *rustoyi* – qishloqi, dehqon
 روشن *ro‘ushan* – yorug‘, oydin, ravshan
 روشن کردن *ro‘ushan kardan* – yoqmoq, oydinlashtirmoq
 روغن *ro‘ug‘an* – yog‘
 روناس *runos* – marena (qizil bo‘yoqqa ketadigan o‘simlik)
 رونق *ro‘unaq* – ravnaq, taraqqiyot
 رونق گرفتن *ro‘unaq gereftan* – ravnaq topmoq, rivojlanmoq
 رونویسی کردن *runavisi kardan* – ko‘chirib yozmoq
 روبه‌م‌رفته *ruyham rafte* – umuman, umuman olganda, natijada
 ره *rah* – راه ning qisqa shakli
 رها کردن *raho kardan* – qutqarmoq, ozod qilmoq
 ریاضیات *riyozat* – matematika
 ریال *riyol* – riyol (eron pul birligi)
 ریختن *rixtan* (ریز *riz*) – quymoq, quyilmoq, to‘kmoq, oqmoq
 ریخت زبان *rixt-e zabon* – til qoidalari
 ریز *riz* – mayda, ingichka
 ریستن *ristan* (ریز *riz*) – yigirmoq
 ریسمان *rismon* – arqon
 ریش *rish* – soqol
 ریشه *rishe* – o‘zak, negiz, ildiz
 ریگ *rig* – qum, mayda tosh

ز

ز *ze* – از predlogining qisqa shakli
 زاد *zod* – yo‘l uchun g‘amlab qo‘yilgan oziq-ovqat
 زاغ *zog‘* – qarg‘a; ko‘k rang
 زانو *zonu* – tizza
 زاییدن *zoyidan* (زا *zo*) – tug‘moq
 زبان *zabon* – til

زبانشناس *zabonshenos* – tilchi
 زحمت *zahmat* – mehnat, zahmat
 زحمتکش *zahmatkash* – mehnatkash
 زحمت کشیدن *zahmat kashidan* – mehnat qilmoq, zahmat chekmoq
 زحمت فراهم آوردن *zahmat faroham ovardan* – bezovta qilib qo‘ymoq, ovora qilib qo‘ymoq
 زدن *zadan* (زن *zan*) – urmoq
 زر *zar* – tilla, oltin, zar
 زربافت *zar-baft* – zar to‘qilgan
 زرد *zard* – sariq
 زرد آلو *zardolu* – o‘rik, zardoli
 زردک *zardak* – sabzi
 زشت *zesht* – xunuk, yomon, jirkanchli
 زلال *zo‘lol* – tiniq suv, zilol
 زمزم *zamzame* – sekin ovoz chiqarib qo‘shiq aytish
 زمستان *zemeston* – qish
 زمین *zamin* – yer
 زمین خوردن *zamin xo‘rdan* – yiqilib tushmoq
 زن *zan* – xotin, ayol
 زندگی *zendegi* – yashash, hayot, turmush
 زندگی کردن *zendegi kardan* – yashamoq
 زن گرفتن *zan gereftan* – xotin olmoq, uylanmoq
 زنبور *zanbur* – asalari
 زندگانی کردن *zendegoni kardan* – yashamoq
 زنگ (زنگوله *zangule*) – qo‘ng‘iroq
 زنگ زدن *zang zadan* – qo‘ng‘iroq chalmoq
 زود *zud* – tez; erta
 زوز *zuze* – chiyillash, qichqirish, shildirash
 ز *zah* (*undov so‘z*) – barakalla, ofarin
 زهر آلود *zahrolud* – zaharli
 زیاده *ziyod* – ko‘p, mo‘l
 زیب *zibo* – chiroyli, go‘zal
 زیر *zir* – ost, tag
 زیر زمین *zirzamini* – yer osti
 زیر *ziro* – chunki, ziro
 زیستن *zistan* (زی *zi*) – yashamoq
 زینت یافتن *ziynat yoftan* – bezanmoq, yasanmoq
 زیست *zist* – yashash

ژاپن *j:opo 'n* – yapon, Yaponiya
 ژاله *j:ole* – shudring
 ژانویه *j:onviye* – yanvar
 ژنده *j:ande* – yirtiq, juldur
 ژوئن *j:uan* – iyun
 ژوئیه *j:uiye* – iyul
 ژکیده *j:akide* – to'zigan, titilgan; vaysash

ساخت *soxt* – yasash, yaratish, mahsulot
 ساختمان *soxtemon* – tuzum; qurilish, bino
 ساختن *soxtan* (ساز *soz*) – qurmoq, yasamoq, yaratmoq
 سازمان *sozemon* – tashkilot
 ساکن *soken* – yashaydigan, yashovchi
 ساکن بودن *soken budan* – (bir yerda) yashamoq
 سال *sol* – yil; yosh; kurs
 سالخورده *solxo 'rde* – *keksa, qari*
 سالگرد *solgard* – yillik, yubiley
 سالم *solem* – sog'lom; to'g'ri
 مانند سالم باقی ماندن *solem boqi mondan* – sog' qolmoq
 سالمند *solmand* – *keksa, katta yoshli*
 سالن *solo 'n* – zal, salon
 سایر *soyer* – boshqa, bo'lak
 سبز *sabz* – ko'k, yashil
 سر سبز *sar sabz* – ko'm-ko'k
 سبز شدن *sabz sho 'dan* – ko'karmoq
 سبک *sabk* – uslub, stil
 سبک *sabo 'k* – yengil
 سیو *sabu* – ko'za
 سفارش *seforesh* – buyurtma, topshiriq
 سپاه *sepoh* – qo'shin, armiya
 سپتامبر *septombr* – sentabr
 سپردن *sepo 'rdan* (سپار *sepor yoki* سپر *sepo 'r*) – topshirmoq, yuklamoq
 سپس *sepas* – keyin, so'ng, so'ngra
 سپهبد *sepahbo 'd* – general, general polkovnik
 ستاره *setore* – yulduz

ستمکش *setamkash* – azob chekkan, jabrlanuvchi
 ستوه *setuh* – holdan ketish, qiynalish
 سخت *saxt* – qattiq, qiyin, og‘ir
 سختگیری *saxtgiri* – qattiq qo‘llik, qahri qattqlik
 سختی *saxti* – og‘irchilik, og‘irlik, qiyinchilik
 سخن *so‘xan* – so‘z, gap
 سخنرانی *so‘xanroni* – nutq, ma‘ruza
 سخنرانی کردن *so‘xanroni kardan* – nutq so‘zlamok, ma‘ruza qilmoq
 سد *sadd* – to‘siq, to‘g‘on, damba, plotina
 سده *sade* – yuzlik, asr, yuz yillik
 سر *sar* – bosh
 سر *sar-e (izofali predlog)* – . . .da, . . .ga (o‘rin va jo‘nalish ma‘no-larini bildiradi); به سر بردن *be sar bo‘rdan* – yashamoq, hayot kechirmoq
 سر *serr* – sir
 سرازیر بودن *sarozir budan* – ag‘darilmoq, to‘ntarilmoq
 سراسر *sarosar* – butunlay, butun, tamoman, hamma
 سراغ *so‘rog* – axtarish, so‘rash; به سراغ کسی رفتن *be so‘rog-e kasi raftan* – birovni axtarib (so‘rab, yo‘qlab) bormoq
 سرب *so‘rb* – qo‘rg‘oshin
 سرباز *sarboz* – askar
 ساربان *sorbon* – karvon boshi, sarbon
 سرپیچ *sarpich* – muyulish, qayrilish
 سرخ *so‘rx* – qizil
 سرخک *so‘rxak* – qizamiq
 سرخک گرفتن *so‘rxak gereftan* – qizamiq bilan og‘rimoq
 سرد *sard* – sovuq
 سرزمین *sarzamin* – makon, joy, mamlakat
 سرزنده *sarzende* – quvnoq, xushchaqchaq
 سربز *sarsabz* – ko‘m-ko‘k
 سرشتن *sereshtan* – qormoq, aralashtirmoq
 سرشیر *sarshir* – qaymoq
 سرعت *so‘r‘at* – sur‘at, temp
 سرگرم *sargarm* – qiziqish (bir narsaga) butunlay berilish
 سرما *sarmo* – sovuq
 سرما خوردن *sarmo xo‘rdan* – shamollamoq
 سرمایه *sarmoye* – boylik, kapital
 سرنوشت *sarnavesht* – qismat, yozmish, taqdir
 سرودن *so‘rudan (saro)* – kuylamoq, ashula aytmoq

سعى *sa'i* – harakat, intilish
 سعى کردن *sa'i kardan* – harakat qilmoq, intilmoq
 سفاهت *safohat* – tentaklik, aqlsizlik, o'ylamay ish qilish
 سفارش *seforesh* – buyurtma, topshiriq
 سفت *seft* – qattiq, baquvvat, mustahkam
 سفته *sefte* – qarz to'langanligi haqida hujjat, vasiqa
 سفره *so'fre* – dasturxon
 سفید *sefid* – oq
 سقف *saqf* – ship
 سکو *saku* – toshdan yasalgan o'tiradigan joy, supa
 سکوت *so'kut* – jimjit, sukut
 سکونت *so'kunat* – yashash, istiqomat qilish
 سکونت گزیدن *so'kunat gazidan* – yashamoq, istiqomat qila boshlamoq
 سگ *sag* – it
 سماط *semot* – dasturxon, ziyofat
 سلمانی *salmoni* – sartarosh; sartaroshxona
 سن *senn* – yosh
 سنجیدن *sanjidan* (سنج *sanj*) – o'lchamoq
 سنگ *sang* – tosh
 سنگ خارا *sangexoro* – marmar tosh
 سنگین *sangin* – og'ir
 سنه *sane* – yil
 سو *su* – 1) taraf, tomon; 2) ko'z quvvati
 سواء *savo* – teng, baravar
 سوار شدن *savor sho'dan* – minmoq, (hayvon ustiga), chiqmoq
 (transportga)
 سوختن *suxtan* (سوز *suz*) – yondirmoq, kuydirmoq; yonmoq, kuymoq
 سود *sud* – foyda
 سود بردن *sud bo'rdan* – foyda ko'rmoq, manfaat topmoq
 سوراخ *surox* – teshik, kovak, in
 سوراخ کردن *surox kardan* – teshmoq, kovlamoq, o'ymoq
 سوزن *suzan* – igna
 سوگند *so'ugand* – qasam, ont
 سوگند خوردن *so'ugand xo'rdan* – qasam ichmoq, ont ichmoq
 سه *se* – uch
 سهل *sahl* – oson, yengil
 سی *si* – o'ttiz
 سیاح *sayyoh* – sayohatchi, sayyoh, turist
 سیاه *siyoh* – qora

سيب *sib* – olma
 سيب زمینی *sibzamini* – kartoshka
 سير *sir* – to‘q (qorin)
 سير شدن *sir sho‘dan* – to‘ymoq
 سيرت *sirat* – xulq, axloq
 سيزده *sizdah* – o‘n uch
 سيگار *sigor* – papiros
 سيگار کشیدن *sigor kashidan* – papiros chekmoq
 سيم *sim* – kumush
 سينما *sinemo* – kino
 سينماتوگرافي *sinemotugrofi* – kinematografiya
 سينه *sine* – ko‘krak, siyna
 سينه پهلو *sine-pahlu* – plevrit, o‘pka shamollashi
 سياه *siyah* – siyah ning qisqa shakli

ش

شادباش گفتن *shod-bosh go‘ftan* – tabrik so‘zlari aytmq
 شاعر *sho‘er* – shoir
 شال گردن *shol-e gardan* – sharf
 شام *shom* – kechqurun, shom
 شام خوردن *shom xo‘rdan* – kechki ovqat yemoq
 شان و شوکت *shon-o‘-sho‘ukat* – shon-u shuhrat
 شانزده *shonzdah* – o‘n olti
 شانه *shone* – yelka; taroq
 شانه زدن *shone zadan* – taramoq
 شاهباز *shohboz* – burgut
 شايد *shoyad* – ehtimol, shoyad
 شايسته *shoyeste* – loyiq, sazovor
 شب *shab* – tun, kechasi
 شبانه روز *shaboneruz* – bir kecha-kunduz, kecha-kunduz
 شباهت *shabohat* – o‘xshashlik
 شبنشینی *shabneshini* – kecha, kechki tantanali majlis
 شیکه *shabake* – tarmoq
 شبیه *shabih* – o‘xshash, monand
 شبیه بودن *shabih budan* – o‘xshash bo‘lmoq, monand bo‘lmoq
 شتاب *shetob* – shoshilish, shoshilinch
 شتاب کردن *shetob kardan* – shoshilmoq
 شتافتن *shetoftan* (شتاب *shetob*) – shoshilmoq

شتر *sho 'to 'r* – tuya
 شخص *shaxs* – kishi, shaxs
 شدن *sho 'dan* (شو *sho 'u*) – bo'ymoq, (bir holatdan ikkinchi holatga) aylanmoq
 شرکت *sherkat* – qatnashish, ishtirok, shirkat
 شرکت کردن *sherkat kardan* – qatnashmoq, ishtirok etmoq
 شروع *sho 'ru'* – boshlanish
 شروع کردن *sho 'ru' kardan* – boshlamoq
 شروع شدن *sho 'ru' sho 'dan* – boshlanmoq
 شریان *sharyon* – arteriya, katta ahamiyatga ega bo'lgan suv yo'li
 شستن *sho 'stan* (شو *shu*) – yuvmoq
 شش *shesh* – olti
 شصت *shast* – oltmish
 شطرنج *shatranj* – shaxmat
 شطرنج بازی کردن *shatranj bozi kardan* – shaxmat o'ynamoq
 شعبه *sho 'be* – bo'lim
 شعر *she 'r* – she'r
 شغال *shag 'ol* – chiyabo'ri
 شفاف *shaffof* – tiniq, shaffof
 شفاهی *shefohi* – og'zaki
 شکار *shekor* – ov
 شکار کردن *shekor kardan* – ov qilmoq
 شکاف *shekof* – yoriq, teshik
 شکستن *shekastan* (شکن) – sinmoq, sindirmoq
 شکست ناپذیر *shekastnopazir* – sinmas, buzilmas
 شکفتن *sheko 'ftan* (شکف *sheko 'f*) – ochilmoq, gullamoq
 شکم *shekam* – qorin
 شکنجه *shekanje* – qiynash, siquv
 شکنجه کردن *shekanje kardan* – qiynamoq, siqmoq, ezmoq
 شکه *sho 'kuh* – tantana, ulug', ulug'vor
 شلوار *shalvor* – shim
 شما *sho 'mo* – siz
 شماتت *shamotat* – o'zganing baxtsizligiga so'yinish, ichi qoralik
 شماره *sho 'more* – miqdor, son, nomer
 شمردن *sho 'mo 'rdan* (شمار *sho 'mor*) – sanamoq
 شمس *shams* – quyosh
 شمشیر *shamshir* – qilich
 شمع *sham'* – sham
 شن *shen* – qum, qum-tosh

sheno kardan – suzmoq
 shenoxtan (شناس shenos) – tanimoq
 shenidan (شنو sheno‘u) – eshitmoq
 shuxi – hazil, sho‘xlik
 shuxi kardan – hazillashmoq, sho‘xlik qilmoq
 sho‘uro – sovet, kengash
 sho‘uravi – kengash, kengashga oid
 sho‘uq – shavq, zavq
 shum – mash‘um, qora baxt
 sho‘uhar – er
 shahr – shahar
 shahr-oshub – buzg‘unchi, fitnachi
 shahreston – shahriston, viloyat
 shahrneshin – shaharlik, shaharda yashaydigan
 shey – narsa, predmet
 shir – sut; sher
 shirini – shirinlik, konfet, meva-cheva
 shirinkor – qiziqchi, masxaraboz
 shive – usul, tartib, tarz

ص

soheb – xo‘jayin, ega, sohib
 soderot – eksport, chetga mol chiqarish
 soleh – e’tiqodli, din talablariga qattiq rioya qiluvchi
 so‘bh – ertalab, tong, subh
 so‘bhone – nonushta
 so‘bhone xo‘rdan – nonushta qilmoq
 sarf-e so‘bhone – nonushta qilish, so‘bhone
 a‘d az sarf-e so‘bhone – nonushta qilib bo‘lgandan so‘ng
 sahih – to‘g‘ri
 sahih-o‘solem – sog‘-salomat
 sad – yuz
 sedo – ovoz, tovush, sado
 sedo zadan – chaqirmoq
 sadr – boshliq, bosh, rais; joyning to‘ri
 sedq kardan – tasdiqlamoq
 sarrof – pul maydalovchi, sarrof
 sarf – morfologiya; sarflash

صرف و نحو *sarf-o' nahv* – grammatika (morfologiya va sintaksis)
 صرفه جویی کردن *sarfejuyi kardan* – ehtiyot qilmoq, tejamoq
 صفحه *safhe* – bet, sahifa
 صلح *so'lh* – bitim, sulh, tinchlik
 صلح نمودن *so'lh namudan* – bitim tuzmoq, yarashmoq
 صنایع *sanoye'* – صنعت ning ko'plik shakli
 صندلی *sandali* – stul
 صندلی راحتی *sandali-ye rohati* – kreslo
 صنعت *san'at* – sanoat, hunar, san'at
 صورت *surat* – yuz, tashqi qiyofa
 صیاد *sayyod* – ovchi, sayyod
 صیقل زدن *seyqal zadan* – sayqal bermoq

ض

ضخامت *zaxomat* – to'lalik, yo'g'onlik, semizlik; qalin
 ضد *zed* – *zid*, qarshi, بر ضد *bar zed-e* – . . .ga qarshi
 ضمائر *zamoyer* – ضمير ning ko'plik shakli
 ضمن *zemn* – o'rta, ora, در ضمن *dar zemn-e* – orasida, o'rtasida, shu orada
 ضمير *zamir* – yurak, yurak siri; olmosh

ط

طب *tebb* – tibbiyot, meditsina
 طبق *tebq-e* – . . .ga muvofiq, . . .ga binoan
 طبقه *tabaqa* – tabaqa, sinf, qavat
 طبل *tabl* – nog'ora, baraban
 طرز *tarz* – tarz, usul
 طرف *taraf* – tomon, taraf
 طریق *tariq* – yo'l, usul, tarz
 طعام *ta'om* – ovqat, taom
 طفل *tefl* – bola
 طلا *telo* – oltin, tilla
 طلبیدن *talabidan* – talab qilmoq
 طمع *tama'* – tamagirlik, ochko'zlik
 طناب *tanob* – kanop, arqon
 طور *to'ur* – usul, tarz
 طوفان *tufon* – bo'ron
 طول *tul* – cho'ziqlik, uzunlik

طول کشید *tul kashidan* – cho‘zilmoq, cho‘zilib ketmoq
 طولانی *tuloni* – davomli, uzoqqa cho‘zilgan, cho‘ziqlik
 طویا *tavile* – molxona, otxona
 ط *tey-e* – davomida, mobaynida, davrida
 طی کرد *tey kardan* – (bosib) o‘tmoq

ظ

ظاهر *zoher sho‘dan* – ko‘rinmoq, namoyon bo‘lmoq, paydo
 o‘lmoq
 ظاهر *zoheran* – ko‘rinishda, tashqi tomondan
 ظرف *zarf* – idish, idish-tovoq
 ظرف شوی *zarfshuyi* – idish-tovoq yuvish
 ظروف *zo‘ruf* – ظرف ning ko‘plik shakli
 ظرفی *zarfiyat* – hajm, sig‘im (bir narsaning) hajmi
 ظریف *zarif* – nozik, nafis, kelishgan
 ظهر *zo‘hr* – peshin, tush (vaqti); ساعت چهار بعد از ظهر *soat-e chahor-e a‘d az zo‘hr* – kunduzi (tushdan so‘ng) soat to‘rtida

ع

عافیت *ofiyat* – eson-omonlik, tinchlik, tinch va rohat turmush
 عالم *oli* – oliy
 عاریت داد *oriyat dodan* – omonatga berib turmoq, qarzga berib
 bermoq
 عاید *oyed* – foyda ko‘rish, kirim
 عبور *o‘bur* – o‘tish
 عبور کرد *o‘bur kardan* – o‘tmoq
 عبور و مرور *o‘bur-o‘mo‘rur* – u yoq-bu yoqqa o‘tish, harakatlanish
 عجله *ajolatan* – hozircha
 عجل *ajale* – shoshilishlik, shoshilinch
 عجم *ajami* – arab bo‘lmagan, chet ellik, xorijiy
 عجیب *ajib* – ajoyib, g‘aroyib
 عدد *adad* – son, miqdor
 عد *edde* – miqdor
 عذر خواست *o‘zr xostan* – uzr so‘ramoq, kechirim so‘ramoq
 عربده *o‘rbade* – janjal, to‘polon, g‘alva
 عرض *arz* – (biror narsaning) eni, kenglik
 عرفان *erfon* – bilim, ma‘rifat
 عروس *arus* – kelin

عروسی *arusi* – uylanish
 عروسک *arusak* – qo‘g‘irchoq
 عریض *ariz* – keng
 عصا *aso* – hassa
 عصا زنان *asozanon* – hassa tayanib
 عصر *asr* – kech, kechqurun, asr payti
 عصمت *esmat* – nomus, xulq, pokizalik
 عضو *o‘zv – a‘zo*
 عطا شدن *ato sho‘dan* – taqdirlanmoq, mukofotlanmoq
 عطسه کردن *atse kardan* – aksa urmoq, aksirmoq
 عطش *ataash* – tashnalik, chanqoq
 عظمت *azamat* – ulug‘lik; hashamat, azim
 عظیم *azim* – ulug‘, katta
 عقاب *o‘qob* – burgut
 عقاید *aqoyed* – عقیده *aqida* ning ko‘plik shakli
 عقب *aqab* – orqa
 عقب نشینی کردن *aqabneshini kardan* – chekinmoq
 عقرب *aqrab* – chayon
 عقریك *aqrabak* – strelka, soat mili
 عقیده *aqida* – fikr, o‘y, aqida
 عکاس *akkos* – fotograf, suratchi
 عکاسی *akkosi* – fotografiya
 عکس *aks* – surat, rasm
 عکس بر داری کردن *aks bar-dori kardan* – suratga olmoq
 علاقه *aloe* – qiziqish, sevis
 علاقه داشتن *aloe doshtan* – qiziqmoq, sevmoq
 علاوه *elove* – qo‘shimcha
 علاوه بر *elove bar* – buning ustiga; qo‘shimcha
 علت *ellat* – sabab, illat
 علف *alaf* – o‘t (o‘simlik)
 علم *elm* – ilm
 علوم *o‘lum* – علم ning ko‘plik shakli
 عمامة *ammome* – salla
 عمده *omde* – asosiy, bosh, katta
 عمر کردن *o‘mr kardan* – yashamoq
 عمق *o‘mq* – chuqurlik
 عمل *amal* – ish, harakat, mehnat; operatsiya
 عملی شدن *amali sho‘dan* – amalga oshirilmoq, bajarilmoq
 عمو *amu* – amaki

عم *amme* – amma
 عميق *amiq* – chuqur
 عوا *avom* – xalq, omma
 عوض کرد *avaz kardan* – almashtirmoq, o'zgartirmoq
 عید *e'yd* – hayit, bayram
 عید گرفت *e'yd gereftan* – hayit qilmoq, bayram qilmoq
 عیش *eysh* – kayfi safo, ayshi ishrat
 عیش منغس شد *'eysh mo'nag'g'as sho'dan* – aysh-ishrati (kayfiyati) uzilmoq

غ

غاسا *g'osel* – (o'lik) yuvuvchi, g'assol
 غاصد *g'oseb* – bosqinchi, zo'ravon
 غافا *g'ofel* – g'aflatda qolgan, g'ofil
 غال *g'oleban* – ko'pincha
 غا *g'azo* – ovqat, taom
 غذا خورد *g'azoxo'ri* – oshxona, bufet
 غرفة *go'rfe* – pavilyon, rasta
 غرود *g'o'rub* – kechki payt, quyosh botish vaqti
 غنم *g'ani* – boy
 غلا *g'o'lom* – qul, xizmatkor
 غله *g'alat* – xato
 غلطيد *g'altidan* – g'ildiramoq, ag'anamoq
 غوطه خورد *g'ute xo'rdan* – sho'ng'imoq, suvga cho'kmoq
 غوك *g'uk* – qurbaqa
 غير از *g'eyr az* – . . . dan boshqa
 غير معتاد *g'eyr-e mo'tod* – odat qilmagan, o'rganmagan, odatdan ashqari
 غيور *g'ayur* – g'ayratli

ف

فاتح *foteh* – zabt etuvchi, g'olib chiquvchi; ochuvchi
 فار *foreg* – qutulgan, bo'shagan, ozod bo'lgan
 فارغ التحصیل *foreg'-o't-tahsil* – o'qishni tugatgan, o'qishni amomlagan
 فارغ شد *foreg' sho'dan* – qutulmoq, ozod bo'lmoq, bo'shamoq
 فتح *fath* – zabt etish, bosib olish; ochish

شدن *foyeq sho 'dan* – yengmoq, ustun kelmoq, yengib chiqmoq
 فتن *fetan* – فتنه ning ko'plik shakli
 فتنه *fetne* – ig'vo, fitna; ig'vogar, fitnachi
 خواندن *faro-xondan* – chaqirmoq
 فراخ *farox* – keng, mo'l, ko'p
 فرار *feror* – qochish, qochib ketish
 فرار کردن *feror kardan* – qochmoq
 فرار رسیدن *faro rasidan* – yetib kelmoq, kelmoq
 فراز *feroz* – ust, tepa; ustida, tepasida
 گرفتن *faro-gereftan* – o'rganmoq; qamramoq
 فراموش کردن *faromush kardan* – esdan chiqarmoq
 فراهم آوردن *faroham ovaridan* – to'plamoq, yig'moq, biriktirmoq
 فربه شدن *farbeh sho 'dan* – semirmoq
 فرد *fard* – kishi, odam, shaxs
 فردا *fardo* – erta, ertaga
 فرستان *ferestodan* (فرست *ferest*) – yubormoq, jo'natmoq
 فرش *farsh* – gilam, sholcha
 فرصت *fo'rsat* – vaqt, muddat, fursat
 فرمانده *farmondeh* – qo'mondon
 فرمانروایی داشتن *farmonravoyi doshtan* – hukm surmoq
 فرمودن *farmudan* (فرما *farmo*) – buyurmoq
 فرو بردن *fo'ru bo'rdan* – cho'ktirmoq, botirmoq
 فرو آمدن *fo'rud omadan* – pastga tushmoq
 فروختن *fo'ruxtan* (فروش *fo'rush*) – sotmoq
 فرودگاه *fo'rudgoh* – aeroport
 فروشنده *fo'rushande* – sotuvchi
 فروشگاه *fo'rushgoh* – magazin, univermag
 فرو رفتن *fo'ru raftan* – cho'kmoq
 فروغ *fo'rug* – yaltirash, yorug' berish, yorug'lik
 فرهنگ *farhang* – madaniyat, maorif, bilim; lug'at
 فرسی به روسی *farhang-e forsi be rusi* – forsha-ruscha lug'at
 فرهنگستان *farhangeston* – akademiya
 فریفتن *feriftan* (فریب *ferib*) – aldamoq, firib bermoq
 فشار *feshor* – bosim, siquv, siqish
 فصاحت *fasohat* – gapga ustalik, nutqni chiroyli shaklda ifodalash
 فصل *fasl* – fasl; bob
 فصول *fo'sul* – فصل ning ko'plik shakli
 فصیح *fasih* – gapga ustalik, nutqni chiroyli shaklda ifodalash
 فضانورد *fazonavard* – kosmonavt

فقير *faqir* – kambag‘al, qashshoq, faqir
 فكر *fekr kardan* – o‘ylamoq, fikr yuritmoq
 فلفل *felfel* – qalampir
 فر *fan* – fan, texnika
 فور *fo‘uran* – tezda, tezlik bilan
 فوريه *fevriye* – fevral
 فهميدر *fahmidan (fahm)* – tushunmoq

ق

قاب *qob* – ramka
 قابل *qobel* – loyiq, arziydigan
 هدايت قابل *qobel-e hedoyat* – boshqargan, boshqaruvchi
 قاعد *qoede* – qoida
 قويم كردن *qoyem kardan* – yashirmoq, bekitmoq, yashirib qo‘ymoq
 قاب *qabo* – chopon, to‘n
 قبل *qabl* – oldin, ilgari
 قبل *qablan* – oldindan, ilgaridan
 قدر *qadr* – qadr, qimmat; daraja, miqdor
 قدر *qadri* – bir oz, ozgina
 قدم زدن *qadam zadan* – aylanib yurmoq
 قره *qo‘rro* – قره ning ko‘plik shakli
 قرار *qaror* – barqaror bo‘lish, qaror topish, va‘dalashish
 قرار دادن *qaror dodan* – joylashtirmoq
 قرار داشتن *qaror doshtan* – joylashmoq, o‘rnashmoq
 قرار گذاشتن *qaror go‘zoshtan* – va‘dalashmoq, gapni bir joyga jo‘ymoq
 قرار گرفتن *qaror gereftan* – qaror topmoq, joylashmoq
 قرائت *qeroat* – o‘qish, qiroat
 قرائت كردن *qeroat kardan* – o‘qimoq, mutolaa qilmoq
 قرن *qarn* – asr
 قرن *qo‘run* – قرن ning ko‘plik shakli
 قريب *qarib* – taxminan, qariyb
 قريه *qarye* – qishloq
 قسمت *gesmat* – qism, bo‘lak
 قصد *qasd* – maqsad, niyat, qasd
 قضاوت كردن *qazovat kardan* – hukm chiqarmoq, hukm qilmoq
 قشنگ *qashang* – chiroyli
 قصب *qasab* – ipak parcha, mato

قضا *qazo* – taqdir, yozmish, qazo
 قضاوا *qazoro* – tasodifan, to‘satdan
 قضاوت *qazovat* – hukm chiqarish, fikr bildirish
 قات *qat* – bo‘lmoq, kesmoq, kesib tashlamoq, ahd qilmoq, to‘xtatmoq
 قطع *qet’e* – bo‘lak, qism, qit’a
 قفا *qafu* – orqa
 قفسه *qafase* – shkaf, javon
 قفسه ی کتاب *qafase-ye ketob* – kitob shkafi, kitob javoni
 قلب *qalb* – qalb, yurak
 قلمی *qalami* – nozik, ingichka
 قله *qo‘lle* – tog‘ cho‘qqisi
 قلیل *qalil* – kam, ozgina, kam miqdorda
 قمر *qamar* – oy
 قواعد *qavoed* – قاعده ning ko‘plik shakli
 قوطی سیگار *quti-ye sigor* – portsigar, papiros qutisi
 قول *qo‘ul* – va‘da, so‘z
 قول دادن *qo‘ul dodan* – va‘da bermoq, so‘z bermoq
 قوی *qavi* – kuchli, quvvatli
 قهوه *qahve* – qahva, kofe
 قهوه ای رنگ *qahveirang* – jigarrang, qahvarang
 قیمت *qeymat* – baho, narx

ک

کاخ *kox* – saroy, madaniyat uyi
 کاخ فرهنگ *kox-e farhang* – madaniyat saroyi
 کار *kor* – ish
 کار کردن *kor kardan* – ishlamoq
 کار آموزی *kor omuzi* – ish o‘rganish, tajriba orttirish
 کارخانه *korxone* – zavod, fabrika, korxona
 کارد *kord* – pichoq
 کارگر *korgar* – ishchi
 کارمند *kormand* – xodim, xizmatchi
 علمی کارمند *kormand-e elmi* – ilmiy xodim
 کاستن *kostan* (کاه *koh*) – kamaymoq, kamaytirmoq, ozaymoq
 کاستی *kosti* – kamayish, kamchilik, nuqson
 کاشتن *koshtan* (کار *kor*) – ekmoq
 کاغذ *kog‘az* – qog‘oz, xat

کolo – mol, tovar
 ك kom – maqsad, orzu
 کم گرفتار kom gereftan – orzuga yetmoq
 کاما komel – to‘liq, komil, kamolotga yetgan
 ك koh – somon
 کاهل koheli – dangasalik, tanballik
 کبريد kebrit – gugurt
 کبو kabud – ko‘k (rang)
 کبير kabir – ulug‘, buyuk, katta
 كت ko‘t – kamzul, pidjak
 کت و شلوار ko‘t-o‘shalvor – kostum-shim
 کتاب ketobat – yozishma
 کتابخانه ketobxona – kutubxona
 کتاب ketobe – yozuv, biror narsa ustiga yozilgan xat, lavha
 کت ko‘to‘b – ning ko‘plik shakli
 کتب katbi – yozma, yozma ravishda
 کترب kasrat – ko‘p, ko‘pchilik, ko‘p miqdorda
 کثيف kasif – kir
 ك kaj – egri
 كو ko‘jo (ku) – qayerda? qayerga? qayer
 كچل kachali – kal
 كدا ko‘dom – qaysi
 كدبان kadbonu – beka
 كد kadu – qovoq
 كراوات krovot – galstuk
 كردار kerdor – ish, harakat
 كرد kardan (کن ko‘n) – qilmoq
 كركرد kargadan – karkidon (issiq mamlakatlarda yashaydigan yirik
 ayvon)
 كر ko‘rre – yer kurrasi, kurra
 كژد kaj:do‘m – chayon
 كسر kas – kishi, kimsa
 كسل kasel – noxush, diltang
 كشاورز keshovarzi – qishloq xo‘jaligi
 كشت kesht – ekin, ekish
 كشتزار keshtzor – ekinzor
 كشتار keshtan (كار kor) – ekmoq

کشتن *ko'shtan* (کش *ko'sh*) – o'ldirmoq
 کشتی *kashti* – kema, paraxod
 کشتی *ko'shti* – kurash, bellashish
 کشک *kashk* – qurt (suzmadan qilingan)
 کشمکش *kashmakash* – janjal, yoqalashish, urishish
 کشور *keshvar* – mamlakat
 کشیدن *kashidan* (کش *kash*) – chekmoq, tortmoq, sudramoq
 کشیک *keshik* – navbatchi
 کف *kaf* – ko'pik; kaft
 کف زدن *kaf zadan* – chapak chalmoq
 کفش *kafsh* – oyoq kiyimi
 کل *ko'll* – butun, umum, bosh
 کلاغ *kalog'* – qarg'a
 کلام *kalom* – so'z
 کلاه *ko'loh* – bosh kiyim, shapka
 کلفت *ko'lo'ft* – yo'g'on, qalin
 کلم *kalam* – karam
 کلمه *kaleme* – so'z
 کلنگ *ko'lang* – ketmon
 کلیه *ko'lliye* – hamma, butun, tamoman
 کمک *ko'mak* – ko'mak, yordam
 کمک کردن *ko'mak kardan* – ko'maklashmoq, yordamlashmoq, yordam bermoq
 کنار *kenor* – qirg'oq, sohil, bir narsani cheti
 کند *ko'nd* – sekin, orqada qolish; o'tmas
 کندن *kandan* (کن *kan*) – uzmoq, yulmoq, yechmoq, qazimoq
 کنفرانس *ko'nferons* – konferensiya, leksiya, ma'ruza
 کنون *ko'nun* – hozir, shu payt
 کنونی *ko'nuni* – hozirgi, hozirgi zamon
 کوتاه *kutoh* – qisqa, kalta
 کوتاه کردن *kutoh kardan* – qisqartmoq, kalta qilmoq
 کوتاه قد *kutohqad* – past bo'yi
 کوچک *kuchek* – kichik
 کودک *kudak* – bola
 کودکستان *kudakeston* – bog'cha
 کوشش *kushesh* – harakat, intilish
 کوشش کردن *kushesh kardan* – intilmoq, harakat qilmoq
 کوften *kuftan* (کوب *kub*) – urmoq, yanchmoq, qoqmoq
 کوله بار *kulebor* – xurjin, yelkadagi yuk

کو *kuh* – togʻ
 ك *ke* – kim?
 كهر *ko 'han* – qadimgi, eski
 كهڭ *ko 'hne* – eski
 كى *key* – qachon?
 كيس *kise* – choʻntak, xaltacha
 كيف *kif* – portfel, papka
 كيفيت *keyfiyyat* – kayfiyat; xususiyat, sifat
 كير *kin* – gina, dushmanlik
 كيهار *keyhon* – koinot, jahon, olam

گ

گا *gom* – qadam
 گام بر داشت *gom bar-doshtan* – qadam tashlamoq
 گار *gov* – sigir
 گهوار *gahvore* – beshik, belanchak
 گچ *gach* – boʻr
 گذاشت *go 'zoshtan* (گذار *go 'zor*) – qoʻymoq
 گذرانيد *go 'zaronidan* – oʻtkazmoq
 گذرش *go 'zaresh* – oʻtadigan joy, oʻtish joyi
 گذشت *go 'zashtan* (گذر *go 'zar*) – oʻtmoq
 گر *gar* – اگر ning qisqa shakli
 گران *geron* – qimmat
 گرايد *geroyidan* (گرای *geroy*) – intilmoq, niyat qilmoq, mayl
 oʻlmoq
 گرې *go 'rbe* – mushuk
 گرد *gard* – chang, gard, poroshok
 گرد *gerd* – dumaloq
 گرداب *gerdob* – girdob
 گرد آمدن *gerd omadan* – toʻplanmoq, yigʻilmoq
 گرد آوردن *gerd ovaradan* – toʻplamoq, yigʻmoq
 گرداگرد *gerdogerd* – atrof, tevarak, hamma yoq
 گرد آلود *gardolud* – changa botgan, hamma yogʻi chang
 گردش *gardesh* – aylanish, sayil qilish
 گردش کردن *gardesh kardan* – aylanib yurmoq, sayil qilmoq
 گردن *gardan* – boʻyin
 گردم *gerdu* – yongʻoq
 نشستند *gerd ham neshastan* – tevarak boʻlib oʻtirmoq

گردیدن *gardidan* (گرد *gard*) – aylanmoq
 گرسنه *go 'ro 'sne* – och (qorin)
 گرسنگی *go 'resnegi* – ochlik
 گرفتن *gereftan* (گیر *gir*) – olmoq, ushlamoq
 گرفتار *gereftor* – tutqin, bechora
 گرگ *go 'rg* – bo'ri
 گرم *garm* – issiq
 گروه *go 'ruh* – guruh, grupp
 گریان کردن *geryon kardan* – yig'lamoq
 گریبان *geribon* – yoqa
 گریختن *go 'rixtan* (گریز *go 'riz*) – qochmoq
 گریه *gerye* – yig'i
 گریه کردن *gerye kardan* – yig'lamoq
 گزارش *go 'zores* – xabar, hisobot; ma'ruza
 گزارش دادن *go 'zores dodan* – xabar bermok, ma'ruza qilmoq
 گرد کردن *gaz kardan* – (metrlab) o'lchamoq
 گزیدن *gazidan* (گر *gaz*) – chaqmoq, tishlamoq
 گستردن *go 'stardan* (گستر *go 'star*) – yoymoq, yozmoq
 گشادن *go 'shodan* (گشا *go 'sho*) – ochmoq, yoymoq
 گشایش *go 'shoyesh* – ochilish
 گشایش یافتن *go 'shoyesh yoftan* – ochilmoq
 گفتگو *go 'fto 'gu* – so'zlashish, suhbat
 گفتگو کردن *go 'fto 'gu kardan* – so'zlashmoq, suhbatlashmoq
 گفتن *go 'ftan* (گو *gu*) – aytmoq, demoq
 گل *go 'l* – gul
 گل *gel* – loy
 گلابی *go 'lobi* – nok
 گلگشت *go 'lgasht* – gulzorda kezish
 گم *go 'm* – yo'qolgan, yo'qotish
 گم کردن *go 'm kardan* – yo'qotmoq
 گم شدن *go 'm sho 'dan* – yo'qolmoq
 گمان بردن *go 'mon bo 'rdan* – gumon qilmoq, shubhalanmoq, faraz qilmoq
 گمرک *go 'mro 'k* – bojxona, gumrukhona
 گنبد *go 'mbad* – gumbaz
 گنج *ganj* – xazina
 گنجشک *go 'njeshk* – chumchuq
 گنجینه *ganjine* – xazina
 گندم *gando 'm* – bug'doy

گندم *gando* 'mgun – bug'doy rang
 گ *go* 'nah – گناه ning qisqa shakli
 گوجه فرنگ *go* 'ujefarangi – pomidor
 گو *gud* – chuqur
 گودا *gudol* – chuqurlik, zovur
 گورد *gurkan* – go'rkov
 گوز *gavazn* – kiyik
 گوسف *gusfand* – qo'y
 گوش داد *gush dodan* – quloq solmoq, eshitmoq
 گوشت *gushe* – burchak
 گو *gul* – aldash
 خورد *gul xo* 'rdan – aldanmoq
 زد *gul zadan* – aldamoq
 گوناگو *gunogun* – turli, har xil
 گو *go* 'uhar – gavhar
 گوهر *go* 'uhari – zargar, gavhar bilan shug'ullanuvchi
 گویند *guyande* – diktör
 گوی *guyo* – go'yo
 گاهی *gahi* – ba'zan
 گیتی *giti* – dunyo, olam
 گिला *gilos* – stakan, rumka

ل

لا *lo-bo* 'dd – ehtimol, balki; albatta; xohlasa-xohlamasa
 لحو *loho* 'ul go 'ftan – taajjuublanmoq
 لاء *log* 'ar – oriq, ozg'in
 لاش *loshe* – o'lik, murda jasadi
 لاف و گزاف *lof-o* 'gazof – lof qilish, bo'rttirib gapirish; maqtanish
 لاق *lo-qeyd* – xafsalasiz, befarq, loqayd
 لاک ز *lokazade* – muhrlangan, surguchlangan
 لا lone – in, uya
 لباس *lebos* – kiyim, libos
 لبخ *labxand* – tabassum, kulgi
 زد *labxand zadan* – kulib boqmoq, tabassum qilmoq
 لبنياد *labaniyot* – sut mahsulotlari
 لحاف *lehof* – ko'rpa
 لخت کرد *lo* 'xt kardan – yechintirmoq
 لخت شد *lo* 'xt sho 'dan – yechinmoq

لرزیدن *larzidan* – titramoq
 لطفًا *lo 'tʃan* – iltifot bilan, marhamat qilib
 لغو *lag 'v* – bekor qilish, tugatish; bema'nilik, ezmalik
 لغو داشتن *lag 'v doshtan* – bekor qilinmoq, tugatilmoq
 لفظ *lafz* – soʻz, ibora; talaffuz
 لقمه *lo 'qme* – osham, luqma
 لقمه چیدن *lo 'qme chidan* – tilamchilik qilmoq, gadoychilik qilmoq
 لهذا *lehazo* – shuning uchun, shu sababli
 لهستان *laheston* – Polsha
 لولی *luli* – loʻli, aldoqchi
 لیکن *likan* – lekin

م

ما *mo* – biz
 ماء *mo '* – suv
 مات *mot* – hayron, taajjub
 مات بردن *mot bo 'rdan* – ajablantirmoq, hayron qilmoq
 مات و منگ *mot-o ' mang* – ajablanish, hayratda qolish, hangu mang
 boʻlish
 ماچ کردن *moch kardan* – oʻpmoq
 مادر *modar* – ona
 مادر بزرگ *modar-bo 'zo 'rg* – buvi
 مادر زن *modar-zan* – qaynona
 ماده *modde* – modda
 مار *mor* – ilon
 مارس *mors* – mart
 ماست *most* – qatiq
 ماشین *moshin* – mashina, avtomobil
 مالک *molek* – mulk egasi, mulkdor
 ماکیان *mokiyon* – tovuq
 مالیدن *molidan* (مال *mol*) – surtmoq, ishqalamoq
 مامان *momon* – oyi
 مأموریت *ma 'muriyat-topshiriq*, vazifa, xizmat; به مأموریت رفتن *be ma 'muriyat raftan* – xizmatga bormoq, komandirovkaga ketmoq
 ماندن *mondan* (مان *mon*) – qolmoq
 مانند *monand-e* – kabi, singari
 ماوا *ma 'vo* – boshpana, bir joyning yashovchisi
 مأوراء النهر *movaro-o 'n-nahr* – ikki daryo (Amudaryo va Sirdaryo)
 oraligʻi

• *moh* – oy
 ماه افرا *mohofarin* – oydek go‘zal
 ماه *mohi* – baliq
 ماهی گ *mohigir* – baliqchi
 ماهی گیر *mohigiri* – baliq ovlash
 ما *moye* – boylik; mohiyat, sabab
 مباح *mo‘bohes* – bahs, munozara, diskussiya
 مباحه *mo‘bohes* – hisob-kitob
 مبار *mo‘boraze* – kurash
 مبارزه کرد *mo‘boraze kardan* – kurashmoq
 مبدل کرد *mo‘baddal kardan* – aylantirmoq, o‘zgartmoq
 متاسف *mo‘taasefone* – baxtga qarshi, afsus
 متالم کرد *mo‘ta‘allem kardan* – tashvishga solmoq, azobga qo‘ymoq
 متد *mo‘ttahede* – birlashgan
 متجاوز بود *mo‘tajovuz budan* – ortiq bo‘lmoq, oshiqcha bo‘lmoq
 متداول *mo‘tadovel* – oddiy, amaliy, ishlatiladigan
 متداول گردید *mo‘tadovel gardidan* – qabul qilinmoq, amalga
 shirilmoq
 متصرف شد *mo‘tasarref sho‘dan* – ishg‘ol qilmoq, qo‘lga kiritmoq,
 gallamoq
 متص *mottasel* – uzluksiz, muttasil
 متعجب بود *mo‘ta‘ajjeb budan* – ajablanmoq, taajjublanmoq
 متعا *mo‘ta‘alleg* – tegishli, taalluqli
 متغیر شد *mo‘tag‘ayyer shodan* – achchiqlanmoq, g‘ayri kelmoq
 متفر *mo‘tafarrege* – turli, har xil; tarqoq holda
 متا *mo‘ttaqen* – ishonchli, aniq
 متلا *matalak* – latifa, hikmat, anekdot
 متواسد *mo‘tavoosete* – o‘rta
 متمو *mo‘tamavvel* – boy
 ما *matn* – tekst, matn
 متد *mo‘tanaffer* – nafratlanuvchi, jirkanuvchi
 متفر شد *mo‘tanaffer sho‘dan* – nafratlanmoq
 متو *mo‘tavajjeh* – (bir narsaga) qaratilgan, yo‘nalgan
 ما *masal* – masal, maqol
 ما *mesl-e* – kabi, singari
 متجارست *majoreston* – Vengriya
 مجرا *majori* – مجرا ning ko‘plik shakli
 مج *majol* – imkoniyat, majol
 مج *majjonan* – tekin, bepul

مجدداً *mo 'jaddedan* – qaytadan, yangidan
 مجرا *majro* – tarmoq, suvning (daryoning) oqqan yeri, suv o‘zani
 مجرد *mo 'jrad* – bo‘ydoq, yolg‘iz
 مجلس *majles* – majlis, yig‘in
 مجل *mo 'jallal* – hashamatli, dabdabali, azim
 مجله *majalle* – jurnal
 مجموع *majmu* – jam bo‘lgan, ko‘p narsaning birga qo‘shilgani
 مجموعه *majmu'e* – to‘plam, majmua
 محاسبه *mo 'hosabe* – hisoblash
 محال *mo 'hol* – amalga oshmaydigan, mumkin bo‘lmagan
 محبس *mahbas* – qamoq, tyurma
 محبوس *mahbus* – qamalgan, mahbus
 محبوس شدن *mahbus sho 'dan* – qamoqqa tushmoq, qamalmoq
 محرمانه *mahramone* – yashirin, maxfiy; maxfiy ravishda, yashirinch
 محزون *mahzun* – g‘amgin, qayg‘uga botgan, xafa
 محسوب شدن *mahsub sho 'dan* – hisoblanmoq
 محصل *mo 'hassel* – talaba, o‘quvchi
 محقر *mo 'haqqar* – nafratga uchragan, tahqirlangan, manfur, la‘nati
 محل *mahall* – joy, makon
 محنت *mehnat* – azob, mashaqqat
 محوطه *mohavvete* – maydon, namoyish qilish uchun ajratilgan joy
 مخارج *mo 'xorej* – chiqim, sarf, xarajat
 مخازن *maxozen* – مخزن ning ko‘plik shakli
 مخالف *mo 'xolef* – qarshi, zid, muxolif
 مختصر *mo 'xtasar* – qisqa, muxtasar
 مختلف *mo 'xtalef* – turli, har xil
 مخزن *maxzan* – ombor, sklad, xazina
 مخزن آب *maxzan-e ob* – suv ombori
 مخلص *mo 'xles* – samimiy, qadrdon, samimona
 مخلوط *maxlut* – aralashgan, aralash
 مخوف *maxuf* – qo‘rqinchli, dahshatli, xavfli
 مداد *medod* – qalam
 مدیر *mo 'dir* – mudir, direktor, boshliq
 مراجعت *mo 'roja 'at* – qaytish
 کردن مراجعت *mo 'roja 'at kardan* – qaytmoq, qaytib kelmoq
 مراجعین *mo 'roje 'in* – murojaat qiluvchilar, kliyentlar
 مربع *mo 'rabba* – kvadrat; متر مربع *metr-e mo 'rabba* – kvadrat metr
 مربوط *marbut* – bog‘liq, aloqador
 مربوط بودن *marbut budan* – bog‘liq, aloqador bo‘lmoq, bog‘liq bo‘lmoq

مرت *mo 'rattab* – muntazam, tartibli ravishda
 مرخص *mo 'raxxasi* – otpusk, kanikul, ta'til
 مرد *mard* – kishi, erkak
 مرد *mo 'rdan* (میر *mir*) – o'lmoq
 مر *marz* – chegara
 مر *mo 'rg'* – qush, tovuq
 مرغاد *mo 'rg'ob* – o'rdak
 مرکباد *mo 'rakkabot* – sitrus o'simliklar, sitrus mevalar
 مرگ *marg* – o'lim
 مرو *mo 'rur* – o'tish
 مریض *mariz* – kasal, bemor
 مریض شد *mariz sho 'dan* – kasal bo'lmoq, bemor bo'lmoq
 مزار *mo 'zore'* – مزرعه ning ko'plik shakli
 مزا *mazoyo* – مزیت ning ko'plik shakli
 مزبو *mazbur* – qayd qilingan, eslatilgan, mazkur
 مز *mo 'zd* – ish haqi
 مزرع *mazra 'e* – ekin maydoni, dala
 مزمز *mazmaze* – yalash, tatish, tatib ko'rish
 مزید *maziyat* – fazilat, afzallik, oliy sifat; yutuq
 مساعدت داشت *mo 'soedat doshtan* – yordam olmoq, imkoniyatga ega
 o'lmoq
 مسافد *masofat* – masofa
 مسافرت کرد *mo 'soferat kardan* – safar qilmoq, sayohat qilmoq
 مستخبر *mo 'staxbar* – ogoh, xabardor
 مستغنی *mo 'stag'ni* – muhtoj bo'lmagan, muhtoj emas, ta'minlangan
 مستند *mo 'staned* – hujjatli
 مسدود *masdud* – to'silgan, chegaralangan
 مسدود کرد *masdud kardan* – to'smoq, yopib qo'ymoq, chegaralab
 o'ymoq
 مسکن *maskan* – turar joy, yashash joyi, maskan
 مسکین *meskin* – qashshoq, juda kambag'al, gadoy
 مسلح *mo 'sallah* – qurollangan, qurolli
 مسلسل *mo 'salsal* – zanjir kabi ulanib ketgan, ketma-ket
 مسواک *mesvok* – tish tozalagich
 مسواک زد *mesvok zadan* – tish tozalamoq
 مشاور *mo 'shover* – maslahatchi, konsultant, mashvaratchi
 مشاهده کرد *mo 'shohade kardan* – o'z ko'zi bilan ko'rmoq, kuzatmoq
 مشتری *mo 'shtari* – xaridor
 مشرق زمین *mashreq-zamin* – Sharq, sharq territoriyasiga tegishli

مشروح *mashruh* – mufasssal, batafsil
 مشورت *mashvarat* – maslahat
 مشورت کردن *mashvarat kardan* – maslahat qilmoq, maslahatlashmoq
 مصاحبه *mo'sohabe* – suhbat, suhbatlashish, intervyu
 مصلّا *mo'sallo* – namoz o'qish uchun mo'ljallangan joy, joynamoz
 مطرح نمودن *matrah namudan* – muhokamaga qo'ymoq, muhokama qilmoq
 مطلب *matlab* – masala, narsa, mavzu
 مطلع *mo'ttale'* – xabardor, ogoh
 مطلع کردن *mo'ttale' kardan* – xabardor qilmoq, ogoh qilmoq
 مطمئن *mo'tma'en* – ishonch, ishongan
 مطمئن بودن *mo'tma'en budan* – ishonmoq
 معادل *mo'odel* – barobar
 معاصر *mo'oser* – hozirgi, hozirgi zamon, zamondosh
 معالجه *mo'oleje* – davolash
 معالجه کردن *mo'oleje kardan* – davolamoq
 معالجه یافتن *mo'oleje yoftan* – davolanmoq, sog'aymoq, shifo topmoq
 معتقد بودن *mo'taqed budan* – ishonmoq, ishonchga ega bo'lmoq
 معدن *ma'dan* – kon, ma'dan
 معدود *ma'dud* – cheklangan, ma'lum miqdordagi
 معذرت خواستن *ma'zerat xostan* – uzr so'ramoq, kechirim so'ramoq
 معرفی کردن *mo'arrafi kardan* – tanishtirmoq, taqdim etmoq
 معروف *ma'ruf* – mashhur, tanilgan, atoqli
 معطل بودن *mo'attal budan* – ushalib qolmoq
 معلا کردن *mo'allo kardan* – ulug'lamoq
 معمول *ma'mul* – qabul qilingan, amaldagi
 مغازه *mag'oze* – magazin
 مغایرت داشتن *mo'goyarat doshtan* – muxolif bo'lmoq, qarshi bo'lmoc
 مغز *mag'z* – miya, ilik, mag'z
 مغلوب ساختن *mag'lub soxtan* – yengmoq
 مفت *mo'ft* – tekin, bepul
 مفتخر *mo'ftaxer* – g'ururli kishi, mag'rur, faxrlı
 مفرد *mo'frad* – birlik
 مفید *mo'fid* – foyda, foydali
 مقام *maqom* – o'rin, mansab, maqom
 مقابل *mo'qobel* – qarama-qarshi, muqobil
 مقایسه *mo'qoyese* – solishtirish, qiyos qilish
 مقاومت *mo'qovemat* – qarshilik, ziddiyat
 مقاومت کردن *mo'qovemat kardan* – qarshilik bildirmoq, qarshilik qilmoq

مقبر *maqbare* – qabr, maqbara, mavzoley
 مقروض *maqruz* – qarzdor
 مکتبہ *mo 'kotebe* – xat yozishib turish, xat yozishish
 مکتبہ کرد *mo 'kotebe kardan* – xat yozishib turmoq, xat yozishmoq
 مکالمہ *mo 'koleme* – so‘zlashish, suhbat, dialog
 مکار *makon* – joy, makon
 مکرر *mo 'karrar* – takror, qayta-qayta, bir necha bor
 مکعب *mo 'ka 'ab* – kub, kubik; متر مکعب *metr-e mo 'ka 'ab* – kubometr
 مگس *magas* – pashsha
 ملاز *mo 'lozem* – qiziqish, bir narsaga berilish
 ملاطفہ *mo 'lotefat* – iltifot, nazokat
 ملاقات *mo 'loqot* – uchrashish
 ملاقات کرد *mo 'loqot kardan* – uchrashmoq
 ملت *mellat* – millat, xalq
 ملتفت شد *mo 'ltafet sho 'dan* – tushunmoq, fahmlamoq
 مل *melh* – tuz
 مل *malax* – chigirtka
 ملک *malek* – podshoh
 ملا *melal* – ملت ning ko‘plik shakli
 ملوک *mo 'luk* – ملک ning ko‘plik shakli
 م *man* – men
 مناب *manobe* – منبع ning ko‘plik shakli
 منب *manba* – manba, boshlanish
 مند *mennat* – sadaqa, xayrli; minnatdorlik
 منتظر *mo 'ntazer* – kutish, intizorlik, kutuvchi
 منتظر بود *mo 'ntazer budan* – kutmoq, intizor bo‘lmoq
 مندرس *mo 'ndares* – eskirgan, churuk, to‘zigan
 منزل *manzel* – uy, turar joy, manzil
 منصرف شد *mo 'nsaref shodan* – voz kechmoq, biror ishni qilishdan
 |aytmoq
 منظر *manzare* – ko‘rinish, manzara
 منظم *mo 'nazzam* – muntazam, uzluksiz, tartibli
 منظور *manzur* – maqsad
 منظوم *manzume* – poema, doston
 منغص شد *mo 'nag 'g 'as sho 'dan* – achchiqlanmoq, g‘azablanmoq
 منفرد *mo 'nfared* – yolg‘iz; ajralgan
 منفعت *manfa 'at* – foyda, manfaat
 منقار *menqor* – tumshuq
 منقار زد *menqor zadan* – cho‘qilamoq, cho‘qimoq

منقد *mo 'naqqed* – tanqidchi
 مو *mu* – soch, qil
 گفتن *mu be mu go 'ftan* – ipidan ignasigacha aytib bermoq,
 birma-bir so'zlab bermoq
 مواد *mavodd* – ماده ning ko'plik shakli
 موج *mo 'uj* – to'lqin, mavj
 موجب *mo 'ujeb* – sabab, asos
 موجب *mavojeb* – ish haqi, mukofot
 مور *mur* – chumoli
 موزه *muze* – etik; muzey
 موش *mush* – sichqon
 موضوع *mo 'uzu* – tema, mavzu, problema
 موقع *mo 'uqe* – payt, vaqt
 موقوف *mo 'uquf* – bog'liq bo'lgan, to'xtatilgan
 مولد *mo 'uled* – tug'ilgan yer
 موليان *muliyon* – Muliyon (Buxorodagi ariqning nomi)
 شکافتن *muy-shekoftan* – ko'p o'ylamoq, fikrga cho'kmoq
 مه *me* – may
 مهر *mo 'hr* – muhr, pechat
 مهتابی *mahtobi* – oydin
 مهم *mo 'hemm* – muhim
 مهندس *mo 'handes* – injener, muhandis
 میان *miyon* – o'rta, biror narsaning o'rtasi
 میان *miyon-e* (izofali predlog) – o'rtasida, orasida
 میر *mir* – amir
 میز *miz* – stol
 میز تحریر *miz-e tahrir* – yozuv stoli
 میزان *mizon* – o'lchov, miqdor, tarozi
 رنگ میشی *mishirang* – tim qora rang
 میل *meyl* – xohish, mayl, istak
 میل داشتن *meyl doshtan* – istamoq, xohlamog
 میله *mile* – metall tayoqcha
 میهن *mihan* – vatan

ن

نابینا *nobino* – ko'r
 ناحیه *nohiye* – rayon, qishloq, tuman
 ناخن *noxo 'n* – tirnoq
 ناخوش *noxo 'sh* – kasal

ناؑ *nogoh* – to‘satdan, birdan
 ناؑو *nogavor* – ko‘ngilsiz voqea, xunuk hodisa
 ناؑه *nogahon* – to‘satdan, birdan, kutilmaganda
 نامد *nomdor* – atoqli, mashhur
 نا، *nome* – xat, maktub, noma
 ن *nov* – korabl (harbiy), kema; kanal
 نا، *nove* – tog‘ora; ariq, kichik kanal
 ناھ *nohor* – tushlik
 خورد ناھار *nohor xo‘rdan* – tushlik qilmoq, ovqatlanmoq
 ناھارخور *nohorxo‘ri* – oshxona
 نا، *noy* – qarang نى
 شد نايل *noyel sho‘dan* – muvaffaq bo‘lmoq, sazovor bo‘lmoq
 نبا، *nabot* – o‘simlik
 نبر *nabard* – jang, urush
 نبشنا *nabeshtan* – qarang نوشتن
 نتا، *natoij* – نتيجه ning ko‘plik shakli
 نا، *nasr* – proza, sochma, nasr
 نا، *nejot* – qutqarish
 نجيب *najib* – zotli, asldor
 داد نجات *nejot dodan* – qutqarmoq
 نافتا *nejot yofstan* – qutulmoq, qutqarilmoq, najot topmoq
 نہ *nahv* – sintaksis, usul
 ن *nax* – ip
 نخس *naxo‘st* – birinchi, bosh
 وز، نخست *naxo‘st vazir* – primyer-ministr, bosh vazir
 نخست *naxo‘stin* – birinchi, avvalgi
 نخو *no‘xo‘d* – no‘xat
 نا، خودا، *no‘xo‘d-ob* – no‘xat sho‘rva
 نر *narm* – yumshoq, mayin
 شد نرم *narm sho‘dan* – yumshamoq
 نزديک *nazdik* – yaqin
 نژ *nej;od* – irq, nasl, zot
 نس *no‘sax* – نسخه ning ko‘plik shakli
 خط نسخ *no‘sax-e xatti* – qo‘lyozmalar
 نسذ *no‘sxe* – nusxa, kopiya
 نس *nasim* – shabada
 نشا، *nashot* – sevinch, shodlik
 نشا، *neshon* – orden; ko‘rsatish
 داد نشان *neshon dodan* – ko‘rsatmoq

نشانی *neshoni* – adress; belgi
 نشستن *neshastan* (نشین *neshin*) – o'tirmoq
 نصائح *nasoih* – نصیحت ning ko'plik shakli
 نصف *nesf* – yarim
 نصیحت *nasihat* – nasihat
 نظافت *nazofat* – yig'ishtirish, tartibga solish
 نظامی *nezomi* – harbiy
 نظم *nazm* – poeziya, she'riyat, nazm
 نظمیة *nazmiye* – politsiya idorasi
 نظیر *nazir* – o'xshash, teng
 نعره *na're* – bo'kirish, qichqirish
 نعره زدن *na're zadan* – bo'kirmoq, qichqirmoq
 نفر *nafar* – jon, kishi
 نفرین *nafrin* – qarg'ash, la'nat o'qish; qarg'ish, la'nat
 نفوذ *no'fuz* – ta'sir
 نقره *no'qre* – kumush, nuqra
 نقش *naqsh* – rasm; rol
 نقشه *naqshe* – plan, reja; karta, xarita
 نقل کردن *naql kardan* – aytib bermoq, hikoya qilib bermoq
 نکته *no'kte* – o'tkir idrok, chuqur fikr; muhim narsa
 نگاشتن *negoshtan* (نگار *negor*) – yozmoq, chizmoq
 نکوهش *nekuhesh* – ta'na qilish, koyish, ayblash
 نگاه کردن *negoh kardan* – qaramoq, nazar solmoq
 نگاه داشتن *negoh doshtan* – ushlab turmoq, saqlamoq
 نگران *negaron* – kutish, nigoron bo'lish
 نگرانی شدن *negaroni sho'dan* – bezovta bo'lmoq, tashvishga tushmoq; entikib kutmoq
 نگرستان *negaristan* (نگر *negar*) – qaramoq
 نگهداشتن *negah-doshtan* (نگهدار *negah-dor*) – saqlamoq, qarab turmoq
 نمایش *namoyesh* – ko'rsatish, namoyish
 نمایشگاه *namoyeshgoh* – ko'rgazma
 نمایشنامه *namoyeshnome* – spektakl, sahna asari
 نماینده *namoyande* – vakil, delegat, deputat
 نمک *namak* – tuz
 نمودن *namudan* (نما *namo*) – ko'rsatmoq
 ننگ *nang* – sharmandalik, uyatlik
 نو *no'u* – yangi
 نواحی *navohi* – ناحیه ning ko'plik shakli
 نواختن *navoxtan* (نواز *navoz*) – erkalamoq; chalmoq
 نوار *navor* – magnitofon tasmasi

نواز *navozesh* – erkalash
 نوازش کړا *navozesh kardan* – erkalamoq
 نوا *navombr* – noyabr
 نوبا *no‘ubove* – yosh bola, go‘dak
 نډ *navad* – to‘qson
 نوز *nuzdah* – o‘n to‘qqiz
 نوش *naveshtan* (نویس *navis*) – yozmoq
 نوشید *nushidan* (نوش *nush*) – ichmoq
 نوا *no‘ukar* – xizmatkor
 نو *nav’* – nav, tur, xil
 نویسنه *navisande* – yozuvchi
 نو‘ه *no‘h* – to‘qqiz
 نهاده *nehodan* (نه *neh*) – qo‘ymoq
 نه *nahor* – *qarang* ناهار
 نه *nehol* – nihol, yosh ko‘chat
 نه *nehon* – yashirin, maxfiy, pinhona
 نهغه *neho‘ftan* – yashirmoq, yashirinmoq
 نه *ney* – nay, qamish
 نیر *niru* – kuch, quvvat, qudrat
 نډ *niz* – ham, shuningdek
 نښه *nish* – nayza, nish; chaqish
 نښه *nik* – yaxshi
 نیک بخ *nik-baxt* – baxtli, baxtiyor
 نډ *nil* – nil, ko‘k, zangori bo‘yoqqa ketadigan o‘simlik
 نډ *nim* – yarim
 نیمکه *nimkat* – skameyka, parta

و

وارد شد *vored sho‘dan* – kirmoq
 وارد *voredot* – import, ichkariga mol keltirish
 وارد *voredon* – kelgindilar, kirib kelganlar
 واز *voj:e* – so‘z, ibora
 واصل گردید *vosel gardidan* – kelmoq, kelib qo‘shilmoq, ulanmoq
 واز *voqe’* – joylashgan
 واقعه *voqe‘an* – haqiqatda, haqiqatan
 واقف *voqef* – xabardor, ogoh, voqif
 واقف بود *voqef budan* – xabardor bo‘lmoq, ogoh bo‘lmoq
 واکړد *vo-kardan* – ochmoq, yozmoq
 واکړنه *vogo‘zor sho‘dan* – taqdim etilmoq, topshirilmoq
 واکړنه *vo-go‘zoshtan* – qoldirmoq; topshirmoq
 والدې *voledeyn* – ota-ona

واهی *vohi* – asossiz
 واهی خیال *vohi-xiyol* – xom xayol
 وبال *vabol* – og‘irlik, qiyinchilik
 واجب *vajab* – qarich
 وحشت زده *vahshat zade* – dahshat bilan, vahima bilan
 ورزش *varzesh* – sport, jismoniy tarbiya
 ورزش کردن *varzesh kardan* – sport bilan shug‘ullanmoq, badantar-
 biya qilmoq
 ورزشگاه *varzeshgoh* – stadion
 ورزیدن *varzidan* (ورز *varz*) – mashq qilmoq
 ورزیده *varzide* – chiniqqan, baquvvat
 ورود *vo‘rud* – kirish, kirib kelish
 وزرا *vo‘zaro* – وزیر ning ko‘plik shakli
 وزغ *vazag‘* – baqa, qurbaqa
 وزن *vazn* – vazn, o‘lchov
 وزنه برداری *vazne-bardori* – og‘ir tosh ko‘tarish
 وزیدن *vazidan* (وز *vaz*) – esmoq
 وزیر *vazir* – ministr, vazir
 وساطت *vasotat* – vositachilik, dallollik
 وسایل *vasoyel* – وسیله ning ko‘plik shakli
 وسعت یافتن *vo‘s‘at yoftan* – kengaymoq, tarqalmoq
 وسیله *vasile* – vosita
 وصف *vasf* – ta‘rif, vasf
 وصف کردن *vasf kardan* – ta‘riflamoq, vasf etmoq
 وضع *vaz‘* – vaziyat, sharoit; o‘rin, mavqe
 و غیره *va g‘eyre* – . . . va boshqalar
 وقوع *vo‘qu‘* – voqea yoki hodisaning sodir bo‘lishi
 ول کردن *vel-kardan* – qo‘yib yubormoq, bo‘shatib yubormoq
 ولی *vali* – lekin
 وی *vey* – u (kishilik olmoshi)
 ویژه *vij:e* – maxsus; ویژه *be vij:e* – maxsus

•

ها *ho* – a, -mi (so‘roq yuklamalari)
 هجرت کردن *hejrat kardan* – ko‘chmoq, ko‘chib ketmoq
 هدایا *hadoyo* – هدیه ning ko‘plik shakli
 هدر *hadar* – bekorga, foydasiz
 هدیه *hadiyye* – sovg‘a, hadya
 هراسان *heroson* – qo‘rqan, qo‘rqadigan; qo‘rqinch

هرگ *har-goh* – har vaqt; agar
 هرگ *hargez* – hech qachon, hech vaqt
 هزا *hezor* – ming
 هشت *hasht* – sakkiz
 هشت *hashtod* – sakson
 هشت *heshtan* (هل *hel*) – qoldirmoq, qo‘ymoq
 هشت *hashti* – dahliz, peshayvon
 هفت *haft* – yetti
 هفت *haftod* – yetmish
 هفت *haft-tir* – to‘pponcha
 هفت *hefdah* – o‘n yetti
 ها *ho‘lu* – shaftoli
 هم اکنون *hamaknun* – endilikda, hozirgi vaqtda
 هما *hamon* – o‘sha, ana o‘sha, hamon
 همبستگ *hambastagi* – birdamlik, bog‘liqlik
 همجوا *hamjavor* – qo‘shni, hamsoya
 همچنین *hamchenin* – shunday, xuddi shunday
 همسا *hamsoye* – qo‘shni
 همسر *hamsar* – umr yo‘ldoshi, xotin
 هم مر *hammarz* – chegaradosh
 هموار *hamvore* – hamisha, doim
 همین *hamin* – shu, mana shu
 هندس *handase* – geometriya
 هندوان *hendevone* – tarvuz
 هنر *ho‘nar* – san‘at, hunar
 هنرپیش *ho‘narpishe* – artist
 هنردوست *ho‘nardust* – havaskor
 هنرستان *ho‘nareston* – (hunar, san‘at) bilim yurti
 هنرمند *ho‘narmand* – san‘atkor, san‘at arbobi
 هنگ *hangom* – payt, vaqt
 هنوز *hanuz* – hali, hali ham, shu vaqtga qadar
 هواپیمه *havopeymo* – samolyot
 هواخور *havoxo‘ri* – ochiq havoda yurish
 هوا *ho‘ul* – qo‘rqinch
 هوپ *havij* – sabzi
 هیچ کدا *hich ko‘dom* – hech kim, hech qaysi
 هیچ کس *hich kas* – hech kim
 هیز *hizo‘m* – o‘tin
 هیزم شکر *hizo‘m shekan* – o‘tin yoruvchi, o‘tin teruvchi

یاد آوری *yod-ovari* – eslash, esga olish, xotirlash
 یاد بود *yod-bud* – xotira, esdalik
 یاد داشت *yod-dosht* – memorandum, nota, xotira, esdalik
 یادگاری *yodgori* – esdalik, souvenir
 یاد گرفتن *yod gereftan* – o‘rganmoq
 یار *yor* – yor, do‘st
 یاری دادن *yori dodan* – yordamlashmoq, ko‘maklashmoq
 یازده *yozdah* – o‘n bir
 یافتن *yoftan* (یاب *yob*) – topmoq
 یخه *yaxe* – yoqa
 یغما *yag‘mo* – talon-taroj, talonchilik, bosqinchilik
 یقین داشتن *yaqin doshtan* – ishonmoq
 یک *yek* – bir
 یک خورده *yek-xo‘rde* – biroz
 یک راست *yek rost* – bir yo‘la, to‘g‘ri
 یک رشته *yekreshhte* – bir qator
 یکسره *yeksare* – bir yo‘la, to‘g‘ri
 یگانگی *yegonegi* – birlik, yolg‘izlik, birdamlik
 یقین *yaqin* – ishonch, e‘tiqod, ishonganlik
 یواشکی *yavosheki* – yashirincha, hech kimga bildirmay, sekingina, ohista
 یوم *yo‘um* – kun
 ییلاق *yeyloq* – yaylov, dala, shahar tashqarisidagi uy-joy, dala hovli

O'zbekcha – forsha lug'at

A

- 'zo – عضو *o'zv*.
 chchiq – تلخ *talx*.
 dres – آدرس *odres*, نشانی خانه *neshoni-ye xone*.
 fsus – تاسف *ta'asso'f*.
 fsuslanmoq – تاسف خوردن *ta'asso'f xo'rdan*.
 jralmoq – جدا شدن *jo'do sho'dan*.
 ka – بزرگ برادر *barodar-e bo'zo'rg*.
 kademiya – فرهنگستان علوم *farhangeston, Fanlar akademiyasi*, فرهنگستان *farhangeston-o'lum*.
 ka-uka – برادر *barodar*.
 ksincha – بر عکس *bar-aks*.
 lbatta – حتما *hatman*.
 lmashtirmoq – تبدیل کردن *tabdil kardan*, عوض کردن *a'vaz kardan*.
 loqa – رابطه *robete* (ko'plik shakli *ravobet*).
 maki – عمو *amu*.
 mma – عمه *ame*.
 rbob, xodim – رجل *rajo'l*, Jamoat arbobi – رجل اجتماعی *rajo'l-e ejtimoyi*.
 rdoqlab, e'zozlab kelingan – قابل احترام شده *qobel-e ehterom sho'de*.
 riq, anhor – رود *rud*, جوی *juy*.
 rmiya – ارتش *artesh*.
 rtist – هنرپیشه *ho'narpishe*.
 sosiy – اساسی *asosiy*, عمده *o'mde*.
 sr – قرن *qarn*.
 auditoriya – کلاس درس *kelos-e dars*.
 viapochta – پست هوایی *po'st-e havoyi*.
 vval – ابتدا *ebtedo*, اول *avval*.
 ylanish – گردش *gardesh*.
 ylanmoq – چرخیدن *charxidan*.
 ylanmoq, aylanib yurmoq – گردیدن *gardidan*, گردش کردن *gardesh kardan*.
 yol – زن *zan*.
 yrim – برخی *barxi*, بعضی *ba'zi*.
 ytmoq – گفتن *go'fian*.
 iziz, qadrdon – گرامی *geromi*, Aziz do'st – دوست گرامی *dust-e geromi*.

B

- ba'zi – برخی *barxi*, بعضی *ba'zi*.
 badantarbiya qilmoq – ورزش کردن *varzesh kardan*.

Bajarmoq – انجام دادن *anjom dodan*.
Baliq ماهی *mohi*.
Baliq ovlash ماهی گیری *mohigiri*.
Barmoq انگشت *ango 'sht*.
Baxt-saodat کامیابی *komyobi*, خوشبختی *xo 'shbaxti*.
Bayram جشن *jashn*.
Bayram qilmoq جشن گرفتن *jashn gereftan*.
Bekat ایستگاه *istgoh*.
Bekitmoq, yashirmoq; kiydirmoq, yopmoq پوشاندن *pushondan*.
Bermoq دادن *dodan*.
Bezamoq, bezatmoq آراستن *orostan*.
Bezatmoq آرایش دادن *oroyesh dodan*.
Bilan, birga با *bo*, باهم *bo ham*.
Bilim دانش *donesh*.
Bilish شما فارسی بلدید؟ – *sho 'mo forsi baladid?*
Bilmoq دانستن *donestan*, بلد بودن *balad budan*.
Bino عمارت *emorat*, بنا *bano*, ساختمان *soxtemon*.
Bir nechta, bir qancha چندین *chandin*.
Biroz کمی *kami*.
Birinchi نخست *no 'xo 'st*, یکم *yeko 'm*, اول *avval*.
Bo'lim شعبه *sho 'be*.
Bo'lmoq شدن *sho 'dan*.
Bo'r گچ *gach*.
Bo'sh, quruq خالی *xoli*.
Bo'yin گردن *gardan*.
Bodring خیار *xiyor*.
Bog'lamoq بستن *bastan*, پیوستن *peyvastan*.
Bog'liq مربوط *marbut*.
Bola بچه *bacha*, کودک *kudak*.
Bolalar bog'chasi کودکانستان *kudakeston*.
Bor bo'lmoq داشتن *doshtan*.
Bosh سر *sar*.
Bosh kiyim کلاه *ko 'loh*.
Boshlamoq شروع کردن *sho 'ru' kardan*, آغاز کردن *og 'oz kardan*.
Boshqa دیگر *digar*, سایر *soyer*.
Bosmoq, bosib chiqarmoq چاپ کردن *chop kardan*.
Boy غنی *mo 'tamavvel*, متمول *sarvatmand*, ثروتمند *g 'ani*.
Boyluk ثروت *sarvat*.
Bug'doy گندم *gando 'm*.
Bugun امروز *emruz*.
Bulut ابر *abr*.
Bulutli ابری *abri*, ابرناک *abrnok*.
Bundan tashqari غیر از این *g 'eyr az in*, علاوه بر این *a 'love bar in*.

Burun – بینی *bini*.
Buva – پدر بزرگ *pedarbo 'zo 'rg*.
Buvi – مادر بزرگ *modarbo 'zo 'rg*.
Buyuk – عظیم *a 'zim*, کبیر *kabir*.
Buyurmoq – فرمودن *farmudan*.
Buyurtma – سفارش *seforesh*.

D

Dam – استراحت *esterohat*.
Dam olish kuni – روز تعطیل *ruz-e ta 'til*.
Dam olmoq – استراحت کردن *esterohat kardan*.
Dam, dam olish – تعطیل *ta 'til*.
Darslik – کتاب درسی *ketob-e darsi*.
Daryo – رود *rud*, رودخانه *rudxone*.
Dasturxon – سفره *so 'fre*.
Dasturxon yozmoq – سفره چیدن *so 'fre chidan*.
Davolamoq – معالجه کردن *mo 'oleje kardan*.
Davom – ادامه *edome*.
Davom etmoq – ادامه داشتن *edome doshtan*.
Davom ettirmoq – ادامه دادن *edome dodan*.
Davomida – طی *tey-ye*.
Dengiz – دریا *daryo*.
Deraza – پنجره *panjare*.
Diktor – گوینده *guyande*.
Diqqat – توجه *tavajjo 'h*.
Diqqat qilmoq – توجه کردن *tavajjo 'h kardan*.
Diqqatga sazovor joylar – جاهای دیدنی *joho-ye didani*.
Doim – همیشه *hamishe*.
Doktor – پزشک *pezeshk*.
Doska artadigan latta – تخته پاک کن *taxtepokko 'n*.

E

Ega bo 'lmoq – داشتن *doshtan*.
Ekmoq – کاشتن *koshtan*.
Er – شوهر *sho 'uhar*.
Erkak – مرد *mard*.
Ertaga – فردا *fardo*.
Ertalab – صبح *so 'bh*.
Esdan chiqarmoq – فراموش کردن *faromush kardan*.
Eshak – الاغ *xar*, الاغ *o 'log*.
Eshik – در *dar*.

Eshitmoq – شنیدن *shenidan*.

Eski – کهنه *ko'hne*.

F

Fakultet – دانشکده *doneshkade*.

Familiya – اسم خانوادگی *esm-e xonevodegi*.

Farq (tafovut) – تفاوت *tafovo't*.

Forscha-o'zbekcha lug'at – فرهنگ فارسی به ازبکی *farhang-e forsi be o'zbaki*.

Foyda – سود *sud*.

Foyda keltirmoq – سودی بخشیدن *sudi baxshidan*.

Foydalanmoq – استفاده کردن *estefode kardan*.

G

Galstuk – کراوات *krovat*.

Gap – حرف *jo'mle*, جمله *harf*.

Gaplashmoq – حرف زدن *harf zadan*.

Gazeta – روزنامه *ruznome*.

Germaniya – آلمان *olmon*.

Go'zal – زیبا *qashang*, قشنگ *zibo*.

H

Hadya, sovg'a – هدیه *hadiyye*, سوغا *so'ug'o*.

Haligacha – تا به حال *to be hol*.

Har doim, hamisha – همیشه *hamishe*.

Har xil – مختلف *mo'xtalef*, گوناگون *gunogun*.

Harakat qilmoq – سعی کردن *sa'i kardan*, کوشش کردن *kushesh kardan*.

Harbiy – نظامی *nezomi*.

Hashamatli – باشکوه *bo sho'kuh*.

Hayit – عید *eyd*.

Hech qachon, hech vaqt – هرگز *hargez*.

Hisoblanmoq – محسوب شدن *mahsud sho'dan*.

Hunar – هنر *ho'nar*.

Hol-ahvol so'ramoq – احوالپرسی کردن *ahvolpo'rsi kardan*.

Hovli – حیاط *hayot*.

Hozir – حالا *holo*, اکنون *aknun*.

Hozir bo'lganlar – حاضرین *hozerin*.

Hozirgi – معاصر، کنونی *mo'asari*, *ko'nuni*.

I

Ichkari – درون *darun*, تو *tu*.

Idish – ظرف *zarf* (ko'pligi – ظروف *zo'ruf*).

Ildiz – ریشه *rishe*.
Ilgari – پیش *pish*.
Ilon – مار *mor*.
Iltimos qilmoq – خواهش کردن *xohesh kardan*.
Iltimos, istak – خواهش *xohesh*.
In – لانه *lone*, سوراخ *surox*.
Indin – پس فردا *pasfardo*.
Inqilob – انقلاب *engelob*.
Institut – انستیتو *anstitutu*, دانشکده *doneshkade*.
Ipak – ابریشم *abrisho 'm*.
Irg'itmoq – انداختن *andoxtan*.
Ish – کار *kor*.
Ishlamoq – کار کردن *kor kardan*.
Ishonch – اعتماد *e 'temod*.
Ishonmoq – باور کردن *bovar kardan*.
Ishtirok etmoq – شرکت کردن *sherkat kardan*.
Issiq – گرم *garm*.
Ittifoq – اتحاد *ettehod*.
Izoh, bayon – توضیح *to 'uzih*.
Izohlab bermog – توضیح دادن *to 'uzih dodan*.

J

Jahli chiqmoq – خشمگین شدن *xashmgin sho 'dan*.
Jamlamoq – جمع کردن *jam ' kardan*.
Javob bermog – جواب دادن *poso 'x dodan*, جواب *javob dodan*.
Jigarrang – قهوه ای رنگ *qahveyirang*.
Jihozlamoq – مجهز کردن *mo 'jahhaz kardan*.
Jo'namog – رفتن *raftan*.
Jo'natmog – ارسال کردن *ersol kardan*, فرستادن *ferestodan*.
Juda – خیلی *xeyli*.
Juda yaxshi – خیلی خوب *xeyli xub*.
Jun – پشم *pashm*.
Jurnal – مجله *majalle*.

K

Kabi – مانند *monand-e*, مثل *mesl-e*.
Kanal – ترعه *to 'r'e*.
Karam – کلم *kalam*.
Karavot – تختخواب *taxtexob*.
Kartoshka – سیب زمینی *sibzamini*.
Kasal – بیمار *bimor*, مریض *mariz*.
Kasal bo'lmoq – مریض شدن *mariz sho 'dan*.
Katta – بزرگ *bo 'zo 'rg*.

Kech – دیر *dir*.
Kech qolmoq – دیر کردن *dir kardan*.
Kech, kechki payt – عصر *shom*, شام *‘asr*.
Kecha – دیروز *diruz*.
Kechirasiz – ببخشید *bebaxshid*.
Kechirim – عنبر *o ‘zr*.
Kechirim so‘ramoq – عنبر خواستن *o ‘zr xostan*.
Kelin – عروس *‘arus*.
Kelmoq – آمدن *omadan*, تشریف آوردن *tashrif ovardan*.
Keltirmoq – آوردن *ovardan*.
Keng – وسیع *vasi’*, گشاد *go ‘shod*.
Kesmoq – بریدن *bo ‘ridan*.
Ketmoq – رفتن *raftan*, بردن تشریف *tashrif bo ‘rdan*.
Kichik – کوچک *kuchek*.
Kino – سینما *sinemo*.
Kirmoq – داخل شدن *doxel sho ‘dan*, وارد شدن *vored sho ‘dan*.
Kiyim – لباس *pushok*, لباس *lebos*.
Kiymog – پوشیدن *pushidan*.
Klassik – کلاسیک *kelosik*.
Klassik asarlar – آثار کلاسیک *osor-e kelosik*.
Ko‘cha – کوچه *kuche*, خیابان *xiyobon*.
Ko‘chirib yozmoq – رونویسی کردن *runavisi kardan*.
Ko‘mir – ذغال *zo ‘g‘ol*, سنگ *zo ‘g‘ol-e sang*.
Ko‘p – زیاد *ziyod*, خیلی *xeyli*, بسیار *besyor*.
Ko‘pincha – اغلب *ag ‘lab*.
Ko‘proq – بیشتر *bishtar*.
Ko‘rgazma – نمایشگاه *namoyeshgoh*.
Ko‘rinmoq – ظاهر شدن *zoher sho ‘dan*.
Ko‘rmoq – دیدن *didan*.
Ko‘rsatmoq – نشان دادن *neshon dodan*, نمودن *namudan*.
Ko‘tarilmoq – بالا رفتن *bolo raftan*.
Ko‘tarmoq, ko‘tarib olmoq – برداشتن *bar-doshtan*.
Ko‘ylak – پیراهن *pirohan*.
Ko‘z – چشم *chashm*.
Komandirovka – سفر خدمتی *safar-e xedmati*.
Komandirovkaga ketmoq – به سفر خدمتی رفتن *be safar-e xedmati raftan*.
Kon, ma‘dan – معدن *ma ‘dan* (*ko‘plik shakli ma ‘oden*).
Konstitutsiya – قانون اساسی *qonun-e asosi*.
Koptok – توپ *tup*.
Koptok o‘ynamoq – توپ بازی کردن *tup bozi kardan*.
Kosmonavt – فضاانورد *keyhonnnavard*, فضاانورد *fazonavard*.
Kosmos – فضا *keyhon*, فضا *fazo*.
Kostum-shim – کت و شلوار *ko ‘t-o ‘ shalvor*.
Kreslo – صندلی راحتی *sandali-ye rohati*.

ʕub – مکعب *mo 'ka 'ab*.
 ʕubometr – متر مکعب *metr-e mo 'ka 'ab*.
 ʕulmoq – خندیدن *xandidan*.
 ʕumush – نقره *no 'qre*.
 ʕun – روز *ruz*.
 ʕutib olmoq – استقبال کردن *esteqbol kardan*.
 ʕutmoq – منتظر بودن *mo 'ntazer budan*.
 ʕvadrat – مربع *mo 'rabba'*.

L

ʕavlagi – چغندر *cho 'g 'andar*.
 ʕift – آسانسور *osonsur*.
 ʕug'at – لغت *lo 'g 'at*, فرهنگ *farhang*.

M

Ma'lumot – اطلاعات *ettelo 'ot*.
 Ma'ruza qilmoq – سخنرانی کردن *so 'xanroni kardan*.
 Ma'ruza, nutq – سخنرانی *so 'xanroni*.
 Madaniyat – تمدن *tamaddo 'n*, فرهنگ *farhang*.
 Magazin – فروشگاه *fo 'rushgoh*, مغازه *mag 'oze*.
 Majlis – جلسه *jalase*.
 Mamlakat – سرزمین *sarzamin*, کشور *keshvar*.
 Marhamat, marhamat qiling – بفرمایید *befarmoyid*.
 Mashhur – نامی *nomi*, برجسته *barjaste*.
 Mashq – تمرین *tamrin*.
 Maslahatchi – مشاور *mo 'shover*.
 Meditsina – طب *teb*, پزشکی *pezeshk*.
 Mehmonxona – هتل *ho 'tel*.
 Metall – فلز *felez*.
 Miltiq – تفنگ *to 'fang*.
 Minmoq (transportga chiqmoq) – سوار شدن *savor sho 'dan*.
 Miqdor – عدد *'adad*, شمار *sho 'more*, تعداد *te 'dod*.
 Musharraf bo'lmoq, sazovor bo'lmoq – نایل شدن *noyil sho 'dan*.
 Muxbir – خبرنگار *xabarnegor*.

N

Nam – تر *tar*.
 Namlamoq – تر کردن *tar kardan*.
 Narsa – چیز *chiz*.
 Navbatchi – کشیک *keshik*.
 Necha, qancha – چند *chand*.
 Nechanchi – چندم *chando 'm*.

Nemis – آلمان *olmon*.
 Nemis tili – زبان آلمانی *zabon-e olmoni*.
 Nishonlamoq – جشن گرفتن *jashn gereftan*.
 Nok – گلابی *go 'lobi*.
 Nonushta – صبحانه *so 'bhone*.
 Nonushta qilmoq – خوردن صبحانه *so 'bhone xo 'rdan*.

O

Och (qorni) – گرسنه *go 'resne*.
 Ochilmoq – گشایش یافتن *go 'shoyesh yoftan*.
 Ochmoq – گزیدن باز کردن *boz kardan*, گشادن *go 'shodan*.
 Og'ir – سنگین *sangin*.
 Og'iz – دهان *dahon*.
 Og'rimoq – درد کردن *dard kardan*.
 Og'zaki – شفاهی *shefohi*.
 Oid – مربوط *marbut*.
 Oila – خانواده *xonevode*.
 Oldin – پیش *pish*.
 Oldingi – پیشین *pishin*.
 Olib ketmoq – بردن *bo 'rdan*.
 Olma – سیب *sib*.
 Olmoq – دریافت کردن، گرفتن *dar yoft kardan*.
 Ona – مادر *modar*.
 Opa – بزرگ خواهر *xohar-e bo 'zo 'rg*.
 Opa-singil – خواهر *xohar*.
 Oq – سفید *sefid*.
 Orasida – بین *miyon-e*, بین *beyn-e*.
 Orqali (vositasida) – توسط *tavasso 't-e*, بوسیله *be vasile-ye*.
 Oshqovoq – کدو *kadu*.
 Oshxona – ناهار خوری *nohorxo 'ri*.
 Osmoq – آویختن *ovixtan*.
 Ota – پدر *pedar*.
 Ota-ona – پدر و مادر *pedar-o '-modar*, والدین *voledeyn*.
 Otxona – طویله *tavile*.
 Ovqat – غذا *g 'azo*, خوراک *xo 'rok*, طعام *ta 'om*.
 Oy – ماه *moh*.
 Oydin – مهتابی *mahtobi*.
 Oyoq – پا *po*.
 Oyoq kiyimi – کفش *kafsh*.
 Ozgina – کمی *kami*, قدری *qadri*.
 Oziq-ovqat – اغذیه *ag 'ziye*.
 Oziq-ovqat magazini – مغازه ی اغذیه فروشی *mag 'oze-ye ag 'ziyefo 'rushi*.

P

- apka – کیف *kif*.
 arta – نیمکت *nimkat*.
 artiya – حزب *hezb*.
 axta – پنبه *pambe*.
 aypoq – جوراب *jurob*.
 echka – بخاری *bo 'xori*.
 'edagog – آموزگار *omuzgor*, معلم *mo 'allem*.
 'edagogika instituti – دانش سرای عالی *doneshsaro-ye 'oli*.
 'eshin (tush payti) – ظهر *zo 'hr*.
 'ichiq – کارد *kord*.
 'ishgan – رسیده *raside*.
 'ishirmoq – پختن *po 'xtan*.
 'ishloq – پنیر *panir*.
 'oyezd – ترن *tern*.
 'omidor – گوجه فرنگی *go 'ujefarangi*.
 'ul to'lamoq – پول پرداختن *pul pardoxtan*.

Q

- qabul qilmoq – پذیرفتن *paziro 'ftan*.
 qachon – چه وقت *che vaqt*.
 qadimgi – باستانی *bostoni*.
 qanday, qanaqa – چطور *chetur*.
 qarindosh – قوم و خویش *xish*, خویش *qo 'um-o 'xish*.
 qatnashmoq – شرکت کردن *sherkat kardan*.
 qattiq – سخت *saxt*.
 qavat – طبقه *tabaqe*.
 qayerlik – کجایی است *ko 'joyi ast*.
 qaymoq – سرشیر *sarshir*.
 qaysi – کدام *ko 'dom*.
 qaytmoq – برگشتن *bar-gashtan*, مراجعت کردن *mo 'rojaat kardan*.
 qidirmoq – جستجو کردن *jo 'stan*, جستجو کردن *jo 'sto 'ju kardan*.
 qilmoq – کردن *kardan*.
 qimmat – گران *geron*.
 qirmoq (yo'nmoq) – تراشیدن *taroshidan*.
 qish – زمستان *zemeston*.
 qishloq – ده *deh*, قریه *qarye*.
 qishloq xo'jaligi – کشاورزی *keshovarzi*.
 qiynalmoq (azob chekmoq) – زحمت کشیدن *zahmat keshidan*, رنج بردن *ranj bo 'rdan*.
 qiz – دختر *do 'xtar*.
 qizil – سرخ *so 'rx*.
 qiziqarli – جالب *joleb*.

Qiziqish – علاقه *aloqe*.
Qiziqmoq – علاقه داشتن *aloqe doshtan*.
Qo'l – دست *dast*.
Qo'lqop – دستکش *dastkash*.
Qo'lyozma – نسخه ی خطی *no'sxe-ye xatti*.
Qo'ng'iroq – زنگ *zang*.
Qo'ng'iroq chalinmoq – زنگ زدن *zang zadan*.
Qo'rqmoq – ترسیدن *tarsidan*.
Qo'shni – همسایه *hamsoye*, مجاور *majover*.
Qo'y – گوسفند *gusfand*.
Qo'ymoq – گذاشتن *go'zoshtan*, نهادن *nehodan*.
Qodir bo'lmoq (qila olmoq) – توانستن *tavonestan*.
Qoldirmoq – باقی گذاشتن *boqi go'zoshtan*.
Qolmoq – ماندن *mondan*.
Qora – سیاه *siyoh*.
Qorin – شکم *shekam*.
Qosh – ابرو *abru*.
Qovun – خربزه *xarbo'ze*.
Quduc – چاه *choh*.
Quloq – گوش *gush*.
Quloq solmoq – گوش دادن *gush dodan*.
Qutqarmoq – نجات دادن *nejot*, رها کردن *raho kardan*, آزاد کردن *ozod kardan*, *dodan*.
Quyong – خرگوش *xargush*.

R

Rahmat – تشکر *tashakko'r*.
Rasm – عکس *aks*, تصویر *tasvir*.
Rassom – نقاش *naqqosh*, مصور *mo'savver*.
Respublika – جمهوری *jo'mhuri*; O'zbekiston Respublikasi – جمهوری – *jo'mhuri-ye o'zbekiston*, Eron Islom respublikasi – جمهوری اسلامی ایران *jo'mhuri-ye islomi-ye iron*.
Ruchka – قلم *qalam*.
Ruxsat – اجازه *ejoze*.
Ruxsat bermoc – اجازه دادن *ejoze dodan*.

S

Sabzavot – تره بار *tarrebor*.
Sabzi – هویج *havij*.
Safar qilmoq – مسافرت کردن *mo'soferat kardan*.
Samolyot – هواپیما *havopeymo*.
Sanamoq – شمردن *sho'mo'rdan*.
Sanatoriy – آسایشگاه *osoyeshgoh*.

şaqlamoq – نگاه داشتن *negoh doshtan*, نگاه داشتن *negah doshtan*.
şariq – زرد *zard*.
şariyogʻ – کره *kare*.
şaroy (madaniyat uyi) – کاخ *kox*; **madaniyat saroyi** – کاخ هنر *koh-e ho 'nar*.
şavdogar – تاجر *tojer*.
şavol bermoq – سوال دادن *suol dodan*.
şayr qilmoq – گردش کردن *gardesh kardan*.
şekin – کند *ko'nd*, آهسته *oheste*.
şekund – ثانیه *soniye*.
şevmoq – دوست داشتن *dust doshtan*.
şichqon – موش *mush*.
şinamoq – آزمودن *ozmudan*.
şindirmoq – شکستن *shekastan*.
şingil – خواهر کوچک *xohar-e kuchek*.
şo'ng (keyin) – بعد *ba'd*, سپس *sepas*.
şo'ramoq – پرسیدن *po 'rsidan*.
şo'z – سخن *so 'xan*, کلمه *kaleme*.
şo'zlab bermoq – نقل کردن *naql kardan*, بازگو کردن *bozgu kardan*.
şo'zlashmoq – گفتگو کردن *go 'fto 'gu kardan*.
şoch – مو *mu*.
şochmoq – افکندن *afkandan*.
şogʻ – سالم *solem*.
Sogʻlik, salomatlik – تندرستی *tando 'ro 'sti*.
Soha – رشته *reshte*.
Soqol – ریش *rish*.
Sotib olmoq – خریدن *xaridan*, خریداری کردن *xaridori kardan*.
Sotmoq – فروختن *fo 'ruxtan*.
Sotuvchi – فروشنده *fo 'rushande*.
Sovuq – سرد *sard*, خنک *xo 'nak*.
Sport – ورزش *varzesh*.
sport bilan shugʻullanmoq – ورزش کردن *varzesh kardan*.
Stadion – ورزشگاه *varzeshgoh*.
Stol – میز *miz*.
Sut – شیر *shir*.
Sut mahsulotlari – لبنیات *labaniyot*.
Sutka (kecha-kunduz) – شبانه روز *shaboneruz*.

T

Ta'lim – آموزش و پرورش *omuzesh va parvaresh*.
Tabriklamoq – تبریک گفتن *tabrik go 'ftan*.
Tahsil olmoq – تحصیل کردن *tahsil kardan*, درس خواندن *dars xondan*.
Taklif qilmoq – دعوت کردن *da 'vat kardan*.
Talaba – دانشجو *doneshju*.
Tamom bo'lmoq – به پایان رسیدن *tamom sho 'dan*, تمام شدن *be poyon rasidan*.

Tamom qilmoq – تمام کردن *tamom kardan*.
Tanimoq – شناختن *shenoxtan*.
Taniqli – مشهور *mashhur*.
Tanish – آشنا *oshno*.
Tanishmoq – آشنا شدن *oshno sho'dan*.
Tanishtirmoq – آشنا کردن *oshno kardan*.
Tanlamoq – انتخاب کردن *entexob kardan*.
Taom – غذا *g'azo*, خوراک *xo'rok*, طعام *ta'om*.
Taqqoslamoy – مقایسه کردن *mo'qoyese kardan*.
Taqsimlamoy – تقسیم کردن *taqsim kardan*.
Taraqquyot – پیشرفت *pishraft*.
Tarbiyalamoy – پرورش کردن *parvaresh kardan*.
Tarelka – بشقاب *bo'shqob*.
Tartibga solmoq – تنظیم کردن *tanzim kardan*.
Tarvuz – هندوانه *hendevone*.
Tashkil etmoq – تشکیل دادن *tashkil dodan*.
Tashkilot (idora) – اداره *edore*, سازمان *sozmon*, بنگاه *bo'ngoh*.
Tasodifan – تصادفاً *tasodifan*, اتفاقاً *ettefoqan*.
Taxminan – تقریباً *taqriban*.
Tayyorlamoy – تهیه کردن *tahye kardan*, انجام دادن *anjom dodan*,
 حاضر کردن *hozer kardan*.
Temir – آهن *ohan*.
Temirchi – آهنگر *ohangar*.
Teskari (aksi) – بر عکس *bar-'aks*.
Tez – تند *to'nd*, زود *zud*.
Tezlik bilan – بزودی *be zudi*, فوراً *fo'uran*.
Tik turmoq (to'xtamoq) – ایستادن *istodan*.
Tikmoq – دوختن *duxtan*.
Til – زبان *zabon*; زبان مادری *zabon-e modari*; **ona tili**.
Tinglamoy – شنیدن *shenidan*, گوش دادن *gush dodan*.
Tirik – زنده *zende*.
Tish tozalamoy – مسواک زدن *mesvok zadan*.
To'g'ri – مستقیم *mo'staqim*, صحیح *sahih*.
To'la – پر *po'r*.
To'lamoq – پرداختن *pardoxtan*.
To'ldirmoy – پر کردن *po'r kardan*.
To'plamoy – جمع کردن *jam' kardan*.
To'q – سیر *sir*.
Tog' – کوه *kuh*.
Tomon – طرف *taraf*; **o'ng tomon** – طرف راست *taraf-e rost*, **chap tomon** –
 طرف چپ *taraf-e chap*.
Topmoq – یافتن *yoftan*.
Topshirmoy – سپردن *sepo'rdan*.
Tor – تنگ *tang*.

Tortmoq (chekmoq) – کشیدن *keshidan*.
Tovuq – مرغ *mo'rg*, ماکیان *mokiyon*.
Tovush – صدا *sedo*.
Tozalamoq – تمیز کردن *tamiz kardan*, پاک کردن *pok kardan*.
Trolleybus – اتوبوس برقی *o'to'bus-e barqi*.
Tug'ilmoq – تولد یافتن *tavallot d'yoftan*, به دنیا آمدن *be do'nyo omadan*.
Tugamoq – تمام شدن *tamom sho'dan*, به پایان رسیدن *be poyon rasidan*.
Tugash – پایان *poyon*; **dars tugagandan so'ng** – بعد از پایان درس *ba'd az poyon-e dars*.
Tugatmoq – تمام کردن *tamom kardan*, به پایان رساندن *be poyon rasondan*.
Tuproq (yer) – خاک *xok*.
Turli (har xil) – مختلف *mo'xtalef*, گوناگون *gunogun*.
Turmoq (o'rnidan) – برخاستن *bar-xostan*.
Tushlik – ناهار *nohor*.
Tushlik qilmoq – ناهار خوردن *nohor xo'rdan*.
Tushmoq (pastga) – پایین آمدن *poyin omadan*.
Tushmoq (transportdan) – پیاده شدن *piyode sho'dan*.
Tushunmoq – فهمیدن *fahmidan*, توجه فرمودن *tavajjo'h farmudan*.
Tuxum – تخم مرغ *to'xm-e mo'rg*.
Tuz – نمک *namak*.
Tuzatmoq – اصلاح کردن *esloh kardan*.

U

U yerda – آنجا *onjo*.
Uchmoq – پرواز کردن *parvoz kardan*.
Uchrashmoq – ملاقات کردن *mo'loqot kardan*.
Uchrashuv – ملاقات *mo'loqot*.
Uka – کوچک *barodar-e kuchek*.
Unutmoq – فراموش کردن *faromush kardan*.
Universitet – دانشگاه *doneshgoh*.
Urmoq – زدن *zadan*.
Ustida – روی *ru-ye*.
Uxlamoq – خوابیدن *xobidan*.
Uy – خانه *xone*.
Uy vazifasi – تکلیف خانه *taklif-e xone*.
Uyg'onmoq – بیدار شدن *bidor sho'dan*.
Uyushma – اتحادیه *ettehodiye*; **yozuvchilar uyushmasi** – انجمن نویسندگان *ettehodiye-ye navisandegon*.
Uzmoq – کندن *kandan*.
Uzoq – دور *dur*.
Uzoqlashmoq – دور شدن *dur sho'dan*.
Uzum – انگور *angur*.

V

Va hokazo – و غیره *va g'eyre*.

Vafot – وفات *vafot*, فوت *fo'ut*.

Vafot qilmoq (o'lmoq) – وفات کردن *vafot kardan*, چشم از جهان بستن *chashm az jahon bastan*.

Vakil – نماینده *namoyande*.

Vatan – وطن *vatan*, میهن *mihan*.

Voqea, hodisa – پیش آمد *pishomad*.

X

Xabar – خبر *xabar*, اطلاع *ettelo*.

Xalq – مردم *mardo'm*.

Xalqaro – بین المللی *beynal-melali*.

Xaridor – خریدار *xaridor*, مشتری *mo'shtari*.

Xarita – نقشه *naqshe*.

Xat – نامه *nome*.

Xato – اشتباه *eshteboh*.

Xato qilmoq – اشتباه کردن *eshteboh kardan*.

Xayr – خدا حافظ *xo'do hofez*.

Xayrlashmoq – خدا حافظی کردن *xo'do hofezi kardan*.

Xazina – گنجینه *ganjine*.

Xil (tur) – نوع *no'u*.

Xo'roz – خروس *xo'rus*.

Xodim – کارمند علمی *kormand-e 'elmi*, کارمند *kormand*.

Xohish – خواهش، میل *xohesh*, *meyl*.

Xohlamoq – خواستن، میل داشتن *xostan*, *meyl doshtan*.

Xola – خاله *xole*.

Xotin – زن *zan*.

Xursand bo'lmoq – خوشحال شدن *xo'shhol sho'dan*.

Y

Yam-yashil – سرسبز *sar sabz*.

Yana – بار دیگر *bor-e digar*, دیگر *digar*.

Yangi – تازه *toze*, جدید *jadid*, نو *no'u*.

Yangiliklar, yangi xabarlar – خبر های تازه *xabarho-ye toze*.

Yaqin – نزدیک *nazdik*.

Yarim – نیم *nim*, نصف *nesf*.

Yasamoq – ساختن *soxtan*.

Yashamoq – زیستن *zistan*, زیستنی *zendegi kardan*، زندگی کردن *zendegi kardan*.

Yashash – زندگی *zendegi*.

Yaxshi – خوب *xub*، به *beh*، نیک *nik*.

ʔaxshi ko'rmoq – دوست داشتن *dust doshtan*.
 ʔemoq – خوردن *xo'rdan*.
 ʔengil – سبک *sabo'k*.
 ʔetkazmoq – رسانیدن *rasonidan*.
 ʔetmoq – رسیدن *rasidan*.
 ʔil – سال *sol*.
 ʔiqilmoq – افتادن *o ftodan*.
 ʔo'l – راه *roh*.
 ʔo'lak – راهرو *rohro'u*.
 ʔo'q – نخیر *naxeyr*.
 ʔodgorlik – اثر باستانی *asar-e bostoni*.
 ʔog'moq – باران می بارد *boron miborad*.
 ʔolg'iz – تنها *tanho*.
 ʔolg'on – دروغ *do'rug'*.
 ʔolg'on gapirmoq – دروغ گفتن *do'rug' go'fian*.
 ʔolg'onchi – دروغگو *do'rug'gu*.
 ʔomg'ir – باران *boron*.
 ʔondirmoq – سوختن *suxtan*.
 ʔonmoq, yondirmoq – افروختن *afruxtan*.
 ʔoqmoq – خوش آمدن *xush omadan*, پسندیدن *pasandidan*.
 ʔordam bermoq – کمک کردن *ko'mak kardan*.
 ʔosh – سال *sol*, سن *senn*; Siz necha yoshdasiz? – شما چند سال دارید؟ *sho'mo chand sol dorid?*
 ʔosh, yigit – جوان *javon*.
 ʔostiḡ – بالش *bolesh*.
 ʔoz – تابستان *tobeston*.
 ʔozishma – مکاتبه *mo'kotebe*.
 ʔozma – کتبی *katbi*.
 ʔozmoq – نوشتن *naveshtan*.
 ʔozuvchi – نویسنده *navisande*.
 ʔubormoq – ارسال فرستادن *fersol kardan*.
 ʔuk – بار *bor*.
 ʔulduz – ستاره *setore*.
 ʔumshoq – نرم *narm*.
 ʔurmoq – راه رفتن *roḡ raftan*, رفتن *raftan*.
 ʔutuḡ – پیشرفت *pishraft*.
 ʔuvmoq – شستن *sho'stan*.
 ʔuz – رو *ru*.

Z

Zahmat chekmoq – زحمت کشیدن *zahmat kashidan*, رنج بردن *ranj bo'rdan*.
 Zal – تالار *tolor*, سالن *solo'n*; o'qish zali – تالار قرائت *tolor-e qeroat*.
 Zamonaviy – کنونی *ko'nuni*.

Zavqlanmoq – لذت بردن *lazzat bo'rdan*.

Ziyolilar – روشنفکران *ro'ushanfekron*.

O'

O'gil, o'g'il bola – پسر *pesar*.

O'g'irlamoq – دزدیدن *do'zdidan*.

O'g'ri – دزد *do'zd*.

O'ldirmoq – کشتن *ko'shtan*.

O'lim – مرگ *marg*.

O'lka – سرزمین *sarzamin*.

O'lmoq – مردن *mo'rdan*, فوت کردن *fo'ut kardan*, بستن چشمان از جهان *chashm az jahon bastan*.

O'ng – راست *rost*.

O'qimoq – خواندن *xondan*.

O'qimoq (o'quv yurtida) – تحصیل کردن *tahsil kardan*, درس خواندن *dars xondan*.

O'qituvchi (maktabda) – آموزگار *omuzgor*.

O'qituvchi (oliy o'quv yurtida) – دانشیار *doneshyor*.

O'quv yurti – آموزشگاه *omuzeshgoh*; **oliy o'quv yurti** – آموزشگاه عالی *omuzeshgoh-e 'oli*.

O'quvchi – شاگرد *shogerd*.

O'rganmoq – آموختن *omuxtan*, فرا گرفتن *faro gereftan*.

O'rgatmoq – یاد دادن *yod dodan*, آموختن *omuxtan*.

O'rmon – جنگل *jangal*.

O'rnidan turmoq – برخاستن *bar-xostan*.

O'rta – میانه *miyone*, متوسطه *mo'tavassete*; **O'rta Osiyo** – آسیای میانه *osiyo-ye miyone*.

O'rta maktab – دبیرستان *dabireston*.

O't – علف *'alaf*.

O'tgan – گذشته *go'zashte*; **o'tgan yili** – سال گذشته *sol-e go'zashte*.

O'tirmoq – نشستن *neshastan*.

O'tkazilmoq – برگزار گردیدن *bar-go'zor gardidan*.

O'tkazmoq – گزیرانیدن *go'zaronidan*.

O'tmoq – گذشتن *go'zashtan*.

O'xshash – شبیه *shabih*.

O'yin – بازی *bozi*.

O'ylamoq – پنداشتن *pendoshtan*, فکر کردن *fekr kardan*.

O'ynamoq – بازی کردن *bozi kardan*.

O'z – خود *xo'd*, خویش *xish*.

O'zgarish – تغییر *tag'yir*.

Ch

Chap – چپ *chap*; **chap tomon** – طرف چپ *taraf-e chap*.

Chapon – قبا *qabo*.

ʔhaqirmoq – صدا زدن *sedo zadan*.
 ʔharchamoq – خسته شدن *xaste sho'dan*.
 ʔhet – خارج *xorej*.
 ʔhet mamlakat, chet el – کشور خارجی *keshvar-e xoreji*.
 ʔhiqmoq (tashqariga) – بیرون شدن *birun sho'dan*, بیرون رفتن *birun raftan*.
 ʔhiroyli – قشنگ *qashang*, زیبا *zibo*.
 ʔho'milmoq – آبتنی کردن *obtani kardan*.
 ʔho'zilib yotmoq – دراز کشیدن *deroz kashidan*.
 ʔho'zilmoq, cho'zilib ketmoq – طول کشیدن *tul keshidan*.
 ʔhorak – ربع *ro'b*.

Mundarija

Fors tili darsligining uchinchi nashriga izoh	5
So'zboshi	6
Kirish	10
Fonetika	14
Unlilar tavsifi	14
Diftonglar	17
Undoshlar tavsifi	18
Fors tilining ba'zi fonetik xususiyatlari	20
Bo'g'in	20
Urg'u	21
Alfavit	25
Unli tovushlarning yozuvda ifodalanish	30
Qisqa unlilarning yozuvda ifodalanishi	36
Cho'ziq unlilarning yozuvda ifoda etilishi	38
Ayrim harflar birikmalarining yozilishi va talaffuzi	40
Arab satr usti belgilari	45
Qamariy va shamsiy harflar	50
Fors yozuvining ayrim xususiyatlari	51
Birinchi dars گفتگو	53
Grammatik izoh	53
Ot kesimli sodda yig'iq gap	53
این <i>in</i> va آن <i>on</i> ko'rsatish olmoshlari	53
است <i>ast</i> bog'lamsi	54
که <i>ke</i> va چه <i>che</i> so'roq olmoshlari	55
Ikkinchi dars گفتگو	56
Grammatik izoh	57
So'roq gapning yasalihi	57
است <i>ast</i> bog'lamasining bo'lishsiz shakli	58
بale <i>bale</i> va نخير <i>naxeyr</i> so'zlari haqida	58
است <i>ast</i> bog'lamasining talaffuzidagi ba'zi fonetik xususiyatlari	59
Uchinchi dars گفتگو	61
Grammatik izoh	63
So'roq gapning yasalihi (davomi)	62
To'rtinchi dars گفتگو	64
Grammatik izoh	65
Kishilik olmoshlari	65
Bog'lamaning tuslanishi	65
هست <i>hast</i> so'zining mustaqil ma'nosi	67
Beshinchi dars گفتگو	70
Grammatik izoh	71
Bog'lamaning qisqa shakli	71
Oltinchi dars گفتگو	74
Grammatik izoh	76
Izofa	76
Izofaning imlosi	79

ettinchi dars شهر تاشکند	79
Grammatik izoh	81
Otlarda son kategoriyasi	81
آن – <i>on</i> ko'plik qo'shimchasining imlosi	82
Izofiy zanjir	82
همه <i>hame</i> olmoshi haqida	83
ikkizinchi dars گفتگو	85
Grammatik izoh	86
Egalik affikslari	86
Egalik affikslarining imlosi	87
o'qqizinchi dars فصلها و روزها	91
Grammatik izoh	92
Miqdor sonlar	92
Tartib sonlar	93
Fors tilida yil, oy va kunlarning ifoda etilishi	95
'ninch dars حکایت	97
Grammatik izoh	98
Fe'l	98
Fors tilida kelishiklarning ifodalanishi	103
'n birinchi dars حکایت	109
Grammatik izoh	109
<i>yo-ye nakare</i> va <i>yo-ye vahdat</i> یای وحدت و یای نکره	109
Izofali predloglar	111
<i>xo'd o'zlik</i> olmoshi خود	114
'n ikkinchi dars من هر روز چه کارهایی انجام می دهم	118
Grammatik izoh	120
Hozirgi zamon fe'l negizining yasalishi	120
Hozirgi-kelasi zamon fe'li	121
Qo'shma fe'llarning kontakt va distant holati	125
'n uchinchi dars گفتگو	130
Grammatik izoh	131
Vaqtning ifodalanishi	131
Vaqtning soat va daqiqa orqali ifodalanishi	132
'n to'rtinchi dars خانواده ی ما	139
Grammatik izoh	139
<i>doshtan</i> fe'li haqida داشتن	139
Yoshning ifodalanishi	140
Egalikning ifodalanishi (davomi)	141
'n beshinchi dars میهن ما	145
Grammatik izoh	147
<i>yo-ye nesbat</i> یای نسبت	147
Payt holi	149
<i>chand</i> olmoshi haqida چند	150
<i>harf zadan</i> va <i>go'fto'gu kardan</i> fe'llari haqida حرف زدن و گفتگو کردن	151
'n oltinchi dars درس زبان فارسی	155
Grammatik izoh	158

Buyruq mayli	15
Leksik izoh	16
O'n yettinchi dars فروشگاه مرکزی پوشاک	16
Grammatik izoh	16
Fe'lining shart-istak mayli	16
Modal fe'llar va modal so'zlar	17
Modal fe'llar va modal so'zlar	17
خوش آمدن <i>xo 'sh omadan</i> fe'lining tuslanishidagi xususiyatlar	17
انه – <i>one</i> suffiksi haqida	17
دیدن کردن <i>didan kardan</i> fe'li haqida	17
O'n sakkizinchi dars ماکیان و تخم طلا	17
Grammatik izoh	18
Maqsad ergash gap	180
To'ldiruvchi ergash gap	18
Leksik izoh	18
O'n to'qqizinchi dars چوپان دروغگو	18
Grammatik izoh	18
O'tgan zamon davom fe'li	18
Numerativlar	18
Leksik izoh	18
Yigirmanchi dars روباه نم کنده	19
Grammatik izoh	19
Sifatdosh	19
Yigirma birinchi dars دو رفیق	19
Grammatik izoh	19
O'tgan zamon ravishdoshi	19
Payt ergash gap	19
Yigirma ikkinchi dars جشن شعر و ادب در ازبکستان	20
Grammatik izoh	20
Hozirgi zamon sifatdoshi	20
yo-ye <i>layoqat</i> یای لیاقت	20
Otlarda son kategoriyasi (davomi)	21
Murakkab predloglar	21
Yigirma uchinchi dars جشن های ملی ایرانیان	21
Grammatik izoh	21
yo-ye <i>masdari</i> یای مصدری	21
doro <i>budan</i> دارا بودن	22
Leksik izoh	22
Yigirma to'rtinchi dars آی بیک	22
Grammatik izoh	22
O'tgan zamon natijali fe'li	22
Yigirma beshinchi dars دوستی من با فرخ	23
Grammatik izoh	23
Uzoq o'tgan zamon fe'li	23
Yigirma oltinchi dars کتابخانه ی ملی ازبکستان به نام علی شیر نوایی	24
Grammatik izoh	24
Sifat	24

Ranglarni ifoda etilishi	250
igirma yettinchi dars ابو علی ابن سینا	254
Grammatik izoh	255
Harakat yoki holat nomini bildiruvchi otlar	255
Leksik izoh	255
igirma sakkizinchi dars ایران	259
Grammatik izoh	260
Qisqartirilgan infinitiv	260
Shaxssiz gaplar	260
igirma to‘qqizinchi dars نمایشگاه بزرگاتی جمهوری اسلامی ایران در ازبکستان	264
Grammatik izoh	265
Aniq kelasi zamon fe’li	265
‘ttizinchi dars عمر خیام	268
Grammatik izoh	296
O’timli va o’timsiz fe’llar	269
Fe’lning majhul nisbati	271
‘ttiz birinchi dars شاهراه های آبی زندگی	276
Grammatik izoh	277
Fe’lning orttirma nisbati	277
Yoyiq sodda gapda so‘z tartibi	278
‘ttiz ikkinchi dars بازرس	282
Grammatik izoh	284
Aniqlovchi ergash gap	284
‘ttiz uchinchi dars شرایط نویسنده	289
Grammatik izoh	290
O’tgan zamon shart-istak mayli	290
‘ttiz to‘rtinchi dars نامه ی اودت به جمشید	294
Grammatik izoh	296
Shart ergash gap	296
‘ttiz beshinchi dars تهران مخوف	301
Grammatik izoh	302
To’siqsiz ergash gap	302
‘ttiz oltinchi dars خانه ی پدری	306
Grammatik izoh	308
Sabab ergash gap	308
‘ttiz yettinchi dars حکایات	311
Grammatik izoh	312
Klassik fors tiliga xos bo‘lgan ayrim grammatik xususiyatlar	312
ovalar	316
o‘p qo‘llanadigan sodda fe’llar va ularning hozirgi zamon negizi	316
il hisobi	319
alligrafik mashqlar	324
ors adabiyotidan namunalar	338
orscha-o‘zbekcha lug‘at	360
‘zbekcha-forscha lug‘at	427

MALIK ABDUSAMATOV

FORS TILI

«Sharq» nashriyot-matbaa
aksiyadorlik kompaniyasi
Bosh tahririyati
Toshkent – 2007

Muharrirlar: **Akbar Bahromov**
Asqar Yo‘ldoshxo‘jayev
Xattot: **Habibulla Solih**
Muqova musavviri **Anvar Musaxo‘jayev**
Texnik muharrir **Diana Gabdraxmonova**
Kompyuterda sahifalovchi **Azizxo‘ja Tillaxo‘jayev**

Bosishga ruxsat etildi 24.07.07. Bichimi $60 \times 90^{1/16}$. Ofset bosma.
Shartli bosma tabog‘i 28,0. Nashriyot hisob tabog‘i 26,13. Adadi 3000.
Buyurtma № 3821.

«Sharq» nashriyot-matba aksiyadorlik kompaniyasi bosmaxonasi,
100083, Toshkent shahri, Buyuk Turon ko‘chasi, 41.